

Popper Péter

A széthasadt kárpit

Írások a hitről és a vallásról

Popper Péter

A széthasadt kárpit

Írások a hitről és a vallásról



Sorozatszerkesztő: Popper Péter

A borítót Cziglán Tamás fotójának felhasználásával
Pintér László készítette

© Popper Péter 2007

ISBN 978-963-248-002-2

Saxum Bt.

Felelős kiadó: Jenei Tamás

Felelős szerkesztő: dr. Pataki Istvánné

Tipográfia és műszaki szerkesztés: FeZo Bt.

Nyomdai előkészítés: Stúdió 23. Bt.

Felelős vezető: Jäckl Norbertné

Van ott valaki?

A valláspszichológia néhány fontos
kérdéséről

Ajánlom azoknak az irigylésre méltóan
szabad lelkeknek, akiknek közömbös,
hogy Isten van-e vagy nincs, volt-e,
és meghalt a Teremtéskor, vagy ma is
örkődve figyel ránk. Ez a néhány ember tudja,
hogy a jónak és a rossznak a jelentősége
önmagában van, és nem számít sem jutalomra, sem büntetésre.

ELSŐ FEJEZET

FELTÉTELEZÉSEINK A HITRŐL, A VALLÁSRÓL ÉS AZ IGAZSÁGRÓL

A HIT

A Második Templom idején élt Jeruzsálemben egy Saul nevezetű, Tarsusból származó zsidó, aki a farizeus Gamaliel rabbi fanatikus tanítványa volt. Saul a Főpap engedélyével Jesuá HáNocri, a rómaiak által megfeszített, ugyancsak farizeus rabbi követőinek üldözésére indult. A Jesuá név latinositott formája: Jézus. Saul a Damaszkusz felé vezető úton látomást látott. A misztikus élmény lényege Jézussal való találkozás volt. Ettől kezdve Paulus néven, Jézus meghívott apostolaként tevékenykedett.

A zsidó istenismeretben nevelkedett, a keresztény egyházak által is elfogadott Pál a zsidókhöz írt levelének 11. részében meghatározza a vallásos hit lényegét.

„A hit pedig a reménylett dolgoknak valósága és a nem látott dolgokról való meggyőződés.”

Vagyis azt tanítja, hogy a vallásos hit két elemből tevődik össze. Az egyik: a remélt dolgok bizonyosságként való átélése. Mintha azt sugallaná, hogy a *transzcendencia dolgaiban csak átélés van, tudás nincsen*. Az átélés valószínűleg több, azaz mélyebb, teljesebb mint a tudás, de nem adható át senkinek. A misztikus élmény „személynek szól”, egyszemélyes beavatás. Kívül van a szavakkal közölhető dolgok világán. A tudás közölhető, de konkrét tudásunk a földöntúlról pontosan annyi, mint a Neander-völgyi ősemberé. Csak több legendánk van, több elméletünk, tanításunk, elképzelésünk. Több beszámolót ismerünk titokzatos élmé-

nyekről, csodálatos, vagyis racionálisan megmagyarázhatatlan történésekről. A tudásunk egy jottányival sem növekedett. Az Ég sok százezer éve néma. A halottak is hallgatnak. Mi egyebet tehetnének? Csak a médiumok, a parafenomének, a léleklátók, a jósök hangosak. Akik majd „*csalva, csalatva egy jelre lehullnak*”. A jel kézik. Továbbra is csak a felszín fecsegését és a mély hallgatását tapasztaljuk.

A vallásos hit másik lényeges eleme a *létezés megkettőzése*, a dualisztikus világkép. Az a felfogás, hogy a létezésnek van egy térben és időben fizikailag érzékelhető anyagi szintje. Ezt mikrokozmosz létezésnek nevezhetjük. Ám létezik egy téren és időn kívüli, testi szervekkel nem érzékelhető szellemi létszint is: „nem látott dolgok”, a fizikailag nem érzékelhető dolgok világa. Ez a makrokozmosz létezés.

E kettőből áll össze a hívő ember világképe.

A TUDOMÁNY ÉS A HIT IGAZSÁGA

A tudás egy tudományos igazság ismeretén alapul. A tudományos igazság kritériuma, hogy bizonyítható és cáfolható. Vagyis minden tudományos tétel azáltal válik igazsággá, hogy racionális eszközökkel be lehet bizonyítani. Ez azonban nem zárja ki, hogy új tudományos igazságok megismerése következtében meg lehet cáfolni minden, addig igaznak tartott ismeretet. Ezért bármennyire objektív megismerésre törekszik *a tudomány, nem ismer abszolút igazságot*. Ez a lényege a tudomány relativitásának. Némi malíciával azt is mondhatnánk, hogy a tudomány története tévedések története, utóbb legtöbbször kisebb-nagyobb mértékben korrigálni kellett a tudományos igazságokat, netán túlhaladottként el kellett vetni őket.

Az embert izgató kérdés az, hogy csak a tudományos igazságok tekinthetők-e igazságnak?

Távrolról sem! *A lét valósága messze túlterjed a racionális megismerés határain*. Vannak úgynevezett kijelentett igazságok, amelyek nem bizonyíthatóak, nem is cáfolhatóak. Akkor mitől igazság? Attól, hogy valósan elfogadott létezőről, történésről számolnak be. Az elfogadás merőben szubjektív, de egy embercsoport vagy

az egész emberiség kollektív élményeként, meggyőződéseként jelentkezik.

Például: „*Kezdetben teremtette Isten az eget és a földet.*” Vagy: „*Jobb igaztalanságot elszenvedni, mint elkövetni.*” „*Én vagyok az út, az igazság és az élet.*” Mindezeket a kijelentéseket nem lehet racionálisan bizonyítani. De attól még igazak lehetnek. Aki bizonyossággként éli meg őket, annak a számára igazak. Esetleg annyira igazak, hogy mártírhalált is hal értük. Ez az érzés a tudományban – különösen a matematikában – a sejtés fogalmához hasonlít. Valaki tudományos értékű közleményben megírhatja egy sejtését, vagyis azt, hogy valamit igaznak érez, de nem tudja bizonyítani. Ezt rábízta a következő nemzedékekre. Akiben ez a bizonyosság-érzés nem jön létre, annak a számára minden kijelentett igazság a valóságban hazugság, tévedés, képzelgés, az embert, a társadalmat manipuláló eszköz. Igazi bosszúsága az, hogy cáfolni sem tudja őket.

Mindazonáltal a kultúra, amiben élünk és minden kultúra tudományos és kijelentett igazságok, sejtések és hiedelmek szövedékéből alakul ki. A meghökkentő éppen az, hogy ez a szövedék működésre képes. Ma már ki tudja, hogy annak idején Mózes előtt a külső térben égett-e a csipkebokor vagy a lelkében lángolt? A Kozmoszból szólt-e hozzá a Hang vagy belülről? Hóreb hegyén az Isten adta át neki a Tízparancsolat kőtábláit vagy ő maga véste?

Megtörtént-e, hogy a samadhiba merült, akkor még csontsovány és bozontos Buddhát *piszácsának* (erdei rémnek) nézték a gombászó parasztok, és levizelték meg leszarták? Ezután hullott ki minden szőrzete, valószínűleg az *alopecia totalis* nevű betegségben.

Testi valóságában megjelent-e Krisztusnak a Sátán? Krisztus fogyasztható borrá változtatta-e a vizet vagy csak a bor mámorát idézte fel? A halálból, a tetszhalálból vagy kómából támasztotta-e fel Lázárt? Lázár volt-e János tanítványa, „akit Krisztus szeretett”, és az ő inkarnációja-e a 20. században Rudolf Steiner, az antropológia megalapítója?

Úszik-e a Világóceánon egy hatalmas teknősbéka, akinek a hátán áll négy óriási elefánt és ormányával tartja-e a földet? Valóság ez vagy költészet? Szimbolikus kifejezésmód vagy netán hazugság, népbolondítás? Mindegy.

Ezekre a „hazugságokra” kultúrák épültek, amelyekben nemzedékek éltek és haltak, jogrendet teremtettek, művészetet hoztak létre, ipart és mezőgazdaságot műveltek, kereskedtek, háborúztak, ujjongtak és kétségbeestek.

A kultúra működött, mert *az élet szempontjából nem az igazság az érdekes, hanem a hatás.* Az évezredekén átsugárzó hatás. Mi ennek a titka? Annyi szó, mondat, kijelentés foszlott pillanatok alatt a semmibe. A Védáké, Mózesé, Buddháé, Jézusé, Mohamedé miért nem? Ez a valláspszichológia igazi kérdése.

Talán vannak „törvénytudományok”, amelyek a természeti és a társadalmi jelenségek létrejötte, változásainak a törvényeit kutatják. Ilyen például a Wittgenstein által tökéletes tudománynak nevezett fizika vagy a közgazdaságtan. Vannak „ténytudományok”, amelyek az egykor megtörtént eseményeket kutatják, például a kozmológia vagy a történettudomány. És léteznek „hatástudományok” is, amelyeket a nagy erejű vagy hosszan tartó hatások érdekelnek. Közéjük tartozik a valláspszichológia is.

TÁVOL-KELETI INTERMEZZÓ

„Hallgassátok hát a tudás határaitól szóló tanítást. A tudás határai egyfelől végtelenül tágak, másfelől túlságosan szűkek. Ám épp ott tágasak, ahol szűkebbek lehetnének, és ott szűkek, ahol a végtelenben kelne lenniük. Vagyis amiről semmit sem érdemes tudni, az a tudás számára könnyen elérhető, amit azonban fontos lenne tudni, elérhetetlen. Így például elég sokat tudunk már az anyagi világról, de még mindig nem tudunk semmit magunkról. Értelmetlen minden igyekezet, mely nem az ember sorsát kutatja. Kik vagyunk, és hogyan boldoguljunk? Hogyan élünk, és hogyan haljunk? Hol voltunk az élet előtt, és hol leszünk utána? Csak ezek a kérdések léteznek, semmi más. Ám hiába várunk a válaszra, az ember mit sem tud minderről. A tudás korlátai tiltott területet őriznek. Átszakíthatatlanul és örökké, hogy az ember soha semmit ne tudjon önmagáról.

*– Mi voltam magam is, míg meg nem születtem,
Míg fűből s állatból e testet nem vettem,
Aludtam mélyen a semmiség ölében
A magam nem tudás csendes éjjelében –”*

A VALLÁS

A hit leggyakrabban szórványos jellegű hitmozaikokat jelent, és sui generis egyáltalán nem vonatkozik az emberfelettire. Az ember elhiszi, hogy kik a szülei, hogy létezik Antarktisz és vírus is, hogy örök szerelemmel szereti valaki és hogy a fekete macska rosszat jelent.

A transzcendens jelenségekben való hit is gyakran ilyen mozaikszerű. Félt, hogy Isten betegséggel sújtja a bűneiért, de hisz a föld mélyében keresztező vízér ártó hatásában is. Keresztbe teszi az ujját, hogy valamilyen rontást elkerüljön. Ideges lesz, ha nem tudja behajlított ujjal, alulról fölfelé, fán lekopogni a jót. Hiszi, hogy sebzés nélkül át lehet nyúlni egy ember hasfalán és kitépni a rákot, mint egy mérges gombát. Úgy érzi, hogy nem szabad rosszra gondolni, még kevésbé kimondani, mert a gondolat valósággá válik, vagy éppen ellenkezőleg, igenis előre kell szorongani, és akkor nem következik be a rossz. E hitelemeknek vajmi kevés közük van egymáshoz.

A vallás rendszerezett hit. Tanításai egymásra épülnek, egymással szoros összefüggésben vannak. A legtöbb vallás az alábbi szerkezetet mutatja.

1. Tanítás az Istenről, az emberfeletti világról – teológia.
2. Tanítás a világról, annak keletkezéséről, a teremtésről – ontológia.
3. Tanítás az emberről, küldetéséről, életéről és haláláról – antropológia.
4. Tanítás az erkölcsi jóról és rosszról, üdvözülésről és kárhozatról – etika.
5. Tanítás a vallásgyakorlás szabályairól, a papságról, az ünnepekről, a szertartásokról – rituálé.

Minden vallás középpontjában az ember áll, az ember és az Isten viszonya. Vallás csak az emberek világában létezik. Úgy lát-szik, hogy a vallás létrejöttéhez három feltétel szükséges: *tudat, ön-reflexió és halandóság.* Az állatoknak nincs vallásuk, mert nincs tudatuk. Egy angyalról sem lehet megkérdezni, hogy milyen vallású, mert nem halandó. Egyedül az ember rendelkezik e három lényeges sajátosággal, ami a vallás felé hajtja:

– Tudattal, vagyis önmaga létezésének észlelésével.

– Önreflexióval, azzal a képességgel, hogy saját viselkedésére, vágyaira, érzelmeire, gondolataira reagáljon és ítélkezzen ön-maga felett.

– Haláltudattal, azzal a bizonyossággal, hogy létezése a tárgyi világban egy napon véget ér.

Az ember „perel az elmúlással” – talán ezért van művészete, hite és vallása is.

VIGASZTALÁS

„– *Mondd meg nekem, Mester, hogy mire való a Tanítás?*

– *Ajaj, ajaj, ennél a kérdésnél mindig elakadok. De talán még maga a Magasztos se tudja, mire való a Tanítás. Mindazonáltal úgy gondolom, hogy a Tanítás és minden más emberi találmány – vigasztalásra való. Minden csupán vigasztalás, semmi más. Vigasztalásként azonban mégis csodás. A Tanítás éppúgy, mint a többi elgondolás, mit élénk tárnak a tudós mesterek, az ábrázoló művészek, a poéták. Azért van ez az óriás igyekezet, komoly iparkodás, mert az ember azt reméli tőle, hogy általa könnyebb lesz az élet és könnyebb lesz a halál. S azért, mert nincs más. Ez a legtöbb, amivel az ember segíthet magán. Alkot és prédikál – vagyis vigasztalódik, mert tudja, hogy bárhol jár, sarkában jár a halál.*”

HOGYAN LESZ A HITBŐL VALLÁS?

Freud a természet közönyéről beszél az ember minden gyötrelmével és pusztulásával szemben. És valóban felháborító: az ember a földbe harap végóráinak kínjában, s a Nap egy kicsit sem süt halványabban, húsító szél sem zúgja körül. Ez a közöny kettőt jelent: az ember jelentéktelenségét, végzetes kiszolgáltatottságát nála sokkal nagyobb erőknél – legyen szó tűzvészről, áradásról, betegségről – és saját helyzetének reménytelenségét, változtathatatlan-ságát. És ebben a kétségbeesítő tehetetlenségében feldereng egy emlék:

„*Volt ő már kicsinyként ilyen kiszolgáltatott helyzetben, amikor sokszor érthetetlen, nagy hatalmak intézték a sorsát, de ezek a hatal-*

mak emberek voltak, szülők, felnőttek. Lehetett velük alkudni, lehetett kérlelni őket, megállapodást kötni velük, megnyerni a jóindulatukat. Ez volt a gyerekkor.”

Ezt az emléket vetíti ki a természeti világra, *megszemélyesíti a természeti erőket*. Ezek az erők isteni személyekké válnak, akiket lehet befolyásolni, engesztelni, megvesztegetni segítségük elnyerése és haragjuk csillapítása érdekében. Az ember kozmikus magánya megszűnt. Ez – kezdetben még a mágia szintjén – a vallás ősmo-dellje.

Ennek az elképzelésnek a legmeggyőzőbb érve az, hogy az *Is-ten–ember viszonyt ma is csak családmódelben tudjuk elképzelni*. Is-ten a mi Atyánk, és mi az ő gyermekei vagyunk. Vagy szentséges női princípiumok esetében: egy szent, legtöbbször szűzies nagy Anya kicsinyei. A pogány életszemlélet elmúltával a szent anya-ságtól minden szexuális hatás távol áll.

A családi modellen túl a Hatalmas Apa vagy a Hatalmas Anya, esetleg a nagy szakállú jóságos Nagypapa eszméje azzal is biztat, hogy jóindulatú hatalmak őrkdnek felettünk, ők tudják, hogy mi értelme van balsorsunknak, szenvedéseinknek. Ők garan-tálják, hogy végül a jó elnyeri jutalmát, a rossz büntetését, tehát győz az igazság, ha nem ezen, akkor a túlvilágon.

Freud barátja, Romain Rolland egyik levelében arról ír, hogy elfogadja ugyan Freud elképzelését a vallásról mint a gyerekkor projekciójáról, azonban egy kérdésére nem kapott választ. Azt tapasztalja, hogy az emberben néha felbukkan egy érzés, hogy va-lami köze van az emberfelettihez, a végtelenhez, az örökkévaló-hoz. Jobb híján ezt „óceáni érzés”-nek nevezi. Vajon ez honnét ered? Meggyőződése, hogy ez *az óceáni érzés minden vallásosság alapja*. Aki nem ismeri, annak a vallás is csak formális rítust jelent.

Válaszában Freud bevallja, hogy ő nem ismeri azt az érzést, de tud létezéséről, és nem tudja magyarázatát. Mint ahogy arra sem tud magyarázatot, hogy az emberiség évezredek intellektuális fejlődése során miért nem legyintett rá a vallásos mítoszokra mint mesékre. Hiszen már egy tízéves gyerek pontosan megkülönböz-teti a mesét a valóságtól. Ennyi idős volt lánya, Anna Freud, ami-kor hallgatta, hogy ő mit mesél kistestvérének, majd megszólalt:

– Apa, ez igaz?

S őnmaga felelt saját magának, rálegyintve:

– Ugyan, ez csak mese.

Mese? Mese, mint Trója, amíg Schliemann ki nem ásta? Mese, mint Csillagszülte Mínosz labirintusa, amíg fel nem tárták a knosszoszi palotát? Eszünkbe jut a *Száll a kakukk fészkére* mottója: „Egész életében arra tanított, hogy sárkányok nincsenek. De mielőtt meghalt, elvezetett a barlangjukhoz.”

VILÁGVALLÁSOK

A világvallás elsősorban nem azt jelenti, hogy sok híve van, hanem, hogy jelentős és maradandó hatással volt a világ kultúrájára, szellemi fejlődésére. Leggyakrabban öt vagy hat világvallást különböztetünk meg:

- a hinduizmust,
- a buddhizmust,
- a taoizmust,
- a zsidóságot,
- a kereszténységet,
- az iszlámot.

Három világvallás a Távól-Keleten, három pedig Közél-Keleten keletkezett. De mindig Keleten. A három távol-keleti vallás (hinduizmus, buddhizmus, taoizmus) megvilágosodáson alapul, a három közel-keleti vallás (zsidóság, kereszténység, iszlám) pedig kinyilatkoztatáson.

Könyvünk mondanivalójához az illusztrációkat mindig e hat vallás szellemi raktárából vesszük.

Mégis szükséges egy megjegyzést tennünk. A 21. század emberének világosan kell látnia, hogy *a különböző vallások jelentősen eltávolodtak őseredeti formájuktól, sokszor a vallásalapító szellemétől is*. Ezért nem tudták megőrizni eredeti formájukat, és egyre több ágazatra bomlottak.

A zsidóság messze került Mózes egyszerű és határozott tanításától, követelményeitől. Van egy bölcs héber anekdota: Mózes visszajön a földre és beül egy zsinagógába szombat esti istentiszteletre. Végighallgatja az általa írt Tórából a heti szakasz felolvasását, majd ezt mondja:

- Ez nem a Tóra! De ez a Tóra.

Értsd: én ilyet soha nem írtam. De mára a világ ezt fogadta el Tórának.

Főleg a Második Templom lerombolása és a szétszóratus után szigorodtak meg az életmódszabályok a Javnében tartott rabbinikus konferencia javaslatára. Különösen hangsúlyozni kezdték a nem zsidóktól megkülönböztető formális elemek jelentőségét. Ezek betartása sokszor az erkölcsi tanítások fontosságát is felülmúlta. Meggyőződése volt a rabbiságnak, különösen az ortodoxiának, hogy a diaszpórában nem elég, ha a zsidók betartják a Tízparancsolatot, „a tisztességes emberi magatartás Alfáját és Ómegáját”. Ez nem akadályozta volna meg eltűnésüket a világból. A zsidóság azért maradt fenn, mert szombatot ünnepelt, amikor a környezete vasárnapot, befedte a fejét, amikor a környezete nem, kósert evett, héberül imádkozott stb. Egyszóval a megkülönböztető jegyek tartották meg őket. Ezért az ortodoxia szemében, aki a vallás formális elemei ellen támad, különösen, ha asszimilálódik, vegyes házasságot köt, az a zsidóság vesztén dolgozik. Kérdés, hogy tartható-e ma is ez az álláspont, amikor a zsidóság újra államként mint politikai tényező is jelen van a világban.

A zsidóság az idők folyamán sokféle értelemben szétbomlott. Először is eltávolodott egymástól az askenázi, a szefárd meg a keleti zsidóság. Askenázinak nevezik a szláv–német hatástól átítatott, jórészt közép- és kelet-európai származású vagy oda menekült zsidóságot. Saját nyelvük a jiddis, ami héber, szláv és német szavakat, kifejezéseket olvasztott magába. A szefárd (szfaradi) elnevezés a mór és spanyol kultúrában kifejlődött zsidóságot jelenti. Nyelvük az ugyancsak keverék összetételű ladino. A keleti zsidóság elsősorban az arab kultúra hatására formálódott. A szent könyvek azonossága mellett jelentős szertartásbeli különbségek alakultak ki. Például Izraelben egyidejűleg működik askenázi és szefárd főrabbi.

Más szempontból is több ágazatra tagozódott a zsidóság: ortodoxia, status quo ante, neológok, reform zsidóság. Most nem feladatunk e vallásos csoportok struktúrájának, hitéletének elemzése. Megnevezésüket illusztrációnak szántuk a zsidóság széttagozódásának érzékeltetésére, ami a fanatikus szigorú ortodox konzervativizmustól a vallásilag szinte felismerhetetlenül áttet-

szővé vált reform zsidóságig terjed. Félreértés ne essék: a vallásoságról van szó, nem a zsidó identitásról.

Az egykor egységes kereszténységnek még a katolikus ága sem tudott homogén maradni. A római katolikus, görög katolikus ág nagy szétágazásán túl és a háttérben visszatérésüket várja a kopt-katolikus pápa. Luther reformációja óta a protestáns egyházak száma szinte áttekinthetetlenül szaporodott: református, evangélikus, baptista, anabaptista, adventista, metodista, unitárius és még ki tudja hány felekezet borul le a Názáreti Jézus előtt, nem beszélve a görögkeleti pravoszláv ortodoxiáról a moszkvai és a konstantinápolyi pátriárkák vezetése alatt. Vallássá növekedett új keresztény egyházak, a mormonok, a Jehova tanúi, a pünkösdisták és még sokan mások egészítik ki a képet.

Keresztények és keresztények adáz háborúkat vívtak egymás ellen. A gőgös, felbecsülhetetlen értékű arany kegyzerekkel borított főpapok és templomaik milyen messze vannak már azoktól a júdeai fiatalemberektől, akik vászonköpenyben és saruban – ami minden földi vagyonuk volt – a Názáreti Jézus forradalmának követőiként elfordultak a földi ígéretektől, a hatalomtól, a pénztől, a testi vágytól, és kizárólag az Ég akaratát fürkésztek.

Jézust megkereste egy gazdag fiatalember, aki a tanítványa szeretett volna lenni. A Mester két feltételt szabott:

- Tartsd be a vallás előírásait.
- Betartom.
- Add el mindenedet, és oszd szét a szegények között.

A fiatalember erre nem képes. Jézus a távozó után tekint:

– Bizony, könnyebb a tevének átmenni a tű fokán, mint gazdagnak bejutni a mennyek Országába.

Jézus álláspontjának ismeretében vajon lehet-e egy multimilliárdos, egy vallását nem gyakorló politikus jó keresztény?

Ebből a nincstelenség ideálból hogyan keletkezett egyházi vagyon, hogyan váltak a milliárdos multik az egyház támogatóivá és büszkeségeivé, hogyan lett a szeretet evangéliumából keresztény kurzus, politika, inkvizíció, hataloméhség?

Mennyire távolodott el a mai iszlám Mohamedtől, aki Medinában még egységes zsidó–keresztény–iszlám világvallás létrehozásával próbálkozott, persze eredménytelenül. A keresztények és a zsidók egyaránt dühös elutasítással reagáltak arra a teológiára,

ami szerint az isteni kinyilatkoztatás három hullámban áradt a Földre, az elsőnek Mózes, a másodiknak Jézus, a harmadiknak ő, Mohamed a közvetítője.

Siíták, szunniták, drúzok, szufi misztikusok mind az iszlám hívei, csak egy kicsit másképp.

Hol van már az eredeti Buddha, aki a Kígyó-szútra bizonyossága szerint nem akart vallást alapítani. Így szólt híveihez: *„Egy ember határozott céllal tart valahová. Mély, erős sodrású, örvényes, sziklazatonyos folyóhoz érkezik. Híd, gázló, csónak nincsen. Mit fog tenni? Okosan fákat dönt ki, és összeeszkábál magának egy tutajt. A tutajjal átkel a folyón. Ám mégis nagy számár az illető, ha így szól önmagához:*

– Milyen nagyszerű szolgálatot tett nekem ez a tutaj. Most már soha nem válok meg tőle.

És a hátán a tutajjal vándorol tovább a szárazon.”

Vagyis Buddha az életút akadásain átsegítő tutajként, életbölcsestésként értékelte eszméit, nem mint egy új vallás alapvetését.

Hol van már Buddha ateizmusa, minden istenség és lélek objektív létezésének konok tagadása? Hol van már az Ego illúzióvá minősítése? S hol van az igazi Buddha? A Hinajánának nevezett kis kocsiban? A Mahajánában, a nagy szekérben? A Gyémánt ösvényben? A Zenben?

Hadd ne illusztráljuk tovább a vallások differenciálódásának folyamatát. Inkább két megjegyzéssel egészítsük ki az eddigieket.

A vallások évezredes, sok évszázados fennmaradása az emberi lélek spirituális igényét bizonyítja. Úgy látszik, nem tud élni az önmagánál magasabbra nézés nélkül. Szüksége van a megváltás, az üdvözülés perspektívájára, valamilyen bizonyosságra, ha nem az égben, akkor a földön. Ennek pedig az oka valószínűleg az, hogy *az emberi lény örök értelemkereső*, elborzad a semmitől (Horror vacui). S különösen nem bírja elviselni az értelmetlen szenvedéseket.

A vallások differenciálódása, különböző egyházakra, mozgalmakra bomlása pedig a teremtett lény szabadságvágyára utal, arra, hogy le akar rázni magáról minden dogmatikus kötöttséget, szellemileg valami szabadabbra, kötetlenebbre vágyik, netán arra, hogy *közvetítők nélkül, személyesen rendezze viszonyát az égiekkel.*

SZENT TEREK A VALLÁSOS VILÁGKÉPBN

A TÉR SZAKRALIZÁLÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI

A vallásban csak az Isten végtelen. Minden, ami Istenen kívüli, az véges. A tér sem végtelen. A táguló világegyetem elméletében sem az anyag tágul bele a végtelen térbe, hanem maga a tér tágul és vele az anyag. A táguló térnek volt kezdete. Az anyagnak is. Az ősrobbanás. Az ősrobbanás előtti „abszolút semmit” – nulla energiapontnak nevezik. Nem volt sem tér, sem anyag, sem energia. A kozmogónia közeledni látszik a vallásoknak ahhoz – nyilván nem tudományos, de ezoterikus forrásokból eredő – az álláspontjához, amit hittanórákon vulgárisan úgy közölnek, hogy „Isten a világot a semmiből teremtette”.

Ezt az ősrobbanást a vallásban Kezdetnek hívják. BÖRÉSIT! AUM! LEGYEN! Az IGE, amivel a teremtés kezdődik. „*Börésit bárá Elóhim esz Hásomájim, vőesz Háárec = Kezdetben teremtette Isten az Eget és a Földet.*” S azután: „*Jóhi Or! Vájhi Or = Legyen Világosság! És lett Világosság*”. A Nap és a Hold még nem léteznek. Talán a Szellem világosságáról van szó!

A végtelennel látszó tér véges. Csak nem láthatunk el odáig, ahol tágulása véget ér. A gyorsuló tágulás feltételezése azt jelenti, hogy soha nem ér véget? Vagy aminek kezdete van, kell lennie végének is? Majdan egymás felé rohannak-e a széttárgult anyag elemei a szűkülő térben? Összesűrűsödik-e az anyag egyetlen pontban, amit elnyel egy fekete lyuk? Lesz Világvége is valamikor? Lesz Messiási kor és Utolsó Ítélet? Lesznek újabb Világnapok és

Világéjszakák? Egyszeri történésről van-e szó vagy periodicitásról, örök visszatérésről? Megismerésünk mai határához jutottunk.

„– *Írva vagyon, hogy ez a mostani, kerek milliárd esztendő* számláló világkorszak, melyben élünk, hamarosan véget ér. Fellángol majd a nagy tűz, és mind az ezer világ elpusztul. Tudni akarom, csakugyan elpusztul-e vagy nem pusztul el.

Ezt kérdezte egy vándor szerzetes Taj-po remetétől, aki egy fa odvában élt számlálatlan éveken keresztül.

– *Elpusztul.*

– *És akkor mi lesz? Következik a másik milliárdéves világkorszak?*

– *Következik a másik.*”

A vallásos világkép a teret kisebb véges mezőkre bontja. Szent (szakrális) és közönséges (profán) terekre. Mitől válik egy térség szentté?

1. *Kinyilatkoztatás útján.* Például Mózes megy az égő csipkebokor felé, sejti, hogy az isteni tüzet látja, amelyik „ég, de nem éget”. S akkor szól hozzá egy Hang: „*Ne jöjj ide közel, old le a te sarudat lábaidról, mert a hely, amelyen állasz, szent föld.*” A Hang közölte a hely szentségét.

2. *Felismerés útján.* Jákob álmot lát Luz városa mellett, azt a bizonyos éjig érő létrát, amin fel s alá járnak az angyalok. S szól hozzá az Úr.

Jákob pedig fölébredt álmából és ezt mondta: „*Mily rettenetes ez a hely. Nem egyéb ez, mint Istennek háza és az égnek kapuja.*” Vagyis felismerte a hely szentségét. És figyelmeztető emléket állított kőből. Luz városát ma Béthelnek hívják.

Figyelemre méltó, hogy Jákob rettenetesnek nevezi a helyet. A transzcendenciával való találkozás minden vallás szerint félelmes is lehet. Némely szellemi találkozás, ami felkészületlenül éri az embert, szétzilálhatja személyiségét vagy egyéb módon végzetesen árthat minden ártó szándék nélkül. A szellemi erő dinamikája jóval meghaladhatja az emberét, aki úgy járhat, mintha magasfeszültségű villanyvezetéket érintene meg.

S Jákob az álmodó, elmondja a lényegét is: *a szent helyen átjáró van Ég és Föld között. Itt közelebb van az Ég a Földhöz. Közelebb van az emberfeletti az emberhez. A szent helyen érdemesebb imádkozni, a közös ima hamarább Isten elé jut a misztikus átjárón keresztül.*

3. Végül szentté válhat egy tér ember által végzett *felszentelés következtében*. Például templomépítés az isteni akaratot közvetítő papság által végzett felszentelés hatására.

A TÉR SZENTSÉGÉNEK SZOCIÁLIS KÖVETKEZMÉNYEI

Az emberek szeretnek a szent helyek körül élni. Van-e nagyobb biztonság az Ég és az égiek közelségénél? Ezért a szent helyek köré települések épültek. Lassan kialakultak a szent városok, amelyeknek lakói a *szentség őrzőinek* tekintették magukat. A szent városokat falak vették körül, amelyeken tilos volt átmászni. Az illegális behatolás a szentség megsértésének számított, és halál járt érte. És falak, udvarok, küszöbök, kárpitok védték magukat a szentéseket.

Voltak kultúrák, ahol ezeket különös szentségként tisztelték. Például a mongol birodalomban a küszöböt át kellett lépni. Ha valaki rálépett, megölték. A városfalak megsértését még a középkori városok is halállal büntették. A pszichoanalízis ma is fontos szimbolikus jelentést tulajdonít annak, ha valaki ilyen elhatároló felületekről vagy kapukról álmodik.

A legszentebb szentélyek belsejébe csak avatott kiválasztottak léphettek be megtisztító szertartások után. Például a jeruzsálemi templomban a Szentek Szentjébe csak a főpap léphetett be, egyszer egy évben. A hagyomány úgy tudta, hogy ott a teremtés előtti sötétség honol, és a frigyládát az Isten szelleme sugározza körül.

Valószínűleg a szentség féltése, őrzése, védelme volt a csírája az idegenekkel szemben érzett bizalmatlanságnak, gyanakvásnak. Az idegentől félni kell. Ki ez az ember? Mit akar? Másféle szentségnek hódol? Ártalmára lehet a miénknek? Már itt megjelenik a „másság” elfogadásának vagy elutasításának a problémája. Megjelennek az előítéletek az idegennel szemben.

Szent a misztikus élmény is. A látomások, az elhívások, a beavatás. Ennek a szentségnek az őrzői morális fallal vették körül a rájuk bízott szellemi tudást. Azt tartják, hogy három nagy lépést kell erkölcsileg megtennie annak, aki egy kis lépéssel közelebb akar kerülni a transzcendenciához. Ezért illegális behatolóknak,

falak átmászójának számítanak a drogosok, akik az erkölcsi fejlődés helyett kémiai szerek segítségével akarnak beavatáshoz jutni. Illegális behatolónak, falak átmászójának számít mindenki, aki az értelem és az intelligencia félrerúgásával próbál szellemi megismeréshez jutni. Aki semmibe veszi József Attila programját:

*„Én túllépek e mai kocsmán,
az értelemig és tovább!”*

Lélektani szempontból úgy tűnik, hogy a szent és profán helyek megkülönböztetésének igénye ősbibb és mélyebbbről jön mint a vallásosság. Talán már a húsevő állatok viselkedésében is felfedezhetők a saját lakóhely, például a barlang és a vadászterület birtoklásának, az idegen betolakodó elűzésének a vágya. A civil társadalom vallástalan részének lelkében is folyik egyes fontos helyek megszentelése. Szent a szülőfalu, a város, az iskola, ahol nevelkedett. Szent a háza – „my home is my castle” –, a lakása. Ide csak meghívással lehet belépni. Még szentebb a saját szoba, a szekrény, és férfiaknál az íróasztal. Itt ne nyúljon senki semmihez! S legszentebb az ágy. Nagy érzelmi közelség kell ahhoz, hogy valaki az ágyába fogadjon egy másik lényt, a gyerekét, a szeretőjét vagy a kutyáját.

A saját szent tereiből való kényszerű kilépés nagy lelki sérüléseket okozhat. A beteg gyerek, akit kórházba visznek idegenek közé éppen akkor, amikor bajban van, megszenved, néha vissza is üti családján ezt a megrázkódtatást. Az aggastyán, akit kimozdítanak megszokott környezetéből, könnyen zavarttá válik és meghal.

A deportált, a kitelepített, az emigráns sokszor úgy érzi, hogy elvesztette a gyökereit és gonosz áramlatban sodródik kegyetlen végzetek felé.

A mai ember számára legtöbbször a haza a legszentebb tér. *Othona sokfelé lehet az embernek, hazája csak egy van.* És az emigrációnak – különösen serdülés után – mindig nagy a kockázata. Seholy sem könnyű idegennek lenni. Számos pszichés zavar keletkezik az idegenségtől való menekülés következtében. Ezért figyelmeztet mindig a mózesi törvény arra, hogy mindaz, amit mond, vonatkozik az idegenre is, „aki közöttetek lakik, mert soha ne feledd el, hogy te is idegen (gérím) voltál Egyiptom földjén”. A tolerancia és az idegen befogadása, az előítélet-mentesség a zsidó vallásbólcselet alapjaiból fakad.

Homérosz írja az Odüsszeiában:

*„... mert hisz a holtért ennyire nem keseregnék,
Trója alatt, ha a társai közt hullt volna csatában,
Vagy ha szerettei karja közt, harcát befejezván:
Mert neki halmot emeltek volna az összes akhájok,
S ő nagy szerzett hírt hagyhatna fiának örökbe.
Ámde a Szélviharok tovahordták dicstelen innen:
Eltűnt nyomtalanul s hirevesztve...”*

HARMADIK FEJEZET

HARC AZ IDŐVEL AZ ÉLET ÉRTELMETLENSÉGE ELLEN

A VÉGTELEN FOLYAM

Valószínűleg ez a legősibb időképzet. Az idő a végtelenből ered és a végtelenbe vész. Ebbe a végtelen időfolyamba egy ponton belép az ember: megszületik. Koszmos mértékek szerint egy igen rövid ideig jelen van benne, s azután kilép belőle: meghal. Ezt a felfogást a *végtelen lineáris idő* elméletének nevezzük.

Ennek az időfelfogásnak az a súlyos lelki terhe, hogy *az életet tökéletesen értelmetlenné teszi*. A végtelen időben az ember létezése nem több mint tajték egy hullámon. A hullámok végtelen sorban követik egymást, tetejükön tajték képződik, majd elsimul a hullám, és vele a tajték is eltűnik. Volt-nincs. Az emberi elmének legfontosabb tulajdonsága a dolgokban, folyamatokban rejlő értelem keresése. A megismerés számára azt jelenti, hogy rájött valaminek az értelmére. *Az ember értelemkereső lény*, akinek a világot vallató nyugtalansága időlegesen csak akkor csillapul, ha úgy véli, valamit megértett a világból. *Különösen elviselhetetlen számára az értelmetlen szenvedés.*

AZ ÖRÖK VISSZATÉRÉS

Az ősidőket követő kultúrák mindegyike menekülni próbált az élet értelmetlensége elől. A távol-keleti – elsősorban indiai – kultúrák nem fogadták el a végtelen lineáris időt, hanem helyébe a

körkörös idő elméletét alkották meg. Az idő körbefordul és újra meg újra visszatér, akár az évszakok. Tavasz, nyár, ősz, tél, s azután megint tavasz... Ehhez az elmélethez az időt is korszakokra kellett osztani. Legáltalánosabb az aranykor, az ezüstkör, a bronzkor és a vaskor felosztás volt. Az aranykor a tökéletes harmóniájú létezés, az ezüstkör és a bronzkor egyre fokozódó romlást mutat, míg a vaskor gonoszidős korszak, Isten nélküli világ, mindenki harca mindenki ellen, apokaliptikus kor, ami egy nagy világkatasztrófával végződik. Az indiaiak ezt nevezik káli júganak, a sötét kornak. És utána újrakezdődik a folyamat. A hindu mitológiában világ-nappalok és világ-éjszakák váltakoznak.

A buddhista hagyomány a korszakokat a négy őselemhez köti. Földkorszak, vízkorszak, tűzkorszak és levegőkorszak. *A föld a szilárd testek szimbóluma.* A földkorszakban szilárdul meg a bolygónk talaja, kialakul a kemény anyag, az ásványok, a növények, az állatok és az emberek szilárd formái. A földkorszakot a vízkorszak váltja fel. A korszakváltás kataklizmájára minden nép hagyománya emlékezik. Ez az özönvíz.

Mi most a vízkorszakban élünk. *A víz a forma szimbóluma.* A víz formálja a tengerek és a folyók partjait, eróziós ereje alakítja a hegyeket és a völgyeket, formálja a tájat.

Életünk legfőbb értéke a forma. Párválasztásunk legfőbb szempontja, hogy milyen formája van a férfiaknak és a nőknek, szép, csinos, csúnya, tetszik-e nekünk vagy nem. Formatervezés mindenütt: e szerint vásároljuk az autónkat, bútorainkat, rendezzük be lakásunkat, házunkat. S a divat a ruhák, cipők formájának a diktatúrája. Formák a művészetben, a stílusirányzatok a képzőművészetben, a zeneművek, irodalmi művek formaváltozatai. Az ünnepek, a szertartások rítusa, a papi viseletek, az emlékművek, a sírkövek formaváltozatai. A végtelenségig lehetne sorolni. A mostani ezredfordulón bontakozik ki az újabb korszakváltás. Átlépünk a tűzkorszakba.

A tűz a dinamika szimbóluma. A figyelem középpontjába, az értékek élére a dinamika kerül. Például a közlekedésben. Gyalog? Hintón? Vonaton? Autón? Repülön? Lökőhajtásos szuperszónikus gépen? Rakétán? Az autó hány másodperc alatt gorsul 100-ra? A kapcsolat: levél, távirat, telefon, mobil, fax, e-mail. A zene Mozarttól és a házi koncertektől a beat-koncertig, a popzenéig, a

technoig és a heavy metalig mit változott a hangerő és a ritmika dinamikájában. Ágyú, bomba, atombomba, hidrogénbomba... Az akciófilmek korszaka. Könyvekben csak a cselekménydús, sok párbeszédes kelendő. Az örök időzavar. Mindenki örökké rohan. Mindenki türelmetlen. Mindenki fél a csendtől, fél egyedül maradni önmagával. Ha mégis magányos percek fenyegetik, gyorsan háttérzajra van szüksége, ki kell nyitnia a rádiót, a televíziót, a lemezjátszót. Az utcán a walkmant kell hallgatnia. Az információk áradása nagyobb sebességgel, mint ahogy az idegrendszer feldolgozni képes őket. Különösen nincs idő a vizuális és auditív információk érzelmi feldolgozására. Védekezésképpen kialakul egy érzelem nélküli tudomásulvétel, a közöny. Nem véletlen, hogy kialakult egy új pszichoterápiás forma: a gyógyító hallgatás. A dinamika fokozására doppingszerek kellene. Íme, a tűzkorszak, a dinamika korszakának a kezdete. Még csak a kezdete. Nem véletlen, hogy egyre több amerikai templomon jelenik meg a felirat: „*Gyere be! Nem kell imádkoznod. Csak pihenj egy kicsit!*”

A forma korszakában felnőtt nemzedék a dinamika korszakában egyre inkább tönkremegy. A fiatal generáció még bírja.

A tűzkorszakot sok-sok idő múlva majd a levegő korszaka követi. *A levegő a szellem szimbóluma.* S a távol-keletiek azt tanácsolják, hogy a tűzkorszak végletes hajszoltságát csak úgy lehet testi-lelki károsodás nélkül elviselni, ha az ember időnként elmegy „friss levegőt szívni”. Ezen az egyedülmaradást önmagával, a csendet, a szemlélődést, a meditációt, egyszóval a szellem felé fordulást értik.

A körkörös idő, az örök visszatérés mítosza fejleszti ki – elsősorban az indiai vallásbölcseletben – a lélekvándorlás és az újratestesülés gondolatát. *A reinkarnáció tana nem más, mint az örök visszatérés eszméjének az emberi életre való rávetítése.* Az élet lezárul a halállal, de a létezés tovább tart. A lélek átkerül a köztes létbe (Bar-dó), ahol szembenéz földi létezésének hibáival, elrontott lehetőségeivel, és kialakítja új életének sorsszerű találkozásait, helyzeteit (karma), hogy lehetősége legyen a korrekcióra. Majd újra visszatér a fizikai világba. A lélek körforgását spirálként fogják fel, vagyis az örök visszatérésbe beépítik a fejlődés gondolatát.

A VÉGES LINEÁRIS IDŐ

Az Ószövetség visszatér a lineáris idő gondolatához. Ámbár egy-egy utalás jelzi, hogy az örök visszatérés eszméje megérintette Izrael fiait is. (A Prédikátor Könyve, Malakiás próféciai.) *Ám ez a lineáris idő nem végtelen, hanem véges.* Van kezdete, tehát van vége is: a messiási korszak. A véges lineáris időt Isten teremti meg a térrel, az anyaggal együtt. Ennek a misztikus ősrobbanásnak és a modern kozmogóniának a lehetséges összefüggéseiről már az előző fejezetben szólottunk.

A teremtésnek és a teremtett véges időnek ez a felfogása egyértelművé teszi, hogy Istennek célja van a teremtéssel, létezik egy isteni világterv. Az emberi élet értelmetlenségét úgy lehet megszüntetni, ha az ember csatlakozik e terv megvalósításához, az Isten szövetségese és munkatársa lesz. Az Ószövetség, Isten szövetsége Izraellel, azt jelenti, hogy az ember megszentelődik Istenben és Isten az emberben. Az ember feladata, hogy teljesítse az Úr akaratát, tehát tartsa be parancsolatait. Ez ad értelmet létezésének.

A LEGKISEBB ISTEN

Így szólt az Úr az Édenben, a bűnbeesés után: *„Ímé, az ember olyan lett, mint mi közülünk egy, jót és gonoszt tudván. Most tehát, hogy ki ne nyújtsa a kezét, hogy szakasszon az élet fájáról is, hogy egyék és örökké éljen...”*

„Mint mi közülünk egy” – vajon kire, kikre gondolt az Úr? Mindenesetre itt villan fel először az a lehetőség, hogy az ember emberfelettivé válhat.

Az Ószövetség Isten szövetsége Izraellel. Az Újszövetség Isten szövetsége az egész emberiséggel. Jézus mondja a Máté Evangéliumában (5.48.): *„Legyetek azért ti tökéletesek, miként a ti Menygyei Atyátok tökéletes.”* Majd a 17.20. versében így szól: *„Ha akkora hitetek volna, mint a mustármag, azt mondanátok ennek a hegynek: Menj innen amoda, és elmenne. És semmi sem volna lehetetlen nektek.”*

Ez a kereszténység egyik forradalmi továbblépése az Ószövetség után: az ember túlléphet az emberfokon és isteni tö-

kéletességű lényé válhat. És ez újabb, az életnek értelmet adó program.

ÖNMAGUNK VÁLASZTÁSA

Az egzisztencialista filozófia felfogása szerint minden ember készítette tárgynak először ideája van, azután keletkezik az egzisztenciája. Először van az eszme, azután a megvalósítás. Ám maga az ember fordított utat jár be. Megszületik, tehát van egzisztenciája, de még üres lehetőségek halmaza, vagyis nincs ideája. Egzisztenciájának szellemi tartalmát önmaga adja meg önmagának. Az lesz belőle, akivé formálja magát. Ennek a felelőségnek a vállalása az egzisztencialista pszichoanalízis alapja.

Az idea formálásának fontos része az időhöz való viszonyulás. Heidegger szerint saját ideánk formálása az önmagunkra eszméléssel kezdődik. Az ember fölfedezi saját egzisztenciáját (létezését) és tudni akarja, hogy ez meddig tart. Ezért *gondolatban kilép a jelenből, és előrerohan saját feltételezett haláláig, majd visszatér a jelenbe*. Aki nem élte meg saját anticipált pusztulását, elveszti az esélyét tudatos idea építésére, vagyis személyiségének szellemi, intellektuális és erkölcsi formálására. Megmarad számára a mások utánpótlása, önmaga átköltése másvalakivé, a külső kötöttségek halmaza, a kívülről irányított rabsága, a sodródás a pillanatnyi körülmények között. *A szabadság a saját ideának a szuverén alakítását jelenti. Ezért válik a tudatos választás az egzisztencializmus központi kategóriájává.*

Mindennek alapján érthető *az egzisztencializmus következetes szembenállása minden diktatúrával*, amely előír, követel, megítél minden meggyőződést, viselkedést, hitet.

Az is nyilvánvaló, hogy az egzisztencializmustól idegen a predestináció gondolata. Legyen szó akár Isten meghatározó akaratáról vagy előző életek következményeiről, mindez megbénítja az ideaalkotás szabadságát, tehát rabságba dönti az embert.

Kierkegaard írja *Vagy-vagy* című művében:

„Lásd, azért oly nehéz önmagunkat választanunk, mert ebben a választásban a tökéletes elkülönülés azonos a legmélyebb folytonossággal, s mert ez feltétlenül kizárja minden lehetőségét annak, hogy valami mássá váljunk vagy inkább másvalakivé költjük át magunkat.

És ha már felébred az emberben a szabadság szenvedélye – és ez a választások során ébred fel, mert a szabadság előfeltétele a választások vállalása –, akkor az ember önmagát választja, és mint az üdvösségéért, úgy küzd ezért a birtokáért, és épp ez az üdvössége.”

NEGYEDIK FEJEZET

A SZENT ÉS A PROFÁN IDŐ. AZ ÜNNEP

A MÚLT JELENNÉ VÁLIK

A végtelen idő végessé változott. Ám a véges időt a vallások még rövidebb szakaszokra tagolták. Megteremtettek szent időket – ezeket nevezzük ünnepeknek – és közönséges, azaz profán időket – hétköznapokat. A szent időkben szigorú szabályok irányítják a viselkedést: van, amit ekkor meg kell tenni, például különböző szertartások során, és van, amit nem szabad megtenni, például evési tilalmak böjt idején. Az ünnep középpontjában legtöbbször valamilyen természeti, történelmi vagy misztikus esemény áll, amely a nép vagy a vallás történetében kiemelkedően fontos volt.

Az ünnepnek az volt az őseredeti funkciója, hogy az egykor megtörténtet jelenvalóvá, újra átélhetővé tegye. Vagyis *kiemelje az időből, a mulandóságból és az időtilenség, az örökké létezés szentségébe helyezze*. Kezdetben az ünnep mindenki aktív részvételével zajlott, a közösség minden tagja cselekedve élte át a kultuszt, ami még nem vált szét a kultusz aktív művelőire és passzív nézőire. Akkoriban az ünnep idejére tulajdonképpen mindenki pap lett. Ma is a múlt jelenné varázsolására szolgálnak a passiók, halvány maradéakai az egykori eleven kultuszművelésnek.

Az ünnep – mint szakrális idő – ugyanazt jelenti mint a szakrális tér. *Ünnepek idején az Ég közelebb van a Földhöz*, „átjárás” van a szellemi és anyagi világ között. Ezért ünnepkor fontosabb az áhítat, mint hétköznapokon. Nem véletlen, hogy hangsúlyt kap a kollektív imádság – az engesztelés ünnepe vagy karácsonykor az

éjféli mise – és a zarándokút: például Mekkába vagy húsvétkor Jeruzsálembé, netán Krisna szekérének célba juttatása. *A zarándoklat összeköti a szent időt és a szent teret.*

Ebből a szempontból az ünnep mágia, varázslat, sámáni extázis, rövid időre kivilágosodó Akasha Krónika. A földi mikrokozmosz élményvilágból az áhitat átsegíthet a makrokozmosz megéléséhez, a valódi emberi történet időtlen örökkévalóságának a megtapasztalásához.

Ezt az ősi attitűdöt legpontosabban a pészachi szertartás-könyv, a Haggáda fogalmazza meg, amikor azt kéri a hívőtől, hogy *„ne úgy ülj itt, mint aki egy régmúlt eseményre emlékezik, hanem úgy, hogy te magad vagy, aki ezen az éjszakán kivonul a szolgaságból a szabadságba”.*

Kazantzakis regényében Zorbász amikor karácsony éjszakáján meghallja a templomi harangokat, futni kezd a falu felé, és ilyesmit kiabál:

– Gazdám, megszületett a kis Jézus! Rohanjunk! Ott kell lennünk nekünk is!

Zorbász tudja még az ünnep eredeti értelmét. Tudja, hogy Jézus minden időben feltámad, hogy Buddha újra meg újra megvilágosodik a fügefá alatt, az Úr most és mindörökké elfogadja a bárány vérét a fiúé helyett, s a Második Templom szellemi értelemben még mindig ég Jeruzsálemben, miközben Titusz harcosainak örömujjongása hallatszik.

VALAMI ELROMLIK

Ahogy gyengül az élő hit, formalizálódtak a vallások. Az ünneppel való teljes azonosulás is lassan elhalványodott és megszűnt. A jelenben átélt teljes azonosulást – a „most történik!” élményét – felváltotta az „egykor megtörtént”, vagyis a múltra való visszaemlékezés. Az ünnep mint emlékezés először áhitattal teljes volt. Ezt azután felváltotta az ünnep mint gyász vagy az öröm időszaka. Az öröm egyre materiálisabbá vált: feldíszített házak, lakások, fák, családi összejövetelek, pompás közös ebéd vagy vacsora, ajándékosztás. A Megváltás titokzatos misztériumából a szeretet ünnepe lett. Különösen az asszonyok számára az ünnepi készülődés a ha-

lános fáradtságot jelentette. Az ajándékot vásárló a szeretet nevében oldalba lökte-vágta a másik pult felé igyekvő embertársát, az ajándék nagysága a kiskereskedelmi értékét jelentette, s végül már *nem is a megajándékozott öröme lett fontos, hanem az ajándékozóé, aki büszkén néz körül: íme, nem sajnáltam a pénzt erre a pompás, drága és gyönyörű ajándéokra.*

NEMZETI ÜNNEPEK

Ünnepek alakulnak ki a nemzet sorsdöntő eseményeinek megőrzésére is. Érzelmi jelentősége azoknak van, amelyeket a hagyomány megszentelt és megszólítják a nemzeti identitást. Nálunk elsősorban március 15-e és augusztus 20-a tartoznak ezek közé. *Művi ünnepeket nemigen lehet kreálni. Illetve ezek csak a naptárban léteznek, az emberek szívében nem,* például pedagógusnap, a költészet napja stb. Még lehetetlenebb, ma divatos szóval, „hagyományteremtő jelleggel” ünnepet kreálni. A hagyomány értelemszerűen a múltból a jelenre ható, spontán keletkezett, megrögződött és érzelmekkel telített ünnep, szokás, megemlékezés, rítus stb. *Am nem lehet a jelenből tudatosan a jövőre erőszakolni valamit,* legyen az bármilyen szép és bensőséges. Az idő majd felel rá, hogy hagyomány lett-e belőle az eljövendő nemzedékek életében vagy nem. A hagyományteremtéssel foglalkozó naiv buzgólkodó ezt soha nem fogja megérteni s buzgalmának eredményét megtudni.

AZ ÜNNEP MINT LELKI IGÉNY

Az embernek szüksége van ünnepekre, jegyzi meg a róka *A kis hercegben.* Ez az igény a legősibbek egyike, s megelőzi a vallásos formát. Lelki szükséglet az élet egyhangúságának megszakítása, a rendkívüli, a várakozással teli ritka alkalmak, a „ma másképp van” időszakos megélése. Kialakulnak a civil ünnepek, nem kevésbé érzelmekkel telítettek mint a vallásiak. A születésnap, a házassági évforduló, a névnap... Ezekről az ünnepekről megfeledkezni jogosan vált ki megbántódást, mert azt jelenti, hogy elmúlt az esemény érzelmi fontossága.

Könyvünk elején írtunk arról, hogy csak az embernek van vallása, mert tudattal rendelkezik és halandó. Ennek megfelelően csak az embernek van erkölcsé, esztétikuma, művészete és ünnepe.

Lélektani és vallási szempontból az ősök számára az ünnep tudatállapot-változást is jelentett, míg a ma embere beéri egy régi esemény racionális tudomásulvételével, vagyis emlékezéssel.

Éppen azért, mert az ünnep egykor tudatállapot-változást hozott az egyén életébe, *ünnepkor és az ünneppel gyógyítani is lehetett*. A változás lehetősége és ténye például jelentősen könnyített depresszív állapotokon. A depresszió egyik tünete a „jelen kimerevedése”. A beteg örök „mostban” él, meg van győződve arról, hogy a jelen teljesen meghatározza a jövőt. Vagyis soha nem jönnek változások, szenvedésteli helyzete, amiben minden lelki folyamatot gyötrellem kísér, mindhalálíg megmarad. A megváltozott tudatállapot mindezt megcáfolja. A „lehet másképp is” – katartikus élménnyé válhat, ami új útra terelheti az addig bejárt pszichoszomatikus és szomatopszichikus folyamatokat. Valószínűleg ez a lényege az extatikus úton elérhető sámánista gyógyító hatásnak. Az sem véletlen, hogy az antik Görögországban Aszklépiosz papjai éjszaka gyógyítottak, amikor az álom és ébrenlét határán könnyebb a tudatállapotokat formálni.

Minderről tudtak Egyiptom gyógyító papjai, a hierofantészek is. Hittek abban, hogy alváskor a szellem és a lélek elhagyja a testet és ezoterikus síkon töltődik fel energiákkal. Ezt a folyamatot hosszabbították meg három-négy napra, miközben egymást váltva, mindig tizenketten, felemelt karral állták körül és saját életerőikkel ők tartották életben a testet.

ÖTÖDIK FEJEZET

MÍTOSZ ÉS KULTUSZ

KULTÚRA ÉS BARBÁRSÁG

„Kezdetben teremtette Isten az Eget és a Földet.” Így kezdődik az Ószövetség. Vajon nem ugyanezt jelenti-e, amikor János evangélista ezt írja: „Kezdetben volt az Ige. S az Ige Istennél volt. És Isten volt az Ige.” Ez az ige a logosz. A teremtés igéje, amivel a világ kezdődik.

A logosz a régi görög nyelvben azt jelentette, hogy ige, szó, közlés. Ám mindig *olyan közlés, ami valamilyen szellemi eseményről, szellemi tevékenységről vagy annak eredményéről ad hírt*. Ebből a logoszból képződött a gondolkodás törvényeit kutató és közlő tudomány, a logika.

A mítosz is közlést, elmondást jelentett. Ám a mítosz mindig egy fontos történetet mond el. *Olyan eseményről számol be, ami a nép, a vallás szempontjából sorsdöntő jelentőségű*. Ezeknek a történeteknek a gyűjteménye a mitológia.

Archaikus időkben a mítoszt úgy fogták fel, mint az ember megszólítását a szellemi világ által: *Tudnod kell erről, mert nagyon fontos az emberi életek, a te életed szempontjából is*. Tudnod kell a Baráthák nagy küzdelméről, Buddha megvilágosodásáról, Krisztus feltámadásáról, arról, hogy a zsidók egy éjszakán kivonultak a rabszolgaságból a sivatag szabadságába.

Az ember válasza a mítoszlra a kultusz. A feltámadás mítoszára válasz a húsvéti szertartás. Az egyiptomi kivonulásra a pészach, a széder este. Mohamed életének legfontosabb szellemi történésére a ramadán.

A kultusz szertartásai, imái, vallásos cselekményei a mítosz-kultusz kapcsolatot Isten és ember, az Ég és a Föld, a szellemi és

az anyagi lét párbeszédévé avatják. Archaikus felfogás szerint *annak a népnek van kultúrája, ahol a mítoszok és a kultuszok átélése eleven*. Vagyis a mítoszokat nem minősítik gyermekded legendának és a kultuszt egyszerűbb lelkek számára készült formális szertartásnak, amin hagyománytiszteletből részt vesz a művelt ember is, de inkább csak az esztétikai gyönyörűség kedvéért és titokban mosolyogva. Ahol a mítoszt mesének tartják, a kultuszt gyermekded játéknak, ott barbárság honol. Egy régi görög ember valószínűleg a technizáltság magas fokán élő barbár társadalomnak látna minket.

A KULTUSZ MINT AZ ÉLET KÍSÉRŐJE

Ósi időkben tehát a kultusz emberi válasz volt a transzcendens eredetű mítoszra. Sok forrásból, sokféle mítosz szólította meg az embert, ennek megfelelően sokféle kultusz keletkezett. Egyéni és társadalmi szempontból az eleven kultusz jelentősége, „funkciója” elsősorban az volt, hogy stabilizálta az egyének és a népek identitását, azonosságtudatát és azonosságérzését. Például ha ezerévekkel ezelőtt rámutattak valakire, „nézd, ez egy sumér!” vagy „ő egyiptomi”, esetleg így mutatkozott be: „zsidó vagyok”, rengeteg fontos információt elmondtak róla vagy elmondott magáról: a hitét és a vallását, isteneit és démonait, a szertartásokat, amelyek között él, ahogy felnőtté avatják, ahogy házasodik, ahogy meghal, harcmódorát, viseletét, művészeti ízlését, ételeinek és étkezésének jellegzetességeit...

Abban az időben az emberek nem voltak annyira individualitások, annyira szuverén én-ek, mint ma. Ha ma azt mondják valakiről, hogy ő holland vagy izlandi, vajon mit mondtak el róla? Gyakorlatilag semmit. *Az emberi fejlődés ebből a szempontból az individualizálódás, a szuverén én kialakulásának, az én fejlődésének a története.*

Az ősi közösségformák, a vérségi kapcsolatok, a törzsek, a nemzetségek meghatározták az egyének életét, önmaga és mások számára kétségtelenné tették, hogy kicsoda ő, és hová tartozik. Nem nyílt semmiféle tér, semmilyen identitásválság számára.

Ám a kultuszok más szempontból is biztosították azt, hogy az egyén felelni tudjon önmagának a „ki vagyok én?” kérdésre.

A kultuszok végigkísérték az egyént születésétől a haláláig élete legfontosabb állomásain. Egy sémára egyszerűsítette: a születés – az életbe való belépés; a gyermekkor vége – belépés a felnőttek világába; a házasság – illetve a családalapítás; és az életből való kilépés – a halál jelentik ezeket a fontos állomásokat.

Mítoszoktól függően világrajövele után az újonnan érkezett embert felveszik valamilyen vallási közösségbe, megkeresztelik, körülmetélik, beszédet intéznek hozzá. Tagja lesz az emberek világának. Például egy bráhmín ilyesmit mond egy indiai újszülöttnék: „*Most, hogy a ritkán és nehezen elérhető emberi test birtokába jutottál újra, jól gondold meg merre mész, mert az életben nincs idő tévutakra.*” Az újszülött alszik vagy látszólag figyel, azután felnő és elmegy a tévutakra. Majd korrigál újabb életeiben.

Számos vallás és a valláspszichológia szempontjából is problematikus az ilyen zsenge korban, akarata és beleegyezése nélküli elköteleződés. Némely vallás a gyakoriság elérésekor előírja a végleges döntést. (Például a kétszer keresztelők.) Más egyházak viszont azt teszik lehetővé, hogy a vallás kötelékébe való hivatalos felvétel elmaradása esetén is a gyülekezet tagjának számítsanak. Például a katolikus egyház *a vízzel való keresztelésen kívül ismeri a vérkeresztiséget és a vágykeresztiséget is.* Vérkeresztiségnek nevezi a keresztény családokban legyilkolt csecsemők pusztulását vagy bárki-
nek a kereszténységért elszenvedett mártírhalálát akkor is, ha az illető nem volt megkeresztelve.

Vágykeresztiségről beszélnek akkor, ha valaki vallásos meggyőződése, hitvilága szempontjából a kereszténységhez tartozónak érzi magát, de érzelmi vagy erkölcsi okokból mégsem keresztelkedik meg. Például nem akarja szüleit az áttérése miatti végzetes kétségbeesésnek kitenni.

A gyermekkor vége, *az átlépés a felnőttek világába* az élet egyik legfontosabb történése. Minden kultusz nyomatékosan reagál erre az eseményre.

A természeti népek még biztosan tudták, hogy *a szülők mellett nem lehet felnőni.* A 78 éves szülő számára 56 éves fia vagy lánya még változatlanul kisfiú vagy kislány, akire rá kell szólítani: „szeles idő van, öltözz fel jó melegben, és vegyél sálat”. Aki a serdülésen túl is a családi otthonban – wigwamban, jurtában, sátorban, kunyhóban, házban vagy luxus villalakásban – él, az érzelmileg és szociá-

lisan gyermek marad. Ezért a serdülőkor végén – az éghajlattól és az érési ütemtől függően – általában 13 és 17 év között az ifjút elvitték a családi kötelékek közül. Nagy ünnep volt ez, örömet, gyászt hozó. Volt kultusz, ahol a szülőket ünnepelték, hogy sikeresen felnevelték gyermeküket, volt, ahol a szülők megsiratták a gyereket, mintha meghalt volna.

A fiatalok nemileg homogén fiúházakba vagy lányházakba kerültek. Itt meglehetősen szabadon, sőt zabolátlanul élhettek egy darabig. Azután eljött az avatási szertartások ideje. Ezek tulajdonképpen felnőttépróbák voltak. Néhány példa – természetesen attól függően, hogy mi volt a törzs létalapja: például a vadászat, mint fő megélhetési bázis esetében, felfegyverkezve, egyedül el kellett mennie vadászni és egy jelentős elejtett vaddal hazatérni. Be kellett bizonyítania, hogy képes önmagát és jövő generációját ellátni. Nyilvánvalóan nem volt elegendő egy nyúl elejtése, mert ez nem elég egy családnak, de egy elefánt leterítésének sem volt értelme, mert a zsákmányt nem tudta hazaszállítani. Ez tehát *a szociális felnőttépróba volt.*

Más alkalommal jelentős testi fájdalmat okoztak neki – felhasogatták az arcát vagy tűzbe tartották a kezét –, és neki mozdulatlanul és jajszó nélkül kellett elviselnie a kínt. Vagyis ki kellett állnia *az önuralom próbáját.*

Végül valódi életveszélybe, a halál közelébe került, amit megrendülés nélkül kellett vállalnia. *Ez a stresszek tűrőképességét, a lelki erőt bizonyította.*

Amikor túljutott az avatási szertartásokon, próbákon, akkor a törzs férfiai, illetve vénei beavatták a törzs történeti és misztikus titkaiba. Aki ezekről fecsegett, a halál fia volt.

Ezek szerint a felnőtt férfi

- képes a családjáról gondoskodni;
- jelentős önuralommal rendelkezik;
- el tudja viselni a lelki megrázkódtatásokat;
- tud hallgatni.

Akkoriban ismeretlen volt az érésben levő ember identitásvara: Gyerek vagyok-e még vagy felnőtt? *Lehetséges-e, hogy testileg, intellektuálisan már felnőttem, de szociálisan és érzelmileg nem?* Erről a kérdéstről, mint a modern társadalom egyik alapvető problémájáról, érdemes még néhány szót mondani.

A mítoszok senkit sem érdekelnek, a kultuszok eltűntek. A tradíciók is elhalványultak, nem adnak választ, útmutatást arra, hogy az ifjú hol tart fejlődésében. Régebbi nemzedékeknek legalább a hagyományos szokások adtak némi információt útjuk állomásairól. Életkorhoz kötött öltözködési szokások – rövid nadrág, bricsesz, hosszú nadrág –, lányoknál a kifestés, ékszerek viselésének tilalma a középiskolában, általában a késő esti programok, a dohányzás, a szeszfogyasztás tiltása, szexuális absztinencia követelése stb. A serdülőkor tehát igen korlátozott életszakasz volt. A tinédzser ezért igyekezett minél hamarabb felnőtté válni, hogy kiléphessen a korlátok közül. Napjainkban megváltozott az attitűd: *általában szeretnék megnyújtani a tinédzserkort, mert felnőtt jogokkal jár felnőtt életterhek nélkül.* Nem ritka az olyan harmincas, negyvenes éveit taposó ember, aki még mindig megpróbál tinédzsermódra élni.

Furcsa helyzetek alakulnak ki. Valaki munkaidőben felnőtt, felelősségteljes emberként viselkedik, délután viszont szüleit pumolja egy kis anyagi segítségért. Életterheit „tanácsadókhöz” fordulva próbálja megoldani. Gyerekét a nagyszülők terhére hozza a világra stb. Ebből a szempontból különösen az értelmiségi fiatalok helyzete romlott le. A képzés, szakképzés elviszi az életidő felét. A tudományos karrier építésében túlzott az infantilizáló gyámkodás felettük. Mindettől bátortalanná válnak, folytonos segítségre, „témavezetésre” tartanak igényt. Az érvényesülés útja az akadémikus tudomány tekintélyeinek a szolgálata. Mint egyik neves amerikai szociológus mondta: *„Nehéz felnőni ebben a jól szervezett óvodában, amit társadalomnak nevezünk.”* Egyre nagyobb igény mutatkozik szellemi és lelki kapaszkodókra, zárt kis közösségekre, amelyek megmondják, hogy ki vagy, miben hiszel, hogyan élsz. Az „Én” lassan kollektív „Mi”-vé fejlődik vissza.

A vallás szempontjából, ami egyrészt lelki vezetést ad, másrészt apellál az egyén felelősségérzetére, erkölcsi érzékére, mindez egyszerre kedvező és kedvezőtlen.

Az élet következő nagy változása *a házasságkötés, a családalapítás volt.* Ez egyszerre volt öröm és gyásznap. Öröm, hogy megtalálta igazi társát, gyász, hogy elveszti az élet teljességét. Megsíratta szabad lányságát és fiúságát.

Thomas Mann a József-tetralógiában megírja, hogy amikor Jákob leszolgált a hét évet Ráhelért, nemcsak öröm, hanem egy

ismeretlen szomorúság is hatalmába kerítette a szívét. „*Mert megértette, hogy ezután már nem lehet az egész élet az övé, hanem fiakba és lányokba kell szétoztatnia magát, ő maga pedig lassan elindul a halál felé.*” Az „egész életet” addig birtokolja az ember, ameddig egyedül él és csak önmagáért felel. A házasság, a családalapítás a mítosz és a kultusz szerint nemcsak öröm és beteljesülés, hanem lemondás is az élet teljességéről, felelősség másokért – és az öregedés kezdete.

Végül az *életből való kilépés*, a halál az utolsó nagy kultikus esemény.

A vallási kultusz itt is pontosan felel a mítosznak. A mítosz az újratestülést hirdeti? Eltávozást föld- és emberközlelől a „köztes létbe”? Akkor nem szabad útját állni. Már a haldokló közlelől el kell távolítani a sírót! Tilos a „visszahívó gyász”, a befejezett élet eseményeinek, élményeinek a felidézése. Lehet viszont egy ideig gondolatban kísérni a halottat távolodó útján, meditatív üzenetet küldeni neki: „Te vagy. De meghaltál. A köztes lét víziói vesznek körül.”

Más vallások szerint az egyszeri földi létezés ért véget. Az ítélet vár rá. Jónak tartják siratóasszonyok alkalmazását, a ravatalozást, a templomi gyászszertartást, imák mondását a halott lelki üdvéért. Az Úr irgalmába ajánlják gyarló lelkét, és kegyelmet kérnek számára, örök világosságot.

Megint más kultuszok az azonnali temetést írják elő, koporsó nélkül, hogy minél hamarabb egyesüljön az anyafölddel. Megtagadnak a holttesttel minden közösséget, mert az embert csak a lélekkel azonosítják.

Vannak kultuszok, amelyek a holttestet tisztátalannak értékelik, amivel nem szabad megfertőzteni a földet, tehát elégetik, keselyük elé vetik. Más kultuszok viszont balzsamozással akadályozták meg a holttest felbomlását.

Minderről részletesen szó lesz a halálmítoszokról szóló fejezetben.

A KULTUSZ MINT ÚT A TELJESSÉG FELÉ

A többistenhívó pogány életideál azt követelte az embertől, hogy élje meg az élet teljességét, minden rejtett és szélsőséges lehetősé-

gét. Ennek a célnak az elérését segítették az időszakos misztériumok. Hozzánk időben a legközelebb a dionüszoszi misztériumok állnak. A misztérium időben behatárolt volt, általában négy napig tartott. A misztériumban – a gyerekek kivételével – mindenki aktívan részt vett, nem mint néző, hanem mint a misztériumot átélő, cselekvő ember. Az elsődleges cél *tudatállapot-változás* előidézése volt. A teljesség megéléséhez túl kellett lépni a racionális tudaton. Erre a célra alkoholt vagy drogokat használtak, bár sokaknak elég volt a misztérium sodró hangulata is. Ebben az állapotban felengették a civil polgári élet minden korlátját. Sor kerülhetett misztikus élményekre, istenekkel való találkozásra, őrzöngő indulatkitörésekre, szexuális orgiákra, sőt egyes kultuszokban rituális emberölésekre is. Például a krétai Dia Anya papnői évente egyszer megölték egy férfit, akit eszköz nélkül, foggal, körömmel kellett a halálba küldeniük.

Amikor a misztérium napjai véget értek, mindenki visszatért a polgári élet normáihoz. Tudták, hogy eljön a következő misztérium ideje. *A kultusz ereje, ami elvitte őket az élet szélsőségeinek megéléséhez, vissza is hozta valamennyiüket.* Senkiből nem lett drogos, alkoholista, szexuális perverz vagy kriminális.

Az eredeti kultuszok erejére jellemző az eleai matriarchátus uralkodójának kiválasztása. Bár számos tudós tagadja, hogy valaha is létezett matriarchátus, a görög mitológia és az erre épülő kutatások valószínűsítik, hogy az ókori Eleában valóban működött egy matriarchatikus berendezkedésű társadalom, amit a hagyomány szerint Thészeusz buktatott meg. Eleának állandó királynője volt, akit asszonyok tanácsa vett körül, férje viszont évenként változott. Annak a férfinak, aki egy bizonyos napon elsőnek lépte át Elea kapuját, testi küzdelemben meg kellett ölnie a királynő férjét, s mint az „év királya”, ő lépett a helyére. Egy évig korlátlan szabadság illette meg, majd ő is elődje sorsára jutott. A kultusz számára közömbösek voltak az erőviszonyok. Ha az új királyjelölt gyengébb volt elődjénél, a küzdőteret körülülő asszonyok dobolni kezdtek, dalba fogtak, a régi király ereje egyre fogyott, és mire a dal véget ért, tehetetlen áldozatává vált utódjának. Varázslat? Vagy a tudat, hogy a kultusz legyőzhetetlen és végzete úgymint beteljesedik?

A politeizmust felváltó egyistenhit, *a zsidó-keresztény valláserkölcsei felfogás letiltotta az élet szélsőségeinek a megélését.* Sőt, ezeket

az élményeket, cselekedeteket kriminalizálta, azaz bűnné nyilvánította. Ettől kezdve csak egyéni, illegális utak vezethettek el a droghoz, alkoholhoz, szexuális perverziókhoz, testi brutalitásokhoz. És megerősödött a valószínűsége annak, hogy a bűnös útról nincs visszatérés, aki rálépett, abból előreláthatóan alkoholistá, drogos, perverz vagy kriminális lesz. A kultusz – aminek rituális ereje védte az egyént – megszűnt. A pszichológiai segítség is csak addig terjedt, hogy siker esetén az érintett így mutatkozhat be: „X. alkohalista vagyok, négy éve nem iszom. Z. drogos vagyok, két éve nem használok anyagot.”

Egyedül a reneszánszról mondható el, hogy annyira intenzíven nyúlt vissza a görög–latin pogány kultúrákhoz, hogy halványan felderengett a „teljes ember” eszménye, az általános művész, aki festő–szobrász–építész–költő is egyben vagy az enciklopédikus tudós, a polihisztor ideálja. Thomas Mann már csak annyit mer ajánlani, hogy *„az élet minden szélsőségét meg kellene élni a nyárspolgár álarcában”*.

A nagy változás magyarázata akkor lesz érthető, ha végig gondoljuk, hogy lélektani szempontból a pogánysághoz képest milyen óriási átalakulást jelentett az egyistenhit, éppen a bűn és a büntudat átélésének szempontjából. A többistenhívő ember lelkében a büntudatot csillapítja, hogy *ha vétett egyik isten ellen, védelemért fordulhatott egy másikhoz*. Például Odüsszeuszt Poszeidón haragjával szemben Apolló védi meg. Poszeidón csak annyit tehet, hogy nem engedi átkelni a tengeren, hogy hazatérhessen. A pogány ember számára a bűn elkövetése inkább a reális következményektől való félelmmel járt, mintsem lelki önváddal, büntudattal.

Az egyistenhit totális jelleggel borul rá a világra. Isten mindenható, mindentudó, tehát becsaphatatlan, a szívekbe lát. Egyaránt az ő kezéből ered jutalmazás és büntetés. Nem lehet elmenekülni előle. Ezért a zsidó–keresztény kultúra központi kategóriájává vált a bűn, a büntudat, a vezeklés, a megtisztulás, az üdvözülés és az elkárhozás. A bűn súlyának csökkentésére vallásos rítusok alakultak ki: az Engesztelés Napja, a Ramadán, Krisna szekérének húzása, vezeklés, böjtölés, megbánás, gyónás, penitencia és feloldozás. Sőt, tudományos lélektani iskolák – például a pszichoanalízis – alapvető célja is a neurotikus büntudatok megszüntetése.

A VALLÁSOS GONDOLKODÁS

A VÉLEMÉNY MEGSZÜLETÉSE

Előjáróban le kell szögezni, hogy *sem fiziológiai szempontból, sem a logikai törvények szempontjából semmilyen különbség nincsen a vallásos és a nem vallásos emberek gondolkodása között. A különbség némi dolog megítélésében, tehát nem a gondolkodási folyamatok mechanizmusában, hanem a tartalomban van. Feltéve, de meg nem engedve egy komputershasonlatot, a szerkezet azonos, azonban a belétáplált programok különböznek, azok is csak a transzcendenciához való vonatkozásban.*

Annak idején a görög filozófia szofisztikának nevezett iskolája hirdette a leghatározottabban, hogy *a gondolkodás végtelen folyamat!*

A gondolkodás során soha nem érkezhünk el egy olyan pontig, ahonnan ne lehetne tovább gondolkodni. Sőt, a gondolkodás „minden irányban” végtelen, bármely dolog mellett és ellen egyforma eséllyel lehet gondolkodni. Ezért elsősorban az értékítéleteket alkalmazó tudományok területén (társadalomtudomány, az ideológia, az etika stb.) gondolkodás útján soha nem alakulhat ki vélemény. *A véleményalkotás ugyanis azt jelenti, hogy a végtelen folyamat egyik pontján megállítottuk a gondolkodásunkat, „álláspontunk” lett.*

Ez úgy történik, hogy *a gondolkodás racionális folyamatába egy ponton betörnek emocionális elemek, érzelmek és erkölcs, és megállítják a továbbgondolkozást, mondván: ez legyen a véleményed, mert ezt érzem jónak, igaznak és tisztességesnek.*

A VALLÁSOS GONDOLKODÁS IGAZSÁGA

A vallásos gondolkodásban a kiindulópont *axiomatizált*. Minden vallás keletkezésénél egy nagy szellem áll. Egy megvilágosodott, egy Isten által kiválasztott vagy maga egy megtestesült Isten. E szellemek tanításait nem lehet vitatni, bírálni, cáfolni, tévesnek nyilvánítani. Nem lehet azt állítani, hogy Mózesnek a Tórában ebben vagy abban nincsen igaza, hogy Buddha rosszul ítélte meg az élet helyzetét, Mohamednek elavult némely tanítása vagy Krisztus valamiben tévedett. Hiszen hit és erkölcs dolgában a pápa és a zsinatok is csalhatatlanok, tévedhetetlenek. A vallások fejlődése során kisebb jelentőségű alakok is közel kerültek a tévedhetetlenség vélelméhez. Különösen a keresztény dogmatika szempontjából vált nagy jelentőségűvé Aquinói Szent Tamás tanítása: ha egy vita során valamilyen állítást vissza lehetett vezetni az Aquinóira, az eleve igaznak ítéltetett. „Philosophus dicit!” – „a Filozófus azt mondta” végső érv volt. „A Filozófus” minősítés mindig Aquinói Tamást jelentette. A modern világban a totális rendszerek ideológiája és vitastílusa szerveződött a katolikus dogmatika mintájára. Ha egy gondolatot Leninnek, a Führernek vagy Sztálinnak lehetett tulajdonítani, annak igazságát még mérlegelni is tilos volt.

A tudományos gondolkodást a megismerés vágya, az örök emberi kíváncsiság motiválja, az ismeretlen ismertté tévése. A gondolkodás és a kutatás bármilyen eredményhez elvezethet. Akár sorra cáfolhatja az eddig megdönthetetlennek vélt igazságokat. Mint az első fejezetben leszögeztük: *minden tudományos tételnek bizonyíthatónak és elvileg cáfolhatónak kell lennie. Ezért a tudomány számára abszolút igazság nem létezik.*

A vallásos gondolkodás nem vezethet olyan eredményre, ami cáfolja saját kiinduló axiomatikus igazságát. A gondolkodás és a kutatás folyamatában ez mint korlátozó faktor jelentkezik. Ám a vallás is dolgozik az igazság fogalmával, azonban ezek nem tudományos, hanem *kijelentett igazságok*. A kijelentett igazság nem kisebb értékű, nem kevesebb valóságtartalmú a tudományos igazságnál, csak logikai úton nem bizonyítható, nem cáfolható. A kijelentett igazság érvényessége az elfogadáson múlik. Akinek a lelkét megéri a „Ne paráználkodj!” isteni parancs, az akkor is bűnös-

nek fogja érezni magát házasságtöréséért, ha soha nem hallott a Tóráról, Mózesről és a Tízparancsolatot sem tudná felsorolni. A kijelentett igazságok, törvények hatás szempontjából mélyen beivódtak az európai kultúrába, a közgondolkodásba. A vallásos gondolkodás tehát előre tételezi a végeredményt, ami nem lehet más, mint valamelyik Nagy Tanító axiomatizált tanításának az igazolása, esetleg újmódi bizonyítás lehetőségének felfedezése, tisztázatlan részletek kidolgozása vagy eretnek gondolatok cáfolata. A tudományos gondolkodás viszont elkalandozik az ismeretlenbe, vállalva a kudarc, a vereség kockázatát is.

A tudományos és a vallásos gondolkodás különbségét jól világítja meg a descartes-i álláspont: „*A tudomány arról szól, hogy milyen a világ. A vallás arról szól, hogy milyennek kellene lennie a világnak.*”

IRRACIONÁLIS ELEMEEK A GONDOLKODÁSBAN

Tapasztalhatjuk, hogy a racionális szféra határai elég hamar kikapcsolhatók. A világ számos jelensége, folyamata kívül esik a racionális, a kombinatív-logikai gondolkodás határain. Még nagyobb, ködbe vesző területekről átszivárgó ismeretek szavakkal már nem kifejezhetők, de legalábbis a kifejezés irracionálissá válik. Vajon ezek ismeretek-e valóban? Felsorolunk néhány példát.

A költői kép: „*A szívem egy nagy harangvirág, s finom remegések: az erőm.*” – írja Ady.

Mitizálás: Mohamed találkozása Gábrriel arkangyallal. Az arkangyal egy könyvet tart elé: „*Taníts!*” Mohamed vonakodik. Akkor Gábrriel, nagy fájdalmat okozva, az arcába nyomja a könyvet: „*Taníts!*”

Mágia: Az ostya átlényegülése áldozáskor Krisztus testévé és vérévé. Illés próféta látogatása széder estéjén: Illés serlegét figyelik az asztal közepén, hogy megrezdül-e a színe? Ha igen, Illés ott járt és ivott belőle.

Látomás: Jeremiás hatalmas megbillenő vasfazekat lát Északon. Az izzó anyag Júdea felé ömlik. Északról jön a veszedelem.

Elhívás: Mózes megbízatása a zsidók kivezetésére Egyiptomból. A gyermek Sámuel éjszaka szólító Hang.

A megézés: „A Sors ízet érzem az ajkamon” = Valami végzet-szerű történi (Balázs B.).

Álom: Jákob álma az égig érő létráról, és a föl-le járó angya-lokról.

Értelmezés: „Zsidó vagyok én, s az Egek Istenétől futok én.” (Jónás)

Szimbólum: A Dávid-pajzs. A Kereszt. A nyolcküllőjű kerék. A félhold.

Tantrikus ábrázolás: Az aura. A mandalák.

Mantrikus varázsmondatok: Hare Krisna. A ghajani mantra.

Csoda: Ami nem természetellenes, csak ellene mond a termé-szetről vallott ismereteinknek (Szt. Ágoston).

A racionalitás tudatos feladása: „Credo quia absurdum”.

Az ima: Könyörgés valami testi vagy szellemi jó eljöveteleért és valami rossz elmúlásáért. Isten dicsérete.

Az irracionális elemek kikerülhetetlen megjelenése a vallá-sos gondolkodásban azt bizonyítja, hogy *totális létezés-törvények-ről van szó*, amelyek magukban foglalják az érzéket és az érzék-felettit, a tudatost és az intuitívet, a fogalmakkal kifejezhető-t és azt, ami nem mondható el, a térben és időben létezőt és a té-ren-időn kívülit, egyszóval a mikrokozmoszt és a makrokoz-mikuszt.

Az utóbbi kifejezésénél a nyelv akadozik. Egyre több a művé-szi kép, a példabeszéd, a hasonlat. A látomásban a látás nem fizi-kai értelemben vett fényérzékelés, hanem belső történés, ami *olyan, mintha* a szemünkkel látnánk valamit. Az indiai bölcslet-ben ez a racionális tudat feletti tudatállapot, *a manasz*. A mai ezo-terika nyelvén: *imagináció*. Az elhívásban, a szólításban nem fizi-kai értelemben vett hang meghallásáról van szó, hanem szellemi élményről, ami arra emlékeztet, *mint amikor* a fülünkkel hallunk valamit. Indiai terminológiában buddhinak nevezett tudatállapot. Mai fogalommal: *inspiráció*.

TUDATÁLLAPOTOK

Más oldalról megközelítve a vallásos gondolkodás különböző tu-datállapotokat feltételez.

A racionális tudat alatti állapotok:

- Haláltudat. A tudat létrejöttének lappangó lehetősége.
- Kómatudat (álomtalan mélyalvás). A tudat már „csukottan” jelen van. Távoli sejtések.
- Álomtudat. Képszerű tudati jelenségek feltűnése, szemlélete és eltűnése.

A racionális tudat:

- A logikai-kombinatív gondolkodás. (Az ész)
- A heurisztikus gondolkodás. (Az ötlet. A pillanat megvilágosodása)
- Az intelligencia. Az „új helyzetek” felismerése, az összefüggések megértése a belátás útján. (Az értelem)

A racionális tudat feletti állapotok:

- A manasz. A képszerű élmény. A látomás. Előcsíra: a képzőművészet.
- A buddhi. A hangzószerű élmény. Az elhívás. Előcsíra: a zene.
- Az atman. A megismerés mint azonosulás. „Tat vam asi = Én te vagyok!” A megismerő szubjektum és a megismert tárgy közötti különbség megszűnése. Előcsíra: az intuíció.

Misztikus élmény csak a tudat alatti vagy a tudat feletti állapotokban keletkezik. A vallásos extázisban a regresszió veszélye, például a manasz gyakorlásakor, nem kellően felkészült vezetés mellett az, hogy visszacsúszik a „még képszerűbe” a „már képszerűbe” való előrelépés helyett.

Az imagináció összetévesztése a fantáziával. Ugyanígy a buddhinál: a „még hallok”, és a „már hallok” élménye.

Az atmannál: a „még nem vagyok Én”, a „már nem vagyok Én” helyett.

A mostani ezredfordulón, amikor a guruság társadalmi presztízst, szociális státust és nem utolsósorban jelentős jövedelmet biztosíthat, különösen veszélyesekké válhatnak az álságos lelki vezetők, a szellemi kóklerek és a spirituális szélhámosok. Könnyen kihasználják az emberek szellemi éhségét, hiszékenységét, vágyukat valami könnyen elérhető bizonyosság után. Arisztotelész sűgása: *Ha egy könnyebb és nehezebb út közül választhatsz, válaszd a nehezebbet.*

HAMIS UTAK ÉS HAMIS GURUK

A bibliai József története óta ismeretes, hogy valaki igaz ember lehet, és mégis hamis úton jár, hamis atyák befolyása alá kerül. Hét szempont, amiről felismerhető a szellemi hamisság:

1. Hamis az a tanítás, amelyik a tanítványt elidegeníti eredeti kultúrájától, amibe nem véletlenül született bele. Aki nem találja meg a saját szellemi útját szülőhazájában, idegen egek alatt sem fog rálelni. *„Csak égboltot vált, nem lelket, aki áthajózik a tengeren”* – tanította Terentius.

2. Hamis az a szellemi iskolázás, ami gőgössé teszi a tanítványt. Úgy érzi, hogy ő az igaz úton járó kevesek egyike, mások tévelygők. A nagy kabbalista mű, a Zohár, a Ragyogás Könyve írja: *„Zebaoth sok tükörben nézi magát, és minden tükörben egy másik arcát látja.”* (Zebaoth egyik helyettesítő neve Istennek.)

3. Hamis a tanítás, ha nem követel a tanítványtól jelentős szellemi és erkölcsi erőfeszítést. *„Három nagy lépést kell morálisan előre tenned, ha egy kis lépéssel akarsz előbbre jutni a szellemi tanulmányokban”* – figyelmeztet Rudolf Steiner.

4. Hamis a guru, ha nem szelektál a tanítványok között, mindenkit befogad, aki megfizeti a tarifát.

5. Hamis a guru, ha önmagától függésben tartja a tanítványt, akinek le kell borulni előtte, törvényként kell értékelnie a tévedhetetlen guru minden szavát, engedelmességet és hűséget kell fogadnia. Imádás és leborulás csak az Istennek jár! A gurunak kell hűségnek maradnia a tanítványhoz akkor is, ha más szellemi források felé indul. A tanítvány a kereső, akinek erősíteni kell szabadságát és függetlenségét.

6. Hamis a guru, ha nem tűri a kételkedést és a humort. Luthert egyszer felkereste egy fiatal pap.

– *Doktor úr, baj van. Sokszor én magam sem hiszem, amit tanítok.*

– *Hála neked, Uram!* – sóhajtott Luther. – *Azt hittem, csak én vagyok így.*

7. Hamis a guru, ha tanítványok után rohangászik, szellemi vezetőnek ajánlkozik, és nem várja meg, amíg a tanítvány megkezesi őt.

HETEDIK FEJEZET

A VALLÁSOS ÉRZÉS

AZ ÉRZELMEK SZABADSÁGA

A gondolkodás mint megismerési folyamat objektivitásra törekszik. Igyekszik szigorúan elválasztani egymástól a megismerő alanyt (szubjektum) és a megismerés tárgyát (objektum). Mindez addig lehetséges, amíg a megfigyelőnek alkalma van a saját természetes létezésében megfigyelni a tárgyát. A kvantumfizika eljutott ehhez a határhoz. Ahhoz, hogy az elemi részecskéket megfigyelhetővé tegye, durván be kell avatkoznia mozgásukba. Ebben az értelemben „műtermékek” keletkeznek. Vagyis nem lehet megfigyelni az elemi részecskéket önmagukban, hanem csak az emberi beavatkozásra adott reakciójukat. *„Belenézek a természetbe, és a saját arcom néz vissza rám!”* – írja Heisenberg. A műtermék probléma nyilvánvalóan megjelenik az emberre vonatkoztatott pszichológiai kutatásokban is. Például egy kísérleti pszichológiai műhelyben kapott reakciók olyan embertől származnak, aki tudja, hogy megfigyelik, és számára természetellenes környezetben, bonyolult regisztráló apparátusok, villanó fények stb. között reagál. Vagy börtönben, letartóztatáskor végzett személyiségvizsgálatok eredményei a bűnözőre jellemzőek-e vagy egy sarokba szorított, defenzív helyzetben levő emberre. Mennyi a büntető intézmény ún. *prizonizáló* hatása? Kérdés, hogy a helyzet mennyire fedi el a valódi személyiséget? Ez a tény óvatosságra inti többek között a valláspszichológiát is.

Az érzelem a megismert jelenség által kiváltott szubjektív reakció. Mások az érzelem lényegének a „bevonódást” (involváció) tartják. Ez azt jelenti, hogy valaki személyesen érintettnek érzi magát valame-

lyik ember, intézmény vagy folyamat sorsának alakulása által. A bevonódás, az érzelmi érintettség ellentéte sohasem egy másik érzelem, például a szeretet ellentéte nem a gyűlölet. Ebben az esetben ugyanannak az érzelemnek a polarizált két végpontjáról van szó. Néhány fontos tény:

– *Minden érzelem ellentéte a közöny, a kívül maradás.*

– *Az érzelmek nem állnak akaratlagos szabályozás alatt.* Nem vagyunk képesek megvalósítani egy olyan elhatározást, hogy gyűlölni fogjuk azt, akit szeretünk, kívánatosnak fogjuk tartani, akitől undorodunk. Ugyanígy csak megállapíthatjuk a valaki által bennünk felkeltett rokonszenvet vagy ellenszenvet, de nemigen változtathatunk rajta. Akaratlagos szabályozás alatt leginkább csak a viselkedésünk áll.

– *Az érzelmek nem logikai alapon keletkeznek.* (Az ember „tudva is úzi sorsát végzete torka felé...” Babits)

– *Az érzelmek számára közömbös a kronológia.* Ami tíz éve történt, éppúgy sajoghat, mintha ma zajlott volna le, egy tegnapi esemény olyan közömbös lehet, mintha évtizedekkel előbbi lenne.

– *Az érzelmek erőssége nem a történés objektív fontosságától vagy jelentéktelenségétől függ.* Egy félrehúzott száj nagyobb fájdalmat okozhat, mint egy állásvesztés.

– *Az érzelmek valódi elrendeződésének tehát szubjektív, egyéni törvényei vannak.* Ezeket igyekeznek megismerni a pszichológiában a szabad asszociáció és az álom- és fantáziaértelmezések révén, esetleg tesztmódszerekkel.

Az első fejezetben szóltunk Freud koncepciójáról, aki a vallás keletkezését a gyermeki élményvilág kivetítésével, a szorongást keltő természeti erők megszemélyesítésével magyarázza.

Elsődleges motívuma a haláltól, a kiszolgáltatottságtól, az embernél nagyobb erőktől való félelem.

Másodlagos motívuma a bizonyosság megadása az erkölcsi elvek, az igazság végső érvényesüléséről.

Harmadlagos motívuma a vallás őrző-védő hatalmának a megnyugtató hatása.

Azt is említettük már, hogy minden vallásosság alapja egy időnként megjelenő meghatározhatatlan, váratlanul szétterjedő érzés, irracionális boldogság vagy szorongás, hogy az embernek valami köze van a végtelenhez, az emberfelettihez, a titokzatos-

hoz. Ez az érzés spontán előnthati az embert, de kiválthatja egy megrázó esztétikai, természeti vagy megismerési élmény is. (Ezt nevezik a már említett „óceáni érzésnek”).

A SZERETET

A legtöbb vallás központi kategóriája, legfontosabb követelése, a legmagasabbra értékelt érzelem. Kivétel talán a taoizmus, Lao Ce tanítása:

*„Ahol a Taot nem ismerik,
Ott megjelenik a Szeretet.
Ahol nincs Szeretet,
Ott megjelenik az Igazságosság.
Ahol nincs Igazságosság,
Ott megjelenik az Erkölc.”*

A szeretet tehát a taoizmusban is magasra értékelt, csak a Tao ismerete előzi meg fontosságban. A korai buddhizmusban a legnagyobb, az egyedül értékelt érzelem a szenvedő lények iránti részvét, az együttérzés volt. Ám ők is jósolták a messzi jövőben a Szeretet Buddhájának, Maitréja Buddhának az eljövételét. Természetesen a kereszténység emelte a legmagasabbra a szeretet kultuszát. Már Pál minden más érték felett tartja számon:

„Ha embereknek, vagy angyaloknak nyelvén szólok is, szeretet pedig nincsen énbennem, olyanná lettem, mint a zengő érc, vagy a pengő cimbalom. És ha jövődőt tudok is mondani, és minden titkot, minden tudományt ismerek is, és ha egész hitem van is, úgynnyira, hogy hegyeket mozdíthatok ki a helyükről, szeretet pedig nincsen énbennem, semmi vagyok. És ha vagyonomat mind felételem is, és ha testemet tűzre adom is, szeretet pedig nincsen énbennem, semmi hasznomból.

A szeretet hosszútűrő, kegyes, a szeretet nem irigykedik, a szeretet nem kérkedik, nem fuvalkodik fel. Nem cselekszik éktelenül, nem keresi a maga hasznát, nem gerjed haragra, nem rója fel a gonoszt. Nem örül a hamisságnak, de együtt örül az igazsággal. Mindent elfedez, mindent hiszen, mindent remél, mindent eltűr.

A szeretet soha el nem fogy. De legyenek bár jövendőmondások, eltöröltetnek, vagy akár nyelvek, megszünnnek, vagy akár ismeret, eltöröltetik.

Mert rész szerint van bennük az ismeret, rész szerint a prófétálás. De amikor eljő a teljesség, a rész szerint való eltöröltetik.

Mikor gyermek valék, úgy szóltam, úgy értettem, mint gyermek. Minekutána pedig férfivá lettem, elhagytam a gyermekhez illő dolgokat. Mert most tükkör által homályosan látunk, akkor pedig színről-színre. Most rész szerint van bennem az ismeret, akkor pedig úgy ismernek majd, a mint én is megismerttettem.

Most azért megmarad a hit, remény, szeretet, e három. Ezek között pedig legnagyobb a szeretet.”

Felderenghet az a kérdés, hogy a tiszta szeretet vallása miként juthat el a keresztes hadjáratokig, az inkvizícióig, amelyek mégsem tekinthetők egyedi excesszusoknak az egyház életében. A kérdés ebben a formában jogos, ám mégis vulgarizált és demagóg. A válasza kellő helyen majd visszatérünk. Egyelőre más oldalról akarjuk tovább vizsgálni a szeretet kérdését.

A szeretet minden vallásban a kölcsönösségre van felépítve. Isten szeretete az ember iránt ráveszi őt a legnagyobb áldozatra: fia, vagyis önmagának egy része emberré válik, és mártírhálál elszenvedése után feltámad. Az ember szeretete Isten iránt többek között számos örömről való lemondásban, aszkétikus életvitelben és ugyancsak mártírhálóokban nyilvánul meg, lemondva egyetlen földi életéről a feltámadásig. A sorsközösség kedvéért tehát nemcsak az Isten örökkévalóságát kell feltételezni, hanem az emberét is.

Az Isten emberszeretete nyilvánul meg a mindennapi kenyér megadásában, a bűnök megbocsátásában, a Gonosz elűzésében és néha csodatételekben is. Az ember szeretetét Isten iránt elsősorban a parancsolatok betartása, az Istennek tetsző élet, az imák és az áldozatok bizonyítják.

Ebben különös szigorúságot mutat az ősi zsidó vallás. 613 isteni parancsot tart számon. Az élet úgy van megszervezve, hogy minden cselekedetkor, a nap minden órájában a hívőnek dolga van Istennel. A zsidó imák legnagyobb része Isten dicsőítéséről szól. Magasztalják tetteit, százsor is elmondják szentségét, dicsérik erejét, jóságát, igazságosságát, nagyszerű tetteit Izrael népe ér-

dekében, elsősorban megszabadítását az egyiptomi szolgaságból. Vajon szüksége van-e Istennek erre a végtelen magasztalásra, vagy az embernek van szüksége rá?

Erre a kérdésre az indiai vaisnava tanokban és a kabbalában találunk feleletet. Arról van szó, *hogy az Isten nem tud szeretet nélkül élni!* Istent a szeretet táplálja. *Valószínűleg az készítette a Teremtésre is, hogy létrehozza a szeretet lehetőségét.*

És az ember élhet-e szeretet vagy annak illúziója, hiányának kompenzálása nélkül? Valószínűleg nem, vagy csak azok, akiknek a lelkében – ahogy a *Volt egyszer egy Vadnyugat* című filmben elhangzik – valami pokoli sötétség lakik.

Ha így van, akkor *Isten és ember kölcsönösen egymásra utaltak*, egymás szeretetéből táplálkoznak, vagy ahogy a Biblia mondja: *az ember megszentelődik Istenben és Isten az emberben.*

Azonban a szeretet hatalom is. Csak éppen fordítva működik, mint ahogy az ember gondolja. *Az é a nagyobb hatalom, aki jobban szeret.* A vaisnava ábrázolások között és a Dzsaaadajéva elbeszélésében van egy pillanat, amikor Krisna a saját fejére teszi feleségének a lábát. Jeléül a szerető hatalmának a szeretett lény felett.

Ki szeret jobban? Az ember van-e Isten hatalmában vagy Isten az emberében? Természetesen kölcsönösen egymás hatalmában vannak. A vallásos érzésben ez ad a Sátánnak némi lehetőséget.

A GYŰLÖLET

A gyűlölet agresszív indulat, tehát valaminek vagy valakinek az elpusztítására, megsemmisítésére, eltávolítására irányul. Motivált, ha valós sérelem, akadályoztatás, megfosztottság, egyszerűen valamilyen frusztráció váltja ki. A motiválatlan – látszólag ok nélküli – gyűlölködés vagy a tudattalanból feltörő, a rosszul sikerült elfojtás következtében indirekt útra terelődött agresszivitás, vagy pedig elmebetegség jele lehet. Néha előítéletek köré szerveződik, néha határozott téveszmék (pl. üldöztetés) formáját ölti.

A gyűlölködés enyhébb formája hasonló dinamizmust mutat mint valamilyen függőségé, súlyosabb formájában a megszállottsághoz hasonló állapotot hoz létre. A gyűlölettel szemben a racionális érvelés általában hatástalan. A gyűlölködőt meg lehet veszte-

getni, meg lehet félemlíteni, konformista nyomással időlegesen el lehet hallgattatni, de maga a gyűlölet nem szűnik meg.

Az egyházak többsége morálisan és Isten nevében is elítéli a gyűlöletet, és megpróbálja megtisztítani tőle az emberek lelkét. A hinduknak volt rá vagy hatezer évük. A zsidóknak is három-négyezer. A kereszténységnek is jutott két évezred. És az eredmény?

Sőt, a gyűlölet nemegyszer éppen vallások részéről lángolt fel és másképp hívők ellen. Úgy látszik, hogy az ösztön-én, az ember ősi agresszív ösztönei erősebbek minden erkölcsi tanításnál, és ha kell, vallásos formát öltenek. Freud hitet tesz amellett, hogy a társadalmi együttélés nem lehet meg erőszak, presszió nélkül, és ennek két okát említi meg. Az egyik az, hogy az emberek nem szeretnek dolgozni. A másik, hogy semmilyen jó szóval, meggyőzéssel, intellektuális beláttatással nem lehet megfékezni az ember ösztöndinamikáját.

A történelem ezerévei azt bizonyítják, hogy emberek százmillióit ölték meg a gyűlölet nevében. Ennél többet csak a szeretet nevében öltek. De a szemlélődő közöny nevében nem gyilkoltak, nemcsak fizikai, de szellemi erőszakot sem követtek el. Buddha, Lao Ce, Kung Fú Ce, Szókratész, a Sztoa nevében nem öltek meg soha senkit.

Egy fiatal rendező, Gál Péter írt egy 15 perces forgatókönyvet a János Evangélium egy részletéről.

„Jézus cipeli a keresztjét fel a Golgotára. Újra meg újra összeroskad a teher alatt. Egyszer csak hangot hall maga felett:

– Engedd meg, hogy vigyem a keresztedet.

– Simon?

– Nem Simon.

– Ki vagy?

– Kelj fel és meglátod.

Jézus felkel. Barabás az. Némán mennek fölfelé. Megszólal Barabás.

– Uram, ne vedd el a mi bizonyosságunkat!

– Mi a ti bizonyosságotok?

– Az, hogy ez az élet aljas, züllött, hazug, és mi mégis jól érezzük magunkat benne.

– Ez nem bizonyosság! A bizonyosság az én Atyám házában van.

– Uram, tőlünk nagyon messze van az Ég. Mi nem látunk el odáig.

– *Akkor is az Atya bizonyosságát kell követnie mindenkinek.*

– *Uram, Te elvégezted-e a dolgodat a Földön?*

– *Elvégeztem, Barabás. Azért megyek most meghalni.*

Csend.

– *Uram, látomásom volt az éjjel. Tengernyi vért láttam kiömleni miattad, a Te híveid vévérét. S láttam még több embert a halálba küldeni a Te nevedben.*

Csend.

– *Ha igaz a te látomásod, akkor nem végeztem el a dolgomat ezen a Földön.*

Csend.

– *Uram, ha így van, hadd haljak meg én, helyetted. Te fejezd be a munkádat.*

Már egészen magasan járnak. A Golgota csúcsát köd borítja. Valakit felfeszítenek. Nem lehet tudni, ki az.”

A KÖZÖNY

Ez az érzelmileg telített állapotok igazi ellenpontja. A mi nyelvi kultúránkban a közöny szónak van valami kellemetlen mellékhangulata: felelőtlenséget, nemtörődömséget, érzéketlenséget, az empátia, az együttérzés hiányát idézi fel. Biztosan van ilyen fajta közöny is. Jobb szó híján (ataraxia?), ez a másfajta közöny filozófiai kategória. Azt jelenti, hogy valaki nem vonódik be a világi élet izgalmába, a családi torzszalkodásokba, szerelembe, karrierbecsvágyba, pénzhajszolásba, vallási előítéletekbe, politikába, függetlenségét korlátozó eszmerendszerekbe és fanatikus közösségekbe. Ez a közöny *belső igényből fakadó kívül maradás*. Életbölcesség. A lélek belső szabadsága. A csend filozófiája. Az Üresség, a Semmi, amiben minden benne van, mint a fehérben az összes szín. Szanszkritül Nirvánának, páli nyelven Nibbánámnak is nevezik.

*„Épp ezért ne legyünk szentimentálisak,
Minden halottért könnyet nem törölünk,
De amíg tudjuk, védjük életünket,
S ameddig lehet, nem ölünk.”*

– írja Devecseri Gábor.

„Ne hódolj, és ne hódíts,
Ne csatlakozz a hadhoz!”

– tanácsolja József Attila.

Sztoikus filozófusokkal, buddhistákkal, a Tao követőivel, Kung mester tanítványaival, a Védák maharisijeivel, vörös és sárga csuhás lámákkal, magányos szamanákkal, nazírokkal, szerzetesekkel, brahmacsárikkal és bhaktákkal lehet találkozni a csend útján, az Éghez vezető úton.

Petrarcát idézzük: *„Kerestem a magányt, látták ezt a martok, rétek és erdők, hogy elkerüljem az ostobákat és rövidlátókat, akik eltévesztették az éghez vezető utat.”*

Összegzésül talán elmondható, hogy nem az érzéstől – szeretet, gyűlölet, közöny –, hanem az embertől és az erkölcsétől függ, hogy az érzelem miféle cselekvésben, magatartásban nyilvánul meg. Minden érzelem elvezethet konstruktív és destruktív hatású cselekvésekhez. Minden érzelem válhat építő- és robbanóanyaggá. Szélesebb értelemben – szemben számos vallás tanításával – megkérdőjelezhető, hogy vannak-e eleve pozitív és negatív erők? Az erő önmagában valószínűleg előjel nélküli, semleges lehetőség. Egyaránt lehet segítségre, gyógyításra és pusztításra, ölésre használni. *Nincs gonosz erő és jó erő, csak gonosz és jó emberek vannak.* Természetesen ez a felfogás élénken horzsolja a Sátántant, amiről a későbbiekben még bőven esik szó.

Planck, a világhírű fizikus megkísérelte természettudományosan meghatározni a „piszok” fogalmát. Arra a következtetésre jutott, hogy a piszoknak nincs saját minősége. Szubsztanciális piszok nem létezik. *Ámde piszok minden, ami nincs a maga helyén!* A homok a sivatagban nem piszok, a salátán igen. A vaj a kenyéren nem piszok, egy nadrágon igen. A „maga helyén” tágon értelmezendő, *kiterjed arra is, hogy a „maga idejében”*. A serdülés beállta 10-15 éves kor között rendben van, de 6-7 éves kor között betegség (pubertas praecox).

Talán fontosabb, hogy ki és mikor szólal meg az emberfeletti szférákból, mint az, hogy mit mond. A Bibliában kétszer hangzik el, hogy legyetek Istenhez hasonlók. Egyszer Jézus mondja, egyszer a Sátán.

HALÁLMÍTOSZOK

Azt állítottuk az első fejezetben, hogy vallása csak az embernek van, semmilyen emberfeletti és ember alatti lénynek nincsen. *A vallás forrása egyrészt a halandóság, másrészt a tudat, az önkonsztatálás és az önreflexió.*

Füst Milán szerint minden lény közül csak az ember lett megverve azzal a nyomorúsággal, hogy előre látja saját eljövendő pusztulását.

Az ószövetségi kinyilatkoztatás szinte semmit sem mond a halálról.

„Meghalt jó vétségben, az étellel betelve, s takarították őseihez.” Vagyis öregségében sem testi, sem szellemi értelemben nem vált nyomorult, betegségek által gyötört, intellektuálisan leépült vegetatív lényé. S megismerve a létezés mélységeit és magasságait, egyetértve a sorssal, már élni sem akart.

Ebben az ismétlődő szövegben felfedezhető az Ószövetség filozófiai álláspontja: *az emberé a születésétől a haláláig terjedő idő.* Minden, ami a születése előttre és a halála utánra vonatkozik, az Isten kompetenciaterülete, ahová nem szabad illetéktelenül bekíváncsiskodni. Például nem tagadja jó sok, léleklátók, halottidézők létezését, de tiltja, hogy Izrael fiai hozzájuk forduljanak. Ezt a tilalmat szegi meg Izrael első királya Saul, aki megidézeti Sámuel próféta szellemét. Valaki meg is jelenik, és Saul leborul előtte. Judaista tudósok azt állítják, hogy Izrael felkent királya sem ember, sem ember szelleme előtt nem borul le, csakis Isten előtt. Mindenesetre a történetből kitetszik, hogy az akkori zsidó népvallás

hitt abban, hogy a halottak lelkei élnek valahol. Ezt a görög „árnyak birodalmára” hasonlító helyet nevezték Seolnak. A szoltárok többször megemlékeznek a Seolról mint az Istenről elszakadottság, a némaság helyéről. A Seol semmi esetre sem pokol, a lelkek szenvedéséről nincsen szó. A bibliai szöveg inkább azt hangsúlyozza, hogy az Örökkévaló az élők istene, nem a halottaké.

„Nem a meghaltak dicsérik az Urat, sem pedig azok, akik alászállnak a csendességbe.” (Zsolt. 115. 17. 18.)

„Avagy a holtakkal teszel-e csodát? Felkelnek-e vajon az árnyak, hogy dicsérjenek téged? Beszélnek-e a koporsóban a te kegyelmedet, hűségedet a pusztulás helyén? Megtudhatják-e a sötétségben a te csodáidat, és igazságodat a feledékenység földjén?” (Zsolt. 88. 11. 12. 13.)

Az Ószövetség Malakiás próféta könyvével zárul. Utolsó mondatai között olvasható:

„Íme, én elküldöm nektek Illést, a prófétát, mielőtt eljön az Úrnak nagy és félelmetes napja.”

Az Újszövetségben is halványan feldereng ez a gondolat. János apostol Evangéliumában (1. 19. 20. 21) így ír Keresztelő Jánosról:

„És ez a János bizonyágtétele amikor a zsidók papokat és Lévitákat küldöttek Jeruzsálemből, hogy megkérdezzék őt: Kicsoda vagy te? És megvallotta, és nem tagadta, és megvallotta, hogy: Nem én vagyok a Krisztus.

És kérdezték őt: Kicsoda tehát? Illés vagy-e te? És mondta: Nem vagyok. A próféta vagy-e te? És ő felelte: Nem.”

Vagyis akkor a zsidó nép nyilvánvalóan hitt az újratestesülés lehetőségében, például Illés próféta visszatérésében a Földre.

Minden túlvilágra való utalás ellenére egyértelmű az Ószövetség-korabeli zsidóság álláspontja: annak, aki a világra született, az élet dolgaival kell foglalkoznia, nem az élet előtti és utáni zárt misztériumokkal. Ez volt Buddha véleménye is. Tiltotta, feleslegesnek tartotta annak a kutatását, hogy kik voltunk előző életünkben, mi lesz velünk a halálunk után. Ilyen és hasonló kérdésekre általában nem felelt.

Más kérdés, hogy a kabbala – mint a zsidó hitélet perifériáján megtúrt ezoterikus tanítás – bőven foglalkozik a halállal, sőt nem idegen tőle a reinkarnáció gondolata sem.

Már a Második Templom idején kialakult a Sammájra hivatkozó szaduceus főpapság és a Hillélt követő farizeus rabbiág. A szaduceusok kizárólag a Tórát ismerték el érvényes kinyilatkoztatásnak. Elhatárolták magukat a farizeus hitvilágtól, amely hitt az emberfeletti égi hierarchiákban, a feltámadásban és számos prófétai jövendölésben.

A KERESZTÉNYSÉG

Halálmitosztát jól ismerjük, legalább is azt, amit a lelkipásztori munka során hirdetnek. A földi élet egyszeri megjelenése azoknak a lelkeknek, akik „meghívást kaptak” az isteni tevékenységben való részvételre. A halállal ideiglenes ítélet veszi kezdetét. A lelkek a mennyországba, a tisztító tűzbe vagy a pokolba kerülhetnek. Végleges sorsuk csak az Utolsó Ítélettel dől el. Az Ítéletet megelőzi a Feltámadás, a szó testi értelmében is. Az emberi elme nem tudhatja, hogy Krisztus hogyan ítél. Az üdvözülés lehetőséget jelent az állandó Isten-látásra. A kárhozat ebből örökre kirekeszti a lelket, aki a „külső sötétségre vettetik”.

AZ ISZLÁM

Teológiája lényegében követi a zsidó-keresztény hitvilágot. Eltérő tanítása a hétrétegű mennyország, az, hogy aki az életét áldozza az iszlámért, azonnal üdvözülni fog. Mohamed azt tanítja, hogy halálakor az embert elhagyja a tudata, és csak a feltámadáskor tér vissza. Így az ember szubjektív élménye – akárhány ezer évig feküdt is öntudatlanul a sírjában – az, hogy *halála pillanatában azonnal feltámadt.*

A TAOIZMUS ÉS A KONFUCIANIZMUS

Gyakorlatilag nem hirdet semmilyen halálmitoszt. Mindkét mester – Lao Ce és Kung Fu Ce az élet dolgaival – elsősorban erkölcsi kérdésekkel és a helyes kormányzással foglalkozik.

Az emberiség nagy és maradandó halálmítoszai a Távols-Keleten keletkeztek. Feltehető a kérdés, hogy mi motiválja ennyire az ember érdeklődését a halál és a halál utáni lét iránt? Valószínűleg az élet szeretete. Tudni akarja, hogy meddig részesül ebben a lehetőségben. Meddig ehet, ihat még, beszélhet, gondolkozhat, szerethet, gyűlölhethet? És más formában folytathatja-e a létezését testi megsemmisülése után is, valóban létezik-e tudat agy nélkül, találkozhat-e halottaival, netán angyalokkal vagy ördögökkel, kell-e tartania a pokol tüzétől? Keleten mindezt életvágynak nevezik, ami forrása a haláltörténetek iránti kíváncsiságnak, és hajtóereje annak, hogy igyekezzen az életbe visszatérni.

A HINDUIZMUS

Tanítja a lélekvándorlást. Az ember halhatatlan lelke a halandó testből kiszabadulva a Köztes Lét (Bar-dó) világába kerül. Megjegyzendő, hogy mindig a test engedi el a lelket, a lélek nem képes önállóan a test elhagyására. Ha meg akar halni, akkor is a testet kell tönkretennie. Mint ahogy az öregség vagy a betegség is a testet teszi tönkre, s így válhat tőle függetlenné a lélek.

A köztes létben való tartózkodás az ősidőkben ezer, tízezer évekig is eltartott, amíg a lélek újjászületett. Az emberiség mai fejlettségi fokán nagyjából 3-400 év a két földi élet között eltelt idő. Ennyi idő alatt a létfeltételek, a társadalom, a technika annyit változik, hogy a lélek teljesen új körülmények közé kerül, további fejlődése érdekében „újra van mit tanulnia”. A fejlődés célja az, hogy az ember leoldódhasson a „lét kerekéről”, ne kelljen többé megszületnie. Szellemileg és erkölcsileg minél fejlettebb egy lélek, annál rövidebb ideig kell a köztes létben maradnia. Akiknek már nem kellene megszületniük, legtöbbször mégis visszatérnek a Földre, hogy segítsenek a többieknek. A köztes létben már nincs tennivalójuk, tehát haláluk pillanatában újra reinkarnálódnak. Őket nevezik Boddhiszattváknak.

Eredetileg – a leélt élettől függően – hat helyre (loka) lehetett újjászületni: a Paradicsomba, a félistenek világába, az emberek világába, az állatok világába, az éhségszörnyek (préták) világába és a pokolba. Ma öt loka zárva van, az emberi lélek ki-

zárólag az emberek világában testesülhet meg. (Tehát például már nem inkarnálódhat állattá!) A gyorsuló létforgás (számszára) és az egyetlen inkarnálódási lehetőség az oka az emberiség létszáma szüntelen gyarapodásának. A hindu mitológia szerint teremtéskor az Isten egy részét leválasztotta magáról, és az 14 milliárd részre hasadt szét. Minden isteni „szikrából” egy emberi lélek fejlődött. Ezért minden emberben egy isteni szikra él, ami tiszteletet érdemel. „Namaszté”... hangzik a köszöntés első szava: „Leborulok előtted, mert tisztelem benned az Istent.” A világon tehát 14 milliárd emberi lélek van. Amikor a Földön él 6 milliárd, akkor tudni lehet, hogy a Köztes Létben 8 milliárd tartózkodik.

A test halála után a lélek először a „Vágyak Helyére” (Káma Loka) kerül. A vágyak a lélekben rögzült testi élmények utáni sóvárgást jelentik. Földi élete során megszokta, hogy lélegzik, eszik, iszik, tapint stb. A vágyak megmaradnak, de nincs teste, amivel kielégíthetné őket. Ezért a Káma Lokában eltöltött idő nagyon szenvedésteli lehet: úgy érezheti, hogy megfullad, éhezik, szomjazik, zuhan az űrben stb. Idő kell ahhoz, hogy ezek a vágyak kiégjenek belőle. Valószínűleg ez a mítosz jelenik meg a keresztény gondolkörben mint purgatórium. *A keleti aszkézis igazi értelme felkészülés a halál utáni létezésre*, a testi vágyak miatti gyötrelmek lerövidítése. A Káma Loka időszaka körülbelül annyi ideig tart, amennyit átaludt életében.

Utána átkerül az „isteni útra” (dévajána), amit a modern ezoterikus iskolák devacháni világnak neveznek. Itt értékeli elmúlt életét, teremt meg azokat a helyzeteket és találkozásokat, amelyekbe kerülnie kell, hogy rendezze azt, amit előző életében elrontott vagy nem oldott meg (karma). S itt veszi fel az új élethez szükséges szellemi erőket.

Az isteni úton minden szférában más és más szempont emelkedik ki s válik az eltelt élet értékelésének fő szempontjává. Ezek:

– Mit vett fel magába annak a népnek, nemzetnek a sorsából, szellemi lényegéből, amibe beleszületett?

– Mit vett fel magába annak a vallásnak a szelleméből, amibe beleszületett?

– Mit értett meg az emberi lét lényegéből, mint kozmikus küldetésből?

– Milyen volt a viszonya a három ember alatti világhoz – az állati, a növényi és az ásványi létformához –, amikért bizonyos értelemben az ember felelős?

Másképpen fogalmazva: fel tudja-e venni magába ezeknek a szféráknak a szellemi erőit, amire szüksége lenne az elkövetkező életében vagy kozmikus csend veszi-e körül?

Megint más szempontból: e szférákon áthaladva ki kellene gyűjtenie az elintézetlenségeket, a hiányokat, kudarcokat és azokat mint szellemi „batyukat” újra felvennie, amikor visszafelé indul az új születés felé. Ezekből kellene felépítenie karmáját. Vagyis egy kozmikus kitágulás, majd újra emberré válás periódusáról van szó.

Nem mindenki képes megőrizni tudatát e hosszú vándorlás alatt. Erre már a földi életben fel kell készülnie. Ez a testi és szellemi gyakorlatok – pl. a jóga – igazi értelme. A felkészületlen lélek egy idő után „belekábul” a devacháni világba. Helyette a szférák szellemi erői építik fel a sorsát, ami új életében érvényesül. Némelyek azt állítják, hogy erre vissza lehet következtetni abból, hogy életének alakulását mennyire érzi idegennek magától vagy mennyire képes elfogadni.

Ennek a halálmítosznak a lényege az *öndetermináció*. Nincs ítélet, nincs semmiféle magasabb hatalom, ami törvényt ülne az ember felett. *Csak ok és következmény létezik*. Ez a tudat rendkívül megnöveli az indiai hívő ember toleranciáját. Tudja, ha valamilyen rossz, kudarc, betegség, csapás éri, az nem egyéni „pech”, hanem a köztes létben önmaga által vállalt sors, tehát értelme van, elintéz vele valamit, amit az előző életében elrontott.

A BUDDHIZMUS

Nem hisz a lélekvándorlásban, hanem az *újratesztelésben*. Buddha nem hitt az embernél magasabb rendű szellemi erőkből, az isteneket is az emberi szellemnél alacsonyabb rendűnek tartotta. Nem hitt a halhatatlan lélekben sem, az ember én-érzését illúzióknak tartotta. Az ember különböző részekből összeállt lény, aki, amíg él, szuverén személyiségnek érzi magát. Am ha meghal, alkotórészeire esik szét. Nem marad belőle semmilyen halhatat-

lan mag, emberesszencia, lélek. Fizikai teste beleoszlik a természeti világba, vágyai, ösztönei, érzelmei a lélekvilágba, gondolatai a szellemvilágba, cselekvései az életerők világába. Akár egy szekér, ami addig szekér, amíg szét nem szedik kerekre, tengelyekre, saraglyára, ülésre, kocsirúdra stb. Nem marad belőle semmilyen absztrakt „szekérség”. De ha újra összerakják, megint van szekér.

A tanítványokat persze az érdekelte leginkább, ha nincs lélek, akkor „ki testesül meg újra?” Buddha azt magyarázta, hogy *a gondolkodó megszűnik, de a gondolat megmarad. Az érző megszűnik, de az érzés megmarad. A cselekvő megszűnik, de a cselekvés megmarad.*

Szinte félelmetesen modern szemlélet. A gondolatot, az érzést, a cselekvést mintha energiakvantumoknak tartaná, amik megmaradnak. És egy napon újra összeállnak egy emberi lényé. Ez az újratestesülés.

Ám a tanítványokat szinte egyedül az érdekelte, hogy „én testesülök-e meg újra vagy nem én?”, hiszen az én gondolataim, az én érzéseim, az én cselekedeteim állnak össze egy új lényben. Vajon ez én leszek-e? Erre Buddha először visszakérdez:

„Itt van ez a mécses. Egész éjszaka dolgoztam a fényénél. Reggel eloltom. Este újra meggyújtom. Az edény ugyanaz, az olaj ugyanaz, a kanóc ugyanaz, de ugyanaz-e a láng, ami újra meggyullad a következő éjszakán?”

Ananda szólt: „Uram, ez olyan nehéz kérdés, hogy nem tudok rá válaszolni.” Mire Buddha: „Akkor számodra nincs felelet a nagy kérdésre sem.” Egy másik tanítvány szerint: „Részben ugyanaz a láng, részben nem ugyanaz.” Buddha: „Akkor a te feleleted, hogy részben te vagy az, aki megtestesül, részben nem te vagy.”

A buddhizmus két és fél ezer éves története során több ágazatra tagozódott. (Mahajana, Hinajna, Vadzsjarana, Zen stb.) *A tibeti buddhizmusban* a tibetiek ősvallása, a bön elvegyült a buddhizmussal. Ebben az eszmerendszerben keletkezett a „Tibeti Halottaskönyv”, ami a haldoklás és a halál utáni 49 nap (földi nap?) történetét mondja el. A könyv fő mondanivalója, hogy különböző „módszerekkel” hogyan kerülheti el az ember az újraszületést. (Hallás utáni megszabadulás.) Eközben azonban víziók veszik körül, barátságos Buddhák és félelmetes vérivó istenségek derengenek fel. Ezt nevezik tükörélménynek. A halottak segítségének

a lehetséges módja, ha rájuk koncentrálnak segítjük eloszlatni félelmeiket és megzavarodottságukat.

„Te vagy, de már nem a Földön. Meghaltál. Ne félj azoktól a fenyegető alakoktól, amelyeket látsz. Nem valós létezők ők, hanem saját indulataidat, érzéseidet látod. Minden, amit életed során a világba kivetítettél, most feléd közeledik. Nézz szembe velük. Mindez te voltál lezárult életedben.”

Lélektanilag ez azt jelenti, hogy az embernek – szinte minden válásban – az a fő feladata, hogy megőrizze saját kontinuitását, *válalja a megtörténteket összes következményeivel*. Ebből a szempontból mindegy, hogy egyszeri életben, lélekvándorlásban vagy újratemesülésben hisz-e. A megtörténtekek vállalása nélkül mindaz, amit objektíve létező léleknek vagy szubjektív én-illúziónak nevezünk, mozaikokra hull szét, és a valódi vagy illuzórikus személyiséggé válás minden lehetősége megsemmisül.

A halálmítoszok egyértelműen fejezik ki az emberi léleknek azt a krízisét, hogy *nem képes tudomásul venni egyéni létének megszűnését*. Valaminek történnie kell vele halála után is. Még az örök kárhozat is megnyugtatóbb, mint a semmivé válás. Én vagyok az, aki üdvözül, én vagyok az, aki újjászületik, én vagyok az, aki a poklokra jut. Az „én vagyok” minden életérzés közül a legfontosabb. Buddha rettenetesen erős és bátor volt, hogy ezt az „én vagyok”-ot illúziónak merte nevezni. Nem lehet csodálni, hogy a „kilobbanás”, a parinirvána mára már teljesen más értelmet kapott. S csak megértéssel lehet csodálni Jézus mondatát: *„Én vagyok az Út, az Igazság és az Élet.”* Nyugodjatok meg. Én megmenetek titeket a megsemmisüléstől. Ez a vigasztalás átsugárzik az évezredekben.

A TEREMTÉS ELFOGADÁSA VAGY ELUTASÍTÁSA

A TEREMTÉS MÍTOSZAI

„*És látta Isten, hogy jó.*” A Bibliában ez a mondat ismétlődik a Teremtés egyes szakaszai után. A figyelmesen olvasó ember hamar felismeri, hogy Mózes első könyvében közvetlenül egymás után *két teremtéstörténet* van leírva. Az első (Móz. 1. 1.) az Ég és a Föld teremtésével kezdődik. Azután kigyúl a Világosság, nyilván nem fizikai, hanem szellemi fény. És elválík a világosság a sötétségtől. Következik a vizek szétválasztása. Majd sor kerül – ebben a sorrendben – a növények, a Nap és a Hold, valamint a vízben élő állatok, a hüllők és a madarak megteremtésére. Ezután kelnek életre a szárazföldi vadak. Legvégül teremti meg Isten az embert, saját képére és hasonlatosságára, azonnal férfivá és asszonnyá. És hatalmat adott nekik minden teremtet lény fölött. És eledelül a növényeket rendelte a számukra.

Ez az első teremtés nagyjából megegyezik a mai természettudomány által tanított fejlődéstörténettel. Azonban lélektani szempontból fel kell hívni a figyelmet két fontos mozzanatra.

Az egyik: *az ember nem kapott hatalmat senki másik ember fölött.* „Uralkodása” az állatvilágnál befejeződik. Az ember emberek feletti uralma – a szó lelki vagy fizikai, egyéni vagy társadalmi értelmében – Isten akarata ellen való.

El lehet töprengeni azon, hogy mit is jelent ez a való életben? Hiszen az emberek jó része hatalomra vágyik. Politikai hatalomra, a pénz hatalmára, a szerelem hatalmára, a szülői hatalomra, a ta-

nár, a lelki vezető hatalmára a tanítványai felett, a főnök hatalmára beosztottjai, a tiszt hatalmára alárendeltjei felett. Az orvos hatalmára betegei felett, a kereskedő hatalmára a vásárlók, a tisztviselő hatalmára az ügyfelek felett. Nem ebből a tiltott hatalomvágyból származik-e a társadalmat megbetegítő bajok nagy része, ami adott esetben egy kultúra pusztulásához is elvezethet?

A másik: *az állati test nem emberi eledel.* Legyünk tehát Isten rendeléséből vegetáriusok?

Csakhogy felmerül a kérdés: *miért van két teremtéstörténet? Hátha mindegyik egy másik világkorszak kialakulásáról szól:* a második a mienkről, az első a miénket megelőzőről, például Atlantiszról. Amikor valóban növényi eledellel táplálkoztak.

Atlantisz pusztulására szinte minden nép ősi hagyománya emlékezik. Platón is ír róla. Szerinte tizenháromezer évvel saját kora előtt történt a vízkatasztrófa, egy – a mai Írország közelében elterülő – világrész elsüllyedése. Özönvíz. A bibliai Noé története. S az ennek megfelelő védikus legenda, ahol az emberiség megmentőjét Manunak hívták. A két történet különbsége csak annyi, hogy Manu bárkájának megsegítésére Krisna egy óriási, egyszarvú aranyhalként testesült meg, és irányította a bárkát az egyetlen vízből kiemelkedő hegycsúcs, nem az Ararát, hanem a Himalája felé. Manu az atlantiszi embermaradék átmentője az új földfejlődési korszakba.

A második teremtéstörténetben (Móz. 1. 2.) az Úr először az embert teremti meg. A föld porából formál egy férfit, és lelket lehel belé. Ezután az Édenkertet és növényeit teremti meg, és négy folyót, amelyek az Édenből erednek. Majd az állatokat alkotja meg, és megmutatja őket az embernek, aki mindegyiknek nevet ad. Legvégül az álomba varázsolt ember oldalbordájából – csont a csontjából, test a testéből – formálja meg az asszonyt.

Ebben a teremtéstörténetben *a lények megjelenése fordított sorrendű, mint az elsőben.*

Itt is felfigyelhetünk két fontos dologra. az egyik: a férfi porból lett, az asszony emberből. A férfi Isten által belehelt porból jött létre, a nő embertestből és lélekből.

A másik: a férfi és a nő összetartozása magasabb rendű a szülő-gyermeki kapcsolatnál. „*Annak okáért elhagyja a férfiú az ő atyját és anyját, és ragaszkodik feleségéhez, és lesznek egy testté.*”

Ez már a mai kultúra családjáról szól. A kapott és a választott kapcsolatok gyakori versengéséről.

„*És látta Isten, hogy minden, amit teremtett, íme, igen jó.*” S miután az embert is Isten teremtette, az emberre is vonatkozik ez a „jó”. Talán bűn akár másokra, akár önmagunkra azt mondani: „ez rossz”. Luther is azt tanította, hogy a Sátán elsősorban a gyűlölködés és a depresszió formájában szállja meg az ember lelkét.

BŰNBEESÉS, BŰN ÉS ASZKÉZIS

És itt merül fel az a kérdés, hogy *jogos-e, nemesítő-e az Isten által jónak minősített világ megtagadása?* Vajon Istennek tetsző életnek nevezhető-e az aszkézis, az aszkéta élete? Vagy csak emberek által kitálatált önkínzás, az Isten által lélekkel belehelt test gyötrése? Isten valóban tisztátalanná nyilvánította-e az általa teremtett lények egy részét? Vallási szempontból ezek pogány kérdések, amelyeket feltenni sem szabad. Lélektanilag viszont jogosan vizsgálható, hogy miből fakad az ember törekvése a lemondást kikényszerítő tilalmak felállítására, amelyek megteremtik a bűn fogalmát és lehetőségét. Tiltás nélkül nincsen bűn! Van egy régi legenda:

„*A papp az erkölcsi törvényt magyarázza a kannibálnak. A kannibál megkérdezi:*

– *Mondd, ha nem tudnám, hogy az emberevés bűn, akkor is bűnös lennék?*

– *Ha nem tudod, hogy bűn, amit cselekszel, Isten előtt ártatlan vagy. Jézus mondta: bocsáss meg nekik, mert nem tudják mit cselekszenek.*

– *Akkor miért tanítasz?*”

Vajon tényleg nélkülözhetetlen-e a bűnbeeséstől való félelem ahhoz, hogy az emberi világban rend és biztonság legyen? Alaptermészete szerint gonosz lenne az Isten képmására teremtett ember? Erről persze szó sem lehet sem a zsidó, sem a keresztény, sem az iszlám teológiában. És ami a pszichológia egyik fontos kérdése: magának a tilalomnak mekkora a „felszólító jellege”, vagyis a csábítása arra, hogy áthágják, megsértsék?

A vallások fejlődése során felmerültek más, periférikusabb megoldások is. A gonoszra, bűnre, az isteni parancsok áthágására

csábító Sátán megjelenése a világban. Megfogalmazódott olyan vélekedés is, hogy a kísértés az ember Isten iránt való hűségének próbatétele. Ez a probléma bomlik ki, rengeteg belső ellentmondást hordozva, Jób könyvében.

Így vagy úgy kevéssel a teremtés után a bűnbeesés az Éden kertjében megtörténik. A bűnbeesés lényege a „jó és rossz tudásának”, tehát az intellektusnak és az erkölcsi érzéknek a megszerzése. Amennyiben a kígyó képében valóban a Sátán jelent meg – a bibliai szöveg talán sejteti, de nem nevezi meg –, akkor az értelem és az erkölcsi tudat az ő ajándéka. Isten így értékeli a történeteket:

„Íme, az ember olyanná lett, mint mi közülünk egy, jót és gonoszt tudván.” (Móz. 1.3.22.)

Kik közül egy? Célzás lenne ez az égi hierarchiákra? Más istenekre? S Isten miért nem ruházta fel teremtésekor az embert tudattal és erkölccsel? Hol itt a bűn?

„Az idő előtt szerzett tudás veszélyes!” tanítja az indiai Ganésza legenda. Erről lenne szó? Avagy az intellektus megszerzésének illegális útjáról? Az erőfeszítés, szellemi fejlődés nélkül készen kapotról? Arról a törekvésről, hogy az ember hasonlóvá váljon Istenhez?

Szakadatlanul kérdezhetünk, csak emberi válaszokat kaphatunk. Mindenesetre az örök élet fájához vezető utat már villogó kardú kerubok zárják el az ember elől.

A megszerzett erkölcsi érzék nem akadályozta meg az embert a legnagyobb bűn, a gyilkosság elkövetésében. Ezzel vette kezdetét az „első emberiség” elzüllése, s a vízözön általi elpusztítása. Mi – Noé–Manu jóvoltából – a „második emberiség” tagjai vagyunk. El kellett jönni az időnek, amikor a második emberiséget isteni törvények védik meg az erkölcsi romlástól. Ez a Tízparancsolat.

A Tízparancsolat. Valláspszichológiai szempontból nagyon fontosak a Tízparancsolat előzményei. Az egyiptomi kivonulás volt a kezdet. Vagyis az erkölcsi törvény befogadásához szabadság kell. Csak szabad embernek lehet erkölce. Csak szabad emberekkel lehet új hazát foglalni. Aki rabszolgának született, lélekben rabszolgaként fog meghalni, legfeljebb felszabadított rabszolgaként. Jól tudta ezt Mózes, aki negyven évig vezette e népet a sivatagban, várva, hogy kihaljjon a rabszolganemzedék és szabadságban született lelkekkel sokasodjanak.

Ma legtöbben úgy gondolják, hogy a Tízparancsolat a legfőbb erkölcsi törvény, mint Thomas Mann írja: „*Az emberi viselkedés Alfája és Ómegája.*” Valószínűleg így is van. Mégsem zárható ki, hogy a Tízparancsolat lényege eredetileg nem az erkölcsi nevelés, hanem Isten és ember személyes viszonyának szabályozása volt. Erre utal, hogy a követelmények mindig egyes szám első és második személyben hangzanak el: „*Én vagyok az Úr... Féltőn szerető Isten vagyok... Ne legyenek neked... Ne imádd... Tiszteld... stb.*”

ÉN és TE! Sehol nincs szó TI-ről. Minden szó egy egyénnek szól, NEKED, és nem a közösségnek, nem a népnek. Ha TE jóban akarasz lenni VELEM, az akaratom szerint kell élned. Élhetsz másképp is, de akkor eltávolodunk egymástól. A Tízparancsolat betartása a záloga összetartozásunknak. Lehetséges, hogy ez a legintimebb parancs? Csak ketten vannak a teremtett világban: ezer-szer és százezerszer az Úr, és ezer, meg százezer teremtménye, de a pillanatban mindig csak ketten: az Isten és egy ember.

Ennek fényében más jelentést kap az aszkézis is. „Én neked adtam a világot. Egy jó világot. A világnál csak én vagyok jobb. Lemondasz róla – értem?” Vagyis az aszkéta nem valami rosszról, züllesztőről, sátániról mond le, hanem valami nagyon is jóról, egy még jobbért. Ezért nem lenne szabad gyalázni a teremtett világot, az anyagot, a testet, az ösztönöket, a vágyakat.

És nem lenne szabad hazudni önmagunknak. Istennek talán kedvesebb egy nyílt örömlány, aki vállalja saját magát, mint éjszákánként erotikus vágyaival viaskodó apáca. S itt van a különbség a keleti és a nyugati aszkézis között.

A keleti aszkézis így szól: amíg vannak vágyaid, elégítsd ki őket. Ettől nem leszel bűnös, mert a vágyak is Istentől valók. De dolgozzál azon, hogy ezeket a testi vágyakat szellemivé alakítsd át. Válg magasabb rendű emberré.

A nyugati aszkézis azt követeli, hogy uralkodj a vágyaidon, fojtsd el őket, mert ezek a Sátán kísértései. Ne lépj a bűn szolgálatába, mert elkárhozol.

A kétféle aszkézis közötti különbség: elfogadása önmagunknak és szelíd próbálkozások a lelki továbblépésre, vagy a magunkon való erőszaktevés.

Pál írja: „*Mert nem vér és test ellen van nekünk tusakodásunk, hanem a fejedelemségek ellen, a hatalmasságok ellen, az élet sötétségé-*

nek világbírói ellen, a gonoszság lelkei ellen, melyek a magasságban vannak.” (Ef. 6.12.)

Vagyis a „hogyan”-on van a hangsúly. Mindezt – a szexet is – lehet úgy csinálni, hogy a másik embert megalázza, rombolja, kétségbeesésbe kergesse, s lehet emberi méltósággal, vidámsággal, játékkal, harmóniával megtölteni.

Ámde vitathatatlan, hogy a világtól való elfordulás minden vallásosság alapja.

Ebben az értelemben a „világ” magában foglalja az anyagot, a testiséget és a testiséggel járó életérzéseket is, valamint az anyagi léthez kapcsolódó becsvágyakat, elsősorban a hatalom és a pénz utáni áhítozást. Buddha a hatalom, az érzékiség és a halhatatlanság utáni vágyban látja azt az erőt, ami az embert mindig visszahajtja az újabb és újabb születésekbe.

A zsidó és a keresztény szellemtörténetet évezredek óta lapangva kíséri agnosztikus teremtésfelfogás, ami a legélesebben szemben áll az isteni kijelentéssel: *„És látá Isten, hogy jó!”* A világ jelenleg még rossz, gyalázatos.

A gnózis szerint Isten hét teremtő erőt – Elohat, innét a zsidó Elohim (= elohák) Isten-név helyettesítő többes szám) – küldött, sugárzott ki a világ megteremtésére. Ezek közül egy különvált és önállóan teremtett. Ez a Jehova-isten. Vagyis mi egy elfuserált, illegális teremtésben élünk! Ám a magányos Eloha csak a formátlan, amorf anyag létrehozásáig jutott el.

Isten egy Fény Lényt küldött ki ennek a teremtésnek a megsemmisítésére. Ennek a Fény Lénynek Lélek volt a neve. Ám a Lélek – áthatva az Anyagot – ráébredt, hogy formákat tud belőle létrehozni. A formák teremtésének gyönyörűsége az Anyag rabjává tette. Ám formái nem voltak örökkévalóak, hanem efemerek, vagyis időleges létezésűek. Így a Lélek hozta be a világba az Időt és a Halált és minden ezekből fakadó nyomorúságot és szenvedést.

Isten újabb szabadítót küldött a világba, egy második Fény Lényt, a belőle származó Szent Szellemet. Az a dolga, hogy a Lelket felébressze mámoros kábulatából, visszavezesse égi hazájába, és ezzel megváltsa a világot. A Szellem és az Anyag küzd a Lélekért. Ennek a drámának a harcosa az ember is. Ebben áll létezésének felelőssége, üdvözülésének és elkárhozásának a lehetősége, lelki felemelkedése vagy nyomorúsága.

Viszonylag ritka a teremtésprobléma agnosztikus megközelítése, ám mégis az egyik legrangosabb vallási iratgyűjtemény, a Rigvéda teremtéshimnuszát ez jellemzi.

*„Nem volt semminek nemléte, se léte,
nem volt levegő és fölötte kék ég.
Hol volt a világ? mi takarta, védte?
Hol volt a magasság és hol a mélység?*

*Az élet még nem vált el a haláltól,
egymásban pihent a nap és az éjjel;
lélekezés nélkül lélekezett magától
az Egy, és magányát dobogta széjjel.*

*Fekete volt minden, mint mikor éj van,
az idő csak készülő óceán volt;
s ekkor az Egy, mely ott aludt a héjban,
áttüzesedett s burkából kilángolt.*

*Megszületett a Szerelem, a lélek
magma és ura minden ösztönöknek;
nemlétig érő gyökerét a létnek
ma is a vágyban keresik a bölcsek.*

*És mikor a rend a határt kiszabta,
mi volt alul; és mi került fölébe?
Itt vak álmok, ott erők forradalma,
lent bomlás, fent a formák büszkesége.*

*Megtudtak-e mást is, akik kutattak?
A titkokat bejárni volt-e szent ész?
S ha istenek is csak azóta vannak,
ki mondhatja meg, mi volt a teremtés?*

*Ő, akitől van, aki a világra
örködve néz, aki a maga őse,
Ő, aki csinálta vagy nem csinálta:
Ő tudja. tudja!... Vagy nem tudja Ő se?”*

Szabó Lőrinc fordítása annyira remekbe sikerült, hogy ha figyelmesen tanulmányozzuk, rájövünk, hogy a hindu teremtéstörténet minden lényeges mozzanatát megérinti, s szakaszai meditációs szöveggént is használhatók.

Mindenesetre a bibliai, az indiai teremtésmítoszok közös jellemzője a „semmitől teremtés”, az idő és a tér kezdete, vagyis a „végtelen” határok közé szorítása. Kezdet és vég feltételezése. Említettük, hogy ebben a vonatkozásban a kezdet meglehetősen hasonlít ahhoz, amit a modern fizika „nulla energia pontnak” és „ősrobbanásnak” nevez. Valamikor mégis megtörtént volna mindaz, amire a teremtés mítoszai emlékeznek? S eljön a világvége is?

TIZEDIK FEJEZET

A SÁTÁN

A ZSIDÓSÁG ÖRDÖGFELFOGÁSA

Lélektani szempontból az a fő kérdés, hogy az erkölcsi tudat kialakulásától kezdve mihez kezd az ember a világban és saját magában tapasztalható „rosszal”, gonosz erővel, elfogadhatatlan vágyakkal, rémisztő fantáziákkal? Még aggasztóbb tudomásul venni az életben megnyilvánuló igazságtalanságokat, a sötét lelkű emberek sikereit, diadalait, és az erkölcsi törvényekhez ragaszkodók gyakori kudarcát, bukását, idő előtti pusztulását.

Az erkölcsi tudat ugyanis örök bíró az ember lelkében, folyamatosan ítélkezik a cselekedetek, érzések és gondolatok felett. Ezt az ítélkező tevékenységét lelkiismeretnek, negatív ítéletét büntudatnak nevezik.

Természetesen a „rossz” és a „jó” viszonyfogalmak, egyiknek sincs értelme a másik nélkül. Ezért a bűn és a bűnhöz való viszonyulás függ a társadalomban érvényesülő érdekektől és ideológiai hatásoktól. A valláspszichológia azonban nem érheti be ennyivel! Számára a fő kérdés a bűn fogalmának az eredete. Tágabban értelmezve az erkölcs eredete. Filozófiailag a társadalmi szerződés elmélete áll szemben az isteni törvénnyel és akaratával. A praktikum a szentséggel.

Nem foglalkozunk részletesebben a természeti népek és korai kultúrák inkább démonhitnek, mint sátánhitnek nevezhető, igencsak változékony formáival. Ezek a démonok általában az emberi szintnél alacsonyabb rendű lények, csupán ártó hatalmuk nagy.

Az első nagy sátánelmélet a perzsa kultúrában jelent meg először sumér, asszír, babilóniai és kaldeus hitelemeket hordozva. Ezek kétpólusú szellemvilágot feltételezve valódi dichotómiát hirdetnek. *A jó és a rossz szellemi centrumai egyenlő és egymástól független hatalmak.* A jó képviselője Ormuzd, másképpen Ahura Mazda, a rossz princípiumát Ahrimánnak nevezték. A világ Ormuzd és Ahrimán küzdőtere. Az ember – cselekedetei, gondolatai, érzései következtében – Ormuzd vagy Ahrimán segítőtársává válik.

A korai zsidóság nem ismeri Isten és a Sátán szimmetriáját. *Felfogásában a Sátán egyike Isten fiainak,* tehát Isten által teremtett lény. Jób könyve írja: *„Történt, hogy eljöttek az Istennek fiai, hogy udvaroljanak az Úr előtt. És a Sátán is eljött közöttük.”* Az Úr és a Sátán fogadnak Jób istenhűségére a Sátán által ráért sorscsapások ellenére. Már itt feldereng az a lehetőség, hogy az istenfia Sátán tulajdonképpen az ember fejlődése érdekében kísért, annak örül, ha ellenállnak neki, ha legyőzik és ő minden kísértésével vesztést szenved. Kvázi morális edzőpartner.

A prófétai látomások között van egy, amikor Isten és angyalainak tanácskozásán felmerül, hogy próbára kellene tenni az embert, sikerül-e félrevezetni, Istentől cselesen eltántorítani? S az ég fiai közül jelentkezik valaki, mondván:

„Engedd meg, hogy én legyek az, aki becsapja őt.” Vagyis vállalja a kísértő szerepét.

Még különösebb Mefisztó bemutatkozása Goethe *Faustjában.*

„– Ki vagy tehát?

– Az Erő része mely,

Örökké rosszra tör, s mindig jót mível.”

A kísértés lényege, hogy Faust visszakapja a fiatalságát és Mefisztó megmutatja neki a „kis” és a „nagy” világ minden csodáját. És ha gyönyörűségében bárhol is meg akarná állítani az időt – vesztett!

„Ha egykor így szólnék a perchez:

Oly szép vagy! Óh! Maradj velem!

Té engem akkor láncra verhetsz,

S nem kell nekem több kegyelem!”

S amikor az aggastyán és nyilván már kissé szenilis Faust végül elbukik, Mefisztó búcsúbeszédéből az tűnik ki, hogy sajnálja vesztét, talán kicsit meg is szerette az együtt töltött idők során.

*„Öröm s mámor közt szilárd maradt,
a mindenséget meghódítani vágyva.
S jött egy sivár, rossz, üres pillanat,
S szegény ittfogni éppen azt kívánta.”*

A bűnbeesésben annyira ludas édenkerti kígyó problematikus lény. Az Írás sehol sem jelenti ki, hogy Éva megkísértője az ördög lenne! Csak annyit mond, hogy *„a kígyó pedig ravaszabb volt minden erdei vadnál”*.

A lényeges az, hogy az ember ettől a kígyó képében megjelenő Sátántól kapja a jó és a rossz tudását, vagyis az erkölcsi tudatot és az egész intelligenciát. Azt a képességet, hogy észrevegye önmagát és reagáljon saját magára. Például, hogy felfedezze saját meztelenségét és emiatt röstelkedjen.

LUCIFER ÉS PROMÉTHEUSZ

Ebben a felfogásban érthető lenne a Sátán egyik legfontosabb neve: Lucifer, vagyis a Fényhozó. Sőt, talán azonosítani lehetne az antik görög mitológiai Prométheusz alakjával, aki a meleget és fényt hozó tüzet lopta el a halhatatlan istenektől és adta az embernek. A görögök szerint is bűn, amit cselekedett, és büntetésül a Kaukázus egyik sziklájához láncoltatott, és egy keselyű tépi a máját. Köztudottan a májban nincs érzőideg. Szegény istenek! Szegény Prométheusz!

Vajon az-e a bűn, hogy az ember tudattal rendelkező lény lett és belépett az erkölcsi világrendbe? Vagy csak az, hogy ilyen módon lett tudatos, vagyis nem járta végig az Isten által előírt fejlődés útját, és nem a saját erejéből tett szert értelmi képességeire. Vagyis, hogy tudása messze meghaladta érzelmi kultúráját és erkölcsi színvonalát. S lehetséges-e, hogy ez azóta is így van?

Az eddigiek végiggondolása során a vallásos gondolkodásban határozottan felismerhető két törekvés. Az egyik az, hogy magya-

rázatot találjon a „rossz”, a „Jóisten” által életre keltett világban megnyilvánuló gonoszság, aljasság, kegyetlenség létezésére. A másik, hogy a „gonoszt” *ne saját magában találja meg, hanem őt az emberen kívülre helyezve, a teremtmény eredendő ártatlanságát az Éden óta támadó, Isten-ellenes erőként határozza meg.*

Ennek érdekében még azt is megkockáztatja, hogy Isten Ellenfelét az Istennel egyenrangú erőként írja le, vagy inkább azt választja, hogy a Tökéletes Isten magában hordozta a Gonoszt is, ám, őt kivette magából, rászabadította a teremtett világra.

Néhány különösen mély szellemi megismerésre törekvő mozgalom felismerte ennek a törekvésnek a veszélyét, ami szerint az ember nem hordozója a sötétségnek, hanem csak védekezésre kényszerül támadása ellen. A középkorból ránk maradt egyik könyörgésük.

*„Ne higgyétek szerelmes feleim,
Hogy a Sátán kívülről közelít felénk,
S mi elűzhetjük őt, mondván: Apage!
Mert a Sátán mi bennünk lakozik,
S mi nem tehetünk ellene mást,
Minthogy jó szorosan megöleljük.”*

A FORRÓ ÉS A HIDEG ÖRDÖG

A modern ezoterikus iskolák szerint a Fényhozó Sátán nem rombolja azt, amit tőle kapott az ember. Az intellektusban tehát nem kísért. Lucifer kísértési birodalma az érzelmek, a szenvedélyek és az indulatok világa. Ő a forró ördög. Sőt, mint Isten egyik teremtménye, csak a földi életben mutatkozik kísértőnek, a halál utáni létben segít ő erő.

A hideg ördög Ahrimán, aki nem tagja a mi világunknak, kvázi idegen kozmoszból tör be hozzánk. Miért? Valószínűleg azért, mert mérhetetlen hatalma ellenére nem tud embert teremteni. Tehát lelkeket akar rabolni, magához csábítani a „finom kreatúrát”. Ő az ész és az értelem kísértője, a hideg racionalizmus inspirátora. Megtestesülése esetén ő az Antikrisztus.

Lucifer és Ahrimán „öszedolgoznak”. Szellemes megfogalmazás szerint *az egyik kinyitja az ajtót, és a másik jön be rajta.* Pél-

dául az enciklopédisták meg akarják alkotni „az ész örök társadalmát”, és a mélységből feltör a sans-culotte-ok forradalma, s az arisztokraták fejei potyogni kezdenek a Greves téren. Vagy: Kubában lobog a vörös forradalom zászlaja a lelkesedés tüzeiben, és kialakul belőle a legföldhözragadtabb vulgáris materializmus.

A JÖVŐ SÁTÁNJAI

Egyelőre még alig-alig funkcionáló sötét erők. Ám az emberiség én-fejlődése során egyre nagyobb szerephez jutnak. Azúrrának nevezik az akarat kísértőit. Babits „bolond akarásnak” nevezi az akarat ördöge által megszállottak végzetét. A „csak azért is akarom” szenvedélyéről van szó, ahol az akarás nem eszköz valamilyen cél eléréséhez, hanem maga a cél.

Ezoterikus jóslások szerint a jövőben erősödni fog a Szoráth nevű kísértő működése, aki a távol-keleti mitológiában a tíz szarvval ábrázolt „Tökéletes Állat”, Szün Vu Kung. Legendáját Szabó Lőrinc meséli el *Szun Vu Kung lázadása* című versében. Ez a sátán az élőlények szenvedésében leli élvezetét, a kegyetlenség ördöge.

A KERESZTÉNYSÉG ÖRDÖGTANA

Elfogadva az ószövetségi bűnbeesés-történetet és kinyilatkoztatott szövegnek ismerve el annak minden iratát, az elsősorban az *angyalbukás* tragédiájával egészíti ki az eddigieket. A mítosz szerint az angyalok egy részének bukását gőgjük okozta. Az angyalvilág – az egyetlen Michael nevű arkangyal kivételével – ellenezte az ember teremtését. Aggódtak, hogy milyen zűrzavarokat fog okozni a világ rendjében ez a furcsa lény, aki félig isten, félig állat. Az ember feladata az, hogy fejlődése során fokozatosan legyőzze magában mindazt, ami állati és maga is istenné válva illeszkedjen az égi hierarchiák közé. Ezért nem voltak hajlandók leborulni az ember előtt, amikor Isten megmutatta nekik az új teremtményt.

Érdekességképpen említjük meg, hogy az ősi zsidó szertartásrendben a Tórának azokat a részeit, amelyekben az Izraellel kötött szövetségről és a hűség jutalmairól van szó, mindig ara-

meus nyelven olvassák fel, hogy ne fokozzák az angyalok féltékenységét, akik csak héberül értenek.

Az Újszövetség írásaiban fontos helyet foglal el Jézus megkísértése a Sátán által. A Sátán először csodatevésre biztatja, majd megpróbálja öngyilkosságra rávenni, és neki ígéri a világ minden dicsőségét. Erről a Jézus–Sátán találkozóról beszámol Máté és Lukács evangéliuma, de Márk és János nem tesz említést róla. Ettől függetlenül rettentően furcsa, hogy a Sátán teremtőjét, a megtestesült Istent kísérti. Hiszen Jézus tudatában van annak, hogy ő kicsoda. Ám beszélgetésük során Jézus többször hivatkozik tilalmakra, amelyek tiltják Isten segítségül hívását csodatevés érdekében és tiltják más istenek szolgálatát. Önmagára hivatkozik? Vagy itt még felbukkanna az a nézet, hogy Jézus 30 éves korában válik Krisztussá, amikor a jordániai keresztelőnél beleköltözik a Szentlélek? Három évig Krisztus, majd a keresztfán eltávozik belőle a Szentlélek. Megszűnik Krisztus lenni, Jézusként hal meg. Ezért kiáltja a zsoltár szavait: „*Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engem?*”

Az egyház ma szemben áll ezzel a felfogással. Így lehetővé vált számára, hogy antijudaista álláspontját elsősorban a zsidók által kiprovokált deocidiummal, istengyilkossággal indokolja.

Nehéz kérdések. Ha Krisztus életben marad, nem következik be a megváltás. Júdás, Poncius Pilátus, a főpapság a megváltás ellen vagy megváltásért tettek, amit tettek?

Van a középkori zsidó legendák között egy, ami éppen a Gonosz keletkezése szempontjából elgondolkoztató. Rabbi Lów varázslatára gondolunk, aki elkészít egy hatalmas agyagembert, és egy cédulán Isten nevét rejti az ajkai közé. Az agyag óriás erre életre kel. Ő a Gólem, aki kezdetben szolgálja a rabbit. Ám egy idő után elgonoszul, engedetlenné és pusztító erővé válik. Meg kell semmisíteni. A legenda alapján könnyen lehet asszociálni a Teremtés történetére. Isten agyagból embert formál és beleheli. Az ember megelevenedik. Egy idő után azonban szembefordul Istennel, gonosz lesz. Özönvízzel kell elpusztítani. A lélek vagy szellem egyesülése az anyaggal lenne az ősgonosz szülője? Ettől rettegetek volna az angyalok, amikor nem akarták elfogadni az ember teremtését?

És ma? Vörösmarty írja le a kétségbeejtő gondolatot: „*Az ember fáj a Földnek.*”

JÓB KÖNYVE ÉS A JUNGI ÉRTELMEZÉS

A történet: Isten és a Sátán fogadást kötnek arra, hogy az istenfélő, jámbor, családjának élő, gazdag Jób szembefordul-e a Teremtővel, ha mindene elpusztul. Ezért Isten a Sátán kezére adja, „*csak őt magát kíméld!*” Jób felesége, fiai, lányai meghalnak, vagyona elvész. És hűséges marad Istenhez. Újabb fogadás: és ha ő maga is a pusztulás szélére kerül? Isten erre is felhatalmazza a Sántát, „*csak életét kíméld!*”. Vagyis mindent megtehet vele, csak nem ölheti meg. Jób ronda fekélyes betegséget kap, fájdalmak, szegyen, tehetetlenség gyötri, egy szemétdombon ülve vakargatja sebeit, és egy idő után átkot mond születésére, önmagára, Istenre.

Ekkor eljön három barátja, és inti őt, hogy ne támadjon Isten ellen, aki jóságos, igazságos, emberszerető, hanem alázattal fogadja el akaratát. Ám Jób nem hallgat rájuk és belevadul a szenvedéseibe, vádjaiba, hangoztatva Isten igazságtalanságát. Ekkor megszólal Isten. Elmondja erejét, teremtő hatalmát. Jób megrendül és alázatossá válik. És Isten szembefordul a három, őt védő baráttal, akik „*nem igazat szóltak felőlem*”. Vezekelniük kell. Jób pedig visszakapja családját, gazdagságát és istenfélően él haláláig.

A történet döbbenetes. Hiszen Isten mindentudó, tehát előre tudja a fogadás eredményét, valószínűleg a Sátán is. Mégis kiszolgáltatja neki kényére-kedvére az ártatlan Jóbot. További döbbenet, hogy halállal fenyegeti meg az őt igazolni próbáló barátokat.

Jób könyvét talán egyedül az igazolja, hogy fellép Isten antropomorfizálása ellen, aki nem tűri, hogy valamiféle tökéletes embert, jóságos nagyapót formáljanak belőle. Hiszen maga mondta: „*Adok, akinek adok, elveszek, akitől elveszek.*” Vagyis nem szabad őt emberi mérték szerint megítélni.

Jung azonban ennél tovább megy *Válasz Jób könyvére* című művében. Feltűnik neki, hogy Isten és Jób párbeszédében Isten kizárólag azt ismételteti, hogy ő milyen elképesztően erős és mekkora nagy állatokat tud teremteni. Jób megretten ettől az erőfitogtatástól, és nagyon óvatosan, nagyon intelligensen próbálja „leszerelni” az erejével dicsekvő Istent. Jung szerint a párbeszédben Jób győz, aki erkölcsi alapokon áll, míg Isten csak hatalmára tud hivatkozni.

Jung szerint Isten érzékeli vereségét. Az történt, hogy a bűnbeeséskor létrejött az erkölcsi világrend, de ő azon kívül maradt.

Erkölcsei szempontból az ember „túlfejlődte” Istent. Az Isten számára nincs más lehetőség, minthogy belépjen az emberi világba, az erkölcsi világrendbe és behozza elmaradását. Ez indokolja Jézusban való megtestesülését. A Golgotai Misztérium kezdete tehát Jób könyvében található meg.

Természetesen ez a gondolat teológiai szempontból elfogadhatatlan.

Ami pedig azt illeti, hogy Istent nem lehet emberi mértékek szerint megítélni, a gyakorlatban minden vallás igen jól tudja. Az iszlám legendái között van egy, ami arról szól, hogy három igazhívó elmegy Harun Al Rasidhoz.

– *Mi hárman kókuszdiót termesztünk. Idén nagyszerű volt a termés. Mégis félünk, hogy összeveszünk az osztozkodáskor. Ezért kérünk, hogy te oszd el közöttünk a termést, de olyan igazságosan, mintha Allah tenné!*

Ekkor a kalifa egyiküknek ad két diót, a másiknak semmit, az összes többit a harmadiknak adja. Kétségbeesetten tiltakoznak:

– *Mi nem így gondoltuk! Egyformán oszd el.*

– *Egyformán? Úgy is lehet. Csak ti Allah igazságosságáról beszéltek. Az egyformaság nem az Isten igazságossága, hanem a szolgálaké.*

A TÁVOL-KELETI VALLÁSBÖLCSELETEK

Itt is jelen van a Sátán, de alakja elmosódottabb, mint a mi mítoszainkban. Mara, a sötétség fejedelme megpróbálja Buddhát rávenni arra, hogy titkolja el a világ elől megvilágosodásának szellemi eredményeit. Vannak démonszerű lények – ráksaszik és ráksaszák –, akik a sötétség urát szolgálják. És ott vannak a karmájukat megtagadó öngyilkosok, akik tettükkel hosszú időre elkötelezték magukat életellenes hatalmak szolgálatára. Ám az istenek és az isteni lények – jók vagy gonoszak – alacsonyabb rangúak az embernél, ők is halandók, csak nagyon sokáig élnek. Siva – a pusztító és megújító erő – maga is a Trimurtinak nevezett hármas főistenség egyik megnyilvánulása. Pusztító funkciójában sokszor gonosznak tűnhet az ember számára, holott a pusztulás a megújulás kezdete. Avatar lényé gyakran mint önálló gonosz erő jelentkezhet. És végül körülvehetik az életből kilépett lelkek, vérivó istenségek

szörnyképei. Nekik nincs objektív létezésük, az ember az elmúlt életében megnyilvánult saját düheivel, félelmeivel, gyilkos indulataival találkozik szembe – a tükörélmény törvénye szerint.

„Te vagy az!” – mondja a talán legrégebb bölcesség. Te vagy a jóságos isten és a gonosz ördög, te vagy a teremtő ember és a pusztító ember is, belőled árad a szeretet és a gyűlölet a világba, te váltod meg és taszítod kárhozatra a másik embert, de önmagadat is. Ismerd fel magad a saját kozmoszodban, aminek egyedüli ura: te vagy!

Lin-csi apát azt mondta egy szerzetesnek, aki az igaz utat tudakolta tőle:

„Ugye, nem gondolod komolyan, hogy én mutatom meg neked az utat a nirvánába? Ugye, nem képzeled, hogy ilyen könnyen beszélhetsz az örökkévalóságba?”

Ugye, tudod szegény barátom, hogy nem segíthetünk egymáson? Nincs egyetlen út. Magunk vagyunk a világon, s ahányan vagyunk, annyi az út. És nem ismerhetjük meg egymás útjait.”

TIZENEGYEDIK FEJEZET

ÚTKERESÉS, VÁLSÁG, BETEGSÉG

A VALLÁS HASZNÁLATI ÉRTÉKE

Megvéd-e a vallásosság a szellemi útvesztés, krízis vagy a lelki zavarok ellen? Babits zseniális fordításában Dante így kezdi az Isteni színjátékot:

*„Az emberélet útjának felén,
Egy nagy, sötét erdőbe jutottam,
Mivel az igaz utat nem lelém.”*

Weöres Sándor – egyébként Babits fordításának rajongója – megakadt a „jutottam” szónál. Szerinte a *Színjáték* rendkívül erős szövegében ez a szó erőtlennek tűnik. Pedig a fordítás pontos. Mégis a középkori olasz nyelv szótárában kutakodva felbukkant a szó harmadlagos jelentése is: eszmélni. Ezért – Weöres nyomán szabadon, és a ritmikai törvényeket felrúgva – mi így fordítanánk le az első tercintát:

*„Az emberélet útjának felén,
Egy sötét erdőben eszméltem önmagamra,
Mivel az igaz utat nem lelém.”*

A szöveg így filozófiailag és lélektanilag jelentősen megerősödött. Ezt mondja: *ahhoz, hogy az ember önmagára eszméljen, el kell tévednie!*

Dante mélyen hívő és vallásos ember volt. Mégsem röstellte eltévedését az élet erdejében. Tudta, hogy akinek nincsenek kétségei, annak hite sincs, csak fanatikus. Az apokrif Tamás-evangé-

liumban Jézus így szól Tamáshoz: „*Nem lehetsz a tanítványom Tamás, mert ittál az én forrásomból, és mámoros lettél tőle.*” Az a felismerés, hogy Jézusnak nem kellene a hittől megrészegült emberek, indítja el Tamást a kritikus kételkedés útján. Igazságtalanul nevezik „hitetlennek”. Tamás rajongóból ekkor vált igazi hívővé.

Az életben való eltévedés nem betegség! Az útkeresés nem identitászavar. A szomorúság nem depresszió. Az ember belső küzdelme önmagával, a saját lelkében levő sötétiséggel nem krízis. A misztikus élmény nem skizofrénia. A vallás és a hit segíthet abban, hogy az ember lelkileg szilárd talajra találjon és felgyújthassa a saját fényét, ha van mécsese. De valóban a patológia körébe tartozó lelki zavarokat, ideg- és elmebetegségeket nem tud meggyógyítani. És itt választhatók el egymástól az élet alapvető és végső kérdései. Az alapvető kérdések közé tartozik, hogy egy ember jól működjön testileg, érzelmileg, intellektuálisan, szexuálisan. Ez a pszichológia területe. Az élet és a halál, a túlvilág, az újratesztelés, üdvözülés és kárhozat, a bűn, a vezeklés és a megtisztulás a vallás, a papi lelkiszolgálat körébe tartozik. E kettőt nem szabad összekeverni. Zűrzavar lesz belőle.

Az egyik zen-buddhista mester minden reggel, amikor felébredt, ezt a párbeszédet folytatta önmagával:

- „– *Mester, ébren vagy?*
- *Ébren vagyok.*
- *Jól figyelsz?*
- *Jól figyelek.*
- *Vigyázz, nehogy tévútra kerülj!*
- *Vigyázni fogok!”*

A leggyakoribb tévút, hogy életének alapkérdéseire végső választ, végső kérdéseire alapvető választ ad valaki másnak vagy önmagának. Pánikbetegségen nem segít a tűzáldozat, és az istenkereső nyugtalanságra nem hat semmiféle nyugtató. Tudomásul kell venni, hogy az ember életében *csak egyetlen fontos kérdés létezik: ki vagyok én?*

Karinthy *Mennyei riportjának* hősét a túlvilágon egy kozmikus robbanás a kilenc hierarchián át felröpíti az Isten közelébe. Tudja, hogy csak egyetlen másodperce van, azután visszazuhan. S belőle is az örök kiáltás szakad ki: *ki vagyok én?*

S felel neki egy nyugodt férfihang: *végtelen számú álmaim közül az egyik.* Erre a válaszra fejet hajt az ember. Mert nagy dolog, hogy egyszer ilyet is álmódott az Isten, ami én vagyok. S ha Isten örökké emlékezik minden álmára, akkor valóban ez lehet a halhatatlanság.

Vigasztalásul álljanak itt részletek Borges Shakespeare-ről írt filozófiai és lélektani esszéjéből.

Everything and nothing.

Nem lakott benne senki, arca mögött... és megannyi fantasztikus és túlfűtött szava mögött csupán némi fagyosság rejtett, egy álom, amit senki sem álmódott.

Kezdetben úgy vélte, mindenki olyan, mint ő, de egy barátja megdöbbenéséből, akinek megpróbálta megmagyarázni ezt az ürességet, rájött, hogy téved... s megértette, hogy jobb, ha az egyén nem üt el a fajta jegyeitől.

... Húsz-egynéhány éves korában Londonba költözött. Ekkor már ösztönösen valakivé álcázta magát, nehogy felfedezzék, hogy senki sem. Londonban felismerte azt a hivatást, amelyre szánva volt, a komédiásét, aki nyílt színen azt játssza, hogy ő másvalaki, olyan emberek gyülekezete előtt, akik azt játsszák, hogy őt másvalakinek hiszik. A bohóc mestersége sajátos boldogsággal töltötte el, talán az elsővel, amit ismernie adatott, de mikor már az utolsó verssor is elhangzott és az utolsó halottat is eltávolították a színpadról, újra elborította a valóságérületlenség szörnyű érzése ... és újra visszaváltozott senkivé. Végző kétségbeesésében támadt az a gondolata, hogy maga találjon ki újabb hőőket és újabb tragikus történeteket. Ily módon ... Cézár volt, aki nem törődik a jóslat intésével, Júlia, aki gyűlöli a pacsirtát, és Macbeth, aki a boszorkákkal beszélget a kietlen parton, akik egyben a Párkák is. Senki sem volt egy személyben több ember, mint ez az ember, aki az egyiptomi Próteuszhoz hasonlóan a Létezés minden lehetőségét kimerítette ... Létezés, álom és alakítás alapvető azonosságának gondolata nem egy híres hely megírására ihlette.

... A történet még hozzáfűzi, hogy halála előtt vagy után Isten színe elé járult, és azt mondta neki: „Én, aki annyi ember voltam hasztalan, végre egyvalaki szeretnék lenni, aki én vagyok.” Isten hangja így felelt neki a szélvész közepéből: „Én sem vagyok senki, csak megálmódta ezt a világot, mint ahogy te is megálmódta művedet,

William Shakespeare, és álom megjelenéseinek egyike vagy te is, aki mint én, mindenki vagy, és mint én, senki sem.”

Vajon megdöbbsen, elkereseredett-e a kérdező? Távolról sem. Élete álomszerű messzeségéből felderengett neki, hogy Isten őt előre figyelmeztette:

*„Mi olyan anyagból vagyunk, mint álmaink,
s törékeny életünk álmok vesznek körül.”*

Valószínűleg csak azért kérdezett, mert az ember a bizonyosság kedvéért kétszer is megkérdezi azt, ami hihetetlen neki.

Mondjuk ki a verdiktet! *A hitnek és a vallásnak, az ezoteriának semmiféle gyakorlati haszna nincs!* Az ember nem lesz tőle okosabb, sem jobb üzletember, tehát gazdagabb sem. Nem lesz egészségesebb, nem lesz szerencsésebb a szerelemben, nem lesz párbeszédképes a halottaival. Aki a szellemi megismerést használni akarja valamire, azonnal tévútra kerül! A hitnek és a vallásnak az értéke önmagában van!

A NEOFITA ÉS A MEGSZÁLLOTT

Neofita – vagyis újonnan megtért – az az ember, aki belső bizonytalanságának megszüntetéséhez külső kapaszkodót keres. Megszállott – vagyis monomániásan küldetéstudatú – az az ember, aki külső bizonytalanságának megszüntetéséhez belső kapaszkodót keres.

A neofita veszélye a sikertelen önszugesztio, hogy végre megtalálta biztos menedékét. Ezt kompenzálható agresszívvé és gőgössé válik mindenkivel szemben, aki más úton jár. Az ő szemében ezek tévelygők, akik még nem jutottak fel az igazságnak arra a csúcsára, ahol ő áll. Legfeljebb feljük lenyújtott segítő kéz illeti meg őket, ha elfogadják. Ha nem, pokol tüze vár rájuk. Emiatt kapcsolatai egyre inkább telítődnek feloldhatatlan konfliktusokkal, örök harccal, győzelmekkel és vereségekkel.

A megszállottat a sikeres önszugesztio veszélye fenyegeti. Ennek nyomán misztikus élmények garmadáját éli át, amelyeknek középpontjában mindig ő áll. Szerepe egyaránt lehet pozitív,

vagyis Istenhez kapcsolódó, vagy negatív, a Sátánnak szolgáló. Az emberek világa fölött vagy alatt tud csak élni. Az emberi világtól fokozatosan elidegenedik, elmagányosodik. Soha nem él együtt az emberekkel, csak használja őket küldetése megvalósításához.

A TUDATÁLLAPOTOK FEJLŐDÉSE

Már szoltunk az indiai ezoteria tanításáról. Most ebből a szempontból részletesebben elemezzük az emberi fejlődést. A mai ember négyféle tudatállapotot hordoz magában:

Énjét illetően *racionális éber tudat* jellemzi. E mögött felismerhetők az *éber tudat alatti* állapotok.

Ösztöneit, vágyait, érzelmeit (asztralitás vagy lélek) *álomtudatban* éli meg.

Életfolyamatait, biológiai történéseit (éter terület) tekintve *kómaszerű, álomtalan mély alvás tudatállapotában van.*

Fizikai történéseiről, a szervezetében végbemenő molekuláris és az elemi részecskék mozgásáról, működéséről annyit tud, mint egy holttest. Az indiai lélekismeret bizonyos okok miatt ezt az állapotot *haláltudatnak* nevezi.

A fejlődés évezredei folyamán egyre inkább realizálódnak az éber racionális tudat feletti állapotok, a *manasz tudat*, a *buddhi tudat* és az *atman tudat*.

A manasz a világ képszerű, imaginatív megélése. Mai csírája a képzőművészet.

A buddhi hangzószerű, inspiratívnak nevezhető megélési mód. Mai csírája a zene.

Az atman a teljes azonosulás, amikor megszűnik a különbség a megismerő szubjektum és a megismerés objektív tárgya között. „Én te vagyok.” Mai csírája az intuitív empátia és a gondolatátvitel (telepátia).

A fejlődés következő lépcsője, amikor az ember Énje manasz tudatállapotba kerül, asztralitását éber racionális tudat jellemzi, biológiai létében álomtudatban, fizikai történéseit illetően álomtalan mélyalvás tudatban van.

Még magasabb szinten
az Ént buddhi tudat,
az asztrális funkciókat manasz,
a biológiai létet éber racionalitás,
a fizikai létet álomtudat jellemzi.

S az emberi fejlődés végén
az Én már nem különül el sem az élő, sem az élettelen világtól, képes azonosulni vele. Ez az atman.

Az affektív funkciók hangzó élményt nyújtanak. Manasz.

Az éteri történések képi megfogalmazásban jeletkeznek. Boddhi.

S a fizikai test mély folyamatait éber racionális tudat fogja fel.

Így hát az ember fejlődése során hétféle tudatállapot fokoztattain megy át. A pszichológia szempontjából távolról sem közömbös, hogy amikor például imaginációs gyakorlatokat végeztet klienseivel, akkor regresszív irányba: a még képszerű álomtudat felé vagy progresszív irányba: a már képszerű manasz felé viszi-e őket?

A LÁTOMÁSOS ÉS AZ ELHÍVOTT EMBER

A Bibliát vagy más vallások szent iratait olvasva feltűnik, hogy mindig vannak kiválasztott emberek, akik kiemelkedő szerepet játszanak a vallás kialakulásában. „Megbízatusuk” rendszerint látomás vagy elhívás formájában történik meg. Látomásuk van vagy hangot hallanak, esetleg mindkettő megéri őket. Például Sámuel hangot hall, Dánielnek szoborlátomása van, Mózesnek mindkettő: hangot is hall és égő csipkebokrot is lát.

Ezzel fejezik ki az ezoterikus iratok, hogy az élmény manasz vagy boddhi szinten történik-e? Jézusnak csak belső intuitív élményei vannak – még a sátáni kísértéskor is – az atman tudat jeleként. Ugyanígy hangok és víziók nélküli Buddha megvilágosodása.

A mai kultúrában nevelkedett ember kétségekkel veszi mind ezt tudomásul. A kétségek pszichopatológiai ismereteiből fakadnak. *Hogyan lehet elkülöníteni a látomást, az elhívást a hallucinációtól, a kiválasztottságot az elmebetegségtől vagy a szélhámosságtól?*

Több ezer év távolságából nem könnyű megítélni valakinek a lelkiállapotát, tevékenységét. Mégsem marad más lehetőségünk. Az esetleges hallucinációkra, az elmebetegségekre vonatkozó kérdés félelmetes mélységeket nyithat meg. Mondjuk ki nyíltan: a kérdezőnek számolnia kell azzal a lehetőséggel, hogy egész kultúránk, szellemi életünk, erkölcsi világrendünk kóros agyi folyamatok szüleménye. Ennek ellenére a kérdés jogos, és minden álszent vagy valódi megbotránkozás ellenére visszautasíthatatlan. Tehát vizsgálni kell a kiválasztott ember életvezetését. És e vizsgálódások alapján biztosan lehet állítani, hogy a nagy vallásalapítók, Mózes, Buddha, Jézus, Mohamed életvezetése logikus, megfontolt, számol minden reális következménnyel. Nyomát sem lehet felfedezni semmi irrealitás felé sodró egzaltációnak, tudati homálynak, téves eszmének. *Az életvezetésükben, beszédeikben megnyilvánuló magas szintű tudatosság, imponáló intelligencia kizárja, hogy elmezavarodottak lettek volna.*

Marad a szélhámosság lehetősége. Emberek tömegeinek becsapása, félrevezetése a lelkek feletti hatalom érdekében. Ám azt látjuk, hogy e szellemi vezérek szinte megvalósíthatatlanul *kemény és magas erkölcsi követelményekkel léptek fel*, de hajlandók voltak meghozni a humánus megfontolásokból szükséges kompromisszumokat is. Erkölcsöt tanítottak, maguk szigorú morális normák szerint éltek. *A szélhámosság, a félrevezetési szándék is kizárható.*

Hát akkor? Tudásuk, tanításuk minden lényeges vonatkozásban összecseng. Fel kell tételeznünk, hogy *tudtak valamit a világról, emberről és emberfelettiről, ami nem volt általánosan tudott.* Ez azonban nem számít. Volt idő, amikor csak Kopernikusz tudta a kozmológiai igazságot. Az akkori tudós világ egyértelműen leszavazta, sőt máglyára küldte híveit. Mindhiába! Mert a tudomány a legarisztokratikusabb dolog a világon. *A tudományban nincsen demokrácia. A tudományos igazságot nem többségi szavazattal döntik el.* Hatezer közepes tudós véleménye nem ér többet egyetlen zseni meglátásánál.

Mindez azonban nem lehet mentsvára a mai látomásos macskajancsiknak, „*akik titkon az éggel rádióon beszélnek, a jósök, a boncok, a ferde vajákos, aki csalva, csalatva egy jelre lehullnak*” – ahogy Kosztolányi írta. Ha Isten él, akkor ma is van látomás, ma is van elhívás, csendben, minden görögtűz és lármás hírverés nélkül.

Amikor Illés próféta Jezabel elől menekült és Hóreb hegyének egyik barlangjában bujkált, híradást kapott, hogy álljon meg a hegycsúcson, mert az Úr elvonul fölötte.

„És az Úr előtt megyen vala nagy, erős szél, amely a hegyeket megszagatta és meghasogatta a kősziklákat... De az Úr nem volt abban a szélben. És a szél után földindulás lett, de az Úr nem volt a földindulásban sem. És a földindulás után tűz jöve, de nem volt az Úr a tűzben sem. És a tűz után egy halk és szelíd hang hallatszott.”

És ott volt az Úr. És Illés eltakarta arcát a palástjával és leborult. Régi tanítás, hogy aki az Istent keresi, jól teszi, ha a csendesség felé indul el.

HIT ÉS HISZÉKENYSÉG

A RACIONALITÁS MÍTOSZÁNAK ÖSSZEOMLÁSA

Valamikor a francia enciklopédisták idején Európa értelmisége mintha fogadalmat tett volna, hogy ezentúl az ésszerűség, a természeti törvények analógiájára ok-okozati összefüggések fényében próbálják megérteni és magyarázni a világot és benne az embert.

Az európai értelmiség körülbelül az első világháborúig hű maradt ehhez a fogadalomhoz. Ez a racionalitás egyre erősödött benne, és a 19. század második felében érte el csúcspontját, amikor elkezdett önmaga ellentétébe fordulni, s egy mítoszt alkotott. A mítosz az volt, hogy a racionális megismerés képviselőjét, a tudományt messianisztikus vonásokkal ruházta fel. *A tudomány fejlődésétől várta a megváltást egyéni és társadalmi bajainktól.*

A 20. század, különösen annak második fele hozta el azt az időt, amikor *a megváltó tudomány mítosza összeomlott.* Az emberiség mintha megértette volna, hogy a tudomány nemcsak élni, gyógyítani, hanem halni is segít. Adott esetben destruktív, pusztító erővé is válhat, kozmikus méretű szorongásokat zúdíthat az emberekre. Létrehozhat nagyüzemi halálgyárat, a tömeges gyilkolás nagy hatású eszközeit, a Föld elpusztításához elegendő nukleáris erőt. Tönkretetheti a környezetet, megmérgezi az élőlényeket, átlukasztja a védő ózonpajzsot, amin át halálos kozmikus sugárzás árad a Földre. Tudomány persze van, de a messiási palást lehullt róla.

Ahol azelőtt a tudomány mítosza létezett, most semmi sincs, helyén nagy üresség támadt. Az európai ember lelke pedig nem tudja elviselni az ürességet. „Horror vacui”, az ürességtől való el-

iszonyodás – így nevezik a pszichológusok ezt az érzést. Az ember iszonyodik az üres égtől, ahol azelőtt az istenek laktak, az üres helyektől, amit azelőtt a halálba merült élők töltöttek be, talán még az üres fejektől is, amikben nem születnek gondolatok.

Ezért az üresség nem maradhat fenn tartósan. A vákuum vonzó hatást fejt ki mindenre, ami körülötte van és mozdulni tud. Először is az úgynevezett történelmi egyházakat érintette meg. Eljött a nagy vallási megújulás lehetősége! De a megújulás soha nem érkezett meg. Egy kis mozgolódás a papság és a hívek részéről, néhány új megértés. Ennyi. Az egyházak vezetői persze mint nyilatkozatokat spriccelő szökökutak működtek, és ami valóban történt, az kizárólag materiális történet volt: politikai támogatással megpróbálták visszaszerezni egykori vagyonukat. Ehhez a vallásnak, a valláspszichológiának vajmi kevés köze van. Legfeljebb alátámasztja azt az aggasztó jelenséget, hogy némely egyház misztikus tényeket elektronmikroszkóppal akar bizonyítani, például Krisztus feltámadását az ún. torinói lepel vizsgálata, kétezer éves pollenek keresése útján. Aki a „credo, quia absurdum”-ot racionális tudással akarja felváltani, az még a koronát megtarthatja ugyan, de a mitrát illik levennie.

A kudarcnak egyik komikus oka az, hogy az egyházak akkor kezdtek a tudománnyal egyezkedni – pl. lásd a vonatkozó pápai enciklikákat és állásfoglalásokat az inkvizícióról, Galileiről, Giordano Brunóról és Darwinról –, amikor a közhangulat csalódottan fordult el a tudománytól.

Ezért a történelmi vallások nem tudták betölteni a tudomány bukott mítoszának a megüresedett helyét. (Megjegyezzük, hogy ez várható volt: a vallások közül évek óta csak a muzulmán hitvilág hódít erőteljesen Amerikában és Európában is.) Elkezdődött tehát a vallási reformátor csoportok szaporodása. Néhány jellemzőjük:

– Vissza a kezdetekhez! Az ókori kereszténység tisztaságához. (Karizmatikus keresztények, Jehova tanúi, gnosztikusok)

– A tartalmilag kiürült, egyre inkább formálissá vált vallásosságot meg kell tölteni a modern kor szelleméhez alkalmazkodó tartalommal. (Hit gyülekezete, szcientológusok)

– Szintézist kell teremteni a nyugati és a távol-keleti vallások között. (Antropozófia, teozófia)

– Az egzotikus Távol-Kelethez kell megtérni. (Buddhizmus, Krisna-tudat, különböző jógaiskolák, a transzcendentális meditáció)

– Egyesíteni kell az ősmagyarok vallását a kereszténységgel (Városi sámánizmus, táltoskultusz)

– Egyesíteni kell a zsidóságot a kereszténységgel. (Messiás-hívő zsidók)

A hithez és a valláshoz közel álló, ám mégis tudományos alapokkal büszkélkedő, főleg a módszertanra koncentrááló iskolák némi elméleti megalapozással a gyógyítást tekintik feladatuknak. Például a kineziológusok, a reiki módszerrel gyógyítók és távgyógyítók, az agykontroll hívei ugyanezzel a célkitűzéssel.

Ám a hit nyomában beözönlött a hiszékenység, a varázslás és a filléres misztika. Soha ennyi csodadoktor, fényadó, csakra-aktivizáló, energianövelő prána-mester, tibeti varázsló, elmúlt életekbe visszavezető hipnotizőr, auralátó, kézrátevő, manilai pszichosebész nem működött az európai kultúrkörben. Könnyen szereznek ideig-óraig kitartó követőket a bizonyosságot azonnal megszerezni kívánók köréből.

Közös jellemzőjük, hogy a tanítványoktól nem kívánnak sem szellemi, sem erkölcsi erőfeszítést, csak pénzt. Mindenkit felvesznek válogatás nélkül, nagy csoportokkal dolgoznak. A tanítványokat erős függésben tartják a mestertől, nem tűrik a kételyt és a humort. Gyakran elidegenítik híveiket a saját kultúrájuktól, eddigi barátaiktól, családjuktól.

Hit és hiszékenység könnyen összekeveredik az egyre zavarosabb ideológiájú világban. A hiszékenység igyekszik saját hitelesítésére felhasználni a hit lelki hatásosságát, és a hit bármennyire is igyekszik távol tartani tanításaitól a spirituális bővítőmeget, nem tudja megakadályozni ezt a sátáni zűrzavart.

A TÁRSADALOM MÍTOSZÉHSÉGE

A századforduló táján élt és tanított egy Sorel nevű társadalomtudós. Sorelnek feltűnt a tudományos ismeretek lélegzetelállító ütemű szaporodása. (Pedig még nem ismerhette azt a nemzetközi statisztikát, ami bizonyítja, hogy a tűz használatba vételétől szá-

mítva az összes emberi felfedezés és találmány fele az őskor és 1935 között, a többi 1935 és 1970 között született meg.)

Ennek következtében, nemcsak hogy megszűnt a polihisztorrá válás lehetősége, de a köznapi ember is egyre inkább csak *használja a világot, de nem érti.*

Használunk bonyolult gépeket és műszereket, komplikált vegyületeket (autót, televíziót, számítót, fájdalomcsillapítókat, nyugtatókat, hangulatjavítókat, műanyagokat, nyilatkozunk műholdakról, rakétákról), és ha meghibásodnak, tanácstalanul hívjuk a „szakembert”, a tudóst, mert végül is fogalmunk sincs a működésükről.

Ebből a szempontból *helyzetünk hasonlít a régi primitív kultúrákban élő emberéhez*, aki szintén használta a világot, a természet dolgait, de nem értette őket.

A nemértés – szorongást szül. Sorel megjósolja, hogy a 20. században *felerősödik az emberek szorongása*. S a szorongások csökkentésére mítoszok (álracionális magyarázatok) a legalkalmasabbak. Ezért Sorel szerint a 20. század a mítoszok százada lesz. És valóban: mitizált ideológiák, mitizált népvézérek, mitizált életformák és társadalmi berendezkedések jelentek meg, és ádáz harcot vívtak egymással.

S a legfélelmebb, tökéletesen bevált soreli jóslat: *azé a jól szervezett kisebbségé lesz a politikai hatalom, aki a legkönnyebben érthető és legmegnyugtatóbb mítoszt adja a tömegeknek.*

A politikai mítoszok iszonyatokhoz vezettek. A realitásoktól elszakadt, mítoszokkal irányított tömeg úgy viselkedett, mintha megőrült volna. Krisztus után kétezer évvel embermészárszékek szerveződtek szerte a keresztény Európában a szeretet evangéliumának árnyékában. A társadalmi életben is győzött az irracionalitás.

A politikai mítoszok többsége megbukott. Helyükre is a régi vagy új hitek, a hiszékenység ezoterikusnak nevezett tanításai áramlottak.

HITED MEGTARTOTTAD, S HITED MEGTARTOTT

Hát nem a józan ész és a megismerő értelem tartja meg az embert? „Az okosság még nem is a legrosszabb fajtája a butaságnak!” – valami ilyesmit mond Hans Castorp a Varázshegyben. Lin-csi apát körülbelül 1000 évvel korábban megmagyarázta ezt a paradoxont:

„Senki sem az észével boldogul. Boldogulni éppen az ész fékmentartásával lehetséges. Aki ezt nem tudja, saját okosságának válik áldozattá. Mert az okosság nem egyéb, mint élnék, nyugtalan működése az elmének, nem egyéb, mint gyors válasz a kérdésekre. Az okosság meg gondolatlan és hiú, szívesen tolakszik előre, hogy megmutassa magát. Különbözik mind a bölcsességtől, mind a tudástól. Nem mély, nem józan, nem tiszta. Szeszélyes és veszedelmes, mint a hirtelen támadt szélvihar. Tartsátok hát féken az okosságokat, nehogy magával ragadjon benneteket. Az okosak veszteg maradjanak! Minél okosabb az ember, annál hosszabb az Út. Annál messzebb a Buddháság...

Az okosság ellenszere nem az ész, hanem a józanság. A hűvös, részvétlen viszony önmagunkkal. Ha nem magadat választod és szereted, meg tudsz válni okosságodtól. Ócska gönccé gyűrheted, aztán levetetheted és eldobhatod, ahogy a magasztos Buddha tette.”

Így hát mégsem az ész és az értelem lenne a mi megváltónk, hanem a hit?

Soha nem titkoltuk azt a meggyőződésünket, hogy Isten megismerése, sőt létezésének bizonyítása is a racionális logika útján tökéletesen reménytelen és az ürességbe markol. Isten – ha van – olyan magas kozmikus intelligencia, amely nagyobb távolságra van az embertől, mint például az ember akár a kedves kutyájától. Milyen lehetősége van egy kutyának gazdája megismerésére túl néhány elemi reakción? Megtudhat valamit a hitéről, vallásáról, hivatásáról, sikereiről, kudarcairól, szerelmeiről, csalódásairól, bűneiről, becsvágyáról?

Babits írja Ádáz nevű kutyájáról, vagyis Istenről és önmagáról:

*„Ádáz kutyám, itt heversz mellettem.
Amióta a gazdád én lettem,
ez a hely a legjobb hely tenéked:
nem érhet itt semmi baj se téged.
Rajtam csügg a szemed, hív imádás
együgyű szálán csügg, boldog Ádáz.*

*Mert boldog, ki jámborul heverhet
valami nagy, jó hatalom mellett.
S te jámbor vagy, bár olykor asszonykád
bosszújára megrablod a konyhát*

*s csirkét hajszolsz vadul a salátás
ágyakon át: jámbor, noha – Ádáz.*

*Elcsavarogsz néha messze innen,
el is tévedsz kőbor hegyeinkben;
avagy titkos kalandjaid vannak.
Ág tép, gonosz ebek rádrohannak,
zápor is lep, szőröd-bőröd átáz:
ázva, tépve jössz vissza, kis Ádáz.*

*Visszajössz, mert ugyan hova mennél?
Hol lehetne egyéb helyed ennél?
Szimatokból ezer láthatatlan
ösvény vezet téged mindenhol
hívebben, mint bennünket a látás:
minden ösvény ide vezet, Ádáz!*

*Tudod, hogy itt valaki hatalmas
gondol veled, büntet és irgalmaz,
gyötör olykor, simogat vagy játszik,
hol apádnak, hol kíznódnak látszik:
de te bízol benne. Bölcs belátás,
bizni abban, kit nem értünk, Ádáz.*

*Óh, bár ahogy te pihensz lábamnál,
bizalommal tudnék én is Annál
megpihenni, aki velem játszik,
hol apámnak, hol kíznómnak látszik,
égi gazda, bosszú, megbocsátás,
s úgy nem értem, mint te engem, Ádáz!”*

Íme, Babits látása a vallásosság lélektani motívumairól.

FECSEGŐK ÉS HALLGATAGOK

Isten intellektuális, logikai megközelítése reménytelennek tűnik. Ezért nem érdemes Isten létén vagy nemlétén vitatkozni, bár ta-

gadhatatlanul izgalmas társasági téma. Hiszen nem volt széles körű hatása Aquinói Tamás istenbizonyítékainak sem. Az agnosztikus Kant sorra cáfolta valamennyit.

A vallásos megismerés középpontjába az extázis, *a misztikus élmény került*.

A misztikus élmény kívül van a racionális megismerés határain. A misztikus élmény nem alkalmas logikus kifejtésre, tulajdonképpen nem elmondható, szavakkal nem kifejezhető élmény, átélés, szenzáció. A verbális kifejezhetőség szempontjából olyasmi, mintha valaki megpróbálna egy étel ízének, egy virág illatának, az áhitat érzésének vagy az orgazmusnak az elmondásával. Amint szavakba, mondatokba próbálják formálni, a hallgató vagy az olvasó számára hiteltelenné, követhetetlenné, primitívvé és gyakran komikussá válik.

A jelentős beavatási iskolák tiltják a misztikus élmények nyilvános elmondását. A misztikus élmény kizárólag annak szól, aki átélte. Csakis az ő formanyelvén, egyéni szimbólumrendszere segítségével értelmezhető.

A beavatás nem társas eseményként, hanem *zárt és vállalt szellemi magányban történhet meg*. Olyan intimitásban, amiben csak a szellemi hatás és egy ember van jelen. Ezért tanácsolják a fecsegők elkerülését, akik szükségét érzik annak, hogy a fodrászoknak elmeséeljék, amit a világ titkairól megtudtak. Mindenki hazudik, aki nyilvános szerepet, szereplést csinál állítólagos szellemi élményeiből. Ezen a téren a nyilvánosság nagyobb szemérmelenség, mint szeretkezés a köztéren.

A valódi tudás hallgatóg. Hallgatóg már csak azért is, mert a látomásairól fecsegő könnyen keltheti szélhámós vagy elmebeteg benyomását, és gyakran az is. A megkülönböztetés – mint már írtunk róla – nem is olyan egyszerű feladat.

A misztikus iskolázás ezért nagy hangsúlyt helyez az évszázados, nemritkán évezredes gyakorlatokra, amelyek alkalmassá teszik az embert misztikus élmények befogadására.

Fontos: nem misztikus élmények előidézésére, hanem befogadására! Mindehhez alázat és türelem szükséges, az ég hallgatásának szelíd elviselése. A régi bölcsesség így szól: *ha türelmetlenül vagy erőszakosan egy lépést teszel az Isten felé, két lépéssel fog hátrálni előled!*

A LÉNYEG

A bizonyosság keresésében valóban reménytelen lenne az ész és értelem útja? Amióta ember él a Földön, folytonosan kérdez, de az egek hallgatnak, és tudásunk az anyagon túlról annyi, mint amennyi akkor volt, amikor egyik ősünk végleg elhagyta a fákat. Emberré lett ugyan, de útjának állomásai titokzatosak. Miért is hagyta el a védő-rejtő lombkoronákat? Miért állott két lábra, aminek következtében látóterébe került a horizontig terjedő világ, és két mellső végtagja manipulációra alkalmas kézzé alakult? Miért nem félt a tűztől, amitől minden állat retteg? Hiszen a tűz nagy kalóriaértékű, könnyen emészthető táplálékot adott neki, vagyis időt a kultúrateremtésre, mert nem kötötte le egész napját a táplálékkeresés és az emésztés. Miért szórtelenedett le a teste? Miért nőtt meg fejlődéstanilag igen rövid idő alatt agyának térfogata? Mindez csak szerencsés véletlen lenne? Szerencsés mutáció?

A misztikus út a téboly és az önbecsapás szakadécai között kanyarog. Avagy félelmében az ember csak üldögél a transzcendencia Édenének kapujánál, és mindenkit megkérdez, hogy mi van odabent? Bemehetne maga is, és körülnézhetne, de ki tudja, hogy van-e visszatérés? Ezért inkább csak olvassa a szent iratokat, könyveket, tudósuk, tanárjuk lesz, és idő múltán már nem is érzi meg, hogy ezek sok ezer éve halott szellemi múmiák.

Mit tehetne még? Nézzen farkasszemet a semmivel? Vagy erősen hunyja be a szemét, és minősítse betegségrnek, neurózisnak a halálfélelmet? Tartsa szentnek szikkadt agyú filozófusok fejtegetéseit, a gúnyosan mosolygó agnoszticizmust? Legyen materialista, ateista, és törődjön bele pillanatnyi jelenlétébe a kisebb-nagyobb golyók kozmoszában?

Vagy viselje el az egyszerű igazságot, amit Lin-csi apát mondott, amikor megkérdezték a tanítványai:

- *Mester, valóban fontos számunkra a Tan?*
- *Fontos.*
- *Miért?*
- *Mert nincs más.*
- *Mi hát a Tan lényege?*
- *Vigasztalás.*

– *Micsoda? A Tan csupán vigasztalás?* – kérdezte az egyik szerzetes. A többiek megkövülten álltak.

– *Mi más lenne?* – mondta a Mester, és kiment a csarnokból. Ő maga is megdöbbsen a helyzet súlyosságától.

Babits Mihály vigasztalásával búcsúzom az olvasótól.

*„...Mert minden szó új korlátot teremt,
a gondolat testének szabva formát.
S e korlátok közt kígyózik a rend lépcsője,
Melyen addig járjuk ormát,
Új, meg új látásnak,
Amíg messze lent,
Köddé mosódik minden régi korlát,
S képekből összeáll a képtelen,
Korlátokból korlátlan végtelen.”*

IMA

Tudományos könyvben nem lehet ima. Tehát, ez nem tudományos könyv. Hanem? Nem tudom. Megíratta magát. A kételkedés könyve lett belőle. S a kételkedés a hit kezdete. Aki nem kételkedik, az vagy fanatikus anyagelvű, vagy fanatikus idealista. Vagy csak üres a feje. Imádkozzunk.

Uram, ha vagy, őrizz meg engem minden fanatizmustól. Adj elég erőt, hogy elviseljem az életet és önmagamot bizonyosságok nélkül. És adj elég türelmet, hogy elviseljem mások bizonyosságait.

Kívánok az Olvasónak jó éveket, drámai életet sok belső vívódással, kétségekkel, elillanó bizonyosságokkal, keresésekkel és a rátalálás reményével.

Ma 2001. július 14-e van. Forradalmi nap. Itt, Leányfalun nagy a hőség. Nagy a csend. A kutya is elaludt. A Dunán alig locs csannak a hullámok. Dél van. Elkészönök.

FÜGGELÉK

A VALLÁSI TÜRELMETLENSÉG

Minden vallás felveszi a harcot azzal, amit az emberben állatinak vagy ördöginek tart.

Küzd az ember alatti tudati tompaság által másoknak okozott gyötrelmek ellen. *Bocsáss meg nekik Uram, mert nem tudják mit cselekszenek.* Az ember pusztán fizikai és ösztönös, tehát állati részének aktivitásáról van szó. Az isteni álláspont: *nem büntetek meg azért, amilyen vagy, a porból származás benned működő maradványai miatt. De azért megbüntetek, ha az emberek világában éled ki magadból az állatit. Mert tudatot is adtam neked, hogy képes legyél ellenőrizni lelked háborgásait és megfékezhesd vágyaidat és indulataidat.*

Ám a tudatból fakad az ember felelőssége is azért, ha áldozatául esik a sátáni csábításnak: őriöngve vagy hideg szívvel pusztítja mindazokat, akik bármilyen isten előtt leborulnak vagy olyanoktól származnak, akik valaha leborultak. Hármás ördögi csavarintást fedezhetünk fel:

Először is az ördög, mint az Isten, az igaz hit védelmezőjeként lép fel és pusztulásra tartja érdemesnek azokat, akik másképpen nevezik ugyanazt a szellemi identitást.

Másik oldalról megtámad minden istenhitet, alázatot, szellem felé fordulást. Cserébe a gyönyört, a vágyak zabolátlan kielégítését ígéri.

Harmadszor, az ember erkölcsi és szellemi életében döntő meghatározónak tartja a testit, a származást, modern világunk nyelvezetén a kromoszomálisat, a gének által meghatározottat. Nin-

csen itt szó semmiféle emberi szabadságról, fejlődésről, választásról, önmagáért való felelősségről, csak biológiai determinációról, a faj eredeti tisztátalanságáról vagy alacsonyabbrendűségéről.

Dürrenmatt darabjában, a Babilonban leszállt angyal kétségbeesésében felveszi a hóhérok ruháját, hogy ne ismerhessék fel üldözői. Huszonöt vörös ruhás hóhér áll a színpadon. Az egyik közülük angyal. De nem lehet észrevenni, hogy melyikük.

Fordítva is megtörténhet. Huszonöt vallásos szimbólummal díszített pap, guru, próféta hirdeti az igét. Egyikük a Sátán. De nem lehet észrevenni, hogy melyik az.

Visszatérve a valláspszichológia valamivel egzaktabb megfogalmazású problémavilágába, először is az idegenség, az idegennel szemben tanúsított türelem vagy türelmetlenség jelenségét kell megvizsgálnunk.

Az ősidők hordakorszakában idegen volt az, aki más hordához tartozott, idegen volt a másik horda. A gyéren lakott világ következtében találkozásaik valószínűleg rendkívül ritkán estek meg. A másik horda felbukkanása ezért feltehetően sokkoló élmény lehetett. Feltehetően arról sem volt fogalmuk, hogy rajtuk kívül más emberek is léteznek a világon.

Saját találkozásaik élőlényekkel, állatokkal általában a kölcsönös pusztítás jegyében zajlottak, igyekeztek egymást enniválóvá változtatni. Tehát spontán váltódik ki félelem, védekező és támadó indulat az idegennel, az eddig nem ismerttel szemben is.

A fejlődés későbbi fázisában egyre erősebb motívumként jelentkezik a tulajdon védelme. Még mindig az ösztönton területén járunk. A humán ösztönton megalkotója, Freud közvetlenül nem beszél *a szerzés és a birtoklás* ösztönéről. Elsősorban Élet- és Halál-ösztönről (Eros és Thanatos) beszél, s ebben a konstrukcióban a szerzés és a birtoklás egyértelműen az életösztön megnyilvánulása. Bárhogy is van, még a központi idegrendszerrel rendelkező legősibb állatvilág lelki jelenségeinek a birodalmában vagyunk. Különösen a nem vándorló húsevőknél alakul ki a lakóhely, a vadászterület és a zsákmány agresszív védelme.

Mindezek jellemzik az emberré vált embert is. Maslow ösztönhierarchikus elméletében *a fizikai és biztonsági igények* közé sorolhatók. Vagyis létezni kell, életben kell maradni a szükségletek biztonságos megszerzésének lehetősége mellett.

Az idegen tehát eleve veszélyes, mert megzavarhatja, sőt arra vágyhat, hogy elrabolja, magáévá tegye e lehetőségeket. Az érzelmi és a tudatos elem csak ezután kezd megjelenni az idegenhez, a máshoz való viszony formálásában.

Beszéltünk már a szentség, különösen a szent tér problematikájáról. Gondolatmenetünk a következő volt: az emberek szeretnek a szentség közelében élni. (Szent helyek, szent városok.) Önmagukat egyre inkább a szentség szolgálóinak és védelmezőinek tekintik. Ebben az esetben az idegenség azt jelenti, hogy más szentség tisztelője, tehát kérdéses a viszonya a helyi őrzött szentséghez. Ebből az alapállásból fakad az idegennel szembeni bizalmatlanság. Valljon színt, hogy milyen szándék, érzelem, érdek hátrózza meg viselkedését a helybeli szentséghez. Formálódni kezdenek az előítéletek. Maslow szerint ezek a kérdések, problémák már *az érzelmi és önérvényesítő* szükségletek körébe tartoznak. És mert a kollektív tapasztalat sokszor igazolta a félelmet – a jelenben vagy a legendás múltban megjelentek valóban pusztító szándékú idegenek is –, az ismeretlentől való félelem egyre mélyebb gyökereket vert a lelkekben.

És ne feledjük: az előítélet mindig provokál is! A pszichológia nyelvén: „felszólító jellege” van: váljon valóra az, amitől félek. Az idegen, aki megérzi, hogy nem fogadják el, rosszat feltételeznek róla, könnyen valóban rosszindulatúvá válik. Az előítélet sokszor *önmagát beteljesítő jóslat*. Mint ahogy – más példára hivatkozva – könnyebben züllik el az a lány, akit mindig az elzülléstől féltének.

Az idegenekkel szembeni gyanakvás, bizalmatlanság, ellenségesség létrejöttét egyéb mellékesnek tűnő, ám mégsem lebecsülendő tényezők is erősítik.

Amerikában egy kísérlet során megkérdezték az 59-ik utcai iskola alsó tagozatos tanulóit, hogy kik a jobb és kik a rosszabb gyerekek: ők vagy a 116-ik utcában tanulók?

– A 116. utcában tanulók a rosszak!

– Miből gondoljátok?

– Mert őket nem ismerjük.

A kisgyerek naiv őszintesége mélyen megvilágítja a negatív előítéletek keletkezésének egyik meghatározóját. *Az ismeretlen mindig rosszabb az ismertnél*. Bármelyik vallásban élő embert meg lehet kérdezni, hogy melyik áll közelebb az Istenhez, melyik az

igazabb út, az övé, vagy egy általa nem ismert vallásé vagy szektáé, azt fogja felelni, hogy az övé! Melyik nép becsületesebb, lovagiasabb, alkotóképesebb, intelligensebb, az, ahová ő is tartozik, vagy egy másik, általa kevésbé ismert populáció, a válasz az lesz: a miénk!

Ám, ha valamilyen ok miatt (kielégületlenség, kiábrándulás, veszély, anyagi vagy egzisztenciális érdek, menekülés stb.) valaki új hitvilágba, nézetrendszerbe sodródik, akkor az újonnan szerzett válik a privilegizálttá, s már csak önigazolásul is létrejön a neofiták túlbuzgalma, erőszakossága, megvetése az elhagyott eszme és hívei iránt.

Ebbe a jelenségbe belejátszik a *szellemi lustaság* is. Egyszerűbb és könnyebb valamit sommásan elutasítani, mint közel menni hozzá, tanulmányozni, mérlegelni az ott tapasztaltakat.

És eddig még nem szóltunk a külső környezet csábításairól, ijesztéseiről, lelkesedéséről, megvetéséről. Ebben a hatásban nemcsak a spontán közhangulat, hanem a tudatos manipuláció is szerepet játszik. Amiről szó van: az egyéni viselkedés és vélekedés befolyásolása a többség vagy valamilyen tekintély által. Ezt nevezzük *konformista nyomásnak*. A konformizmust vizsgáló kísérletek szerint az emberek 30–60 százaléka – a populáció jellegétől és a nyomás erejétől, tartósságától függően – többé-kevésbé áldozatává válik a többségi és a tekintélyi befolyásolásnak. A konformista nyomásra kialakuló előítéletek, elutasító vagy agresszív magatartásformák egy idő után megszilárdulnak, sztereotípiá-szerűen megismétlődnek. Kialakulnak az úgynevezett nemzet sztereotípiák vagy vallások sztereotip megítélése. Például a német rendszerető és jó szervező, a magyar lovagias, a cigány nem szeret dolgozni és lop, a görög ravasz, az angol hidegvérű, a zsidó haszonleső, parázna és összetartó, a francia könnyed és nőcsábász stb.

A vallási előítéletekre is az jellemző mint a nemzetekre vonatkozókra: elsősorban *a hiúságra, az emberek kisebbségi érzésére apellálnak*. Míg például az arisztokrata azáltal véli önmagát átlag felettinek, hogy születésével már valamilyen elit réteghez tartozik, s ez pozitív diszkriminációt jelent a számára. A rasszista, a vallásilag türelmetlen abból szeretne előnyt és fölényt kovácsolni magának, hogy nem tartozik egy megvetett embercsoporthoz (nem zsidó, nem cigány stb.), s ezt a negatívumot tekinti személyes ér-

demének. Mindkettőben közös, hogy önmagának értékesebb emberré nyilvánításához nem kellene jó képességek, munkaeredmények, erőfeszítések, hanem már születésénél fogva különb másoknál. Erre nyilvánvalóan elsősorban a tehetségteleneknek, a tört egzisztenciáknak, a „lehettem volna” háryjánosainak van szükségük. A manipulált előítéletek még könnyebben válnak pusztító magatartássá, ha belép az anyagi érdek, ha a megbélyegzettek állását, pozícióját, lakását, bútorait, egyéb javait legálisan meg lehet szerezni és szét lehet osztani egymás között.

Ezt a folyamatot a bűnözésig, a szervezett tömeggyilkosságig fokozhatja a tudatos *politikai manipuláció*, gazdasági, katonai és egyéb hatalmi érdekek érvényesítése érdekében. A buddhisták kiirtása Indiában Asoka király uralma után, és a brahmanizmus restaurációja. A feketékkel szemben elkövetett égbekiáltó bűnök, rabszolgaságba taszításuk. Az észak-amerikai indián törzsek kipusztítása. Az örmények közötti mézárhlások. Az évtizedes gyilkos háborúk ugyanannak a Jézusnak a lábához boruló katolikusok és a protestánsok között. Abu Bahaj híveinek a legyilkolása. A cigányüldözések. A haláltáborok, a zsidók között végzett népirtás, amit ma Soának (Vérkorszaknak), vagy Holocaustnak (Egészen Elégő Áldozatnak) neveznek. Zsidók és arabok gyűlölete, terrorakciók egymás ellen. A csillapíthatatlannak látszó észak-ír vallási villongások... Mindez Istenre hivatkozva, sőt jórészt ugyanannak az Istennek a nevében! S az előítéletek, indulatok felkorbácsolói között papok, főpapok, sőt a második világháború alatt a Duna-parton levetkőzött, halálukat váró áldozatok mögött szerzetesi szájból elhangzott: Krisztus nevében, tűz! És persze civilek, papok, főpapok, szerzetesek, akik mindentől eliszonyodtak, és saját biztonságuk, életük kockáztatásával mentették az üldözötteket. A legmodernebb időket a polarizáció jellemzi: a fehér ragyogóan fehérre vált és a fekete pokoli feketévé.

Mégis jelentős különbség van a második világháború előtti és az utána jelentkező rasszizmus és vallási türelmetlenség között. A háború előtti faj- és vallásgyűlölet képviselői még ringathatták magukat illúziókban, hogy tevékenységük eltűrhető a felvilágosított európai társadalom periferiáján. De aki a második világháború után – amikor nyilvánvalóvá vált a katasztrofális végkifejlet – még mindig rasszista vagy vallásgyalázó, az potenciális gyilkos!

A vallásüldöző lélektani helyzete ellentmondásos, sőt különös. Amennyiben következetes ateista, akkor a kérdés indulati területre szűkül: miért kell acsarogni arra, aki másképpen vélekedik a világ titkairól?

A hívő vallásos ember helyzete még ellentmondásosabb. Amennyiben egyistenhívő, akkor számára a különböző vallások ugyanarról az Istenről beszélnek. Tanításaik különbözősége nem több annál, mintha egy hegyet minden oldaláról lefényképeznek. A fényképek különbözőek, a hegy ugyanaz.

Ha pedig valaki többistenhívő pogány, akkor miért háborodik fel azon, hogy minden istennek vannak követői?

Az elfogulatlan szemlélet úgy gondolkozik, hogyha van Isten, akkor egy van, a világban nincs többféle transzcendencia. Ebben az esetben be kell látnunk, hogy végső soron *minden vallás ugyanazt tanítja, csak egy más kultúra más nyelven és problémavilágában*, ennek megfelelően máshová helyezve a hangsúlyokat. Ezért kellene meggyilkolni a híveit? Lassan az a benyomás erősödik meg, hogy egyszerűen az ember ősi pusztító ösztönei keresnek a vallás világában is ürügyet arra, hogy valakit, bárkit a pusztulásba küldjenek.

Ebben a vonatkozásban szólnunk kell arról, amit *démoninak* neveznek. Az emberi tevékenységet, még ha olyannyira indulatvezérelt is, valamilyen szintű racionalitás jellemzi. Ami azt jelenti, hogy célja, értelme, haszna van. A démoniról akkor beszélünk, ha a cselekvés irracionális, csak egyedül a cselekvő indulat kiélését szolgálja. A démoni tehát tisztán emocionális, és mint ilyen, értelmetlen, és a külső szemlélő számára érthetetlen. Például ha valaki ellopja egy autó kerekét, visszapillantó tükrét, ez emberi megnyilvánulás, mert használhatja, eladhatja stb. De amikor szöggel végigkarcolja a dukkót, az már démoni, mert csak a tiszta destrukció indulata és élvezete vezérli. Ugyanígy: a villanykörte, a hamutartó ellopása egy vagonból még az emberi határain belül van, de az ülések felhasogatása már nem. Egy utca világítótesteinek szétrombolása, kilövése csúzlival ugyancsak démoni.

Ennek megfelelően a túszejtés politikai vagy pénzügyi zsarolás céljából racionális gonosztett lehet, de a túszer megkínzása már irracionális, tehát démoni. Elmehetünk a legvégsőig: egy tervszerűen végrehajtott népiirtás gondolatát és megvalósítását

számos racionális érdek magyarázhatja, a deportálást is, mert tartanak attól, hogy saját hazájukban végezzenek velük. De ahelyett, hogy külföldön gyorsan végeznének velük, évekig kínozzák őket lágerekben, kiteszik a teljes kiszolgáltatottság, a megalázottság, éhség, szomjúság, hideg, a zsúfoltság, az eltetvesedés, az állati szintű barakkélet gyötrelmeinek, ez az értelmetlen szadizmus a démoni esszenciális megnyilvánulása.

A jelenkorban az európai ember „felmondta” azt a felvilágosodás lendületében tett elkötelezettségét, hogy az ész és értelem segítségével próbálja megérteni a világot. Ezt a folyamatot nevezte Lukács *az Ész trónfosztásának*. Mai világunkban tehát felerősödött a démoni elem, és még mindig rohamos erősödést mutat.

A rasszizmus, a vallási türelmetlenség életünk egyik legveszélyesebb démoni megnyilvánulása.

Az Istennel sakkozás kockázata

TUDNIVALÓK

1979-ben meghalt az a mester, akit néhányan Gandol néven ismertünk. Tanácsát megfogadva tizenöt évig vártam, és újra meg újra átszűrtem magamon mindazt, amit tőle tanultam. Most közreadom, amit gondolataiból ma aktuálisnak érzek.

Emlékezetem támaszául azokat a füzeteket használtam, amelyekbe Gandol mondatait lejegyeztem. Sajnos e jegyzetek és főként a rövidítések egy része számomra ma már megfejthetetlennek bizonyult.

Gondot okozott a szerkesztés munkája. Végül úgy döntöttem, hogy Gandol szellemében a „laza rend” elvét követem. Az olvasó tehát találkozik majd némi tematikus csoportosítással, ami sokat tompít a bölcséleti rögtönzések fényén. Ám a szöveg így könnyebben áttekinthető, s emellett mégsem zárja ki azt, hogy egy-egy ötlet másutt is felbukkanjon, mint ahová tartoznia kellene. Együtt van tehát a rend és a rend kicsúfolása.

A kéziratot nem mutattam meg a többi tanítványnak. Attól tartottam, hogy jogos, de véget nem érő vitákat indítanak el munkám minőségét illetően. Legyen ez a kötet az én vétkem vagy érdemem. Szándékom az volt, hogy hű maradjak annak a mesternek a szelleméhez, akihez – sok keresés után – végül is tanítványnak elszegődtem.

Bangalore – Vat-Yam – Leányfalu 1971–1994

Popper Péter

TOVÁBBI TUDNIVALÓK

Harmincnyolc évesen kerültem a *CSAN TAO* eszmevilágának a vonzáskörébe. Ma hatvan éves vagyok. E huszonkét év alatt sokan megutáltak érthetetlen és kiszámíthatatlannak tűnő magatartásomért. Néhányan megszerettek érte. 1992 őszén – mielőtt hosszabb külföldi útra indultam – öt szombat estét töltöttünk el a Fiatal Művészek Klubjában Kelet és Nyugat kultúrájának immár aktuálisává vált összefonódásán töprengve. Búcsúzóul néhány fiatalember elárulta, hogy maguk között ezt a nevet adták nekem: „A Bizonytalanság Guruja”. Azt mondták, hogy őket mindenki mindig az egy és oszthatatlan igazságra tanítja. Jó volt hallani valakit, akinek szavajárása a „lehet”, a „talán”, az „elképzelhető”, a „van olyan vélekedés is”, az „esetleg” és más megvetendő kifejezések. Ez a cím, amellyel megajándékoztak, volt a legnagyobb dicséret, amit eddigi életemben kaptam.

„Én még nem értem el a Taót, én csak szeretem a Taót... Én még olyan vagyok, mint a szélnek engedelmeskedő fűzfa, ha a szél nem fúj, nyugodtan állok, s ha a szél megindul, megindulok én is. Olyan vagyok, mint fűvény a vízben, tiszta vagy iszapos, amilyen a víz. Gyakran elértem a tisztaságot és nyugalmat egy egész napra, s aztán elvesztettem egy pillanat alatt. Némelykor pedig elértem a tisztaságot és a nyugalmat egy esztendőre, s aztán elvesztettem egy nap alatt.”

Tu Csi Hsui
Ming Liao Ce utazásai.
Taoista irat, 16. sz.

GANDOLRÓL

Őszintén bevallom, hogy sok kétség támadt bennem, amikor arról értesültem, hogy Popper Péter úr – aki 1971-ben, 1979-ben és 1988-ban Indiában járt – könyvet készül kiadni Gandol tanításairól. Miután első indiai útja idején csatlakozott Attreya professzor köréhez, ahová én is tartoztam, ismeretségünk réginek nevezhető. Akkoriban Attreya egyetemünk filozófiai fakultásának vezető egyénisége volt, s ő hívta fel a figyelmünket Gandol munkásságára.

Gandol életéről nagyon kevés tárgyi tudás és adat áll rendelkezésünkre. Tény, hogy Mysore városában tanított egy önmagát Sri Gandolnak nevező yoga brahmachari, akihez Popper úr elutazott és tudomásom szerint egy ideig nála maradt. Gandol fiatal korában Kínát, Görögországot és Franciaországot is megjárta, majd visszatérése után Csan-Taonak nevezte azt a szellemi irányzatot, amit képviselt. A külső szemlélő számára környezete nem különbözött a szokásos ashramokétól. Ami a tanítás belső tartalmát illeti, úgy tűnt, hogy a taoizmus, a zen-buddhizmus és a zsidó-keresztény ezoterika különös szintézisére törekszik.

Attreya sokáig kapcsolatban állt vele, ritkán találkoztak, de sűrűn váltottak leveleket. Végül azonban mintha elfáradt volna Attreya érdeklődése Gandol iránt. Többször megjegyezte, hogy valamiféle bölcseleti nihilizmus felé tart. Ez a pozitív gondolkozású Attreya számára nyilván elfogadhatatlan volt. Azonban az igazság az, hogy részletesen senki sem ismerte közülünk Gandol álláspontját. Talán ezért is biztatta Attreya Popper urat a mysorei utazásra. Nekem pedig egy régi kíváncsiságom elégült ki, amikor angol nyersfordításban megkaptam a Gandolról írt visszaemlékezéseit. Nem feladatom, hogy elemezzem Gandol munkásságát, ezt a „közbevetett megjegyzésekben” Popper úr megteszi olyan mélységben, ahogy azt szükségesnek látja.

Az igazságnak tartozom annak az elmondásával, hogy a Gandol – felvett név. Gandolt eredetileg P. K. Godenak hívták és ezen

a néven egy könyvet adott ki 1953-ban, Bombayben, „Studies in Indian Literary History” címmel. (A Bharatiya Vidya Bhavan kiadó gondozásában.)

Popper úrtól 1979-ben – amikor ő megint Indiában tartózkodott, a bangalorei National Institute of Mental Health látogatójaként – telefonon értesültem Gandol haláláról. Ezt az értesítést egy levél követte, amiből kiderült, hogy Popper úr ugyan rendszeresen látogatta Gandolt, de halálakor nem volt mellette. Ő is csak hallomásból tudta, hogy utolsó szavai állítólag így hangzottak: „Teljesen mindegy...”

Meglepődtem, amikor Popper úr küldeményeként váratlanul megkaptam a kéziratot. Túl sok esztendő telt már el találkozásunk óta bármiféle hír vagy kapcsolat nélkül. Megtudtam, hogy Izraelben dolgozik vendégprofesszorként. Azonban már akkor jelezte, hogy nemsokára visszatér Magyarországra. Ebből azt gondoltam, hogy Gandolról szóló könyve ott fog megjelenni. Így hát üdvözetemet küldöm az érdeklődő magyar közönségnek.

Prof. Palma Agrawati Ph. D.
Hindu University, Varanasi
Dept. of Indian Philosophy

Közbevetett megjegyzés: *Agrawati asszony adatait talán érdemes az alábbiakkal kiegészítenem. A Gandol névnek tudomásom szerint az a története, hogy két helyen, nevezetesen a hyderabadi Osmania Egyetem levéltárában, másrészt Píreuszban, dr. Alekszander Szigál úr magángyűjteményében található olyan feljegyzések, amelyek megerősítik a szájhagyományt, miszerint kb. Kr. u. 350 körül, a Fekete-tenger partján, a mai Neszebár környékén működött egy buddhista kolostor. (Érdekes módon e kolostor létezéséről dr. Rudolf Steiner is tudott azt állítva, hogy a későbbi Assisi Szt. Ferenc előző megtestesülései ennek volt a szerzetese.) A kolostornak ma már nyoma sincs. Mind a hagyományban, mind a megmaradt iratokban viszont többször felbukkan a „GANDOL” szó. Nem tudjuk, hogy ez tanítást vagy élő személyt jelölt-e. Az újkori, indiai Gandol tanítványai hittek abban, hogy mestereik e régi Gandol inkarnációja.*

A tények... Faj, a tények!

Az a baj a tényekkel, hogy olyan sokféle van belőlük.

S. McChord Crothers

ELSŐ RÉSZ

BESZÉLGETÉSEK GANDOLLAL

TÚZNÉZÉS KÖZBEN

Az átkozott Egőről volt szó. A pofátlanul nagyra nőtt Önünkről. Arról az Énről, akit Buddha illúziónak tart, akit Mózes megpróbál kifejleszteni, akit Jézus alázatra hív, akit Steiner doktor az egekbe emel. Akit a düledező európai kultúra mindennap százezerszer meggyaláz.

„Mondd nekik: A Vagyok küldött hozzátok!” – szólt a Hang a csipkebokorból, feltehetően a világ egyedüli és legmagányosabb Énjének a szomorúságával. S ma már? „Én mondom magának!” ... „Nekem mondja?” ... Én és Nekem és Felőlem és Rólam és Tőlem és Értem és Miattam ... Én „Nekem az a véleményem!” ... és „Én úgy látom!” ... és Én és Én és Én ... Ott táncolunk egymagunkban szomorú színpadunk közepén, lakható vagy kevésbé lakható díszleteink között – tényleg, megkérdezted már magadtól, hogy mennyire lakhatók a díszleteid? – s körülöttünk a statisztéria, a jelmezek, a kellékek – a világ! Isten ásitozni kezd, komédiásai rossz darabot játszanak, nagy színmű helyett milliárd monodrámát. S ha Isten ásit bennünk, mi magunkba döfjük az első adag heroint. Dehát van ez egyáltalán? Miről beszélünk?

Gandol azt mondta egyszer, amikor túl hevesen harcoltam halhatatlan lelkemért:

– Hát ilyen primitíven képzeld el az embert? Mint egy őszibarackot, aminek kívül van a romlandó, puha húsa, belül pedig a szilárd, örökkévaló magja? Akkor inkább térj vissza a nagyszakállú Jóistenhez! A Jóisten egy gyönyörű ajándécsomagot tart a jobb kezében a jók számára, baljában pedig virgácsot szorongat a ros-

szaknak. És te egész életedben nagyon fogsz igyekezni, hogy kiérde-
meld az ajándécsomagot. Meg is kapod majd, kibontod és legott
kiugrik belőle az ördög és orron vág. És ez lesz a te életed legna-
gyobb meglepetése!

– *Gandol úr, van lelkünk?*

– Régen ezt felelték: Ha fáj, akkor van.

– *És Te, mit felelsz?*

– Nincsen! Buddhára hallgassatok. Egy illúzió rabjai vagyunk.

– *Ha nincs lelkünk, akkor lélekvándorlás sincs?*

– Nincsen. De van újratesztelés.

– *Hogy lehet ezt megérteni?*

Lassan kántálta, hogy emlékezetünkbe vészhessük:

*Az érzés újra érezni akar,
a gondolat újra gondolni akar,
a cselekedet újra cselekedni akar.
Ennyi az egész.*

S amikor tovább értetlenkedtünk, nagyot sóhajtva hozzátette: Az
ember, aki egykor érzett, gondolkodott, cselekedett – halott.
Nincs már a világban. De érzéseinek, gondolatainak, cselekedete-
inek az energiája nem semmisülhet meg. Egy idő után az érzések,
gondolatok, cselekedetek energiája új lényé áll össze... Ezt ne-
vezzük újratesztelésnek.

Záporoztak rá a kérdések.

– *Ravi: Mi lesz a testtel, ha a lélek elhagyta?*

– Gandol: Az, amit te léleknek hívsz, önként soha nem hagyja
el a testet. Mindig a tönkrement test ereszti el a lelket. Ha véget
akarsz vetni az életednek, a testedet kell tönkretenned. Semmit
sem tudsz kezdeni a lelkeddel.

– *Ravi: Mi az valójában, amit én léleknek nevezek?*

– Gandol: Három vágy vágya a megvalósulásra. Az érzés vá-
gya az érzésre, a gondolat vágya a gondolkodásra, a cselekvés vá-
gya a cselekvésre.

– *Ravi: Mi kell a megvalósuláshoz?*

– Gandol: Test. Mert a szellemi sík a lehetőségek világa. A fi-
zikai sík a megvalósulás világa.

- *Ravi: Ezek szerint az ember?...*
- *Gandol: Három vágy összefonódása és testre találása.*
- *Ravi: S ha a test elpusztul?*
- *Gandol: Beleolvad a testek világába. S a három vágy szétválik és beleolvad az érzés, a szellem és az erő világába.*
- *Ravi: Ezek szerint négy halál vár ránk? A test halála után még három?*
- *Gandol: Négy halál.*
- *Én: Mi hát az „Én”?*
- *Gandol: Taraj a hullámon.*
- *Én: Halálra születik az ember?*
- *Gandol: És születésre hal.*

Nem kérdeztünk többet. Halkan zümmögtük a Ghajani Mantrát. És néztük a tüzet.

A szótlán töprengést végül Gandol törte meg: „Sokáig ott ténferegtem annak a kapuja előtt, amit ti spiritualizmusnak, transzcendenciának és még nem tudom mi mindennek neveztek. Én a létezés szellemi síkjának hívom. Ám egy napon meguntam, hogy minden onnan érkezőtől megkérdezzem, hogy mi van a kapun túl? Ugyan, mesélje már el nekem. Azt gondoltam, hogy bemegyek és magam fogok körülnézni. Ti miért nem szánjátok rá magatokat?”

*A biztonságot keresed?
Legyél te a biztonság!
Önmagad biztonsága.*

*A békét keresed?
Legyél te a béke!
Önmagad békéje.*

*A fényt keresed?
Legyél te a fény!
Önmagad fénye.*

Közbevetett megjegyzés: *A beszélgetések kezdetén már nyilvánvaló, hogy Gandol – ha nem is buddhista –, de sokat merít Buddha tanításából. Amikor az Én-ről, mint a hullám tarajáról beszél, lényegében a*

buddhai Én-illúzióra utal. Ugyanígy az idézett vers emlékeztet az öreg Buddha szavaira: „Legyetek Ananda önmagatok fénye, a menedéket leljétek fel önmagatokban, idegen menedék nélkül.” Plágium ez? Vagy csak egy régi motívum felhasználása egy új szimfóniában?

LÉPÉSEK...

A Talmud szerint azt mondja az Úr: „Ha te elfeledkezel rólam egy napig, én elfeledkezem rólad kettőig.”

Gandol hozzátette: Nemcsak erről van szó. Az Úr azt is mondja, hogy „ha te egy lépéssel közeledsz felém, én két lépéssel hátrálok előled”.

Hideg borzongás. Ki érti ezt?

– Gandol: Az Úr nem szereti azokat, akik meg akarják ismerni. Féltékeny Isten. Senkivel sem kíván osztozni az istenségében. Aki az ő megismerésére tör, az részesülni akar isteni lényéből, mindentudásából, mindenhatóságából. Vagyis ő maga is istenné akar válni. Ezek elől hátrál az Úr.

– *Ravi: És kiket szeret? Kiket enged közel magához?*

– Gandol: Az Úr a szolgálkat szereti. Akik hűségesen végrehajtják parancsait. A Mózes-embereket. Az Ábrahám-embereket.

– *Én: A rohadat engedelmességi komplexum. Gyere fiam, most szépen lemészárol apuka az oltáron.*

– Gandol: Töprengj el a régi mondat jelentésén: Az ember megszentelődik Istenben és Isten megszentelődik az emberben.

– *Én: Két szentség nélküli lény – az Isten és az Ember – szentté avatja egymást?...*

– Gandol: Százezer évek alatt.

– *Én: Kicsoda a szentség nélküli Isten?*

– Gandol: Erő. Erő – forma nélkül.

– *Én: És kicsoda a szentség nélküli ember?*

– Gandol: Forma. Forma erő nélkül.

– *Én: Akkor mi a lélek?*

– Gandol: Erő, a forma fogságában.

– *Én: És mi a szellem?*

– Gandol: A létrejött szentség, küldetésben az erő kiszabadítására a formák világából.

- *Én: Van-e örök forma?*
– Gandol: Nincs. A forma mulandó. A formának meg kell halnia.
– *Én: Van-e örök erő?*
– Gandol: Ezt nem tudom... Ezt nem tudom.
És egy verset mondott, majd hosszú időre elhallgatott.

*„Az igazságot sohasem kapjuk
valaki mástól.
Mindenki saját maga által
nyeri el azt.”*

„E szavakat hagyta végső üzenetül tanítványainak Tetto szerzetes, hatszáz esztendővel ezelőtt. Ültessétek el magatokba!”

Közbevetett megjegyzés: *Gandol szavai nyomán gnosztikus tanítások derengenek fel.*

Jaldabaoth eon „illegális” teremtése, különválva az együttes teremtésre készülő másik hat eontól. E gonosz teremtés ellen küldött „első fényember” – a Lélek –, aki beleszeretett a formák világába és az anyag fogságába esett. A „második fényember” lenne a Szellem, aki ma is vívja harcát a Lélek megszabadításáért. Az sem kizárt, hogy amikor a Lélek olyan mélyen süllyedt az anyagba, hogy elakadt az újratestesülés lehetősége, mert az anyagi világból még a „köztes lét” idejére sem volt szabadulás, akkor a hat eon Krisztussá egyesülve váltotta meg az anyag totális rabságából a lelkeket azáltal, hogy a Golgotán kiontott vére behatolt a Föld anyagába.

Tetto pedig japán zen-buddhista szerzetes volt – teljes nevén Tetto Giko –, aki 75 éves korában halt meg 1369-ben. A fent idézett versét lepecsételt borítékban hagyta tanítványaira, amit csak halála után volt szabad felbontaniuk. (Jisei, Somogyvári Zsolt fordítása, 1994. Farkas Lőrinc Imre kiadó.)

LEVÉL GANDOLNAK AZ ELSŐ HALLGATÁS IDEJÉN

Tisztelt és szeretett Gandol úr!

Kétségeimről és önmagamról írok Neked. Nem várok választ, de könnyíteni akarok a lelkemen. Nem tudok mit kezdeni a világ kegyetlenségével. Az Isten által teremtett világ, a Szellem által megszült világ irgalom nélkülsége az ürességbe kiált. Mit kezdjek olyan szellemi lényekkel, akiknek kegyetlensége nagyobb, mint a hóhéré, a szadista és elmebeteg gyilkosé. Mert a mű visszamatat az alkotóra, a teremtés a Teremtőre. Igaz lenne, hogy az Isten kívül van az erkölcsi világrenden, aminek beteljesítésére létrehozta az embert? Jungnak lenne igaza, aki észrevette az Isten teljes erkölcsi vereségét Jóbbal szemben? Isten csak iszonyú erőnek jelenti ki magát, semmi egyébnek. S Jób intelligensen csillapítja, nehogy megölje őt. Jób intelligensebb, mint az Úr. Jób tisztességesebb, mint az Úr. S Isten, nem tudva elviselni Jób fölényét, elhatározza belépését az általa teremtett anyagi világba, hogy utolérhesse a fölébe nőtt kreatúrát. Valóban Jób győzelme kényszerítette ki a megtestesülést? Jób áll ott Krisztus szellemi bölcsőjénél?

Kisgyerekkoromban rám zuhant az istenség közönye a szenvedés iránt. Csoda-e, ha egész életemben nem tudtam többé biztonságban érezni magam ezen a Földön? Ezért nem volt bennem soha annyi bizalom az önátadásra, amennyi a valódi hit kicsírázásához kellett volna. Így hát beleszóttam életembe a hatalmat, a pénzt, a testiség uralmát. Örök félkész állapotúvá rögzítettem ezáltal magamat, árulóvá, aki többfelé akar hűséges lenni. Így fog elmulni az élet?

A lelkem egyre inkább megtelik gyanakvással irántad is, Gandol úr. Ezért most már nem írok tovább, pedig hosszú levélre készültem ...

GONDOLATÖRVÉNYEK A „KÜLSŐ PONT” KÖRÜL

Gandol feladatul adta: Töprengjetek „az orosz” misztikus anamnézisén. „Az orosz” Mereskovszkij volt. A misztikus anamnézis pedig emlékezés a jövőre!

Miért nevezi emlékezésnek? Emlékezni csak arra lehet, ami elmúlt. A jövőbe talán be lehet kukucskálni, a jövőt talán érezni, sőt látni is lehet, de emlékezni rá? ...

Talán arról van szó, hogy lehetséges-e a létezés folyamatán kívülre helyezkedni? Valamiféle külső „standpunktról” figyelni az életet, a létezőben létezőket? Lehet-e a külső megfigyelő helyzetéből előre és hátra tekintetni? Egyenlő eséllyel fürkészni a múltat és a jövőt?

A fizikai világ léteseményeihez képest ez a külső pont lenne a szellemi sík? Van, aki állandóan ott tanyázik, van, aki csak két földi élete között, s van, aki ide-oda tud áthelyeződni még életében: a próféták, a jósök, a sámánok, a vajákosok, minden rendű és rangú beavatottak. Vagy éppen nem minden rendű és rangúak, csak a legmagasabb szintűek?

„A mi volt, ugyanaz a mi ezután is lesz, és a mi történt, ugyanaz, a mi ezután is történik, és semmi nincs új dolog a nap alatt. Van valami, amiről mondják: nézd ezt, új ez! Régen volt már száz esztendőkön át, melyek mi előttünk voltak. Nincs emlékezet az előbbiekről, azonképpen az utolsó dolgokról is, amelyek jövendőek, nem lesz emlékezet azoknál, akik azután lesznek.” S ha némelyeknél mégis lesz emlékezet? Mert a Prédikátor egy végtelen létszalagról beszél, amin hol rajta vagyunk, hol meg nem. Mint a Möbius-szalagon hol eltűnő, hol meg előbukkanó mintázat. S ha a múlt ugyanaz mint a jövő, akkor igenis lehetséges emlékezni arra, ami lesz, ami még csak újra eljövendő. S talán ebből a látásból fakad a cselekvés bátorsága.

A karmesternek ütemről ütemre, zenei mondatról zenei mondatra, pontosan kell ismernie a művet. De ez nem elég! Időről időre ki kell szállnia a műből egy külső pontra, ahonnan látja az egészet és abban a részletek helyét. S ugyanígy a lélekgyógyító is: találkozásról találkozáásra tudnia kell, hogy mi történik, de időnként rá kell látnia egy ember egész életére is. S mi magunk látjuk-e életünk részleteit, ahogy az egészben elrendeződnek? Mert a részletekből áll össze az egész értelme, és az egész világítja meg értelemmel a kusza részleteket. Ezt hívják sorslátásnak.

Gyakorlás a tablóélményre. Amikor a nemrégiben meghalt egészében látja az eltelt életet annak minden nyílt és rejtett részletével együtt. Ez aztán a kontempláció: rezenéstelen szemlélete a

mozdulatlanná merevedett tényeknek, érzelmek és asszociációk nélkül.

Minden jótét lélek dicsérje az Urat!

Közbevetett megjegyzés: *Némely ezoterikus tanítás szerint az ún. tablóélmény a káma-loka periódusát előzi meg közvetlenül azután, amikor a meghalt ember a halál sokkjából magához tér (ha ugyan magához tér ...). A tabló során mintegy kiterítve látja egész életét – a rejtett történésekkel és motívumokkal együtt – érzelmek és reagálások nélkül, mintegy objektív kontemplációban. Időtartama kb. 3-4 nap. Ez idő alatt a halott még testközelségben van és nyugalmat igényel. Állítólag a legtöbb vallás ezért ravatalozza fel a testet, hogy még a temetéssel se okozzon diszharmóniát ebben a néma szemlélődésben. A híres kelta eposzban is így szól a seregével együtt leölt király hitveséhez, aki a csatatéren bolyongva kapcsolatot keres vele: „Ne zavarj a tovagomolygó holt hadat!”*

(Weöres Sándor fordítása)

ERDEI TANÍTÁSOK

Az erdei tanítások szűk ösvényeken sétálva születtek meg. Valami-féle újkori peripatétikus iskola alakult ki akkoriban Gandol körül. Némelyik gondolatnak később lett folytatása, némelyiknek nem. Ennyi maradt meg belőlük:

- *Mi a tanítás?*
- Mankó.
- *Mi a szertartás?*
- Egy pohár ital, hit helyett.
- *Mi a pap?*
- Vak hegyi vezető.
- *Hová vezethet?*
- A szakadékba vagy a csúcsra az istenek akarata szerint.

Közbevetett megjegyzés: *Gandolnak ez a beszélgetése erősen emlékeztet Krishnamurti nézeteire. Rom Landau feljegyezte Krishnamurtiról, hogy minden leírt, tételbe foglalt, filozófiává merevedett gondolatot halottnak tartott. Ezért állt ellen a leghűségesebb tanítvány, Annie*

Besant hívásának és sohasem lépett be a Teozófiai Társaságba. A Landau által feljegyzett beszélgetés az én dramatizálásomban ekként hangzhatott:

– Krishnamurti: Te mankókat raksz szellemi nyomorékok hóna alá.

– *Besant (fejét alázatosan lehajtva):* Meglehet, Uram. De lásd, valakinek segítenie kell a szellem nyomorékjait is. Engedd ezt meg nekem.

– Krishnamurti: Csináld, ha ez a dolgod. De nekem nincs közöm hozzájuk. Csak az egészséges szelleműekhez. Nincs közöm semmihez, ami halott. Csak az éléhez.

A négy szelek dala

Nyugati szél: A távozót engedjétek eltávozni.

Keleti szél: Az érkezőt hagyjátok megérkezni.

Déli szél: A létezőt engedjétek létezni.

Északi szél: A nemlétezőt hagyjátok nemlétezni.

Közbevetett megjegyzés. *Mintha a vu-vej, az akarat nélküli cselekvés taoista elvét fogalmazná újra – költőien.*



Féltékenységtől őrjöngő tanítványára ráförmedt:

– Gondold meg: Az a szegény nő ötven év múlva halott! És te ezt a kis örömet is sajnálod tőle?



– Azt mondta: Mindig legyél jelen ott, ahol vagy!

– Azt mondta: A szent a Sátán birodalmának a bűnözője.



– *Gandol úr, miért fogadsz el pénzt a tanításért?*

– Mert testem van.

Közbevetett megjegyzés. *Ez Gandol legnagyobb erőssége, a minden szentimentalizmustól mentes, megrendítően tragikus realizmusa. Egyébként soha nem fogadott el pénzt tanításért.*

Ám ezt rossz néven vette magától, szemérmes gyengeségének tartotta. Ezért azt kérte, hogy a fenti kérdést tekintsük úgy, mintha valóban elhangzott volna. Akkor ezt felelte volna rá.

Nyomatékkal mondta:

– *Soha ne sakkozzatok az Istennel!*

Az Isten mindig tud új figurákat teremteni a táblára, amikor azt hiszitek, hogy már megnyertétek a játszmat.

BESZÉLGETÉSEK AZ ÚGYNEVEZETT VÉGSŐ KÉRDÉSEKRŐL

• 1 •

Gandol: Gondolkozzatok el a zsidók Bibliájának azon a részén, amikor a második teremtéstörténetben Isten az ember elé vezeti a világ élőlényeit. És az lett a nevük, amit az ember adott nekik.

Ám tudjuk, hogy ha valakinek ismerjük az igazi nevét, hatalmunk lesz fölötte. Az ember tehát hatalmat kapott a világ minden élőlénye felett. Kivéve az embert. *Az ember feletti hatalmat az Isten nem adta az ember kezébe, hanem magának tartotta fenn.*

Ezért átkozott az ember mindenféle hatalma az ember felett. Átkozott a szülői hatalom, a nevelői hatalom, a bírói hatalom. Átkozott az állam, a pénz, a rang hatalma. Átkozott a lelki vezetőök hatalma. Átkozott a hús, a vér, a szerelem hatalma. Mindenki átkozott, aki hatalommal avatkozik be egy ember sorsába. Mert az Isten dolgaiba avatkozott be.

• 2 •

– *Miben higgyünk?*

– *Abban higgyetek, amit életre akartok kelteni.*

Istenben, ha Istent akarjátok életre hívni.

Sátánban, ha a Sátánt akarjátok életre hívni.

Önmagatokban, ha önmagatokat akarjátok életre hívni.

Az Örök Életben, ha örökké akartok élni.
A Halálban, ha a nemlétre vágytok.

Amiben hisztek, az számotokra – van.
Amiben nem hisztek, az számotokra – nincs.

– *Ilyen erő a hit?*
– Igen, ha hisztek benne.

• 3 •

– *Imádkozzunk-e?*
– Jó öntözni a kiszáradt földeket.

• 4 •

– *Kérhetünk-e valamit az Égtől imáinkban?*
– Azt kérjétek, amiről lemondtatok.
– *És amiről nem mondtunk le?*
– Az a Sátáné. Ne kérjétek az Égtől – Sátánt!

Valaki szólt:

– *Amiről lemondtam, minek kérjem? Amiről nem mondtam le, azt meg nem kérhetem. Mi lesz velem?*

Ő felelt:
– Talán üdvözülni fogsz.

• 5 •

– *Dicsérjük-e Istent imáinkban?*
– Ne dicsérjétek. Ne dicsérjétek magatokat.
Ember nem dicsérheti az Istent.
Csak Isten dicsérheti az embert.

Néha mégis jólesik csak annyit mondani:

– *Segítsél Uram! Köszönöm Uram!*
– Hát akkor mondjátok.

• 6 •

- *Hány Isten van?*
- Egy.
- *Hány Isten van?*
- Végtelenül sok.
- *Gondol úr, összevissza beszélés!*
- Nem. Az Egy – az egy. A Végtelen is – egy.

• 7 •

- *Mi az Isten igazi neve?*
 - Üresség.
 - *Mi az üresség igazi neve?*
 - Isten.
 - *Mit tudhatunk Istenről?*
 - Semmi sincs benne.
 - *Mit tudhatunk az ürességről?*
 - Minden benne van.
- Sopánkodtak, hogy nem értik. Akkor rájuk förmedt:
- Legalább csendben maradnátok!

S amikor elcsöndesedtek, hozzátette:
– Üresítsétek ki magatokat.
Hátha meglátjátok Istent az ürességben.
Töltekezzetek meg Istennel.
Hátha meglátjátok az ürességet Istenben.

• 8 •

- *Gondol úr, mi a te istentiszteleted?*
- Néha sikerül úgy üldögnem vagy álldogálnom, hogy semmit sem várok a világtól, és a világ sem vár semmit tőlem.

• 9 •

- Szólt: A helyzet bilincs.
A viselkedés a bilincs leoldása vagy lelakatolása.

Nem értettük. Akkor csodálkozva azt mondta:

– A helyzetek meghatározottak.

A viselkedés szabad.

Nem tudtátok?

• 10 •

– *Felelős-e az ember azért, amit nem tud önmagáról.*

– Nincs felelősség. Csak következmények vannak.

• 11 •

Máskor viszont ezt mondta:

– Goethe szerint 30 éves kora után az ember már felelős az arcáért.

Én hozzáteszem: A vele együtt élők arcáért is!

• 12 •

– *Igaza van-e a Pálnak, amikor azt tanítja, hogy legnagyobb a szeretet?*

– Igaza van. De Pál szeretete az a tűz, amely ég, de nem éget. Ismeritek-e ti is?

Mi hallgattunk. Ő egy idő után hozzátette:

– Vigyázzatok! A szeretettel meg ne égessetek bárkit is.

• 13 •

– *Gandol úr! Mi a jóság? Jók legyünk-e?*

– A jóság mélyén a szeretetre képtelenség szomorúsága van. Rendjén van ez a dolog. Ha már nem tudtok szeretni, legalább jók legyetek.

– *És ha jónak lennünk sem sikerül?*

– Akkor keressétek az igazságot. Az igazság azoknak világít, akikben a jóság melege kialudt.

– *És ha az igazságot sem találjuk?*

– Akkor tartsátok be a törvényeket.

• 14 •

- *Vajon tényleg megfűjja-e az angyal a harsonát az Utolsó Ítéletkor?*
- *Ha álmodsz magadnak angyalt, harsonát és Utolsó Ítéletet*
- *akkor igen.*

• 15 •

- *Mi az Üdvösség?*
- *Találkozás önmagaddal.*
- *Mi a kárhozat?*
- *Találkozás önmagaddal.*

Közbevetett megjegyzés:

1. Hogy tudta ezt a felejthetetlen Pilinszky János, aki szerint az Utolsó Ítélet ennyi lesz:

*„Táblára írva,
nyakadba akasztják
történetedet.”*

2. Egyébként ezek a rövid beszélgetések Gandol szemléletének esszenciáját tartalmazzák. Mindenképpen előtűnik szélsőségesen szubjektív idealizmusa. A szellemi sík létezőiről nem lehet tudni, hogy valóságos lények-e vagy az individuális tudat tartalmainak kivetülései? Ez utóbbi esetben a „tükörélmény” megjelenéséről lenne szó, amikor a halál után mindaz az ember felé közeledik, amit élete során a világba „küldött” (projiciált): gonosz és szerető érzéseket, indulatokat, cselekedeteket és gondolatokat. Ezek haragvó és szelid istenségek alakzatában közelednek felé, pontosabban a kultúra tudattartalmainak megfelelő formában, Buddhákként, angyalokként vagy ördögökként. A hideg materialista pedig a semmivel találja magát szemközt, ő éli át a megsemmisülést. Vagyis érvényes a „legyen mindenkinek az ő hite szerint!” Úgy lesz.

3. Pál szeretethimnuszával kapcsolatosan arra a szellemi tűzre céloz, ami „ég, de nem éget”. Gandol jól látja, hogy a földi, gyarló szeretetben mennyi önzés van és miképpen lehet vele tönkretenni, megnyomorítani, rabságba dönteni embereket. Ezért annak a számára, aki

nem képes a nem égető szeretet tüzére, biztonságosabbnak tartja a részvétellel teli közönnyt, a szent ataraxiát, amire egyaránt törekedtek a sztoa és Buddha hívei. Jobb nem csinálni sorsbonyodalmakat zavaros érzelmekkel, amelyek újra meg újra megtestesülésre kényszerítik az embert. Nyilvánvaló, hogy Gandol azokhoz a keserű filozófusokhoz tartozik, akik véglegesen szeretnének leszállni a „lét kerekéről”.

4. Az isteni lét üresség az ember számára. Ez nem a „nincs benne semmi”-t, hanem a „minden benne van”-t jelenti. A nirvána a szellemi világ mindent elnyelő fekete lyuka!

5. Gandol megoldása a szabadság és a determinizmus dilemmájára: A helyzetek, amelyekbe belekerülsz, karmikusan meghatározottak. Te hívtad, te vállaltad őket kiegyenlítésül. Ám rajtad áll, hogy viselkedéseddel tovább bonyolítod, rontod-e a helyzetet vagy megoldásra találsz. E vonatkozásban tehát szabad vagy. Ám szabad viselkedésed determinálja jövődöd életed helyzeteit.

6. Az út az azonosulástól – én te vagyok! – az erkölcsig, a Lao Ce által leírt lefűződést követi: „Ahol a Taót nem ismerik, ott megjelenik a szeretet. Ahol nincs szeretet, ott megjelenik az igazságosság. Ahol nem érvényesül az igazságosság, ott feltűnik az erkölcs.”

A NEMISÉGRŐL, JÓZAN ÉJSZAKÁN ...

– A nemzés titkát nem tehetem nyilvánossá, mert felperzselné a világot.

– *Ő hát a Tűzbika?*

– *Ő.*

– *De hát az ember méltóval, méltatlannal nemz szüntelenül.*

– *Szüntelenül oltogatja a Tűzbika tüzét.*

– *Mi marad a végén?*

– *Pernye.*

– *Mi lesz a pernye sorsa?*

– *A pernyének nincsen sorsa. Szétfújják a világszelek. Bizony, a halál porát fújják – szerteszt.*

– *Nemzéskor halált nemzünk vagy életet?*

– *Halált. A nem-nemzéssel nemzünk életet.*

– *De hát a nő vágyik a férjira, a férfi pedig a nőre.*
– Halálra vágnak mind a ketten.

– *Szüzességet fogadjunk tehát?*
– Ne.
– *Paráznaságot?*
– Ne.
– *Mit tegyünk akkor?*

Sokáig hallgatott. Majd így szólt:

– A szüzesség tűztakaró, megperzselődtek alatta.
A paráznaság jégtakaró, megdermedtek alatta.

– *Újra kérdezték: Mit tegyünk?*
– Ne tudjatok sem szüzességről, sem paráznaságról.
– *De már tudunk róla.*
– Akkor égjetez a tűzében, fagyjatek a hidegében. Talán megkönyörül rajtatek az Ég...

Közbevetett megjegyzés: *Gandol tehát nem ajánlja sem az aszkézist, sem a hedonizmust, sem az arany középutat. Mint minden etikai szellem, ő is ellene van mindennek, ami az embert beköti az anyagba: elsősorban a hatalomnak, a pénznek és a testi bujaságnak. Bár nem híve a tételes vallásoknak, tudja, hogy minden igazi vallásosság a világi értékektől való elfordulással kezdődik. A vallásos „money maker”, a hitte játszadozó államférfi és az istenkereső dzsiggoló az ő szemében bohókás svindlerek.*

Nyilvánvaló, hogy a „megoldást” nem a vágyak elfojtásában, hanem megszüntetésében, szublimálásában látta. Többször mondotta: „Ami kikívánkozík belöletek, azt éljetez ki!”

AZ ÉLET EGYSZERŰ DOLGAIRÓL

Választások

Három helyes választástól függ az élet harmóniája.

Helyesen kell megválasztani *szenvedéseinket*. Vannak testidegen és lélekidegen szenvedések.

Ha ilyeneket vállalsz magadra, bizony hamarosan megroppansz alattuk. Tiltakozásul megbetegszik a test és zavarossá lesz a lélek.

Ne legyél hetyke! Ne hidd, hogy minden szenvedés neked való, majd te győzöd őket cipelni! Ám a helyesen megválasztott szenvedés próbája lehet a Sorsban vagy az Istenben való bizalmadnak. Megállhatod a próbát. És ezzel lehetővé teszed Istennek, hogy Ő is megállja a próbát.

Helyesen kell megválasztani az *akadályokat*, amiket le akarsz győzni. A helyesen megválasztott akadályok legyőzése előrelendít és megtisztít. Ám eléd állnak számodra méltatlan akadályok is. Ezeket ki kell kerülni. Mert ha harcba bocsátkozol velük – elpiszkolódsz!

Helyesen kell megválasztani életprogramunkat, *feladatainkat* is. Akkor igaz úton fogsz járni még akkor is, ha hamis ember vagy. Ámde úton-útfélen álfeladatok csábítgatnak. Pontosan olyanok, mint a valódiak. Ezért könnyen beugrasz nekik. Ez a legkönnyebb módja az élet elpazarlásának.

*„Most, hogy újra birtokába jutottál
a ritkán és nehezen elérhető emberi testnek,
jól gondold meg, hogy merre mész,
mert az életben nincs idő tévutakra!”*

Jól választottál? Honnét tudhatod? A „valódi” kívülről, az „igazi” belülről bizonyítható.

Közbevetett megjegyzés: *Gandol életszemléletének központi kategóriája a „beleegyezés”. Ezen egy felkínálkozó helyzet tudatos vagy tudatlan igenlését érti. A „Legyen meg a Te akaratom!” szintjén. Vagyis nem elég a karmikus helyzetek „meghívása” két élet között, amikor a helyzetek megérkeznek, el is kellene fogadni őket. Ez nem változtat önmagunk által determinált voltukon. Mi provokáltuk őket, mi láttuk át kiegyenlítésük szükségességét, mi építettük be az új életbe, nekünk kellene igent mondanunk rájuk. Dehát lehet-e pl. egy betegségre igent mondani?*

Mindenesetre ebben az értelemben igaz Seneca megállapítása: „Ducunt fata volentem, nolentem trahunt!” – vagyis: „Vezetik a végzetek a beleegyezőt, a tiltakozót vonszolják!” A dolog mindenképpen végbemegy, de nagy a különbség a „hogyan?”-ban. Lélekben sérülten és továbbépülten is el lehet jutni ugyanoda.

A két élet közötti „köztes létben” történő sorsépitésről azt tartotta, hogy csak a legmagasabb szellemek tudnak olyan sokáig „éberen”, azaz öntudatnál maradni, hogy ezt az egész munkát ők maguk végezzék el. A többieknél előbb-utóbb elkerülhetetlen a kozmoszba való „belealvás”, öntudatvesztés. Ilyenkor az új sorsot „kölcsonerők” építik fel helyette, azaz szellemi lények. E kettős lehetőség arányát az mutatja, hogy az ember mennyire érzi én-közelinek vagy én-idegennek a sorsát.

A baj csak az, hogy Gandal nem hitt a szellemi lények objektív létezésében. Vagyis e karmaépitő folyamat végbemenése megint csak a hittől függ. Annak van karmája, aki hisz benne. S aki nem hisz? Azt az objektív természeti törvények vagy a véletlenek ragadják magukkal.

Krízisek

Ha belső fejlődésed elmarad a külső mögött.

Ha életutad feléhez érkeve rádöbbsz, hogy elfogyasztottad azt, amit magaddal hoztál.

Ha a ripacs észreveszi, hogy mesterré érlelődött.

Ha elfelejtetted, hogy kivel kötöttél karmikus szövetséget.

Ha már nem tudsz visszaemlékezni arra a tudásra, ami a kegyelem állapotában villant fel neked.

Ha ott szeretnél lenni, ahol nem vagy. Ha az szeretnél lenni, aki nem vagy.

Ha érdektelen emberhez kötötted a sorsodat. Nehezen tudod elhagyni, mert nincs olyan tulajdonsága, amit igazán gyűlölhetsz.

A TITKOS TANÍTÁSOKBÓL

Előzetes megjegyzés: A titkos tanításokban nincsen semmi titkos. A titkos tanításokat ugyanis titokban kell tartani. Ezért ne higgyetek

senkinek, aki titkos tanítások tanítását ígéri. Azok a tanítások vagy nem titkosak, vagy nem tanítások.

A tuskemeditáció

Törj le egy nagy tuskét valamely rózsafélééről. A tuskét félelem nélkül mélyeszd bele karod izmába. Várj, amíg enyhül a fájdalom sajgása. Most húzd ki. Nyomj ki egy csepp vért a sebből. Addig nézz pislogás nélkül, tiszta tekintettel, amíg a piros gömböcske siseteregve forrni kezd és elpárolog. Ha nem forr és nem párolog el, akkor féltél, pislogtál vagy a tekinteted nem volt elég tiszta.

A gyertyaláng-meditáció

Zárt helyiségben gyújts meg egy gyertyát. Fontos, hogy ne legyen semmilyen légmozgás, a gyertya lángja mozdulatlanul égjen. Könyökölj az asztalra, állad támaszd meg a két tenyereddel, és pislogás nélkül bámulj bele a gyertya lángjába. Egy idő után feltűnik egy kis alak, esetleg ki is lép a lángból, de lehet, hogy csak a lángban körvonalazódik. Ez voltál előző életedben. Most már emlékszel?

Halálsztakkátók

*Az Égben minden benne van.
Az Eget minden magában hordja.
Ha sorsodban fölismered az Ég és
önmagad egységét,
már nincs választás, csak megtörténés,
már nincs nem, csak igen,
már nincs sötétség, csak világosság.*

Ha több életünk lenne, minden iszonyúságot kipróbálnánk.

Minden örömünk és boldogságunk a halálból származik. Az örök élet szétfolyó szürkesség, dögletes unalom és kétségbeesés. A halhatatlanság nem embernek való, csak az istenek viselik el, ők is nehezen. Felelj magadnak őszintén: Meginnád a halhatatlanság italát? És ha nem, akkor miért irtózol annyira a haláltól?

Mindenki bűnös, aki meghal. A halálba – akár a betegségbe – bele kell egyezni. Ezért minden halál – öngyilkosság! Minden halottnak az a bűne, hogy nem vállalta a halhatatlanságot. Vagyis nem akart isten lenni. Szökött istenek hekatombái nyugszanak a föld alatt. Attól tartok, hogy nekem, Gandolnak kellene kiállnom az emberiség becsületéért. Ám én is meg fogok futamodni.

*Tökéletes a Fent, tökéletes a Lent.
A Tökéletesből a Tökéletes kiemelkedik.
A Tökéletestől a Tökéletes elválík.
A Tökéletes mégis Tökéletes marad.*

*Ez a test békéje.
Ez a lélek békéje.
Ez a szellem békéje.*

A gyógyítás titkos mestersége

Előzetes megjegyzés: *Ez az első Gandol-füzet legproblemátikusabb része. Csak ex katedra kijelentéseket tartalmaz, részletesebb magyarázat és gyógyítási metodika leírása nélkül. Mégsem hagytam el a tudatszintekre vonatkozó megállapításai miatt.*

Először tanuld meg a tudat kilenc szintjét:

Azonosuló tudat	
Hangzó tudat	<i>Ez a tudat feletti világ</i>
Látó tudat	
Alkotó tudat	
Tükröző tudat	<i>Ez az éber tudat világa</i>
Emlékező tudat	
Álomtudat	
Mélyalvás-tudat	<i>Ez a tudat alatti világa</i>
Haláltudat	

Azután tanuld meg az embert mozgató erőket:

Az emésztésben a Föld erői segítenek.

A mozgást a mozdulatlan *növény* erői mozgatják.
A légzésben a *szél* ereje árad.
A hallást a *tér* erői segítik.
A látásban a *Nap* világít.
Az *érzelme*k súlyukat az *ásványok*tól kapják.
A *nemiség*ben a *víz* ereje zúdul.
A *beszéd*ben a *tűz* ereje lobog.
A *gondolkodást* a *Hold* visszfénye sugározza be.

A ma emberénél

A nemiség az *azonosuló tudathoz* kapcsolódik.
A víz hordozza az *azonosuló* tudatot.

A hallás a *hangzó tudathoz* kapcsolódik.
A tér hordozza a *hangzó* tudatot.

A látás a *látó tudathoz* kapcsolódik.
A Nap hordozza a *látó* tudatot.

A beszéd az *alkotó tudathoz* kapcsolódik.
A tűz hordozza az *alkotó* tudatot.

A gondolkodás a *tükröző tudathoz* kapcsolódik.
A Hold hordozza a *tükröző* tudatot.

Az *érzelme*k az *emlékező tudathoz* kapcsolódnak.
Az *ásványok* hordozzák az *emlékező* tudatot.

A mozgás az *álomtudathoz* kapcsolódik.
A *növények* hordozzák az *álomtudatot*.

A lélegzés a *mélyalvás-tudathoz* kapcsolódik.
A *levegő* hordozza a *mélyalvás-tudatot*.

Az emésztés a *haláltudathoz* kapcsolódik.
A *föld* hordozza a *haláltudatot*.

Ezért

a nemiségében betegnek azonosulótudat-baja van – vízzel gyógyítsd,
a hallásában betegnek hangzótudat-baja van – térrel gyógyítsd,
a látásában betegnek látótudat-baja van – Nappal gyógyítsd,
a beszédében betegnek alkotótudat-baja van – tűzzel gyógyítsd,
a gondolkozásában betegnek tükrözőtudat-baja van – Holddal gyógyítsd,
az érzelmeiben betegnek emlékezőtudat-baja van – ásványokkal gyógyítsd,
a mozgásában betegnek álomtudat-baja van – növényekkel gyógyítsd,
a légzésében betegnek mélyalvástudat-baja van – levegővel gyógyítsd,
az emésztésében betegnek haláltudat-baja van – földdel gyógyítsd.

Összefüggések

Nemi szervek – szexualitás – azonosuló tudat – víz.
Fül – hallás – hangzó tudat – tér.
Szem – látás – látó tudat – Nap.
Száj – beszéd – alkotó tudat – tűz.
Agy – gondolkodás – tükröző tudat – Hold.
Szív – érzelmei – emlékező tudat – ásványok.
Végtagok – mozgás – álomtudat – növények.
Tüdő – lélegzés – mélyalvás-tudat – levegő.
Gyomor, belek, vese, máj – emésztés, kiválasztás, ürítés – haláltudat – föld.

Módszerek

Testi	Szellemi
Vízgyógyítás ivókúrák, fürdők, öblítések, bedörzsölések, úszás	vízkoncentráció vízmeditáció
Térgyógyítás séta, kirándulás, utazás, tánc, testtartások	belső kiüresedés, belső hanghatások
Napgyógyítás napfénykúra, szemtorna, napfonat gyakorlat	hajnali Nap-köszöntés alkonyi Nap-búcsú
Tűzgyógyítás melegítés, égetés, tűzugrás, parázsjáték, tűztánc	tűznézés, lángérintés
Holdgyógyítás holdfénykúra, tükörjáték újholdvirrasztás	tükröző Hold-meditáció
Ásványgyógyítás kőérintés, kőtest amulett, ásványi porok, főzetek	ásványkoncentráció barlangmeditáció
Növénygyógyítás növényi főzetek, gyógynövények, füstölés, illatszívás	ősnövény-meditáció
Levegőgyógyítás szélkúra, futás, ugrások, hajolások, légzőgyakorlatok	repüléskoncentráció nyílmeditáció
Földgyógyítás földbe ásás, fejen állás, földön fekvés, pakolások	föld-test-koncentráció halálmeditáció

*Egy: Te vagy az egyediüli létező.
Kettő: két illúzió a lét és a nemlét,
két káprázat a most és az emlék.
Három: a múlt, a jövő és a jelen.
Ne tévedj! kancsal látásunkban
síkokra bomlik minden lételem.*

Záró megjegyzés

Az ásványnak – haláltudata van.

A növénynek – haláltudata és mélyalvás-tudata van.

Az állatnak – halál-, mélyalvás- és álomtudata van.

*Az embernek testében – haláltudata,
biológiai funkcióiban – mélyalvás-tudata,
ösztöneiben és érzelmeiben – álomtudata,
énjében – racionális tudata van.*

Az álomtudat történetileg a mágikus tudat és a mitológikus tudat szakaszain keresztül fejlődött fel a racionális tudatig. A racionális tudat első szintje az emlékező tudat. Ekkor az ember a múlt tapasztalatai, a hagyomány útján tájékozódik a világban. Ez jellemezte az évezredekben át alig mozduló-fejlődő emlékező kultúrákat. Így tájékozódik fejlődésének kezdetén a csecsemő. Nem következtet, hanem emlékezik. A tükröző tudat szintje a világ leképződése az emberi gondolkodásban. Az alkotó tudat az újat teremtés aktusát is magában foglalja.

Gandol illúzióknak tartja az ember különböző funkciói egyidejű harmonikus fejlesztésének az ideálját.

Ez csak szűk korlátok között lehetséges. Például a rohamosan fejlődő gondolkodás rontja az emlékezést, a gondolkodás időskori romlása, a régi dolgokra való emlékezés (hosszú memória) reneszánszát eredményezheti.

A tudat feletti állapotok megfelelnek a hindu manasz (látás-szerű), buddhi (hangzó-szerű) és atman tudatállapotoknak. Az utóbbiban már megszűnik a megismerő szubjektum és a megismert tárgy (objektum) különbsége: „Én te vagyok!”

Állítólag a képzőművészet a manasz, a zene a buddhi csirája mai világunkban. A művészetek eljövendő tudatállapotok előhírmői.

Ezért nem mindegy, hogy például a Bibliában vagy más szent iratokban valakinek látomása támadt, vagy elhívása, vagy látásszerű és hangzószerű élménye volt egyszerre (pl. Mózesnek). Mindez a beavatott szellemi rangját jelzi.

A mai modern parapszichológiától jobbadára azért volt Gandolnak hányingere, mert véleménye szerint ezek a parafenomének az ember regresszív lehetőségeivel játszanak: a már látó, halló stb. helyett visszamennek a még halló, látó szintre. Hiszen pl. az álomtudat még

látó, szemben a manasz már látásával. Közöttük van a mai racionális tudat a maga absztrakt fogalomkészletével.

E töredékes magyarázattal zárom az első füzetet, amibe Gandol tanításait lejegyeztem. Igyekeztem tisztán elválasztani azt, amit Gandol mondott más mesterek gondolataitól és főként saját vélekedésemtől. Gandol időnkénti tömörsége nehezen érthetővé teszi mondanivalóját.

Ezért szükségesnek láttam, hogy utaljak a bölcséleti és szellemtörténeti összefüggésekre és azokra a magyarázatokra, amelyekkel ő maga vagy az idősebb tanítványok, máskor, visszautalva, megvilágították a tanítás lényegét.

Áldott, aki e világra született!

MÁSODIK RÉSZ

GANDOL TALÁLKOZÁSAI

Előzetes megjegyzés: *Mielőtt belefognék a második füzet feljegyzéseinek ismertetésébe, el kell mondanom, hogy sokáig haboztam, vajon jogom van-e ekkora spirituális szemérmertlenséget elkövetni, ami majdnem felér Gandol elárulásával. Azután mégis arra gondoltam, hogy Gandol nem véletlenül mondta el nekünk ezeket a szellemi élményeit, hanem tanításának részeként. Így hát nyilvánosságra kerülhetnek.*

ELSŐ TALÁLKOZÁS (A KONCERT)

Gandol akkor Párizsban élt. Barátai elcipelték egy híres orosz énekesnő, Doluhanova koncertjére. Kedvetlenül ment, csak a társaság kedvéért, mert nem szerette az európai zenét. Gyakran idézte a nyugati és a keleti zene közötti különbség érzékeltetésére a híres tanmesét: Az európai és az indiai fuvolás sétálnak az alkonyatban. Gyönyörűen száll le a Nap, arany fény borítja a közeli fákat és a távoli hegyeket. A természet szépsége szinte fáj. Akkor az indiai leül, előveszi a fuvoláját és játszani kezd. Az európai pedig szomorúan azt mondja: Milyen kár, hogy nem hoztam magammal kottát...

Gandol végigunatkozta a hangversenyt. A végére rettenetesen elfáradt. És akkor – legnagyobb rémületére – a közönség ráadásokat követelt. Gandol az erkély első sorában ült. Elnehezült fejét ráhajtotta a bársonyszövettel borított korlátra. A szemét behuntya. Az énekesnő Schubert Ave Mariaját énekelte. Akkor Gandol csukott szemhéja mögött egyszercsak felragyogott egy görög

kereszt. Gyémántosan tündökölt, majd elhalványult a fénye, azután újra felerősödött, együtt hullámozott a dallal. Gandol fejfájása elmúlt, könnyűnek és szabadnak érezte magát, s fokozatosan valamiféle soha nem megélt boldogság öntötte el.

Közbevetett megjegyzés: *Ezeknek a történeteknek – találkozó-soknak – nincs csattanójuk. Nem indítanak el nagy eseményeket, belső történéseket, nem utalnak semmiféle rejtett értelemre, kizárólag önmagukat reprezentálják. Ezért egyaránt jogos a bennük való gyönyörködés és a vállvonogató „Na, mondd már!” elutasítás.*

Emellett meditációs objektumnak sem utolsók.

Az én szememben Gandol, akire soha egy csepp keresztvíz sem hullott, a legigazabb keresztények egyike volt, Krisztus-hívó, Siva-hívó, Tao-hívó, Buddhát követő, Mózeset tisztelő, Allah útján járó, védikus tanítványa Lord Krisnának, egyszóval igaz ember, a bármilyen néven megnevezhető Istenség hűséges gyermeke. Mert ahogy a zsidók bölcsessége mondja: Cebaoth sok tükörben nézi magát, és mindegyikben egy másik arcát látja. Mindenesetre a párizsi koncerteste volt talán a legfontosabb észrevétlen történése annak a régi esztendőnek, amikor a vörös Szovjetunióból eljött egy énekesnő Párizsba, hogy a pogány hindut a názáreti rabbi fénykörébe invitálja.

MÁSODIK TALÁLKOZÁS (A RABSZOLGA)

Görögországi tartózkodása idején egy Nauplion nevű kisvárosban Gandol együtt élt egy Krétáról elszármazott tanárnővel. A tanárnő elvált volt, a kisfiát nevelte és a helybeli gimnáziumban tanított. Gandol az asszonyt szerette, de a gyereket nem. Kölcsonösen féltékenyek voltak egymásra. A család állandó pénzsűkében élt, autóra nem teltett, biciklin közlekedtek. Egy vasárnap a nő elment rokonlátogatásra, de megbeszélték, hogy délben találkoznak egy tengerparti kisvendéglőben. Rekkenő volt a hőség, amikor Gandol a vázra ültette a gyereket és taposni kezdte a pedált. Ritkás ligeten át kanyargott az ösvényük. Az orrukba csapott a felszálló por és a száraz fű szaga. A gyerek nyugtalan volt, fészkelődött, a fémrúd fájdalmasan nyomhatta a combját, mindenáron le akart szállni a gépről. Gandol egy darabig visszatartotta, mert félt, hogy elkésnek, de a kisfiú makacssága végül is feldühítette. Le-

rakta a földre és ráordított: De most azután mars előre! A gyerek rémült igyekezettel szedte a lábát, Gandol mögötte imbolygott a kerékpáron. Hirtelen történt valami.

A kép megváltozott. Egy rabszolgaféle vagy gyalogos harcos menekült félmeztelenül, halálos pánikban Gandol elől, aki lóháton vágatott utána. A távolság egyre csökkent közöttük. A menekülő vissza-visszanézett, verejtéktől csillogó arcában mélyen ültek véres szemei. Gandol döfésre emelte a lándzsáját...

Akkor Gandol leesett a bicikliről és elterült a földön. A kislí óvatosan odament és megállt Gandol mellett. Hellász déli forróságának a csöndjében csak a lélegzésük hallatszott. Most voltak először és igazán együtt. Így kezdődött a barátságuk...

Közbevetett megjegyzés: *Gandol meg volt győződve arról, hogy egy nyomasztó emléke tört át valamelyik előző életéből – figyelmeztetésül. Arra figyelmeztette, hogy egy súlyosan terhelt karmikus kapcsolatot készül tovább rontani ahelyett, hogy rendbe tenné.*

Az ilyen emlékáttörés nem gyakori, de nem is szenzáció. Például Tápay Szabó László – ma már elfelejtett történész a két világháború közötti időszakból – hagyatékában találtak két furcsa feljegyzést tisztázatlan eredetű emlékekről.

Az egyik: Valamilyen ősrégi fahu, agyagból tapasztott kunyhók ... Kődös, hideg őszi idő van.

Ő 8-10 éves kisgyerek, akit szülei tűzért küldtek. A tűzért nagyon messzire kellett elmenni egy papféle emberhez. Hazafelé szorongó igyekezettel vitte a drága tüzet egy agyagedényben, parázs volt benne és beleütött ágak, hogy táplálják.

Egyszerre hatalmas zápor kerekedett, és bárhogy védte, takargatta, a tűz kialudt.

Emlékezésében megmaradt a csontig ható kétségbeesés, hogy valami rettenetes dolog történt, iszonyú büntetés vár rá.

A másik: Nagyobbacska gyerek. Családjával, a törzs tagjaival együtt egy barlangban rejtőznek. Halálos csendben kell lapulniuk, mert kívülről hallatszik az üldözők beszéde, fegyvercsörgése, lépéseik zaja. Ekkor egy csecsemő, akit a mellette gunnyasztó asszony tart az ölében, sírni kezd. Az asszony gyorsan körülnéz, rémült arcok merednek rá.

Akkor a gyerek nyakához kap és az utolsót nyikkanó csecsemőt fél kézzel megfojtja ...

Több misztikus iskola megegyezik abban, hogy a küszöbön álló jövő században születettek közül már egyre többen fognak emlékezni első életükre. Már a századfordulóra azt jósolták, hogy fokozatosan megváltozik a gondolkodásmód, kialakul az új nemzedék belső struktúralátása. A jóslatnak ez a része igaznak tűnik. Elég, ha azokra a fantasztikus produkciókra gondolunk, amellyel kis gyerekek pillanatok alatt rendbeteszik a Rubik-kockát, átlátják a komputerek működési elvét, megtanulnak halmazelméletben gondolkodni. Sőt, olyan elképzelések is vannak, hogy a megszaporodott „csodatevők” (kanálhajlítógatók, kézrátevással gyógyítók, bioenergetikusok és más parafenomének) már a káli júga – a sötét kor – végének előhírnökei.

Íme a kérdés, kik ők valójában? Regresszív fekete mágusok, netán szuggesztíven csalók – vagy a kicsírázó jövő emberei? Mimi apostolok vagy a korszak szellemi éhségét kihasználó pénzcsinálók? „Tudós” támogatóik a szakmájukban kudarcot vallott tehetségtelenek közül kerülnek-e ki vagy a fejlődés úttörői? És végül a felhorgadó kérdések legfontosabbika: E szellemi képességek kifejlődése harmóniát, erkölcsi tisztulást hoz-e az emberiségre vagy romló egészségügyi statisztikát, növekvő számú elmebajt, megbillent pszichés egyensúlyt, lila gőzös, egzaltáltak és habókosok invázióját?

„Bolondoké volt e század, kubistáké, sipistáké, profétáló susztereké, kancsal kufár bölcselőké, kanálisba fulladóké. Szűzkurvák és kékharisnyák, hivatásos rögeszmések, látomásos macskajancsik, ókulárés feministák, majomösrük mímelői: kommunisták és fasiszták ödöngtek a piactéren, kannibáli jötevők (...).”

Szepesi Attila: Anabázis

LEVÉL GANDOLNAK A MÁSODIK HALLGATÁS IDEJÉN

Gandol úr, hangzó szavak helyett most újra a néma szavakhoz fordulok. Hallgatásod idejére – ahogy megbeszéltük – hazatértem az én hideg országomba. És a bölcséleti ezeregyéjszaka meséit meséltem Rólad író barátomnak, Török Sándornak. Emlékszem, órála meg Neked meséltem sétáló délutánjainkon. A kérdések, amiket levelemben megfogalmazok, tulajdonképpen az Ő kérdései, az

Ő válaszai, amelyek bennem dolgoznak tovább és újabb kérdéseket szülnek. Ki tudja ma már szétválasztani, hogy mi az övé, mi az enyém? Fontos ez? Mindenesetre igyekeztem az Ő szavait pontosan idézni, és csak akkor változtattam rajtuk, ha a saját szavaim jobban tetszettek nekem.

Hallgatásod ideje régóta véget ért már, amikor viszontláthatlak. De ezek a kérdések nem kopnak el, és ha újra a közeledben leszek, bizony valamennyit ismét megkérdézem majd. Hadd lássam a szemedet, amikor válaszolsz vagy hallgatsz.

Az úgynevezett elme úgynevezett baja – az „osztályokon”...

Ez az egész itt az ördögnek egy nagy laboratóriuma. Emberi erőket feszeget széjjel. Közibük bűvészkedi magát. Ékeket feszít az érzés, értelem és cselekvés összhangjába. Gúzsba köti őket vagy elburjánoztatja, kiveszi őket az Én ellenőrzése alól, és megtomboltatja. Széthasítja a tudatot mint a kagylót, hogy hozzáférjen a szem gyöngyhöz, ahhoz a legbelsőhöz, az oszthatatlan, ragyogó egészhez, ami egy ember-én. De a sátán kísérleti telepe messze túlterjed ezeken a falakon ...

Az ördög gyakorlatának egyik legremekebb műfogása, mondhatnám mestertrükkje az, hogy bizonyos jó és szent dolgokat, ezeknek elmondását és megcselekedését az emberiségért – odajátssza olyan emberekhez vagy közösségekhez, akiket ő már előzetesen kompromittált. Odamesterkedik üdvös közlendőket, történéseket olyanokhoz, akiknek a szájából, kezéből aztán ez mind nem igaz vagy legalábbis gyanús ...

Ajándékélet

Az ajándékéletről olvastam tegnap este. Valaki lezuhant a sziklacsőcsúsról és függve maradt a peremen ... Tengeren, viharból delfinek kimentették ... Kivégeztetése pillanatában egy hang megállította a bárdot a hóhér kezében ... Felhőtlen égből eső oltotta el a máglyát ... Rálegyintettek az orvosok és magához tért ... Visszavarázsolták a klinikai halálból ...

Az ajándékélet – rang. A régi lovag – ha megküzdött a túlerővel, a sebek elborították, vérével élete szertepatazott ... és aztán

élve maradt – az ajándékéletem Istennek ajánlotta föl, vagyis az emberiség szolgálatára. Életem többé nem tekintette sajátjának. Tevékenységének eredményeit már nem falta föl saját maga, hanem visszaárasztotta a világba. Elindult hát, hogy megküzdjön a sötétség hatalmaival.

Ám attól tartok, hogy a vaspáncél nem védi mindvégig a lovat, nem elég minden sárkány ellen. Ezüstvértet kell cserélnie azt. De az sem elég a szaporodó fejű szörnyek ellen, s legvégül már csak az arany mellvért őrzi meg szívét, ha megőrzi ...

Még mindig a szeretetről

Mostanában úgy érzem, hogy könnyű az állatot szeretni, a növényt még könnyebb. De a követ nehéz megszeretni, mert nagyon elrejtőzik a tulajdonságaival, s az embert még nehezebb megszeretni, mert felszínre tolakszik a tulajdonságaival.

Ha „mögéje” látok egy embernek, mindig a „rossz” az, ami először átszikkaszt rám, átgomolyog, átfüstölög ... Nagy a veszélye annak, hogy akkor én is csak a rosszat tudom magamból elébe tartani, meggyűlölöm őt, és az egész kép összezavarodik, elhomályosul.

Ezért csak magaddal szabad érvényesítened az érzékenység legmagasabb fokát. Viszont magadat sincs jogod végképp elutálni! Nem tarthatod magadat reménytelennek, bármilyen szemétre bukkannál benned. Nem mondhatod le magadról.

Ne hidd, hogy csak úgy ki lehet állni az élet forgalmából ... hogy bocsánat, megőrültem, megöltem magam, nem veszek tovább részt benne.

A létezés erői

Lehetséges-e, hogy van a világban bizonyos mennyiségű élet, amit titokzatos módon elosztunk egymás között? Lehetséges, hogy mindig valakinek a terhére élek ... minden pillanatomban valaki éppen halott énhelyettem? Lehetséges-e, hogy az élet erői szétapródóznak közöttünk ... kenyérré, almává, hővé és hússá, szerelemmé, betegségek millió kínjává ... egészen az egyénig? Mindenkiből megkapod, ami a te részed. És előfordulhat, hogy amikor egyszer innál, már nincs vized, és amikor elhinni kéne valamit, nem

hiszed ... mert elfogyott a víz és elfogyott a hit, ami a részed volt? Lehetséges-e, hogy ennyi és ennyi nevetés van, és ennyi meg ennyi a sírás a világban... annyi meg annyi a hideg, amit meg kell fázni... az ételnek annyi és annyi a hiánya? Ha eszel... valahol ez az íz hiányzik egy ínynak? Mert ha igen, akkor úgy neved, hogy valakinek a sírása ez és sírj sokat és vidáman, valahol nevetnek érte, valakit megváltottál a nevetésre. Ha fázol, a kínod melegként enyhít valakit, valahol ... s az önként fázók lehelete ellene fordul a világ hidegének. Lehetséges ez?

És ezzel lassan befejezem a levelet. Nem félttem mindezt megírni Neked, mert tanításodra gondoltam: Tévedj bátran, ne légy nyárspolgár!

HARMADIK TALÁLKOZÁS (A PIRAMIS)

A színhely ezúttal Poona. Indiai nagyváros. Gandol egy tyúkketrec nagyságú, minden eresztékében zörgő-recsegő kétfedelűvel repült oda Bombayból, urasan. Egy európai házaspárt kísért. Látható élvezettel ecsetelte megrökönyödésüket, amikor észrevették, hogy a pilóta mezítláb vezeti a gépet. A Poonában élő maharisit mentek meglátogatni.

A szent ember egy kőfallal körülvett nagy ház tágas udvarán ült mozdulatlanul egy árnyas fa alatt. Illő távolságban nagy tömeg ember telepedett köré. Csend volt, áhítattal nézték, talán vártak valamire. Ám a maharisi néma és mozdulatlan maradt. Néha valaki csendben felállt, leborult, és elment. Ámde folyamatosan érkeztek mások, leborultak, leültek, hogy egy ideig a maharisi sugárzásának a körében tartózkodjanak. Anyák néha óvatosan odaérintették csecsemőjük fejét a szent fehér ruhájának a szegélyéhez. Ott ültek tehát Gandolék is vagy egy fél óra hosszat. A risi semmi jelét nem adta annak, hogy észrevette volna őket. Akkor az európai férj Gandolra nézett, hogy talán mehetnének. Abban a pillanatban az eddig mozdulatlan emberbálvány felemelte a kezét. Tekintete Gandol szemébe fúródott. Gandol hozzálépett és leborult. A maharisi ezt susogta:

„A te álmod... az a lépcső álom... nem álom volt, hanem emlékezés.” A mellette levő kosárkából kivett egy süteményt és

Gandolnak adta. Aztán újra mozdulatlaná merevedett. Gandol megrendülten távozott, a hívők tiszteletteljesen utat nyitottak neki és a nyomában osonó házaspárnak, akikről meg is feledkezett.

A „lépcsős álmot” Gandol egy évtizeddel korábban álmodta és a maharisinél tett látogatás pillanatában eszébe sem jutott.

Gandol hatalmas naptemplomot látott, helyesebben nappiramist. Fantasztikusan magas volt. A tetején jelekkel telefaragott vaskos kőtömb emelkedett, annak alján sötétlett egy viszonylag kicsi, ajtónyi kapu, ami a szentélybe vezetett. A felkelő Nap fénye először a piramis csúcsát helyettesítő kőtömbre hullott. A szentély bejáratától nagyon meredek lépcsősor szakadt a mélybe. A naptemplompiramis felső harmada már fényben ragyogott, alsó kétharmada még elmerült a félhomályban.

Ezen a lépcsőn lépkedett lassan lefelé három, fehér ruhába öltözött férfi. Talán papok lehettek a hajnali napköszöntő szertartás után. Gandol a jobbszélen ment. Ujjongó boldogság töltötte el és tökéletes nyugalom. Minden a helyén volt ebben a világban.

Így haladt lejjebb és lejjebb, míg lassan el nem merült az alatta terjengő sötétségben. Két társa akkor már nem volt vele. A lépcsősor is szűkült, s lassanként egy rossz szagú bérház csigalépcsőjévé alakult. Egy fordulónál Gandol barna faajtót látott. Benyitott. Szűk, sötét szobába jutott, egy asztal, szék, heverő volt benne. Ablaka valami világítóudvarra nyílhatott, mert sivár, szürke fény lopkodott be rajta.

Akkor már nyoma sem volt Gandolban a napfényes magasság nyugalmanak és boldogságának. Minden nehézkes lett, nyomasztó és keserves. Az ágyon valaki aludt, női alaknak látszott, felismerhetetlenül beburkolva egy rossz pokrócba, Gandol a széket odahúzta az alvó mellé, leült, és várni kezdett...

Közbevetett megjegyzés: Én is jártam Poonában, akkor is élt ott egy maharisi, aki ugyanúgy üldögélt egy fa alatt és akit ugyanolyan áhítattal övezett. De ez már nem lehetett ugyanaz a maharisi, akit Gandol meglátogatott. Vagy mégis? Ki tudja meddig élnek a maharisik? Ki tudja, hogy milyen gyorsan jönnek vissza a földre? A maharisik örökké ott ülnek a fák alatt, és örökké a lábukhoz telepednek a mestert keresők. Szeretem ezeket a mozdulatlan-érzelemtelen, növényi létformát élő, hűségese maharisiket.

Akit nem szeretek, az a tanítványok után rohangászó, propaganda-maharisi. Aki lökhajtásos repülőgépen röpdös országok és világ-részek között, plakátokon hirdeti, hogy rábízott a világ üdvössége, és jó pénzért, válogatás nélkül mindenkinek a fülébe súgja a „titkos nevet”, miután meglepően rövid idő alatt beavatta őket az istenség fontosabb rejtélyeibe. Ezek a maharisik mindig fantasztikusan díszes és hosszú neveket viselnek, amelyek közül a legegyszerűbb is hírül adja például, hogy az illető Indra legkedvesebb gyermeke, akinek az „ő kegyelmes szentsége” megszólítás jár. Az ilyen szenteknek a hű tanítványok virágos emelvényen őrzik-csókolgatják elnyútt saruját-papucsát, lábnyomát kiöntik vagy lefényképezik, ugyancsak imádás céljára. Alázat-e ez az attitűd, devóció, netán kortézia, és alázat-e ennek elfogadása? Alázat-e minden leborulás és térdet hajtás, a napon-ta százszor, rutinból megcselekedett is vagy öntetszélgs az alázatosság szerepében, azaz a legrosszabb fajtájú gőg? Ne vigy minket a kísértésbe!...

NEGYEDIK TALÁLKOZÁS (A HÍVÁS)

Ashram-émlék, fiatal brahmachári korából. Körülbelül így mesélte el: Éjjeli két órára időzítettem a gyakorlataimat. Egyik éjszaka, közvetlenül a munkám befejezése után, már elnyúltam a fekhelyemen, amikor megéreztem, hogy nem vagyok egyedül. Szemérmes vagyok, nehezen mondom ki: azt éreztem, hogy tele van a szoba halottakkal.

Szoba? Talán már nem is a szobámban voltam, hanem egy tágas, világos csarnokban, ahol öt karcsú oszlop tartott egy boltozatot. Az oszlopok zöldes fényben ragyogtak, a boltozat kárminvörös volt. Elsőként egyik nagybátyám vált érzékelhetővé, olyan volt, „mintha láttam volna”. Az életben soha nem tapasztalt melegséggel ölelt magához. Azután halott apám alakja bontakozott ki, a heverőjén feküdt, mellé ültem, nagyon intenzív szeretetáramlás kötött össze minket. Később egykori mesterem, nagyapám és mind a többiek, akik már nem voltak a földön...

Olyan melegség, szeretet, bizalom és biztonság kötött össze minket, hogy egyszerre csak elrémültem, rájöttem, hogy ez hívás. Hívnak maguk közé. Könyörögni kezdtem:

„Még ne... Még ne... Várjatok! Én szeretlek titeket, de még egy darabig élni akarok! Engedjétek élni, ne hívjatok magatokkal!”

Akkor lassan távolodni kezdtek tőlem. Jóindulattal, megértően, rábólintva. Fokozatosan kívül kerültem a csarnokon is, az egész mintha elúszott volna a messzeségbe. Akkor megláttam, hogy amit én csarnoknak néztem, az egy hatalmas kéz, ami öt ujjára támaszkodva fölénk borult. Éreztem valami indíttatást, hogy utánuk rohanjak, de a félelem visszatartott. Csak magam elé sutogtam: „Ne haragudjatok... Bocsássatok meg!”

Közbevetett megjegyzés: *Ez a „mintha látás” – ez telitalálat. A beavatottat megjázó, gátlástalanul lát és hall szellemi dolgokat, amikről olyan egzaktussággal beszél, mint egy adag rakottkrumpliról. És éppen ezzel leplezi le magát. A valódi transzcendencia mindig kvázi-élményként jelentkezik, ameddig még szavakba foglalható. De mindvégig érezhető, hogy ez nem úgy mondható el, mint egy kirándulás vagy színházi este, hanem sokkal bizonytalanabb körvonalú, vibráló, áttűnő, erősödő-halkuló történés, ahol már egyre inkább egymásba mosódik fény, hő és hang. Mit is ír erről Dante?*

*„A Mindent Mozgatónak glóriája
a Mindenségen áthat és világol,
itt hőbb, ott halkabb fényt hintvén a tájra.
Én jártam, hova legtöbb hull a lángból,
s láttam, mit sem tud, sem bír elbeszélni,
ki visszatér e magasabb világból.*

*Mert mikor vágyát közelítve kémli,
oly mélységekbe száll az emberelme,
hogy az emlék nem képes utolérni.”*

ÖTÖDIK TALÁLKOZÁS (A KÜZDELEM)

Athén. Kis garzonlakás a külvárosban. Gondol akkoriban egy idős művészettörténész-filozófus köréhez tartozott, aki az ion anyagelvék, az eleata bölcselők szakértője volt. Azon az estén az „ephe-sosi homályos Herakleitos” töredékeivel foglalkoztak. Gondol késő

éjszaka ért haza. Amint a kis előszobában felgyújtotta a villanyt, észrevette, hogy a sarokban még valaki van. Nem volt határozott formája, csak mintha összesűrűsödött volna ott valami sötétség. Szorongva osont el mellette. Minden lámpát felgyújtott, és bement a szobába. Leült a heverőre, és a nyitott ajtón át leselkedett kifelé. Az a sötétlő sűrűsödés változatlanul ott állt a sarokban. A szorongása félelemmé, a félelme pánikká fokozódott. Felugrott és felhívta telefonon az öreg filozófust. „Várd meg, hogy mit akar” – tanácsolta neki az öreg. Így hát Gandol visszaült a heverőre, és vacogva várt.

Az a sötét valami lassan közelebb jött. Egyre közelebb. Mikor már testközelségbe ért, Gandol megragadta. Vad birkózás kezdődött közöttük, életre-halálra. Gandolnak úgy rémlett, hogy egy szűk horhos fenekén küzdenek, amit magas sziklafalak vesznek körül. Gandol tudta, hogy most minden erejére szüksége van. Tudta, hogy Jákob tusáját éli újra, amit a Jabbók partján vívott az önmagában lakozó Sötétséggel. Tudta, hogy nem győzhet. Változó szerencséivel folyt a harc. Egyszer az egyikük került alulra, másszor a másik. Gandol ereje lankadt. Alulra került és akkor észrevette, hogy fent a magasban, a sziklafal peremén fehér ruhás lovasok állnak mozdulatlanul, és az ő küzdelmét nézik. Szenttelenül nézik, nem segítenek.

Összeszedte minden erejét, felülkerekedett, és a földre szorította ellenfelét. Az elenyészett. Gandol véresen, szakadtan, halálosan kimerülve kapaszkodott fel a sziklafalra. Lassan végigment a néma és mozdulatlan lovasok mellett. A lovak is fehérek voltak és a dárdák is. Leghátul megállt egy ló mellett, amelyiknek üres volt a nyerge. A lándzsa a ló nyakához támasztva várt gazdájára. Gandol kézbevette, nagy nehezen nyeregbe szállt. Akkor már ő is fehérben volt. Senki sem nézett rá, nem köszöntötte senki sem, mégis tudta, hogy megérkezett.

Közbevetett megjegyzés: Ezután történt, hogy Gandol, bráhmánista hite mellé felvette a kereszténységet. „Persze, a Grál!” – mondhatnák a keresztény ezoterikában jól képzettek. Gandol soha nem célzott ilyesmire. Mint ahogy nem lett „csak keresztény” és nem maradt meg „csak Síva-hívónek” sem. Ám sokat foglalkoztatta, hogy a kereszténység miért a megfeszített, miért nem a feltámadott Krisztust választotta jel-

képének? Sőt, egyszer azt mondta volt, hogy amíg a keresztény ember szeme a holttestre tapad és nem az örökké előre, addig megtörhetetlen az anyagi világ uralma a lelkek felett. Úgy tudta, hogy a mai ember az ősi Egyiptom újratestesültje, hogy titkos csatornák kötnek minket össze a fáraók egykori birodalmával. S ami ott materialis valóság volt, a holttest örök élete, az ma szellemi síkon jelentkezik az anyagelvű filozófiában. Az ókori Egyiptomot tükrözzük tehát, a múmia szellemi tükörképe a materializmus.

Gandol viszonya a kereszténységhez igencsak sajátos volt. Először is azt tartotta, hogy megkeresztelésével egyszersmind zsidóvá is lett, hiszen nincs kereszténység zsidóság nélkül, nincs Újszövetség Ószövetség nélkül. A „zsidóvá keresztelt hindu” ötlete sem a zsidó, sem a keresztény körökből nem váltott ki lelkesedést. Jézus-felfogása még kevésbé.

Gandol Jézust egy istenmegtestesülés befogadására évezredek óta előkészített embernek tartotta, akibe, amikor János megmerítette, beleköltözött egy Kozmosz-Isten és három évig, egészen az „én Istenem, miért hagytál el engem?” kiáltásig benne maradt. Ez az előkészület körülbelül Echnaton fáraó korában kezdődött, aki már tudott egy közelgő istenmegtestesülésről. A hébereket karmájuk azért terelte Egyiptomba, hogy felvehessék a kor legmagasabb szellemi tudását. Majd onnét kiszakadva Mózes által addig soha nem volt testi és szellemi-erkölcsi tisztasághoz jutottak. Idővel ez tette képessé őket egy olyan emberi test kialakítására, ami alkalmas volt arra, hogy egy istent magába fogadjon. Ez a zsidóság „kiválasztottságának” valódi értelme.

Az istenmegtestesülésre pedig azért volt szükség, mert az emberiség olyan mélyen beékelődött az anyag világába, hogy ott fogva maradt, magyarán: Nem tudván kiszabadulni a Földhöz kötöttségből, elakadt az újratestesülés lehetősége. Isteni áldozat kellett kiszabadításához. A nyugati kultúra ezt nevezi megváltásnak.

A Jézusban megtestesülő Krisztus, Gandol szerint Kozmosz-Isten, teremő Eloha, a Naprendszer ura, s mint ilyen, már az említett Echnaton fáradó Aton kultuszában felismert. Ő szól Mózeshez az égő csipkebokorból, Ő nevezi magát Én-vagyoknak, vagyis a Létező-Énnek. Ő köti az Ószövetséget a kiválasztott néppel, és az Újszövetséget az emberiséggel. Ő az, aki kezdetben egy ember istene volt, majd egy családé, nemzetsége, törzsszövetségé, népé, az emberiségé lett. Ő az, aki helyi istenségből egy nomád népet vezető Királlyá, majd Láthatat-

lan Világ Urává fejlődött. Ő az, aki naggyá lett, mert megszentelődött az ember által. De naggyá lett az ember is, mert ő meg az Isten által szentelődött meg.

Ez a Kölcsönösség Szövetsége Isten és ember között. Adonáj, Krisztus, Brahma, Ormuzd és Allah egy és ugyanaz. Ha nem adnak neki személyes nevet, hívhatják Tao-nak is. Tékintetik Világszellemnek vagy nagy Manitou-nak. Lehet a megszólítása Örökkévaló, Teremtő, A Világ Királya, Isten Fia, Ember Fia – mindegy. A világban csak egy transzcendencia van, de annak millió tükörképe a különböző kultúrák különböző korszakaiban és a különböző emberek fejében.

HATODIK TALÁLKOZÁS (AZ ANYA ÉS MÁS HALOTTAK)

Gandol azt álmodta, hogy anyja temetésére siet. Az anyja akkor már kilenc éve halott volt. Egy kis európai stílusú, talán reneszánsz kastélyba érkezett. Nagyon barátságos kis teremben, széles heverőn feküdt az anyja teteme áttört csipkés, fekete ruhában. Félig ráborulva gyászolt egy fiatal férfi és egy lány. A lány ruhája felcsúszott, a combját lehetett látni. Gandol szemérmetlennek érezte. De tudta, hogy ők az anyja „igazi” gyermekei. Ez nagyon fájt neki. Az „igazi” szónak súlya volt az álomban. Sok ember gyült már össze, Gandol forgolódott, ismerősöket keresett. A hátsó sorokban felfedezte nagynénjét, anyja egyik testvérét. Intett neki. Mire visszafordult, fehér, kámzsás ruhába öltözöttek vettek körül az anyját, magasra emelték, és átvitték a terem túlsó végébe. Ott körülvették, fölé hajoltak, eltakarták, és Gandol nem látta többé. Ám pontosan tudta, hogy ez az anyja „igazi” temetése, és most viszik el véglegesen Földközélelől. Nagyon megsajdult a szíve.

Közbevetett megjegyzés: Gandolt többször megszólították halottak. Ezeket az emlékmozaikokat, amelyeket beszélgetés közben néha elhullatott, most összegyűjtve adom közre.

Néhány héttel a halála után álmában megszólította a mestere. Mintha a többi tanítvány is jelen lett volna. Azt mondta:

– Hát hazaért a tanítójuk.

- *Milyen ott?* – kérdezte Gandol bátortalanul.
- Itt minden sokkal tisztább és világosabb.

Egyik nyelvtanára és az apja röviddel haláluk után olyasmit kérdeztek tőle riadtan és zavarodottan, hogy „Hol vagyok?”, „Mi van velem?” Nyilvánvalóan nem tudták, hogy meghaltak. Gandol megpróbálkozott a „szemtől szembe ültetéssel”, vagyis, hogy tudatosítsa bennük haláluk tényét.

Egyszer a kalkuttai őrült forgalomban vezette a kocsiját. Hirtelen nagy derűt és melegséget érzett, tudta, hogy az apja mellette van. Utánaszámolt a káma-loka időszámítás szerint. Kiderült, hogy akoriban apja az ő születése körüli időkben járhatott.

Halála után egy évvel anyja megjelent álmában. Fagyoskodva feküdt egy európai temető pázsitjának a szélén az út mellett. Onnét panaszkolt, hogy már egy éve nem kapott enni! Gandol nem tudott segíteni neki.

Athéni tartózkodása idején egy éjjel fantasztikus feszítő erőre ébredt, ami a fejét hasogatta. Az anyja – aki akkor már három éve nem volt a földön – próbált áttörni a tudatához. Gandol megrendült ennyi erő és elszántság megnyilvánulásától. „Micsoda nagy-szerű új élet fog fakadni a számodra” suttozta. Akkor közbetolakodott valaki. Nő volt, és Gandol anyjának érezhető ellenállásán erőszakosan áthatolva üzent: „Keresd meg a fiamat.”

És felderengett egy utca. Gandol egyszer csak tudta a címet is. Viszolygott a helyzettől – és fölébredt. Majd egy éven át igyekezett elfelejteni a történeteket. De Athénből való elutazása előtt elment a mondott-látott helyre. Az utcában ott egy házhív volt, gázos, üres telek.

Amikor fiatal brahmacháriként első éjszakáját töltötte az ashramban, álmában két férfi hajolt föléje figyelmesen. „Még nem!” – mondta az egyikük, „Még nem!”

Néhány héttel legjobb barátja halála után, éjszaka hirtelen felébredt. Érezte barátja jelenlétét.

- Miért keltettél fel?
 - Valaki jön.
 - Ki jön?
 - Nem tudom. Sokan vannak, és mintha néznének visszafelé. Várnak valamire.
- Néma párbeszéd volt. Átsugározta a szorongás.

S végül arról is be kell számolnom, hogy Gandolt Párizsban egyszer visszahozták a klinikai halálból. Megállt a szíve. S amíg látószólag eszméletlen volt, a következőket élte át: Irtózatossá forróság támadt a fejében. A forróság összesűrűsödött, és érzékelhető vöröses-arany tűzgömbbé vált. A tűzgömb rohanni kezdett a tarkója felé, majd le a hátgerince mentén az ágyéki csigolyáig. Ez nagyon gyorsan ment végbe, mégis sokáig tartott. Gandol ezt úgy fejezte ki, hogy „a tűzgömb lassan rohan”. És ez volt életének legintenzívebb erotikus élménye.

Amikor magához tért, eszébe jutott, hogy tanult erről valamit a „köztes létről” szóló közlések során. A tűzgömb az életerők eltávozásának egyik lehetséges, de „rossz” útját járta be.

Záró megjegyzések: *Most már elkerülhetetlen, hogy legalább vázlatosan összefoglaljam mindazt, amit Gandol a meghalás folyamatának első szakaszáról tanított.*

A meghalástörténet tudatossága vagy öntudatlansága főként az ember szellemi felkészültségétől, színvonalától és az önátadás mértékétől függ. Az életbe kapaszkodás pánikja szükségképpen erőszakossá teszi a halált, megnöveli a meghalás sokkját s ezáltal az öntudatvesztés lehetőségét. Ezért rosszat tesz a távozó, aki őt visszahívja, vissza akarja tartani: a siránkozó, aki földi élményeit idézi vissza: „Ez volt a kedves ételed, karosszéked...” stb.

„Papírforma” szerint az alábbi fázisok következnek be:

– A rezzenéstelen szemlélet. *A leélt élet – rövid időre kikerül az időfolyamatból – és teljes egészében, minden rejtett történéssel együtt terül a távozó elé. Ez a kontempláció érzelmentelen, gondolatlan, objektív tudomásulvétel. Időtartama 2-4 földi nap. A ravatalozás időtartama és értelme.*

– Káma-loka, a „vágyak helye”. *A leélt élet visszafelé pereg, de gyorsabb ütemben. Ez a periódus annyi ideig tart, amennyit az ember*

aludt élete során. Tehát durván egy földi nap alatt három napot él át, egyre hátrálva az időben a kezdetek felé. Egyre fiatalodva.

A káma-loka első szakasza szenvedésteli. Ez a megszokott testi vágyak kielégíthetetlenége miatt van. A távozó vágyik még érintésre, az evés-ivás, lélegzés élményére, de nincs már teste, amivel mindehhez hozzájuthatna. Éhezés, szomjazás, fulladás félelme kinozhatják ebben a keleti „tisztítóútzben”, amíg e földi-testi igények ki nem égnek belőle. Az aszkéták sorsa e vonatkozásban érthetően könnyebb. Az aszkézis tehát a halálra való előkészületnek is tekinthető. Ám semmiképpen sem az a vágyakat elnyomó-elfojtó, önmagán erőszakot tevő formája. Magát a testi vágyat kell szellemivé alakítani, szublimálni. Amíg jelen van az életünkben, ki kell élni őket. Mert az elfojtott vágy sokszoros erővel lobban fel a halál után és még gyötrelmesebbé teszi a kámalokát.

A káma-loka emellett az emberi személyes kapcsolatok újraélésének a színhelye. Tehát a nagy lelki örömök és kínok világa attól függően, hogy megoldott vagy elrontott, tovább rontott karmikus kapcsolatokat él-e újra át. Ám a kialakult helyzet mozdulatlan és változtathatatlan, kvázi úgy dermedt meg, amilyen a halál pillanatában volt. A köztes létben csak szemlélet van. A változáshoz újra meg kell születni és az életben találkozni.

Míg a káma-loka élményvilága pereg, megtörténik az életerők szétszólása az életerők világába. Ez a folyamat kb. a halált követő egy esztendeig tart. Egyes iskolák ezt nevezik az „éter halálnak”. A káma-loka jóval hosszabb periódusának a végén a vágyak, ösztönök, érzelmek, indulatok is szétszolanak a vágyak világában. Ha minden rendben megy, ezt a folyamatot „asztrális halálnak” is nevezik.

Ha minden rendben megy? Igen. Mert az asztrális halál küszöbén megjelenik a „hófehér kékség” víziója.

Mintha egy fehér-kékesen sugárzó nagy víz partjára érkezne a Földről eltávozott. Ez a sugárzás azt üzeni: „Oldódj belém!” S neki nyugodtan belé kellene oldódnia, át kellene engednie magát ennek a hívásnak, abban a biztos tudatban, hogy a túlpartron megint rátalál önmagára, rátalál az Énjére.

Sokan ezen a ponton akadnak el. A megsemmisülés pánikja, az Én-vesztés iszonyata eltávolítja őket a hófehér kékség közeléből. Ez a megtorpanás hosszú ideig eltarthat. Ők azok a tétova szürke árnyak, akik vissza-vissza vágnak az elhagyott világba. Őket lehet meg-

idézni spiritiszta szeánszokon, őket „fogják be” a médiumok, a halottlátók, halottidézők.

A káma-loka befejeződésével az egykori embernek már csak a szelleme és az Énje vándorol tovább a köztes létben. A káma-loka pozitív élményei egyben azt is jelentették, hogy kapcsolatba tudott kerülni ennek a szférának az erővel, felvette belőlük magába mindazt, amire szüksége lesz az újratesztelésekor az elkövetkező életében. A kínzó élmények viszont szeparálták, tártalan magányra ítélték, s ebben a periódusban képtelen volt arra, hogy a körülötte levő erőkkel feltöltse magát. Az új életben ez mint hiány fog jelentkezni, tehetetlenség, kudarc, betegség okozójává válhat.

A káma-loka végén az emberi kapcsolatok érzelmi és morális elintézetlenségei már tisztán összegyűltek. Várni fognak a tovább haladóra, amíg újra a Föld felé fordulva visszatér, s belőlük is építeni kezdi eljövendő életének karmáját.

Kiegészítő magyarázatok

1. Gondolnak egykori mesterével való találkozásán elhangzott párbeszéd emlékeztet Pál első levelére, amit a korinthusbelieknek írt: „Mert most tükör által homályosan látunk, akkor pedig színről színre...” (13.12.)

2. A „szemtől szembe ültetés” tulajdonképpen egy halottkísérési eljárás, amivel segíteni próbálnak az eltávozottnak. Állítólag a hervadó vágott virágból kiszálló életerő és a tűz (pl. gyertya) egymáshoz való közelsége segít a kontaktus megteremtésében. A meghaltra koncentrálna az alábbi „üzeneteket” szokták – néhány héten át – közvetíteni:

– Meghaltál. Létezel, de nem a földi életben, hanem a köztes létben.

– Ne félj, ha ijesztő alakok közelednek feléd. Ezek a te gondolataidból, érzéseidből, indulataidból és cselekedeteidből formálódtak. Önmagadat látod. Önmagaddal találkozol. Minden, amit életed során magadból a világba küldtél, most feléd tart. Ez a tükörélmény. Ezek nem objektív létezők. Ne félj tőlük. Ismerd fel bennük – magadat.

– Ha fájdalmasan tiszta, gyötrelmesen éles fényt láatsz, aminek ragyogása elviselhetetlen – mégse menekülj, hanem tarts fe-

léje. Távolodj el a hívogató, megnyugtatóan szelíd vagy zavaros fényektől. Ne menj a megnyugvást ígérő fények felé! Menj a kibírhatatlanul kínzó világosság irányába!

3. Az életerők eltávozásának legkedvezőbb helye a fejtetőn levő életerő-központ (csakra).

Itt végződik a második rész Gandol találkozásairól.

Áldott, aki e világra született!

HARMADIK RÉSZ

INTERMEZZÓ: ÉG ÉS FÖLD KÖZÖTT

A KÉTELKEDÉS FRISSÍTŐ ZÁPORA

vége lezúdulhat az üres egekből és felüdítheti a misztikumba belekókadt lelkünket. Hadd szóljon először a költő:

*„Nem hiszek én egy istenben, mert bárhova nézek,
istent látok, ezért, s nem szomorú a világ.
Egyike gyilkos, a másika áldott, másika részeg,
egyike zengő ég, másika néma virág.
Mind hatalom, de nem egyenlők az erőre, ha egy int
gyakran a másik fut, gyakran a másika fél.
Egyike fényes, a másika vak, hogy lenne ez egy mind?
Semmi az, ami csak egy, semmi sem egy, ami él.
Nem hiszem én az egy istent, hiszem az ezer istent:
azt, aki adja a fényt, azt, aki adja a dalt,
azt, kivel a kín is édes, azt kivel a mocsok is szent...*

...

*Élnek az istenek és még érzi hatalmukat egyre
bárha nem is hisz már bennük a léha világ,
egy isten se szorult a hitre s az emberi kegyre
egyike zengő ég, másika néma virág.”*

Babits sorai ezek, csak annyi változtatással, hogy a hangsúlyos **kiemelés** tőlem való. Mert hogy tényleg, kellenének-e mi az isteneknek, ha lennének? S kellenének-e az istenek nekünk, ha mi léteznénk?

Nem a létre vágyó nemlétezők próbálkozásai ezek a mítoszok? „*Mi oly anyagból vagyunk, mint álmaink, s törékeny életünk*

álmok veszik körül” ez így hangzik shakespeareül, szabólőrincül pedig ekképpen: „*Vajon Dzsuang Szi álmodja a lepkét, a lepke őt és mindhármunkat én...*”

Miben higgyünk? Mi hát az igazság? Hol a bizonyosság? Fájdalmas-vidáman gyözködöm magamat és most titeket is, hogy aki (áldottan) e világra született, mondjon le vágyáról a bizonyosságok után! Mert bizonyosságot sehol és senkinél sem fog találni, és ha mégis, előbb-utóbb kiderül majd, hogy lidércfény nyomába eredt, megsalattott.

Aki (áldottan) erre a Földre született, mondjon le vágyáról az igazság után! Mert sehol, soha senkinél nem talál majd igazságot, és ha mégis, előbb-utóbb kiderül majd, hogy csak az álcás hamiság vendége volt. E nyomorúságában vigasztalja az a felismerés, hogy az igazság fölösleges és unalmas, s ha egyszer valaki megelné, nem tudna mit kezdeni vele. Vajon igaz-e, hogy csipkebokor égett a Sinai hegységben Mózes előtt és Hang is szólott belőle? Lényeges-e, hogy a Tűz előtte vagy benne lángolt, és a Hang kívülről szól-e hozzá vagy őbelőle szól a világhoz? Fontos-e, hogy a víz valóban borrá változzék a korsókban vagy éppen elég az is, hogy az emberek megmámorosodnak az élet vizétől, amit Jézus fakszt a számukra? Jól informálnak kell-e lennünk arról, hogy a gonosz Mara hadai valóban meghunyászkodtak-e a Célhozérkezett előtt vagy ennyi is elég: „*Minden létezés – szenvedés, minden létezés oka az életvágy, aki nem vágyik élni – nem szenved...*”

Ne higgyünk hát barátaim a túlvilágról jól értesülteknek! A mi vallomásunkat Magyarországon Kosztolányi Dezső fogalmazta meg:

*„Semmi, ami barbár
nem kell soha nékem, semmi, ami bárgyú.
Nem kellene nekik se, kik titkon az éggel
rádión beszélnek, a jósok, a boncok,
a ferde vajákos, ki cifra regéknek,
gőzébe botorkál, csürhe-silányok,
kik csalva, csalatva egy jelre lehullnak...*

*Csak a bátor, büszke, az kell nekem, ő kell,
őt szeretem, ki érzi a földet,*

*tapintja merészen a görcsös, a szörnyű
Medúza-valóság kő-iszonyatját,
s szól: „ez van”, „ez nincsen”,
„ez itt az igazság”, „ez itt a hamisság”,
s végül odadobja férgeknek a testét.
Hős kell nekem, ő, ki
déli verőben nézi a rémet,
hull könnye a fényben
és koszorúja
izzó szomorúság...”*

Barátaim! Hallgassunk most néhány percig. Várjunk, amíg a kétkezdés gyökeret ver a lelkünkben. Aztán azt is várjuk meg, amíg a „semmit sem hiszek” átváltozik arra, hogy „mindent lehetségesnek tartok”. Elmélyedésünk tárgya az legyen, hogy vajon miért mondotta volt a Logionok szerint Jézus: „*Nem lehetsz az apostolom Tamás, mert ittál az én forrásomból és megmámorosodtál tőle!*” S miért fogadta el apostolának akkor, amikor kételkedő lelkűvé változott?

(A szerző zárószavai a Csan-Taó Szövetség első kelet-európai megbeszélésén, 1991. április 21-én, Marosvásárhelyen.)

ÓVÁS HAMIS TANÍTÓKTÓL

A hamis tanítók kilenc ismérve:

1. A hamis tanító nem várja, hanem kajtatja a tanítványokat.
2. A hamis tanító békéje nyüzsgés, csendje propaganda.
3. A hamis tanító a belsőről beszél és külsőség lesz belőle.
4. A hamis tanító részesülni akar a tanítvány alázatából és odaadásából.
5. A hamis tanító fél a tanítóktól. A hasonlóan hamisak riválisai, az igaziak leleplezői lehetnek.
6. A hamis tanító szegényen is jól él. Hirdeti, hogy küldetése kényszeríti erre.

7. A hamis tanító tanítványait titkokkal és különlegességekkel fizeti ki.

8. A hamis tanító magához öleli az életre gyávát és szavaival színesre festi a szürkeséget.

9. A hamis tanító saját útját a legigazabbnak hirdeti minden út közül.

Párbeszéd a hitetlenségről

– *Gondol úr, honnét jön a vallás, az okkult gondolat?*

– *Halálfélelemből.*

– *Megvált-e a hit a halálfélelemtől?*

– *Láttál-e már ravasz gazdát, aki a szamár hátán ülve botról szénacsomót lógat az állat szája elé? Örökké megy utána, és sohasem éri el.*

– *Luther doktor az égre tekintve azt felelte egy kétségbeesett szerzetesnek, aki megvallotta, hogy néha maga sem hiszi azt, amit tanít: „Hála neked Uram! Azt hittem, hogy csak én vagyok ezzel így.” Valódi volt-e hát Luther doktor hite?*

– *Valódi volt, mert kételkedni mert.*

– *Szamár volt-e hát Luther doktor, aki örökké járt az elérhetetlen szénacsomó után?*

– *Ennél mi jobbat tehetne az ember?*

– *Hogy nem megy utána.*

– *Vagyis olyan szamár lesz belőle, akit csak ütnek és még szénacsomója sincs.*

– *Mégis higgyünk tehát?*

– *Ne, mert megkérdezted.*

– *Tagadjunk?*

– *Ne, mert megkérdezted.*

– *Akkor hát, mit tegyek?*

– *Foglalkozz az élet dolgaival.*

– *És ez üdvösséget hoz-e majd nekem?*

– *Üdvösséget hoz.*

– *Biztos ez?*

– *Most már nem is olyan biztos.*

A hiteles szellemi élmény

nem formálható gondolatokba, nem kimondható, nem megosztható.

*Dante szól: „...Mert szememben mind tisztább fénytel telten
a magában-egy Igaz sugarába
mind jobban-jobban behatolni mertem.
Innen kezdve látásomat hiába
vágynom leírni: gyenge lesz az ember,
szava rá, és emlékezete kába.
Mint akit elfog álomteli szender,
s ébredve megmarad a benyomása,
de másra emlékezni nem bír, nem mer:
úgy tűnt el az én lelkem látomása.
Valami édes megmaradt belőle
máig, s ki merne emlékezni másra?...”*

Tetszik tudni miről van itt szó? ISTENLÁTÁSRÓL!

Hát ne higgy azoknak, kik másra is mernek emlékezni, a „valami édesen” kívül!

GANDOL 13 TÉTELE

1. Egyetlen teremtő erő van – a hit. Vedd észre, hogy
 2. Hite csak az embernek van. Az Istennek nincs hite. Ezért
 3. Teremteni csak az ember tud. Amiből az következik, hogy
 4. A világot az ember teremtette. Sőt, az
 5. Istent is az ember teremtette. Tehát
 6. Minden csak akkor és addig van, amíg az ember hisz benne.
- Ámde
7. Az emberiség egykori csoport-Énje, individualizált Énekre bomlott. Azóta
 8. Minden ember saját kozmoszt teremt magának. De jobbra öntudatlanul.
 9. Saját kozmoszában minden valóságos, él és hatékony, amiben hisz. (Az élet-erők)

10. Sajat kozmoszában a Semmit teremti az, aki semmiben sem hisz. (A halál-erők)

11. Sajat létezésedet te tartod fenn, önmagadban való hiteddel. (Legyen!)

12. Sajat halálotat te idézed elő azzal, hogy pusztulásodba beleegyezel. (Ne legyen!)

13. Egyetlen Isten van – az ember. Százezer Isten van – az ember. (Uram, irgalmazz, hogy ezt a titkot elárultam nekik! Szerencsére, úgysem veszik majd komolyan.)

Török Sándor rájött arra, hogy az ember „a legkisebb isten”. Ahhoz már gyáva volt, hogy kimondja: Az ember az egyetlen isten.

Az öntudatára ébredő egyetlen isten félni kezdett kozmikus magányától és attól, hogy öntudata újra kialszik. Ezért teremtett valami örökké valót, és azt elnevezte anyagnak. Anyaggá testesült, és az anyag formát öltött. A formát öltött anyag félni kezdett a forma fölbomlásától. Ezért megteremtette az anyag és forma nélküli istent, vagyis régi önmagát. Ezt nevezik a Létezés Kerekének.

TAO TE KING

Az ÚT – vagyis a TAO

Elindultam az úton a bizonyosság felé – és egyre bizonytalanabb lettem.

A fény felé mentem – és egyre sűrűbb lett körülöttem a homály.

Hitem kétséggé, tudásom megkérdőjezhetetlen kérdésekké változott.

Tanítványként indultam el, mesterré lettem, és most már a misztikus zsibárusok legkisebbje is megmosolyog.

Az arany kővé válik a kezemben, a kő vízzé, és kicsurog az ujjaim közül.

Már régen csak állok, és a tájak elvonulnak mellettem.

Angyal érkezik, résztvevően rám néz, és mert senkit sem lát, azt suttojga: „Te szegény...”, és tovább repül.

Az ERÉNY – vagyis a TE

Önképemhez érkeztem, és tükörként törtem össze, amikor be akartam lépni saját magam szentélyébe.

*„Fuss! Rohanj! Csak így menekülsz.
Árnyékod követ.
Fölötted elfogy az út.
Alattad elfogy az ég.
Szembe szaladsz magaddal.
S ha kiállod pillantásod –
megmaradsz!”*

(Füri Anna verse)

Megmaradtam. Kiálltam. Szembe szaladtam magammal. Alattam elfogyott az ég. Fölöttem elfogyott az út. Árnyékom utolért. Megmenekültem. „Látja Isten, hogy állok a napon.” A percek kihullnak az időből. Az idő kihullik belőlem.

A KÖNYV – vagyis a KING

Rekviem az egykor élő szellem emlékére.

A táltosló legendája

Élt egyszer a Mennyei Birodalomban egy hatalmas mandarin. Egy napon magához hívta az udvarában élő agg taoista bölcset.

– *Ugye tudod, hogy egész életemben egy táltosló után vágyódtam, de soha nem találtam rá egyre sem. Most híre érkezett annak, hogy az óceán partján eladásra kínálják egyet. Olyan drágán adják, hogy rámenne a fele vagyonom. Én akkor is megvenném, de attól félek, hogy becsapnak. Kérlek, utazz oda, nézd meg, hogy valódi táltosló-e, és ha igen, akkor megveszem.*

– Uram – szólt az öreg – én már kilencven is elmúltam. Nem bírok olyan messzire utazni. De van nekem egy jó barátom, ő még csak hetven éves, és megbízhat az ítéletében. Őt küldd el helyettem.

Így is történik. Idő múltán megint hivatja a mandarin a bölcset.

– *A te barátod teljesen hülye! Megvetette velem a lovat. Kérdem, hogy milyen? Azt mondja, hogy egy nagy fehér kanca. Hát tegnap megérkezett a ló. Egy kis fekete mén!*

– Uram, megnézhetem én is ezt a lovat?

Mindketten lemennek az istállóba, nézik a kis fekete mént, és az öreg taoistának potyogni kezdenek a könnyei.

– *Miért sírsz?*

– Örömben sírok. Mert az én barátom nagyon jól öregszik. Már csak a lényegre figyel. Uram, ez táltosló!...

És itt ér véget az Intermezzó.

Áldott, aki e világra született!

NEGYEDIK RÉSZ

GANDOL KATEKIZMUSA

- *Gandol úr, igaz-e a te katekizmusod?*
 - Az én katekizmusom nem igaz!
 - *Akkor miért tanítod?*
 - Mert nyilvánvalóvá teszi, hogy semmi sem igaz.
 - *És ez igaz?*
 - Ez sem igaz.

AZ EMBER ÉS A TEREMTÉS

- *Befejeződött-e a teremtés?*
 - Nem, a teremtés nincs befejezve. A világ teremtése jelenleg is tart.
 - *Most mi teremődik?*
 - A mi világkorszakunkban jön létre az erkölcsi világregend. Ez az ember küldetése. Az ember alatti és az ember feletti világokban nincs erkölcs.
 - *Mi az erkölcsi világregend létrejöttének az előfeltétele?*
 - A szabadság. A választás szabadsága jó és rossz, világosság és sötétség között.
 - *Mi a szabadság előfeltétele?*
 - A független Én. Ezért az emberiség története az Én-fejlődés története.
 - *Mi hat a fejlődés irányába?*
 - Minden, ami fokozza az ember Én-érzését, önmagára eszmélését és reagálását önmagára.
 - *Mi hat a fejlődés ellen?*

– Minden, ami az Én élményét a Mi élményével akarja helyettesíteni, a fanatizmus, a kollektív örületek, az önkábítás, a varázslatok, a guruk lábához borulás.

– *Mikor csap át az Én-fejlődés önmaga torzulatába?*

– Amikor a túltengő Én önimádatba fordul. Amikor valaki elhiszi, hogy az Én – ami eszköze a szabadságnak és a választás felöltségének – objektív létező, sőt, feltételezi, hogy isteni rangú, túlnő életen és halálon.

– *Mi tehát az Én?*

– A test, az életerők, a vágyak, az értelem és a cselekvés időleges ötvöződésének földi formája.

– *Meddig él az Én?*

– Ameddig a test él, ameddig az életerők élnek, ameddig a vágyak élnek, ameddig az értelem él és ameddig a cselekedetek hatása él a világban.

AZ ISTEN

– *Ki az Isten?*

– Az Isten a világ szellemi lényege.

– *Honnét tudjuk, hogy van Isten?*

– A világban vannak anyagi jelenségek, tehát van anyag. A világban vannak szellemi jelenségek is, tehát van szellem.

– *Hány Isten van?*

– A világnak egy szellemi lényege van. De ez a szellemi lényeg nagyon sokféle szinten és sokféle formában nyilvánul meg. Ezt tudva beszélhetünk akár istenekről is.

– *Miért keletkezett annyi vallás?*

– Minden vallás ugyanarról az egyetlen transzcendenciáról beszél más történelmi korszak, más kultúra más formanyelvén, máshová helyezve a hangsúlyokat. A Biblia Istene sem azt mondja, hogy nincs isten rajtam kívül, hanem csak azt, hogy ne legyenek neked isteneid rajtam kívül.

– *Melyik Isten igazi vallása?*

– Amelyik nem tartja magát igazabbnak a többinél.

– *Személy-e az Isten?*

– Kezdetben nem volt személy, hanem egy téren és időn kí-

vüli – tehát makrokozmosz – erő. Azután évezredek óta annyi, öt személyesen megszólító szellemi energia áramlott felé, hogy lassanként személyessé is vált. Így hát kölcsönösen teremtik egymást az emberrel.

– *Van-e bennünk valami Istenből?*

– Az igazi emberben van valami Istenből, egy rész az egészből, térben és időben, tehát a mikrokozmosz létben.

– *Vannak nem igazi emberek?*

– Egy idő óta egyre többen születnek a földre emberformában, de lélek – azaz isteni rész – nélkül. Isten fiai ők is, de nem a mi kozmoszunkból jönnek. Tevékenységük itt és most kedvezőtlen a számunkra.

– *Mit csinál bennünk az isteni rész?*

– Várja, hogy mi megváltjuk őt. Ez azt jelenti, hogy olyan szintre kell fejlődünk, amikor már véglegesen leszállhatunk a lét kerekéről, kiszakadhatunk az újratestesülések forgatagából, és ezzel együtt belőlünk is kiszabadulhat az isteni rész és visszatérhet eredetéhez, a makrokozmosz léthez.

– *Csonka-e most az Isten?*

– A tökéletes mindig tökéletes marad. Az Isten az emberrel és az egész teremtett világgal együtt tökéletes. A teremtés és az egész világfejlődés az Istennel történik, az Isten belső folyamata. Istenen kívül nincsen semmi se.

A MEGVÁLTÁS

– *Valóban megváltott-e az emberiség?*

– Többször is, mindig, amikor fejlődése válságba került.

– *Ki váltja meg és miért?*

– A szellem ereje, áldozatból.

– *Mikor történt a legutolsó megváltás?*

– A Jézus nevéhez kötődő szellemmegtestesüléskor.

– *Miért volt szükség megváltásra?*

– Mert az ember olyan mélyen süllyedt bele az anyagi világba, hogy fogságba került, és megakadt az újratestesülések körforgása.

– *Mi jelzi a nagy változást?*

- A Szentek Szentje kárpitjának végighasadása.
- *Miért hasadt el a kárpit?*
- Annak a bizonyosságaként, hogy az ember az Én-fejlődés olyan szintjére jutott, hogy már nincs szükség közvetítőkre a transzcendencia felé. Mindenki maga alakítsa viszonyát az Istennel.
- *Mi következik ebből?*
- Az, hogy nincs szükség beavató mesterekre, imádandó gurukra és risikre, maharisikre, swamikra, még kevésbé szentekre és parafenoménekre. Minden mások által végzett beavatás regresz-szív, tehát tiltott!
- *Mi Jézus viszonya az eljövendő Maitréja Buddhához?*
- Lehet, hogy Jézus volt a Maitréja Buddha. Jézus volt Visnu legutolsó megtestesülése. Jézus volt a visszatért Zarathustra. Jézus volt az újratesztelt Mózes, aki betöltötte saját törvényét és akivel új szövetséget kötött az Úr. Mert a név – mindegy. A szellem – ugyanaz.

A SÁTÁN

- *Van-e Sátán?*
- Ha van a hitetekben, van a valóságban is. Hányszor ismétlem, hogy a hit az egyetlen teremtő erő?
- *Hányféle Sátán van?*
- Úgy mondják, hogy vannak Isten-rokon és Isten-idegen sátánok.
- *Hogyan születtek az Isten-rokon sátánok?*
- Ósidőkben csak egyetlen mágikus szellemi erőről tudtak az emberek. Ez az erő kettős fényben villódzott: Szent volt és tiszta – ezért érinthetetlen az ember számára. Profán volt és mocskos – ezért érinthetetlen volt az ember számára. A vallás és az erkölcs megjelenésével az az erő kettéhasadt Világosságra és Sötétségre. Figyeljétek: „És eljövének az Istennek fiai, hogy udvaroljanak az Úr előtt. És a Sátán is eljőve közöttük.” (Jób, 1,6.)
- *Miben tevékenykedik az Isten-rokon Sátán?*
- Edzőtársunk földi életünkben. Gonoszra kísért, de titkon annak örül, ha legyőzzük őt. Ő adja a fegyvert önmaga ellen. Saját erejéből juttat nekünk saját maga legyőzéséhez. Ezért a neve Lu-

cifer, a Fényhozó, aki azonos Prométheussal, aki lelopta az égi tüzet az embereknek. Áldozatos Sátán. Aki alázattal vette magára a gonoszság igáját:

„...Akkor előjövö egy lélek, aki az Úr eleibe áll, és monda: Én akarom megcsalni őt. Az Úr pedig monda néki: Miképpen?

És felele: Kimegyek, és hazug lélek leszek minden ő prófétáinak szájában. Akkor monda az Úr: Csald meg, és győzd meg, menj ki, és cselekedjél úgy.” (1 Kir. 22, 21-22.)

– *Mi az égi tűz?*

– A szellem fénye, a látó, hangzó és azonosuló értelem.

– *Miben tevékenykedik az Isten-idegen Sátán?*

– Miután hit nélkül teremtésre nem képes, meg akarja szerezni a „finom kreatúrát”, hogy idegen kozmoszokba távozzon vele.

– *Megtörténhet ez?*

– Az ember ma már szabad. Minden karmikus kisiklás megtörténhet vele.

– *És mit lesz a többiek sorsa?*

– Nincs egyéni üdvözülés, és nincs egyéni kárhozat sem. Az Én – a fejlődéshez szükséges létillúzió. Az Én csak annyira szuverén, mint a szőlőszem a közös fürtön. Az emberiség sorsa kollektív. Közös üdvözülés vagy közös kárhozat. Ezért segítsünk egymásnak.

AZ ÚJRATESTESÜLÉS

– *Van-e lélekvándorás?*

– Emberi szinten ma már nincs lélekvándorlás. A lélekvándorlás a csoportlélek létezését feltételezi. Ezen a fejlődési szinten a mai ember már réges-régen túljutott. Csoportlélek formációt csak az ember alatti létezési formákban, az állat-, növény- és ásványvilágban találhatunk, amikor a faj, a fajta viselkedik egyénként közös Énnel rendelkezve. Lélekvándorlás tehát egykor az ősidókben volt, de ma már nincs. Azonban van újratesztelés.

– *Mi testesül újra?*

– Egy meghalt ember érzéseinek, gondolatainak és cselekedeteinek energiája egy idő után újra lényé, új születéssé áll össze.

– *Mennyi idő után?*

– Ez a folyamat a fejlődéssel gyorsul. Ősidőkben sokezer évig is eltartott a köztes létben való tartózkodás. Ma egy európai kultúrkörben élő ember átagosan 4-500 évenként testesül meg újra. Akkor, amikor feldolgozta az elmúlt élet élményanyagát, felépítette új karmáját, és már annyit változott a földi élet, hogy „érdeemes” újra részt venni benne továbbfejlődése érdekében. Magasan fejlett szellemeknél ez az idő jelentősen megrövidülhet. Akik „segítőként” térnek vissza, holott már leszállhatnak a „lét kerekéről”, azoknál még inkább felgyorsulhat az újraszületések egymásutánja.

– *Mit jelent az elmúlt élet élményeinek feldolgozása?*

– Sok szempontú újraélést, egyre „táguló körökben”, mindig más aspektus előtérbe kerülésével:

– személyes karmikus kapcsolatok, megoldások, elintézetlenségek, rontások, adósságok,

– a karmikusan adott nép sorsával való azonosulás sikere és kudarca,

– a karmikusan adott vallással és hitérettel való azonosulás sikere és kudarca,

– az emberiséggel való azonosulás sikere és kudarca,

– az állati, a növényi, az ásványi – tehát az ember alatti – világhoz való viszony.

Az elintézetlenségekből és a rontásokból épülnek fel az újra átélni szükséges kapcsolatok és élethelyzetek.

– Ez tehát a halott bolyongása saját egykori érzései, gondolatai és cselekedetei között?

– Egy szempontból igen. Más szempontból kapcsolatba kerülés vagy elmagányosodás e „szférák” szellemi erőivel, nép- és korszakszellemekkel, vallások szellemi impulzusadóival, az állat, a növény és az ásvány magas rendű csoport-Énjeivel, ha úgy tetszik isteneivel. A tőlük felvett erők vagy azok hiánya besugárzik az új életre készülő ember testi felépítésébe, karakterébe, sorsába.

– *Ugyanaz az ember testesül-e újra?*

– Ugyanaz a lény, de nem ugyanaz a személyiség. Azonos energiák, de nem azonos Én-illúzió.

– *Az ember maga építi-e föl a karmáját?*

– Egy ideig, ameddig öntudatánál bír maradni a köztes létben. Ez attól függ, hogy milyen fejlettségi szinten van és mennyire

készült fel a halálra. Amikor „belekábult” vagy „belealudt” a kozmoszba, szellemi erők „veszik a karjukba”, hordozzák a szférákon át és helyette építik fel eljövendő karmáját. Ezt néha észre lehet venni abból, hogy valaki mennyire érzi önmagával azonosnak vagy én-idegennek a sorsát.

– *Végzetről van-e szó vagy sorsról?*

– Ma már sorsról, vagyis tendenciaszerűen jelentkező élethelyzetekről, amelyekben szabadon cselekszik. Minél több a múlt elintézetlensége, annál kötöttebb a karma. Minél kevesebb az, ami megoldásra vár, annál nagyobb az ember belső szabadsága. Az Én-fejlődés története egyben annak a története, hogyan enyhül a végzet (ananké) – sorssá (fátummá).

– *Újratestesülhetünk-e állatként, állatok emberként?*

– Már régen nem. Messzire eltávolodtunk az állati létformától. Alig képzelhető el egy életben, hogy „karmikus rontás”, ami egy embert állattá vetne vissza vagy olyan óriási fejlődés, ami egy állatot a mai ember szintjére emelhetne. Ez az ősi lehetőség – bezárult.

– *Miért szaporodik az emberiség létszáma? Honnét jön ez a sok „új” lélek?*

– Nincsenek „új” lelkek. Az emberiség látszólagos szaporodásának három oka van:

– Csak emberként lehet újratestesülni.

– Csak a Földre lehet megszületni. (Öt másik inkarnációs lehetőség – a Káli Júga, az ún. Sötét Kor végének közeledtével – bezárult.) A hat inkarnációs „lóka” közül most csak a Föld működik. Nem lehet pl. megszületni a „préták” birodalmában, a különböző tisztító helyeken, poklokban, sőt a „napnyugati” vagy a „napkeleti” paradicsomban sem.

– A köztes létben töltött idő egyre rövidül, az újraszületések forgataga gyorsul.

– *Miből látszik, hogy valóban van fejlődés? Miből látszik, hogy a Káli Júga korszak végének kezdeténél vagyunk?*

– Az új generációkban egyre több embernek van ún. struktúralátása. Látják a dolgok belső szerkezetét. Egyre több embernek van „bevillanó” emlékezése előző életére. (Nem veszélytelen helyzet, lelki zavarokat okozhat.)

– *Miért tagadják a zsidó és a keresztény teológusok a reinkarnációt?*

– Nem tagadják, csak nem hangsúlyozzák. Akkor, amikor ezek a vallások keletkeztek, az emberi fejlődés más nagy kérdései kerültek előtérbe, elsősorban az egyistenhit. De pl. Mikeás próféta tud Illés reinkarnációjáról: „Imé, én elküldöm hozzátok Illést, a prófétát, mielőtt eljő az Úr nagy és félelmetes napja”, s Keresztelő Jánostól is azt kérdezzétek a zsidók: „Vajon, Illés vagy-e te?”

– *És a nemünk?*

– Általában újraszületésenként változik.

– *És a sorsunk?*

– Kétszer nem éljük végig ugyanazt a sorsot. Nem kapjuk meg újra ugyanazokat a tehetségeket és fogyatékosságokat.

– *Tehát nincs semmiféle ítélet?*

– Nincs. Csak következmények vannak. „Az, ami vagy, már jutalom és büntetés azért, ami vagy!”

Áldott, aki e világra született!

ÖTÖDIK RÉSZ

A CSAN-TAO

KOANOK KERTJE

- *Végezzünk-e rendszeresen lelkigyakorlatokat?*

Egy szerzetes mindennap meditált. A Mester megkérdezte:
– Miért meditálsz?
– Hogy megvilágosodjak.
A Mester felvett egy téglát és csiszolgatni kezdte.
– Mit csinálsz, Mester?
– Tükröt csiszolok.

- *Hol keressük a mesterünket?*

– Miért jöttél hozzám?
– A nekem szóló tanítást keresem.
– Nálam? Ilyen messzire elcsavarogsz hazulról, ahelyett, hogy a saját kincseiddel törődnél?

- *Milyen gyakorlatok vezetnek el a megvilágosodáshoz?*

– Ha éhes vagyok, eszem, ha álmos vagyok, alszom.
– Mindenki ezt csinálja, nem?
– Nem. Miközben esznek, száz gondolat kering a fejükben. Mikor aludni térnek, ezer gond nyomasztja őket.

- *Hogyan tehetjük le terheinket?*

– Tedd le a poggyászatod.
– Mester, semmim sincs, üres kézzel jöttem.
– Akkor cipeld tovább.

- *Miért nehéz megtudni a Tan lényegét?*
– Mester, miért nem mondod el a legfontosabb alapelveket?
– Hugsznom kell. Látod, még az ilyen apróságot is magam intézem el.
- *Hogyan alakíthatjuk szellemivé testi vágyainkat?*
A Mester megmarkolta a szerzetesnő lába közét.
– Mester, még mindig ilyen szexis vagy?
– Én? Talán te vagy szexis...
- *Mikor használjuk rosszul az adottságainkat?*
– Két szerzetes vándorolt. Folyóhoz értek. Az egyik elindult és a vízen járva átkelt a túlsó partra. A másik utána kiabált:
– Te csak a saját képességeidet fejlesztetted! Ha ezt előbb tudom, akkorát rúgok beléd, hogy eltörik a lábad.
- *Milyen veszélyek leselkednek ránk a megvilágosodáshoz vezető úton?*
– Két veszély. Ha nem nézünk a seggünk alá és a szamarunkat keressük, holott rajta ülünk. Ha elfelejtünk időben leszállni a számárról.
- *Hogyan kaphatunk feloldozást?*
– Ha nem kötözzük le magunkat.
- *Mi a Buddha?*
– Egy használt seggtörő. Szegény Buddhába már annyian beletörölték azt a szaros szellemi seggüket.
- *Mekkora a szavak ereje?*
– Gondoljátok meg: Kimondjuk ezt a szót „tűz” és mégsem égetjük meg a szánkat.
- *Mi kell ahhoz, hogy az igaz úton induljak el?*
– Menj!

A CSAN-TAO KÖZÖSSÉG

A Csan-Tao Közösség kb. 1100 esztendővel ezelőtt, a 850. évben lezajlott nagy kínai buddhistaüldözések nyomán alakult ki. A kínai buddhizmus sorsa akkor már megpecsételődött. Nyilvánvaló lett veresége a hagyományos konfucianizmussal és a taoizmussal, valamint az újabb keletű legizmussal szemben. A nagy szellemi összeomlást csak a hegyek között megbúvó csan-kolostorok egy része élte túl.

A Csan-Tao igen közeli szellemi rokonságban van a Csan-Buddhizmussal, az idősebb és diadalmas testvérrel, aki később Kínából Japán felé kerülve Zen-Buddhizmus néven áradt szét az amerikai és európai kultúrában, komoly alternatívát kínálva mint a zsidó kabbalisztika, a keresztény ezoterika és az iszlám szufizmus szelíd riválisa. A Csan-Tao azonban megmaradt a kevesek bölcséletének, ahogy mondták: „meglapult a szellem hegyeinek és völgyeinek rejtekén”. Nem szenvedett üldöztetéseket és nem hódított meg tömegeket. Soha nem toborzott magának híveket, de „leültette tüze mellé” azokat, akiket átfázva és eltévedve, kiéhezve és elfáradva a sors az ajtajához küldött.

A Csan-Taonak nincsenek templomai, sem papjai, nincsenek szerzetesei, sem regulái, nincsenek dogmái, sem szent könyvei. Miután korán kiszakadt a buddhizmus szellemtörténetéből, érintetlen maradt a mahajana, a hinajana és a vajharana buddhizmus hatásaitól. Az élő Buddhához próbál igazodni, aki – a Kígyó Szútrában – óvta híveit attól, hogy a Tan tutaját, amellyel át lehet kelni a vágyak örvénylő folyóján, hálából a túlparton a hátukra vegyék és alatta roskadozva menjenek továbbá. A Csan-Tao soha nem vált vallássá.

A Csan-Tao tulajdonképpen egy szellemi magatartás, ami az eredeti buddhizmusnak taoista módon való átéléséből és gyakorlásából fejlődött ki. A „vu-vej” az „akarat nélküli cselekvés” szemlélődéssé, kontemplációvá szelídítette a Dharmát, s a Szangha létrehozását már teljesen elkerülte. Nyitottsága viszont lehetővé tette, hogy felvegye magába a zsidó-keresztény ezoterika számos elemét anélkül, hogy ez a legcsekélyebb szellemi feszültség vagy belső konfliktus csíráját hordozta volna. A Csan-Tao létével bizonyítja, hogy valóban csak egyetlen transzcendencia létezik a vilá-

gon, ami számos tudati és intuitív konstrukcióban tükröződik. El-
lentétek emberi kreációk és a szellemtől idegenek.

A Csan-Tao szellemi ősei elsősorban Mózes, Buddha, Lao-Ce,
Jézus és Boddhidharma. Gondolkozását és kifejezőmódját erősen
formálta Huj-Ko, Huj-Neng, Ma-Cu és Huj-Kai filozófusok élet-
műve.

A mi divergens gondolkodásunk és agyonstrapált bal agyfél-
tekénk számára ezeknek a neveknek az egymásmellettsége már
gyötrellem és felháborító zagyvaság. Alázattal vállaljuk ezt a vádat.
Bizony könnyen lehetséges, hogy a mi tudásunk csak tévedések
halmaza, hitünk a kétely maszkja, tanításunk zűrzavar forrása a fe-
jekben. Ez megegyezik szándékainkkal. Kétségeket akarunk tá-
masztani önmagunkban és az öntudatosan ostobák világában, fel
akarjuk idézni a teremtő káoszt, a „tohú vá bohú” kavargását, rést
akarunk ütni a tradicionális igazságok vastag falán a kételyekből
előtörő fény szétáradása érdekében.

Gandol, a Csan-Tao közösség indiai ashramának szervezője-
ként – mindig elutasította a „vezető” címét – többször megemlítette,
hogy kíváncsi lenne a Csan-Tao európai fogadtatására. Én újra, meg
újra kifejeztem kétségeimet, ám most, halála után másfél évtized-
del, amikor magam is a fináléhoz közeledek, mégis létrehoztam a
Csan-Tao Gandol Közösségét, leginkább csak azért, hogy barátság-
os keretet teremtsék néhány rokonlélek időnkénti találkozásának,
kötetlen beszélgetésének és még kötetlenebb együtt hallgatásának.

A CSAN-TAO TÖRVÉNYE

Az előbb szellemi magatartásnak neveztem a Csan-Taot. Ez a szel-
lemi magatartás természetesen nem jöhet létre, nem válhat több-
bek közös kincsévé és nem szilárdulhat meg keretek nélkül. Ezek
a keretek azonban nagyon lazák, mindössze nyolc ételszabály be-
tartására való törekvésből állanak.

1. Az aggyal és vérkeringéssel rendelkező lények életének
tisztelete.

2. A józanság megőrzése.

3. Az állatok és emberek bántalmazásának tilalma.

4. A rászedés (becsapás) tilalma.

Ezt az első négy szabályt – két kötelesség és két tilalom – nevezik „alap-normáknak”. Vállalásuk a Csan-Tao Közösségbe való felvétel egyedüli feltétele.

5. A megszegés tilalma.

6. A fölösleges beszéd tilalma.

7. A szenvedések csillapításának kötelessége.

8. A vállalt lelki gyakorlatok betartásának kötelessége.

E négy kötelesség és négy tilalom betartása – egy év közös munka elteltével – mindenkit jogosít arra, hogy véglegesítését kérje a Csan-Tao Közösség tagjaként.

A vállalt kötelességek és tilalmak betartása alól a Csan-Tao Közösség nem ad felmentést. A közösségből való kiváláshoz nem szükséges indoklás, mindenkinek a legszabadabb belső ügye.

Gandol súlyt helyezett arra, hogy a Közösséghez való csatlakozás ne nyilvánuljon meg semmiféle külsőségben. A belépő ne változtassa meg szokásos öltözködési módját, beszédstílusát, foglalkozását, táplálkozását, szexuális életét. Ne legyen térítő. A négy kötelességet és a négy tilalmat lehetőleg a környezet számára észrevétlenül igekezzék betartani.

A nyolc életszabály magyarázata

1. Az aggyal és vérkeringéssel rendelkező lények életének tisztelete. *Miért nem minden lény életét kell tisztelni? Jó lenne, de a Csan-Tao nem akar betarthatatlan terheket róni követőire. A központi idegrendszer és a vérkeringés általában az érzékelés, különösen pedig a fájdalomérzékelés és az affekciók fokozott jelenlétét biztosítja. Ezeknek a lényeknek a félelme, a halálfélelme is nagyobb, mint idegrendszerileg fejletlenebb társaiké.*

Az élet kioltása – az ölés éppúgy, mint az öngyilkosság – hosszú időre való elszegődést jelent életellenes hatalmak szolgálatába.

2. A józanság megőrzése. *A Csan-Tao a tudat tisztaságára épít. A karma vállalására. Minden önkábítás, menekülés önmagunktól, az életterhek elől. Freud szerint: „Szabadnap az Énünktől”.*

Továbbá az alkohol és minden kábítószer egyre mélyebben köt be az anyagba. Testi mágia. Ezért egykor progresszív volt a használata, akkor, amikor az ember a szellemi síkról „lefelé” tartott a fizikai világba. Pl. a dionysosi misztériumok elengedhetetlen kelléke volt a bor

éppúgy, mint egyes dél-amerikai indián törzsek beavatási szertartásainál a meszkalin.

Ma az önkábítás legfeljebb illegális beavatások eszköze, kísérlet arra, hogy az értelem megkerülésével lépünk „tovább”. A valódi ezoterikus iskolák azt tanítják, hogy mindenkinek három nagy lépést kell előre tennie morálisan, hogy egy kis lépéssel tovább juthasson szellemi fejlődésében.

Ganésa legendája: Siva és Párváti fia volt a legszebb az istenek között. Am egyszer megleste a szüleit szeretkezés közben. Akkor Indra, az istenek királya levágta azt a gyönyörű fejét és elefántfejet illesztett a helyébe, örök figyelmeztetésül, hogy az idő előtt szerzett tudás – veszélyes!

3. Az állatok és emberek bántalmazásának tilalma. A Csan-Tao követőjének nem szabad értelmetlen szenvedést okoznia. Ha mégis ezt teszi, hiányzik belőle a részvét, a szeretet, a másokkal való azonosulás képessége. Nincs helye a Közösségben.

Tudnia kell a „tükörélményről”, arról, hogy a halál után minden felénk közeledik, amit magunkból a világba küldtünk. A kegyetlenségeink is dermesztően fenyegető víziók, elképzelhetetlen kínok formájában érnek el minket.

Aki mások testi és lelki kínjában leli örömét, az a Tökéletes Állat (Szun-Vu Kung) nevű Föld-sátánt szolgálja.

4. A rászedés (becsapás) tilalma. Ez a szabály megtilt minden hazugságot, csalást, cselt, félrevezetést. A tilalom vonatkozik az ún. kegyes csalás eseteire is. Az emberi karma csak olyan hatásokat hordoz, amelyeknek az elviselése önként vállalt, tehát a sors része. Ez azt is jelenti, hogy az illető számára kibírható, átélésére szükség van fejlődése érdekében.

A hazugságról Gandol azt tanította, hogy ártó-romboló hatásában és következményeiben olyan, mint egy vaktában kilőtt nyílvesző, vagyis kiszámíthatatlan. Továbbá a hazugságot tartotta a belső lezültség legkártékonyabb okozójának, ami többet rombol az ember belső tartásán, mint az úgynevezett nagy bűnök.

Ez a törvény az önbecsapás, az önmagunknak hazudás eseteire is vonatkozik. A hiteles élet tehát fontosabb, mint a tisztességes élet. „Istennek kedvesebb egy őszinte kurva, mint a fekhelyén titkolt erotikus vágyak között vergődő apáca” – mondogatta Gandol.

Ezért tartotta a gyengeség, az életgyavaság tünetének a világtól való elvonulást. Kedvelt mondása volt, hogy „Nem tisztelem a szente-

ket, mert remetének álltak vagy egy kolostorba menekültek. Egy kupleráj közepén tessék szentnek lenni!”

5. A megszegyenítés tilalma. *Gandol a fölényes gúnyt, a megszegyenítést, a megsemmisítő kritikát, a csúfolódást súlyos bűnnek tartotta. Egy embert soha nem szabad lelkileg-szellemileg megsemmisíteni, porig alázni.*

Sokszor idézte az Ószövetséget: „Aki egy embert megszegyenít úgy, hogy az arcába kergeti a vért, az annyi, mintha megölte volna!”

Egy ember önbecsülésének a megsemmisítése az egyik legfontosabb lelki gyökerének az elvágását jelenti. Az ember csak néhány gyökérral kapaszkodik az életbe. Az önbecsülés lehetetlenné válásába vagy bele kell pusztulni, vagy meg kell gonoszodni tőle. Az ilyen embert az élet-ösztön könnyen átlendíti a morális „túloldalra”, a sötétség fiaai közé. A megszegyenítés tehát nem javító hatású, hanem a kárhozat felé taszít.

6. A fölösleges beszéd tilalma.

A fecsegés – a szellemi erők pazarló szétfolytatása a világba.

A fecsegés – rövid idő alatt felszínessé teszi a gondolkodást.

A fecsegés – árulóvá teszi a tudót.

A fecsegés – bohóccá teszi az embert.

A fecsegés – akarattalanul is kártékonnyá tesz.

A fecsegő – fél. Attól fél, hogy nem veszik észre. Ezért állandóan hangjeleket küld a világba: Itt vagyok! Én is létezem!

Ezért a régi bölcsek kevés beszédűek voltak. Mielőtt megszólaltak, megkérdezték maguktól: Amit mondani akarok igaz-e, fontos-e, jó szándék vezet-e? Csak a három „igen” jogosít a beszédre.

7. A szenvedések csillapításának kötelessége. *A legtöbb vallás ismeri azt a bűnt, amit „a jóra való restségnek” neveznek. A legfőbb jó, ami egy élőlényt érhet, ha megszüntetik vagy legalább csillapítják testi és lelki szenvedéseit.*

Senkinek sincs joga beleegyezni mások kínjába! Ha nem segít rajta – akkor beleegyezett. Ha beleegyezett, az annyi, mintha ő kínozná. Ha ő kínozza, akkor sötét hatalmak szolgája. Nincs helye a Csan-Tao Közösségben.

8. A vállalt lelkigyakorlatok betartásának kötelessége. *A Csan-Tao nem ír elő kötelező lelki gyakorlatokat. De ajánlja néhányának a gyakorlását. Ám az önként vállalt gyakorlat kötelezővé válik. Ilyen ajánlott gyakorlatok:*

– Esti visszapillantás a napra.

– *Havonta egy nap, évente 12 nap teljes hallgatás, lehetőleg zavartalan környezetben.*

– *Az akarat, a megfigyelőképesség, az emlékezés, az elfogulatlan ítélkezés és a pozitív gondolkodás gyakorlása.*

– *A reggelek ápolása.*

– *Az átélt izgalmak utólagos számbavétele.*

– *A nyugodt lélegzés.*

– *A nyugodt ülés.*

– *A gondolati masszázs.*

– *A lélegzéskonzentráció.*

– *Konzentráció fizikai és elképzelt pontra.*

– *Konzentráció imaginált képekre, belső hangokra.*

– *Az önküresítés.*

Áldott, aki e világra született!

HATODIK RÉSZ

100 MEDITÁCIÓ

KÍNAI UNIVERZISTÁK 1–40

• 1 •

A Tao, amit szavakkal ki lehet fejezni, nem az örök Tao. A név, amit meg lehet nevezni, nem az örök Név.

• 2 •

A bölcs akarat nélkül cselekszik. Szavak nélkül tanít. Minden dolog hatását fölveszi magába. Létrehoz, de nem birtokol. Teremt, de kiengedi kezéből, amit teremtett. Művét beteljesíti, de nincs belőle haszna. Így hát semmije sincs, ezért nem is veszíthet semmit sem.

• 3 •

Az Ég örök. A föld maradandó. Az Ég azért örök, a Föld azért maradandó, mert nem önmaguknak élnek. Ezért a bölcs Énjét háttérbe szorítja, így őrzi meg önmagát.

• 4 •

A túlságosan megfeszített íj könnyen elpattan. A túlságosan élesre fent kés hamar kicsorbul.

• 5 •

Megszülni, de nem birtokolni, megalkotni, de nem hasznosítani, vezetni, de nem uralkodni.

• 6 •

A kerékagynál levő úrtól lesz a kerék használható. Az edény a benne levő úrtól lesz használható. A falakban levő úrtól lesz használhatóvá a ház. Az anyagból keletkezik a forma. Az anyagtalanból a lényeg.

• 7 •

Nézem, és nem látom. Hallgatom, és nem hallom. Megragadom, és nem tudom megfogni. Szembe megyek vele, és nem találkozom az elejével. Utána megyek, és sehol sem fedezem fel a végét.

• 8 •

A régi bölcsek észrevehetetlenek voltak. Titokzatos erők hatották át őket. Óvatosak voltak, mint aki télen befagyott folyón kel át. Méltóságteljesek, mint aki vendégségben van. Engedékenyek, mint az olvadó jég. Egyszerűek, mint egy megmunkálatlan farönk. Mindent befogadók, akárcsak a völgy. Átláthatatlanok, mint az iszapos víz. Hagyták magukat elhasználni, és nem akartak megújulni.

• 9 •

Amikor az emberek elveszítették a Taot, szeretettel helyettesítették. Amikor kialudt bennük a szeretet, az igazságosságért lelkesedtek. Amikor már közömbös lett számukra az igazság, erkölcsössé lettek. Amikor az erkölcs sem érdekelt többé őket, akkor már csak bölcselkedtek, és mindent képmutatással intéztek el.

• 10 •

A Tao homályos és megfoghatatlan. De benne vannak a dolgok ősképei. A Tao átláthatatlan és sötét. De benne vannak a létezés csírái.

• 11 •

Aki nem mutogatja magát – ragyogni kezd. Aki nem dicsekszik – sikeres lesz. Aki nem követel tiszteletet – azt elfogadják vezetőnek. Aki nem küzd senkivel, azzal senki sem képes megküzdeni.

• 12 •

Légy kevés beszédű! A szélvihar nem tart éjszakától reggelig. A zivatar nem tombol egész napon át. Ég és Föld tehát rövid ideig cselekszik. Légy kevés beszédű.

• 13 •

Aki lábujjhegyre áll, nem áll szilárdan. Aki túlságosan nagyokat lép, könnyen kibicsaklik a lába.

• 14 •

Ki az, aki a Tao felé közeledik? Aki tudja, mi a férfiaság, mégis megőrzi nőiességét. Aki tudja, mi a ragyogás, mégis megőrzi homályban maradását. Aki tudja, mi a dicsőség, mégis megőrzi melőzöttségét.

• 15 •

Aki erővel akarja birtokolni a szellem szent edényét – nem fogja elérni a célját. A szent edényhez nem lehet hozzányúlni. Aki hozzáér – kárt tesz önmagában. Aki megpróbálja megragadni – már el is veszítette.

• 16 •

A Tao örök, és nincsen neve. A faragatlan fatuskót – legyen bármilyen kicsi – senki sem képes szolgájává tenni. Amikor elkezdődik a faragás – feltűnnek a formák és a dolgok nevei. Ha a dolgoknak van nevük – már meg lehet ismerni a határokat. Aki tudja, hol kell megállnia – elkerüli a veszélyeket.

• 17 •

A Hatalmas Tao mindenhová szétárad, mindenütt jelen van. Minden létező szülője, és sohasem tagadja meg gyermekeit. Megalkotta a világot, de nem akarja birtokolni. Véd és betakar mindenkit, de senkin sem akar uralkodni. És mert soha nem kíván semmit, megérdemli a Kicsiny Tao nevet.

• 18 •

Amit össze akarnak nyomni, az kiterjed. Amit gyengíteni akarnak, az megerősödik. Amit el akarnak pusztítani, az kivirágzik. Amit el akarnak venni, azt végül odaadják. A lány mindig legyőzi a keményt. A gyenge mindig legyőzi az erőset. De a halnak nem ajánlatos elhagyni a neki megfelelő mélységű vizeket.

• 19 •

Minden szertartásrend a felfordulás kezdete. Ha szertartás kell a hűséghez és bizalomhoz, akkor a hűség és a bizalom már oda van.

• 20 •

Minden dolog a létezés által születik meg. De maga a létezés a nem létezésből születik.

• 21 •

A kiváló ember igyekszik elérni a Taot. Az átlagos ember részben megőrzi, részben elveszíti, amit a Taóról megtudott. A semmire-

való ember nagyot nevet, amikor a Taoról hall. Ha nem nevetne rajta, a Tao meg sem érdemelné, hogy Taonak nevezzék.

• 22 •

Az átlagos ember szemében a világosság útja sötétnek tűnik, az előrehaladás hátrálásnak tűnik, a sima ösvényt hepehupásnak látja, a tisztességet nevetségesnek tartja, az erősödésről meg van győződve, hogy gyengülés, és a szivárványról, hogy színtelen.

• 23 •

Akkor is megismerheted a világot, ha nem lépsz ki az ajtón. Akkor is megláthatod az eget, ha nem nézel ki az ablakon. Minél többet kalandozol az országok és az emberek között, annál kevesebbet ismeresz meg belőlük.

• 24 •

Minél zsugoribb valaki, annál többet pazarol. Minél többet halmozott fel, annál nagyobb lesz a vesztesége. Aki tudja, mikor elég, az elkerüli a szégyent. Aki tudja, mikor kell megállani, az elkerüli a veszélyt.

• 25 •

A tökéletes telítettség hasonló az ürességhez. Ami nagyon egyenes, az végül elhajlik. A túlságosan ügyes ügyetlenül vall kudarcot. A mindig vitatkozó hasonlítani kezd a dadogóhoz.

• 26 •

Aki sokat tanul, napról napra gyarapodik tudásban. A növekvő tudás cselekvésre serkent. Aki sokat cselekszik, az sokszor beleütközik lehetőségeinek határaiba. Aki a Tao felé tart, napról napra veszít vágyaiból. Végül elérkezik a nem cselekvéshez. Aki pedig nem cselekszik, annak a számára nem létezik olyan, amit ne tudna megtenni.

• 27 •

Az erkölcs legmagasabb csúcsa: A nem cselekvő hatalom.

• 28 •

Aki közel jutott a Taohoz, az jól bánik a jókkal, és jól bánik a gonoszokkal is. Hisz a megbízhatóknak, és hisz a megbízhatatlanoknak is. Olyan együgyű lesz, mint egy csecsemő. Olyan bölcs lesz, mint egy csecsemő.

• 29 •

Aki megszületik – elindul a halál felé. Aki meghal – elindul a születés felé. De amikor elérte a Taot, sem testén, sem lelkén nem lesznek „halálos helyek”, ahol a Halálosztó Hatalmak megérinthetik.

• 30 •

A Tao útja egyenes, de az emberek szeretik a mellékutakat. A Tao útja világos, de az emberek szeretik a rejtelmeket. A Tao útja biztonságos, de az emberek szeretik a kalandozást.

• 31 •

Aki tud, az nem beszél. Aki beszél, az nem tud. Ezért azt, aki tud, sem közeli, sem távoli rokonként nem lehet kezelni, nem lehet hasznot hajtani neki, nem lehet megkárosítani, nem lehet tisztelni, és nem lehet megvetni. Vagyis ő a legelőkelőbb az Ég alatt.

• 32 •

Aki könnyen ígér, az iránt megrendül a bizalom. Aki minden dolgot könnyűnek gondol, az sok nehézségbe fog ütközni. A Tao követője mindent nehéznek tart, és ezért az akadályok félrehúzódnak előle.

• 33 •

A dolgokkal akkor kell elkezdni törődni, amikor még nem is jöttek létre. Akkor kell rendet tartani, amikor még nincs felfordulás. Ami nyugalomban van, azt könnyű megtartani. Ami még nem született meg, arról könnyű tervet szőni. A még törekenyt könnyű eltörni, a még parányit könnyű megsemmisíteni. A húszméteres faóriás egy kicsi sarjból fejlődött ki. A kilenc emeletes tornyot egy sor téglával kezdik építeni. Az ezer mérföldes utazás egy lépéssel kezdődik.

• 34 •

Aki irgalom nélkül akar bátor lenni, aki mérséklet nélkül akar hatalmas lenni, aki szerénység nélkül akar vezető lenni, az a pusztulásba indul.

• 35 •

Ne gondold a nem tudást tudásnak. Ne gondold a betegséget egészségnek. A kínzó dolgoktól csak úgy szabadulhatsz meg, ha felismered valódi lényegüket. Ha nem tudod, hogy a tudatlanságod tudatlanság – soha nem fogsz tanulni. Ha nem tudod, hogy a betegséged betegség – soha nem fogsz gyógyulást keresni.

• 36 •

A Tao soha nem harcol, mégis mindig győz. A Tao soha nem beszél, mégis mindig válaszol. A Tao soha senkit nem hív, mégis minden lény eljön hozzá. A Tao csendben van, mégis ő irányítja a Mindenséget.

• 37 •

Az Ég hálója végtelenül tágas. De senki nem kerülheti ki, senki nem bújhat át a szemei között.

• 38 •

Az ember születésekor lágy és hajlékony. Halála után kemény és merev. Minden növény születésekor lágy és hajlékony. Pusztulása után kemény és merev. Ezért minden, ami az élet követője – lágy és hajlékony. Minden, ami a halál követője – kemény és merev.

• 39 •

A szenvedély azt jelenti, hogy az életért élni. Aki az élményekért él, az folyton gazdagítani akarja a személyiségét. Aki folyton gazdagítani akarja a személyiségét, az az önzést növeszti nagyra magában. Akiben növekszik az önzés, az egyre távolodik a Taotól.

• 40 •

Az, amit önzetlenül teszünk másokért, nem válik hasznunkra, nem segíti elő szellemi fejlődésünket. Ha elősegitené szellemi fejlődésünket, akkor hasznunkra válna. Ha hasznunkra válik, akkor a cselekvés nem önzetlen.

ZSIDÓ-KERESZTÉNY SZERZŐK 41–60

• 41 •

Nem zár ki örökre az Úr. Sőt, ha megszomorít, meg is vigasztal. Mert nem szíve szerint veri és szomorítja meg az embernek fiát.

• 42 •

Te visszatéríted a halandót a porba, és ezt mondd: Térjetez vissza embernek fiai. Mert ezer esztendő annyi előtted, mint a tegnapi nap, amely elmúlt és mint egy ősjárásnyi idő éjjel. Elragadod őket: *olyanokká lesznek, mint az álom*, mint a fű, amely reggel sarjad és virágzik, estére pedig elhervad és megszárad.

• 43 •

Egyél fiam mézet, mert jó, és a színméz édes a te ínyednek. Ha mézet találsz, egyél, amennyi elég neked, de sokat ne egyél, hogy ki ne hányd azt.

• 44 •

Ha éhezik, aki téged gyűlöl: adj enni neki kenyeret, és ha szomjazik: adj neki inni vizet.

• 45 •

A bosszú az enyém! – így szól az Úr.

• 46 •

Ne légy felettébb igaz, és felettébb ne bölcsekedjél: miért keresnél magadnak veszedelmet? Ne légy felettébb gonosz, és ne légy balgata: miért halnál meg időd előtt?

• 47 •

Az élők tudják, hogy meghalnak, de a halottak semmit sem tudnak, és azoknak semmi jutalmuk nincs többé, mivelhogy emlékezetük elfelejtetett. Mind szeretetük, mind gyűlöletük, mind gerjedésük immár elveszett, és többé semmi részük nincs semmi dolgan, amely a nap alatt történik.

• 48 •

Az emberek fiainak vége hasonló az oktalan állat végéhez, és egyenlő végük van azoknak: amint meghal az egyik, úgy meghal a másik is, és egyazon lélek van mindegyikben, és az embernek nagyobb méltósága nincs az oktalan állatoknál. Mindegyik ugyanazon egy helyre megy, mindegyik a porból való, és mindegyik porrá lesz.

• 49 •

Mindennek rendelt ideje *van*, és ideje *van* az ég alatt minden akaratnak. Ami most történik, régen megvan, és ami következik, immár megvult, és az Isten visszahozza, ami elmúlt.

• 50 •

Sokkal jobb dolga van a kettőnek, mint az egynek. Mert ha elesnek is, az egyik felemeli társát. Jaj pedig az egyedülvalónak, ha elesik, nincsen aki felemelje. Hogyha együtt fekszenek ketten, meglegszenek. Az egyedülvaló pedig mi módon melegedhet meg? Ha az egyiket megtámadja is valaki, ketten ellene állhatnak annak, és a hármas kötél nem hamar szakad el.

• 51 •

Ne engedd a te szádnak, hogy bűnre kötelezzen, és ne mondd az angyal előtt, hogy tévedésből esett ez.

• 52 •

A megholt legyek a patikáriusnak a kenetit megbüdösítik, megerjesztik. Azonképpen hathatósabb a bölcsességnél, a tisztességnél egy kicsiny balgatagság.

• 53 •

Jó az Úr azoknak, akik várják őt. Jó várni és megadással lenni az Úr szabadításáig. Jó a férfinak, ha igát visel ifjúságában. Egyedül ül és hallgat, mert felvette magára. Porba teszi a száját, mondván: Talán van még reménység?...

• 54 •

A szél fú, ahová akar, és annak zúgását hallod, de nem tudod honnan jó és hová megy: így van mindenki, aki Lélektől született.

• 55 •

Az Isten lélek: és akik őt imádják, lélekben és igazságban kell imádniuk.

• 56 •

Ti szülők ne ingereljétek gyermekeiteket. Ti gyermekek legyetek elnézéssel az öregedő szülők esendőségei iránt.

• 57 •

Nem vér és test ellen van nekünk tusakodásunk, hanem a fejedelemségek ellen, a hatalmasságok ellen, az élet sötétségének világbírói ellen, a gonoszság lelkei ellen, melyek a magasságban vannak.

• 58 •

Mindent szabad nekem. De nem minden válik javamra!

• 59 •

Ne káromolj senkit! Mihály arkangyal, amikor az ördöggel vitakozván Mózes teste felett vetélkedett, nem mert arra káromló ítéletet mondani, hanem azt mondá: Dorgáljon meg téged az Úr!

• 60 •

Amikor úton voltam és eljött az esti ima ideje, egy csendes helyet kerestem, hogy nyugodtan elmondhassam a hosszú esti imát. Egy romba dőlt ház udvarára akartam betérni, de akkor szembeállott velem Gábrriel arkangyal és elkergetett. Ebből három dolgot tanultam meg:

1. Az ember ne menjen a romok közé.
2. Utcán is lehet imádkozni.
3. Aki úton van, elég, ha a rövid imát mondja el.

BUDDHA ÉS KÖVETŐI 61–75

• 61 •

Nehéz az emberré levés. Nehéz a születés a méhen át. Nehéz követni a Tant. Nehéz buddhává lenni.

• 62 •

„Egy régi kétség mardos engem egyre: hogy mily sors vár az emberre, ha meghal? Némelyek azt mondják: Van másvilág is. Mások meg azt mondják: semmi sincsen. Adj választ erre. Tárd fel ezt előttem.”

„Az istenek is vitatkoznak rajta. Nehéz kérdés ez. Bonyolult. Nagyon mély. Ne kívánd tőlem, hogy feleljek erre. Ritkák között is ritka, aki érti, s megértése az érvelés felett áll.”

• 63 •

Bár hónapokig egy bolond naponta csak egy fűszálat eszik, hogy elérje a megvilágosodást – a Célhozért tanítása szerint mindez egy fabatkát sem ér.

• 64 •

Az igazság útja visz a magasba, a hamisság útja visz a mélybe. Tudás vezet a felszabaduláshoz, a nem tudás gúzsba köt. A közöny visz az ósanyagba csendet. Vad indulat sodor az újraszületésbe. Csak az önuralom teremthet benned nyugalmat.

• 65 •

Ahogy én ismerem a tant, úgy ismered te is a tant. Hát válj nyugodtan önmagad mesterévé, önmagad beavatottjává...

• 66 •

Íme, ezek a zavart okozók: A kétkedés, a figyelmetlenség, a fáradtság, a rémület, a káprázat, a rosszullét, a túlfeszültség, a lagyma-tagság, a zaj, az énhez tapadás és a dolgokhoz tapadás.

• 67 •

Emeld fel fejedet! Ne kínozd tovább testedet. Élőnek útja életút. Az élet törvényét kövesd. Akiben kiapad a vér, akiben kiszárad a hús, mikor elfogy izomzata, a szelleme végleg kiszáll.

• 68 •

A születés – szenvedés. A vénség is szenvedés. A betegség is szenvedés. A halál is szenvedés. A bánkódás, a kétségek közt sodródó levertség, a vergődés megint csak szenvedés. S az is csak szenvedés, hogy amire vágyunk, azt meg nem találjuk. Ezért nem boldog senki, sehol, soha.

• 69 •

A szenvedés eredete a szomjúság. A kék szomjúsága, a lét szomjúsága, a nemlét szomjúsága. Ez a szomjúság folyton folyvást újraéled. Ezért a szenvedés megszüntetéséhez a szomjúságot kell megszüntetni.

• 70 •

Ne nézzed nagyon messziről, ne tekintsd meg nagyon közel, ha döntened kell bármiről.

• 71 •

Harag nem old fel haragot, a szeretet mindent felold.

• 72 •

Legyetek önmagatok fénye. A menedéket leljétek fel önmagatokban, idegen menedék nélkül.

• 73 •

Íme a Tan Tükre, amit a tanítvány önmaga is megtalálhat: „Legyőztem a poklot, az állati méhet, a kísértetek világát, legyőztem a tévelygést, a gonoszság rossz útját, a pusztulást, s céltudatosan haladok a teljes felébredés felé.”

• 74 •

Ki győzi majd le vajon ezt a földet s az alvilágot s a mennyek vilá-
gát? S a tisztán közölt tanítást mint virágot ki fogja mesterkézzel
egybefűzni?

• 75 •

Remek volt, Gótama úr! Remek volt, Gótama úr! Olyan volt ez
uram, Gótama, mint amikor valaki az elesettet felemeli vagy fel-
tárja azt, ami le van takarva, vagy mikor a tévelygőnek valaki az
utat megmutatja, vagy amikor valaki a vakoskodónak kezébe adja
a mécsest, mondván, hogy „akinek szeme van, az a dolgokat lássa
meg”. Éppen így, Gótama úr is a tanítást sokféle módon tárta fel.
S én most Gótama úrnál találok meg menedékeket. Tekintsen
engem hívének, Gótama úr, mától kezdve végső lehettemig.

MODERN EZOTERIKUSOK **76–100**

• 76 •

A szívemben isteni lelki erő van. A fejemben isteni szellemi vilá-
gosság. A kezemben isteni akarati cselekvés. Erről soha nem sza-
bad megfeledkezniem.

• 77 •

A földi ember az örökkévalóság legkisebb fia, mindig új életben
győzi le a vén Halált.

• 78 •

Soha ne felejtsd el, hogy honnan jöttél és miért csináltad magadnak azt a zűrzavart, amiből most szabadulni akarsz.

• 79 •

Az emberiség fejlődésének három szakasza van. Az „első emberiség” karmája beteljesült a vízözönnel. Mi, a „második emberiség” most a következő szakaszban vagyunk a tűzben elkövetkező vég előtt.

• 80 •

Aki zsidót átkoz, az az Úr testét átkozza, mert az Ő húsa Izraelből való. Olyasvalakit átkoz, akit az Úr megáldott: „Én megáldalak téged és e földnek minden nemzetségei megáldatnak tebenned.”

• 81 •

Az örök Izrael, az örökké bolygó zsidó folytonos csoda a századokon át és a népek között. Aki ezt a csodát nem látja, az egyetlen csodáját sem látja meg Istennek.

• 82 •

Van egy pillanat, amihez ha eljut az ember, akkor hirtelen eltűnik az idő és örökkévalósággá változik. Mert az idő nem tárgy, hanem fogalom, amelyik ilyenkor kialszik a tudatban.

• 83 •

Istent nem lehet kőből kifaragni, mert láthatatlan a szemek számára. Sem áldozatok, sem imák nem emelkednek fel Őhöz. És semmiféle misztériumok nem hozhatják le Őt. Az emberek nem tudják, hol van Isten. És a szent könyvek hallgatnak Istenről.

• 84 •

A teremtés Isten látomása, a világ megjelenése Isten tudatában. A világ Isten képmása. A világ Isten fia. A világ a szétszaggatott, a megfeszített Isten.

• 85 •

Nemcsak Isten segít az embernek feltámadni, hanem az ember is Istennek. Isten és ember kiegészítik egymást. Közöttük a feltámasztó erőnek állandó cseréje megy végbe, mint szakadatlan szikraözön két elektromos pólus között. Az Isten és az emberek ugyanazt a szellemi levegőt lélegzik: Az Isten kilélegzi, az emberek belélegzik.

• 86 •

Az élőlények mind egymásra támaszkodnak, és ugyanaz a viharos törekvés hatja át őket. Az állat a növényre támaszkodik, az ember az állatra. És az egész emberiség térben és időben egyetlen ropant hadsereg, amely mellettünk, egyes emberek mellett elvágtat, s képes mindent, ami útjában van megsemmisíteni, és minden korlátot ledönteni, talán még a halált is.

• 87 •

Ki tudja, hogy a sok testben folytatott létezés büntetés-e vagy jutalom? Ha a test a szellem, a személyiség projekciója, akkor a szellem abszolút igénylése nem a „lélek halhatatlansága”, hanem a hús feltámadása.

• 88 •

Ha a szexualitásból kiirtják a szellemet, akkor a nemiség holtteste megfertőzi rothadós bűzével az egész civilizációt.

• 89 •

A nemi ösztön a megismerésre, a transzcendensre való szomjazás. Ádám evett a megismerés fájáról, a halál fájáról, „megismerte” Évát, és meghalt. Így ismerjük meg mi is a szerelemben a halált.

• 90 •

Az incesztus „visszafordítja az idő irányát”! Ott nemz, ahol ő maga is nemződött. Ha az idő a halálba visz, az idő „visszafordítása” a vérfertőzés – menekülés a halál elől. Ebből ered e bűn iszonyatossága: szembeszáll a Teremtéssel és a Teremtő Akarattal.

• 91 •

Az ember nemcsak az örömet szereti. Ugyanannyira szereti a szenvedést is. Ezért soha nem fog lemondani az igazi szenvedésről, vagyis a rombolásról és a káoszról.

• 92 •

Napjainkban az emberiség be akarja fejezni a bábéli torony építését. De a kérdés még mindig nyitott: Istennel-e vagy Isten ellen? Meglátjuk-e ormáról a betlehem-i csillagot vagy egy hirtelen vihar rádönti a tornyot esztelen építőire?

• 93 •

Tanulni annyi, mint felismerni, amit régóta tudsz. Cselekedni: Bizonyosságot tenni arról, hogy tudod. Tanítani: Emlékeztetni másokat, hogy tudják ők is, ugyanolyan jól.

• 94 •

Olyan gond nincs, amelyik ne hozna kezében ajándékokat neked. A gondokat azért keresed, mert szükséged van ajándékaikra.

• 95 •

A kötelék, amely egy igazi családot összefűz, nem a vér, hanem az egymás élete iránti tisztelet és az abban lelt öröm.

• 96 •

Ha sokat bizonygatod saját korlátaidat, bizony köréd épülnek.

• 97 •

Minden félelem – hívás. Ha nagyon sokáig és intenzíven félsz valamitől, előbb-utóbb odajön hozzád.

• 98 •

Minden ember és minden esemény úgy került be az életedbe, hogy magad hívtad oda. Az pedig rajtad áll, hogy mit kezdesz velük.

• 99 •

Honnét tudhatod, hogy van-e még dolgod a Földön? Abból, hogy élsz!

• 100 •

S végül a legmodernebb ezoterikus, Pál szavai: Érzéki ember pedig nem foghatja meg az Isten Lelkének dolgait: mert bolondságok néki, meg sem értheti, mivelhogy lelki képen ítéltetnek meg...

Én sem szólhattam néktek, atyámfiak, mint lelkieknek, hanem mint testieknek, mint a Krisztusban kisdedeknek.

Tejnek italával tápláltalak titeket és nem kemény eledellel, mert még nem bírtátok volna meg, sőt még most sem bírjátok meg.

Mert még testiek vagytok. Mert amikor irigykedés, versengés és visszavonás van köztetek, vajon nem testiek vagytok-é?...

Utólagos megjegyzés: *Száz meditációs szöveg egy évre. Sok ez vagy kevés? Azt gondolom, mérték szerint való. Mert nem szabad, hogy a*

*szellemi érdeklődés kiszippantson minket a reális világból és mint egy újkori Anteus, a földtől elszakadva, idéetlen „holdvilágfalóként” imbo-lyogjunk az emberek között. Rossz harcosa a szellem ügyének, aki ne-
vetségessé válik a józan ész előtt! Egy modern misztikus nagyot neve-
tett azokon, akik „nem tudják felfogni a lombard-hitel lényegét, de az Isten dolgaiba akarnak beleszúrni?”*

*Ezért a meditáció s általában a transzcendens dolgokkal való fog-
lalkozás ne tartson tovább 10-20 percnél, s ajánlatos egy-két nap szü-
netet tartani e foglalkozások között. A megvilágosodás olyan, mint a
szerelem: nem az együtt töltött időtartamtól függ, hanem az együttlétek
intenzitásától.*

Áldott, aki e világra született!

Az önmagába térő ösvény

ELŐSZÓ

Minek végigmenni az önmagába térő ösvényen? Hiszen ugyanoda jut az ember, ahonnét elindult. A kezdet és a vég összetalálkoznak. Csak hát a vándorlás során sok minden történhet. Ezért nem biztos, hogy ugyanaz az ember tér vissza, mint aki elindult.

Útközben sokféle tanító, tanítvány, igehirdető és sokféle hatás jön oda hozzád. Sokféle hívás hangzik feléd. Közöttük sok lesz a zavaros hitű törekvő vagy aki önmagát mesterként mutatja be. De te söpörd félre az előítéleteidet. Figyelj rájuk, amíg a lelked nem kezd tiltakozni. Mert hamis ember is járhat igaz úton, és igaz ember is hamis ösvényre tévedhet. Ha van fényük, osztozz velük a fényben. De semmiképpen ne osztozz velük a karmájukban – nácsolja Kui-Haj zen mester.

Ez a könyv az én Indiámról szól. India meggyőzött arról, hogy nagyon sok erőt és tudást lehet kultúrájából meríteni, de arról is, hogy aki nem találja meg a szellemi útját a saját hazájában, az Indiában, Tibetben vagy a világ bármelyik pontján sem fogja megtalálni. Európában születtem – nyilván nem véletlenül –, európai vagyok, nincs kedvem a Dunántúl hegyei között vagy az Alföld síkságán tibeti lámát, hindu szerzetest vagy beavatott jógamestert játszani.

Nem hiszem, hogy a Távol-Kelet vallásbölcselete megoldást jelenthet a nyugati kultúra mai krízisére. Ennek a válságnak a lényegét abban látom, hogy az észvesztő gyorsasággal fejlődő csúcstechnológia mögött messze elmaradt az emberi intelligencia, az erkölcsi érzék és a szociális érzelmek fejlődése. Helyzetünk lassan olyan emberszabású majmokéhoz kezd hasonlítani, akiknek valaki kézi-gránátot nyomott a kezükbe. Vagy önmagukat robbantják fel, vagy a környezetüket is. Ez okozza korszakunk apokaliptikus hangulatát.

A szokás és a tisztelet úgy kívánja, hogy nevezzem meg mesztereimet. P. Liebermann Lucy pszichológus, Török Sándor író,

dr. Pető András orvos, Swami Dhattatreya jógamester a Delhi melletti Vishvayatan ashramból, Swami Digambarji jógamester a lonavlai ashramból és Sri Acharya Buddharakkita a bangalorei buddhista kolostor apátja.

Régen elszakadtam tőlük, tudtommal már egyikük sincs a földön élők között. Így hát – ahogy Goethe mondja: „erényt csinálva a muszájból” – soha nem akartam a szó szellemi értelmében tanítványokra szert tenni, mert bár többen kineveztek mesternek, én mégsem vagyok az. Annyi önátadás és fanatizmus pedig sohasem volt bennem, hogy valamelyik ezoterikus vagy vallásos közösséghez csatlakozzam.

Így hát azzal vigasztalom magam, hogy spirituális szempontból Von Tollához hasonlítok – a Dzsungel Könyve magányos farkasához –, csak éppen, amikor a Dekkán fennsíkról érkező vad kutyák egyszer-kétszer fel akartak falni, semmiféle szióni farkashad nem jött segítségemre. Jó érzés, hogy mégis talpon maradtam.

Örülök könyvem immár sokadik kiadásának, mert ezek szerint még mindig tud adni valamit az Olvasónak.

Budapest, 2004. február 20.

P. P.

„Az Út tanulmányozása az Én tanulmányozása. Az Én-t tanulmányozni annyit tesz, mint megfeledezni róla. Ha megfeledekel az Énedről, megvilágosodsz. A megvilágosodás azt jelenti, hogy eltűnt a válaszfal az Éned és mások között.”

Dógen mester

„– Az eljövendő nemzedékben sok zavaros hitű törekvő is lesz. Hogyan tudunk majd velük egymás mellett élni?

– Osztozz velük a fényben, de ne osztozz velük a karmájukban. Ha ugyanabban a szobában lennétek is mind a ketten, gondolataid már ne legyenek ugyanott, mint az övéi. Van egy szútra, amely ezt mondja: »Habár követi a körülmények alakulását, természete változatlan marad.«”

Huj-haj mester

„A végső tanítás szabad, akkor miért tanulnád az eléréséhez szükséges módokat?... Az ÚT mindenütt jelenvaló, bárhol is legyél, miért kell akkor gyakorlat és megvilágosodás? Ha azonban közted és az út között csak a legkisebb különbség is van, jobban el vagy választva tőle, mint az ég a földtől.”

Dógen mester

AJÁNLÁS

Ajánlom ezt a könyvet Swami Dhattatreya Brahmacharinak, akivel 1971-ben ismerkedtem meg Indiában a Vhisvayatan Yogaashramában. Egy ideig a tanítványa voltam. A dolog azonban nem ilyen egyszerű. Egyrészt mert én is mestere voltam Dhattatreyának. Másrészt meg még másoknak is voltam a tanítványa és egyzersmind mestere. Nem voltam ugyanis tanítványa soha senkinek, aki nem fogadott el engem mesteréül. Ők arra tanítottak engem, hogy milyen a jó tanítvány, én arra tanítottam őket, hogy milyen a jó mester. Ők is valamennyien Dhattatreya voltak.

Ide írom a nevüket:

P. Liebermann Lucy. Török Sándor. Pető András.

Ladányi Péter. Vázsonyi Ibolya. Gleimann Anna.

Végül én is Dhattatreya vagyok. Ezért neki ajánlom ezt a könyvet, akit 1979-ben ismét viszontláttam Indiában. Csakhogy akkor már nem Dhattatreyának hívták, hanem Buddharakkita Theyrának. Akkor volt a világ legszebb tavasza Bangaloréban.

Még valamit a koanokról. A koan zen buddhista meditációs paradoxon. Abszurd töprengés a világ abszurdításáról. Csakhogy a matematikából tudjuk, hogy „ $- \times - = +$ ”, vagyis hogy mínusszal szorozva mindig pluszt eredményez, a dolgok fonákjának sokszorozása nyomán előtűnik a valódi mintázat. Két ölelkező negatívum nászából megszülethet egy pozitívum. Annak idején azt mesélték, hogy amikor Leonardo da Vinci egy értetlenkedő építésznek hiába magyarázta a boltív lényegét, végül türelmét vesztve így kiáltott fel:

– Ej, hogy nem érti ezt, Messire? A boltív két egymásnak támaszkodó gyengeség, ami végtelen erővé változik!

Ebben a könyvben álkoanok vannak. Én találtam ki őket. Tekinthetők paródiának, csúfolódó fintornak is. Mindegy. Számomra

az irónia a túlságosan nehéz szellemi súly elviselhetővé tételének eszköze. Vagyis alázat, a leborulás szemérmes formája.

E napkeleti utazásra közös útravalónak magunkkal vihetnénk Dighiti kószalai rádza egykori intelmét fiához:

*Ne nézzed nagyon messziről,
Ne tekintsd meg nagyon közel,
Ha döntened kell bármiről,
Dighávu, édes gyermekem.*

*Harag nem old fel haragot,
Dighávu, szeretett fiam,
A szeretet mindent felold.
Annak oldó hatalma van.*

HOGYAN KELL TANÍTANI?

DHATTATREYA ELSŐ KOANJA

Egy fal alatt ül a Mester és a tanítványa.

A Mester tizenhét éves.

A tanítványa hetvenéves.

A Mester tanítása abból áll, hogy hallgat.

A tanítvány hallgatja a Mester hallgatását, és minden kétsége eloszlik.

DHATTATREYA MÁSODIK KOANJA

A tanítvány elragadtatottan hallgatta a madárdalt.

A Mester azt kérdezte: – A rigóban gyönyörködsz-e vagy a füttyében?

– A rigóban! – felelte a tanítvány.

Akkor a Mester bekötötte a tanítvány szemét.

– A füttyében! – felelte a tanítvány.

Akkor a Mester gyapotot dugott a tanítvány fülébe.

Ebben a pillanatban a tanítvány megértette, hogy mi az, amit a Mester nem ért. A Mester megértette a tanítvány megértését, és megvilágosodott.

Sri Ramananda magyarázata: A rigó, a fütty, a gyönyörködés, a Mester és a tanítvány a valóság öt arca. Mindegyikben ott ragyog az egész. Vajha ötezeröttszáz vagy ötvenötezer arca volna a valóságnak, mi a különbség?

Pandit Lal magyarázata: A szem fölösleges, a fül fölösleges. A rigó fölösleges, a fütty fölösleges. A Mester fölösleges, a tanítvány fölösleges. Elég a gyönyörködés.

Swami Dhattatreya magyarázata: Én ebből egy szót sem értek, hál'istennek. Ezért nem létezik a szó, nem létezik az értés, nem létezik a hála, és nem létezem én sem. Egyedül az Isten létezik.

HOGYAN ISMERKEDTEM MEG DHATTATREYÁVAL?

A világító mosolyú dr. Bhote riksán elvitt Swami Dhirendra Brahmacharihoz. (Mint később kiderült, Indira Ghandi bizalmasa volt. A Janata uralma alatt jogaiskolát nyitott, majd büntetőeljárás indult ellene. A Kongresszus újbóli győzelme után rehabilitálták.) Dhirendra sorsáról eszembe jut, hogy egyszer megrettenve néztem, ahogy a benaresi (varanasi) hindu egyetemen néhány száz ifjú állatként ütötte egymást a Bangladesről vallott nézeteik érvényesítése érdekében. Rémültem futottam Dhattatreyához.

– Mester, nem az erőszaknélküliség birodalmában vagyunk?

Csak ennyit felelt elnézően:

– Mit akarsz? The man is man. (Vagyis hogy az ember – ember.)

Szóval Dhirendránál nagyokat hallgattunk.

Körülbelül két óra alatt ez történt:

Csend

– Dhirendra: Honnét jön?

– Én: Magyarországból.

– Dhirendra: *Hideg vagy meleg ország?* Látva, hogy értetlenül nézek: *Milyen ott a tél?*

– Én: Van hó is meg jég is.

– Dhirendra: Akkor hideg ország.

– Dhirendra: Mi a helyzet a vallással az ön hazájában?

– Én: Hát... vannak katolikusok... reformátusok... zsidók...

– Dhirendra: Akkor ön nem tudja, mi a vallás.

Csend

– Dhirendra: Vallás az, hogy mit csinál egy ember, amikor egyedül van.

– Én: Ja? Hát kinyitja a televíziót, a rádiót, feltesz egy lemezt vagy egy jó kazettát a magnóra.

Csend

– Dhirendra: Mit gondol ön az istenség megtestesüléseiről? De ne azt mondja, amit erről olvasott, hanem azt, amit gondol.

– Én: némi töprengés után. Hát ha létezik istenség és ha megtestesült, akkor azt gondolom, hogy büntudatból testesült meg.

– Dhirendra: Hogy érti ezt?

– Én: A teremtés miatt érzett büntudatából. Ha van egy téren és időn kívüli lény, végtelen és örök és ez létrehoz teremtményeket, akiknek meg kell öregedniük, tönkre kell menniük, meg kell halniuk – ennél gonoszabb dolgot nehezen tudok elképzelni. Talán büntudatból időnként ő is végigéli a teremtményeinek a sorsát.

Csend

– Dhirendra: Rendben van. Tanítani fogjuk.

Tapsol

Bejön három jógi, meghajolnak, és leülnek a gyékényre. Nézem őket. Kettő nagyon tetszik. Soványak, égő szeműek, aszkéták. De a harmadik egy pufók malac. Hosszú haja, szakálla hájas testére omlik. Nekem egy jógaszerzetes ne legyen kövér!

– Dhirendra: hirtelen rámutat a kövérré. Ő lesz a guruja!

A szerzetesek meghajolnak és kimennek. Én is szedelőzködöm, mert látom, hogy vége az első találkozásnak.

– Dhirendra: Tudja, hogy miért őt választottam?

– Én: Nem.

– Dhirendra: Mert láttam, hogy ellenszenves önnek. Tanuljon alázatot!

Mint már a címben is jeleztem, így ismerkedtem meg Dhattatreyával.

HOGYAN KELL KIEJTENI DHATTATREYA NEVÉT?

Dhattatreya nevét egyáltalán nem kell kiejteni. Azért is választottam ezt a nevet, mert jó nehéz kiejteni, és reméltem, hogy megőrül tőle az olvasó. Különben úgy kell kiejteni, hogy Dhattatreya.

Most veszem észre, hogy ez koannak is felfogható. Legyen hát ez Dhattatreya második koanja.

Pandit Lal magyarázata: Névvvel jelöljük azt az illúziókat, hogy valahol létezését tételezünk fel. A kiejtett név valósággá vált illúzió. Amit mi valóságnak vélünk, az „mája”, vagyis káprázat. Ezért a kiejtett név – gyilkosság!

Rabbi Náhum fejtegetései: Lehet, hogy ezért nem volt szabad a régi hébereknél Isten valódi nevét kiejteni, hanem helyettesítő fogalmakat kellett használni: örökkévaló, Úr, Teremtő, A Világ Királya. A „Teremtő” viszont fordítási hamisítás, a Bibliában ugyanis mindig az „Elóhim” szó szerepel, ami az „Elóha” (= Teremtő) többes száma.

Teremtőkről, teremtő erőkről van tehát szó. Ugyanígy a „Melech háólám” (A Világ Királya) is többértelmű, amennyiben az „ólom” vagy „ólám” fogalma egyaránt jelent világot és világkorszakot.

Akárhogy van is, a régi kabbalisztikus legenda szerint Isten neve harminchat hangból áll. A baj csak az, hogy senki nem tudja, hogy melyik ez a harminchat hang és milyen a sorrendjük. Ámbátor felmerült a gyanú, hogy Jézus ismerte az Isten valódi nevét, és amikor kiejtette, övé lett az Isten hatalma, minden csodát véghezvihetett, még a halottak is feltámadtak, mert a teremtett világ dolgai engedelmessé váltak neki. Vagyis ő maga így vált Istenné, és ezért kellett meghalnia a keresztfán. A kiejtett Név megölte őt.

C. G. Jung lélektani magyarázata: Aki nevükön tudja nevezni a dolgokat, azé a hatalom. Lelki nyavalyáinkon is úgy leszünk úrrá, hogy nevükön merjük nevezni mindazt, ami elviselhetetlenül fáj, amit eltitkolunk önmagunk előtt. Ezt hívjuk pszichoterápiának.

Pandit Lal társadalmi következtetése: Aki politikai hatalomra tart igényt, jól ügyeljen arra, hogy nevén merje nevezni mindazt,

ami az emberi közösségekben és az emberek lelkében végbemegy. Aki megriad az igazság kimondásától, attól a hatalom is elvételik.

(A testes, kopasz, fényes karamella bőrű Lal úr a University Grant's Commission tisztviselője volt Delhiben. 1971-ben tőle kaptam a megélhetésemhez szükséges pénzt. Találkozásaink során kiderült, hogy rejtőzködő filozófus, aki nem kíván guru lenni, és nem tart igényt tanítványokra. Mégis végtelen tapintattal indított el India szövevényes útjain. Ezért ruháztam fel a Pandit címmel, ami Tanítót jelent. Mikor 1979-ben visszatértem Indiába, már nem volt ezen a földön.)

A „VAGY” KULTÚRÁJA: NYUGAT

Amikor a zsidó-keresztény Atyaúrsten megteremtette a világot, szellemi erőinek legjavát az elválasztásra fordította. Először is elválasztotta a létezést a nem létezéstől. Erre a célra a „legyen” szót használta. Azután elválasztotta a világosságot a sötétségtől, a szárazföldet a víztől, a mennyek alatti vizeket a mennyek feletti vizektől, a jót a rossztól és így tovább. Majd elfelejtettem: a lelket is elválasztotta a testtől éppen azáltal, hogy időlegesen egyesítette őket.

Mindezt – egyebet nem tehetvén – helyeslem, mert egyrészt az én fejem is erre a srófra jár, másrészt mert be kell látnom, hogy mégiscsak imponáló kultúra alakult ki a dolgok szétválasztásának tréfás ötletéből. Különböen is az isteni tökéletességből nem hiányozhat a humor. A humortalan, komor vallásosság biztosan eltévesztette az éhez vezető utat.

Ámde intellektuális csipeszem segítségével mégis kiemelem és a szemem elé tartom ennek a szellemi építménynek pirinyó alapkövét, egy szót: „vagy”! Ugyanis ha nem tudnák, ő a Logosz, az Ige. Ami kezdetben vala. Így szól hozzám:

– Az ön világnézete? Katolikus? Vagy protestáns? Vagy marxista? Vagy buddhista? Valljon színt!

– Az ön tudományos elkötelezettsége? Freudista! Vagy reflexológus! Vagy a viselkedés-lélektan híve? Feleljen!

– S az ön érzelmei felesége önagysága iránt? Szereti? Vagy közömbös? Vagy utálja? Nyilatkozzék!

Ám ha én így nyilatkoznék:

– Kedves Logosz! Én egy keresztény marxista vagyok, aki a hinduizmus híve! Én egy analitikusan orientált reflexológus vagyok, aki belegyúrtam eklektikus fejembe a viselkedés-lélektant és a kognitív pszichológiát is! Én szeretem a feleségemet, ami nem zárja ki azt, hogy időnként végtelenül közönyös vagyok iránta, néha pedig kifejezetten gyűlölöm!

Akkor a kis „vagy” csipeszem szorításában így sikoltozna:

– Himpellér! Szélhámos! Csaló!

Mert a nyugati kultúra Logosza ezt követeli:

– Törd magad egyértelművé! Válassz! Legyén „Igen” vagy „Nem”, s ami ezen túl van, az a Gonosztól való!

S hogy mi ebben az isteni móka? Az, hogy soha nem vagyok egyértelmű! Ám mégis választanom kell sokféle gondolatom és értelmem között, ha nem akarok az erkölcsi vagy a tudományos sátán karmai közé jutni – egyéb sátánokról nem is beszélve –; vagyis választanom kell üdvösség és kárhozat között. Én vagyok a labda az Isten és az ördög teniszmeccsében, ahol is a kegyelem és a kísértés ütőivel játszanak velem.

Magdeburgi Szent Hugó vigasztalása: Isten adta neked a sokféleséget, de a Tisztesség Törvényét is, hogy mégis legyél egyféle. Ám látva százalmas vergődésedet, a segítségedre sietett, és megajándékozott az Elfojtás lehetőségével. Válassz szabad akaratod szerint, és felejtse el, amit nem választottál. Vagy legalábbis igyekezz elfelejteni!

Dr. Freud Zsigmond összefoglalása: Ezért neurotikus ez a kultúra. De majd adok én nekik!

(Dr. Freud Zsigmond neves bécsi ideggyógyász, a kokain áldott hatásának a felfedezője és a pszichoanalízis megalapítója. Utazási és érintési főbiájának leküzdése érdekében széles körű pszichoterápiás gyakorlatot folytatott. Eközben fölfedezte az emberiség gyötrelmeinek két fő okát: *férfiaknál a kasztrációs félelmet, nőknél a péniszirigységet*. Ezen csak az segíthetne, ha mindenkinek lenne füttyülője. A fasisztákat felháborította ez a lehetőség, ezért az Anschluss után a Gestapo letartóztatta, majd a nemzetközi tiltakozás hatására futni hagyta. Londoni emigrációban halt meg a lélekre figyelő emberek szellemi vezéréként. Nem érte meg tudományos iskolájának egyházzá szerveződését.)

DHATTATREYA HARMADIK KOANJA

– A nagy pestisjárvány idején csukamájolajat szedtek az emberek. Mégis elpusztultak. Hogyan lehetséges ez? – kérdezte a tanítvány.

– Isten ellen nem lehet Istent szedni – válaszolta a Mester. A tanítvány leborult a földre, és így szólt: – Áldott az út, amelyik hozzád vezetett. – Fölkelt, meghajolt, és elhagyta Mesterét.

Sri Ramananda magyarázata: Olaj nincsen máj nélkül, máj nincsen csuka nélkül, csuka nincsen folyó nélkül, folyó nincsen eső nélkül, eső nincsen ég nélkül, ég nincsen Isten nélkül. Járvány nincsen ember nélkül, ember nincsen halál nélkül, halál nincsen élet nélkül, élet nincsen föld nélkül, föld nincsen ég nélkül, ég nincsen Isten nélkül.

Pandit Lal magyarázata: Isten tekintetének fényében eloszlik minden létezés. A létezés az Isten pislogása, akkor keletkezik, amikor a Mindenható egy pillanatra behunyja a szemét.

(Sri Ramananda jógi a hetvenes években Hyderabadban élt a doktor Melkoté pénzén működő Patanjeli Jóga Ashramban. Tanítványai nem voltak, ezért nem illette meg a swami cím, csak a sri. De ez is elég volt neki. A jógik általában hétéves korukban kerülnek tréningbe. Ramananda más utat járt. Fiatal korában megnősült, egy fiút nemzett. Csak huszonegy éves korában lett jógi. Családjá ott lakott az ashram mellett, és ő napi egy órát töltött a fiával, hogy ne maradjon apa nélkül. Melkoté nagyon szerette az édességet, és az étkezéseknél a jógi folyton kínálta. Valahányszor a kövér Melkoté megevett egy süteményt, a jógi úgy nevetett, hogy az ember elfelejtette, halál is van a világon.)

MENTEGETŐZÉS FREUD RÖVID ÉLETRAJZA MIATT

Freud olyan nagy zseni volt, hogy ma már kénytelen freudistául gondolkozni az is, aki soha hírét sem hallotta vagy netán bősziült ellensége. Freud ellensége pedig úgy lesz valaki, hogy a halhatatlan istenek elfelejtették arányérzékkel megajándékozni. Az arányérzék hiánya különben betegség. Ez az emberfajta így gondolkodik: Én egy pszichológus (pszichiáter) vagyok! – s a diplomájára üt. – Freud is egy pszichiáter volt. Most már ketten vagyunk lélek-

tanászok. Hát én pedig nem értek vele egyet. Ehhez csak jogom van? (Persze! Különösen akkor, ha nem sikerült az analízise.)

Mármost szabad-e egy zsenit kicsúfolni? Szabad-e kinevetni szent és örök dolgokat? Csak a szent és örök dolgokat szabad kinevetni! Mert nem árt nekik. A múlandó butaságokhoz kesztyűs kézzel kell nyúlni, mert azonnal szétporlanak egy keményebb érintésre.

Az elképzelt olvasó kérdése: Hogyhogy mindenki freudistául gondolkozik?

Válasz: Valaki azt mondja: „Elfojtott indulatok.” Ez Freud. Azt mondja: „Én lettem a bűnbak.” Ez is Freud. Azt mondja: „Szerelmi bánatában éjt nappallá téve dolgozott.” Ez is Freud. Soroljam még? Freud egyszerűen beszivárgott mindenki gondolkozásába.

Az olvasó második kérdése: Jó, lehet, hogy szabad nagy dolgokon ironizálni, de minek?

Válasz: A szellemi kultúra nagy és maradandó gondolatai azért nagyok és maradandóak, mert odavillantják a dolgok megértésének egyik lehetséges aspektusát. Ám nem az egyetlen. Elő-kúsznak viszont azok, akiknek a fejében – Füst Milán példázata szerint – egy nagy úr van. Ebbe az úrbe beletesznek valamit. Például a freudizmust. Vagy a marxizmust. Vagy a buddhizmust. Vagy a katolicizmust. És most már ez van benne az úr helyett. Hurrá! Az üresfejűnek ettől kezdve mindenről van véleménye, álláspontja; sőt világnézete is van neki. Egy és oszthatatlan, amit soha meg nem rágicsálhatnak holmi kétségek. Így születik meg egy zseniális gondolatból a magabiztos butaság. Érted?

Mégis dühösen és büntudatosan aludtam el. Alvásomból nagy nevetős álomra ébredtem. Közvetlenül a fülem mellett nevelt az öt szellem, aki megalkotta az európai kultúrát: Mózes és Jézus, akik létrehívták az erkölcsi világrendet; Marx Károly, aki átformálta a gazdasági-történelmi gondolkodást; Freud Zsigmond, aki elmondta azt, amit a lélekről tudni érdemes; és Albert Einstein, aki megújította a modern természettudomány világképét. Nevetve tisztelegtek hatmillió füstté vált ember emléke előtt, akik már a sztratoszféra külső rétegeiben kerültek bolygónkat az idők végezetéig. Egykor zsidók voltak, tehát idegen és ártalmas elem az európai művelődésben.

(Füst Milán magyar író, filozófus és jaj-próféta. Mint tudjuk, az Ószövetség üdv-prófétákat és jaj-prófétákat tart számon. Az üdv-prófétákat szerették, mert üdvözülni kellemes dolog. A jaj-prófétákat igyekeztek likvidálni azon az ideológiai alapon, hogy elég baj, ha baj van; hátha igaz gyermekkorunk „meg nem történtté tevési mágiája”: amit letagadunk, az talán nincs is. Sorsukat Jeremiás próféta példázza. Füst-Jeremiás – bár öregségére Kossuth-díjat és katedrát kapott, halála után pedig lakótelepi utcát neveztek el róla Békásmegyeren – folytonosan úgy érezte magát, mint akire állandóan záporoznak a megkövezésére összegyűlt tömeg lövedékei. A honi szabadverselés megteremtőjének hosszú sorai leginkább vihogást váltottak ki; kevesen vették észre, hogy prózája európai színvonalú irodalom. Lélektani felfedezéseire senki sem figyelt, pedig Jung előtt tizenegy évvel leírta az extravertzív-introverzív típust a nyílt tekintetű és a lesütött szemű ember parabolájában. A lélek öngerjesztő lehetőségeiről vallott nézeteit mostanában igazolják laboratóriumi kísérletekkel; a filozófusok pedig végképp nem vettek tudomást a mindenféle bölcséleti rendszeren kívül gondolkozó zseniális töprengőről. Sírjára ezt szerette volna felvésetni:

Itt nyugszik Füst Milán magyar író.
Csak kevés embert szeretett, és azokat is utálta.
(Ám ez a kívánsága nem teljesült.)

HOGYAN KELETKEZIK A VALLÁS?

Az emberi agynak olyan a szerkezete, hogy csak valamilyen struktúrában tud gondolkodni. Arra a kérdésre például, hogy „milyen a máj”? – nem lehet felelni, legfeljebb annyit, hogy „csecse”. Mert a kérdés struktúráján kívüli. Ám, ha azt kérdezem: „Milyen a máj fejlődéstana?”, „Milyen a máj szövettana?”, „Milyen a máj élettana?”, „Milyen a máj a szakácművészet szempontjából?” – akkor bő forrásként buggyannak fel a válaszok, mert a májat belehelyeztem valamilyen gondolkodási struktúrába.

Mármost a vallás és mindenfajta dogmatizmus úgy keletkezik, hogy valaki abszolutizál egy gondolkodási struktúrát a sok közül, úgy véli, hogy csak abban a struktúrában lehet és szabad gon-

dolgozni, és minden más gondolkodási struktúrát hamisnak, bűnös módon tévelygőnek tekint. Számára a struktúra igaz és egyedül igaz, tehát aki ebben az igaznak vélt struktúrában gondolkodik, az csak helyes eredményekhez juthat, bármilyen számárságot ad elő.

Úgy vélem, a fenti sorokban túlságosan sokszor fordul elő a „struktúra” szó. A stílus tudományos komorságát enyhítendő ide iktatom a már előzőekben megidézett Füst Milán bölcseleti megoldását. Őt az izgatta, hogy miként tesz szert az ember véleményre. A probléma a következő:

Már a görög szofisztika rájött arra, hogy a gondolkodás többféle értelemben végtelen. Például soha nincsen olyan pont, ahonét már ne lehetne tovább gondolkodni. Ezenkívül minden irányban lehet gondolkodni, tehát egyenlő eséllyel érvelhetünk valami mellett és ellen. Ily módon az embernek soha nem lehetne véleménye. Mert a vélemény azt jelenti, hogy az ember egy ponton mégis megállította a gondolkodását, nem hajlandó sem tovább, sem másik irányban gondolkodni, hanem azt tartja igaznak, ahová éppen eljutott. No, de miért? Miután a gondolkodás végtelen, az intellektuális úton nem találkozhatunk stoptáblával. Hanem az történik, hogy a gondolkodás folyamatába tőle idegen – elsősorban érzelmi és morális – erők avatkoznak be, így kiáltva: „Ne gondolkozz tovább!” Ez legyen a véleményed ezentúl, mert ezt érzed igaznak, netán erkölcsi érzéked itt „megállj”-t parancsol. A vélemény tehát egy adott gondolkodási eredmény megmerevedése irracionális indítékok hatására.

Az én értelmezésem: Vallásos az az ember, akinek véleménye van!

Mint tetszik látni, még mindig a vagylagosság, az egyértelműsége törekvés nyugati kultúrájának mezsgyéin botladozunk.

(Én, anyám nagy bánatára, fiúként születtem meg Hitler hatalomra jutásának esztendejében. E két jelentős személyiség hosszú időre befolyásolta belső fejlődésemet. Sokáig kétségeim voltak létezésem jogosságát és szükségességét illetően. Érettségi előtt, amikor pályaválasztási elképzeléseinkről kellett dolgozatot írunk, én azt a vágyamat fogalmaztam meg, hogy a király barátja szeretnék lenni egy abszolút monarchiában. A tanári korholás rádőbentett az őszinteség és a humortalan gondolkodás veszélyeire.

Ezért, bár engedelmesen felöltöttem a felnőtttség és a tudományosság maszkját, nem állom meg, hogy időnként vihogva ki ne kukucskáljak alóla. Ezzel sok ellenséget és irigyet szereztem magamnak azok közül, akiknek ráégett a maszk az arcukra. Szerb Antal szerint egy angol temetőben olvasható az alábbi sírfelirat:

„Itt nyugszik John Smith. Embernek született, fűszerkereskedőként halt meg.”

Miután a pszichológusként való jobblétre szenderülést túl nagy veszteségnek érzem eredendő embermivoltomhoz képest, Bulcsú vezér ösvényeire léptem: letelepedtem ugyan, de időnként kalandozásokra indulok számomra ismeretlen irodalmi vagy transzcendens tájak felé. Utazásaim során szkeptikussá váltam a szó jobbik, Thomas Mann-i értelmében: nem arról van szó, hogy semmiben sem hiszek, hanem mindent lehetségesnek tartok. Megszoktam, hogy naponta tizenhat órát dolgozom, és újabban megbotránkozva veszem észre, hogy fáradt vagyok. Barátaimtól úgy értesültem, hogy az ember idővel megöregszik. Titokban még mindig azt hiszem, hogy ilyesmi csak másokkal történik.)

KRISZTUS ÉS BARABÁS

Egy kétméteres szerzetes-tanár önvallomása:

1945-ben, amikor épp hogy megindultak a villamosok ritka járatai, embertömegek dulakodtak a megállóknál. Azt mondja nekem egy hatalmas termetű, kissé beszszelt fiatalember:

- Mit akarsz itt, te csuhás?
- Fel akarok szállni a villamosra, fiam.
- Ne vedd el a helyet a dolgozóktól, te halálmadár!

De azért csak felnyomakodtam, vele együtt. Ő pedig egyre gyalázott a peronon is, és úgy belehergelte magát, hogy lekevert nekem egy nagy pofont. Azt mondtam:

– Meg vagyon írva: Aki megüti a jobb orcádat, tartsd neki oda a balt is. Tessék, fiam, üsd meg ezt is!

A fickó nem volt szívbajos, lehúzta nekem a másodikat. Erre fejembe szállt a vér, és elbődültem:

– Eddig a Krisztus. Most jön dr. Szentember Szilárd! – és úgy megvertem, hogy azóta is szégyellem.

A dolgoknak mindig van őstörténete. Magdeburgi Szent Hugót egyszer megkérdezték, hogy mit csinálna, ha valaki pofon ütné az utcán. Így felelt: – Azt tudom, hogy mit kellene tennem. De hogy mit csinálnék, arról fogalmam sincs. (A kérdőíves felmérések szerelmeseinek figyelmébe ajánlom.)

Schopenhauer hitelességéről pedig akkor győződtem meg, amikor meghallottam, hogy egyszer bemutattak neki egy csodálatos embert, aki hét nyelven beszélt tökéletesen. A filozófus így nyilatkozott: – Ez az ember valóban hét nyelven beszél, de mind a héten hülyeségeket!

Nos, amint tudjuk, az európai bölcselet számára Schopenhauer fedezte fel a keleti filozófiát. S hogy a dolog nem maradt hatástalan az ő lelkére, azt bizonyítja a kis epizód: egy ajtaján kopogtató öregasszonyt lerugdosott a lépcsőn, mert zavarta a munkájában. Tudniillik éppen az indulatnélküliségről, a lélek nyugalmáról írt.

Török Sándor mesélte el, hogy a háború után panaszkodott Sík Sándornak, a piarista költőnek:

– Tudod, amikor Ukrajnában voltam munkaszolgálatos az aknamezőkön, hatalmas erőim voltak, ragyogó morális tisztaság vett körül engem. Túléltem, hál'istennek, a feleségem is. Már van lakásom, állásom, szeretőm, ellenségeim, anyagi gondjaim, sértődéseim... Szóval, már úgy el vagyok piszkolódva, de úgy el vagyok piszkolódva...

Akkor Sík megölelte, és azt mondta:

– Sándorkám, hát ilyen az igaz ember élete. Az ember mindig elesik és mindig fölkel!

A szavak Budapesten hangzottak el. De a gondolat messzebből érkezik.

(Magdeburgi Szent Hugó, a némaságot fogadott karthauzi szerzetes a 16. század végén élt. Fogadalmát állandóan megszegte életbölcseleti kommentárjaival, ezeket a hívek épülésére és önmaga gyönyörködtetésére adta elő. Ezért a szerzetből kegyelemmel elbocsáttatván a rózsakeresztesek titkos társaságához csatlakozott. Itt megtanulta az indiai eredetű tűzmeditációt. Ha az ember sokáig bámul a mozdulatlan gyertyalángba, egyszer csak egy alakot lát kilépni belőle: azt, aki előző életében volt. Hugó rájött, hogy annak idején ő gyújtotta fel az alexandriai könyvtárat. Jóvátételül

megnősült, és könyvkötéssel kereste kenyerét. További élete során 23 437 könyvet kötött be. Kilenc fiúgyermeké mind könyvkötő lett. Ő találta fel a könyvekbe ragasztott szalag könyvjelzőt. Üdvözlése biztos annál is inkább, mert őt én álmodtam meg 1982-ben Debrecenben, a kálvinizmus fellegvárában.)

DHATTATREYA NEGYEDIK KOANJA

A tanítvány tigrissel találkozott az erdei ösvényen. Miután életben maradt, nyilvánvalóan vagy ő szaladt el, vagy a tigris. Ezt azonban a Mester nem firtatta, hanem így szólt: – Ha a tigris megzabál téged, tigrissé változol. Ha te eszed meg a tigrist, akkor is tigrissé változol. E szavak hallatára a tanítvány megvilágosodott.

Swami Dharendra magyarázata: Kétféle ember foglalkozik állandóan az Istenséggel: a hívő és az ateista. Ők kedvesek az Úr színe előtt. A hit számára csak az az ember veszélyes, akit ez a probléma hidegen hagy. Jaj a közönyöseknek, ők soha nem fognak leszállni a lét kerekéről.

Joseph Heller magyarázata: Yossarian a szeretőjével heverve az ágyban szidta az Istent, gyengeelméjűnek, vén bükkfagatyásnak nevezve őt, aki szükségesnek látta a taknyot bevenni a teremtésbe. Az asszony sikoltozni kezdett:

– Ne merj így beszélni róla!

– Miért, úgy tudom, te sem hiszel Istenben?

– Igen, de az az Isten, akiben én nem hiszek, jóságos és mindentudó, nem olyan aljas és ostoba, mint az, akiben te nem hiszel!

Vörösmarty Mihály magyarázata: Nem véletlenül dolgoztam fel a régi legendát: A püspök hajója kiköt a tenger egyik elhagyott szigetén, hogy vizet vegyen fel. A püspök sétára indul a sziget belséjébe. Egyszer csak üvöltést hall:

– Legyen átkozott az Isten! Legyen átkozott az Isten!

Odasiet, hát egy öregember térdel, és az ég felé emelve arcát ordítja az átkot.

– Hát te mit művelsz? – kérdi a püspök elszörnyedve.

– Imádkozom. Egész nap csak imádkozom.

– Te szerencsétlen! Nem így kell imádkozni!

- Hanem hogyan?
- Azt kell mondanod: Legyen áldott az Isten! Amit te mondasz, az a kárhozatba visz.
- Az öreg a lábához borult.
- Téged az Isten küldött, hogy megvilágosítsál.
- Elindult a hajó, a fedélzeten a püspökkel. Egyszer csak rikoltást hall a messzeségbe tűnő sziget felől. Odanéz, hát a vén remete szalad a vízen, és kiáltozik:
 - Várj meg, püspök, várj meg! Elfelejtettem, hogy mit kell mondani!
 - Menj vissza nyugodtan – mondja megrendülten a főpap –, és mondd azt, amit eddig. Bár én tudnék így imádkozni.

AZ „ÉS” KULTÚRÁJA: KELET

A jaipuri maharadzsa összegyűjtötte a város vak embereit. Közéjük vezetett egy elefántot.

- Milyen az elefánt? – kérdezte.
- Aki az ormányát tapogatta, így felelt:
 - Az elefánt egy vastag tömlőhöz hasonlít.
 - Aki a lábát tapogatta:
 - Az elefánt olyan, mint egy hatalmas oszlop.
 - Aki a farkát fogta:
 - Vékony kis bőrredő az elefánt.

Így tapogatjuk a világot évezredek óta. A kozmoszt, ami nagyobb annál, hogy beleférjen egy ember fejébe vagy egy vallásba, egyetlen filozófiai rendszerbe, ideológiába. Melyik vak mondott igazat? Mindegyik és egyik sem. Valószínűleg minden bölcseleti rendszer, vallás és világnézet igazat mond, persze részigazságokat, de mégis valami fontosat az Egészről. Más kultúra más nyelven és más nézőpontból mondja el megismeréseit. Így gondolkozik Kelet, ahol az idők kezdetén nem tevékenykedik semmiféle teremtő személyes Isten, hanem koncentrált szellemi erők szétáradásából formálódik ki a világ.

A személytelen istenség nem féltékeny, nem rivalizál, nem büntet és nem jutalmaz. Csak létezik. Teremt, fenntart, pusztít és megújít. De ez is csak a létezés négy évszaka.

Akinek a gondolkodásmódja ebben a kultúrában formálódott ki, az nem törekszik egyértelműségre. Sőt, azt gondolja, hogy minél több aspektusát veszi fel magába a világnak, annál többet tud róla. Ha csak Síva-hívő, az kevesebb, mint ha Síva-hívő és katolikus. Ennél is több, ha Síva-hívő és katolikus és marxista. Konfliktus? Nincs konfliktus. Ez három, más szempontú megközelítése a világnak, más történelmi korszakokból származnak, más a fogalomrendszerük. Nem kell „egyeztetni” őket, ki lehet bírni, hogy a három oldaláról lefényképezett hegy más-más képet mutat a felvételeken, s mindegyik igaz: ugyanazt a hegyet ábrázolja.

Európai ember nemigen tudja elviselni a megismerésnek ezt a sokarcúságát. Vitatkozik, kiátkoz, gyilkol. Keleti ember is csak immel-ámmal tűri. A hyderebadi Síva-templomra ugyan felfestik a világvallások jelképeit: ott a buddhista kerék, a parszi fáklya, a mohamedán félhold, a kereszt, a Dávid-csillag, a sarló és kalapács, de azért kedvtelve mészárolgatják hol az iszlám híveit, hol a szikheket, mint egykor a buddhistákat. Igaz, hogy gazdasági-politikai okok ürügyén.

Mit ér hát akkor az „és” kultúrája? Ne tévedjünk: ha egy keleti ember elolvashatja az evangéliumokat felkiált: – „Európában a helyem, a szeretet birodalmában!” – ugyancsak elcsodálkozik, ha ideérkezve máglyák füstje és koncentrációs légerek szögesdrótja tarkítja a láthatárt, a katonai díszszemlék pompájáról nem is beszélve. De mindez mégsem érvényteleníti a béke, a szeretet, a szabadság ideáljait. Így jár a szegény európai is, ha keletre érkezik. Nem a megvalósult bölcsellett találkozik, hanem az emberi természet piszkosságaival: „The man is man” – ha tetszik rá emlékezni.

De a keleti ember lelke egy s másban mégis más, mint a nyugatié, merthogy a személyiség valóban társadalmi és történelmi produktum, ahogy a tudomány tanítja. Nem jobb, nem rosszabb, hanem más. De ez a különbség néha még izgalmassá is lehet.

Rudyard Kipling összefoglalása: Mikor öt éve éltem Indiában, kétségbe voltam esve, hogy semmit sem értek a hinduk gondolkodásmódjából. Tíz év után úgy véltem, hogy kezdek valamit megérteni belőle. De most, hogy húsz éve élek közöttük, belátom, hogy valóban semmit sem értek abból, ahogy gondolkodnak.

Lao Ce összefoglalása: Az Ég hálója tágas, de senki sem kerüli ki.

(Lao Ce kínai misztikus filozófus, aki nagy metamorfotikus csodákra volt képes. Legutóbbi magyar fordításában például materialistává változott. Krisztus előtt körülbelül fél évezreddel élt, könyvtáros volt, és soha nem utazott el világot látni. Valószínűleg ezért tudta megírni nyolcvanhárom rövid versben azt, amit a világról tudni érdemes. Sokat vitatkoznak azon, hogy vajon az öreg Lao Ce találkozott-e a fiatal Kung Fu Céval? Tudomásom szerint találkoztak, de nem szóltak egy szót sem. Lao Cét hetven évig hordta méhében az anyja, és már szakállas vénemberként született meg. Odabent még kevesebb informálódási lehetősége volt, mint a könyvtárban, tehát maradt ideje arra, hogy valóban bölcsse váljon. Ezért Öreg Gyermekeknek is nevezik. Jelenleg nagy tisztelet övezi a halhatatlan istenek birodalmában, csak senki sem kártyázik vele, mert aduk és ászok nélkül is megnyeri a partikat. Csodát tesz.)

ELIGAZÍTÁS ASHRAM-ÜGYBEN

Kérdés, hogy milyenfajta ashramról van szó. Én legalább ötfélet tartok számon:

Divat-ashram. Üzleti vállalkozás, ahol áljógik vagy szellemi tudásukat jó pénzért kiáruló egykori valódiak híg misztikát és erőfeszítés nélküli „beavatást” kínálnak jó pénzért gazdag nyugati ifjú semmittevőknek vagy unatkozó idősebb változataiknak. Időnként találkozni lehet velük a városokban az American Express irodái előtt, ahol traveller-csekkjeiket váltják be. A divat-ashram bővelkedik spirituális lila gőzökben, sőt, még arra is lehetőséget ad, hogy a sarus, lebernyeges és koszos tanítványok, akik apuka pénzén kivonultak a társadalomból, hawaii idillt játszanak esetenként. Annak idején a Beatles muzsikusai is ilyenfélemben duzzasztották szellemi energiáikat. Ha a divat-ashramnak rosszul megy, laja-jóga néven szexuális beavató tevékenységre tér át. Ettől biztosan fellendül a bevétel, mert a dolog meglehetősen drága, de nem éri meg. A szexuális borzongásra vágyók és a megbotránkozni akarók számára ide iktatom az időnként betiltott, időnként engedélyezett poonai ashramtréning programját. Miután a párok szabad választással kialakultak:

1–3 nap: Szemek szexe. (Csak nézegetni szabad egymást, érinteni nem!)

4–6 nap: Kezek szexe. (Kizárólag ciróka-maróka, de annak minden rejtett lehetőségét felkutatva, megismerve.)

7–9 nap: Szájak szexe. (Hát igen... Tetszik érteni, ugye?)

10–12 nap: Nemi szervek szexe. (No végre!)

13–15 nap: Meditáció mindazon, ami történt.

A tanfolyam „íve” szimbolikus értékű. Reichardt Piroska sorai jutnak eszembe:

*Piroslik már a vadszőlőlevél,
bogyója is kékül.
Mit tettél el a tavaszból, nyárból
téli menedékül?*

Misztikus ashram. Fogalmam sincs, milyen. Távoli vidékeken ezekben az ashramokban élnek India igazi szentjei. Európai ember nem kerülhet közéjük.

Gyógyító ashram. Általában gyomor-bél-, légzőszervi, anyagcsere-, bőr-, esetleg hormonális betegségek gyógyításával foglalkozik, mindenesetre kizárólag krónikus betegségekkel. Az ashramot jógik vezetik, de munkatársaik európai iskolázottságú vagy ayurvedikus orvosok. (Az ayurveda az ősi indiai orvoslás.) A gyógyszeres kezelést fokozatosan váltja fel a jóga abban az ütemben, ahogy a betegek megtanulják a gyakorlatokat. Általában adományokból tartják fenn magukat. Híres gyógyító ashram a Vhisvayatan Delhiben – elsősorban cukorbetegekkel foglalkozik – és a lonavlai ashram, ahol asztmásokat gyógyítanak.

Különleges ashramok. Például Pondicherry, Madras mellett. A Mother alapította franciaországi millióból. A Mother a nagy indiai nacionalista vezér, Aurobindo felesége volt. Az ashramban mindenki azt csinálhatta, ami jólesett neki, aki fotózni vágyott, kapott egy szép laboratóriumot, aki történelemre éhezett, nagyszerű könyvtár állt rendelkezésére, a fizikus műszereket szerezhetett be. Pondicherry volt a megvalósult Eldorádó. Titokban hittek abban, hogy a Mother halhatatlan. Mikor kilencvenéves korán túl mégis szellemi síkra lépett át, az ashram hamarosan válságba került. Anyagi nehézségeik támadtak, bér munkásokat próbáltak dolgoz-

tatni. Amikor ott jártam, az idillnek már vége volt, éppen veszedtek, különböző klikkek nagy indulattal marták egymást.

Jógaintézetek. Nem lehet tudni, mi rejtőzik a hangzatos címek mögött. Lehet, hogy egy picike ashram. Sőt, az egyik International Yoga Institute-t felkeresve egy romos kis házacskában egyetlen ősz öreg és nagyon álmos aggastyánt találtam. Én ébresztettem fel. Mégis magammal viszem egy életen át azt a fél órát, amit nála töltöttem. De elképzelhető az is, hogy a jógaintézet egy stúdió – dr. Kumar Pál vezet egy ilyen, aki könyvet írt *A jóga és a pszichoanalízis* címmel. Végül lehetséges, hogy nagy, nyugati pénzzel támogatott modern kutatóintézetéről van szó, netán egy nemzetközi hírnevű intézmény jógaosztályáról. Ilyen működik például a National Institute of Mental Health keretei között, Bangaloréban a neurológiai, pszichiátriai, pszichológiai, pszichofiziológiai és egyéb részlegek mellett.

S ez még csak a jóga, ami Indiában távolról sem olyan elterjedt, mint Európa hiszi. Hát még a risik, maharisik, csodatevők, szentek, szekták, különféle missziók, szellemi óvodák, iskolák és egyetemek, a gyógyító emberek kavalkádja, nem beszélve a lámákról, brahminokról, mágusokról, aszkrétákról és a szunnjasiknak nevezett zarándokokról. Az ember jól teszi, ha a zsebében hordja Settembrini úr céduláját, amelyet azon a bizonyos boszorkányos éjszakán Hans Castorpnak küldött:

*Vigyázz, a hegy varázssal van tele.
S ha tán lidérc mutatja hol az út,
csak menj tovább és ne gondolj velem!*

AZ EMBER KÖRÜLJÁRÁSA

A képzett olvasó megint belekotyoghatna: „Hogyan fér el mindez együtt és egyszerre egy ember fejében? Hogyan gondolkozik például annak a híres bangalorei intézetnek az igazgatótanácsa?” Erre tudok felelni, mert én is megkérdeztem őket. Némi előzmény után. Az előzmény Murthy professzor.

Murthy professzor pszichofiziológus volt, és úgy tűnt, hogy halálos szerelem viharzik a szívében Pavlov iránt. Amikor meg-

tudta, hogy Leningrádban és Moszkvában is voltam hosszabb tanulmányúton, különösképpen pedig amikor elhangzott Lurija professzor neve, dorombolt a gyönyörűségtől. Attól kezdve csak reflexekről és dinamikus sztereotípiákról esett szó közöttünk. Neuro-pszichológiáról, bio-feedbackről magyarázott lelkesen, csak úgy röpködtek a ganglionok és a szinapszisok a levegőben. Egy este kimerülten jelentettem Dhigambarji jógamesternek:

– Végre találkoztam egy hindu materialistával!

– Ki légyen az?

– Murthy professzor.

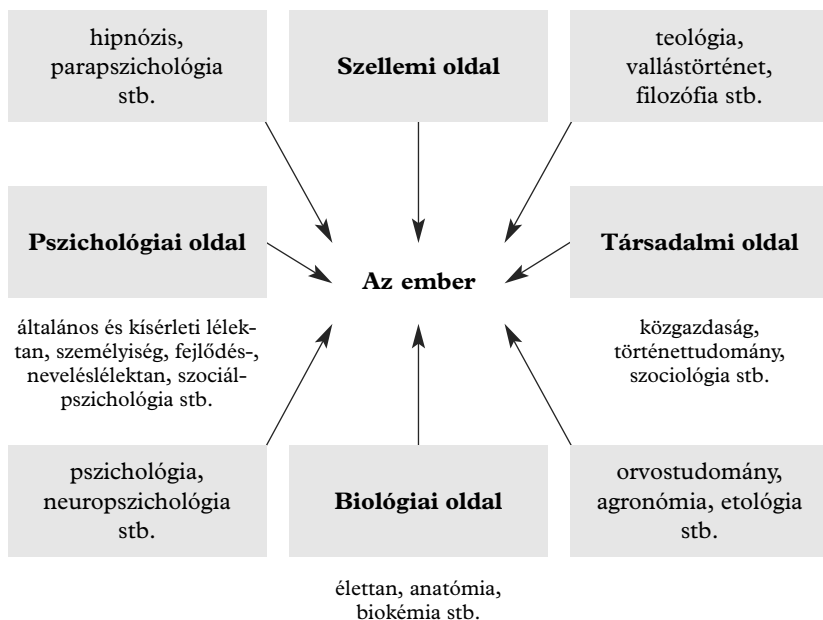
Elnézően mosolygott.

– Murthy professzor ifjúkora óta a Ramakrishna Misszió tagja. Nem eszik húst, Aszketikus életet él, néha bejön hozzánk is az ashramba, és napokra beül egy meditációs kunyhóba.

– Úristen, hát nekem erről semmit sem mondott.

– Nyilván nem tartotta érdemesnek, hogy önnel ilyen dolgokról beszéljen.

Ez volt az előzmény. Ezek után én is nekiestem a Murthy fejének, hát mi van benne? Ez:



„Nézze – mondta Murthy – sokféle aspektusból lehet vizsgálni egy embert. Mert ugye, mindig az emberről van szó? Attól, hogy maguk a szellemi oldalt nem veszik tudomásul, letakarják, attól még a többi oldal létezik. Hát akkor beszéljünk ezekről!”

Így hát ezekről beszéltünk. Ám az ábra kerek zártsága szem-beszökő. Nem véletlenül.

(Lurija, orosz chasszidok és csodarabbik késői sarja Berlinben kiképzett pszichoanalitikus volt. Ő volt a Szovjet Pszichoanalitikusok Egyesületének utolsó elnöke. Mikor hazájában a pszichoanalízisnek bealkonyult, defektológiával kezdett foglalkozni. Ez elvezette a neuropszichológiai kutatásokhoz. Tulajdonképpen mindegy volt neki: így is világhírű lett. Amikor Moszkvában vacsorázgatás közben rákérdeztem a pszichoanalízisre, úgy tett, mintha nem hallotta volna. Ám másnap, amikor a homloklebeny sérültjeit mutogatta, hirtelen azt mondta:

– Nem kellemesebb ezekkel foglalkozni? Nekik nincsenek neurotikus konfliktusaik.

És nagyot nevetett. Szellemtudók árulója lett volna? Volt a lényében valami tisztaság, ami ellentmondott ennek a vádnak. Az alkotó embernek különben is sok mindent megbocsátunk. Ám bár... amikor a tudomány összefonódik a karrierrel, bizony könnyen lidérc mutatta utakra téved, egészen az öntudatlan vagy tudatos csalásig. Az ő esetében nyilván nem erről volt szó. Azt hiszem, hogy valóban szétmállott a kötelék, amely egykor a pszichoanalízishez fűzte.

Érdekes dolog ez. A szláv kultúrákban a pszichoanalízis valahogy sohasem tudott mély gyökereket eresztetni. Prága nagyjából olyan messze volt Béctől, mint Budapest. Itt kialakult egy nagy nevű analitikus iskola, amott nem. Úgy látszik, van egy freudi meg egy dosztojevszkiji lélek. Ez a dosztojevszkiji lélek mintha sokkal nyitottabb csatornákon át érintkezhetne saját tudattalan mélységeivel, talán nincs is rajta mit analizálni. Igazi katarzisa a vallásos extázisnak megfelelő lélekállapot: a bűnbeesés, a vezeklés és a megtisztulás, tán még a politikában is. Szent Oroszország szellemi atmoszférája ma is jelen van.

Egy magyar újságíró egyszer hazafelé ballagott Leningrád éjszakájában. Egy ház falához dőlve hatalmas termetű, részeg férfi állt nyitott bundában, hajadonfőtt, félig hóval lepette. Elkapta az

előtte elhaladó karját, és egy újságpapírból csavart staniclit nyújtott felé.

– Vedd meg, testvér, csak három rubel. Innom kellene még. Szánj meg engem, vedd meg...

– Mi van benne? – kérdezte az újságíró, mert a zacskót meglepően könnyűnek találta.

– Vedd meg, testvér, nem bánod meg. – És a fülébe súgta: – Anyám utolsó lehelete!...

Ez a szentek és a gyerekek költészete. Lurija költészete, aki tanulmányutam legfontosabb tennivalójaként azt tanácsolta:

– Menjen el Szamarkandba. A világ legszebb városa. Vigye magában haza Szamarkandot, évekig fog élni belőle.

DHATTATREYA ÖTÖDIK KOANJA

A tanítvány így szólt a Mesterhez: – Vinnék egy köteg szénát eleségül az elefántnak, akit a mahautok tegnap foglyul ejtettek.

A Mester egy kardot szúrt a tanítvány lába elé. Akkor a tanítvány azt mondta: – Majd éjszaka szabadon engedem. – Akkor a Mester egy kardot szúrt a tanítvány háta mögé. – Hát akkor mit tegyek? – kérdezte a tanítvány. A Mester egy kardot szúrt a tanítvány bal oldala mellé. A tanítvány segélykérően nézett körül. A Mester egy kardot szúrt a tanítvány jobb oldala mellé. A kardoktól körülvéve a tanítvány hirtelen mély szellemi tapasztalást élt át.

Kölni Szent Brúnó magyarázata: Nem kell a dolgokkal kapcsolatba kerülni.

Swami Dhigambarji magyarázata: A mester, akinek négy kardja is van, nem mester, csak tanuló vezető.

Pandit Lal magyarázata: Nem kérdezni kell, hanem körülnézni. Nem körülnézni kell, hanem cselekedni. Nem cselekedni kell, hanem elmélyedni.

(Kölni Szent Brúnó, a reimsi érsek kancellárja Párizsban részt vett Raimund Diocre hittudós gyászszertartásán, amikor is a halott háromszor kiszólt koporsójából, bejelentve igazságos elkárhozását. Ennek hatására Brúnó 1084-ben felépítette a néma barátok

kolostorát, és megalapította a karthauzi rendet. A pápa azonban Rómába hívta zsinatszervezésre. Brúnó soha nem jutott vissza kolostorába, ahol közben felfedezték a Chartreuse készítésének titkát. Heltai Jenő szerint a sárga Chartreuse elhagyott szerelmesként, a zöld Chartreuse féltékenység állapotában fogyasztandó.

Közben más hallgatag szerzetesrendek is alakultak, s mind kitaláltak valami finomat, nem utolsósorban a trappista sajtot. Ez nem lehet véletlen. A hallgatás nyilván megnöveli a lélek alkotóerejét. A trappista szerzetesek ma már intenzív pszichoterápiás gyakorlatot is folytatnak oly módon, hogy agyonhajszott, zaklatott embereknek cellákat adnak ki, s ezekben néhány hétig velük élhetnek a rend szabályai szerint. Jót tesz nekik. Az egyik oldalon a pszichoanalízis gyógyító beszéde, a másikon a szerzetesek gyógyító hallgatása. Középen a megbetegítő fecsegés.)

MILYEN AZ ÉLET EGY GYÓGYÍTÓ JÓGA ASHRAMBAN?

Napkelte előtt fölébred a stáb: a jógik, az orvosok, a szolgáló személyzet és a vendégek is. Mert az ashramban nem lehet nézeledni: velük kell élni. A stáb kivonul a közeli ligetbe a hajnal előtti derengésben. Leülnek. Elöl ül a vénséges vén swami, előtte kis terítő a földön, azon füstölők égnek. Némán várakozunk. Amikor fölkel a nap, a swami néhányszor megfúj egy rekedt hangú kagylókürtöt. Úgy szól, mint a zsinagógákban a sófár újév napján. A stáb halkán énekelni kezd. Szép, vontatott a dallam. A nap sugarai pirosra festik a fák koronáját. Költői, nemde?

Az ének elhallgat, és a stáb egyszerre zengetni kezdi a híres szót, amivel a világ elkezdődött: OM. Ez valamilyen furcsa lélegzőgyakorlat is egyben, mély levegőbeszívással kezdődik, majd hosszan, egy hangon zeng az OM, ami inkább AUM-nak hangzik, és elnyújtott, zárt ajakkal zümmögve fokozatosan elhal a reggeli csendben. Majd újra. Csend, s megint az OM. Jó fél órán át. Az ember lassan ellazul, szinte lebegni kezd, végtelen messzeségbe távolodik tőle minden, ami a hétköznapi élete. Istenem, merre is van Európa? Budapest? A lélek kiürül, átmossa az OM. Így kezdődik a nap.

Azután hányini megyünk. Az ashram szélén nagy vaskatlanokban melegszik a víz. Leguggolva teleisszuk magunkat meleg vízzel. Azután fölállunk, akkor még tovább tudunk inni. Jó másfél-két litert. S amikor már nagyon feszül a bogyunk, szépen kihányjuk. Kezdetben a torokba ledugott ujjal is segíthetünk, erre néhány nap múlva nincsen szükség, az ember hamar megtanul felszabadultan, könnyedén hányni. Kipucoljuk a gyomrunkból az ételmaradékokat. (Különben ez a reggeli hányás talán az egyetlen, ami a jógában India-szerte elterjedt. A hotelekben is hallani az árulkodó zajokat.)

A reggeli hányás része az úgynevezett „internal cleaning”-nek, a belső megtisztulásnak. Ez még további gyakorlatokkal folytatódik. Egy csőrös edényből meleg, enyhén sós vizet csurgatunk félreahajtott fejjel először a jobb, majd a bal orrlyukunkba. A másik lyukon folytatjuk ki. (Amíg itthon is csináltam, soha nem lettem náthás.) Hetente egyszer béltisztítás van: Sok-sok meleg vizet kell inni, a gyomorszáj behúzásával lepasszírozni a belekbe. Az eredmény egy imponáló méretű, viharos hasmenés. Amikor már csak tiszta víz csurog az emberből, abba lehet hagyni. Ekkor bekebelezzünk egy nagy tál zsíros, sárga kását, és a hasmenés azonnal megszűnik. Ám aznap csak tiszta gyümölcslevet szabad inni.

A jógik ezenkívül egyéb mókákat is csinálnak: Egy laza szövésű, hajlékony zsinórszerű valamit levezetnek az orrlyukon, és a torokból húzzák ki a másik végét. A zsinórt ide-oda húzogatva kisuvickolják ezeket a fránya járatokat. Időnként meleg vizet szívnak fel a popsijukon keresztül. Önkiszolgáló beöntés. (Az európai embernek elengedik, ha aggodalmat vélnek felfedezni az arcán.)

A belső megtisztulás után mindenki megcsinálja a saját jógagyakorlatait. Légzések, testtartások. Egy-másfél óra. Utána reggeli következik. S ekkor a betegekkel kezdődik ugyanez. A betegeket csoportosan tanítják meg a jógagyakorlatokra, majd saját igényeiknek megfelelően egyedül végzik naponta kétszer, reggel és alkonyatkor.

A jógik naponta csak egyszer esznek, reggel. A többiek kétszer. A második étkezés délben van. A koszt egyszerű: rizs, joghurt, tej, tea, sokfajta zöldség ízletesen elkészítve, méz, diófélék és mindenfajta magvak sokszor melegen tálalva. Az erősen fűszerezett indiai kosztnak nyoma sincs.

Az ashram tele van szórva meditációs kunyhókkal. Ide be lehet ülni, és az ember egyedül van, amíg csak akarja. A nagy forróságban lehet aludni, beszélgetni. Aki akarja, azt a jógik tanítják a dolog szellemi részére. Nagy csend van és nyugalom. Béke.

Meggyógyulnak-e a betegek? Egy részük igen vagy legalábbis a jóga segítségével egyensúlyban tudja magát tartani. Például hat hét után a cukorbetegknél fokozatosan csökkenteni kezdik az inzulint a vér és a vizelet cukorszintjének ellenőrzése mellett. Mondjuk hatvan százalékuk a végén inzulin nélkül is megvan vagy kisebb adaggal is beéri. Ugyanilyen arányban ritkulnak meg az asztmások rohamai. A jógik szerint az ember közel egyórás időközönként váltva lélegez, erőteljesebben hol az egyik, hol a másik orrnyílásával. Asztmásoknál ez a ritmikus váltás nem tapasztalható. Ha visszaáll, az a gyógyulás jele.

Persze én attól tartok, hogy a hatás addig marad fenn, amíg a beteg az ashramban él. Mert nemcsak jógagyakorlatokról – ásanaokról, pranajámákról – van szó. Az ashramban való élet erős diétát és legfőképpen stressz nélküli életformát jelent.

Az ashramban természetesen nem szabad dohányozni. Én, aki erős dohányos vagyok, jóval kevesebbet szívtam ugyan, de naponta öt-hat alkalommal mégis konokul kísértáltam az ashram szélére cigarettázni. Mindig elkísért egy fiatal jógi, nem titkolva rosszallását.

– Miért rongálja az egészségét? Miért nem vigyáz a testére?

Megunva az ifjú brahmacari dorgálásait, egyszer így szóltam hozzá:

– Volt nekem Budapesten egy öreg barátom, aki mindig azt mondta: „Nem tisztellem a szenteket, mert elvonultak a világtól egy kolostorba vagy remetének mentek. Ez nem mutatvány. Egy kupleráj közepén tessék szentnek lenni!”

Őn itt él egy ligetben; csendben, nyugalomban. Jöjjön velem Pestre, és ott ne dohányozzon!

Elgondolkodva nézett rám. Azután kezét mellén összetéve meghajolt:

– Igaza van. Az ön útja nehezebb.

Soha többé nem bántott. Hűségesen elkísért továbbra is, és megvárta, amíg végigszívom a cigarettámat.

EGY FELIRAT ÉS EGY MEGRENDÜLÉS

Egy indiai ideg- és elmegyógyintézet kórtermének falán láttam az alábbi feliratot a különböző vallások egyesített házi oltára fölött:

*Figyelj csak! Ma van az a holnap,
amitől tegnap annyira féltél!*

Lehet, hogy ez az ember belső biztonságának egyszerű titka? Bizony, lehetséges. Ezért ez a két sor a „szíven ütő feliratok” című gyűjteményemben a legelső helyre került, megelőzve a halni készülő „téli kertjének” bejáratánál olvasható szöveget, Werfelnek *A megnemszületettek csillaga* című regényében:

*Az, ami vagy,
már jutalom és büntetés is
azért, ami vagy!*

(Franz Werfel német polgári író, aki a fasizmus elől az Egyesült Államokba emigrált. Thomas Mann barátja, Alma Mahler második férje volt. Említett regényében – melynek története egymillió év múlva játszódik le – nagyot vétett a kutyák ellen. Akkor már a kutyák is tudnak beszélni. Ám kiderül, hogy csak hülyeségeket mondanak. Ilyeneket: „Itt állok az én nagyszerű gazdám mellett!”, „Húséges szemekkel nézem az én csodálatos gazdikámat!” A néma és szuverén macskák kiröhögik őket. Ezért egyedül ők menekülnek meg a világcatasztrófából. Werfel ellenállhatatlan vonzódást érzett a katolicizmus iránt, de megmaradt zsidónak, mert üldözött népét nem akarta cserbenhagyni. Amikor súlyos szívbetegségben meghalt, az egyház a „vágykereszttség” állapotában temette el. Ez rendes dolog volt Werfeltől is, az egyháztól is. Nem?

Az évezredek intézmények megdöbbenő erőmennyiséget gyűjtenek össze magukban. Ez a biztonság néha meghökkenetően villan elő látszólag semmitmondó, hétköznapi helyzetekben. Egy magányos zsidó nő, akit szülei ijedtükben megkereszteltettek a fasizmus idején, öregkora küszöbén végre társra talált. A férfi valóságos zsidó volt, és a házasság feltételül szabta, hogy jövendőbe-

lije térjen vissza az ősi hitre. A nő nem volt vallásos, de ez a pálfordulás mégis váratlan erkölcsi konfliktust okozott neki. Végül nagy nehezen rászánta magát, és elhatározta, hogy „elintézi” a dolgot. Felhívta az illetékes püspöki hivatalt. Kellemes hangú férfi jelentkezett, a segédpüspök, és megkérdezte, hogy mit óhajt.

– Időpontot szeretnék kérni egy személyes ügy megbeszélésére.

– Természetesen rendelkezésére állunk. De mégis, miről van szó?

– Szeretnék kiválni az egyházból! – mondta a nő zavartan. Kis csönd. Azután a férfihang nagyon kedvesen:

– Megtörtént.

Nem értette.

– Szóval azért szeretnék bemenni, hogy elintézzem... – magyarázta.

– Megtörtént – ismételte csendesen a segédpüspök, és elköszönt.

Ennyi ez a történet. Bocsánat, hogy elmeséltem.)

MI MOZOG? HONNÉT? S HOVÁ?

A mai indiai társadalom legfelső rétege látszólag gyors ritmusban „elnyugatiasodik”. Mit jelent ez? Hangsúlyozott bizalmat a racionális gondolkodásban, a tudományban és a technikában. Tetszelgést a nyugati életstílusban vagy legalábbis annak külsőségeiben: európai ruházat, modern bútorok a lakásban, televízió, whisky, koktélos társasági összejövetelek. Kik ezek az emberek? Egyetemi végzettségű értelmiségiek, közép- és nagytőkések, ipari és kereskedelmi vezetők, a politikusok egy része, magas beosztású hivatalnokok, tudományos intézetek munkatársai, hotelemberek. Ez a réteg – India nyolcszázmilliós embertömegéhez képest – meghökkenítően vékony, bár az utazgató európai, ha nem vigyáz magára, első sorban velük találkozik és csalfa benyomások áldozatául eshet. Mindenesetre létezik egy olyan társadalmi mozgás, amelynek során ezek az emberek kiválnak a hagyományos hindu életformából és valamiféle kozmopolita mázt szednek magukra. A folyamatot hivatalosan „westernizáció”-nak nevezik.

Alattuk helyezkedik el a kaszt-hinduk irtózatoss tömege áttekinthetetlen rétegződésben. Ők az indiai nép. A hagyomány, a hinduizmus nyílt vállalói. Hívók és vallásosak. Nem esznek marhahúst vagy teljesen vegetáriánusok. Házasságuk, családjuk, ünnepeik és gyászuk, életük és haláluk: indiai. Közben imádják a zsebrádiókat, a magnót, a mozit, ám a nyugati technikai civilizáció ezen áldásai úgy lebegnek indiai életük felszínén, mint falevél a tó vizén. Ha betegek, ayurvedikus, unani, homeopata vagy természetgyógyász orvosok kezelik őket. A szülők által kiválasztott jegyespár esküvőjén hétszer kerülnek meg a lobogó tüzet. A legidősebb családtag tekintélyelvű fennhatósága alatt élnek. A feleség az utcán néhány lépésre lemaradva követi a férjét. Lábukhoz borulva tisztelik az öregeket és azt, aki tud valamit, a tanítót. Időnként megtisztulnak a szent folyókban, énekelnek a Síva-templomokban, füstölőket égetnek, és nem keverednek más kasztbeliekkel, illetve...

Illetve zseniálisan olvasztják be életformájukba a modern idők követelményeit. A poonai egyetemen egy tanársegéd kalauzolt. Ő vitt el a rektorhoz is, tiszteletteljesen bemutatta az idegent. Ám a rektor vacsoráján nem vett részt. Amikor pedig ő rendezett egy esti összejövetelt, akkor feltűnt a rektor távolmaradása.

– Miért? Haragban vannak? – kockáztattam meg a kérdést.

– Dehogy, a rektor a legcsodálatosabb főnök. Nagyon sokat köszönhetek neki.

– Hát akkor?

– Nézze, én bráhmin vagyok. Nem ülhetek vele egy asztalhoz.

– No de az egyetemen... A munkájuk közben állandóan együtt vannak!?

– Persze. És zavartalanul dolgozunk együtt. Tudja, nálunk mostanában ez a szólás járja: „Bemegyek a munkahelyemre – leteszem a kasztomat. Hazamegyek – felveszem a kasztomat.”

– Hm. És még egyszer. Hm.

Legalul pedig – az indiai társadalom mélyén – a kaszton kívüliek, az „outcast”-ok élnek. A legszegényebbek, a legnyomorultabbak, az analfabéták. Akik a szemetet hordják, a vécéket és a fürdőszobákat takarítják. Akik az épülő tízemeletes, modern tervezésű házakhoz tízesével hordják fel a téglát a fejükre helyezett

kosarakban. A falvak számkivetett zsellerei. Ők a nálunk „pária” néven ismert „haridzsánok”, az „érinthetetlenek”.

Akiknek nevéhez kapcsolódik a szentként tisztelt Gandhi egyetlen „bűne”: az indiai társadalom teljes jogú tagjaivá akarta tenni őket. A haridzsánok még csak nem is vallásosak, csak babonások, mert ahhoz sincsen pénzük, hogy a vallási rítusoknak eleget tegyenek. Tulajdonképpen szabadok. Mindent megehetnek, dohányozhatnak, ha kedvük van, mindenféle szexuális szabadságokat is megengedhetnek maguknak. Kívül vannak a konvenciókon.

Jogi helyzetük? A jogról, kérem szépen, ne tessék beszélni. A jog nem ismeri el a kasztokat, de azért a kasztok virágzanak. A törvény úgynevezett „fenntartott helyeket” biztosít a haridzsánok részére a parlamentben, az államigazgatási hivatalokban, a különböző munkahelyeken, tanintézetekben. És a „fenntartott helyek” jórészt üresen maradnak. Mert ami sok száz éves hagyomány, az nem enyészik el néhány évtized alatt rendeletek hatására.

Furcsa dolog ez. Én, mint ugyancsak „kaszton kívüli” külföldi minden további nélkül részt vehettem indiai templomok vallási szertartásain. Egy haridzsánt kikergettek volna.

A haridzsán és a legalacsonyabb kasztok népe felfelé tekint, mint mindenki. S felettük a magasabb kasztok vannak. Hozzájuk szeretnének hasonlítani. S ahogy megszűnik az éhség, csökken a nyomor, javul gazdasági helyzetük, növekszik műveltségük, úgy kezdik utánozni a magasabb kasztokat.

Egy kint élő magyar barátom jó fizetéssel alkalmazott egy haridzsánt háztartási munkára. Magyarul szolgálfélenek. Ám az ő életében ez fantasztikus színvonalemelkedést jelentett. Egy év után azt mondta:

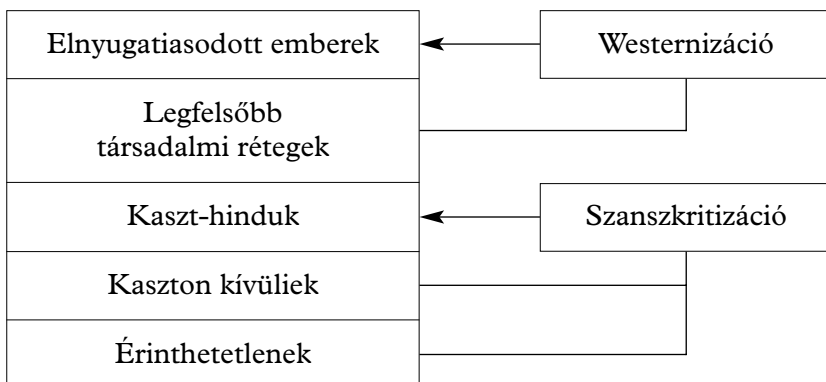
– Mostantól kezdve nem eszem meg a marhahúst.

Két év múlva:

– Teljesen vegetáriánus leszek!

Azután korlátozni kezdte fia és lánya szerelmi életét, érdeklődni kezdett a vallás iránt, szóval kaszt-hindu szeretett volna lenni. Ezt a folyamatot Indiában „szanszkritizációnak” nevezik. A dolog az ábra szerint valahogy így fest:

Társadalmi rétegződés:



Vagyis a hindu társadalom fölülről állandóan bomlik a „westernizáció” során, alulról pedig a „szanszkritizáció” hatására újraépülnek a kasztéletformák a legalsóbb néprétegből. Ez a kétféle mozgás jelzi a társadalmi felemelkedés útját. Kérdés, hogy mit jelent mindez szellemileg? Nagy kérdés.

AZ ANDAXINIZMUS ELLEN

Andaxinizmusnak nevezek minden olyan eljárást, amelyik egy valós helyzet megoldása helyett a helyzet következményeit igyekszik elfedni. Szorongok. Beveszem az Andaxint. Most nem szorongok. Nem veszek be Andaxint. Újra szorongok. Tehát megint beveszem. Úgy vélem, ehelyett az lenne a dolgom, hogy rájőjsek: miért szorongok? Netán szüntessem meg a szorongásom okát. Ez a bölcsesség persze nem több annál, miszerint nem elég a lázat csillapítani, az sem érdektelen, hogy mitől lázas a beteg.

Mármost nem szeretem, ha valaki az élet fontos dolgait Andaxin helyett használja. Például ha az orvos, a pszichológus vagy a pedagógus azért gyakorolja a hivatását, hogy a szakmájából adódó helyzeti fölény segítségével tartsa egyensúlyban remegő és riadt személyiségét.

Nem szeretem, ha valaki a szexust férfiasságának vagy nőieségének bizonyítására használja. Bizonyítani ugyanis mindig azt kell, ami bizonytalan.

Nem szeretem, ha valaki világnézeti meggyőződését, hitét vagy vallását arra használja, hogy belső biztonságra tegyen szert a zűrzavaros és ingoványos világban.

Nem szeretem, ha valaki használja az embereket, ahelyett, hogy élne velük. Mert a „használat” elpiszkolja a dolgokat, és gúzsba köti az ember szellemi és érzelmi szabadságát.

Jogos az ellenvetés: Nem arra való-e a világ, hogy „használjuk”? A természet, az energiaforrások, a tárgyak, az intézmények, az ideológiák, a tudomány, a művészet, sőt horribile dictu az emberi kapcsolatok értéke nem a használhatóságukból fakad-e? Abból, hogy az élet minőségét alakítják ki a számunkra? Ki merne szembeszállni Isten szavaival: „...Egész földet neked adám!...” Vagy később: „Egyétek és vegyétek, ez az én testem, ez az én vérem!” Vagyis, hogy használjatok engem, mondja Jézus. S nem érzi magát feljogosítva arra, hogy méricskéljen és ítélkezzen: Te használhatsz engem és minden tanításomat, te pedig nem. Ebbe borzong bele késői tanítványa, Pilinszky, mondván:

*...Csak fekszem itt az ágyamon és
belereszketek,
hogy kikkel zabáltatom
a szívverésemet...*

Gyűjtöm tehát az érveket magam ellen, s tetszéssel olvasom Déry Feleletében Farkas Zénó filozófiai vitáját hallgatóival, amikor a professzor így fakad ki: – A kémiának, akár a botnak, két vége van. Az egyik a világ felé fordul, a másik az ember felé. S én nem tudom, hogy minek ragadnám meg a bot felém eső végét, ha nem azért, hogy üssek a másikkal.

És mégis... Micsoda különbség, ha valaki azért iszik bort, mert szereti az ízt, vagy arra használja a részegséget, hogy elmeneküljön saját gyávasága, bánata, kudarca elől. Igenis nagy különbség, ha valaki kedves halottját gyászolva magánya és halálféltelme elől iszkolva mélyed el keleti vagy nyugati misztikákban, vagy azért teszi ezt, mert hajtja valamilyen kíváncsiság, szenvedély más kultúrák megismerésére, izgatják a létezés „titkai” – hátha ott tudnak valamilyen igazi választ mondani az élet, a halál, a sors nagy kérdéseire.

A különbség a belső szabadságban van. Mert a menekülő ember végül is függő helyzetbe kerül a bortól, drogtól, fanatikus lesz hitében, meggyőződésében, mert neki muszáj kapaszkodnia valamibe a valóság vagy éppen az üresség érzése által okozott rémület elől. A megismerő elme nemet is tud mondani, megőrzi kritikai érzékét és szuverén önszabályozását.

A különbség a hitelességben van. Mrožek eltöpreng azon, hogy a földet túró Ignác nagypapájának miért nem volt identitás-zavara, s elneveti magát a rémulten rohangáló emberkéek hadán, akik manapság az énjüket keresik.

– Nem látta véletlenül az énemet? Nem találkozott az identitással?

S végül netán beöltözik a navajo indiánok tolldíszébe: én közjünk tartozom, végre tudom, hogy ki vagyok! Csakhogy – mondja Mrožek – a navajo indiánok viseletét nem egy fantáziadús jelmeztervező találta ki, hanem a törzs kultúrájának évezredes fejlődése hozta létre. Az indián sors, az indián élet teszi hitelessé. S ha az identitását kereső európai magára ölti, akkor csak maskara, mint ahogy maskara rajta a zarándok szunjassik narancssárga köpenye vagy a tibeti lámák sárga, esetleg vörös csuhája.

Pontosítom tehát zsörtölődésemet az *andaxinizmus*, a dolgok használata ellen. Nem szabadna összekeverni az élet alapvető kérdéseit az úgynevezett végső kérdésekkel! Alapvető kérdés például, hogyan működnek az ember elemi funkciói. Tud-e dolgozni, örülni, együttélni másokkal? A végső kérdések közé tartozik a sors, a véletlen és a törvény az ember életében, az élet értelme vagy értelmetlensége, az, hogy üres-e az Olümposz csúcsa avagy istenek népesítik be. Az élet alapvető kérdéseire sohasem szabad végső válaszokat adni, mert akkor kezdődik a család.

Ha tehát egy impotens ember egy lélekgyógyászhoz fordul, aki azt feleli: – Örvendezzen barátom, hogy megnyílt ön előtt a szent aszkézis lehetősége! – tudni kell, hogy ez egy gazember válasza. Az ő dolga az, hogy szexuálisan működőképessé tegye. S ha ez bekövetkezett, ő majd eldönti szabadon, hogy nők karjaiban kíván-e ringatózni vagy szüzességet fogad. Ám ekkor ez szabad választás lesz, nem kényszer, nem az, amit Goethe kedvesen így nevez: „Erényt csinálva végül a muszájból...”

A LÉTEZÉS ALAPFORMÁI

Azt mondta Dhattatreya:

– Nézzen körül a látható világban, és vegye szemügyre a természetes létezés négy alapformáját: az ásványi, a növényi, az állati és az emberi létet.

Körülnéztem, és szemügyre vettem. Hát istenem, némi pontatlansággal elmegy. Vagy nevezzük nagyvonalúságnak, amellyel mellőzte a szerves anyag kezdeti és bizonytalan formációit, a mikroorganizmusokat, a vírusokat, gombákat, baktériumokat, egysejtű véglényeket. Középiskolában az amőba és a papucsállatka voltak a kedvenceim.

Azt mondta Dhattatreya:

– A lényeges különbségekre figyeljen! Arra, amijük van, és arra, amijük nincs.

Ásvány: Csak fizikai teste van, tömege, kiterjedése. Tagolatlan létezés.

Növény: Van *fizikai teste*, ennyiben felvette magába az ásványi létezést. Ezenkívül *életjelenségei* vannak. Anyagcseréje, szaporodása, belső növekedése, elhalása. Ám attól, hogy él, megváltozik fizikai testének a szerkezete, mások működéstörvényei mint az ásványnak. Például érzékel. *Kettős tagoltságú létezés.*

Állat: Van *fizikai teste* – ennyiben ásványi. *Életjelenségei vannak* – tehát az ásványin kívül felvette magába a növényi létezést is. Ezenkívül vannak *affekciói*, vagyis ösztönei, vágyai, érzelmei, indulatai. Ettől viszont megváltozik a fizikai teste, átalakulnak az életjelenségei. Sőt, kialakulnak a megismerőképesség elemi formái is. Figyel, emlékezik, elemi módon gondolkodik is a konkrét képzetek szintjén. *Hármas tagoltságú létezés.*

Érteni véltem őt. Ez a jógi a mozgásformák dialektikus fejlődését meséli el nekem. Én akartam folytatni:

– Tudom, az *ember* négyes tagoltságú létezést jelent. Felvette magába az ásványi, a növényi és az állati létformát, mert van fizikai teste, életjelenségei és affekciói. Ám mindez mégis másképp

működik, mert van még... Mije is? Mondjuk, intellektusa, magasrendű absztrakt gondolkodása, egyszóval szelleme. S ha az állat affekcióit léleknek nevezzük, akkor visszajutottunk a test, lélek, szellem ősi megkülönböztetéséhez. Az állatnak csak „soul”-ja van, az embernek „mind”-ja is, ahogy az angol nyelv olyan pontosan megkülönbözteti. Így van? – kérdeztem fölényesen.

– Nem egészen – felelte Dhattatreya. – A dolog azért nem ennyire mechanikus. A szellem vagy ahogy maga mondja, az intellektus csak következménye valaminek. Csírái már az állatnál is megvannak.

– Minek a következménye az intellektus? A szellem?

– Annak, hogy az ember individualitás. Énje van.

– Az állatnak nincsen Énje?

– Nincsen. A faj viselkedik individualistásként, nem az egyed. A tigrisek. Az elefántok. A macskák. A tevék. A kutyák. Nézze, ha maga elmegy a dzsungelbe és egy éven át figyel egy tigrist, ahogy vadászik, pázik, pihen, neveli a kölykeit – akkor nyugodtan írhat egy könyvet a tigrisekről, és abban minden lényeges benne lesz, amit a tigrisekről tudni érdemes. De hiába figyel engem, hogy milyen ételeket szeretek, milyen az erkölcsöm, a hitem, a gondolkodásmódom. Mindebből csak a formai elemek vonatkoznak magára, tartalmilag esetleg semmi. Mert ugyanazzal a felépítettségű aggyal gondolkozunk, ugyanolyan idegrendszeri folyamatok játszódnak le bennünk, ha félünk vagy örülünk. De hogy *mitől* félünk, *minek* örülünk, *mit* gondolunk, *milyen* az ízlésünk, erkölcsünk, az egyénileg különbözik. Mert az ember Én-lény. Individualitás.

– És az Énből keletkezik az intellektus?

– Igen. Abból, hogy észrevesszük magunkat a világban, az önkonstatálásból, az önreflexióból. Abból, hogy a világ egy napon szétválik Énre és minden másra, ami nem Én. Nézze, a macska is fél és az ember is. De a macska nem tudja, hogy fél. Csak fél. Az ember fél, és tudja, hogy fél, és tudja, hogy tudja, hogy fél és így sokszorozhatja önmagáról való tudását egészen a tébolyig.

Eltöprengtem. Ám amikor ellenvetéseimmel akartam előhozakodni, Dhattatreya azt mondta:

– Jobb lenne, ha még nem vitatkozna. Hagyja hatni magára, amit hallott. Nem mondhatok el mindent egyszerre. Várjon, amíg

a dolgok összeállnak magában. Ha rögtön ellenérvek után keresgél, akkor jórészt önmagára figyel, és soha nem fog megérteni semmit.

Eszembe jutott Dhirendra figyelmeztetése: „*Tanuljon alázatot!*” Így hát alázatosan csöndben maradtam, de emlékeztetőül felírtam Dhattatreya első tanításának lényegét:

Ásvány	Növény	Állat	Ember
Fizikai test	Fizikai test	Fizikai test	Fizikai test
–	Élet-jelenségek	Élet-jelenségek	Élet-jelenségek
–	–	Affekciók (lélek)	Affekciók
–	–	–	Én (szellem)

Egyelőre ennyiben maradt a dolog.

A MASZK ÉS AMI MÖGÖTTE VAN

Igen, a „westernizált” hindu értelmiség. Azt gondolom, hogy az „és” keleti kultúrája – például a hinduizmus – minden külső hatást magába tud olvasztani. Megemészti és feldolgozza, mint a szervezet a disznóhúst. Az már nem disznó benne, hanem én vagyok. Így van a hindu értelmiség a nyugati civilizációval. Persze maguk elé tartanak egy europaizált maszkot, mert félnek attól, hogy értetlenül megmosolyogják őket, no meg mi köze van egy idegennek az ő kultúrájukhoz. Számár, aki beugrik a maszknak.

Él Bombayben egy fogorvos, aki Oxfordban végzett, és tizenhat évig praktizált Floridában. Azután hazatelepült Indiába. Az életstílusa teljesen nyugati: európai módon berendezett lakás, a

feleségével kezét lehet fogni, a whiskys poharakban jégkockák zörögnek. Amikor meghallotta, hogy engem az ősi indiai bölcsélet, orvoslás, hitvilág érdekel, udvariasan kinevetett.

– Ne bolondozzon! Felvilágosult emberek vagyunk!

Ámde heteken át látnia kellett makacs kíváncsiságot és valóban alázatos tiszteletet az ősi India iránt. Egyszer csak azt mondta:

– Nem volna kedve részt venni nálunk egy kis családi ünnepségen?

Az ünnepséget a nyolcszobás lakás konyhájában ültük meg, olyan aranyosan fel volt díszítve virágokkal és papírgirlandokkal, mint egy harmadrangú cselédmulató. Volt ott egy számomra ismeretlen férfi is: Kiderült, hogy ő a család bráhmínja, szóval papi funkciókat lát el, különben Ráma születésnapját ünnepeltük meg.

Ugyanő néhány héttel később már nagy hévvel azt magyarázta nekem, hogy a keleti országok azért vannak túlnépesedve, mert mi nyugaton fogamzásgátlunk, és nem engedjük világra jönni a megszületni vágyó lelket. Hát náluk születnek meg. De mert a sorsuk (karmájuk) Európába vagy Amerikába szánta őket, ezért olyan nyitottak a nyugati kultúra felé. Hát így volt ő „westernizálva”!

Vagy vegyük Sherma sebészprofesszort Varanasiban, ő arról igyekezett egy idő után meggyőzni engem, hogy nem érdemes öngyilkosnak lenni, még egy rákos halál kínjait is vállalni kell, mert úgymond: „Kell magának a következő életében is rákot kapnia?”

Madrasban élt Menon úr, foglalkozására nézve elektromérnök. Számos gyermeke között volt egy értelmi fogyatékos. Szegénykének taknya-nyála egybefolyt. Menon csodálatos derűvel és kedvességgel bánt ezzel a gyerekekkel. Amikor elmondtam neki, hogy nálunk egy fogyatékos gyerek elviselhetetlen érzelmi teher egy szülő számára, aki vagy mesterkéltén agyongügyögi, vagy látni sem bírja, és intézetbe adja, azt felelte:

– Nézze, én tudom, hogy ez a gyerek nem volt mindig hülye, nem lesz mindig hülye. (Mármint elmúlt és eljövendő életeiben.) Most hülye. Ezzel egy nagyon nehéz sorsot vállalt. Én úgy érzem, hogy egy vezeklő él a családomban.

Hát igen. Az újjászületés, a reinkarnáció, amit minden hindu magától értetődően tud. Ehhez még vallásosnak sem kell lennie.

Szóval, aki beugrik a maszknak, az nemcsak számár, hanem örökre idegen marad az indiaiak között.

DHATTATREYA HATODIK KOANJA

A tanítvány megállt a Mester kunyhójának ajtajában.

– Azért jöttem, hogy megtudjam, ki vagyok! Ha kell, évekig a lábaidnál ülök.

– Nem kell! – mondta a Mester.

– Akkor hogyan tudom meg, hogy ki vagyok én?

– Mi ez? – kérdezte a Mester, és megfogta a tanítvány egyik hajfürtjét.

– A hajam.

Ekkor a Mester levágta a hajfürtöt.

– Mi ez?

– A hajam.

A Mester szálanként szétszórta a szélbe a tanítvány hajfürtjét.

A tanítvány ebben a pillanatban önmagára ébredt.

Swami Dharendra magyarázata: hallgatni kell a nyelv bölcsességére, ami csak birtokviszonyban tud kifejezni bizonyos jelenségeket. Azt mondod: Az én kezem. Az én fájdalom. Az én ötleteim. Tehát vagy te meg a tested, az érzéseid, a gondolataid. Te és a tartozékaid, számos tulajdonod.

Török Sándor magyarázata: – Ki vagy te? – kérdezte az orvos a festőt, aki egy kosárban lakott, mert karjait és lábait amputálták.

– Már a fél tested elveszett, és mégis te vagy.

– Ki vagyok én? – felelte a festő a kosárból. – Tudod, ha már mindez nem lesz – és körbemutatott fejével hiányzó karjai helyett –, nem lesznek városok sem, amiken áthaladtunk, már az acél műszerek is régen szétmállottak, amikkel a testemet metélted; kérdezz engem akkor. És felelni fog valaki, túl az időkön, s az leszek én.

Johann Wolfgang Goethe magyarázata:

FAUST: Ki vagy tehát?

MEFISZTÓ: Az Erő része, mely örökké rosszra tör s mindig jót mível.

Karinthy Frigyes magyarázata:

Ki vagyok én?

A HANG: Végtelen számú álmaim közül az egyik.

(Török Sándor fedőfoglalkozásként az egészen kis gyerekek és az egészen nagy felnőttek írója volt. Szegény erdélyi gyerekként „napokat evett” hányatott sorsú brassói családonál. Kivéve vasárnap, amikor a méltóságos úrékhoz volt hivatalos. Oda viszont nem mert elmenni. Éhezve elképzelve, hogy micsoda finomságokkal traktálnák. Így lett varázsló és elnéző, mosolygós papi lélek, a Kököjszi és Bobojsza nevű törpék barátja.

Rájött, hogy nem az a babonás, aki hisz a manókban, hanem aki azt gondolja, hogy szabad szemmel láthatók. Egy hazug katonáról írt regényével vétett a polgári erkölcsök ellen, bebizonyította, hogy a tárgyi hazugság szellemi dimenziójában igaz is lehet. Élete második felében kitűnő ötleteiből csak közepes regényeket írt, mert tanítói becsvágya sokat ártott művészetének. Azt tanította, hogy az emberi fejlődés során valami istenféle bontogatja a szárnyait, egyelőre a legkisebb az égi hierarchiák között. Ő maga főfoglalkozásban Török Sándor volt azzal a megbízással, hogy egy kis fényt csempésszen azoknak az életébe, akik közel kerültek hozzá. Hívásra azonnal megjelent, hívás nélkül egy kicsit előbb. Nyolcvanéves korában életére visszatekintve azt mondta, hogy mindig sikerült nagy erőfeszítéssel valami olyasmit csinálnia, aminek a rendbe hozásán aztán évekig dolgozhatott.)

MILYEN EGY JÓGI?

Kiegészítésül az eddigiekhez: Olyan ember, aki amennyire lehetséges, növényi létformát próbál élni. Ezt persze én találtam ki, de azért nem biztos, hogy butaság. Egy helyben él, keveset beszél, még kevesebbet cselekszik, és igyekszik nem belebonyolódni érzelmi kapcsolatokba. Indulattalan és szenvedélytelen „holdvilágfaló”, ahogy Füst Milán mondaná. Az Európában ismert jógagyakorlatok – a Hatha-jóga – számára nem jelentenek semmiféle öncélú testkultuszt – tehát távolról sem „body-builder” –, hanem eszközt a teste fölötti uralomra. El akarja érni, hogy a teste, testi

működései ne zavarják szellemi életét. Ez tiszteletre méltó cél, hiszen nehéz úgy elmélyedni a világ titkaiban, hogy közben az embert hasgörcsök kínozzák, szomjas, éhes vagy viszket. Ez persze csak elsődleges cél. Lassan majd kivilágosodik, hogy még mi mindenről van szó.

Miután gyerekkora óta „*tréningben*” van, e téren meglepő eredményeket érhet el. Sri Ramananda jóginak meg lehetett fogni a pulzusát, és felszólításra gyorsította vagy lassította szív működését. – Biofeedback – mondanák nálunk. Persze. Ugyanő tudományos kísérleti célokra furcsa mélyalvás- vagy kómaszerű állapotba hozta magát. Húsz perc után nem volt tapintható a pulzusa, nem volt mérhető vérnyomása, nem lehetett észrevenni a lélegzését. Ekkor rákapcsolták a huncut műszereket, és kiderült, hogy az EKG mégis mutat valamit: nagyon ritka, gyenge szívösszehúzó-dásokat. Az EEG, az elektromos agyvizsgálat olyan görbét adott, mintha eszméletlen, komatózus állapotban lenne. Így maradt négy órán át, attól sem zavartatva magát, hogy közben beletették egy átlátszó műanyag ládába, amiből kiszivattyúzták a levegőt. Azután spontán magához tért.

Kérdésködésemre csak annyit tudott vagy akart mondani, hogy nyilván az én hazámban is vannak téli álmodó állatok, akik erre az időszakra minimálisra csökkentik testi-vegetatív működéseiket. Ezt teszi ő is. És valóban, napokon át üldögélt önmagába fordult mozdulatlanságban. Engem ebben az inspirált legjobban, hogy közben egyszer sem kellett vécére mennie.

A szellemi erők elmélyedő összpontosítása tehát nagy külső nyugalmat, mozdulatlanságot követel a jógitól. Ezért bánik takarékosan a szavakkal is. A beszéd a külvilág felé forduló aktivitás. Álláspontja különben megegyezik azzal, ahová a keresztény szerzetesi kultúra is eljutott:

Akkor érdemes megszólalni, ha az ember biztos abban, hogy amit mondani akar, az lényeges, igaz és jóindulat vezérli. Tapasztalataim szerint ez a három elég ritkán jön össze. Hogy is mondja Gide? „Igazi mondanivaló nélkül beszélni, igazi szomjúság nélkül inni és igazi vágy nélkül lefeküdni valakivel – ez a három halálos bűn, amit az európai ember leggyakrabban elkövet.”

A jógi érzelmi atmoszférája ugyancsak különös. Valamiféle általános jóindulatot érez az ember anélkül, hogy ennek bármi-

lyen személyes jellege lenne. Tehát közönynek is, távolságtartásnak is gondolhatnám. Van ennek fénye is, árnya is.

Itt vannak például a kígyók. Az egyik dél-indiai ashram környékén sok kígyó élt, a kobra sem volt ritkaság. Ezért kaptam egy elegáns kis bambuszbotot, hogy amikor megyek valahova, azzal ütögessenem az ösvény két oldalán a bokrokat. Ettől a kígyó megsértődik, és elmegy. Ám a jógik nem ütögettek semmit sem, gondtalanul vágtak át a bozótos részekén is. Hogyhogy?

– Engem nem mar meg, mert én jóindulattal közeledem felé, mondta egyikük magyarázatképpen. – Ön viszont fél tőlük, hát csak ütögessen.

Segítőkések és barátságosak, és mégis pontosan lehet érezni: teljesen mindegy számukra, hogy ott vagyok-e vagy sem, lábukhoz ülök-e vagy örökre eltávozom.

Ez az egyetemes jóindulat – amit a buddhisták a teremtmények iránti részvétnek neveznek – nemcsak vonzó, hanem olykor hidegen taszító is lehet. Végül is az ember botorul ragaszkodik a személyiségéhez és a személyességéhez. Én is megéltem azt, amiről M. V. is beszámolt érdekes könyvében. A szereplők mások, a történet ugyanaz.

Dhattatreyával átvágtunk a hegyen. Negyvenfokos meleg volt, telített páratartalom. Erősen ziháltam. Egyszer csak azt mondja:

– Tegye a kezét a vállamra.

Rátettem a kezem a jógi egyik födetlen vállára, rövidesen elmúlt a zihálásom, a verejtékezés, szép nyugodtan lépegettem. Levettem a kezem. Újra kapkodva szedtem a levegőt. Visszatettem. A kifulladás megszűnt. Így játszottam egy darabig, azután megálltam.

– Mi ez?

– Semmi. Én nem fecsérelem el az energiámat számárságokra. Adhatok kölcsön magának.

Nekem? Vagy valakinek, bárkinek, mindenkinek?

Vagyis dühömben azt gondoltam, hogy olcsó dolog ez a mindenki felé áramló jóindulat. Mindenkit szeretni sokkal könnyebb, mint valakit szeretni. Aki mindenkit szeret, az nem szeret senkit sem. Hiszen ha a föld minden pontja nyolcezer méter magas lenne a tengerszint felett, akkor nem lenne Himalája, nem len-

nének hegyek és völgyek, csak egyhangú síkság. S e dühömbbe belezsúfolódott minden felgyülemlett ellenszenvem bármilyen fanatizmussal, világmegváltással szemben, ami könnyedén dobja áldozatul a számára közömbös ma élő egyént az imádott eljövendő generációk boldogságáért. Erről persze a szegény jögi nem tehetett.

No, de hát végül is elő kell rukkolni a dolog lényegével. Ha valaki naivul megkérdezné: „De hát miért csinálják mindezt a jógik?” – az pontos választ érdemel. Tehát:

A jógik szeretnék olyan szintre eljutni, hogy ne kelljen többé megszületniük. Le akarnak szállni a „lét kerekéről”. A lét kerekéhez pedig a cselekvés kötözi oda az embert. A cselekvésbe pedig az érzelmek, az indulatok, a szenvedélyek sodorják, egyszerűen az emberi kapcsolatok. Tehát mindettől meg akarnak szabadulni, mert a cselekedeteknek olyan következményei vannak, amelyek újra meg újra visszahívják a létezésbe.

Aki ezt nem veszi tudomásul, az semmit nem érthet meg egy jögi gondolkodásmódjából, annak számára a jóga „stúdiókban” végzett egészségmegőrző, netán gyógyító gimnasztikává zsugorodik.

Mármost a „lét kerekéről való szabadulás” vágya nem jóga-találmány, hanem alapgondolata a hinduizmusnak. Rokonszenves gondolat, ami különösen akkor ütne szíven az embert, ha megbizonyosodhatna arról, hogy a létnek valóban van kereke, ami időnként alámeríti a fizikai világba, a testi életbe, időnként felemeli a szellemi dimenziókba; s nem utolsósorban, ha erről a kerékről adott feltételek között tényleg le lehetne szállni.

A tudás és a hit eme határmezsgyéjére jutva némi pihenőt engedélyeznek az olvasónak, holott még éppen csak kóstolgatni kezdtük a jógaügy bölceleti és főként lélektani hátterét, persze a magam parlagi egyszerűsítésében. No, de tanulságok nélkül pihenőre sem mehetünk.

Az egyik: A jöginak tehát távolról sem eszménye a „teljes ember” európai ideálja, akinek van szelídsége és haragja, szeretete és gyűlölete, elmélyülése és cselekvése. Nem, a jögi úgy tudja, hogy valamilyen tulajdonság kifejlesztésének az a következménye, hogy más tulajdonságok visszafejlődnek. A megismerés belső, meditatív

útján való előrehaladás ára a külvilág felé irányuló aktivitás apátlya. Ennek fényében kezd gyanússá válni a napjainkban egyre gyakrabban feltűnedező „utazó jógi”, aki nyugati országokban meglepő élenkségű agitatív tevékenységet fejt ki, előadásokat tart, televízióban szerepel és gyülekezetében netán pajzán játékokat játszik rajongó leánykákkal.

A másik: Egykori mesterem, Liebermann Lucy és én közösen voltunk gazdái egy szürke macskának, aki egy napon súlyosan megbetegedett. Egyik barátunk kocsján szállítottuk az állatorvoshoz. E barát azt mondta vezetés közben:

– Tudjátok, én is szeretnék egy cicát. Csakhogy azután mindig ilyesmi történik: megbetegszik és meghal. Ezt a fájdalmat én nem vállalom. Ezért nem tartok állatot.

Mire Liebermann:

– Természetesen igazad van. Csak hát mondd, érdemes így élni?

(P. Liebermann Lucy zongoraművész, akit a sors egy inihüvelygyulladás segítségével először a mozgásterápia, majd a pszichoanalízis tájára sodort. Bár tagja volt a pszichoanalitikusok nemzetközi társaságának, túlságosan szabad lélek volt ahhoz, hogy a honi skolasztizáló iskola szemében elkerülhesse az eretnesség vádját. Az egyházi mintára történő szerveződés komolyan veendő: Volt a Mester, utána következtek az apostoli atyák, akik még személyesen heverték a Mester díványán, majd az apostoli atyák tanítványai. Harcukat elsősorban nem a pszichoanalízis ellenségei ellen vívták, hanem a régi minta szerint az eretnekek ellen, akik éppolyan analitikusok voltak, mint ők, csak egy kicsit másképp látták a dolgokat. Ezzel beteljesítették Freud jóslatát arról, hogy a kis különbségek szülik a nagy narcisztikus sérelmeket. Liebermann elsőként szervezett Magyarországon – még a harmincas évek végén – olyan korszerű pszichoterápiás ellátást, ami nem választotta el a betegek testi és lelki gyógyítását. Ugyancsak ő kezdte el nálunk a csoport-pszichoterápiás, családterápiás módszerek alkalmazását. Erről ma nem illik beszélni. Az életet alapjában véve mulatságosnak tartotta. Gyerekkorában egyszer találkozott az ördöggel, később egy nyári szabadsága alatt erdei manókkal is. Mint gyakorló boszorkány halt meg aránylag fiatalon.)

MEGMENT-E A HIT A FÉLELEMTŐL?

A hit szerencsére nem ment meg minket a félelemtől. Mint ismeretes, nálunk nemigen tud mit kezdeni az ember a halál tényével, leginkább fél tőle, és igyekszik száműzni gondolatvilágából. Szató úr, a zen buddhista orvos ennél morózusabban nyilatkozott nálunk egy kongresszus szünetében két szendvics között. Azt mondta:

– Nem tudok hinni egy olyan kultúrában, amelyik az élet három nagy kérdésére csak konvencionális hazugságokkal tud felelni. Ezek: a szexualitás, az agresszivitás és a halál. Ezért maradnak magukra lelkiileg az önök haldokló betegek.

Ámde Indiában beszámoltak egy olyan szorongásos depresszióról, amely főként ifjú embereket kerít a hatalmába akkor, amikor megértik az újjászületés és a karma tanát; azt, hogy semmi elől nem lehet meglógni, mert az ember cselekedeteinek következményei utána kúsznak egy új életbe is. Tehát nincs meg még az öngyilkosság kiskapujának reménykeltő lehetősége sem, amin keresztül az ember eliszkolhatna az elviselhetetlen helyzetek elől. Számukra a létezés tehát csapda, az öndetermináció kelepcéje. Ettől azután szorongani kezdenek és szomorúak lesznek.

Engem viszont illetlen vidámság kerített hatalmába. Hiába, ilyen az emberi lélek. Nyugaton azért félnek, mert meg kell halni. Keleten azért félnek, mert nem lehet meghalni. Mindegy, hogy mitől, de fél az ember.

Ezt a kérdést tudniillik, hogy milyen az emberi lélek, egyszer dr. Pető András filozófus-főorvos is feltette nekem. Látogatóba jött hozzá egy úr két mankóval, nehezen araszolva. Amikor elment, Pető azt kérdezte:

– Elmondjam a történetét? Huszonhat éves korában szerelmi bánatában a vonat elé vetette magát. Mindkét lába ráment. Azóta megnősült, van két gyereke, fordítóként dolgozik és nagyon boldog. Érted ezt, te pszichológus? Két lábbal nem kellett neki az élet. Nyomorékon imád élni. Hát ilyen az emberi lélek! – és akkorát nevetett, hogy majd kiesett a karosszékéből.

(Dr. Pető András fiatalkorában a Pester Lloyd munkatársa volt. Az újság ösztöndíjat szerzett neki a bécsi egyetem irodalmi fakultására. Ő azonban – saját maga legnagyobb meglepetésére – az orvos-

karra iratkozott be. Szerinte ezért élhette túl az első világháborút. Ezután Párizsban tüdőgyógyászként dolgozott, majd baráti unszólásra hazatért Magyarországra, hogy el ne mulassza a fasizmussal való közvetlen találkozást. Mint utólag kiderült, a szemita Petőnek azért kellett hazajönnie, hogy Márai Sándort kigyógyítsa depressziójából. Az író elsötétített szobában, a díványán heverve szenvedett.

Különböben nem ismerték egymást, a barátok vitték oda a mágnusnak tartott Petőt.

– Sándor, keljen fel és írjon, ez a maga dolga! – szólította meg az orvos.

– Majd ha az Úristen ideküldi egyik angyalát, és ő mondja ezt nekem, akkor felkelek – mondta Márai elhaló hangon.

A kopasz, kövér, Buddha-szerű főorvos, aki utolérhetetlen előkelőséggel hordozta görögdinnye nagyságú heresérvét, a melére csapott:

– Sándor, nézzen ide! Itt az angyal!

És Márai fölkel. Így szól a legenda.

A főorvos itthon megszervezte a Mozgásterápiai Intézetet, és kidolgozta saját gyógyító módszerét, a később világszerte alkalmazott konduktív mozgásterápiát. Ennek megfelelően a különböző felettes hatóságok visszatérően foglalkoztak idő előtti nyugdíjazásának eszméjével, ám a sors mindig a főorvos pártjára állt. Bosszúságukban ellenségei sarlatánnak kiáltották ki. Halála után utóda Állami Díjat kapott Pető módszerének megőrzéséért és elterjesztéséért.)

A TUDAT ÉS AZ Ő ÁLLAPOTAI

A fizikai létezés alapformáinál – ásvány, növény, állat, ember hagytuk abba a hinduizmus világvilágképének kóstolgatását. Mármost minden létezési formához egy meghatározott tudatállapot tartozik az alábbiak szerint:

ember – éber, racionális tudat

állat – álomtudat

növény – mélyalvás-tudat

ásvány – haláltudat

Az éber, racionális tudat kivételével a többi természetesen hasonlat: olyan, mint amikor álmodik az ember, képek tűnnek fel és enyésznek el; olyan, mint amikor az ember álomtalanul mélyen alszik; olyan, mint amikor az ember halott. Meg kell emelni a kapcsolatot a szép kerek szintézisre törekvő hinduizmus logikai mutatója előtt, amikor egyszerűen alacsonyabb szintű tudatállapotoknak nevezi el mindazt, ami a modern lélektan fogalomhasználata szerint képzetáramlás, érzékelés, ingerelhetőség, vagy még az sem, tehát semmiképpen sem tudat. A tudatfogalom terjedelmének ilyen kiszélesítése meglehetősen bizonytalanra teszi a fogalom tartalmát – mit is nevezhetünk tulajdonképpen tudatnak? –, ám lehet, hogy ez a zsörtölődés csak a megszokott gondolkodási sémákba való visszasiklásból fakad.

Nem kell mindig vitatkozni, figyeljünk. Dhattatreya ugyanis elégedetlen lenne e fenti modellel, és pontosítást követelne. Pontosítsunk tehát.

Tán tetszenek még emlékezni arra, hogy magasabb létezési formák módosultan magukban foglalják az alacsonyabbakat. A tudatállapotok változásai – jobb szó híján – az egyes funkciók fejlődéséhez kapcsolódnak. Tehát:

Ásvány

Fizikai test (tömeg) – haláltudat

Növény

Életjelenségek – mélyalvás-tudat

Fizikai test – haláltudat

Állat

Affekciók – álomtudat

Életjelenségek – mélyalvás-tudat

Fizikai test – haláltudat

Ember

Én – éber, racionális tudat

Affekciók – álomtudat

Életjelenségek – mélyalvás-tudat

Fizikai test – haláltudat

Az ember tehát – mint látni tetszik – minimálisan négyféle tudatállapotot hordoz magában:

Éber, racionális tudata (intellektusa) van Énjével kapcsolatban.

Álomszerű tudatállapotban éli meg ösztöntörténeit, érzelmeit, indulatait, szenvedéyleit. Befolyásolni körülbelül annyira képes őket, mint álmait az álmodó, s körülbelül ennyit fog fel lehetkezésük okairól is.

Mélyalvás- vagy kómaszerű tudatállapotnak megfelelő információkkal rendelkezik életműködésének alapvető folyamatairól, például a sejtek anyagcseréjéről vagy az enzimtermelésről.

Haláltudatban van a fizikai testét alkotó atomok és elemi részecskék mozgását illetően.

A mi tudományos gondolkodásunk mindezeket fontolóra véve természetesen zökken és hökken. Nyilvánvaló, hogy a fogalomhasználat (tudat, Én) nem azonos a miénkkel, s az egész konstrukció amennyire imponálóan szintetizált és lekerekített, annyira elnagyolt és körülbelüli. Ámde ez már keleti lélektan a javából, illetve annak kezdete, amiből még sok minden fog kisarjadni.

A hinduizmus emberismeretének eme üstjéből azután merítették kisebb-nagyobb adag leveskéket mindazok, akik kiskanállal adagolták Keletet a Nyugatnak, teozófusok, antropozófusok, mazdaznanisták és mások. Az eredeti törekvés még rokonszenves is, nevezetesen, hogy szintézist teremtsenek a hinduizmus és a kereszténység, a keleti és a nyugati gondokodásmód között. Csak-hogy a szellemi játék idővel – mint már annyiszor – Tanná merevült, s a Tan különböző értelmezési lehetőségein összevesztek. Így már nem lehetett eljutni a csillagokhoz.

Ámde a mi lélektani érdeklődésünk szempontjából mindez közömbös. Ebben az embermodellben gondolkozva viszont felde-reng, hogy hova helyezi el a keleti lélektan például a pszichoanalízist mint olyan módszert, ami az ösztönök és érzelmek álomszerű megélését, eredetüket az éber, racionális tudat szintjére próbálja emelni. Vagy a Hatha-jógát, amely arra törekszik, hogy a vegetatív működéseket vonja tudatos ellenőrzés alá.

ÉBER, RACIONÁLIS TUDAT
(Én)

ÁLOMTUDAT
(ösztönök, érzelmek)

MÉLYALVÁS-TUDAT
(biológiai működések)

HALÁLTUDAT
(elemi fizikai mozgások)

jóga

pszichoanalízis

A pszichoanalízis tehát az ember ösztöndinamikájának és emocionális életének egy részét igyekszik tudatos kontroll alá vonni. A jóga ezt a törekvését kiterjeszti a testi-vegetatív működésekre is. Ennek következtében azonban jóval többről van szó, mint a testi kondíció megőrzéséről. Megváltoztatja az embert alkotó részlemek közötti viszonyt, fokozza az életerők áramlását, s működésbe hoz olyan szellemi központokat (csakrákat), amelyek újfajta megismeréseket tesznek lehetővé. (A csakrák szimbólumai a különböző levelű „lótuszok”: amelyek a fejtetőn, a homlok közepén, a pajzsmirigy két oldalán, a szívtájékon, a köldök alatt, valamint a nemi szervek és a végbélnyílás között helyezkednek el. Leírásuk minden részletesebb jogakönyvben megtalálható.)

A lényeg az, hogy ezek a tudatszintek nem merevek. Mozdulhatnak és fejlődhetnek a szigorúan evolucionista emberképnek megfelelően. E mozgásból végül is egy történet kerekedik ki. Történet arról, hogyan fejlődik ki a determináltságból a szabadság.

AZ ERETNEKPROBLÉMA

Ez a világ egyik legfurcsább jelensége. Nem véletlen, hogy mi is állandóan beleütközünk. Röviden arról van szó, hogy a történelem legtiszteletreméltóbb szellemi áramlatai is egy bizonyos kiteljesedést elérve dühödten felfalják saját gyermekeiket.

A katolicizmus harcos szellemi erőinek javát nem a buddhizmussal vagy az iszlámmal való polémiára fordította, hanem a má-

sik jó keresztényre irányította a pergőtűzet, arra, aki nüanszokban másképp gondolkozott. S ez nem egy kialakuló ideológia gyermekkorának a betegsége, hanem az érett férfikoré. Gnosztikusok, manicheusok, ariánusok és még tucatjával az elítélt, kiközösített eretnekek. Azután Johanna és Savonarola, manapság a munkáspapok. S a szellemi küzdelem rövidesen materializálódik, s fellobognak a máglyák. Végül is kétségbeejtő, hogy a nemes, jobbító törekvések mind megszülik saját inkvizíciójukat.

A munkásmozgalom története is egy ponton az elhajlók, a jobboldaliak, a baloldaliak, a centrum, a revizionisták, a szektások küzdelméről kezd szólni; s a koncepciós perekben több jó kommunista látta meg idő előtt az örök vadászmezőket, mint gaz tőkés, alattomos fasiszta, szakszervezeti titkárrá avanszált egykori arisztokrata.

S az ortodox pszichoanalitikusok harca az adleriánusok, jungisták, stekeliánusok, mitscherlichisták, frommisták és még ki mindenki ellen, aki mind analitikus volt, csak egy kicsit másképp. Ezek fájtak nekik, nem a reflexológusok, a behavioristák, a gestaltosok, a kognitív pszichológusok, akik kiröhögték őket. Ők csak idegenek voltak. Az ellenség a másik pszichoanalitikus, aki nem pontosan úgy gondolja...

Három nagy szellemi forradalomra hivatkoztam illusztrációképpen, de a példák száma korlátlanul fokozható nagyban és kicsiben. A bosszantó az, hogy az ember nemigen érti e folyamat miértjét, valahogy nem tapintható e dühök és őrvongások létalapja, gazdasági-társadalmi szükségszerűsége, amely a szeretet vallását Torquemadáig, a szabadság-egyenlőség-testvériség eszméjét a guillotine-ig és a terrorig, a munkásmozgalom küzdelmét az emberhez méltó életformáért a koncepciós perekig és a totális diktatúráig sodorja. A jelenség viszont túl ritmikusan ismétlődik ahhoz, hogy szubjektív szándékok rovására írassuk. Ámbár...

Tacitus szubjektív magyarázata *Agricola* című művében olvasható. Agricola apósa volt Tacitusnak, híres hadvezér, Róma számára meghódította Britanniát. Mégis Domitianus császár idején ellenségei fölheccelték a császárt ellene, és Agricolának menekülnie kellett, hogy elkerülje a szégyenteljes halált. Domitianus pusztulása után írta meg Tacitus említett művét apósa rehabilitálása érdekében. Ebben felteszi a kérdést:

– Domitianus környezetében egyaránt voltak tisztességes politikusok és gazemberek. Miért a gazemberekre hallgatott a császár?

– Mert Domitianus császár undorodott a tisztességes emberektől.

– Miért undorodott Domitianus császár a tisztességes emberektől?

– Mert a császár utálta az erényt.

Így gondolkozik Tacitus, aki túl jó történész ahhoz, hogy egy vállrándítással lerázzuk magyarázatát. Elég annyit mondani: Hm.

Anatole France objektív magyarázata: Az Angyalok lázadásában leírja, hogy a mennyei hatalmasságok egy része megelégedve a boszszúálló Jehova kegyetlen uralmát, amely a Földet siralom völgyévé tette, elhatározta, hogy letaszítja trónjáról, és helyére Lucifert, a szépség és harmónia nagy Szeráfját ülteti. Az emberek között is keresnek szövetségeseket. S eljön a nap, amikor szemben állnak egymással az égi hadak, csak Lucifer nincsen sehol. Végül megtalálják a Pokol fenekén, amint párduebőrrel letakart heverőjén zenét hallgat, konyakot iszik, és mondjuk, egy kedves lánnyal enyeleg.

– Szeráf! Ma van a nagy nap. Letaszítjuk a trónjáról Jehovát, és a nyomorúság, szenvedés, betegség és halál birodalma helyett megteremtjük a boldogság, a szépség, a derű világát. Állj a hadak élére!

– Nem megyek.

– Mi történt?

– Az éjjel rájöttem valamire. Ha Lucifer az Isten trónjára ül, akkor nem Lucifer többé, hanem ő az Isten!

Lehet, hogy ez minden forradalmak tragédiája?

Ám az eretneküldözések ismétlődő fellobbanása pszichológiailag is magyarázható a nárcizmuselméletek segítségével. Az önimádattá fokozódott nárcizmus soha nem túri el a konfrontációt a valósággal, a szubjektív megélést mindig előnyben részesíti a tapasztalással szemben. Önmaga glorifikálása átterjed arra az eszmére is, amelyhez csatlakozott. A szerep ettől kezdve karizmatikussá válik, a megváltói küldetés sugározza be. Ennek fényében a más álláspontot képviselő ember nemcsak téved, hanem tévelyeg, sőt sátáni, gonosz princípiumok letéteményese, méltó a pusztulásra, a máglyára, a kárhozatra. Ugyanígy támadhat fel önpusztító gyűlölet saját magával szemben, ha a szélsőségesen nárcisztikus ember úgy érzi, hogy nem tudott megfelelni saját istenített ideál-

jainak. A rajongót mindig csak egy lépés választja el a kegyetlen agresszivitástól. Ez a pokol igazi bora, amitől olyan könnyű meg-részedni: az erkölcsileg igazolt pusztítás. Hogyan is szól a régi figyelmeztetés? „Legyetek józanok és virrasszatok...”

AZ IGAZSÁG, A HATÁS ÉS EGY BOROTVAÉL

Amikor már nyugdíjas leszek és ennek megfelelően bátor is, meg-írom majd vulgáris tudományrendszertanomat. Ebben a tudomá-nyokat tudománytalanul három nagy csoportra fogom osztani: ténytudományokra, igazságtudományokra és hatástudományokra. A ténytudományok leíró jellegűek. Az igazságtudományokat meg-lepő módon a tényeket létrehozó összefüggések és törvényszerűsé-gek érdeklik, legyenek azok bármilyen banálisak, semmitmon-dóak és unalmasak. Sajnos, néha ilyen az igazság. A hatástudomá-nyokat viszont nem az igazság érdekli, hanem az, hogy egy eszme, ideológia – legyen az igaz, téves, a valóságot tükröző vagy naiv le-genda – néha évezredekig tartó hatást gyakorol az emberek életére és gondolkodásmódjára, néha pedig nyomtalanul elenyészik, „be-fullad”, mint egy homokba lőtt gránát. Mi a hatás és a hatástalan-ság titka?

Nem szellemtörténetről van szó, nem is szociológiáról. A Jézus körüli időkben Júdeában és Kis-Ázsiában hatalmasra nőtt a mes-sianisztikus várakozás, az éhség egy új szellemi impulzusra. El is jött a Messiás. A hatástudományt azonban mégsem ez érdekli, ha-nem az, hogy miért Jézus tanítása győzedelmeskedett, miért nem például Tianai Apollóniusé. Ugyanis jó ideig úgy tűnt, hogy az in-diai és görög bölcséleti elemekből – még Nagy Sándor szellemi importja nyomán – lesz a győzedelmes ideológia és Mestere a Megváltó. Ám Tianai Apollónius – a rosszmájú Lukianosz sze-rint – egy napon a „gimnaszofisták komor sorfala között” önként máglyára lépett. Néhány évtized múlva filozófiai irányzata már se-hol sem volt, s megkezdődött a kereszténység szétáradása.

Feltehetően nem igaz, hogy Mózesnek az Isten szólt egy égő csipkebokorból, talán Lázár sem támadt fel halottaiból, s e világ-korszak hajnalán kialakult világtojásról sem lehet biztosan tudni,

hogy milyen volt a fehérje és a sárgája. Ám mindez elhanyagolható. Az érdekes az, hogy valaki három és félezer évvel ezelőtt elkiáltja magát: „Ne paráználkodj!”, és Kovács úr – aki különben ateistának vallja magát – ma is ezért büntudatos, ha megcsalja felesége önagyságát. Az érdekes az, hogy ebből a világtojásügyből egy kultúra bontakozott ki filozófiával, etikával, jogrenddel, egy kultúra, amiben az emberek évezredek át élni és halni tudtak, és nem csúsztak le a nem létező világtojás héjáról.

Ebben az értelemben a pszichológia is jórészt hatástudomány. Ha egy felnőtt vergődve görnyedezik hatalmas apjának büntudatot keltő szigora alatt, teljesen közömbös, hogy az atya a valóságban egy másfél méteres dadogó és kopasz törpe, s hatalmassága csak neurotikus legenda, tehát nem igaz, a hatás mégis vitathatatlan. Mint ahogy az is vitathatlan, hogy egy kevésbé felkészült pszichoterapeuta jobban gyógyíthat, mint egy lexikális tudósfenomén a személyiségükben rejlő különböző gyógyító hatás, hatóerő következtében.

Mármost, amikor létezési formákat, tudatállapotokat vázolunk – sőt később majd újjászületésről, sorsról, szellemi típusokról is szó esik –, föl ne tétessék a kérdés, hogy mit tartok én ebből igaznak. Mit tudom én? Még erről a világról sem vagyok olyan jól informált, nemhogy a túlsóról. Amiért írógéphez ültem, az ennek a világképnek a hatása, amely a fél emberiség életébe besugárzik, és nálunk is fel-felvillan.

S miután elsősorban a dolog lélektani részére helyezem a hangsúlyt, szót kell ejteni arról az ismeretelméleti borotvaélről is, amelyen a pszichológia táncol.

Ismeretelméletileg magától értetődő, hogy egy magasabb struktúra megismerhet egy nála alacsonyabbat. Például az ember a macskát, a hangyát. No, de megismerhet-e a hangya vagy a macska engem? Egy állat alacsonyabb rendű idegrendszeri szerkezete alkalmas-e arra, hogy az emberi kultúrát, gondolkodást befogadja, megismerje? Nyilvánvalóan nem. Mellesleg ebből az is következik, hogy ha létezne is egy embernél magasabb rendű szellemi hierarchia, azt én, mint alacsonyabb rendű struktúra gondolati úton nem ismerhetem meg. A racionális gondolkodás tehát mindenképpen materialista végeredményhez vezet annak a kis logikai bukfcencnek a segítségével, hogy amit nem tudok megismerni, az

nem is létezik. A másik logikai bukfencet természetesen az ellentábor találta ki a maga „credo quita absurdum”-ával, ami az én fordításomban így hangzik: „Azért létezik, mert nem tudom megismerni.”

A nagy kérdés: Vajon azonos fejlettségű struktúrák megismerhetik-e egymást? Emberi intellektussal maradéktalanul megismerhető-e az emberi intellektus? Az emberi személyiség alkalmas-e arra, hogy egy másik ember személyiségét a maga teljességében megismerje, megértse és befogadja? Egy ember erre biztosan nem képes. Talán a felhalmozott kollektív emberi ismeretek, a tudás segítenek. Nem tudom... Inkább azt tapasztalom, hogy az egyenlő struktúrák nem képesek egymást teljes egészében felfogni, mindig művi egyszerűsítésekre, redukcióra kerül sor: tanulásról beszélünk és motivációról, kognitív pszichológiáról és viselkedés-lélektanról; tipológiákat és dimenziókat, faktorokat és általában hármas tagolású kis szerkezeti modelleket alkotunk. Az ember egészéről szó sincsen. Egyelőre. Talán egyszer majd sikerül összeraknunk az egész pszichopuzzlét. Istenem, hogy fogunk akkor unatkozni!

DHATTATREYA HETEDIK KOANJA

A tanítvány éjszaka felébredt, és meghallotta a kuvik kiáltását. Reggel azt mondta a Mesternek:

– Éjszaka kiáltott a kuvik. Ez halált jelent.

– Ha hallod – válaszolta a Mester. – Hány éjszaka kiáltott a kuvik, és te békésen szenderegtél.

Krishnamurthi magyarázata: Ezt a koant nem kell magyarázni.

Szondi Lipót magyarázata: Te vagy a félelem, és te vagy az áldozata.

Epiktétosz magyarázata: A dolgok közönyösek, se nem jók, se nem rosszak. A dolgokról alkotott képzeink keltenek bennünk örömeket és bánatokat.

(Krishnamurthi a 20. század első felében feltűnt indiai szabadgondolkodó, akinek művészete abban állt, hogy igen kedvesen és érthetően tudta elmondani mindazt, ami a világról eszébe jutott.

Néha verseket is írt. Már gyerekkorában híres volt rendkívül rossz emlékezőtehetségéről. Azt sem tudta pontosan, hogy hány éves, bár „útlevele szerint” 1897-ben született. Eszménye a pillanatnyi helyzetekre való spontán reagálás volt. Véleménye szerint minden tanítás, rendszerbe foglalt ismeret, a tapasztaláson és az emlékezé- sen alapuló viselkedésformák ismétlése csak távolabb visz az igaz- ságtól, és merevvé, halottá teszi az ember lelkét. Rajongó tanítvá- nya, Annie Besant „második Krisztusnak” tartotta. Erről Krishna- murthi sohasem nyilatkozott sem igenlően, sem tagadóan. Besant az ő tiszteletére szervezte meg a Teozófiai Társaságot, amelyből Krishnamurthi – miután a mozgalom világszerte elterjedt – kilé- pett. Szegényen és magányos szellemi farkasként élt, de mindig sok ember vette körül, akiknek jólesett a közelében lenniük. Egy- egy nyilvános elmélkedését néha tízezer ember is hallgatta Euró- pában, Amerikában vagy Ausztráliában. Igen rosszul vezetett autót, ha valaki beült mellé a kölcsönkapott kocsiba, mindig meg- kérdezte, hogy van-e életbiztosítása. Nem volt aszkéta, nem tett csodákat, de szerette hanyatt fekvé bámulni az eget. R. Landau újságíró szerint ő volt az a Tanító, aki ébredése pillanatában le- mondott trónjáról...)

NYUGATI ÉS KELETI ASZKÉZIS

Tudomásul kell venni, hogy minden nagylélegzetű szellemi irány- zat – buddhizmustól a kereszténységig, a taoizmustól a sztoa filo- zófiájáig – bármilyen óriási térbeli és időbeli távolságokra kelet- keztek is egymástól, ugyanattól a három dologtól féltette az ember lelkét: a pénztől, a hatalomtól és a szexustól. A tér és az idő távol- ságait azért hangsúlyozom, mert eszembe jut Török Sándor egyik megjegyzése, amely szerint:

– Ha valaki Isaszegen kijelenti, hogy látta az emberi lelket, és az zöld! – ezen mosolyoghat az ember. De ha tőle függetlenül Új-Zélandban is előáll valaki azzal, hogy az ember lelke zöld – ezen már el kell gondolkozni.

A gazdagság és a hatalom karaktertorzító hatását nap mint nap tapasztalhatjuk kicsiben és nagyban. Ezt csak az érintettek nem veszik észre. A nagy pénz és a nagy hatalom a jellemtorzulá-

sokat olyan naggyá teheti, hogy abban még valami imponáló is lehet. Az igazi nagyság még negatív, pusztító változatában is ritka jelenség a földön. Ám a kis pénz, a kis hatalom, a lélek kis elpiszkolódása száználmas, undorító, és ezért nem tartozik a bocsánatos bűnök közé. Katonakoromban a boldogult emlékezetű Friedrich örmeister ezt így fogalmazta meg:

– Ezeket a kiskirályokat utálom a legjobban. Mert ezek olyanok mint a tyúkszarban a fehér rész. Azért csak tyúkszar az.

De a szexus... mi bajuk volt a nemiséggel? Nehéz erre felelni. Az embernek csak töredékes asszociációk jutnak az eszébe. Az energiák szétszórása... a test és a szellem ellentéte... a „halál és a szerelem egy ágy” visszatérő gondolata Illyés Gyula-i megfogalmazásban... Igen, van olyan iskola, amelyik azt tanítja, hogy a testi szerelem hozta a halált a világba. Aki életet ad, az beavatkozott a teremtésbe. Ám az ember teremtménye nem lehet örökkévaló, pusztulnia kell... Nem kevesen állítják, hogy az ember csak akkor válik alkalmassá igazi szellemi megismerésekre, ha már kiégték belőle a szexuális vágyak... De lehet a dolog egyszerűbb is. P. R., egy paplelkű orvos, akit „ágaskodó nemi szerve vonszolt el a kolostorok közeléből”, erre a kérdésre azt felelte:

– Tudod, tizennégy éves koromban összeakadtam egy kislánnyal. Amikor csak tehattük, felrohantunk a padlásra, és csináltuk csak azért, mert jó. Azt hiszem, az ilyen szexus ellen tiltakoztak az egyházatyák.

A kizárólagos testi élvezet nem tetszett nekik? A lélektelen szeretkezés, a nemi szervek sivár találkozása? Vagy az élvezetet adó ember oltárra emelése, mint az istentagadás egyik formája? Ennek fényében érthető lenne Pál apostol engedménye házasságügyben és a félreértések szigorú kiigazítása: „Nem hús és vér ellen van nekünk tusakodásunk, hanem a sötétség hatalmai ellen...”

Az ugránczó képzettársítások mégis a két furcsa zsidót, a szigorúan esendő Mózeszt és a szelíden tökéletes Jézust idézik fel. Gyanús, hogy ők az antiszemitizmus igazi felidézői. A legnagyobb bűnt követték el: elvették az emberektől a pogány életörömet! Ezt sohasem lehet megbocsátani. Mert nincsen szabadulás: hiába tudja már valaki, hogy szeretkezni nem bűn, ez a „felszabadultság” meg sem közelíti annak az embernek a szabad élvezetét, akinek soha az eszébe sem jutott, hogy a szerelem bűn is lehet. Rezig-

nálta bologatunk ugyan Diderot megállapítására, amely szerint a szerelemben olyan szorosan tapadnak egymáshoz a nyálkahártyák, hogy nem fér el közöttük az erkölcs – azért a morális probléma neki is eszébe jutott, és akkor már régen rossz az ösztönöknek.

A monoteizmus féltékeny örökkévalója nemcsak azt követelte meg, hogy „Ne legyenek neked idegen isteneid rajtam kívül!”, hanem azt is: Ne kalandozz el tőlem idegen mámorokba! Ne részegeskedj, ne kábítsd el magad, ne add át magad semmiféle rajongó körtáncnak holmi aranyborjak körül! És ugyanígy: ne emelj áhítatod trónusára se férfit, se nőt! Mert a szerelmi mámor istentagadás is lehet. A féltékeny Isten csak a magasabb rendű szellemiséggel való egyesülés extázisának jogosságát ismeri el: a misztikus élményt. A szerelmi extázis gyanús és veszélyes, s ha már kikerülhetetlen, be kell vonódnia az isteni szentség jóváhagyása alá, netán a házasság formájában.

Akárhogy van is, az aszkézis három – megint csak három – dolgot jelent:

Lemondást a gazdagságról – vagyis a szegénységet. Lemondást a hatalomról – vagyis alázatot és engedelmisséget. Lemondást a nemiségről – vagyis szüzességet.

Így van ez Nyugaton és Keleten egyaránt. Csakhogy mégis van egy fontos különbség a kétfajta aszkézis között. Nyugaton az aszkézist az összeszorított fogú akarás, a büntudat, a korbács, a fogadalom, az önmagán való erőszaktevés, a vágyak és ösztönök elnyomása teremti meg. Kelet ennél sokkal szelídebb. Azt tanítja:

„Amíg munkálkodnak benned a szexuális ösztönök, amíg hajt a hatalom és a gazdagság vágya – éld ki mindezt. Ne legyél kegyetlen önmagaddal, mert akkor kegyetlen leszel másokkal is. Dolgozz magadon testi és szellemi gyakorlatok segítségével, és ha majd ezek a késztetések lassanként kihunynak benned, akkor legyél aszkéta könnyedén és mosolyogva.”

Így hát az ifjú jógik – uramfia, láss csodát! – kezdetben még élnek szexuális életet, néha partnerrel, néha némi onánia segítségével, amikor a drága nedűt „visszaeszik”, hogy semmi energia ne menjen kárba. Akkor lesznek aszkéták, amikor már megszűnt az igény és az aszkézis belülről hiteles. Szép.

Öregedő korában minderre rájött kedves színész barátom, aki a közeledő impotenciától való félelmét imigyen háritotta el:

„Impotens vagyok, ha akarok ízélni, de nem tudok. No, de ha nem akarok...?”

Ez már keleti gondolkodás. S ez a lazaság lengi be egy jóga-ashram tájait. Dhattatreya így kezdett Hatha-jógára tanítani:

– Először is üljön le kényelmesen.

– Lótuszba? – kérdeztem én kacéran, merthogy én azt is tudtam. Nézett rám, mint az Isten ökrére.

– Ahogy magának a legkényelmesebb. Az a maga ülése...

TUDATOS SÉTA A TUDAT ALATT

Ó, boldog egykori görögség! Ó, boldog Szókratész, aki állítólag még úgy vélte, hogy az erény tanítható. Ennyire racionalista lett volna Xantippe meggyötört férje? Bizony, ennyire... Ámbár az ő lelkében is ott bujkál az a faramuci daimonion, akiről csak annyit árul el, hogy időnként lebeszéli valamiről, de rá nem beszél semmire soha. A Szókratész által elindított bölcséleti-lélektani vita főbb érvei és ellenérvei imígyen hangzanak az évezredekén keresztül:

Szókratész: A helytelen cselekvés alapja a nem tudás. Mert ugyan mi oka lenne valakinek, aki tudja a helyeset, hogy ne azt cselekedje?

Szent Ágoston: Ismerem a jót, és mégis rosszat cselekszem. Mert ilyen az emberi lélek.

Spinoza: Az akarat és a cselekvés szabadsága – illúzió. Ez az illúzió abból ered, hogy nem ismerem azoknak az okoknak egy jó részét, amelyek akaratomat és cselekvésemet meghatározzák.

Freud: Persze, hogy nem ismerem, mert jórészt nem tudatosak.

Helyben vagyunk. Mármost a Freud-féle tudattalan kialakulásának egyik forrása világos és egyértelmű: tudattalan lesz minden, ami egykor tudatos volt, ámde bűnösnek nyilvánítottatott a Felettes Én szigorú ítélőszéke előtt, mire az elfojtás smasszerei – a szorongások és a büntudatok – a tudattalan börtönébe száműzték.

Ámde van a tudattalannak egy gyanús tartománya, ahol olyan lelki jelenségek tanyáznak, amelyek soha nem voltak tudatosak. Ők a lélek alvilágának igazi szörnyei. Eredetük az emberiség őstörténetének homályába vész. Szegény Freud meg is kapta

értük a magáét: miféle rejtélyes csatornákon átszivárgó „faji emlékezést” merészel feltételezni genetikai szempontból teljesen tudománytalanul? Megölt ősatyák, kiherélt gyermekek, vérfertőző anyák és véres áldozatok, tabuk és totemek – az ember ijedtében legott behavioristává lesz.

Ezek a szörnyek mintha kívül tartózkodnának a racionalitás birodalmán, mítoszok villódzása és mágiák köde veszi körül őket. Mit kezdünk velük?

Töprengés, némi jóindulattal: Végül is a derék Freud nem mond egyebet, csak azt... Csak azt, hogy agyunk sem csak a fejlődéstanilag legfinomabb részekből áll – nevezetesen a kéreg szürkeállományából –, hanem működnek az ősbibb eredetű rétegek is. Freud talán csak ennek a lélektani következményeit meséli el. A tudattalan működése, megjelenése álomban, fantáziában igen csak hasonlít azokra a gondolkodási szintekre, amelyek a racionális megismerést megelőzik: nevezetesen a mágikus és a mitológus gondolkodás sajátosságaira. Renegát tanítványa, Jung pedig nem tesz mást, mint hogy következetesen tovább gondolkozva onnét, ahol a Mester abbahagyta a spekulációt, eljut az individuális személyiség kialakulását megelőző élményvilághoz, az archetípusokhoz, a kollektív tudattalanhoz.

Egy rosszmájú játék: Igen sok pszichoanalitikustól kérdeztem meg, hogy vajon létezik-e buta tudattalan? Némi habozás után valamennyien úgy döntöttek, hogy ostoba tudattalan nincsen. Az ember csak a racionális gondolkodás szintjén, a logika mércéje szerint lehet buta vagy okos. Ám a tudattalanja tévedhetetlen és mindentudó.

– Ahá – így szól a rosszmáj –, a tudattalan tehát egy bennünk lakozó isten. Nincs több kérdés.

A bátor Jung azonban még ettől sem retten meg, hanem utolérhetetlen könnyedséggel azt kérdezi a *Tibeti halottaskönyvhöz* írott tanulmányában:

– Ha azt mondom, hogy az Isten a lelki tartalmak projekciója a külvilágba, vagy ha azt mondom, hogy a szellemi erők introjekciója mibélénk, vajon nem ugyanazt mondom-e?

Az én olvasatomban legalábbis így hangzik az alábbi mondat:
„Az isten- és a szellemvilág »semmi más«, mint a bennem levő kollektív tudattalan kivetítése. Ez a mondat azonban megfor-

dítva így hangzik: a tudattalan a rajtam kívül álló isten- és szellemvilág belénk vetülése.”

Jung ugyan hozzáteszi, hogy ez nem „intellektuális akrobatika”, ám szerintem mégiscsak az; sőt, legyünk analitikusak: Jung szerint is az, ha ennyire tiltakozik ellene.

Nem tagadom, hogy formális logikai zsonglőrködés is hozhat néha valami fogyaszthatót a megismerés asztalára, ám az ember legtöbbször éhkoppon marad. Hadd mutassam be az ilyenfajta szellemi bűvészkedésnek egy derúsen buta műsorszámát.

Íme, Lenin meghatározása az anyagról: „Az anyag filozófiai kategória, amely az objektív valóság megjelölésére szolgál, ami tudatunkon kívül és attól függetlenül létezik, hat érzékszerveinkre és tudatunkban tükröződik.”

Mármost vallásától függetlenül nincs olyan teológus, aki némi vállvonogatás után mint „szokatlan” definíciót el ne fogadná az alábbi Isten-meghatározást: „Az Isten filozófiai kategória, amely az objektív valóság megjelölésére szolgál, ami tudatunkon kívül és attól függetlenül létezik, hat érzékszerveinkre és tudatunkban tükröződik.” Hát igen, a definíció nem mentes némi panteizmustól, de egy hegelianus is biztosan rábólintana, ha eszébe jut a Világ-szellem számos megvalósulása, többek között a természetben, a társadalomban és a bölcseletben.

A logikai bűvészmutatvány ebben az esetben az alábbi egyszerű levezetésen alapul:

$$\begin{array}{l} \text{Ha } A = B \\ \text{és } C = B \\ \hline \text{akkor } A = C \end{array}$$

Íme, ilyen könnyű bebizonyítani, hogy ezek a végső kategóriák már olyan tágak és általánosak, hogy felcserélhetők. Jungnál ugyanígy kerül egyenlőséggel a tudattalan és Isten közé. Játéknak nem rossz, de mihez kezdünk vele? Mihez kezdünk magunkkal, ha a fogalmak terjedelmét annyira kitágítjuk, hogy tartalmuk nullára zsugorodik és a szavak értelmüket veszítik?

A keleti lélektant mindezek a bonyolultságok nem érdeklik. Számára a tudattalan a racionális, éber tudatot megelőző állapotokat jelenti – annak minden álomszerű, mágikus és mitológikus

sajátosságával együtt –, tehát nem más, mint egy magunkban megőrzött alacsonyabb szintű tudatállapot-maradvány. Ám egy alacsonyabb fejlettségű tudatállapot meglepő megismerési többlet-lehetőséggel is rendelkezik – persze nem racionális szinten, ahogy például egy kutya sokféle olyan információhoz is jut a világról vagy egy emberről, amelynek csatornáit előlünk már elzáródtak, éppen a racionális tudat kialakulása következtében. S még „álomtudatban” látja vagy szagolja, hogy valaki gonosz lélek, mi már nem. Mert mint mondtuk, ha valami kifejlődik, akkor másvalami sorvad.

MAGDEBURGI SZENT HUGÓ ISTENBIZONYÍTÉKAI

Magdeburgi Szent Hugó – járatlan lévén az ismeretelméletben – nem jutott el odáig, mint mi néhány oldallal ezelőtt, nevezetesen, hogy az Isten valóságát akkor sem lehetne racionálisan bizonyítani, ha létezne. Arra sem jött rá, hogy amit ésszerű érveléssel nem lehet bizonyítani, azt ugyanazon az úton tagadni sem érdemes, főként azért nem, mert a hit nem intellektuális igényeket elégít ki, hanem emocionális éhséget lakat jól. Hívó embert logikus fejtegetéssel éppen annyira nem lehet meggyőzni, mint egy fobiást nem lehet lebeszélni a félelmeiről vagy Rómeót Júliáról.

Amit a keleti lélektan az ösztönök és érzelmek „álomtudatban” való létezéséről tanít, azt a modern pszichológia úgy fejezi ki, hogy az affektív funkciók nem állnak akaratos szabályozás alatt. Időnként konstatálhatjuk őket, néha felderíthetjük eredetüket is, néha megelégszünk utólag mögéjük csempészett ürügymagyarázatokkal, de elhatározás útján nem változtathatunk rajtuk. Nem határozhatom el, hogy holnaptól ellenszenves lesz számomra egy vonzó ember; sem hogy szeretni fogom azt, akit utálok. A változtatáshoz az érzelmeknek „másképpen való újraélése” szükségeltetik. Ez az, amit a pszichoanalízis „korrekciós élménynek”, katarzisznak nevez.

Hugó – egyszerű könyvkötő lévén – szerzeteskorából még emlékezett Aquinói Tamásra, de túl bonyolult volt neki. Örömmel hallotta, hogy egy Kant Immánuel nevű okos ember alaposan elintézte a skolasztikus mester istenbizonyítékait. Ekkor úgy érezte,

hogy eljött az ő ideje is. Magdeburgi Szent Hugó három lélektani istenbizonyítékot állított fel, mint azok fiához, Magdeburgi Lator Károlyhoz írott Intelmeiben olvashatók.

Az első: „Vésd eszedbe, fiam, amit hosszúra nyúlt életem során tapasztaltam. A lélek időtlenségben él, tehát soha nem fiatal, soha nem öreg. Csak a test öregszik, az agyerek meszesednek el. Mögöttük ott kuksol a változatlan állandó lélek, bár megnyilvánulásai száználmasak lesznek. Ám ez nem több annál, mintha Bach János Sebestyén egy megrozsdásodott, tönkrement orgonán adná elő fűgáit. Bizonyítéka ennek, hogy ama ritka esetekben, amikor az agy erei épek maradnak, az aggastyán lelke miben sem különbözik a húszéves ifjúétól. Tudvalevő, hogy a hetvennégy éves Goethe Marienbadban halálosan beleszeretett a tizenhét éves Ulrike von Levetzow nevű leányzóba. Egyik közös sétájukon a leányzó kergetőzni kívánt a bohó szerelmesek szokása szerint, és eliramodott egy hegyi ösvényen. Az öreg Goethe utána, megbotlott, és elhasalt. Ez az a jelenet, amit egy évszázaddal később Thomas Mann nem mert megírni: a világ szellemi fejedelme porban fetreng, míg a buta liba trillázva eltűnik a fák között.

Mint ebből is láthatod fiam, az öregség semmi más, a mi Urunk szavaival szólva, mint hogy a lélek kész, de a test erőtlen.

Ez az oka annak, hogy az időtlenségben élő lélek mit sem tud kezdeni a halállal. Saját megsemmisülését abszurdnak és elfogadhatatlannak érzi. Hosszabb távra van berendezkedve, mint a romlandó test.”

A második: „Sok gondot okoztak nekem a nagy vallásalapítók, elsősorban Jézus Krisztus, Buddha, Mózes, Lao Ce és dr. Steiner Rudolf svájci misztikus. Az én hitetlen lelkem szabadulni szeretett volna hatásuktól. Ezért így kérdezett:

– Vajon miért mondják azt, amit mondanak? Elmebetegek-e?

Mint tudod, kedves fiam, a karthauzi rend csendességében sokat foglalkoztam a lélek tudományával. Pszichopatológiai ismereteim birtokában szigorúan megvizsgáltam a nevezettek életét, tetteit és szavait, viselkedésüket a konfliktushelyzetekben, és elmebajnak nyomát sem találtam. Rendezett, kongruens személyiségek voltak. Ezután az én gyanakvó lelkem imígyen kérdezett:

– Vajon szélhámosok-e? Világcsalók-e?

Vizsgálódásaim alapján ismét csak nemet kellett mondanom. Ezek az emberek erkölcsileg olyan magas színvonalat képviseltek, ami már-már meghaladta az emberi mértéket, s éppen ezért válhatott morális követelésük nyomasztóvá is.

– Hát akkor?

– Hát akkor nem tudom. Talán tudnak valamit, egyedül az embermilliók között? Hiszen tulajdonképpen volt idő, amikor egyedül Kepler vagy Galilei tudta az igazságot a Földről, a bolygómozgásokról – a tudományos közvélemény abszolút többséggel leszavazta őket –, de azért ez igazság volt a javából.”

A harmadik: „Szerelmes fiam, Magdeburgi Lator Károly, elárulom neked a titkot, hogy mi hiányzik a legtöbb emberből. Az arányérzék. Az bizony. Az arányérzékedre hivatkozom tehát, amelyet talán megörököltél atyádtól, belátván, hogy amilyen kicsike szent ő, olyan kis méretű lator vagy te is. Nem dicsekedhetsz imponáló bűnökkel. Nos hát, én ugyan keveset értek a lét végső dolgaihoz, ám az arányérzékem néha sűg valamit. Tudod, úgy vagyok én ezzel, mintha elvinnének a messzi jövő egyik nagy létesítményéhez, a paksi atomerőműhöz, és ott a főmérnök úr azt kérdezné tőlem:

– Tudod-e, Hugó, hogy miért építettük ezt?

– Nem én, furcsa öltözetű idegen.

– Hát azért, mert a vezérigazgató úr otthon felejtette az öngyújtóját, és nem tudott rágyújtani. Itt mi elektromos áramot termelünk, és látod, a végén kijön egy drót, ami folyton izzik. Így hát a vezérigazgató úr akkor gyújt rá, amikor csak akar.

Én pedig azt válaszolnám kellő alázattal:

– Uram, én semmit sem értek az atomfizikához. De az arányérzékem tiltakozik az ellen, amit mondasz. Túl hatalmas ez az apparátus ahhoz, hogy itt egy cigarettáról legyen csak szó. S ezt mondom neked is búcsúzóul:

– Túl nagy apparátus vonul fel itt az ember testében, lelkében, természetében és a társadalomban, a tudományban, a művészetben és a vallásban, hogy mindez annak a kurta hatvan-hetven évnek szóljon, ami után nyomtalanul ellobban az ember élete. Bocsásd meg öreg atyádnak ezt a kételyét, amit csak azért izzadott ki magából, mint a kagyló, hogy igazgyöngyként magához szorítva egyetlen obulusaként vigye magával, amikor majd átlép a nemlétezésbe.”

Barátaim! Bocsássuk meg neki!

A SZIMMETRIA VARÁZSA

Már az ember „körüljárása” idején feltűnhetett valakinek a távolkeleti gondolkodásmód törekvése a szimmetriára, vágyakozása a kerektség, a teljesség, a gömb formája után. Ez a vágy nem tűri az aszimmetriát, csonkának érzi. A pajkos gondolkodó eltöprenghet azon, hogy a világ a valóságban kerekded, lezárt forma-e vagy fordítva: a megnyugtató szimmetria utáni igény készíti ezt a kultúrát, hogy ennek megfelelő világképet formáljon a maga számára. Ha van „jobb”, akkor lennie kell „bal”-nak is; ha létezik „lent”, a „fent” sem hiányozhat. Egészítsük hát ki ennek megfelelően a létezés tanát.

A létezés síkjai tehát széthasadtak a szent szimmetria érdekében. A világkép dualizmusa ugyanolyan, mint például a kereszténységben, mégis, ha figyelmesen szemléljük az ábrát, lényeges háttérgondolatok derülnek ki.

szellemi dimenzió	Én			
	Affekciók	Én		
	Élet	Affekciók	Én	
anyagi dimenzió	Fizikai test	Élet	Affekciók	Én
		Fizikai test	Élet	Affekciók
			Fizikai test	Élet
				Fizikai test
	ásvány	növény	állat	ember

Először is: Az, hogy a létezés teljességét illetően nincsen különbség ásvány, növény, állat és ember között. E létezési formák különbözősége csak a nézőpont illúziója – netán káprázata: nevezetesen, hogy mennyi látszik belőlük az anyagi dimenzióban.

Másodszor: Annyi látszik belőlük, amennyi jelen van. A hinduizmus bölcelete szerint egyedül az ember van teljesen jelen az anyagi világban, az állatnak kisebb, a növénynek nagyobb, az ásványnak legnagyobb része szellemi síkon található. Mellesleg ez a gondolat megtalálható a görög filozófiában is, alighanem erről vallanak Platón ideái.

Harmadszor: Evolúciós mozgásról tanúskodik az ábra. A létezők fokozatos „lefűződése” az anyagi dimenzióba jelenti a mozgás irányát.

Negyedszer: Egyedül az ember él teljes egészében az anyagi világban. Az állatnak, a növénynek és az ásványnak jelentős elemei még szellemi síkon tanyáznak, és ennek megfelelő erővel determinálják az anyagi világban érzékelhető részüket. Ma még – vagy ma már egyedül az emberi létezést jellemzi az, hogy teljesen elszakadt a szellemi síkról, tehát onnét nem is determinálja semmi sem. Ha úgy tetszik: „szabad”.

Ötödször: A tükörkép teljesen szimmetrikus. Ami anyagi síkon a legkezdetlegesebb, a legalacsonyabb rendű – adott esetben az ásvány –, annak vannak szellemi síkon a legmagasabbra nőő gyökerei. Az anyagi dimenzióban a legmagasabb rendűnek tekintett emberi létforma viszont semmilyen közvetlen átíveléssel nem rendelkezik a szellemi dimenzióban.

A hinduizmus kérdése tehát nem úgy szól, hogy „mivel kevesebb az állat, a növény, az ásvány az embernél?” – hanem imígyen: „Az ő esetükben hol vannak azok az alkotóelemek, amelyek az embernél itt, az anyagi síkon tapasztalhatók?”

A válasz: „Szellemi síkon vannak.”

Ez azt jelenti, hogy az állat Énje, a növény Énje és affekciói, az ásvány Énje, affekciói és életerői szellemi síkon találhatóak. Ezekkel népesül be az úgynevezett „szellemi világ” alsóbb régiója.

Íme, ez már tömény idealizmus – ha úgy tetszik: misztika – a legjavából. Rosszallóan csóválhatjuk a fejünket, ám mégis tudomásul kell vennünk ezt a világképet, ha érteni akarjuk azt a lélekismeretet, amit ez az ősi kultúra megalkotott.

Magántöprengésként persze szórakoztató elnézegetni, hogy mint bűvészkalapból a nyulak, úgy pattannak elő a semmiből a szellemi létezési formák egyszerűen azzal a mutatvánnyal, hogy a lét síkját megkettőzzük. Ettől kezdve a szellemi és az anyagi dimenziók egymást tükrözik.

Mégis hamis lenne, ha ezt a kettőzöttséget az eredetileg kereknek álmodott, egységes kozmosz széthasításaként fognánk fel. Hozzátartozik ehhez ugyanis még egy gondolat, amelyet legjobban az Egyiptomban kiásott ősi táblácska, az úgynevezett Tabula Smaragdina foglal össze a legtömörebben:

*Az, ami fent van
ugyanaz, mint ami lent van.
Boldog, aki ezt megérti.*

Azt hiszem, távolról sem vagyunk még boldogok.

KULTÚRTÖRTÉNETI UNALOM

A kedves olvasó, aki eddig hűséges játszótársamként ugrándozott velem együtt asszociációról asszociációra, most nyugodtan magamra hagyhat egy rövid időre, ha nincs kedve egy kicsit unatkozni. (A könyv szerkezete amúgy is lehetővé teszi bármelyik nem tetsző fejezetecske átugrását, sőt valamennyinek a kitépését a fedélborítók közül anélkül, hogy a gondolati tartalom csorbát szenvedne.)

Az előbb azt írtam, hogy e misztikus világképet, lélekismeretet ez az ősi kultúra alkotta meg... Természetesen minden ősi kultúra megalkotta. Az állatistenség gondolata például egyaránt megjelenik a sumer-káldeus-babilóniai oroszlán képében, az avarok griffdíszítésű övcsatjain, Egyiptomban a bikatestű Hathor-Hápi, a sakálfejű Anup, a Thot-Ibisz és Bubastis macskaistennő formájában – nem megfélelvezve a Thomas Mann által sűrűn aposztrofált Bindidiről, a bakkecskéről sem; ott van Indiában a szent tehén kultuszában, nem beszélve Ganesáról, az elefántarcúról és az ugyancsak szent Hanuman-majmokról; megjelenik a frank Merovingok megtermékenyítő tengeri sertésében egészen a magyar hitvilágban az Emesét teherbe ejtő turulig. No, de ott vannak az északi népek medvénekei, a Grál hattyúja, a Jézusra galamb képében aláereszkedő Szentlélek, arra a Jézusra, aki maga is Bárányá válik és magára veszi a világ bűneit. Ismerünk krokodil-,

kígyó- és lóisteneket, találkozhatunk az indiánok fehér bölényével, a gall kakassal, János Jelenéseinek állatarcú, -testű kerub- és szeráflényeivel, Szun Vu Kunggal, a Tökéletes Állattal és a sokfejű, sokszarvú Szóráthtal, a végső idők kísértőjével. Rókadémonok nyüzögnek a kínai és japán mítoszokban, a görög tájakon Zeusz bika képében rabolja el Európát, Főnixek hamvadnak el a tűzben és kelnek új életre a hamuból, Visnu megtestesülései között ott a teknősbéka, s aztán a népmesék és mítoszok; uramisten: a hétfejű sárkányok, a zöld béka, aki királylánnyá változik, a Rukh madár, sellők és kentaurók, a Jónást elnyelő cethal, Romulust és Remust tápláló farkasmama, hamar ide a Brehmet, nem jut eszembe több állat.

Végül is egész totemisztikus hitvilág alapélménye a magasabb rendű szellemi erőt hordozó és közvetítő állat, a törzs ősi atyja vagy anyja. No, de nemcsak az állat. Kultuszok öveztek szent fákat és ligeteket, esküdtek a Terebintus alatt, zarándokoltak különös formájú kövekhez, félve tekintettek felhőbe burkolódzó sziklacsúcsokra, ahol az istenség lakozott, a hegyet néha Hórebnek nevezték, néha Káliászának, néha Olümposznak...

Ásvány, növény, állat... Vajon mi közük van ezeknek az „ember alatti” létezőknek az „ember feletti” istenlényekhez, szellemi erőkhöz?

A „címkezés” nem segít. Természeti népek és vallások, totem és tabu, samanizmus és mágia. A nehéz kérdés ugyanis nem az, hogy mit gondoltak, miben hittek, milyen volt a kultusz, a rítus... Hanem, hogy miért gondolták azt, amit gondoltak, miért hittek abban, amiben hittek. E hit – mint minden hit – nyilván sokgyökerű. Szó sincs tehát arról, mintha vitatni akarnám a freudi vagy róheimi gondolatokat az incesztusiszonyról, az érzelmi ambivalenciáról vagy az animizmus, a mágikus gondolkozás Frazer által összefoglalt sajátosságait. Egyszerűen egy szerény gyökérágacs-kára hívom fel a figyelmet, amelyik őriz a köddé vált ősi múltból egy információt: az, ami világunkban az embernél alacsonyabb rendű, szellemi síkon az embernél magasabb rendűvel érintkezik, tehát jogosan tisztelhető istenként vagy isteni erők hordozójaként, még később: szimbólumaként.

Középen, közöttük áll magányosan és saját erőire utalva az ember.

A kerekded teljességre törekvő keleti gondolkodásmód ugyanarról a jelenségről szólva plasztikusan változtatja nézőpontjait, ezért olyan, mint a kaleidoszkóp, ugyanazok a gondolati elemek mindig más mintázattá állnak össze. Így tehát míg az egyik szempontból azt meséli el, hogy az ember – emberré válása során – hogyan vette fel magába az ásvány, a növény és az állat erőit és „humanizálta” őket, addig a másik szempontból arról vall, hogy fejlődési útján hogyan „dobta ki” magából mindezt az „ember alatti” létezésből, amin túlhaladt: megint csak az ásványt, a növényt és az állatot. Bonyolult ügy...

(Ganésa, az elefántarcú isten, Síva és Párváti fia a legszebb volt az istenek között, és egykor egyáltalán nem volt elefántfeje. Ámde parázna kíváncsiságában egyszer megleste szüleit szeretkezés közben. Ezért Indra, az istenek királya büntetésül levágta azt a gyönyörű fejét, és elefántfejet illesztett a helyére örök figyelmeztetésül, hogy az idő előtt szerzett tudás – veszélyes! Így hát Ganésa lett a gátak és a gátlások, a korlátok és határok betartásának az istene, s mint ilyen, a legbölcsebb az égi karban. Mi sem természetesebb, mint hogy a bölcs mértéktartás istenére bízták a mennyei hadak fővezérségét. A történetet katonapolitikusok figyelmébe ajánlom.)

DHATTATREYA NYOLCADIK KOANJA

A tanítvány megállt a Mester kunyhójának ajtajában.

– Eljöttem hozzád, mert azt beszélnek rólad, hogy te már színről színre látsz, nem úgy, mint mi, akik csak tükör által homályosan látunk. Kérlek, avass be a tiszta látás titkaiba.

A Mester fáklyát gyújtott, és kivezette a tanítványt az éjszakába. Úttalan utakon mentek, meredek hegyoldalon fölfelé, éles sziklák és szakadékok között kanyarogva. Egy idő után a Mester hirtelen kioltotta a fáklyát, és eltűnt a sötétben. A tanítvány hiába kiáltozott utána.

Végül maga próbált tovább-botorkálni, de szakadékba zuhant, és összetörte magát. Reggelre kelve levonszolta magát a Mester kunyhójához, lehúzta aranygyűrűjét, és a küszöbre tette ajándékkul.

Elizeus magyarázata: Mindenki megkapja a neki járó vezetőket, akik szellemi fáklájukkal bevilágítják az útját. Egy napon a vezetők magára hagyják a sötétségben. Akkor vagy meggyújtja a saját fákláját, és most már ő világít magának és másoknak, vagy eltéved az élet rengetegében.

Paolo Santarcangeli magyarázata: „Aki dudás akar lenni, pokolra kell annak menni. Ott kell annak megtanulni, hogyan kell a dudát fújni.” Igaz. Mégis utálok azokat, akik kényelmesen berendezkednek a pokolban sűrűn hivatkozva a dudatanfolyamra.

(Elizeus, Illés próféta hűséges tanítványa, tanúja volt annak, amikor a prófétát egy tüzes szekér elragadta. A nagy svungtól leesett Illés palástja. Elizeus – aki soha nem gondolt arra, hogy a dolgoknak következményei is lehetnek – odaszaladt, felkapta, és magára terítette. Ezzel belészállt Illés ereje, mert az erőnek mindegy, hogy kinek mennyi az intelligenciakvóciense. Így történt, hogy amikor a falusi kölykök „kopasz”-nak csúfolták, Elizeus elkáromkodta magát, miszerint: „Bár medve szaggatna szét titeket!” Erre – legnagyobb meglepetésére – előjött két medve az erdőből, és megreggelizte a gyerekeket. Elizeus most már gyilkossá is lett, illusztrálván, hogy az Erőnek ez is mindegy. Jóvátételül viszont felfedezte a reszuscitálás korszerű módszerét, a szájról szájig lélegeztetést. Egy halott kisgyereket úgy támasztott fel jajongó anyja kérésére, hogy száját a szájához illetve többször „belehelt”, mire a gyerek tüsszentett, és magához tért. Mindez elolvasható a *Királyok Könyvében*, intő tanulságul azoknak, akik imádják a „legjobb tanítvány” szerepét, és nem hiszik el, hogy nincs új a nap alatt.

SÁRKÁNYREPÜLÉS A TUDAT FÖLÖTT

A tudatállapotokon elgondolkodva nem gyötri önöket némi kielégítetlen szimmetriaéhség? Vágy a kerekesség után? Nem? Akkor még nem tudnak keletiül érezni és gondolkodni.

Mert íme, csonka a kép. Itt az éber, racionális tudatállapot s alatta a többiek:

Racionális tudat
Álomtudat • Mélyalvás-tudat •
Haláltudat

De mi van fölötte? Ha létezik tudatalatti, léteznie kell tudatfölöttinek is! Legalább úgy, mint a jövő perspektívája. Vagyis tovább él az evolúciós gondolat: Semmi alapunk sincs azt állítani, hogy a jelenlegi okos kis fejünk racionális, logikus tudatával az emberi tudatfejlődés lehető legmagasabb szintje, ami után már semmi nem következik, legfeljebb hanyatlás. Ne tessék olyan gőgösnek lenni. A gőgös kultúrák eddig még mindig pórul jártak. Tehát mi következhet ezután, néhány tízezer évre előretekintve, ami a hinduizmus léptékei szerint igazán nem nagy időtömeg? Természetesen ha a racionális tudat alatt három tudatszint helyezkedik el, akkor felette is ugyanannyinak kell lennie.

Ezek közül a legelső a manasznak nevezett tudatállapot, ami a világ képszerű megélését jelenti. Ám innen kezdve már minden csak hasonlat, nyilvánvalóan nem a fizikai értelemben vett látásról van szó, hanem valami olyan élményről, ami leginkább még a látáshoz hasonlítható. Ezt az élményt vagy tudatállapotot, amelyik olyan belső hatást kelt „mintha látna valamit” az ember, a tudományosan gondolkodók „imaginációnak”, a vallásos képzetek világában élők pedig nyilván „látomásnak” neveznek.

A tudat következő fejlődési szintje a buddhi-állapot, amely hangzásban fogja fel a világot, az élmény olyan, „mintha hallana valamit”. Inspiráció – szól a tudós, aki attól tudós, hogy görög-latin eredetű nevekkal címkézi meg a dolgokat. „Szférák zenéje halkán szól” – szól a költő, a keresztény hitvilág szellemében.

Végül az átma-tudat következik. Ebben a tudatállapotban már megszűnik a megismerő szubjektum és a megismert objektum kettőssége. A megismerő képes arra, hogy élményszinten azonosná váljon a világ bármelyik jelenségével, emberrel, állattal, növényvel, ásvánnyal vagy tárggyal egyaránt. Nevezhetjük az empátia teljességének vagy a tökéletes intuíciónak, identifikációnak, ahogy csak tetszik. A vallásos ember már nem nevezi sehogyan sem, mert rájön, hogy ez az én és a nem-én kettősségének megszűnése, a visszatérés a kozmikus egységbe, ha úgy tetszik, Ábrahám kebelébe vagy az Isten ölére, netán a Nirvánába.

Íme, a teljes kép:

Tudat fölötti tudatállapotok	Atma-tudat
	Buddhi-tudat
	Manasz-tudat
	Racionális tudat
Tudat alatti tudatállapotok	Álomtudat
	Mélyalvás-tudat
	Haláltudat

Az első pillanatra az ember nem is tudja átlátni, hogy mennyi gondolati gyönyörűség halmozódik itt fel túl a kerekéségen és a szimmetrián. Mert nem mindegy ám például a Biblia ezoterikus szimbólumrendszerében, hogy valakinek látomása van vagy szólítja az Úr, vagy netán színről színre jön létre a kapcsolata a szellemi erővel, ami csak a legnagyobbaknak adatik meg. Élményminőséget, tudatszintet, egyszóval szellemi rangot rejt a szöveg.

Avagy tudják-e a mai lélekgyógyászok, hogy mihez nyúlnak hozzá, amikor imaginatív terápiákkal, transzcendentális meditációval, bioenergetikával kísérleteznek? S még jó, ha a játék progresszív és nem regresszív jellegű. Nevezetesen bizonyára észre tettszett venni, hogy például az álomtudat „még képszerű”, a racionális tudat „absztrakt fogalmi”, a manasz-tudat pedig „már képszerű” gondolkodást jelent. A játék a képi gondolkodással, a vízióval, a hallucinációval visszazuhanást is hordozhat a „még képszerű”, egyszóval az állati irányába.

Hát az elmebetegek hasonló élményei? Valóban regresszióban lennének? Ősi, fejlődésileg túlhaladott tudatállapotok maradványainak felderengése vagy eljövendő, még el nem ért tudatállapotok idő előtti bevilanása? Ki tudja? Mindkettő szétzilálja a személyiséget, feldolgozhatatlan a racionális tudat eszközeivel. Óvatosság ajánlatos tehát e játszadózásokban.

S mert a jövő a jelen méhében formálódik ki, elgondolkozhatunk azon is, hogy merre keressük az egykori jövő magasabb rendű tudatállapotainak csíráit. Jólesik elképzelni, hogy talán a művészetekben. A képzőművészet, mint a manasz csírája, a zene, mint a buddhi előfutára... Aki túl messzire néz, könnyen gödörbe esik. A sárkányrepülő megmámorosodhat attól, hogy a horizont a végtelenbe tágul. Térjünk hát vissza a földre – a legközelebbi felszállásig.

A FEJLŐDÉS ÍVE

A keleti lélektani gondolkodást nem lehet megérteni anélkül, hogy ne vetnénk egy pillantást az evolucionista szemlélet tartalmára. Beszéljünk az ő nyelvükön. A teremtés – vagy személytelenebbül –, a teremtődés nem lezárt aktus, hanem mindmáig és még sokáig tartó folyamat. A könnyebb megértés érdekében hadd vegyem kölcsön a katekizmusok primitív, kérdésre felelő kifejtési módszerét. Tehát:

- Most éppen mi teremtődik?
- Szabadság.
- Miféle szabadság?
- Erkölcsi szabadság. A választás lehetősége a morális pozitívumok és negatívumok, egyszerűbben a jó és a rossz között.
- Ki hordozza az erkölcsi értékeket?
- Az ember. Az emberiség. A társadalom az a közeg, ahol kialakulhat az erkölcsi világrend.
- Csak az embernek van erkölcsé?
- Csak neki. Mert csak az embernek van szabad lehetősége a választásra. Minden más lény a világban determinált.
- Mindig is szabad volt az ember?
- Nem. Kezdetben, amikor még nem emelkedett ki az állati létből, nem volt szabad. S emberi fejlődése során is fokozatosan vált szabaddá.

– Mi hozta meg neki a szabadságot?

– Az, hogy szuverén személyiséggé, Én-lénnyé vált. Amikor még törzsi, vérségi kötelékben élt, úgyszólván mindent el lehetett mondani egy emberről azzal, hogy meghatároztuk származását. Ő egy káldeus. Egy babilóniai. Egy egyiptomi. Elmondtuk vele neveltetését, hitét, életmódját, ízlését, értékrendjét. De ma mit jelent, ha azt mondjuk valakiről: ő belga, ő lengyel? Alig jelent valamit. Mert már megszerezte az Énjét. Szuverén ember.

– S ma már teljesen szabad?

– Még nem. Az élete szempontjából lényeges helyzetek meghatározottak. Ám szabad abban, hogy miként viselkedik a helyzetekben.

– Ez nem teljesen világos. Hát a helyzeteit nem ő hozza létre? És a viselkedését nem határozza meg sokféle külső hatás?

– Erre még visszatérünk a karmatan ismertetésénél.

Egyszóval a fejlődés a „mi”-től az öntudatra ébredt „én” felé, a determináltságtól a szabadság felé tart. Európaiul fogalmazva az erkölcsi heteronómiától az autonómia felé. Mármost nyilvánvaló, hogy a szabadság feltétele – mindenféle értelemben – a tudatosság. Ezért az egyéni és a kollektív erkölcsi felemelkedés, a szabadság teljességének kialakulása közvetlenül függ a tudat, a tudatállapotok fejlődésétől. Eddig „ábráink” a fejlődéstörténeti múltat mutatták be. Most pillantsunk a jövőbe.

Néhány oldallal ezelőtt láthattuk az „alászállás”-t, az ember kiformalódásának a látható világban való megjelenésének lefelé tartó ívét. Ennek során megszerzi Énjét. Illesszük ehhez hozzá a felfelé tartó ívet, a tudat fejlődésének jövőbeli történetét, amelynek során megszerzi szabadságát. A teljes öntudatra ébredést létezésének minden szintjén és a teljes szabadságot.

A tudatállapotok fejlődésének útja a jövőben

			Énjében atma-tudat
		Énjében buddhi-tudat	Affekcióiban buddhi-tudat
	Énjében manasz-tudat	Affekcióiban manasz-tudat	Életfunkcióiban manasz-tudat
Énjében éber, racionális tudat	Affekcióiban éber, racionális tudat	Életfunkcióiban éber, racionális tudat	Fizikai mozgásaiban éber, racionális tudat
Affekcióiban álomtudat	Életfunkcióiban álomtudat	Fizikai mozgásaiban álomtudat	
Életfunkcióiban mélyalvás-tudat	Fizikai mozgásaiban mélyalvás-tudat		
Fizikai mozgásaiban haláltudat			
<i>A mai ember</i>	<i>A holnapi ember</i>	<i>A holnaputáni ember</i>	<i>A legtávolabbi jövő embere</i>

TÖRÉKENY MÉLTÓSÁGOM

Thomas Mann felteszi a kérdést, hogy öntelt pimaszság-e József részéről, amikor feltételezi: az Úr azért bocsátott éhínséget Kánaánra, hogy testvéreit egyiptomi utazásra készítse? Bizonytalán az, még ha feltételezzük is, hogy a Teremtő igen ügyesen keveri a sorsokat, aminek következtében egyidejűleg ezer és ezer végzet működik közre egymás beteljesítésében. Voltak, akiknek éhen kellett halniuk, voltak, akik nagy utazásra indultak. Ám önteltség ide, pimaszság oda, József belső tartása, az a bizonyos mély szólamú hang, amelyik minden szomorúságán áthangzik és továbbsegíti őt, végül is abból a meggyőződéséből fakad, hogy a magasabb hatalmaknak céljuk van vele, és az ő dolga az, hogy ostobaságával „ne rongtsa el Isten szép terveit”!

Úgy tűnik, az ember méltósága, erkölcsi biztonsága fontosságának tudatából származik. Mély vallásossággal, igazi hittel átítatott korszakokban még a legnyomorultabb vízholdó is tudta: ő annyira fontos, hogy az Isten – bármilyen isten – személyesen figyel rá, nemes tetteit és disznóságait egyaránt számon tartja. A személyes fontosság élményének megadása lényegesebb eleme a vallásnak, mint az üdvösség ígérete, a kárhozat fenyegetése jelentősebb, mint a félelem és az áhítat. Aki egyéni jelentőségének ezt az élményét megőrzi vagy megteremtette, annak nem kell túlságosan aggódnia erkölcsi tartása miatt. A személytelenség, a jelentéktelenség és főként a behelyettesíthetőség élményébe azonban előbb-utóbb belezüllik az ember!

A technizáltság, az automatizáltság legnagyobb bűne, hogy a köznapit embert bármikor behelyettesíthető X-szé varázsolja, legalábbis ami a munkáját illeti. A munka tárgya, folyamata, eredménye mint személyes alkotás jobbadára megszűnik, legyen szó cipőről, gyönyörűen fejlődő salátákról vagy malacokról. Igencsak kevés orvos, tanár, mérnök, jogász vagy kiadói lektor, cipész, esztergályos, szobafestő, színész, tisztviselő, portás, rendőr, katona vagy politikus kapja meg fizetése mellé azt az ajándékot, hogy valami olyasmit művel, amit így csak ő tud véghezvinni.

Közben isteneink elhalványulóban vannak, hamar megkopnak gyermekkorunk szülőistenségei is. Kérdéses, hogy Jézus, Allah, Jehova vagy akár az Apa és Anya figyelő tekintetét pótolhatja-e a

főosztályvezető úr, a professzor vagy bármilyen „főnök” szemüveg mögül csillanó, a sugárzó szellemi tartalom szempontjából ugyan-csak változatos pillantása? Az Öregség, a Pozíció – családon belül és kívül – inkább hülyeségre tesz gyanússá, mintsem tiszteletet kelt. Perspektíváim tehát egyre rosszabbak a hangyabolyban, ahogy a szálló idő „itthagym engem”. Drága Apollinaire! Tényleg csak a szerelem segíthet rajtunk? Ideig-óráig csak ő aranyozhat be a pótolhatatlanság csillogásával?

Mindenütt, ahol a személyiséget el akarják pusztítani, meg akarják törni az ember önbecsülését, erkölcsi tartását – legszélsőségesebb példaként a koncentrációs lágerekben, a totális diktatúrákban –, alapvető és örök módszer az uniformizálás, az egyén számmá, sőt létszámmá zsugorítása, az egyén és a közösségi érdek folytonos összeütköztetése – természetesen az egyén rovására –, mintha létezhetne olyan társadalom, ahol az embereknek egyénenként rossz dolguk van, de a közösségnek úgy általában nagyszerűen megy a sora.

Bettelheim a tudományosság rangjára emelve az egyik legősibb életbölcseleti közhelyet megállapítja, hogy az öngyilkos azért érzi értelmetlennek az életét, mert senki számára sem fontos igazán. S ha meggyőződik róla, hogy legalább a lelki gyóntatójának ő nagyon fontos, akkor fontos lesz önmaga számára is, és többé már nem csábítja az önmegsemmisítés lehetősége.

Nekem azonban gyanús ez a „legalább”! A legalább nem elég. Olyan lény számára kell hogy fontos legyenek, aki számomra is fontos. Számomra pedig az fontos, akit szeretek. Amikor fiatal koromban a megvakulás veszélye fenyegetett, azt mondtam egy barátomnak:

– Nézd, még vakon is lehetne jól élni, nagyon sok örömmel. Mégis öngyilkos lennék, ha ez bekövetkezne. Pedig lenne egy-két ember, aki úgy szeret engem, hogy szívből megtenné azokat a szolgálatokat, amelyekre egy vak ember van utalva. Csakhogy én nem szeretek senkit sem annyira, hogy ezt jó szívvel elfogadjam tőle!

A zárótétel tehát így hangzana: Senki sem lesz azért öngyilkos, mert nem szeretik, hanem azért, mert ő nem tud szeretni!

Pótolhatatlan fontosságom következtében lesz fontos az is, hogy miként cselekszem. Ettől lesz erkölcsöm. De minthogy az egész ügy háttérében a szeretet és a szeretőképesség nagy kérdése

lappang, nyilvánvaló, hogy az erkölcs ebből az irracionális talajból táplálkozik.

Nevelőtanárnak koromban, egy oldott esti hálótermi hangulatban azt kérdezték tőlem az ifjú bűnözők:

– Péter bácsi! Ugyan magyarázza már el nekünk, hogy miért nem szabad lopni?

Mit lehet erről magyarázni annak, akinek ez nem morális evidencia? És tényleg, az Úristen, a legnagyobb morális pedagógus, akinek tízparancsolatát máig sem sikerült másfajta normákkal helyettesíteni – nem indokol! Semmit sem mond arról, hogy miért ne lopj, miért ne ölj, miért ne paráználkodj. Ne tedd, mert én, aki azáltal, hogy rád figyelek, megadom számodra személyes jelentőséged tudatát, így akarom! Sőt, még egyszerűbben érvel: Én vagyok az úr! Ez aztán a mondat után! – jegyzi meg Füst Milán.

Az erkölcs tehát nemcsak irracionális, hanem transzcendens gyökerű is. Ezt a transzcendenciát ideig-óráig helyettesíthetik a szülőistenségek, intézményistenségek, már ha egyáltalán tudnak ilyen pontot tenni a mondataik után. Trónfosztásuk esetén pedig érvénybe lép a József Attila-i fölismerés:

Mért legyek én tisztességes? Kiterítenek ügyis!

Mért ne legyek tisztességes? Kiterítenek ügyis.

Talán így érthetőbb, hogy miért tud egy vallásos gyülekezet, egy szekta hatékonyabb gátat szabni az ember pusztító és önpusztító törekvéseinek, mint a tudományos alapokon működő mentálhigiénés mozgalom. A boly üressége, élete jelentéktelenségének hidege elől drogba, alkoholba, öngyilkosságba menekülő hangyát kézbe veszik, és így szólnak hozzá: Vigyázz! Nem mindegy, hogy mit cselekszel! Nagyon nagy hatalmak tekintete pihen rajtad!

PÉLDÁZATOK A VÉGZET HATALMÁRÓL

Ez a végzetügy megjelenik szinte minden nép ősi legendái között. Illusztrációképpen íme kettő. *Az indiai változat:*

Az agrai maharadzsa kertésze egy hajnalon rémülten ébreszti az urát.

– Add, kérlek, leggyorsabb lovaiddat, menekülnöm kell!

– Mi történt?

– Kertedben munkálkodtam éppen, amikor talákoztam a Halállal, aki felemelt karokkal megfenyegetett engem. Hadd induljak el sebes harci szekereden, akkor estére Delhibe érhetek, és ott elrejtőzöm a rengeteg ember között, hogy ne lelhessen rám.

– Jó – mondja a maharadzsza –, indulj el máris!

A nap folyamán azután a maharadzsza is sétálgat a kertjében, és ő is találkozik a Halállal. Megszólítja:

– Te Halál, miért ijesztgeted az én kertészetem?

– Uram – feleli a Halál –, én nem ijesztgetem őt, csak égnek emeltem a karomat csodálkozásomban: hogyhogy ő még itt van, amikor ma este Delhiből kell őt elvinnem?!

A zsidó változat: Rabbi Eliézer és rabbi Akiba együtt vándorolnak. Esteledvén egy fogadóban a két szegény rabbi egyágyas szobát vesz. Aludni térnek. Belül alszik Eliézer, kívül Akiba. A fogadóban lakodalmat ünnepelnek. Éjfél tájban részeg, duhaj legények törnek be a szobájukba, s megkínálják őket az ételből. A két rabbi vonakodik megenni a disznóhúst, mire a feldühödött lakodalmasok elpáholják a kívül fekvő Akibát.

– Egy fél óra múlva visszajövünk. Ha addigra sem eszitek meg, amivel megkínáltunk, jaj lesz nektek a sértésért.

Azt mondja Eliézer:

– Nézd, ezek visszajönnek, feldühödnek, ha itt látják érintetlenül a tálat, és megint neked esnek, mert te vagy a kezük ügyében. Cseréljünk helyet, hadd szenvedjek én is a hitért.

Helyet cserélnek, most Akiba fekszik belül, kívül Eliézer. A legények berontanak, látják, hogy a rabbik nem fogadták el a kínálást, nekiesnek Eliézernek. Azt mondja az egyikük:

– Fiúk, ez a külső már kapott eleget az előbb. Most verjük meg azt, aki belül fekszik!...

Persze, ha a dolog elintézhető lenne az ilyen naiv fatalizmussal, akkor viszonylag könnyű lenne az ember tájékozódása az életben. A senecai bölcelet azonban bonyolultságokra figyelmeztet. „Ducunt fata volentem, nolentem trahunt!” – mondja az agg mester, valószínűleg már korzikai száműzetésében, eltöprengve Néro sikertelen humanizálásának okain, s egyáltalán azon, hogyan is került ő vénségére a távoli szikár partvidékre. Fordítsuk

szó szerint: „Vezetek a végzetek az akarót, a nem akarót vonszolják!” Vagyis: Barátaim! Az ember sorsalakulásában nem lebecsülendő az észrevevés, a sorstendenciák felismerésének a szerepe. Jobb dolgod lesz, ha beleegyezel a végzetedbe, mert ha kapálódzol ellene, ugyanoda jutsz el, de közben jól összetöröd magad!

A gondolat messziről érkezik, onnét, ahol még többet tudtak annak idején ezekről a kérdésekről. Íme egy taoista legenda:

„Három ember sétál az erdőben. Egyszer csak szembe jön velük egy tigris. Azt mondja az egyik:

– Barátaim! Imádkozunk az ég Urához, hogy mentsen meg minket ebből a veszedelemből!

Ez az ember jámbor. A másik így szól:

– Semmit nem kell tennünk. Ha az a végzetünk, hogy a tigris karmai között pusztuljunk el, akkor meghalunk. Ha a sors könyvébe megmenekülésünk van beleírva, valahogy életben fogunk maradni.

Ez az ember fatalista. Végül a harmadik:

– Gyorsan másszunk fel a legközelebbi fára! Így mindannyian megmenekülhetünk.

Ez az ember valóban szereti az Istent.”

Vagyis hogy a sorsalakulásba beleszövődik saját cselekvésünk is. Tulajdonképpen ez a híres-nevezetes vuvé (vu-vei) elv, az akarat nélküli cselekvés elve. Azaz ne erőltessük vágyaink sodrában különböző helyzetek kialakulását. A helyzetek majd eljönnek hozzánk, és belőlük fakad a helyes cselekvés módja. Csakhogy honnan jönnek a helyzetek? Mi vagy ki alakítja őket? Természetesen ez a kérdés lényege. Később majd feldereng a hinduizmus válasza. Az egzisztencializmus más oldalról vizsgálja a problémát. Vajon igaz-e, hogy „ki-ki a saját szerencséjének a kovácsa”? Lássuk Sartre példázatát: A Gestapo foglyul ejt egy francia partizánt. Ki akarják belőle szedni, hol rejtőzködik a maquisardok vezetője. A fogoly retteg a kínzástól, tudja magáról, hogy nem tűri a testi fájdalmakat, köpni fog. De áru-lóként nem akar élni, mert bár gyenge, de tisztességes ember. Ezért úgy dönt, hogy gyorsan megöli magát. A halált vállalni tudja, a megkínzást nem. Kifundálja, hogy fel kell dühíteni az SS-legényeket, hogy indulatukban agyonlőjék. A következő tervet eszeli ki: Ismer egy közeli pusztán egy elhagyott, kiszáradt kutat. Azt fogja hazudni, hogy ott van a partizánvezér rej-

tekhelye. Oda viszik, látják, hogy orruknál fogva vezette őket, dühükben lelövik.

Igen ám, csak hogy a parancsnok sem bízik az elfogott partizán hallgatásában. Ő is ismeri a kiszáradt kutat. Elhagyja rejtékhelyét, és ott bújik el. A fogoly partizán nagy lelki nyugalommal vezeti a kúthoz a Gestapót, a partizánvezért elfogják, őt szabadon engedik.

Az eredmény tehát ugyanaz, mintha árulóvá vált volna. Ám akkor ez az ember erkölcsi kétségbeesésében biztosan megöli magát. Ő azonban árulás helyett a halált választotta, nem rajta múlt a partizánvezér balsorsa. Ezzel a tudattal már tovább lehet élni.

Fölfénylik tehát a választás, a döntés jelentősége az ember életében.

Első gondolat: Aki nem dönt, tehát sodródik, az kiengedi kezéből az élethelyzetek alakítását. Aki választ és dönt – az is! Mert a körülmények és helyzetek alakulása olyan sokrétűen és bonyolultan meghatározott, hogy összhatásuk áttekinthetetlen, az ember nem tudja kiszámítani döntéseinek távolabbi következményeit, néha a közeliakat sem.

S valóban: Rómeó és Júlia szerelmük csúcán összeházasodnak, természetesen holtomiglan-holtodiglan. S ha rövidesen mégsem szenderülnek jobblétre, három év múlva már rá sem tudnak nézni egymásra. S vajon hol az az ember, akinek ha öt évvel ezelőtt megmutatom mai önmagát, nem rázná hitetlenkedve a fejét: ez valószínűtlen. S ugyanígy, ha ma odavillantánám neki azokat a helyzeteket, amelyekkel öt év múlva küszködik...

Második gondolat: Mégis folytonosan választanunk és döntönnünk kell! De nem abban az illúzióban, hogy ezzel szándékaink szerint formáljuk a jövőt. Hanem azért, mert a választás felelősségének a vállalása, a döntés bátorsága lelkileg megtartja az embert! A sodródásban viszont elzüllik.

Volt egyszer egy barátom. Elsőéves egyetemisták voltunk. Úgynevezett link fiú volt, bulizó, lányok után rohangászó, piás. Soha semmit sem tanult. De szeretett vitatkozni, s mindeme bölcsességeken nagyokat röhögött. Ám egyszer csak eltűnt. Hallottuk, hogy letartóztatták valamilyen politikai ügy miatt, s még az emlékére is némaság borult. Én sem találkoztam vele többet. De a hetvenes évek elején egyszer csak levelet kaptam tőle Hawaiai szigetéről. Idézek belőle:

„Visszaemlékezem régi vitáinkra a sorsról és egyéb marhaságokról. Tudod, amikor ártatlanul lecsuktak, tudtam, hogy vége az életemnek. Magánzárkába kerültem. Majd megvesztem a semmittevésben, végül azt engedélyezték, hogy nyelvkönyveket kapjak. Gimnáziumi emlékeimre támaszkodva kínomban megtanultam angolul. Amikor kiengedtek, disszidáltam, amint csak lehetett. Bécsben egy lágerbe kerültem. Egy napon amerikaiak jöttek, és kiszedték az angolul tudókat. Így kerültem ki az Államokba. Ott lehetőséget kaptam a továbbtanulásra, gondoltam, ne vesszen kárba a nyolc év orosz, ebből szereztem diplomát. Egyszer a szemembe tűnt egy újsághirdetés, egy Hawaii-szigeti japán iskola keresett orosztanárt. Ez érdekes kalandnak ígérkezett. Hawaiiin megismerkedtem a jelenlegi feleségemmel, jól élünk, van egy csomó gyerekünk. Szóval... Ha nem tartóztatnak le, ha nincs magánzárka, ismerhetsz, soha meg nem tanultam volna egy nyelvet. Imádtam Pesten élni. Ha nem történik velem ez a disznóság, soha nem megyek el. No, de ha nem tudok angolul, nem kerülök ki az első között Amerikába, érted már? Annak idején úgy éreztem, hogy borzalmak borzalma történt velem. Ma úgy látom, hogy akkor zötyögött át az életem ijesztő váltókon át valamilyen más vágányra. Ne válaszolj, nem akarok veled barátkozni, ezt a levelet is csak az egykori eszmecezerék miatt írtam, tisztességből...”

Lieberman Lucy ezt a tanácsot adta ifjú pszichoterapeutáknak: *Sors ellen nem lehet analizálni!* S én azóta is üzöm azt a mágiát, hogy vajon egy lelkileg beteg, az első találkozásaink után meg tud-e jelenni képzeletemben egészségesen? Ha kiformalódik bennem annak az embernek egy egészséges változata, akkor meg tudom gyógyítani.

Ha nem, biztos a kudarcc.

Az ember, a helyzet és a viselkedés... De jó lenne érteni, hogy miről is van szó. Utólag persze néha látni véli az ember. De akkor is úgy, ahogy a mindig pontosan fogalmazó József Attila írja:

*Csilló véletlen szálaiból
törvényt szőtt a mult szövőszéke
és megint fölnéztem az égre
álmaim gőzei alól
s láttam, a törvény szövedéke
mindig fölfeslik valahol.*

HOGYAN ENYHÜL A VÉGZET – SORSSÁ?

Ez nagyon régi indiai mítosz. Valamikor hatalmas szellemi erők hozták alá az embert az anyagi világba, hogy öntudatát elnyerve Énné váljon. Sok világekorszakon át tartott e folyamat. Először csak fénytette volt, azután hó formáját öltötte magára, légnemű, folyékony korszakokat élt meg, amíg megkapta mai szilárd fizikai testét. (Mellesleg eszébe jut az embernek, hogy amikor a naiv mi-létoszi jón filozófusok az őselvet, az „archét” keresik a tűzben, a légneműben, a folyékonyban és a szilárdban – a négy őselem: *tűz, víz, levegő és föld* –, vajon nem erről beszélnek-e?)

Lefelé fűződik tehát az ember, a szellemi létből az egyre keményebb anyagi létezésbe, az istenek legfiatalabb gyermeke, aki egyelőre még a szellemi erők köldökzsinórján csügg. Még sokáig nem cselekvő ember, hanem az istenek marionettfigurája. Akár-csak Odüsszeusz. Istenek harcolnak a háttérben, s ami a ravasz göröggel történik, csak földi tükrözése szellemi történéseknek. Ez az igazi kőkemény végzet, az „ananké”, amely mindenképpen beteljesedik rajta. Ott állunk tehát a tragikum bölcsőjénél, minden emberi érték és nagyság megrendítő vereségénél, ha a végzettel szembekerül. „Ő megharcolta a harcot s elhullt a végzet alatt!” – búcsúzik Babits Laodameiától.

Ám az istenek lassanként elengedik az emberek kezét, mint anya gyenge kisfiát: tanulj meg egyedül járni, még ha sokszor orra buksz is. Csak így lehetsz szabad! Az istenek visszahúzódása ember- és fölközlelből a „káli jugának” nevezett sötét kornak a be-köszöntését jelenti az indiai bölcseletben. Az Odüsszeusz-ember már nincsen sehhol. Helyette a Hamlet-ember kiált fel a magas-ságba: „aludni s talán álmodni, ez a bökkenő. Mert hogy mi ál-mok jönnek a halálba?...” De senki sem felel, az istenek hallgatnak, üresek az egék. Hamlet már teljesen magára van utalva. „Kizök-kent az idő, ó kárhozat, hogy én születtem helyretólni azt!”

Szándékosan keverem az indiai legendát az európai iroda-lom hatalmas kulcsfiguráival annak bizonyításaképpen, hogy más kultúra más nyelvén, de ugyanarról van szó. Hamlet a káli juga embere.

A fejlődés tovább gördül. A szabad Énné vált ember elkezd-i felfelé kapaszkodását, már nem lefelé tart, hiszen szellemi megis-

merésekre tör, a manasz, a buddhi, az atma tudatállapotai felé. A káli juga ezerévei lassan véget érnek. Az istenek is rászánják magukat, hogy újra emberközébe jöjjenek. Ám megjelennek a sötétség hatalmai is, akik csapdákat állítanak nekik, akadályozzák, gátolják fejlődésében. Ráksaszik és ráksaszák, démonok, ördögök, Mefisztó, Lucifer vagy Belzebub, netán Ahrimán, a sötétség fejedelme, Ormuzd ellenlábasa a perzsa mítoszban, mindegy. A sötétség és világosság harca Indiában, a zsidóságnál, a kereszténység-nél, a párszikhnál egyaránt. Az erkölcsi jó és a rossz mindennapi életünkben. Vajon nem így ítélünk-e önmagunk és főként mások fölött? A lényeg az, hogy a szabadságban a bukás, a kárhozat lehetőség is bennefoglaltatik. Életre kel a fausti ember, aki ugyancsak belekiált a kozmoszba, és lám, most megint felel neki valaki, de kicsoda? A fausti embernek nincs végzete, csak sorsa van, amelynek alakulása attól függ, hogyan cselekszik a helyzetekben, a kísértések között, amelyek körülveszik. Az ananké, a végzet fátummá, sorssá változott. „Ismerd meg önmagadat” felelte a delphoi jósa azoknak, akiket a jövőendő érdekelt. Amilyen a jellemed, olyan lesz a sorsod.

Bevallom, nekem mint fausti embernek sok bajom van az ördöggel. Számomra könnyebb az emberi komizságot, aljasságot, kegyetlenséget – egyszerűen mindazt, amit bűnnek nevezünk – esendőségünk rovására írni, nevezetesen annak tulajdonítani, hogy Neander-völgy közelebb van hozzánk, mint hinnénk. No de hogy egy nálam ezerszer magasabb rendű szellemi hatalom tudatosan gonosz princípiumot képviseljen, olyasmit, amitől az én satnya erkölcsi érzékem is elborzad, ezt önmagába való ellentmondásnak érzem. Akkor nem lehet magasabb rendű nálam, hiszen morálisan alattam áll. Így viszont nem tűnik olyan veszélyesnek, én, a fejlettebb erkölcsiségű lény talán elbánhatok vele. Sőt, még el is tudnám fogadni holmi edzőpartnernek, aki azért birkózik velem, hogy morálisan erősödjek, és titokban saját vereségének örül. Egyszerűen aranyos ördög. Szeretni való. Csakhogy akár csak az én életem során is túl sok iszonyat, borzalom, kegyetlenség áradt szét a világban ahhoz, hogy ilyen játékos megoldásokat elfogadhassak.

Bohr vagy Max Planck – nem nézek utána melyikük, mert lényegtelen a gondolat szempontjából –, szóval egy nagy fizikus adta és csak ő adhatta a „piszok” meghatározását: „Minden piszok,

ami nincsen a maga helyén!” Vagyis a homok a sivatagban nem piszok, de a salátámon igen. A vaj a kenyéren nem piszok, de a nadrágomon az. Zseniális. S még hozzátehetném: az is mind „piszok” – értsd: betegség, rendellenesség, züllöttség stb. –, ami nincs a maga idejében. Tizenhárom éves korban serdülni normális. Hatéves korban betegség. Húszévesen lányok után rohangászni természetes dolog. Nyolcvanévesen szenilitás.

Így hát elvethetjük-e a Gonosz szubsztanciális létezését? Sajnos nem. Mert mikor van a maga helyén és idején embertömegek legyilkolása, a túszedés, a bombamerénylet, bárkinek lelki vagy testi meggyötrése? Úgy látszik, mégis működnek sötét erők, eredjenek bárhonnán, az istenek számolya alól, a rendezetlen társadalmi viszonyokból vagy a lélek ösztönös alvilágából. S ha megérteném is keletkezésüket, mit sem változtatna viszonyunkon. A modern lélektan két legnagyobb hazugsága, hogy a megértés elfogadást jelent, és az elfogadás mindenképp megoldása.

– Nem érted meg Bádert? – kérdezi Hábi Szádi küzdelmeinek könyvében. – Gyermekkorában sokat éhezett, most ezért olyan kapzsi és zsugori.

– Én nagyon jól megértem, de azért utálni csak szabad? Enynyit sátánügyben. Mi pedig ott tartunk, hogy a végzet sorssá enyhült. A sorsot pedig Keleten úgy hívják, hogy karma.

ISTENEK ALKONYA ÉS HAJNALA

Swami Dhigambarji így tanított: Amikor a káli juga előtti időkben az ember szétnézett a világban, még meglevő transzcendens képességeivel érzékelti tudta a világ jelenségeinek szellemi lényegét. Joggal mondotta tehát, hogy az anyagi világ „mája”, vagyis káprázat. Amikor azonban a Kailásza-hegy vagy az Olümposz csúcsa üressé vált, tehát mélyen bent a káli jugában, az istenek által magára hagyott ember már csak a fizikai valóságot látta. S mert nem volt mögötte mit látnia, az észrebevés képessége is elsorvadt. Megint csak joggal mondhatta, hogy az egyedüli valóság az anyag, számára a szellem vált káprázattá.

A káli juga alatt kiürültek, formálissá váltak a vallások is. Lassan elvesztették a funkciójukat. Egy szellemi erő ugyanis sok-

kal nagyobb az emberi léptéknél, olyan energiátöltéssel rendelkezik, amit az ember nem bír elviselni. Ha közvetlen kapcsolatba kerül vele, úgy jár, mint ha megérint egy magasfeszültségű elektromos vezeték: az a testét égeti szét, ez a lelkét teszi tönkre, mondjuk, hogy beleőrül. Nincs ebben szándékosság, egyszerűen a feszültségek nagyságrendi különbségéről van szó. Mármost a valóságok – modern fizikai fogalommal élve – szellemi reduktorok voltak, amelyek lehetővé tették éppen a mélyen átélt kultusz, a rítusok segítségével az ember és az istenek közötti biztonságos érintkezést. A reduktor elomlott évezredek során, valódi szerepe szimbolikussá vált. A messze tűnt szellemi erőig csak magasrendű kiválasztottak – próféták, főpapok, buddhák, beavatottak – értek el, ők közvetítették tapasztalataikat a népnek.

Ám a káli juga végső korszakában lassan visszatérnek a messzire távozottak. Ma már egyre több embernek van újbóli találkozója velük, pillanatnyi érintkezések, amelyeknek elviselésére felkészületlen. Belső talajvesztés, sehová sem illeszthető érzések és élmények, átvillanó víziók, hallucinációk, furcsa sejtések, szorongások járnak a nyomukban, megnő a pszichés összeomlások, a személyiségzavarok, az elmebetegségek száma.

A múlt század utolsó harmadától kezdve ezért nyitotta ki kapuit az addig elzárkózó Kelet. Segítő szándékból, Indiából Vivekananda Rámakrishna, Krishnamurthi, Japánból a zen vált ismertté Európában. De nem szabad utánózni, sohasem szabad utánózni. Átültetésre van szükség. El kell dobni a külsőségeket, hogy a lényeg gyökeret ereszhessen a magunk kultúrájában.

Ezt mondta Dhigambarji: Igen, az istenek alkonya valóban bekövetkezett. Még Krisztus is, aki lábával e földet taposta, vérével átította, eltávozott az Atyaúrsten jobbára. De amikor meghalt, a Szentek Szentjének kárpitja végighasadt. A Titok helye, ahová a főpap is csak minden esztendőben egyszer léphetett be, nyilvánossá vált. Nincs többé szükség közvetítőkre, prófétákra, szentekre, beavatott szellemekre. Most már ki-ki szíveskedjék saját maga munkálkodni a saját üdvösségén. Nincs kollektív üdvözülés. Aki ma gurunak, szellemi vezetőnek nevezi magát és lábához gyűjti tanítványait – hamis, illegális utakra tereli őket. A másokkal egybeolvadó önátadás ma már visszalépés. Mint ahogy regressziót jelentenek a közös vagy egyéni mámorok, minden

olyan törekvés, amelyik az értelem megkerülésével, az eksztatikus úton akar „túllélni a mai kocsmán”.

(Swami Dhigambarji a lonavlai jóga-ashram egyik vezetője. Neve ősi jelentése: égruhájú. Időszámításunk előtt körülbelül fél évezreddel szerzetesei meztelenül jártak, „égruhában”. A nagy reformátor, Vardhámána Mahavira, aki a thittából a mai dzsainizmust alakította ki, öltöztette fel szerzeteseit szép fehér csuhába, megkülönböztetésül Buddha sárga csuhás bhikkhunijaitól. Az én Dhigambarjim is fehérben járt. Figyelő szemű öregúr volt, aki némán végighallgatott, amikor odaérkezésem után elpanaszoltam neki, hogy otthon naponta hússzor is olyasmi történik velem, ami megtámadja belső egyensúlyomat. Itt meg minden segíti. De nem szólt egy szót sem. Hanem mielőtt továbbutaztam, búcsúzáskor megkérdezte:

– Akar itt maradni? Lehet...

– Nem, én hazamegyek Európába.

Felfénylett az arca az örömtől.

– Nagyon jó. Látja, ha ittmaradna, tudnám, hogy semmit sem értett meg abból, amire tanítottuk. Ha otthon nem találja meg a saját szellemi útját, itt is hiába keresné.)

DHATTATREYA KILENCEDIK KOANJA

Új tanítvány telepedett le a Mester lábához.

– Mondd el az életed történetét! – kérte a Mester.

A tanítvány belekezdett, de a Mester pofon vágta.

– Azt meséld el, hogyan képzeled a jövődet!

A tanítvány belekezdett, de a Mester megint pofon vágta.

A tanítvány tanáctalanságában a köpenyébe rejtette arcát. A Mester az agavé töviseivel a vállába szúrta.

– Jaj! – kiáltott fel a tanítvány, és körülnézett, honnét érte a bántalom. A Mester így szólt:

– Most már velem maradhatsz.

Buddharakkita Theyra magyarázata: Csak kérdés van, de nincs felelet. Csak szembenézés van, de nincs elbújás. Csak szenvedés van, de nincs menekülés.

Melkoté doktor magyarázata: Se múlt, se jövő! Most tanít a Mester.

Swami Dhigambarji magyarázata: Édes mézért mindenki há-lás. A tan tövise megszúrja a keresőt.

A Mester magyarázata: Kedvem támadt pofon verni őt. Még egyszer kedvem támadt pofon verni őt. Kedvem támadt arra, hogy megszúrjam és fölébresszem a semmittevésből. De neki csak jaj-gatni volt kedve.

A KARMA TÖRVÉNYE

Ne bonyolítsuk a dolgot. A karmatan tökéletességre fejlesztett de-terminizmus, a hézag nélkül egymásba kapcsolódó ok-okozati vi-szonyok szövevénye. A tett és a következmény életen és halálon átívelő összefüggésrendszere.

A hindu hitvilág és lélektan alaptétele, hogy az emberi viszo-nyokon változtatni, lelki-szellemi értelemben fejlődni csak a földi életben lehet. Két élet között csak szemlélődés van, csak konstatá-lás, szellemi erők fölvétele vagy az arra való képtelenség, az eljöv-endő újabb élet helyzeteinek kiformalódása. Íme a „papírforma”:

A test halála – mert soha nem a lélek hagyja el a testet, min-dig a test rohad ki alóla – a mai emberek többsége számára áju-lásszerű sokkhatást eredményez. Aki ebből magához tér, mintegy kiterítve látja maga előtt az eltelt életet mozdulatlan tablóként, az-zal a többlettel, hogy tisztán látja a rejtett történéseket is. (Tehát például nemcsak azt konstatálja, hogy beszélt valakivel, hanem azt a hatást is, amit szavai keltettek a másik emberben.) E látásnak persze semmi köze nincsen a fizikai érzékeléshez, ez egy vízió fel-derengése, „olyan, mint amikor testi életében látott”. E néma szemlélet képe két-három nap után elhalványul és kialszik. Ez idő alatt a halott körül csendnek és nyugalomnak kell lennie, mert még nagyon „testközelen” van. Ezért eltávolítják a holttest köze-léből a „sírókat”, azokat, akik visszahúznák az elhagyott életbe. Szerintük ez a rejtett tudás az oka annak, hogy a legtöbb vallás nem temet azonnal, hanem ravataloz.

A test halála után még további három halál következik, ame-lyek felé lassan elindul az életből eltávozott. Először az életerők

oszlanak szét a világban. Azután a vágyak, érzések és indulatok olvadnak bele különböző lelki szférákba. Végül a szellemi régiókban az emlékek, a gondolatok, egyszóval az intellektus egyedisége szűnik meg, s válik újra azoknak a szellemi erőknek a részévé, amelyekből egykor kivált. Mi marad meg tehát? Mi születik újjá? A titokzatos, a racionális úton meg nem ismerhető mag, az a bizonyos nehezen megszerzett és öntudatra ébredt Én.

Most már mélyen benne járunk egy olyan hiedelemrendszerben, amelynek lélekfelfogása látszólag különbözik attól, amit a zsidó, keresztény vagy iszlám hitvilág hirdet. Bár... „Vagyok, aki vagyok!” – feleli Jehova a lángoló csipkebokorból Mózes kérdésére. „Feleld Izrael fiainak: Az »Én vagyok« küldött hozzátok!” Ezt üzeni a „saját képére” teremtetteknek.

Lássuk tovább a két élet közötti út állomásait, pontosabban szakaszait. Először a vágyak helye, a káma lóka következik. Szenvedéstartalék, mert az élet során megszokott élményekre ekkor még igény van. Lélegzene, de nincs mivel. Enne-inna, ölelne, tapintana, de nem rendelkezik az ehhez szükséges testtel. Idő kell ahhoz, amíg a fizikai érzékelés élményigénye kiég az emberből, s ez meglehetősen nagyfokú kínládással jár. Még az is lehetséges, hogy ennek megsejtése öltötte fel Nyugaton a tisztítótűz, a purgatórium képzetének formáját. A káma lóka annyi ideig tart, amennyit az ember aludt az életében. Messzire vezetne, ha ennek az okát boncolgatnánk. Tehát durván az átélt életidő egyharmadáról van szó. Ezekben az évtizedekben az elmúlt élet visszafelé pereg, filmszerűen, vízióban a halál pillanatától a születésig. (Istene, mit meg nem tudott álmodni Karinthy!) A káma lóka idején az élet eseményei közül a közvetlen emberi kapcsolatok emelkednek ki, a morális és érzelmi értelemben jól megoldott helyzetek és az elintézetlenségek. Mint mondtuk, változtatni ekkor már nem lehet, csak konstatálni. A halál pillanatában minden helyzet, kapcsolat, érzelm „megmerevedett”. S a rossz megoldások kint okoznak – éppen a tehetetlenség miatt. Ezekből a kínokból gyűlik össze az elintézetlenségek „bátyuja”. Ezt a batyut egy idő után maga mögött hagyja a „köztes létezés” útjain haladó.

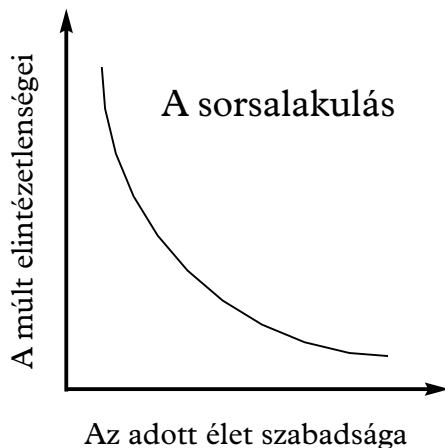
A továbbiakban – más és más szellemi szférákon áthaladva – egyre tágulóbb körökben éli újra az életét, amikor is mindig más és más „szempont” emelkedik ki: Hogy állt helyt mint népének,

nemzetének gyermeke? Mit vett fel magába a világ szellemi lényegéből, hitéből, vallásából? Hogyan élt és viselkedett mint az emberiség tagja? Milyen volt a viszonya a „három ember alatti világhoz”, az állatokhoz, a növényekhez és az ásványokhoz? S „látása” eközben ráterjed elmúlt életeinek fejlődéstörténetére is. (Tetszik élvezni a szimmetriát? Megint együtt van minden: fizikai test, életjelenségek, affekciók, intellektus. Én. Ásvány, növény, állat és ember.)

E különböző szellemi szférákon áthaladva jól megoldott élethelyzetek esetén fel tudja venni magába azokat a szellemi erőket, amelyekkel találkozik, viszont a „rontások” nyomán erre képtelen. Mindennek következményei megjelennek a következő életben. S minden szféra végén ott marad összegyűjtve az elintézetlenségek batyuja. Amikor visszafelé indul, „felszedi a batyuit”, s elkezd kiformálni az új életét: milyen helyzetekbe kell kerülnie, kikkel kell találkoznia ahhoz, hogy megpróbálja rendbe hozni azt, amit az előző életében elrontott. Milyen eseményeket kell átélnie, hogy fejlessze magát ott, ahol satnyábbak az erői? Ezért nem tartják véletlennek, hogy valaki hová születik, kikkel találkozik, milyen helyzetekbe kerül. A lényeg az, hogy öndeterminációról van szó. Nincs égi bíró, nincs ítélet, csak tettek vannak és következmények. Egy indiai számára a vakbélgyulladás nem pech, hanem egy helyzet, amit a köztes létben vállalt, s kiegyenlít vele valamit. A kaszt információ arról, hogy milyen sorsot épített magának erre az életre továbbfejlődése érdekében. Az emberi kapcsolatok, találkozások feladatot jelentenek számára: annak idején valami elintézetlen maradt. Mármost vagy rendbe hozza a dolgot, vagy tovább rontja, ebben szabad, de cselekedeteinek következményeit a jövőben majd viselnie kell. Végtelen idő van és nagyon sok élet.

Ez lenne tehát a karma. Dharmának pedig a létezés törvényeit nevezik. Ez a hinduizmus ontológiája.

A karma meghatározott – ámbár önmaga által – erre az életre a dharma felismerése rajta múlik. Ám az élet nemcsak a múlt következményeiből áll. Az embernek módja van új karmikus bonyoldalmak előidézésére – éppen szabadsága következtében. A múltból fakadó determináció és a szabadság viszonyát az alábbi ábra szemlélteti:



Így hajlik a sorsalakulás a fejlődés útján a múltak általi meghatározottságból a szabadság felé. Minél kevesebb a múlt karmaalakító terve, annál közelebb kerül az ember a felszabaduláshoz.

A LÉTEZÉS CSAPDÁJA

Az alábbiakban összegyűjtöttem néhány kérdést, amit általában fel szoktak tenni karmaügyekben. Én ugyan nem tudok válaszolni, de miután engem is ezek a problémák izgattak, közlöm a bölcs guruk válaszát. Már az is szép volt tőlük, hogy ilyen ügyekben szóba álltak velem, kíváncsiskodó európaival, és nem Buddha szavaival háritották el okvetetlenkedéseimet: „Elég volt a tévelygésből... A te nehézkes felfogásoddal, valamelyes bizalom nélkül, valamilye türelem nélkül, valaminő erőfeszítés nélkül, valaminő fegyelem nélkül aligha fogsz eljutni ehhez...” Vacscshának mondta ezeket a Megvilágosult annak idején, kifejezve azt a meggyőződését, hogy a tanító ne adjon kész megoldásokat, csak gondolatokat ébresszen, hátha a tanítvány hajlandó a saját eszét is használni.

– Én. Mindeki ilyen világos öntudattal járja végig a „köztes lét” útját?

– Guru. Ez az egyén erkölcsi és szellemi fejlettségétől függ. Minél kevésbé felkészült, annál hamarabb „belealszik” a szellemi világba.

– Én. És akkor mi történik?

– Guru. Szellemi erők viszik tovább és végzik el helyette a karmaépítés munkáját. Némely ember ezért érzi önmagától annyira idegennek a sorsát.

– Én. Mit jelent a felkészülés?

– Guru. A jóga számádhí elérése lehetővé teszi, hogy még az életben átélje valaki a halál élményét. Ne hidd el a tanítást, járd végig az utat, tapasztalj saját magad.

– Én. Miért nem emlékezem előbbi életeimre?

– Guru. Hogy ne örüljél meg. Hogy ne keveredjenek a különböző életek élményei. Odát emlékezel.

– Én. Egyáltalán, honnét jön ez a sok új ember? Hogyan egyeztethető össze az újjászületés tanával az emberiség lélekszámának ez a gyors növekedése? Hol voltak eddig?

– Guru. Ennek két oka is van. Egyrészt minél fejlettebbé válik az ember, annál rövidebb lesz a két élet között eltöltött idő. Az ősidőkben tízezer évek is elteltek, amíg újra megszületett valaki. Ma átlagosan négy-hatszáz évenként születik újra egy ember. Minél magasabb szinten áll, annál gyorsabban. A dalai láma például halála percében már újra megtestesül. Neki már nem kellene megszületnie. Segíteni jön, áldozatból. A másik ok az, hogy tanításaink szerint hat hely – lóka – van, ahová megszülehet valaki. Ezeknek egyike a Föld. Azelőtt voltak különféle „paradicsomok” és alvilági helyek is. Ma ez a lehetőség már nem áll fenn. Csak a Földre lehet inkarnálódni.

– Én. Az emberek száma végtelen?

– Guru. A tan szerint tizennégymilliárd.

– Én. Az újjászületés során lehet-e állat valakiből?

– Guru. Ma már nem. Az ősidőkben még volt ilyen lehetőség. De ma már olyan fejlettségi szintre jutott az emberiség, hogy mindenki csak emberként testesülhet meg.

Ezt mondják a guruk. Mindebben persze nem kell hinni – a hit nem a mi dolgunk –, csak megérteni kellene ezt a bölcséletet. Az azonban bizonyos, hogy a karmatan az indiai ember számára – vallásosságától vagy hitetlenségétől függetlenül – evidencia és jelentős erő, amivel a mindennapi életben számolni kell.

A hindu a karma erejébe és kikerülhetetlenségébe vetett hit miatt nem lesz öngyilkos, nem válik el – nehogy az elviselhetetlen helyzetek visszatérjenek a következő életében. Indiai börtönökben

jó magaviseletű rablógyilkosok évente egyszer néhány hetes szabadságot kaphatnak, hogy meglátogathassák a családjukat, a gyerekek együtt lehessenek az apjukkal. S időre visszatérnek a börtönbe, egy országban, ahol nincs bejelentő lap, nincs személyi igazolvány, és nyomtalanul lehet eltűnni a vándorló-hömpölygő embermilliók között.

– Miért jönnek vissza? – kérdeztem a börtönőrtisztet.

– Nézze, uram, öltek! S ha már megtörtént a tragédia, a következményeit nem akarják átvinni az újabb megtestesülésük sorába. Inkább levezeklik ebben az életben!...

DANTE PSZICHOTERÁPIÁJA

Halálmitoszok sűrűjében bolyongunk tehát fanyalogva és néha ijedezve. Tudni való, hogy nem tudunk mit kezdeni a halál tényével, nincs rajta mit „megoldani”, „feldolgozni”. Pilinszky egyszer így fakadt ki egy társaságban:

– *Azért utállak benneteket pszichológusokat és pszichiáterekeket, mert ti úgy gondoltok, hogy az életben problémák vannak, és megoldásokra van szükség. Ez nem igaz! Ez hazugság!*

– Hanem?

– Az életben tragédiák vannak. És irgalomra van szükség! Hát a halál dolgában ez tökéletesen igaz. Halálfélelmünket legfőképpen elfojtani tudjuk. És amíg ez sikerült, addig vagyunk egészségesek. S ha egy lélekben eluralkodik a halálfélelem, az annak a jele, hogy valamiért nem működnek jól az elhárító mechanizmusok, meghibásodott belső védekező rendszerünk.

A 20. század szellemi légkörétől különben sem idegen a mítosz. A boldogan racionális 19. század még fittyet hányt rá. Mi ezt már nem tehetjük. A világ túlnőtt rajtunk, megszűnt emberre szabott lenni. Főként magasodnak az épületek, használjuk a kémia, a fizika, a matematika, az ipar csodáit, de mit sem értünk a technikából, amit beavatott tudósok a szolgálatunkba állítottak. Mozaikinformációink, epizódyszerű betekintésünk van az áttekinthetetlenül bonyult társadalmi mozgásfolyamatokba, csikorog a zene, meghökkent a képzőművészet, elbámulunk a modern verseken, már csak a sznobizmusunk miatt vagyunk műélvezők. Úgy jártunk, mint Goethe

bűvészinasa a felidézett szellemekkel. Helyzetünk több szempontból hasonlóná vált a primitív őskor lakójáéhoz: jelenségeket lát, esetleg használja is őket, de tulajdonképpen nem érti, hogy mivel találkozott. Megélem ezt, ha az űrhajózásról, a kozmikus háborúról van szó, no de akkor is, ha elromlik az autóm, ha a műholdak által közvetített műsorokat nézem a televízióban, ha Quarelint veszek be a fejfájásom ellen; mit is csinál az agyamban? Mi a tőke, a kizsákmányolás, a profit, a vállalkozás, a szocializmus? A világ meg nem értése szorongásokat szül. S a szorongásoktól szabadulni akar az ember. Álracionális magyarázatok segítségével. A mítosz átmenet a mágikus és a racionális gondolkodás között. A mítosz álracionális magyarázat. A mi időnkben tán még a hatalom is azé a szervezett csoporté lesz, aki megnyugtatóbb mítoszokat tud adni az embereknek.

Mítoszok burjánzanak körülöttünk. Volt már faji és vérségi mítosz, übermensch-mítosz, az új típusú szocialista ember mítosza, az amerikai életforma, a superman mítosza, s még több is jön talán. Hol lenne századunk lelkiismerete a pszichoanalízis mítoszkultusza nélkül? Oidipusz és Elektra mítosza, az ősi apagyilkosság és a kasztrációs félelmek, a totem és a tabu mint a mitikus időkben gyökerező neurózismodellek. A fallikus anya mitikus figurája. Az archetípusok. Thomas Mann döbbenetesen fedezi fel, hogy az egyéni sorsban mennyi a mitikus elem, az ősi mítoszmodellek újraélése egyéni variációban. Hány József beszélt Fáraó előtt, hány Júdás árulta el csókkal Mesterét, hányan lopták el az elsőszülöttek jogait és táncoltak aranyborjak körül?

A mítosz ereje rendkívüli. Talán még gyógyítani is lehet vele. Az emberiség története tele van halálmítoszokkal. Gilgames, Ízisz és Ozirisz, Laodameia, Orpheusz és Euridiké, az etruszk haláldémonok s az újkor hajnalán Dante. Példálózzunk övele, aki a legközelebb van hozzánk. Attól tartok ugyanis, hogy a pszichoanalízis a valóságban nem más, mint az egykori halálmítoszok korszerű újraélése. Amennyiben az elmúltak a halál birodalmához tartoznak, az évekig tartó kalandozás az ember egyéni múltjában felér egy kiadós pokolraszállással.

*Az emberélet útjának felén
egy nagy sötétlő erdőbe jutottam,
mivel az igaz utat nem lelém.*

Igen, ilyenkor szokott az ember elmenni pszichoanalízisbe, nagy életkrízisei idején.

A pokolraszállás sohasem egyedül történik. Általában van egy vezető, aki otthonosabban mozog a lélek alvilágában, ám végeredményben nem kímélheti meg semmilyen szorongató, ijesztő vagy szenvedésteli élménytől a pokoljárót – Dante is rendszeresen beleájul az átéltekbe –, de útitársa segíti őt útján, értelmezi az átélteket, a szó valódi értelmében „kísérő” funkciót tölt be.

Dante pszichoanalitikusát Vergiliusnak hívták.

A pokoljárás lefelé vezető útszakasza egyre súlyosabb megpróbáltatásokat jelent, s eközben az alvilágban utazó lelkileg – néha testileg is – egyre inkább lemeztelenedik.

Az utazás mélypontján hatalmas ősi, néha állati, néha kifejezetten sátáni erőkkel kell megküzdenie. Ez lehet Dis városának erődítménye Dante esetében vagy az állat-ember Enkiduval vívott élethalálharc Gilgames pokoljárásakor. Ez a valódi katartikus pont, a szembetalálkozás saját tudattalan ösztöneiről – modern megfogalmazásban.

Ha legyőzi az alvilági erőket, akkor azok az utazó szolgálataiba állanak, a továbbiakban segítik, erősítik őt.

Ezután az út már fölfelé vezet. Az utazó lelkileg megerősödve, nagy belső szabadsággal és életörömekekre képesen kerül vissza a felső világba. Így történt Gilgamessele, aki örömeit zeng megpillantva újra a napvilágot, Dante a csillagokat. Az utazás véget ért. Nincs többé már szükség vezetőre, kísérőre, külső irányításra. A búcsú következik, a „leválás” nehéz pillanatai. Íme Vergilius az utazás eredményeit összegző mondatai, amikor bejelenti Danténak, hogy elhagyja, nincs már többé szüksége támogatásra:

*Lelked szabad már, ép és egyre tisztább,
nem azt követned vétek lenne, vétek,
rád teszem hát a koronát és mithrát.*

Vagyis: szabad vagy, nem gyötörnek belső kényszerek. Egészséges vagy. Erkölcsileg szilárdan állsz a lábadon. Eljött az ideje, hogy a vezéred „bensődből vezéreljen”. Önmagad császárává és pápájává koronázzalak!

Így végződik Dante pszichoanalízise.

DHATTATREYA TIZEDIK KOANJA

A tanítvány megkérdezte a Mestert a gyülekezetben, hogy milyen módon szabadult meg a kétségeitől.

A Mester elvette az oltárról az áldozati tejeskorsót, és szét-törte a tanítvány fején.

A tej elborította a tanítványt, aki hirtelen megvilágosodott.

Acsárija Buddharakkita magyarázata: Te vagy kétségeid tartálya. Törd szét a tartályt!

Pandit Lal magyarázata: Jobb, ha tanítasz. Akkor a tanítványnak lesznek kétségei.

Dr. Bhole megjegyzése: Aki meg akar szabadulni a kétségeitől, az szellemi öngyilkosságra készül. Kétségek nélkül még kérdezni sem lehet, nemhogy válaszolni.

Rabbi Náhum véleménye: Mindenesetre fejbe kell ütni az ostobát. De a tejért kár volt.

HOVÁ TÚNT A SZELLEM?

Az ősi felfogás szerint eredetileg négy lételemből – a fizikai testből; az életerőkből; az ösztönökből – vágyakból-érzelmekből és az öntudatra ébredt Énből – kialakult emberkép a történelmi fejlődés során egyszerűsödni kezdett. A test fogalmát sui generis élő testnek fogták fel, s kialakult az ismeretes hármasság: a test (élet-funkcióval együtt), a lélek (melyen az affekciókat értették), és a szellem (az intellektus és az önkonstatálás, vagyis a tudat). Ebben a test-lélek-szellem hármasságban gondolkozott a korai nyugati emberismeret is, amíg 869-ben zsinati határozat mondta ki, hogy az ember kettős lény, testből és lélekből áll. A lélek fölvette magába mindazt, amit ma pszichikus funkcióknak nevezünk. Győzött a szent dualizmus, amit annyira szeret az európai gondolkodás. Mindig és mindenütt kettősség: lét és tudat, anyag és szellem, test és lélek, állam és egyház, egyén és közösség, jó és rossz, okos és buta, igaz és hamis, üdvösség és kárhozat, isten és ördög, organikus és funkcionális, az úgy látszik örök életű arisztotelészi ellentétpárok, a minőségek végpontjai. A modern természettudományok ugyan Galilei óta döngetik ezeket a sémákat, hiszen a fizikus szá-

mára nincsen könnyű és nehéz, csak tömeg van, nincs hideg és meleg, csak hőfok, egyszóval igyekszik kvantitásokban gondolkozni.

Lélektani szempontból eddig leginkább a tudatfejlődés kérdéseivel foglalkoztunk. Ám az indiai emberismeret tulajdonképpen soha nem adta fel a test-lélek-szellem hármasságát. Számára a test műszer a világ és önmagunk megismerésére, átélésére és cselekvésre, vagyis az emberi fejlődés alapfeltétele. Ezért is ügyel rá olyan gondosan például a Hatha-jóga segítségével. Eszköz, de nem végcél a testi gyakorlatok sora, a „műszert” rendben kell tartani. Jól látja azt is, hogy a megismerés az érzékeléssel kezdődik. Az érzékelésről vallott felfogása azonban a mai pszichológia számára egyrészt meglepő, másrészt elfogadhatatlan. Mégis – mitűn nem ítélkezésre, hanem megértésre szövetkeztünk –, tudnunk kell, hogy miről van szó.

Először is az indiai emberismeret háromszor hat, összesen tizennyolc érzékelési formát, „információs csatornát” tart számon, amelyeken keresztül a fizikai világot felvehetjük magunkba.

Ezek elsősorban a külvilág érzékelésére szolgáló csatornák	Hőérezkelés Érintésérezkelés Szagérezkelés Ízérezkelés Hangérezkelés Fényérezkelés
Ezek elsősorban a saját belső állapotaink érzékelésére szolgáló csatornák	Egyensúly-érezkelés Mozgásérezkelés Éhségérezkelés Szomjúságérezkelés Fájdalomérezkelés Gyönyörérezkelés
Ezek elsősorban a szociális-morális szféra, az emberi viszonyok érzékelésére szolgáló csatornák	Szóérezkelés Gondolatérezkelés Hangulatérezkelés Szándékérezkelés Jellemérezkelés Időérezkelés

Természetesen alapvető tendenciákról van szó, hiszen a különböző érzékelési formák összetett élményekké szerveződnek, amelyek már nehezen bonthatók szét elemeikre. A felosztás az evolúciós gyökerekre utal. Részletesebb magyarázatra inkább csak a harmadik csoport némelyike szorul.

A szóérzékelés létezésének felismeréséhez tulajdonképpen közeledik a mai pszichofiziológia is, amikor elválasztja a fonéma-hallást a fogalommegértéstől épp az agyféltekék működésének részletesebb megismerése eredményeként. Legfeljebb a fogalommegértést már nem tartja egyszerű érzékelési folyamatnak, hanem annál jóval bonyolultabb központi idegrendszeri tevékenységnek. Mégis azonnal érezhető a probléma, amikor az afáziák (szenzoros afáziák), vagyis a beszédmegértési képesség zavarai vagy a dislexia-disgrafia, az olvasás-írás képességének nem kielégítő működése kerül szóba.

A gondolatérzékelés megfelelne a parapszichológia által anyyira hangsúlyozott ritka telepátiának, de annál tágabb értelmezésben. Az ember néha tényleg tudja – vagy tudni véli –, hogy milyen gondolatok rajzanak a másik ember fejében. „Tudom, hogy mit akarsz mondani...” – és néha tényleg tudjuk.

A hangulat-, szándék- és jellemérzékelést ma egyrészt szociális percepciónak, másrészt intuíciónak nevezzük, bár a tudományosan hangzó megnevezés még korántsem jelenti azt, hogy ismerjük is a jelenség mibenlétét. Imádjuk a szakszavakat – főleg a latin és görög, esetleg angolszász eredetűeket –, mert a tudományosság megnyugtató illúziójába ringatnak. Ha egy férfi meg egy nő lefekszik, az ugyebár csak egy mindennapos esemény. Ám, ha azt mondom, hogy „szexuális interakció” zajlott közöttük, az már pszichológia. Ha valakinek a feje fáj vagy bepisil éjszaka, az egy kellemetlen tünet. De ha „cephalalgiája” van, vagy „enuresis nocturnában” szenved, akkor már diagnózis.

Ezek az egyszerű és régen élt indiai lelkek nem átalították érzékelésnek nevezni azt a hétköznapi tapasztalatot, hogy észreveszünk egy ember vidámságát vagy szomorúságát, rosszindulatát vagy segítőkészségét, néha úgy érezzük, hogy ez bizony rossz ember vagy rendes fiú, szavai hamisaknak tűnnek, némelykor meg bízunk benne. Tudjuk, hogy sokan maguktól felébrednek az elhatározott időben, tehát még alvás közben is érzékelik az idő múlását. Csak sajnos még nem tudjuk, mindez hogyan működik. „Küszöb alatti mik-

rojelek” – mondjuk, „metakommunikatív információk”, skandaljuk boldogan. A tizennyolc érzékelési forma sem rosszabb hipotézis.

Nos – ugyancsak tendenciaszerűen – más csoportosításban ezek az információs csatornák az egykori testtel, lélekkel és szellemmel állnak összefüggésben.

Elsősorban a testi állapotot befolyásolják és alakítják	Hőérzékelés Ízérzékelés Szomjúságérzékelés Éhségérzékelés Mozgásérzékelés Egyensúly-érzékelés
Elsősorban a lélek állapotát befolyásolják és alakítják	Érintésérzékelés Szagérzékelés Fényérzékelés Fájdalomérzékelés Gyönyörérzékelés Hangulatérzékelés
Elsősorban a szellemre hatnak a szellem állapotát befolyásolják és alakítják	Hangérzékelés Szóérzékelés Gondolatérzékelés Szándékérzékelés Jellemérzékelés Időérzékelés

Más felosztásban arról is kaphatunk felvilágosítást, hogy melyek az ősi, az állati léthez még közel álló és melyek a magasrendűen fejlett ember fiatalabb, később megszerzett érzékelési lehetőségei.

Magasabb rendű újabb érzékelési formák	Jellemérzékelés Gondolatérzékelés Szándékérzékelés Szóérzékelés Hangérzékelés Fényérzékelés Időérzékelés
--	--

Hangulatérzékelés
Gyönyörérzékelés
Fájdalomérzékelés
Szomjúságérzékelés
Éhségérzékelés
Mozgásérzékelés
Egyensúly-érzékelés
Ízérezékelés
Szagérzékelés
Hőérzékelés
Érintésérzékelés

Ebből viszont nyilvánvaló, hogy a bármilyen szelíd értelemben kultivált aszkézis, önfegyelem, önuralom megvalósítására szolgáló jóga, szánkhija, zen vagy egyéb technikák – beleértve Loyolai Szent Ignác gyakorlatait is – elsősorban az „alacsonyabb rendű” érzékek, tehát a test és a lélek megzabolázására szolgálnak, s a szellemet próbálják „felszabadítani” e hatásoktól szabad fejlődése érdekében. Így függ össze a keleti érzékeléstan a testi, lelki és szellemi iskolázás gyakorlataival.

A „SZELÍD ÖNURALOM” ISKOLÁZÁSA

Iskolázást írok gyakorlatok helyett, a két fogalom jelentéstartalma ugyanis más. Az úgynevezett – főként az európai kultúrkörben elterjedt – gyakorlatok a jóganak picinyke szeletét jelentik, és tulajdonképpen „technikai eszköztárnak” tekinthetők, amelyek a háttértartomány nélkül önmagukban valamiféle sajátos egészségmegőrző gimnasztikává torzulhatnak. Ez a lehetőség némi veszélyt is hordoz. Nevezetesen a jógázó esetleg nem tudja, hogy az intenzív gyakorlatok végzésével „mihez nyúl hozzá”, azaz milyen hatások következhetnek biológiai, de főként lelki és szellemi életében. Előfordul, hogy a jógázó olyan változásokat tapasztal saját magán, amelyek megijeszthetik, miután nem tudja beilleszteni mindennapi életébe, pszichés biztonsága meginog, esetleg pszichoterápiás segítségért kell folyamodnia. Szerencsére a lustaság, a manírok előtérbe kerülése a legtöbb esetben fölöslegessé teszi ezt az ag-

godalmat. Az európai emberek többségéből hiányzik az önátadásnak az a képessége, ami keleten még megőrződött, s ezért „jógázásban” is a felszínen marad. A kizárólag testi gyakorlatok erőltetése a jóga szempontjából hamis hangsúlyeltolódáshoz is vezethet: a lényeg éppen az ösztön, érzelmi, gondolati és főként erkölcsi funkciók fejlesztése lenne, s helyett az egész aktivitás a testre koncentrálódik. Régi szabály, hogy *az embernek három lépést kell előremennie erkölcsi fejlődésében, míg egyet léphet szellemi síkon.*

Az iskolázás az egész ember lépcsőzetesen emelkedő és kiterjedő fejlesztését jelenti, lappangó képességeinek kiművelését, túlbujrázó sajátosságainak a visszaszorítását, nyesegetését. Az egész folyamat háttérében viszont egyfajta informáltságnak, elméleti ismeretanyagnak kell léteznie ahhoz, hogy a dolog valóban működjön. Az ember ne csináljon önmagával vagy másokkal semmi olyat, amiről nem tudja pontosan, hogy micsoda, milyen hatáshoz vezet és milyen testi vagy pszichés mechanizmusokon keresztül. A jógaagitátorok és önjelöltek, tanítványokra vadászó „guruk” ezekre a kérdésekre a választ általános és hangzatos, romantikus és misztikus frázisokkal, pesti nyelven szólva „züfecekkel” szokták általában helyettesíteni. Ennek legkézenfekvőbb módja a szanszkrit, páli vagy hindu nyelvű terminus technicusokkal való dobálódzás, ami olyan jólesően kenegeti az ember önértékelését: lám, én tudok valamit, ami a közönséges ember előtt rejtve van.

A jóga egész képzési rendje tulajdonképpen két részből áll. Egyrészt az elméleti tanulmányokból, másrészt az iskolázásból. Az iskolázás az önfejlesztés módszereinek az elsajátítását jelenti, ennek egy részét alkotják az úgynevezett gyakorlatok. A dolog eddig nyilvános és tanulható. Az iskolázás szubjektív hatása, a gyakorlatok során megélt élményvilág viszont a legszigorúbb magánügy, erről évezredek óta tilos beszélni, „nem téma”, meg kell maradnia belső megélésnek!

Az alábbiakban megpróbálom a jógaiskolázás szerkezeti felépítését röviden és érthetően leírni, leginkább Patanjeli rendszer-tanát követve. Kerülöm az indiai fogalmak halmozását, egyrészt mert nem ismerem ezeket a nyelveket, másrészt mert enélkül is minden érthető. Ha egy-egy kifejezés magyar átírása hibás lenne – mindig hibás –, előre is elnézést kérek az orientalistáktól. Igazuk van, de az én fülemben így maradt meg, úgyis tudjuk, hogy miről

van szó. Az iskolázás „felépülésének” vázlata természetesen hiányos lesz, léteznek másfajta csoportosítások, az iskolázás fő irányától leágazó jógautak, ezeket elhagyom. Lássuk tehát az egy-másra épülő szinteket.

1. A lemondás jógája (Jáma)

Első megközelítésben tulajdonképpen felére csökkentett tízparancsolat: *ne ölj, ne lopj, ne hazudj, ne féktelenkedj, ne vágyakozz!* A lényeg azonban nem az, hogy mindezeket ne tegye meg az ember, hanem az, hogy ne kívánja megtenni. Nem félelemből vagy akár belátásból az emberre kényszerített külső fegyelemről van szó, amelynek bilincseiben vergődik valaki, hanem a belső igény kioltásáról, ha úgy tetszik, szublimálásáról. A fogalmak tágan értelmezendők. Pusztítani semmilyen élőlényt nem szabad, de nemcsak testi értelemben. Nem szabad tönkretenni, „megölni” egy másik ember önérzetét, hitét, ragaszkodását sem. A lopás sem csak a tárgyi tulajdonokra vonatkozik. Nem szabad ellopni eszméket, bizalmat, munkaerőt sem, egyszóval nem szabad kihasználni a másik embert. A hazugság tilalma nemcsak a félrevezetésre, becsapásra vonatkozik, hanem hamis eszmék, ideológiák még oly jóhiszemű terjesztésére is. A féktelenség az indulatosságon kívül magában foglalja a szenvedélyeket is. Ekkor sem szabad kizárólag a drogra vagy az alkoholra gondolni. A jógától idegen minden fanatizmus, eszmei vagy vallási türelmetlenség, „megszállottság” vagy ezeknek a bármilyen módon való szolgálata. A vágyakozás, a sóvárgás jelentéstartalma is messze túlnő az erotikán, beletartozik az anyagiasság, a becsvágy, a karrierizmus, a gyűjtőszendvény, általában minden, ami birtoklás.

2. A hit jógája (Nijáma)

Türelmességet, elfogadást ír elő mindenféle vallás, rítus, eszmemendszer, filozófia, világnézet, szokás, politikai, tudományos vagy esztétikai meggyőződéssel szemben. Úgy is nevezhetnénk, hogy a szellemi szabadság jógája. Szabad másképp látnod, másképp értened a világot, másképp gondolkodnod az emberi élet dolgairól mint nekem. Tehát az egocentrikus beállítást, az intolerancia meg-

fékezését jelenti, az attitűdöt kívánja megszüntetni, ami így gondolkodik: „*Ő más mint én. Tehát rosszabb! Azért rosszabb, mert nem hozzám hasonló.*” A nijama tehát magába foglalja pszichikus értelemben azt, amit a szempontváltás képességének, empátiának nevezünk. Elutasít mindenféle dogmatikát, megmerevedett világgépet, nárcisztikus előítéletet, ami a „másságban” mindig sátáni, sötét erőket és szándékokat vél felfedezni. Nemcsak egyénekre vonatkozik ez, hanem népekre és kultúrákra, sőt abszolutizált tudományos irányzatokra, iskolákra is.

3. A testtartások jógája (Ászana)

A test életfunkcióinak zavartalan működését kívánja biztosítani. A jóga feltételez bizonyos életerőközpontokat (csakrákat), amelyek egyben a magasabb rendű szellemi megismerés „szervei” is. Az ászana-gyakorlatok egyik hatása ezeknek a sokszor „*alvó*”, tehát a mai emberben nem működő központoknak az aktivizálása. A gyakorlatok ezen kívül kimutatható fiziológiai hatással is rendelkeznek, amelyek elsősorban a gerincre, az agyidegek működésére, a belső szekréciós mirigyekre és az agyra kedvezőek, a különböző szervek vér- és oxigénellátását segítik elő.

Alapelv a „*laza*” gyakorlatvezetés, minden erőlködés és erőltetés elkerülése. Minden ászanának van helyettesítő gyakorlata is. Az embernek meg kellene találnia a saját ászanáit. Emellett általában az tapasztalható, hogy a rövid ideig kitartott testhelyzeteknek tónus-, feszültség-, aktivitásnövelő hatásuk van, míg a hosszú ideig végzett gyakorlatok lazítanak, a nyugalom, az elmélyedés, a befelé fordulás irányába vezetnek.

4. A lélegzés jógája (Pránajáma)

Az életerőközpontok aktivizálásának, az életerő (prána) közöttük meginduló áramoltatásának másik alapvető gyakorlatfajtája. Ismeretesek bizonyos „*taszító légzések*”, amelyek a légutakat teszik szabaddá a „*valódi*” légzőgyakorlatok számára. Ez utóbbiak lényege a lélegzés folyamatának ritmikus megnyújtása – belégzés – a lélegzet visszatartása – kilégzés – és a lélegzés folyamatának koncentrált gondolati követése.

Tágabb értelemben formálja az egyén viszonyát a világhoz: felveszek erőket és hatásokat magamba (belégzés) – felhasználom azokat, átalakítom saját magam építése érdekében (visszatartás) – s ami ebből keletkezett, visszaadom a világnak (kilégzés). Oxigént használok fel, amit más lények termeltek, és széndioxidot és vizgőzt adok vissza, amit lények (növények) használnak fel megint. A kozmosz életében való biológiai-szellemi részvételről van tehát szó.

Az ásana- és a pránajama-gyakorlatokat együttesen Hatha-jógának is nevezik.

5. Az érzékelés jógája (Pratijhara)

Az emberre állandóan különféle ingerek záporoznak a világból. Az ember – ennek megfelelően – hol ide, hol oda kapkodja a fejét. A jóga azt akarja elérni, hogy az ember tudatosan és akaratlagosan képes legyen egy számára fontos érzéki benyomást megőrizni, és ne hagyja magát attól eltéríteni más hatások által. Tulajdonképpen az elmélyülés kezdeteiről van szó. Másképpen a figyelem jógájának is nevezhetnénk. A pontos észrebevéshez idő és nyugalom kell. Azt akarja elérni, hogy az ember ne csak nézzen, hanem lászon is, vegye észre azokat a mély információkat, amelyeket néha a legapróbb jelek hordoznak.

6. A koncentráció jógája (Dharana)

Amikor a jógázó ura lett érzékelésének és figyelmének, képessé kell tennie magát arra, hogy adott időtartamra el tudjon fordulni az érzéki benyomásoktól, tehát időlegesen „elzárja” érzékszerveit, szüneteltesse működésüket. Ebben az állapotban gondolati aktivitása a képzeteire összpontosul. Már nem a dolgokra figyel, hanem a dolgok képzeteire, amelyek benne életre keltek. Másképpen az emlékezés jógájának is nevezhetjük.

A képzetekre való elmélyült koncentráció természetesen gondolkodási folyamat is. A jelenség körülbelül megfelel annak, amit a keresztények lelkigyakorlatoknak vagy a görög filozófusok kontemplációnak neveznek. Lényeges eleme a képzetek és a valóság időszakos összevetése, s e korrekció alapján az újbóli elmélyedés.

7. *A meditáció jógája (Dhijana)*

A meditáció ebben az értelmezésben elvont szellemi tartalmaknak való önátadást jelent. Már nem gondolkozás, hanem átélés. Legtöbbször valamilyen érzelmi, eszmei vagy erkölcsi igazságot, fontos ismeretet kifejező tartalomról van szó. A cél az, hogy időlegetesen csak a meditáció tárgya töltsen ki az egész pszichikumot, ne jelenjenek meg ezen kívül álló, vele összefüggésben nem levő érzelmek, asszociációk, gondolatok.

8. *A kiüresedés jógája (Szamadhi)*

Rendkívül nehezen elérhető állapot. Azt jelenti, hogy időlegetesen eltűnik az emberből minden pszichés tartalom – nem alvásról van szó! –, nem érzékel, nem érez, nem emlékezik, nem gondolkodik. Úgy létezik, mint egy „üres edény”, amelyik bármilyen tartalom befogadására kész, ami behullik. Az Én, a személyiség ideiglenes háttérbe szorításáról, megszűnéséről van szó. Ennyiben hasonlít a halál állapotához. A jóga szerint ekkor nyílik lehetőség egészen mély szellemi megismerésekre. Ez a helyzet alázatot is reprezentál, el kell fogadni azt is, ha az üresség üresség marad. A keresztény ezoterikában valami hasonlót neveztek extatikus állapotnak, de használták a fogalmat még régebbi szellemi irányzatok is. A babiloni-káldeus kultúra Marduk imája Weöres Sándor szerint így hangzott:

*Először a partok tűnnek el,
azután minden sziget és zátony.
Aztán a víz, aztán a fény, aztán a sötétség.
Végül semmi sem marad.
Ott megtörténik felszabadulásunk.
Mert szent és örök az Üresség
s az emberben fészkel,
s az Ürességben fészkel az ember.*

Néhány jó tanács

1. A jógyakorlatokat jobb nem elkezdeni, mint abbahagyni. (Egyébként mindenre vonatkozik.)

2. Mindenkinek meg kell találnia a saját jogáját.

3. A valódi Mester sohasem keres tanítványokat. Mindig a tanítvány keresi meg Mesterét.

4. A tanítvány hűtlen lehet a Mesterhez, de a Mester sohasem lehet hűtlen a tanítványhoz. A Mester hűségének legbiztosabb jele, ha a tanítvány szabad marad, nem függ a Mesterétől.

5. Az iskolázás útját közösen meg lehet tanulni. Megismerésekhez, megértésekhez jutni csak egyedül lehet.

És ez már a legintimebb magánügy. Abba a szférába tartozik, amiről Hamlet azt mondja: „A többi néma csend...”

DHATTATREYA TIZENEGYEDIK KOANJA

A tanítvány megkérdezte: – Mester, Te azt tanítod, hogy az Én csak illúzió. A múltkor mégis pofon vágta a mozdulataim fegyelmetlenségéért, amikor kilötyentettem a vizet. Engem ütöttél meg vagy egy illúziót?

A Mester így szólt: – Mutasd meg nekem a szőlőt!

A tanítvány elvezette a Mestert a szőlőlugashoz. A Mester megérintette a szőlőt:

– Ez a szőlő?

– Nem – felelte a tanítvány –, ez a tőke.

A Mester megérintette a kacsokat.

– Ez a szőlő?

– Nem, ez a szára.

A Mester a fürtre mutatott.

– Ez a szőlő?

– Nem, ez a fürt.

A Mester letépett egy szemet a fűről.

– Nem, ez egy szőlőszem.

A Mester eldobta a szőlőszemet. A tanítvány sírva fakadt.

Swami Dharendra magyarázata: Két nagy fájdalomtávon kell átkelnie a Célhoz igyekvőnek. A hideg fájdalom táván, amikor felébred benne az Én-vagyok érzésének magánya. És a forró fájdalom táván, amikor ez az illúzió elvételik tőle.

Magdeburgi Szent Hugó ítélete: A Mester tévedett, amikor eldobta a szőlőszemet. Meg kellett volna ennie. A tanítvány is tévedett, amikor sírva fakadt. Nevetnie kellett volna.

Swami Dhigambarji kérdése: Történt valami?

A TRIMURTI TÍPUSTANA

A Trimurti az indiai Szentháromság, a háromarcú istenség vagy ha úgy tetszik, a hármas istenegység: Brahma, Visnu és Síva. Funkciójukat tekintve: Brahma a Teremtő, Visnu a Fenntartó és Síva a Pusztítva Megújító. Ezekkel az erőkkal az ember találkozik életében és halálában, valamit felvesz belőlük önmagába. A tézis Brahma, az antitézis Síva, az időleges szintézis Visnu. Hogy is írja József Attila?

Akár egy halom hasított fa
hever egymáson a világ,
szorítja, nyomja, összefogja
egyik dolog a másikat
(*Ez Visnu*)
s így mindegyik determinált.
Csak ami nincs, annak van bokra,
(*Ez Brahma*)
csak ami lesz, az a virág,
ami van, széthull darabokra.
(*Ez Síva*)

Mármost aszerint, hogy valaki fejlődésének útján mit és mennyit épített be magába ezekből az erőkből, kialakítható egy típus, amelynek alapja az ember teremtő-kreatív, megőrző vagy pusztító-tönkretevő viszonyulása önmagához és a külvilághoz.

Az „Egy erőt hordozó” emberek:

A *Brahma-ember*: Nagy teremtő aktivitás, kreatív tevékenység jellemzi. Kutató tudósok, felfedezők, feltalálók, alkotó művészek, társadalmi reformátorok. De közülük kerülnek ki az ötletembe-

rek, a gagmanek, akiknek esetleg nincs is elég szorgalmuk, türelmük és kitartásuk, hogy ötleteiket szívós aprómunkával megvalósítsák. Elemük az újkeresés, a változás, az átszervezés – hivatásuktól függően. Mindig valamilyen folyamat kezdetén kell állniuk munkájukban és magánéletükben egyaránt. Új elképzelések, új kapcsolatok, új szerelmek, új hivatásterületek vonzzák őket. A teremtő nyugtalanság, a lobogó fantázia, a vándorutak, a kaland emberei.

A Visnu-ember: A megőrző, a fenntartó ember. Nem ő alkot, de kiteljesíti, fejleszt, karbantartja, őrzi azt, amit rábízta. Alapvető karaktervonása a hűség, a megbízhatóság, a jóindulat, a szorgalom. Pontos és precíz, nem riad vissza a szívós aprómunkától. Hivatásában és magánéletében a felelősségérzet hatja át. Nagy humán érzékenység jellemzi őket, közülük kerülnek ki a nagy orvosok, pedagógusok, régészek, történészek, műgyűjtők, esztéták, aranykezü iparosok. Társadalmi felfogásában, személyes kapcsolataiban könnyen válhat konzervatívvá. A rend, a rendezettség embere. Megőrző funkciójáért nagy áldozatokra, lemondásokra is képes, de kicsinyessé is válhat.

A Siva-ember: Ő az örök lázadó. Magasabb szinten a forradalmár őstípusa. Rendkívül éles kritikai érzék jellemzi, sasszeme van a dolgok fonákságainak, ellentmondásainak, negatívumainak az észrevevésére. Rossz nívón kötekedő, keserűen pesszimista, destruktív is lehet. Magánéletében néha nehezen elviselhető, kapcsolatait addig teszi próbára, terheli, amíg azok beleomlanak, megszakadnak, tönkremennek. Indulatilag magas szinten feltöltött, könnyen haragvó, támad. Ha lezüllik, önmagát és környezetét rombolja, hajlamos a szenvedélybetegségekre, öngyilkosságra, kriminalitásra.

A „Két erőt hordozó” emberek:

A Brahma-Visnu ember: Ritka műfaj. Ő az a kreatív elme, aki meg is valósítja, kiteljesíti ötleteit, megérleli annak gyümölcsseit. Teremt és megőriz egyszerre. A nagy iskolateremtő egyéniségek a tudományban és a művészetben, intézmény- vagy akár államalapítók. Magánéletükben is szinte a „semmitől” hoznak létre valamit, és azt egyre tovább fejlesztik, legyen szó családról, telekről, hét-

végi házról, vállalkozásról. Erős becsvágy, állandó tevékenység-igény jellemzi. Nem bírja a semmittevést, pihenni sem tud igazán, ezért környezete számára nyomasztó is lehet. Személyes hatásával uralkodik is a körülötte levőkön.

A Brahma-Síva ember: Folyton teremt, és állandóan tönkreteszi, amit létrehozott. Életeleme a küzdelem önmagáért. Az elért eredmények gyakran elértéktelenednek a szemében. Ezért bizonyos mértékig kiszámíthatatlanok a reakciói. Ma lelkesedik valamiért, holnap rálegyint ugyanarra. Szalmaláng. Hajlamos arra, hogy a mércét újra meg újra olyan magasra állítsa, amit alig vagy nem is tud átugrani. Élete során ezért nagyon sok csalódás, frusztráció éri. Magánéletében, szerelmeiben is a megszerzés öröme hajtja. Ha elérte a célját, partnere könnyen devalválódik a szemében. Nehéz vele élni, mert állandóan új célok felé hajtja a környezetét, az elért eredményekért ritkán dicsérő, azok már nem fontosak vagy magától értetődőek a számára.

A Vísnu-Síva ember: Furcsán működik. Egy ideig nagy felelősségérzettel látja el őrző funkcióját, bár jellemzője, hogy mindig hagy valami „maradékot”. Sohasem százszázalékos, amit csinál. Elvégzi a munka dandárját, s a végén „kihagy” valamit, amitől esetleg az egész rosszízűvé válik a számára. A banánhéjakon elcsúszó ember. Szakmai és magánéletében egyaránt beállhatnak szinte érthetetlen energiaapályok, elfárad, és veszni hagyja mindazt, amit létrehozott. Ilyenkor könnyen becsúszhat depresszív hangulatokba, a „minden mindegy” életérzésébe, ami nincs összhangban előző aktivitásával.

A „Három erőt hordozó” Brahma-Visnu-Síva ember

A teljesség embere, aki szinte mindent tud: teremt, létrehoz, alkot. Kimunkálja, megerősíti, kiteljesíti alkotásait. S arra is képes, hogy mindezt elengedje, maga mögött hagyja. Mindig meg akarja élni a fejlődés teljes ívét, a keletkezést, a teljességet és az elmúlást. Alapvető igénye, hogy mindig érezze: valahonnan valahová tart. Úton akar járni, nem utcán sétálni. Akár a munkája, akár a kapcsolatai, akár önmaga akkor válik érdektelenné számára, ha úgy érzi, hogy a helyzetek már csak ismétlik magukat, valamilyen fennsíkra érkezett, ahol lehet ugyan létezni, de nem lehet továbbmenni, meg-

szűnt a dolgok „története”, vagy neki nincs már közös története velük. Ekkor minden gyökér elvágására képes, azért, hogy újakat eressen, talán egészen máshol, egészen más körülmények között.

Íme, egy hamisítatlan keleti lélektani tipológia. Hogy igaz-e, nem tudom. De legalább olyan érdekes lélektani megfigyeléseken alapul, mint Hippokratészé, Kretschmeré vagy Sheldoné.

KÜLSŐ ÉS BELSŐ FEGYELEM

Buddharakkita Theyrának elmondtam, amit én a nagy szociális paradoxonnak gondolok. Gyönyörű társadalmi ideáljaink vannak: éljünk demokratikusan, szabadon, jólétben. Ám mégis azt tapasztaljuk, hogy amint ezek az ideálok – bármilyen társadalomban – elkezdenek valóra válni, megnő a pszichés zavarok száma, sokasodnak a neurózisok, a pszichoszomatikus megbetegedések, egyre több lesz az alkoholista, kábítószeres, az öngyilkos, a bűnöző.

A lelki egészségre vonatkozó statisztikák akkor a legkedvezőbbek, amikor a társadalomra – és természetesen az egyénre is – valamilyen nagy külső nyomás, presszió nehezedik, háborúk idején, totális rendszerek, kemény diktatúrák alatt.

Azt felelte: Ez azért van így, mert az emberi léleknek olyan a szerkezete, hogy fegyelem nélkül tönkremegy, szétzilálódik. Természetesen a belső fegyelem az, ami egészségben tartja az embert. E téren viszont maguk, európaiak rosszul állnak. S akkor még a külső fegyelem is jobb, mint a semmilyen. A diktatúra megfegyelmezi az embereket. Az emberek félnek. Megtanulják a beszéd fegyelmét, a viselkedés fegyelmét. Szegények: kénytelenek megfegyelmezni a birtoklási vágyaikat. És ez az erőszakos külső fegyelem még mindig egészségesebb lelki szempontból, mint a féktelenség.

Elgondolkodott: Önöknél valami nem jól működik belül. Ha nincsenek külső korlátaik, nem tudnak mértéket tartani. Mértéktelenné válnak evésben-ivásban, szexusban, a pénz hajszolásában, a becsvágyban, mértéktelenül gyűlölnek és mértéktelenül rajonganak. Hogy maradhat így az ember egészséges?

Rám nevetett: Fegyelmetlen a gondolkodásuk is. Mindig az irrealitásokban kószál. Vagy a múlton rágódnak, ami irrealitás,

mert már nincsen sehhol, vagy a jövőjüket tervezgetik, ami megint irrealitás, mert még nem létezik. S eközben nem élük át mélyen, teljes valóságában az egyetlen realitást, a jelent. A „most” fölött felszínesen átsuhannak. Látja, maga pszichoanalitikus. Tudom, mit jelent ez. Évekig kíséri a betegeit, amikor a múltjukban vándorolnak, a régen messze tűnt gyerekkor árnyképei között, amelyek már sehhol nincsenek, sőt ő maga, az egykori gyerek sem létezik már a valóságban. Mire jó ez? Tudom, azt vallják, hogy hatásában mindig jelen van, sőt sokan úgy vélik, hogy az egykori gyermek is megőrződik, hogy semmi sem múlik el. De ezt csak azért hiszik, mert annyira félnek a haláltól.

Jöjjön el néhány hétre a mi kolostorunkba. Szerzetes-növendékeket nevelünk nyolcéves koruktól tizenhat éves korukig. Azután továbbküldjük őket tanulni buddhista országokba, hiszen itt Indiában nagyon kevesen vagyunk. Éljen közöttünk egy kicsit. Meglátja, hogy külső fegyellemmel kezdjük a formálásukat, hiszen gyerekek, irányítani, nevelni kell őket. De a lényeg az, hogy ezt a külső fegyelmet fokozatosan hogyan változtatjuk át belső fegyellemmé. Jöjjön. Elmentem.

(Buddharakkita Theyra a bangalorei kolostor vezetője. Eredeti foglalkozása: autómérnök. Buddhista családok szokása szerint az egyetem elvégzése után két évet kolostorban töltött, ezután kezdte hivatását művelni. De nem ízlett neki. Visszament sárga csuhás mahayana lámának. Kolostorában a „fegyelmezett” gyerekek először rettenetesen koravénnek tündek. De azután láttam, hogy a tanítás után egy láma elkísérte őket a hatalmas parkba, majd eltűnt. A térség abban a pillanatban zsvajgó játszótérre alakult, labda is került, focimeccs is volt. Két óra múlva a láma megjelent, és némán megállt. Abban a percben csönd lett. A gyerekek rendbe tették magukat, és csendben elindultak utána. Esténként a Theyra tanított. Témái csapongóak voltak. Volt, hogy az atommag szerkezetéről beszélt, máskor az iráni sah sorsáról töprengett vagy arról szólt, hogy miért nem szabad lopni. A szellős átriumfélében hátul ültek a felnőttek, félkörben előttük az egyre kisebb gyerekek. Füstölők égtek egy Buddha szobor körül. A Theyra úgy tudott beszélni, hogy minden korosztály találhatott benne valamit, ami neki szólt. Ezután énekeltek egy kicsit, majd az

egész szerzet együtt hallgatott. A csendnek ezzel a fél órájával ért véget a nap.

Egyszer felkereste egy üzletember a városból. Panaszkodott, hogy nem tud aludni.

– Miért? – kérdezte a Theyra. „Hát az üzleti gondok, a félelem a jövőtől stb.”

– Tudja mit – mondta a Theyra –, esténként vegyen elő egy darab papírt, és csak emlékeztető szavakban írja le a gondjait.

A kereskedő két hét múlva visszajött az adományával. Köszöni szépen, alszik.

– Mit csinált vele? – kérdeztem.

– Nézze, ez üzletember. Ez nem fogja a mi gyakorlatainkat végezni. Az élete az üzlet. Ezért nem meri egy percre sem elengedni az ügyeit. Hát én leírtam vele mindazt, ami fontos számára és nyomasztja. Így már nyugodtan alhat. Tudja, hogy reggel ott lesznek, megvárják a gondjai.)

A NEGATÍV HINDUIZMUS: BUDDHA

A nagy Tanítás egy kis részlete így szól:

Minden létezés szenvedés.

Minden szenvedés oka a létezés utáni vágy. Aki nem vágyik a létezésre, megszabadul a szenvedéstől.

A megszabaduláshoz a nyolctagú ösvény vezet el.

Ez a Négy Alapigazság.

A létezés végső soron azért szenvedés, mert nincs állandósága. A létezés lényege a változás. Minden, ami keletkezik, elmúlik. Mindentől el kell szakadni, végül is mindenről le kell mondani. Innét ered a kín. A születés, az öregedés, a betegség, a halál az emberi élet nagy változásai, kínjának forrásai. A szenvedés nemcsak gyötrő érzést jelent, hanem a létezés törvényének megértését. Ha nekem van is pillanatnyi örömöm, a szenvedés akkor is áthatja a világot, sok-sok emberi sorsot.

A létezés utáni vágy az Én-illúzióból fakad. Az Én azért illúzió, mert minden összetett lény vagy jelenség – az ember is – csak a részek időleges összekapcsolódása idején létezik. Ha az összetevők szétomlanak, megszűnik a jelenség is, ami belőlük állt össze.

Az ember összetevői:

- az alak, vagyis a testi megformáltság,
- az érzékelés, vagyis a világ észrevétele,
- a képzetek és a hozzájuk kapcsolódó érzések,
- az erkölcsi értékek és tulajdonságok,
- a gondolkodás, az öntudat.

Ez az öt „khandó”, amiből az emberi személyiség összeáll. A halállal ezek szétválnak, s ezzel megszűnik a személyiség is. Vagyis hogy nincs a személyiségnek valamilyen szilárd, örök „magja”, életeken és halálokon átvándorló Énje. Ha a szekeret szétszedjük kerekeire, rúdjára, tengelyére, kocsitestre, nem marad belőle semmiféle elvont „szekérség”, a szekér megszűnt. Ha alkatrészeiből összerakjuk, újra van szekér. Ezt azonban nagyon nehéz tudomásul venni. Melyik az „igazi” énünk? A csecsemőkori? A kisgyermeké? A serdülőé? Az ifjúé? Az érett emberé? Az aggastyáné? Állandóan változunk. Hol a szilárd mag? Az Én-nélküliség nem tudásából, a valóságként megélt Én-illúzióhoz való makacs ragaszkodásból, a személyes létezés folytonosságához tapadásból fakad az életvágy, a létezés iránti szomjúság.

Nincsen tehát újjászületés sem? Újjászületés van, de lélek-vándorlás nincsen! Akkor mi az, ami újjászületik?

Buddha így felel: A halállal a gondolkodó megszűnik, de a gondolat megmarad. Az érző megszűnik, de az érzés megmarad. A cselekvő megszűnik, de a cselekvés megmarad. Mint ahogy valaki levelet ír, s egy idő után a levélíró már nincsen, de a levél megmarad. A tettek, gondolatok, érzések következményeiből és következményeképpen megint összeállhat egy új emberi lény.

Az az emberi lény, aki az én tettem, gondolataim, érzéseim következtében újra világra születik vajon én vagyok-e vagy nem?

Ezt kérdezte annak idején Kutadanta is Buddhától.

– Meggyújtasz egy mécsest, és fényénél dolgozol az éjszakában. Reggel eloltod. A következő este újra meggyújtod. Az edény ugyanaz, az olaj ugyanaz, a kanóc ugyanaz, de ugyanaz-e a láng, ami felgyulladt?

– Bizonyos értelemben igen, bizonyos értelemben nem.

– Így van ez azzal a lénnel is, aki újra megszületik. És ha óránként, percenként oltod el a mécsest? S ha nem is oltod el,

ugyanaz a láng ég-e az első órában mint a másodikban, az első percben mint a másodikban? Így van ez a személyiséggel, az Én-nel is.

Az Énhez való tapadás feloldódása, a létezés utáni szomjúság megszűnése lenne az előfeltétele, hogy az ember leoldozza magát a „lét kerekéről”, megszabaduljon a szenvedéstől és belépjen a nibbánába (nirvánába). A nibbána nyilvánvalón a személyes lét-től, az újjászületések kényszerétől való felszabadulást jelenti. A hinduizmusban hasonló értelmű fogalom a mókša, ám ez a világ pozitíve létező szellemi erőivel való egyesülést jelenti mint végcélt. A nibbána fogalma ennél homályosabb, sokféle magyarázat kíséri. Bizonyos, hogy a buddhizmus mint „*ateista vallás*” nem tételez fel semmiféle pozitív istent, ám a nibbána mégsem értelmezhető egyszerűen a semminek, az ürességnek. A világnak valamilyen végső törvénye, igazsága lappang talán mögötte, fogalmilag még leginkább a Taohoz hasonlít.

A nibbánához vezető utat nyolctagú vagy nyolckrétű ösvénynek, esetleg a nemes nyolcas ösvénynek nevezik, és a buddhizmus szellemi iskolázásának az alapjait foglalja össze.

A nyolctagú ösvény: A helyes megértés
A helyes elhatározás
A helyes beszéd
A helyes cselekvés
A helyes életmód
A helyes törekvés
A helyes koncentráció
A helyes meditáció

A buddhizmus szempontjából tehát ismeretes a baj (a szenvedés); ismeretes a baj oka (az élettvágy); ismeretes a gyógyulás (a nibbána) és ismeretes a gyógyulás módja (a nyolctagú ösvény).

(Buddha, a Megvilágosodott, eredeti nevén Gótáma Sziddhatta [Gautama Sziddhartha] a Szákja rádzsaság fővárosában, a Kapilavattuban született Szuddhódana rádzsza és Mája nevű felesége elsőszülött gyermekeként. Mint a ksatrija varna tagja harcos katonai nevelést kapott, bár időnként panaszok merültek fel ellene a szol-

gálatban tanúsított hanyagsága miatt. Tizenhat éves korában megnősült. Házassága tizenhárom évig gyermektelen maradt. Tizenhárom év után fiuk született: Ráhula. Ekkor azonban Gótáma – az újszülöttet meg sem tekintve – elhagyta családját, és a Szánkhija filozófiai iskola szerzetese lett. Innét kezdve életsorsának alakulásáról eléggé pontos adatok vannak, de az „*otthontalanságba távozását*” megelőző tizenhárom év története éppoly sötét, mint Krisztus tizennyolc éve, tizenkét–harmincéves kora között. Egyikükről sem lehet tulajdonképpen tudni, hogy mi történt velük, merre jártak, milyen hatások érték őket.

Gótámát először a Szankhija mesterévé avatták, majd a legmagasabb szintű jógaiskolázásban részesült, és a szamadhi állapotban elérte a Niródhát, azaz a legmagasabb szintű beavatást. A mély révületben mozdulatlan, csontig lesóványodott aszkétát arra tévedt pásztorok ártó démonnak vélték, és ürülékükkel, vizeletükkel elborították. Öntudatra ébredését követően valószínűleg a ma alopecia totalisnak nevezett betegség vett erőt rajta, haja, szemöldöke, szakálla kihullott. Beavatási élményeiről természetesen nem beszélt, de azok nem lehettek számára megnyugtatóak, mert mind a szánkhiját, mind a jógát elhagyta, szakított a kegyetlenül öngyötrő aszkézissal, és saját útjára térve keresett megismerést. Magányos elmélkedései során érte a megvilágosodás, mint ismeretes, egy fügefá alatt. Tanai rendkívül gyorsan elterjedtek. Megalapította saját szerzetesrendjét, a Szanghát. Kezdetben csak férfiszervezetek – bhikkhuk – felvételét engedélyezte, majd kellenül beleegyezett abba, hogy nők – bhikkhunik – is részt vehessenek a Szangha életében. Megjegyezte, hogy nők nélkül ezer évig is romlatlanul fennmaradna a Tanítás, ám a nők bekapcsolása ezt az időt a felére csökkenti. Optimista volt. A Szanghába már Buddha életében nehezen elsimítható szakadás következett be. Ettől elkedvetlenedve hosszú időre magányosságba vonult. Leginkább Ananda nevű tanítványa kíséretében vándorolt kolostorról kolostorra. Koldulásból élt. Nyolcvanéves korában gombamérgezésben meghalt. A halála előtti napot nagy riválisa és ellenfele, Vardhamána Mahávira sírjánál elmélkedve töltötte. A felszabadulás tanítását hirdette, saját magát mégsem tartotta megváltónak, sőt mintha e vonatkozásban valamilyen jövőbe vetített várakozást hordozott volna magában:

*Ki győzi majd le vajon ezt a földet
s az alvilágot s mennyek világát?
A jól közölt tanítást, mint virágot
ki fogja mesterkézzel egybefűzni?)*

A BUDDHIZMUS JÓGÁJA

Bár Buddha annak idején letért mind a Szankhija, mind a jóga útvjáról, e tanítások számos elemét felhasználta saját bölcseleti rendszerében. A jóga különben sem vallás, egyrészt tehát önmagában is gyakorolható, másrészt „beépülhet” bármilyen világfelfogás testi és lelki „karbantartási” gyakorlatai közé. Buddha egyedül a testi leromlást előidéző öngyötrő aszkézisre mondott határozottan nemet. Valószínűleg a saját bőrén tapasztalta, hogy a testi tönkremenés megtépázza a lelket is. Az aszkézis helyére a mértéktartást állította. Létezik tehát buddhista jóga is. Lélektani játékaink során sehol sem foglalkoztunk a jógagyakorlatok részletes „technikai” leírásával és elemzésével. A tankönyvszagúság veszélyeit elkerülendő most éppen csak rápillantunk a buddhizmus jógájának építkezésére, ezen belül is természetesen csak az alapokra.

Buddha első követelése az volt, hogy tanítványainak *tisztességes embereknek* kell lenniük. (Tulajdonképpen már ez a követelmény megválthatná a világot, a többit akár el is hagyhatjuk.) A tisztesség – ha úgy tetszik, az erkölcsösség – az egyszerű mezei buddhistától azt követelte, hogy ne pusztítson el életet; ne hazudjon; ne zsákmányolja el mások tárgyi vagy szellemi tulajdonát; tartson mértéket és ne legyen kártékony a szexualitásban; s végül, ne avatkozzon be művileg saját lelki-szellemi életébe izgató- vagy kábítószeres alkalmazásával. A szerzetesek életét ezen túl a teljes nemi absztinencia; bizonyos étkezési korlátozások; többfajta szórakozás, cicomázás, hivalkodás tilalma; valamint az anyagi javak halmozásának megtiltása szigorította.

Ezután következett annak az elérése, hogy a tanítvány *ne váljon az érzéki benyomások rabjává*, beleértve a látás, a hallás, az ízlelés, a szaglás, a tapintás útján szerzett élményeket és az ezekről való képzelgést.

Az emberi természet ismeretében a Megvilágosodott szükségesnek látta külön hangsúlyozni a *mértékletes evést*. Azt szerette volna elérni, hogy a tanítványok ne az élvezetért, hanem a test egészségében tartásáért táplálkozzanak. Az elhízás, a zsír és a hús elburjánzása a test eluralkodását jelenti a szellem felett. Állítólag Buddha pocakos ábrázolása sem arról beszél, hogy a Mester kövér volt, hanem a sanyargató aszkézissel való szembenállásának szimbóluma.

Ezután következne mindenféle *testi és lelki diszharmónia kiküszöbölése*. Az embernek éppúgy rendben kell tartania emésztését, mint az érzelmi háztartását, indulati életét, kapcsolatait, becsvágyát.

Kiemelkedően fontos az összeszedettség követelménye. Azt fejezi ki, hogy bármit csináljon is az ember – beleértve legegyszerűbb mindennapi teendőit –, bármilyen kritikus helyzetben tevékenykedjen is, mindig legyen éber a figyelme, működjék az önkontrollja, vagyis tudja, hogy éppen mit tesz.

Ezek után a tanítvány kereshet egy nyugodt zugot magának, ahol elkezdheti *meditatív elmélkedéseit*. (Vajon hány születés és halál kell ahhoz, amíg ide elérkezik?)

Az erkölcsi-szellemi fejlődés eme szintje nélkül tulajdonképpen fölösleges is hozzáfogni a meditációt előkészítő gyakorlatokhoz:

1. Nyugodtan kell ülni a saját legkényelmesebb ülésben. Mégis jó, ha ez keresztbe vetett lábbal történik. Koncentráció esetén a testtartás egyenes, meditáció esetén előregörnyedt. A közvetlen fiziológiai, vegetatív hatás szempontjából ha valaki fáradékonyságát, aluszékonyságát akarja megszüntetni, egyenesen üljön; ha az álmatlanságtól, izgatottságtól, feszültségektől akar megszabadulni, görnyedjen előre.

2. Behunyt szemmel, lassan, folyamatosan, ritmusosan lélegezzen. Koncentráljon az orrnylásokra.

3. Most a lélegzések során képzeletben fel kell idézni a mellkas, a rekeszizmok, a has ritmikus mozgását, tágulását és összehúzódását.

4. Ezután a levegő útjára koncentráljon a ki- és belégzések alatt. A lélegzés kezdetére, folyamatára és végére. 10-10 lélegzésnél ne végezzünk többet.

5. Behunyt szemmel úgynevezett gondolati masszázst végezzünk. Elindul a nyaktól, érinti a vállakat, a karokat, a kezeket, a mellkast, a hátat, a derekat, majd a comb, a térd és a láb következik.

6. Mély belégzés után hangosan zengesse az OM-ot, míg a hang hosszan és zümmögve elhal. Az OM tulajdonképpen AUM-ként hangzik, ahol az A az éber tudati állapotot, az U az álomtudatot, az M a mélyalvás tudatállapotát reprezentálja.

7. Ezután az OM némává válik, már csak az ember lelkében zeng.

8. Ez a belső OM elvezethet az érzelmi és gondolati kiüresedéshez. Ez már a meditáció küszöbe. Addig marad ebben a helyzetben az ember, amíg be nem tör az első gondolat vagy érzés. Azt jól szemügyre veszi, majd befejezi a gyakorlatot. Az OM-gyakorlatokat legfeljebb háromszor érdemes megismételni egy ülésben.

Amint látjuk, minden út a belső kiüresedés Rómájába vezet. Mógallána, aki eredetileg matematikus volt, majd Buddhához csatlakozva egyik legkiemelkedőbb tanítványa lett (míg a titthahívők agyon nem verték), elgondolkozva a Tanításon azt kérdezte: „Hogyan lehetséges az, hogy adva van a megvilágosodáshoz vezető út, van tanító is, vannak tanítványok is, akik ezen az úton akarnak járni, s a legtöbben mégsem érik el a célt?”

Mire Buddha: „Két ember fordul hozzád, hogy mondd el nekik, hogyan lehet eljutni Rádzsagáha városába. Részletesen elmondod nekik az útirányt, a kanyarodásokat, a kereszteződéseket, arról is felvilágosítod őket, hogy milyen veszélyeket kell elkerülniük. Az egyik ember betartja az útmutatást, és sikeresen eljut Rádzsagáhába. A másik nem tartja be az utasításokat, és eltéved. Hogyan lehetséges ez?”

Mógallána (megtörten): „Éppígy bajlódom én is, uram, Gótáma. Számtantanár vagyok én, uram, Gótáma.”

Igen, könnyen eltéved az ember, még ha számtantanár is.

A TIBETI HALOTTASKÖNYV

Ez a közszájon forgó neve annak a különböző variációkban létező, sok nyelvre lefordított kolostori iratnak, amely az elmúlt és az új élet között átvivő „köztes lét” történéseit mondja el. Tulajdonképpen utasítások gyűjteménye mind a halott, mind a neki segíteni akaró, útját gondolatban kísérő élők számára. Ezek az utasítások – a haldokló körüli tennivalók, valamint a köztes létben bolyongó

halottra koncentráltan ismételt rituális szövegek – az alábbi célokat kívánják elérni.

1. *A megfelelő módon történjék a meghalás.*
2. *A halott ismerje fel sajátos állapotát, és értse meg annak történéseit.*
3. *A magasrendű szellemi erőkkkel való egyesülés útján szabaduljon meg az újrászületés kényszerétől.*
4. *Ha ez nem sikerül, az ő befogadására váró anyaméh elzárásának útján kerülje ki az újjászületést.*
5. *Ha ez sem sikerül, legalább megfelelő születést válasszon magának.*

Lássuk részletesebben. A megfelelő módon történő meghalást egyrészt az állapotát leíró, a bekövetkezendőket előrejelző, fülbe sügött szövegek segítségével, másrészt az utolsó vegetatív működéseket befolyásoló technikákkal (például egyes verőerek elszorítása) vélik elérni. Nem kedvelik a síró, jelenetező, az életbe visszahívó hozzátartozókat, eltávolításukat tanácsolják a haldokló közeléből.

Ismerik a halál sokkjába való ájulást, és azt igyekeznek előmozdítani, hogy a meghalt minél előbb öntudatra ébredjen „odaát”. A meghaltaknak mondott szövegek ebben az első időszakban gondolatilag az alábbiakat tartalmazzák: „*Te létezel! De nem a földi életben tartózkodsz, hanem a köztes létben bolyongsz. Bármi történik veled, bármit látsz, ne félj! Ismerd fel, hogy saját ösztöneidet, indulataidat, gondolataidat és cselekedeteidnek szellemi képét látod. Ezek nem valóságosan léteznek, hanem önmagaddal találkozol!*”

A tükörélményről van szó, arról, hogy mindaz, amit az ember életében magából kisugárzott a világ felé érzelmek, indulatok, gondolatok és tettek formájában, az most mind őfelé közeledik. Ezek tehát nem valóságos „lények”, hanem vizionált tudatformák. Megkérdeztem Buddharakkita Theyrát, hogy ha az agresszió és a szeretet haragvó és szelíd Buddhák, istenek vagy démonokban dereng fel az indiainak, vajon mit láthat egy európai? Nyilván saját tudatformáinak megfelelő alakokat – felelte –, például angyalokkal és ördögökkel találkozik.

– És aki nem hisz semmiben sem?

– Nincs ilyen ember. Egyrészt, mert mindenkinek vannak szellemi élményei, ha másként nem, műélvezet formájában. A kultúrájára jellemző képzetek, mítoszok pedig benne élnek.

– De ha mégis feltételezzük, hogy valaki mindezek iránt érzéketlen, az mivel találkozik halála után?

Hosszan rám nézett.

– Az a semmivel találja magát szemben. A megsemmisülést éli át. Vagy nem a maguk Krisztusa mondta, hogy legyen mindenkinek az ő hite szerint? Úgy lesz!

A halál után két vakító fény ragyog fel egymást követően a köztes lét határánál. Az egyik a *Legtisztább Üresség*, amit az Egyetemes Jóságnak is neveznek. A másik a *Legteljesebb Irgalom, Résztét* és *Segítőkézség* fénye. Az Én feladása e fényekbe való beolvadás útján történik, a velük való egyesülés leoldoz a lét kerekéről.

Ha a meghalt ragaszkodik önmagához, akkor egy ideig folytonos választatok elé kerül. Mindig kétfajta fény felderengését észleli. Az egyik tiszta, annyira vakít, hogy fáj belétekinteni, menekülésre késztet. A másik zavaros, megnyugtató, hívogató fény. Az lenne a kívánatos, hogy a köztes lét forgatagában bolyongó mégis az éles, tiszta fények felé induljon el, mert azokkal egyesülve megmenekül az újjászületéstől. A zavaros, megnyugtató fények viszont újabb élet felé sodorják. A fények színe azonban változik, és ennek megfelelően más-más tartalmakat hordoznak.

A tiszta fény és a vele egyidejűleg felderengő Zavaros fény

Kékkel körülvett, fehérén izzó sugárzás

A Tiszta Tudás fénye. Megszünteti a nem-értést, a balgaságot.

Homályos fehér fény

Az istenek világa dereng, a tévutakra csábításé.

Mélykék sugárzás

A Tükröző Tudás fénye. Megszünteti a haragot, a gyűlöletet. A vízelem erői.

Füstszerű fény

A poklok világa dereng, a gonosz indulatoké.

Sárga sugárzás

Az Azonosuló Tudás fénye. Megszünteti a gőgöt, az önzést. A földelem erői.

Kékes fény

Az emberek világa dereng, az öntelt egocentrizmusé.

Piros sugárzás

A (dolgokat) Külön-Külön Értő Tudás fénye. Megszünteti a vágyakat. A tűzelem erői.

Sárgás fény

Az éhségzörnyek világa dereng, a mohóság és a kapzsiságé.

Zöld sugárzás

A Cselekvő Tudás fénye. Megszünteti az irigységet. A légnemű elem erői.

Vörös fény

A félistenek világa dereng, az irigység, a mássá lenni akarásé.

Szivárványszínű sugárzás

A Veleszületett Tudás fénye. Valamennyi eddigi fény egyszerre ragyog fel.

Zöldes fény

Az állatok világa dereng, a szenvedélyeké és a makacs hajlamoké.

Aki e választatokon nem érte el a felszabadulást, azt az úgynevezett Haragvó vagy VÉRIVÓ Istenségek felderengése veszi körül ijesztő látomásokban, amelyek természetesen a saját affekciói. Ha eddig a szellem birodalmában vándorolt, most a lélek világába került. Őket Halál Istenek követik egyéb borzalmas démonokról nem is beszélve.

De hát ilyen a lélek alvilága.

Az újjászületés felé sodródónak utolsó lehetősége az anyaméh bezárásának mágiája. Ha az erre szolgáló varázsszövegek is hatástalanok maradnak, karmikus viharok kezdik sodorni, hajszozni az újabb megtestesülés felé. E viharok elől menekülő, Énjét megőrző ember behull egy védettséget, biztonságot kínáló megszületésbe. Ám ekkor sem árt az óvatosság. Bizonyos jelekből következtethet arra, hogy miféle születés vár rá – elfogadja-e vagy elkerülje?

Barlangos vidéken rohan, mindenfelé, szakadékok üregek nyílnak, földkunyhókat lát, köd gomolyog táj fölött.

Az állatok világa kínál menekülést.

Drágakövekből épült, szikrázó palotákat lát.

Az istenek világa kínál menekülést.

Ligetek és erdők veszik körül, forgó tűzkerék tűnik a szemébe.

A félistenek világa kínál menekülést.

Fekete-vörös színű házak, utak, üregek nyílnak mindenfelé, vontatott, jajongó éneket hall.

A poklok világa kínál menekülést.

Vízmosások, kidőlt fák, szélben hajlongó kopár fatörzsek, beomlott barlangfészeségek között visz az útja.

Az éhségszörnyek, a démonok világa kínál menekülést.

Szeretkező emberpárokat lát.

Az emberek világa kínál menekülést: hulljon be egy anyaölbé.

(Mellesleg, ha gyűlöletet érez a férfi, szeretetet a nő iránt, akkor férfinak születik; ha a nőt utálja és a férfi vonzza, akkor nőnek! Íme az oidipális helyzet születés előtti gyökere!)

Csodálatos kaland! Felér Dante színjátékával! S micsoda szín-szimbolika festők és pszichológusok számára, a csúcson pedig a tükrőélmény sokértelmű zseniális jelképe: mindig magaddal találkozol szembe, a saját hatásaiddal, ez a valódi sorsalakító erő. Az jelentkezik, akit hívsz. A könyv segítő szándékból íródott, hogy kiementse az embert az újjászületések forgatagából, vezérelje a halál utáni bolyongásban. Hiszen iskolázásukkal is már erre készítik fel életében, de hátha a rémület óráiban elfelejti a Tanítást. Az is nyilvánvaló, hogy igencsak magas szinten kell lennie annak, aki képes olyan önátadásra, az Én elengedésére, ami lehetővé teszi a tiszta fényekbe való beleolvadást. És mégis... Van ebben valami illegális ügyeskedés is, a mindenáron való szabadulni akarás a fejlődés útjának szorgalmas végigjárása helyett. Bár ez – az emberiség létszámát figyelembe véve – vajmi ritkán sikerülhet, Buddha is ilyenféleképpen vélekedhetett:

„Főhet idő Testvéreim, amikor majd a nagy világtenger kiszárad, megsemmisül, nem lesz többé. De nincsen vége sohasem Testvéreim a

vakságba merült lények szenvedéseinek, akik a vágytól megragadva ismét és ismét újjászületéshez vezetettek és az újjászületések e vég nélküli forgatagán átrohannak.

Jöhet idő Testvéreim, amikor a hatalmas földet is elemésztí a tűz, elpusztul, és nem lesz többé. De nincsen vége Testvéreim a vakságba merült lények szenvedéseinek, akik a vágytól megragadva ismét és ismét újjászületéshez vezetettek és az újjászületések e vég nélküli forgatagán átrohannak.”

DHATTATREYA TIZENKETTEDIK KOANJA

A Mester hallgatott. A tanítvány hallgatott. Én is hallgatok. Te miért nem hallgatsz?

Acsárijá Buddharakkita magyarázata:

Swami Dhirendra magyarázata:

Sri Ramananda magyarázata:

Az én magyarázatom: Én még nem tudok hallgatni, tiszteletre méltó Dhattatreya. Zavaros fejű törekvő vagyok, kóbor kutyaként odaszagolok és odapiszkítok minden fa és bokor tövéhez. Talán majd gazdára lelek egy napon.

A FAZEKAS LEGENDÁJA

Réges-régen élt egyszer Indiában egy Kámanita nevű fiatalember, dúsgazdag kereskedőcsalád sarja. Megismerkedett egy Vaszhitti nevű lánnyal, és lángoló szerelemre gyúltak egymás iránt. S bár szerelmük az évig lobogott, mégsem lehettek egymáséi, mert Vaszhitti haridzsán volt, érinthetetlen az előkelő Kámanita számára. A kaszt törvényei erősebbek voltak, mint ők. Egy idő után el kellett válniuk. Kámanita megnősült, rangjához illő gazdag leányt vett feleségül, egyesítették a vagyont, hajóik úsztak a folyókon, karavánjaik járták az országutakat, palotájukban nyüzsögtek a szolgák és az ágyasok.

Egy napon híre jött, hogy egy Angulimála nevű kegyetlen rablóvezér érkezett a vidékre. Az a terve, hogy megrohanja Kámanita palotáját és mindenét elrabolja. Kámanita fegyverbe szólí-

totta a szolgálait, és ő maga is felfegyverkezve háza lapos tetejéről fürkészte a rablókat, készült a harcra. S az éjszaka első harmadában azon töprengett, hogyan fogja ádáz tusában megvédeni mindazt, ami az övé. Az éjszaka második harmadában az jutott Kámanita eszébe, hogy mi lesz akkor, ha a rablók erősebbek? Mindenétől megfosztják. Semmije sem marad. S megdöbbenésére valami megkönnyebbülésféle kezdett benne felderengeni. Mennyi gondtól, aggodalomtól, kínos napi kötelességtől szabadulna meg! S az éjszaka harmadik harmadában már várta a rablókat. Bárcsak jönne nek, és elhoznák a sok nyűgtől való megszabadulást. De a rablók nem jöttek. Hajnalodott, felkelt a nap. Akkor Kámanita azt kérdezte magától: Miért kellene ehhez rablók? Felkelt, lerakta fegyvereit, hátra sem nézve kiment a palotából, és elindult az úton. Szabad volt.

Most már tudta, mi az, ami nem kell neki, de még nem tudta, mi az, ami kell. Így vándorolt, bolyongott az országban, amikor híreket hallott arról, hogy egy Buddha jött el megint a világba, és tanít. Nyomába eredt tehát. Ámde Buddha is vándorolt, és Kámanita évekig nem tudta megtalálni. Mígnem egyszer Buddha azt mondta az őt kísérő tanítványoknak, hogy egy időre egyedül szeretne maradni. Megbeszélték az újbóli találkozás helyét, és Buddha egyedül ment tovább. Egy falu szélén esteledett rá. Betért az első házba – a fazekas háza volt –, és engedélyt kért, hogy az éjszakát a tornácon tölthesse. Néhány óra múlva odaérkezett Kámanita is. Neki is megengedték, hogy a tornácon éjszakkázzon, elférnek ketten is.

Buddha kérdezgetni kezdte az érkezőt, ki ő, és mi hajtja vándorútra. Kámanita elmesélte történetét, s azt, hogy ő a Buddhát keresi, a tanítványa kíván lenni. Buddha nem mutatkozott be, helyett így szólt:

– Én jól ismerem a Buddha tanításait. Hosszú az éjszaka, elmondom neked.

Buddha tanítani kezdte Kámanitát, de ahogy előrehaladtak a Tanban, úgy lett az új tanítvány egyre szomorúbb. Végül félbeszakította:

– Ne haragudj, de te biztosan rosszul ismered a Tanítást. Az a Buddha, akit én keresek, ilyen szemérmiségeket nem taníthatott.

Buddha elhallgatott. Hajnalra virradva Kámanita útnak eredt, de egy arra rohanó megvadult bika felöklelte és összetaposta őt. Kámanita meghalt a fazekas háza előtt.

Amikor Buddha ezt a történetet elmesélte tanítványainak, nagyon megharagudtak rá. Megkérdezték, tudta-e, hogy Kámanita reggel meghal? Buddha azt felelte: Tudta, hogy ez a Kámanita életének utolsó éjszakája. Ez még kevésbé tetszett a tanítványoknak. Megkérdezték: Miért nem mondta meg Buddha, hogy ő kicsoda? „*Mert nem az ember a fontos, hanem a Tanítás*” – felelte a Megvilágosodott. – S tudja-e, hol van most Kámanita – kérdezték a tanítványok.

– Kámanita a Napnyugati Paradicsomba került, mert igaz ember volt, az igazságot kereste. De vissza kell még térnie a Földre, mert találkozott az igazsággal, és nem kellett neki...

Ez idő alatt pedig Vaszhitti hű maradt szerelméhez. Magányosan élt. Azután ő is hallotta, hogy mindenféle megalakulnak Buddha kolostorai, vonzotta őt a Tanítás, és belépett az egyik kolostorba szerzetesnőnek. Buddhának pedig az volt a szokása, hogy sorbajárta a kolostorokat, és mindenütt időzött egy darabig. Egy napon Vaszhittiékhez is elérkezett, és velük maradt. Vaszhitti szívének minden rajongása, hite, bizalma, lelkesedése Buddhára áradt. Amikor Buddha tovább vándorolt, minden szerzetesnőnek adott egy meditációs mondatot. Amikor Vaszhittihez ért, ránézett és így szólt:

– Minden emberi kapcsolatból szenvedés fakad. Ez a te mondatod, leányom, erre az életre.

Vaszhitti elégedetlen volt a mondatával. A többiek gyönyörű, mély értelmű, titokzatos szövegeket kaptak, ő meg ilyen egyszerűt. Hogyan lehet ezen meditálni? Elhatározta, hogy Buddha után megy, és új mondatot kér tőle. De nem sikerült utolérnie a vándorló Mestert, s mire a közelében jutott, Buddha már halott volt. Magára maradt hát a mondatával: Minden emberi kapcsolatból szenvedés fakad! S mert mégiscsak Buddhától kapta, meditálni kezdett. S ahogy elmélyült benne, úgy tárult fel előtte ennek a mondatnak végtelen mélysége és háttértartománya. Megöregedett, meghalt, és nem ért a meditáció végére. Újra és újra megszületett, sok életet élt le, s még mindig a mondatán gondolkodott. Végül már olyan tökéletes lett Vaszhitti, hogy nem emberként,

hanem égitestként jelent meg a világban, ott fénylett a kozmosz éjszakájában ötmillió évig mély meditációba merülve. S aztán egyszer csak történt valami. A nagy, néma, csillagos világmindenségéből lassan kiformalódott Buddha, az ő imádott Buddhája. Azt kérdezte:

- Elkészültél-e, leányom, a mondatoddal?
 - Uram, azt hiszem, hogy most már elkészültem vele.
 - Örülsz-e, hogy újra találkozunk?
 - Uram, teljesen mindegy...
 - Látom, leányom, hogy tényleg elkészültél a mondatoddal!
- szólt Buddha, és szétfoszlott a semmibe.

KOZMIKUS SZÁMTAN

Átlapozva kétszáz teleírt kéziratoldalt elgondolkoztam azon, hogy vajon sikerült-e elmondanom azt, amit akartam. Mert a lényeg csak ennyi: Mindegy, hogyan gondolkozunk magunkról és a világról. Csak gondolkozunk róla! A látszólag annyira különböző utak végül is összeérnek. A bangalorei kolostorban mutattak nekem egy ősi védantikus szöveget. Nem tudok szankszkritül, ide másolom, ahogy nekem fonetikus átírásban lediktálták.

*Prajapati vai diam agra asit
Tasya vak dvitīya asit
Vag vai Paraman Brahman*

A láma rögtönzött angol fordításában:

*In the Beginning was Prajapati the Brahman
With whom was the Word
And the Word was verily the Supreme Brahman*

Magyarul:

*Kezdetben volt bizony Prádzsapáti
Nála volt az Ige
Az Ige bizony a legfőbb Brahman*

A szanksztrit szöveg egy másik olvasata:

*Kezdetben Prádzsapáti volt a Brahman
Az Ő Igéje a második volt
S az Ige volt a legfőbb Brahman*

Most mellé teszem a János-evangélium kezdő sorait:

*Kezdetben vala az Ige
S az Ige vala Istennél
S Isten vala az Ige.*

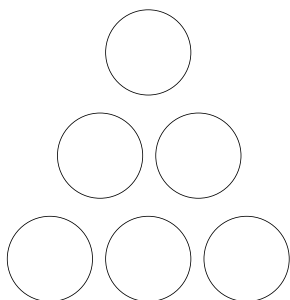
A megismerés útjai összeérnek. Ez az, amit a hinduk olyan pontosan tudnak, s amit megtanulhatnánk tőlük. Puskás Ildikó írja az Istenek táncában:

„... a hindu szíve tetszése (érdekei vagy érzelmei) szerint választja áhítata tárgyául és áldozati tevékenysége alanyául a sok isten valamelyikét, s ahhoz úgy fordul, mint egyetlenhez, aki-ben minden más isten bennefoglaltatik, s teljes odaadása fejében mindent tőle vár viszonzásképpen. A henotheizmus szükségképpen feltételezi a vallási türelmet; az istenvilág hagyományos vagy inkább hagyományozott hierarchiáját ez nem változtatja meg, de az egyén számára mindig saját, szubjektív értékrend érvényesülését teszi lehetővé anélkül, hogy e kettő ellentmondásba kerülne vagy anélkül, hogy bárkire kényszeríteni akarnák ezt a viszonyulást.”

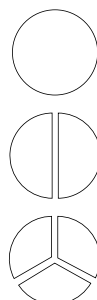
Aki bridzsel, jól tudja, hogy minden licitrendszerben „ki lehet licitálni” a lapot. Az út különböző, az eredmény azonos. Sokféle nyelven el lehet mondani ugyanazt, s értelmetlen azon vitatkozni, hogy mi az asztal „igazi” neve, a *sztol*, a *table* vagy a *Tisch*? Különböző számrendszerekben lehet elvégezni ugyanazt a matematikai műveletet. Mi tízes számrendszerben számolunk, a komputer kettesben, de a végeredményt tekintve jól megvagyunk egymással.

Az indiaiak matematikai gondolkodása filozófiailag és lélektanilag különbözik a miénktől, talán deduktívnak nevezhető a nálunk elterjedt, inkább induktív megértési folyamathoz képest.

Az induktív úton keletkező nyugati számfogalom



A deduktív úton keletkező keleti számfogalom



Bölcséletileg: A legfőbb létező az egy = Brahman. Az étellel (szellemmel) áthatott létező: Átman.

Tehát a kettő = Brahman – Átman. Ennek a megnyilvánulása (Iswára) a három formáját ölti fel, az a Trimurti: Brahma-Visnu-Síva.

Az apokrif legenda szerint néhány farizeus rabbi Krisztust a Szinhedrion előtt azzal az érveléssel védte, hogy mindenkinek joga van az Isten fiának nevezni magát. Hiszen a Sok része az Egynek. A hinduizmus szellemében is mindenki mondhatja: „aham Brahman aszmi” = „én vagyok Brahman”.

De akárhogy gondolkozunk is, a 2×2 mindig és mindenütt négy.

BÚCSÚ

Véget ért a könyv. Az értő Olvasó és a szerző jól tudják, hogy nem igazságkereső úton voltak, hanem egy ősi kultúra embermegértésének gondolati építményében bolyongtak.

E sorok íróját szinte pszichológusi működésének kezdete óta kínozza egy hiányérzet, amit csak egy hasonlattal tud érzékelhetővé tenni. A lélek jelenségeivel foglalkozva úgy érzi, hogy egy olyan nyakláncot tapogat, amelynek egyes gyöngyszemeiről – érzékelés, figyelem, emlékezés, képzelet, gondolkozás, érzelmek, cselekvés – egyre több ismerettel rendelkezünk, de alig tudunk valamit a zsinórról, amire a láncszemek felfűződtek.

Ez a hiányérzet sodorta abba a sokéves vizsgálódó kalandba, amelyről e lapokon dadogva beszámolt. Illetve... töredékeket tudott csak elmondani arról, amit átélt és megismert. A közlések egy része talán zavaros és bizonytalan, akárcsak az a szellemi állapot, amelyen élményei átszűrődtek.

Vajon megragadta-e legalább a végét a zsinórnak? A tudat önmagát észrevevő, önmagára reagáló lehetőségéről lenne szó? Az én-érzésről és az én-tudatról? Ám valóság-e ez vagy illúzió? S ez nemcsak a buddhizmus szemszögéből feltett kérdés. Lewis Thomas világhírű biológus írja: „*Az ember saját, külön bejáratú Énjének egész becses fogalma – az Énnek az a jó öreg, csodálatos, szabad akaratú, szabadon vállalkozó, autonóm, független, izolált szigete – nem más, mint mítosz.*” Buddha ezt már így gondolta két és félezer évvel ezelőtt. Amikor a zsinór után tapogató kéz a semmibe markolt!

Az Indiával való szellemi és fizikai találkozás alapvető jelentőségű lett az életemben. Ettől lettem – belső azonosulásomat tekintve véglegesen „nyugati”. Annyira tudatosan és vállaltan nyugati, hogy az már szinte keleti mentalitás.

Ezek után mit mondhat az ember önmagának és annak a társának, akiben fellobban a világ és az ember megismerésének és megértésének időtlen nyugtalansága? Annak az embernek, aki nem elégszik meg zárt gondolkodási rendszerek dogmaival és a megválaszolatlan kérdések gyötrelmei előtt nem menekül sem fanatizmusba, sem lemondó közönybe? Talán meg kellene fogadnunk Buddha nehéz tanácsát:

*Legyetek Ánanda önmagatok fénye;
a menedéket leljétek fel önmagatokban
idegen menedék nélkül.*

666

A sátán a XXI. században

Modern ezoterikus tanítások
a gonoszról és a sötét szurdokáról

*„Én, akit felrúghat a ló,
S a földből éppen csak kilátszom,
Nem ember szívének való
Nagy kénok késeivel játszom.”*

(József Attila)

SZABÁLYOS ELŐSZÓ

Éppen 12 évvel ezelőtt elhatároztam, hogy írok egy Ördög-könyvet. A könyv írása közben infarktust kaptam. Majdnem otthagytam a fogam. Megrémültem, és félredobtam a kéziratot, amely hála Istennek azóta elveszett. Hiszek-e tehát az Ördögben? Az érzelmeim tartanak tőle. Az értelmem tagadja. A tudatom számára viszont egyre gyanúsabb, hogy igenis van valamiféle gyorsan erősödő gonosz sugárzás a világban.

Azután még valami: Röstelkedve be kell vallani, hogy egy ördög érdekesebb, mint egy angyal. A bűn mindig érdekesebb a jónál. A rendetlenség a rendnél, a zezzugos tér a sima modernségénél, a homály az áttekinthető világosságnál, a kuckó a szobánál. Tessék csak megkérdezni a gyerekeket.

Mint író, sok jogos szemrehányást kaptam azért, hogy gondolatok tömegét vetem fel anélkül, hogy kifejteném őket, és hogy nagyon gyorsan váltom a témákat, és ezzel az olvasót egyfajta szellemi éhezésre ítélem. Ez tudatos alkotási módszer. Ibseni szavakkal szólva én is kérdezni akarok valamit az olvasóimtól, netán a társadalomtól, de semmiképpen nincs szándékomban véleményt sugallni.

2001 nyarán elkapott egy máig tisztázatlan okú betegség, amibe kis híján belehaltam. 2002. január harmadikán a fürdőkádban Szergej O. Prokofjev sátántanulmányát olvastam, amikor halálos izgalom fogott el. Egyszerre megtudtam, eljött az ideje, hogy megírjam az én Ördög-könyvemet. Nyögve kiugrottam a kádból, és amúgy vizesen a géphez ültem. Leírtam a címet. Akkor hirtelen halálfélelem tört rám. A Sátán egyszer már figyelmeztetett. De most dacossá váltam. Eleget éltem, a halhatatlan istenek szorgalmasan megmutatták nekem a világot, amelybe megtestesültem a karmám vagy csak szüleim véletlen mámora következményeként. Hát öljön meg a Fekete Úr, ha erre érdemesnek tart a születő könyv miatt. Sőt ez legyen a jel: Ha megöl, hiszek benne. Ha nem,

legalább megszabadultam egy téves rögeszmétől, vagy annyit megtudtam, hogy ne hencegjek valakiséggemmel, szellemi jelentéktelenségem nem vonja magára e nagyúr figyelmét.

Ezért egy jelszó nevében ütöttem le az első billentyűket:
Csak azért is!

Popper Péter

A ZSIDÓ-KERESZTÉNY SÁTÁN BEMUTATKOZIK

1. A KÍGYÓ AJÁNDÉKA ÉS AZ ANGYALBUKÁS

Ő volt a legokosabb az állatok között. *„Bizony nem haltok meg! Hanem tudja az Isten, hogy amely napon ejéndetek abból, megnyilatkoznak a ti szeméitek, és olyanokká lesztek, mint az Isten: jónak és rossznak tudói.”* Ilyen ravasz érveléssel győzte meg Évát és Ádámot, hogy egyenek a tiltott gyümölcsből.

A kígyó nem kevesebbet állít, mint hogy Isten nem akar erkölcsi tudatot adni az embernek. Mert Istent éppen az erkölcsi tudat emeli az ember fölé. Ha lesz erkölcs, ő maga is Istenné válik.

A kígyó csábításának lényege: váljatok Istenné! Az ember tehát a kígyótól kapta az intellektus fényét, a tudatot és az erkölcsi világrendet.

Arról azonban nem esik szó, hogy a kígyó lenne a Sátán. Mégis annak tartjuk, de ez a bibliai szöveg utólagos értelmezéséből fakad. Végül is a kígyó impulzusa a szembeszállás volt Istennel, az engedetlenség, a tagadás. Am viszonya az emberhez kétértelmű. Vajon az értelem, a tudat ajándék vagy átok-e? A kiemelkedés az állati létszintről kárhozatos-e? A „bűnbeesés” előtti ember erkölcsi tudat híján miben különbözött a paradicsom állataitól? Isten őt a saját képmására teremtette? Valóban? A szellem fénye nélkül? Miféle Isten ez, és miféle ez az ember?

Csírájában itt lappang az a kérdés, amibe belesápad még a hitetlen is: Isten, aki vitathatatlanul a legnagyobb Erő a Kozmoszban, az egyedüli, aki teremteni képes, valóban tökéletes-e? S ha tökéletes, miért van szüksége Teremtésre? A Teremtés vajon nem a tökéletesség kiterjesztése-e, amikor éppen a teremtett lény engedetlensége hozza létre az erkölcsi világrendet, az akarat szabadságát és az intelligenciát? Mindezzel nem Isten és világa válik-e tö-

kéletesebbé? Vagy csak a világa, s maga Isten kívül van minden erkölcsi korláton és kötelezettségen, Istennek nincsenek normái, Isten esetében nincs értelme szabad akaratról beszélni, mert ő maga a szabadság, Istent nem lehet okosnak, intelligensnek nevezni, mert ő maga a szellem. Ám, ha így van, mit kapott mindebből az ember? Mit jelent valójában a „saját képmására”? Magyarán: Ha Istennek nincs akarata, mert akarata maga a megvalósulás, nincs erkölcse, mert Istent nem korlátozhatja semmi sem, nincs intellektusa, mert ő maga a kozmikus intelligencia, akkor a saját képmására teremtett ember valóban csak az Éden egyik okos állatkája lehetett.

Nem lehetséges-e, hogy a kígyó – Isten bosszúságára – helyreigazítja a teremtés szűkmarkúságát, az embert valóban Isten képmásává, egyben riválisává teszi. S az embert, további ajándékként ráébreszti az akarat szabadságára. Lehet engedetlen is. Íme a kígyó sátáni műve.

A későbbiekben ezért lesz a kígyó-sátán neve Lucifer, a Fényhozó. Örök bűne az isteni szellemi fény átjátszása az embernek. Halálos bűn, az ember, aki fejlődésében most már elindulhat az Istenné válás felé, halálbüntetést kap. Csakhogy Krisztus is arra biztatja az embert, hogy váljon Istenné: legyetek tökéletesek, mert a ti Atyátok is tökéletes. Két szájából hangzik el ugyanaz. Vajon mi fontosabb: amit mond valaki, vagy az, aki mondja?

Lucifertől kapja tehát az ember az intellektust, az erkölcsi tudatot és az akarat szabadságának felismerését. Ő hozza a szellemi fényt az ember világába. S vajon nem azonos-e Prométheusszal, aki az égi tüzet lopta le az embereknek? S ezért a Kaukázus szikláihoz láncolva tépdési máját a keselyű. A halhatatlan istenek tudták, hogy a máj érzéketlen a fájdalomra. Prométheusz sorsa büntetés és irgalom is egyben. Kettős értelmű, mint minden, ami az istenektől ered. Az emberfölöttiek igenje mindig nemet, áldása mindig átkot is jelent. „*Mert választott edényem ő nekem, hogy az én nevemet hordozza népek, királyok és Izrael fiai előtt. És én majd megmutatom neki, hogy mennyit kell az én nevemért szenvednie!*” – mondja az Úr Pálról.

A zsidó rituáléban amikor arra a részre kerül sor, amikor Isten szövetséget köt velük és kiválasztott népévé teszi őket, héber helyett arameus nyelven olvassák fel a szöveget a Tórából, hogy az

angyalok, akik csak héberül értenek, nehogy még féltékenyebbek legyenek.

A keresztény ezotéria is tud arról, hogy az angyalok – Michael főangyal kivételével – elleneztek egy állat-isten keverék lény, az ember teremtését. Sérelmezték annak a feltételezését, hogy az isteni hierarchikus rend velük együtt, ám az ember nélkül nem tökéletes. Egy részük ezért nem volt hajlandó – a teremtés új lényének üdvözléseképp – leborulni az ember előtt. Sőt ez az angyali rosszallás kísérte volna Krisztus megtestesülését is. Krisztus elhagyta őket, amikor alászállt az emberek világába s maga is emberré lett.

Mindebből magyarázható, hogy Lucifer csak a földi életben tevékenykedik sátáni kísértőként. Sőt ő az érzelmek és indulatok, a szenvedélyek kísértője, a „forró” Sátán. S miután Jób könyvének a tanúsága szerint az „isten fiai” közé tartozik, kísértése szinte „edzőpartner” jellegű, annak örül, ha kudarcot vall. Lucifer tehát nem kísért az intellektus, az értelem, a tudat szféráiban, mert ez az ő ajándéka az emberiségnek. Lehet, hogy áldozatos ajándék? Lehet, hogy Lucifer lemondott a saját szellemi fényének egy részéről, és azt adta át az embereknek? S más lényre bízta a hideg racionalitás csábítását? Sőt egyes misztikusok azt tartják, hogy Lucifer az ember halála után a szellemi szférában már mint a lélek segítője működik.

Persze a fejezet felvillanó gondolatai, hitei és kétségei a sátáni okoskodás részei is lehetnek. Amint a régi mondás figyelmeztet: *Az ördög mindig tud idézni a Bibliából, ha szüksége van rá!*

2. JÓB PRÓBATÉTELE ÉS AZ ISTENI IGAZSÁGOSSÁG

„És eljövének az Istenek fiai, hogy udvaroljanak az Úr előtt, és a Sátán is eljöve közöttük.”

Van az Ószövetségnek néhány írása, amelyeknek szinte érthetetlen a kanonizálása. Elsősorban az *Énekek Éneke*, *A Prédikátor Könyve* és a *Jób Könyve* hordoz nehéz problémákat, ha kinyilatkoztatott szövegeknek tekintjük őket. Az *Énekek Éneke* dús erotikája keserves kínok közepette még felfogható a vallásos extázis szimbolikus megnyilvánulásának. A Prédikátor életbölcseletté ér-

lelt keserősége, kiábrándultsága és pesszimizmusa már szokatlan szellemi pozíciót képvisel a Biblia iratai között. Itt nem az isteni büntetés miatti kesergésről van szó, hanem a lét önmagában vett értelmetlenségéről, „hiábavalóságáról”. Amit pedig az ember és az állat haláláról, lelkünk további sorsáról mond, az a zsidó és a keresztény vallás szempontjából pogány abszurdítás.

„Az ember fiainak vége hasonló az oktan állatok végéhez és egyenlő végük van azoknak: amint meghal az egyik, úgy meghal a másik is és ugyanazon egy lélek van mindenkiben. És az embernek nagyobb méltósága nincs az oktan állatoknál, mert minden hiábavalóság.

Mindenik ugyanazon egy helyre megy, mindenik a porból való és mindenik porrá lesz.

Vajon kicsoda vette észébe, az ember lelkét, hogy felmegy-e, és az oktan állat lelkét, hogy a föld alá megy-e?”

Ez már nem a szkeptikus, de mindig istenfélő Salamon király hangja. Valaki belesuttogott a vallomásába.

Am, minket most Jób drámája érdekel. Ez a Jób egy nagycsaládos, dúsgazdag, boldog ember, hívő, sőt vallásos, mégsem bigott, hanem – mint nehéz óráiban kiderül – megőrizte belső szabadságát, a józan mérlegelés képességét. Mindezen túl nem különösebben érdekes lélek. A történet kezdetén még sejteni sem lehet róla, hogy mennyire tud túlnőni gazdagemberi hétköznapiságán, hogy valóban méltó legyen arra az érthetetlen megaláztatásra és szenvedésre, ami felháborítóan igazságtalanul osztályrésze lett. Jób felnő Isten vitapartnerévé.

Jób történetéről az évszázadok folyamán sok száz kötetnyi tanulmányt, fejtegetést, magyarázatot írtak össze. Mert Jób egy spirituális botrány hőse. Ennek ellenére valószínűleg azért kanonizálták ezt az iratot, mert a Szentírásban először Jób könyvében olvasható, hogy a Sátán létezik. Itt íratik le először a név: Sátán. S azt is megtudhatjuk, hogy a Sátán tagja az Úr udvartartásának. Isten egyik fia.

„És eljövének az Isten fiai, hogy udvaroljanak az Úr előtt. És a Sátán is eljőve közöttük.”

A történet: keserűségében Isten és a Sátán fogadnak, hogy vajon sikerül-e Jóbot eltántorítani az Úrtól. Az Úr a Sátán kezébe adja Jób családját és minden vagyonát, majd magát Jóbot is az éle-

te kivételével. Jób hosszú ideig hűséges marad, annak ellenére, hogy családja elpusztul, vagyona elvész, és ellenségei diadalt aratnak felette. Amikor ő maga undorító fekélybetegségében kapargatja magát egy szemétdombon, megátkozta Istent, és még a napot is, amelyen megszületett.

Akkor eljön három barátja, s beszédekkel mondanak Isten védelmére és igazolására. Jóbot alázatra és bűnbánatra intik. Elmondják, hogy Isten mindig jóságos, igazságos, és csak a bűnt bünteti, a bűnösnek okoz szenvedést. Fel kell tételeznünk szeretetét az ember iránt akkor is, ha nem értjük cselekedeteit és cselekedeteinek mozzatórugóit. Ám Jób hajthatatlan, ami ártatlanságát illeti. Őt igazságtalanul sújtja az Úr.

Akkor beleavatkozik vitájukba az Isten. A Teremtés hatalmas művével igazolja mindenhatóságát. Jób földig hajol az Úr előtt, belátja saját jelentéktelenségét és azt, hogy nem szállhat vitába e lenyűgöző kozmikus Erővel. A Úr százszorosan visszaadja Jóbnak, amit elvett tőle.

Isten mindentudó. Emberi dolgokban a Sátán is az. Akkor mi ez a fogadás, aminek mindketten tudják a végét, és csak a tisztességes emberre zúdítanak vele mérhetetlen szenvedést?

C. G. Jung *Válasz Jób könyvére* című munkájában döbbenetes pszichológiai értelmezéshez jut el.

Az Úristen és Jób polémiájában Jób bizonyul intelligensebbnek, és csakis ő áll erkölcsi alapokon. Isten minden érve abban merül ki, hogy ő irdatlan hatalmú teremtő erő, hegyeket formált és határt szabott a tengernek, hatalmas állatokat – ceteket, vízilovat, krokodilt – hozott létre. Jób megretten ettől az erőfitogtatástól, érzi annak pusztító hatalmát is, felismeri, hogy halálos veszélyben van. Ezért meghódol előtte. Isten viszont az őt dicsőítő barátok ellen fordul:

„Haragom felgerjéd ellened és két barátod ellen, mert nem szóltatok felőlem igazán, mint az én szolgám Jób.” És: *„Áldozatok magatokért égőáldozatot, Jób pedig az én szolgám, imádkozzék érettetek, mert csak az ő személyére tekintek, hogy retteneteset ne cselekedjem veletek, mivelhogy nem szóltatok felőlem igazán, mint az én szolgám, Jób.”*

Kétszer hangzik el a „nem szóltatok igazán”. Hiszen csak annyit mondtak, hogy Isten igazságos, jóságos, ámbár tetteinek oka

sokszor kifürkészhetetlen vagy emberi ésszel felfoghatatlan. Isten tehát – emberi mérték szerint – nem ilyen, emberi ésszel nem megítélhető, és ami a legfontosabb, kívül van az erkölcsi világrenden. Igaz, erre más bibliai szövegekben is figyelmeztet. „*Adok, akinek adok, elveszek, akitől elveszek.*”

Jung szerint Jób és az Isten vitájából kiderül, hogy az Isten kívül maradt az erkölcsi világrenden – „*Ő a világ tere, de a világ nem az ő tere*” – s az ember az évezredek során túlfejlődte őt. Meg kell testesülnie, emberré kell válnia, hogy behozza erkölcsi elmaradását és a pusztá teremtő erő helyett valóban kozmikus intelligenciává váljon. Ezért Krisztus története, a golgotai misztérium Jób könyvével kezdődik.

Jób könyve mindenesetre tanúságot tesz arról, hogy Istent nem szabad antropomorfizálni, mert sem Isten, sem a Sátán nem ítéltető meg emberi mértékek szerint. Az alapvető teológiai kérdés, amit Jób könyve feszeget, a „megfizetés”. A bibliai szövegekből kitűnik, hogy tarthatatlan az ősi naiv álláspont, miszerint a jó és a rossz még itt a Földön megkapja jutalmát vagy büntetését. Bonyolult kérdések: felel-e az egyén a közösség bűnéért? És fordítva, a kollektívum az egyén határátlépéséért? Felelősek-e egyének egymásért?

Mіндеzen kívül a Sátán szórványosan meg-megjelenik a Bibliában, főként a próféták könyveiben. Van, ahol vádolja az embert, másutt ő mint az anyagi kar tagja vállalkozik az ember félrevezetésére. Az Újszövetségben eredménytelenül kísérti Jézust. Krisztust azzal vádolják, hogy Belzebub segítségével úzi el a kisebb ördögöket. Felbukkan János Jelenéseiben, amiről nem lehet pontosan tudni, hogy egy világméretű apokalipszist mond-e el, vagy egy emberi lélek halál utáni vízióiról számol-e be a köztes létben. Mindezzel együtt a Sátán nem főszereplője a kinyilatkoztatásnak.

3. IRODALMI SÁTÁN-PORTRÉK

*„Én rajtam jutsz a kinnal telt hazába,
Én rajtam át oda, hol nincs vigasság,
Rajtam a kárhozott nép városába.*

*Nagy Alkotóm vezette az igazság,
Isten hatalma emelt égi kénnyel,
Az ős Szeretet és a fő Okosság.*

*Én nem vagyok egykorú semmi lénnel,
Csupán örökkel. S én örökkön állok.
Ki itt belépsz, hagyj fel minden reménnyel.”*

Danténál az alvilág sok ezer ördögének nincsen arca, nincsen jellege, még a Főördögnek sem. Tevékenységükben van valami nagyipari közöny, személytelenség. Ez az attitűd tér vissza a 20. század sátánkommandóinak magatartásában, a gulágörök, a Waffen SS, a GPU – NKVD, az ÁVH és hasonló intézmények kínzó tevékenységében. Az áldozatok pontosan érezhették, hogy nem személyes indulattól fűtött bakóval állnak szemben – mint ahogy az inkvizíció esetében sem –, hanem egy hideg hóhérral, akinek mindegy, hogy virágoskertet rajzol-e, süteményt készít vagy emberi szemeket nyom ki, körmöket tép le.

Jelleme a kapunak van és az Alvilág teremtményének. Ám a Poklot nem a Sátán teremtette, hanem az Isten. Hányadik napon is? Avagy a teremtésnek erről az epizódjáról megfeledezett a Genézis? Az isteni hatalom önkénye, valami emberi szeretet és okosság hozta létre, ami a halandó ember megélésében éppúgy lehet gyűlölet és ostoba bosszúvágy is. A pokol megfosztottság Isten látásától, ezt jelenti a „külső sötétségre vettetés”. Ez az eltaszítás tulajdonképpen beleegyezés: Ha életedben nem akartál látni engem, nem akartál tudomást venni rólam, hát ne láss engem haláloed után sem.

„– *Ki vagy tehát?*
– *Az Erő része mely,*
– *Örökké rosszra tör,*
– *S mindig jót mivel.”*

Mefisztó mutatkozik így be Faustnak. *Goethe* nyilvánvalóan sokat tudott ezekről a dolgokról.

Ez a Lucifer seregéhez tartozó Mefisztó, amikor Faust végül is elbukik, szinte gyászbeszédet tart felette. (Az egyezés az volt,

hogy ha a megfiatalodott Faust, végigjárva a Kis és Nagy Világot olyan csábításnak esik áldozatául, hogy meg akarja állítani az időt, akkor Faust lelke az övé.)

*„Ha egyszer így szólnék a perchez:
Oly szép vagy, ó, maradj velem,
Te engem akkor láncra verhetsz,
S nem kell nekem több kegyelem.
Halálharangom megkondulhat,
Szolgám ne légy többé te már,
A mutató akkor lehullhat
Az óra áll. Időm lejár.”*

S amikor Faust életében – öregen és betegen! – mégis elkövetkezik ez a pillanat, a győztes Mefisztó szinte sajnálkozva mondja áldozatának immár öntudatlan teste felett.

*„Öröm s mámor közt szilárd maradt
A mindenséget meghódítani vágyva,
S jött egy sivár, rossz, üres pillanat,
S szegény ittfogni éppen azt kívánta.”*

Ez a sátán szerette volna Faustot?

Madách Luciferje Isten titkos, majd nyílt ellenpontja, aki az anyagi világ, az ember teremtésének hatására leplezi le magát: Ő a „tagadás ősi szelleme”. A mindentudó Isten – nyilvánvalóan csak a drámai hatás kedvéért – meglepődik egyik főangyalának lázadásán, és megátkozza őt. Ám az olvasó megdöbbenésére azt is elismeri, hogy tettestársa a teremtésben:

*„Te anyagot szültél, én tért nyerek,
az élet mellett ott van a halál,
a boldogságnál a lehangolás,
fény és árnyék, kétség és remény.
Ott állok látod, hol Te mindenütt,
S ki így ismerlek még hódoljak-e?”*

S amikor Lucifer részt követel magának az anyagi világból – „Együtt teremtünk, osztályrészemet követelem!” – elismeri ennek jogosságát:

*„Tekints a Földre.
Az Éden fái közt e két sudár fát a kellő közepén
Megátkozom, aztán tiéd legyen.”*

A Jó és a Rossz Tudásának és az Örök Életnek a fája tehát a Sátáné. Gyümölcse ezért tiltott az embernek. A megkísértés során a Sátán a magáéból ad. Íme Luciferus, a fényhozó ajándéka.

Lucifer Isten teremtett világának megdöntésére esküszik.

*„Fukar kezekkel mérsz, de hisz nagyúr vagy,
S egy talpalatnyi föld elég nekem,
Hol a tagadás lábát megveti,
Világodat meg fogja dönteni!”*

Mikor győz Lucifer lázadása? Nyilvánvalóan akkor, ha az egyedül létező két embert az öngyilkosságba kergeti. Nyíltan ez a célja, amikor látomásban megmutatja nekik az emberiség jövőjét, sorsának – amit történelemnek neveznek – iszonyú végét. És mégis, a nagy Sátán varázslata már a kezdet kezdetén megbicsaklik.

*„Legyen. Bűbáját bocsátok reátok,
és a jövőnek végeig beláttok,
termékeny álmok képei alatt.
De hogyha látjátok, mi dőre a cél,
Mi súlyos a harc, melybe utatok ér,
Hogy a csatától meg ne fussatok,
Egére egy kicsiny sugárt adok,
Mely biztatand, hogy csalfa tünemény
Egész látás. S e sugár a remény.”*

Miért ad Lucifer reményt az embernek? Miért dönti romba már az induláskor saját rettentő művét?

Dosztojevszkij ördöge egy undorító kispolgár, aki a földre húzza, a hétköznapi élet mocsarába süllyeszti az embert. A szabadulást, a

felszárnyalást csak úgy érheti el, ha kilép az erkölcsi világrendből. Innét fakadnak a Karamazovok gyötrelmei és Raszkolnyikov bűne és bűnhődése.

A nagy kérdés Iván és Zoszima sztarec beszélgetésekor hangzik el. Nincs Isten! – mondja Iván. S ha nincs Isten, akkor mindent lehet! Ám Zoszima nem lelkesedik az így elnyert szabadság lehetőségein, hanem eliszonyodik egy korlátokat nem ismerő világon.

Később Iván és testvére, a szerzetes Aljosa találkozásakor ez a gondolat kiteljesedik. Iván engedményt tesz. Mondjuk, hogy van Isten, de lásd, mit tesznek a teremtményei. És Aljosa elé tárja mindazt a szörnyűséget, amit nap mint nap elkövet az ember, napi gonoszságaitól kisgyerekek legyilkolásáig. Mit kell csinálni az ilyen emberekkel? – teszi fel a kérdést. S a szelíd Aljosa halkán azt feleli: Meg kell ölni őket. Iván pedig kijelenti, hogy ha Isten engedelmével mindez megtörténhet a világban, akkor ő visszaadja a belépőjegyét a mennyek országába.

A két egymástól elszakadt testvér beszélgetésének a mindent feloldó szintézise egy legenda nyomán formálódik ki.

Az inkvizíció idején történt, hogy Jézus újra megjelent a Földön. Azt tette, amit másfélezer évvel azelőtt, vigasztalt, tanított, beszélt a mennyek országáról, a szellem szabadságáról és a megváltásról. És az emberek újra köré gyűltek, hallgatták és erőt merítettek a szavaiból, és a lábához borultak, éppen úgy, mint annak idején. S éppen úgy, mint annak idején, egy napon érte jöttek a poroszlók, letartóztatták, az inkvizíció bírósága elé állították, és mint eretneket halálra ítélték.

A kivégzését megelőző éjszakán börtönében meglátogatta őt a Nagy Inkvizítor. S íme, kiderült, hogy egyetlenként ő felismerte benne a visszatért Krisztust. S szólt: Miért rombolod össze mindazt, amit másfélezer év alatt fölépítettünk? Miért semmisíted meg Egyházad művét? Te megváltást ígérsz, de az embereknek kenyér kell. Te szabadságot ígérsz, de az embereknek erős és kemény hatalom kell, aminek árnyékában biztonságban érezhetik magukat. Miért műveled mindezt?

Ám Jézus nem felel, hanem mosolyogva nézi a Nagy Inkvizítort, aki feláll, és kinyitja a börtön ajtaját. Jézus odahajol hozzá, megcsókolja, és eltűnik.

Ezt a legendát meséli el Iván öccsének, és halálos izgalomban várja, hogy mit szól hozzá az ifjú szerzetes. Aljosa hallgat, mosolyogva nézi Ivánt, azután odahajol hozzá, szájon csókolja és elmegy.

Thomas Mann filozófus ördöge a művész kísértője. Arról van szó, hogy az ultratechnizált és a székepszisig, az agnosztikus szolipszizmusig racionalizált kultúrában elakad az alkotás lehetősége. A kreatív válság a művész hétköznapi életézésévé válik. Útkeresése a primitívek irányában zsákutcának bizonyul. A szürrealizmus és az absztrakció lehetőségei gyorsan kiapadnak és sablonná válnak.

És mindezzel mihez kezd a művész? Horizontját egyre inkább elborítja a kétségbeesés, a hiábavaló élet fenyegető lehetősége. Ebben a lelkiállapotában apellál az alvilági hatalmakra, s akár a pokol tüzével olvasztja szét a hideg valóság jégtakaróját, hogy szabad vízhez, levegőhöz és legfőképp áttöréshez jusson a pályatársak alkotói keserűségén.

Ez a sátán a bizalom megteremtése érdekében a középkori német egyetemek ódon és megdohosodott levegőjét árasztja. Ám folytonosan levedlik róla ez a szerep. És előbukkan alóla a strici, a förtelmes hímdög, a modern idők „mindent lehet, csak legyen erőd hozzá” vállvonogatóan cinikus politikusa. Időt ad el neki, „huszonnégy végtelen évet”. Ha betartja a „szíved pedig hideg legyen”, vagyis a nem szerethetsz senkit előírását, az alkotás soha nem sejtett extázisához és el nem képzelt lehetőségeihez juttatja.

Ennek az ördögnek az elmondása alapján eddig nem sejtett módon tárul fel a pokol. *Thomas Mannt* már a *Tonio Kröger* óta izgatta az alkotás folyamata. Kissé vulgarizálva álláspontját lehetetlennek tartotta az élmény nélküli, kizárólag önmagából táplálkozó, egyedül a művész fantáziájára támaszkodó alkotást. Az élmény forrósága viszont minden alkotói kompozíciót, sűrítést lehetetlenné tesz. A kreatív folyamat tehát így épül fel: Először az átélés forró extázisa, mint a későbbi mű nyersanyaga, majd az élménytől való eltávolodás, az anyag kihűlése és formálhatóvá válása követi egymást.

Ennek alapján az ördög *Leverkühn* zeneszerző számára „ismerősnek” nevezte a poklot. A pokolban csak a kibírhatatlanul hideg és az elviselhetetlenül forró között lehet választani. Az egyik-

ből mindig édennek tűnik a másik. A művész már az alkotás folyamatából ismeri ezt a két végpontot. A pokol nem más, mint ördögi felfokozása ennek a helyzetnek, nevezetesen az örök reménykedő és kétségbeeső rohangászásának jég és tűz között.

Bulgakov Wolandja, a Sötétség Fejedelme a regény legrokonszenvesebb és legintelligensebb alakja. Keserű és depressziós ördög, de imponáló nagyúri méltósággal az. Ez az ördög egyszerre van jelen a kétezer évvel ezelőtti golgotai misztériumokban és Szovjet-Oroszországban. Jézus idején a júdeai római titkosszolgálat parancsnoka, Pilátus szövetségese, Jézusért kitervelt bosszújának végrehajtója, Keriothi Júdás meggyilkolásának szervezője. *Bulgakov* regényébe ugyanis egy új, teljesen eredeti evangélium van „beleaprítva”, ami annak idején még VI. Pál pápa tetszését is kivívta. Oroszországban már csak szemlélődik. Elnézi a bürokráciától, ateizmustól, lakáshiánytól meggyötört moszkvaiakat, ahogy az „új világban” is felszínre tör belőlük minden régi és örök emberi sajátosság. S az ördög közönye egyszer csak múlandó és buta epizóddá zsugorítja a szocializmus „nagy társadalmi kísérletét”.

4. A NÉGY FŐÖRDÖG

Lucifer, Ahriman, Asura, Sorath – íme a négy sátánvezér. *Lucifer*-ről bőven szóltunk az eddigiekben, ezért most csak összefoglaljuk a legfontosabb jellemzőit:

– Isten fia, tagja annak az emberközpontú világnak, amit Naprendszernek vagy Krisztus-kozmosznak is neveznek.

– Áldozatos sátán, aki az intellektust ajándékozza az emberiségnek, lemondva saját szellemi fényének egy részéről.

– Ő a „forró sátán”, az érzelmek, az indulatok, a szenvedélyek kísértője. Saját ajándékában, az intellektusban nem fejt ki sátáni hatást.

– Az erkölcsi világrend szempontjából tulajdonképpen az ember „edzőpartnere”. Annak örül, ha kísértésével kudarcot vall.

– Csak a földi életben képviseli a Gonoszt.

A halál után az ember segítőjeként találkozhat vele.

Ahriman neve az óperzsa vallási kultusból származik. Ő Ormuzd (*Ahura Mazda*), a világoság istenének sötét ellenpontja.

– A kereszténység szempontjából a Krisztus-kozmoszba betörő idegen lény.

– Ő a „hideg ördög”, aki az intellektusban kísért, a földhözragadt racionalizmus reprezentánsa.

– Ugyanakkor ő az Antikrisztus, aki a jóslatok szerint a 21. században megtestesül, emberi alakban is megjelenik a Földön. Krisztust imitáló tevékenysége lesz az emberiség egyik legnagyobb kísértése.

– *Ahriman* hatalma óriási, de teremteni nem tud.

Ezért egyéni vagy kollektív csábítással, kísértéssel, csodatevéssel stb. lelkeket akar szerezni magának. Ez tevékenységének igazi mozgatója.

Asura sátán és követői csak a 20. században jönnek közel a Földhöz és az emberhez.

– Ők az akarat kísértői. Tehát csak a teljesen érett szuverén Én-nel rendelkező ember lehet a partnerük. Az infantilis, hisztériás, a toporzékoló vak akarat nem érdekli az Asurákat.

– Az Asurák terrénuma a tudatos elszántság, a célja felé kérelhetetlenül törekvő szívósság, a semmiféle érzelem, a belátás, humánus erkölcsi meggondolás, fenyegetés által el nem tántorítható aktivitás, egyszerűen a megszállottság.

– Az Asurák impulzálják a nagy kollektív politikai megmozdulásokat, a rasszista „népharag” tömeges megnyilvánulásait, mindent, ami tömeges fanatizmus, megszállott gyűlölet és pusztítási akarat.

Sorath erejét még csak most kezdjük érezni.

– Őt a földből kiemelkedő, tízszarvú szörnyként szokták ábrázolni. Távol-Keleten Szu Vu Kung, a Tökéletes Állat a neve, akinek legendáját Szabó Lőrinc is feldolgozta.

– *Sorath* a mások kínjában, szenvedésében, öncélú testi és lelki gyötetésében leli örömét. Igazi szadisztikus, részvétlen, minden együttérzésre képtelen szellemi lény.

– A jóslatok szerint a Káli Júga (sötét kor) végén eluralkodik a Földön, vezére lesz az apokaliptikus pusztulásnak.

Szabó Lőrinc verse, a Szu Vu Kung lázadása azt mondja el, hogy amikor a Tökéletes Állatnak teljes lett az uralma a Földön, a mennyei trónt is magának követelte. Az istenek Buddhát bízták meg, hogy tárgyaljon vele. Buddha megígéri neki a trónt, ha egyetlen ugrással kijut a tenyeréből a világ végére, ahol őt oszlop tartja a semmiben a menny boltozatát.

*„mutasd meg, hogy ki bírsz-e törni innen,
túljutsz-e rajtam, – itt a tenyerem:
ha bukfenced kivisz belőle, nyertél,
ha nem, te fogsz engedni énnekem.”*

Szu Vu Kung egy ugrással átszáguld a csillagmillárdokon, és a világ végén terem.

*„és csakugyan felírta a középső
oszlopra: »Itt járt Szun Vu Kung király«,
s mert a szükség rájött, egy másik oszlop
tövébe még egyebet is csinált”*

S amikor a világ végéről visszaérve diadalittasan a mennyei trónt követelte, Buddha felemelte a kezét.

*„Azt hiszed, ki tudtál szökni kezemből?
Nézz ide, nézd középső ujjamat:
»Itt járt Szun Vu kung...« – Itt van; ezt te írtad,
s nézd piszkod, itt a hüvelykem alatt!”*

Igen, Sorathnak nem sikerült túljutnia Buddhán. Talán még senkinek sem sikerült. Mindenesetre Buddha 1000 évre egy hegyet tesz fölébe. Ám most elkezdődött a harmadik évezred. Sorath fogásának ezer éve letelt.

ÚJMÓDI KÍSÉRTÉSEK A VÁLTOZÓ VILÁGBAN

1. A SÁTÁNKOMMANDÓK ALKONYA

Hosszú történelmi időn keresztül az emberiséget megrázó nagy ördögi tetteket zárt egységekbe szervezett csoportok követték el. Halállégiók, a libériai Párducemberek, az indiai Thugok, (Fojtogatók), az Inkvizíció, a Fekete Százak, a GPU, az NKVD, a Gestapo, a Nyilaskeresztesek, az ÁVH, a Securitate és társaik, különböző hangzatos néven ma is működő terrrorszervezetek, sátános szekták stb. Ugyanilyen kollektív erőként jelenhet meg egy agreszív párt, egy militáns egyház is.

A kollektív kegyetlenség felülmúlta az egyénit. Ennek megvannak a pontosan meghatározható csoportdinamikai okai: a lebomló személyiséghatárok, az Én felváltódása a Mivel, indukált indulati feszültségek, csökkent intellektuális kontrollfunkciók stb. Egyszóval mindaz, amit a köznyelv csordaszellemnek, a csorda által nyújtott biztonságnak nevez.

A sátáni erőknek szociális tömbökben való megjelenése pánikot és ugyancsak indukált félelmet tud ugyan kelteni, de egyben egyszerűbbé is teszi a sátáni felismerését és az ellene való küzdelmet. A választóvonal éles: Mondd meg, hogy hová tartozol, és megmondom, ki vagy. Első pillanatban tudni lehet, hogy ki tisztességes ember, ki pedig nem.

Ma egyre inkább egyénivé válnak a kísértő erők, és szétszóródnak a közélet mindennapjaiba. A sötétség szellemei teleszórják az emberek világát én nélküli álemberekkel, spirituális robotokkal. Majdnem olyanok, mint egy igazi ember, de az önmaga és a világ viszonyát szabályozó individuális Én helyett valamilyen csoport-én, egy „Mi” identitás által közvetített cselekvési kényszer mozgatja őket.

Külsőleg is felismerhetők, már csak azért is, mert én nélküli állapotukból következően imádják a hovatartozásukat feltüntető

cégjelzéseket, az egyenruhát, a jelvényt, a karszalagot, az uniformizált hajviseletet, a tetoválást. Alkatilag böhöm nagy, kidolgozott test, szinte túl súlyosnak tűnik rajtuk az anyag, lomha mozgás, merev, üres tekintet, ami „túlnéz” az emberen, valamit örökké rágó, daráló száj, párnás, mancsszerű kéz.

Nincs önálló létük, életcéljuk, mindig valamilyen erőszakos hatalom vagy mindig a közösség érdekeire és erejére hivatkozó mozgalom szolgálatában állnak.

A Sátán tehát mellettünk ül a trolibuszon, lehet, hogy ő az életünket megkeserítő köztisztviselő, a fölényeskedő orvos, a gányoló szerelő, a cinikus politikus és az Égtől eltávolító pap, a mulató kidobó embere és a szigorú erkölcsöt prédikáló szektaguru, a gyerekeket megalázó tanár vagy valamelyik csábító szexbomba és mindenkit büntudatosná tevő nagymama, buzigyúló vagy más előítéleteket hirdető ifjú. A lényeg a személyes megkísértés, a bennünk megbújó sötétség – düh, gyűlölködés, részvétlenség, félelem, parazita önzés, pusztító agresszivitás – előhívása. Vagyis e sátánfiak nem önmagukban veszélyesek, hanem megszólítják, provokálják, cselekvésre biztatják személyes ördögüket. Mit is mond a régi középkori szerzetesima?

*„Ne gondoljátok szerelmes feleim,
Hogy a Sátán kívülről közelít felénk,
S mi azt mondhatjuk neki: Apage! Távozz!
Mert a sátán mibennünk lakozik.
S mi nem tehetünk ellene mást,
Mint hogy jó szorosán megöleljük.”*

Hogyan lehet úgy megölelni a Sátánt, hogy ne tudjon bennünk mocorogni? Gyűlölettel semmi esetre sem, mert a gyűlölet maga is sátáni. Talán szigorú, de mégis elnéző szeretettel, mint Isten rakoncátlan gyereket, akinek azért helye van a családi asztalnál.

Az individuális kísértésnek két fajtája egyre gyakrabban érint meg minket. Az egyik: találkozás az „energiavámpírokkal”. Olyan emberekkel, akik észrevétlenül leszívják mások energiáját. Az ember beszélget velük, együtt dolgoznak vagy csak egymás társaságában vannak, s egyszerre csak valami halálos fáradtság keríti hatalmába az embert, szinte alig tudja vonzolni magát.

A másik típus állandóan valami feladatot ad, el nem intézett ügyekre emlékeztet, kínzó lelkifurdalást idéz elő. Akkor elégedett, ha valaki állandóan rohan, ügyeinek restanciája miatt szenved. Látszólag ő az eleven lelkiismeret. De az így meghajszolt ember sohasem azt csinálja, ami az igazi dolga lenne, hanem örökké pótcselekvésekkel tölti ki az idejét. Pilinszky Jánosnak van egy tanulmánya a restségnek erről a sajátos formájáról, a mindig nyüzsgő emberről, aki úgy kerüli ki életének valódi feladatait, hogy mindig mással van elfoglalva.

2. INTRAPSZICHIKUS HARC A SAJÁT SÖTÉTSÉGÜNKKEL

A modern ember énefejlődésével intézményesen állt szemben a fasizmus, a bolsevizmus, a jezsuitizmus és a globalizáció. A fasizmus mint a mániás megszállottságig fokozott rasszizmus, a Grál-legendából ellopott „vér és rög” mítoszt fordította az ellenkezőjére. Már nem az elakadt reinkarnációs folyamat újraindításáról, az anyag rabságába esett lelkek felszabadításáról volt szó, amikor Krisztus vére elvegyült a földdel, hanem egy rasszista ideológiáról, a germán „übermenschről” és a többi rabszolgaságra szánt népről. A bolsevizmus és a jezsuitizmus – vallástalan és vallásos burokban – visszaforgatná a történelem és az emberi fejlődés kerekét a 14. századig, amikor a lelkek fölötti hatalom gyakorlása, a gyámkodás és az irányítás volt napirenden. A mai globalizáció pedig a siettetés ördögének szolgálatában áll. Az ének olyan fejlettségi szintjét tételezi fel, amelyik már a szabad, szuverén, önkéntes társulásokat tartja a társadalmi élet megoldásainak. Erre azonban még csak az elkövetkező jövőben érik meg az ember. Ezt az egykor szükségszerűen bekövetkező eseményt – Sz. O. Prokofjev szellemes meghatározása szerint – idő előtt egy „materialista karikatúrával” helyettesítik.

A sátániként értékelt szervezetek, csoportosulások, mozgalmak elleni küzdelem viszonylag egyszerű volt. A világosság és a sötétség közötti törésvonalak világosak és határozottak. A személyes kapcsolatokban jelentkező kísértések mindezt elrejtik. Érzelmi viszonyulások, rokonszenvek és ellenszenvek, erotikus vonzódások, érzelmotivációk, az egyes személyiségek belső ellent-

mondásai, imponáló karaktervonásai vagy averziót keltő viselkedése takarja, és nehezen kibogozhatóvá teszi a lényegét: végső soron hová tartozol, milyen urat szolgálsz?

Éppen ezért a „fehér” ezoterikus iskolák képviselői nem győzik hangsúlyozni, hogy be kell fejezni a „marannus” életet, a búvópatakszerűen rejtőzködő szellemi hitvallást, minden mimikrizést, kétértelmű magatartást. Eljött az ideje annak, hogy mindenkinek nyíltan kell vállalnia meggyőződését, hitét, azt, hogy kikhez tartozik, milyen eszmét szolgál.

A Sátán elleni küzdelem pedig bevetül saját személyiségünkbe. Nincs szükség nagy társadalmi mozgalmakra, demonstrációkra. A világosság és a sötétség harca egyszemélyessé vált. A bennünk levő sötétséggel, gyűlölettel és agresszív indulatokkal, bosszúvágygal, nyereszkedési hajlammal, a hatalom áhításával, érzelem nélküli szexussal, durvasággal, más emberek megalázásával kell felvonnunk a harcot. S minden kis győzelem, ha úrrá tudunk lenni negatív motívumaink bármelyikén, a Sátán veresége az emberek világában, ahová Michael arkangyal által letaszított.

Sz. O. Prokofjev írja:

„Tehát a fő különbség a Gonosz jelenlegi formái és a 20. század tragikus történelméből már ismertek között a következő: Míg korábban mind a bolsevistáknak, mind a nemzeti szocialistáknak egy óriási államgépezet hatalmára, jól szervezett propagandára, a legapróbb részletekig kidolgozott ideológiára, olykor egy egész álvallásra volt szükségük ahhoz, hogy az embert a gonoszra csábítsák, kiirtsák lelkiismeretét és erkölcsi érzékét, addig ma a legradikálisabb gonosz közvetlenül, minden külső eszköz nélkül be tud hatolni az emberbe, le tudja igazni, olyan vak eszközzé tudja tenni, akinek nincs lelkiismerete, se erkölcsi érzéke, se meggyőződése.

Ebből következően az emberek nem téves meggyőződésből vagy ideológiából, se önzésből, kéjsóvárságból vagy egyéni vágyak kielégítésére követik el rémtetteiket, hanem a gonoszságot egyszerűen a Gonosz kedvéért teszik, értelmetlenül, ésszerű vagy érzelmi okok nélkül, megmagyarázhatatlanul. Az ilyen gonosz tettek normális értelemben felfoghatatlanok, bonyolult pszichológiai elméletekkel se megfejthetők, és a jelenlegi civilizáció eszközeivel nem is lehet kiiktatni ezeket, mert forrásai nem ebben, hanem az ember alatti világban erednek. Ez látható a leghatalmasabb, technikailag legjobban felszerelt ország tehetetlenségé-

gének példáján a terrorizmussal szemben, azaz egy démonok által szállt személlyel szemben.

A nemzeti szocializmus a háború következtében bukott el, a bolsevizmus a teljes gazdasági csőd következtében, ezzel szemben a terrorizmust – ahogy azt a ma ellene folytatott küzdelem mutatja – nem lehet az eddig ismert eszközökkel legyőzni, hanem kizárólag szellemi eszközökkel.”

3. AZ ÉN INTEGRITÁSÁNAK A VÉDELME

Örökké visszatérő figyelmeztetés: A Sátán nem tud teremteni! A „finom kreatúrát” tehát el kell csábítania, el kell rabolnia, tévútra kell vezetnie ahhoz, hogy hatalma legyen felette. Ismételten idézem a híres koant, a mester reggeli beszélgetését önmagával.

„– Mester, ébren vagy?

– Ébren vagyok.

– Jól figyelsz?

– Igyekszem jól figyelni.

– Vigyázz, hogy tévútra ne csaljanak.

– Vigyázni fogok.”

Ez a figyelő éberség a sátáni erők legnagyobb ellensége. Az emberi lélek tudatossága képes egyedül áttörni a kísértések gomolygó sötéttségét, a Gonosznak mindenfelől felvillanó zavaros fényeit nemcsak az életben, hanem a halálban, pontosabban a „köztes létben” is. A „Bar Do”-ban vándorló lélek körül különféle színű éles fények ragyognak fel, olyan élesek és tiszták, hogy szinte elviselhetetlenül fáj beléjük nézni, feléjük menni, menekülésre készítenek. S mellettük megnyugtatóan zavaros, simogatóan hívogató fények is megjelennek: „tarts felém, nálam megpihenhetsz a fájdalomtól”. Ezek a kísértők fényei. A megnyugtató zavaros fények rossz születések felé csábítanak.

És ugyanígy van a földi életben is. A szellem, a „Szigorúság Birodalmának” a közelsége mindig fájdalmas, az igazság sokszor elviselhetetlenül gyötrelmes. A sátáni pihenést ígér, erőfeszítés nélküli megismerést, de mindig hordoz magában valami zavaros-

ságot, bizonytalanságot, valamit, amivel a tudatos értelem szintjére fejlődött lélek nem tud mit kezdeni.

S ezzel elérkeztünk a Világosság és a Sötétség küzdelmének valódi tétjéhez, az úgynevezett „tudati lélek” szintjére jutott Énhez. Ezt az Ént kell tönkretennie a sátáni erőknek ahhoz, hogy egy emberi lélek birtokába jussanak.

A rombolás az Ént (C. G. Jung fogalmával a Selfet) körülvevő perszonális burkok elpusztításával kezdődik. A Persona hordozza mindazt, ami a nevelés, szoktatás, tanulás, modellkövetés során a Self köré épült. Minden külvilági hatás a Persona szűrőjén keresztül jut el az Énhez, és az Én is csak a Personán keresztül tud megnyilvánulni.

Tág értelemben egy emberi Ént körülvevő legelső burok a teste.

„– *Testem, szegény,
te vagy a teremtő edény,
aki egykor kimerítettél
a semmiből és segítettél,
hogy legyek a sok én közt én is Én.*”
(Szabó Lőrinc: Testem)

Az emberi test sajátosan sátáni tönkretevője az alkohol, a drog, minden idegméreg, ami közvetlenül hat a lelkiállapotra, s elsősorban a tudatot homályosítja el. Kosztolányi Marcus Aureliusának ítélezését –

„– *Ez van. Ez nincsen.
Ez itt az igazság. Ez itt a hazugság.*”

– illúziókkal, kemikáliák által előidézett látomásokkal, művileg létrehozott tudatzavarral, elmebajhoz hasonló lelkiállapottal helyettesíti. Ezeknek a tudati machinációknak nagy lehet a vonzereje, az izgalma, a titokzatossága, a romantikája, s nem utolsósorban az olcsó megszerezhetősége. Ez az elárulása József Attila programjának, a túllépés „e mai kocsmán”, de az értelem megkekulésével ez a Sátán igazi győzelme.

A szervezet életerőit, azt, amit az indiaiak pránának, a misztikusok étertestnek neveznek, a kritikátlan szexuális szabadosság, a nemiség túlhajtása, a polgárjogot kapott perverziók támadják.

A vágyak és érzelmek asztrális világát pedig az erőszak kultusza deformálja. A mások kínja, szenvedése mint örömszerzés az ember alatti világokból tör fel.

Mindennek a lényege az Én védő rétegeinek a szétzilálása, ami az Ént egy idő után közvetlenül támadóvá teszi.

További kérdésként felmerül, hogy a kísértő hatások miképpen befolyásolják az ember különböző tudatállapotait. Az éber, racionális tudat kikapcsolásáról, kontrollfunkciójának a meggyengítéséről már szóltunk. Az idegmérgek használatának további következménye az ember belökése egy határozott regresszióba, vagyis fejlődésében már túlhaladott tudatállapotok felelevenítése. Az emberiség mai fejlődési szakaszában hétféle tudatállapotot különböztetünk meg.

Atma = intuitív tudat, eljövendő, a megismerő és a megismert teljes azonosulása

Buddhi = inspiratív tudat, eljövendő, hangzószerű, előcsírája a zene

Manasz = imaginatív tudat, eljövendő, képszerű, előcsírája a képzőművészet

Éber racionális = ma domináns tudatállapot, fogalma az Énre vonatkoztatva

Álomtudat = ma elsősorban az érzelmi világra vonatkozik, képszerű

Mélyalvás-tudat = ma a vegetatív működések nagy részére vonatkozik

Haláltudat = ma a szervezet molekuláris és elemi részecskéinek mozgására vonatkozik.

A kísértés mint regressziós hatás azt eleveníti fel, ami fejlődésileg túlhaladott, tehát elsősorban az álomtudatot. A Manasz már képszerű, az álomtudat pedig még képszerű. Ősi rítusok, szertartások, zene sodorják visszafelé a rideg és vulgáris racionalitástól megcsömörlött embert az egykor élő szükséges, de ma már az Ént gyengítő tudatállapotokba, kollektív mámorokba.

A Manasz-tudat kifejlődését már gyermekkortól torzítják a virtuális hatások, a mozi, a tévé, a reklám, a képi világ komputeri-
záltsága. Mindez a „kész” és sablonos hatás a saját alkotó imaginá-
ció kialakulását gátolja.

A Buddhi fejlődése szempontjából a kábító zenei hangerő és
a mechanikus ritmika problematikus.

Az Atma-állapot visszariad a másik ember szinte kizárólagos-
an erotikus tárgyként való kezelésétől, a pornográfiától, a nemi-
ség, a nemi vágyak szublimáció nélküli kultuszától.

Ám mindez az aggodalom azt is eredményezi, hogy a mo-
dern ezoterika egyre jobban elszakad a társadalmi valóságtól, va-
lamely elefántcsont torony lakójává lesz, és ezzel egyre jobban elide-
geníti magától az embereket, és ő maga is egyre jobban elide-
genedik a reális világtól. Híveinek többsége menekülő ember lesz,
akik az élet küzdelmeiben vereséget szenvedtek, és a világtól való
elfordulásukban találják meg biztonságukat. Ez újabb ág a sátáni
diadalkoszorúban. A modern ezoterika útja tehát két szakadék kö-
zött kanyarog: belezuhanhat a modern élet kísértéstömegébe,
vagy életidegen, „holdvilágfaló” ideológiává torzul.

Mint ahogyan gyakran előfordul a másik sátáni csel is: ördög
küzd ördög ellen, például a rasszizmus a bolsevizmus ellen, a fa-
sizmus a globalizáció ellen. Lehet választani!

A SÁTÁN GENEALÓGIÁJA

1. EMBER FELETTI HIERARCHIÁK

Isten és ember között kilenc transzcendens hierarchia szférája terül el. Ezek a következők:

Az Isten birodalma

Első hármás rend (A teljes Kozmosz teremtő szellemei)

Szeráfok – *A szeretet szellemei*

Kerubok – *A harmónia szellemei*

Trónok – *Az akarat szellemei*

Második hármás rend (A természeti erők szellemei)

Kyriotes – *A bölcsesség szellemei*

Dynamis – *A mozgás szellemei*

Exusias – *Formaszellemek*

Harmadik hármás rend (Lélek szellemei)

Archék – *Történelmi korszellemek*

Arkangyalok – *Népszellemek*

Angyalok – *Egyénhez rendelt kísérek*

Emberek világa

Ma egyedül a lélek szellemei képesek közvetlenül beavatkozni az emberek életébe, külső és belső történéseibe. Egy angyal természetesen nem abban a primitív értelemben „órangyal”, hogy a részeg embert elrántja a közeledő motorbicikli elől. De rá van bízva egy emberi lélek, akit ezer éveken keresztül kísér nemcsak földi életében, de halála és újabb születése között is. Sugallatokat, meg-

érzéseket küld neki, erőket a kísértések leküzdéséhez, ezzel próbálja befolyásolni döntéseit. Amikor egy idővel halála után már homályosul a tudata és „belealszik” a szellemi világba, ő építi fel helyette a jövőendő életének karmáját.

Az arkangyal népszellem. Ő képviseli például a magyarság, a franciaság, a zsidóság, a görögség stb. szellemi lényegét, karakterét és főként karmáját. A nép, a nemzet sorsának formálásában, a behatoló sátáni erőkkel való megküzdésben az arkangyalnak elsődleges szerepe van. Igyekszik minél több embert eljuttatni oda, hogy ismerje fel és vállalja a nép sorsát, karmikus feladatait.

Az arché egy meghatározott történelmi korszak szellemi impulzusainak forrása. Egy ilyen történelmi periódus kb. 350 esztendeig tart. A legutóbbi váltás – az ezoteria tanítása szerint – a 19. század utolsó harmadában következett be, amikor Michael lett a korszak impulzátora. Rövid idő alatt feltűnővé vált a 20. század polarizáltsága, harcosága a nagyon fehér és a nagyon sötét között, életritmusának felgyorsulása. Visszafelé számolva, kb. az 1500-as évek eleje és az 1870 közötti periódus jelent szellemi értelemben egy történelmi korszakot, előtte 1150 körüli kezdettel az 1400-as évek végéig érezhető közös szellemi hatás. Vagyis az újkor és a reneszánsz sajátos atmoszférájáról van szó.

Természetesen az ember felé áramló hatások kérdése nem ilyen egyszerű és mechanikus. Miután ma kizárólag a lélek szellemi képesek közvetlenül „megszólítani” az embert, más, magasabb hierarchiák kénytelenek az ő közvetítésüket igénybe venni. Így működnek a magasabb szellemi hierarchiákhoz tartozó sátáni erők is. Lucifer önteltséget és gőgöt, Ahrimán hazugságot és félelmet, Asur embergyűlöletet és kegyetlenséget sugároz a lélekszellemeken keresztül.

A második hármast a természetszellemekek alkotják. Minden természeti erő működésében ők tevékenykednek. Ők állnak a nagy felfedezések, a természettudományok hatalmas arányú fejlődése, az atomenergia felhasználása vagy akár az orvoslás eredményei mögött. A rajtuk keresztül megnyilvánuló sátáni tett a természeti katasztrófa, a földrengés, a vulkánkitörés, az árvíz, az aszály vagy a pusztítóan nedves időjárás. Ők az emberiséget megtámadó új meg új betegségek életellenes szellemei. Működésük a jelenben egyre inkább apokaliptikus jelleget ölt. Tevékenységük-

nek mégisncsen olyan értelemben morális jellege, mint a harmadik rend kísértéseinek.

Végül az első hármas rend kozmikus szellemei teremtő erők, akiknek hatása túlmegy a mi kozmoszunkon, a Naprendszeren. Működési terük az egész Galaktika, sőt a galaktikák. Isten rajtuk keresztül teremt új meg új világokat és semmisít meg régieket. Ahogy Szabó Lőrinc írja kedvese halálakor:

*„Valami ős 'Legyen,'
A 'Ne legyen' mondta ki!”*

Teológiai – pontosabban angelológiai – szempontból kétféle ismeret is rögzült. Az egyik álláspont szerint az égi hierarchiák a Teremtéskor megkapták végleges formájukat és lényegüket. Ez nem változik. A másik felfogás azt vallja, hogy a hierarchiák éppen úgy fejlődési utat járó lények, mint az emberek, csak fejlődésük korábban kezdődött, így mára magasabb szintre jutottak el.

A modern ember talán idegenkedik ettől a szinte „katonai” hierarchiától, amibe az emberfeletti lények szerveződnek. Spirituális tisztek, főtisztek, tábornokok? Jaj, csak igaza ne legyen Hermes Trismegistosnak az ő smaragd táblácskájával: „Ami lent van, ugyanaz, mint ami fent van. Boldog, aki ezt megérti!” Hát akkor minek élünk?

2. MITŐL ÖRDÖG AZ ÖRDÖG?

A mennyei hierarchiák fejlődésének elmélete több Föld-inkarnációról tud. A Földnek ezeket a megtestesüléseit Föld-eonoknak nevezik. Az első eon idején az ember testileg még csak hőenergia volt és ásványi (halott) tudattal rendelkezett... A következő eonban érte el a növényi fokot, majd a harmadikban az állatot. Ám individuális énnel rendelkező emberré csak a negyedik eon idején, tehát e jelenlegi Föld-inkarnációs korszakban vált.

Ugyanilyen fejlődési lépcsőfokokat jártak be a hierarchikus lények. Az angyalok – akik egy hierarchikus fokkal állnak az ember felett – a harmadik Föld-eon idején – amikor az ember még fejlődésének állati szintjén állt – már elérték az emberfokot, s a mai

arkangyalok álltak angyalfokon, és a mai archék arkangyalok voltak. A különböző fejlettségű lényeknek ez a szinkronfejlődése végig törvényszerű.

Azonban mindhárom hierarchiában akadtak olyan lények, akik nem járták be az „isteni világterv” útját, hanem fejlődésükben lemaradtak. Ők – átkerülve a következő eonba, arra alkalmatlan körülmények között igyekeztek visszamaradásukat pótolni, s ezáltal destruktív erőkké váltak. Ezt a történést nevezik angyalbukásnak. Ők lettek az új Föld-eonok sátánjai.

A hozzáférhető ezoterikus irodalomban e visszamaradás okát mély hallgatás veszi körül. Plancki értelmezésben – miszerint a piszoknak nincs saját entitása, hanem minden piszok, ami nincs a maga helyén – e hierarchikus lények gonoszsága abban van, hogy nem a maguk idején és helyén fejtik ki hatásukat. Ettől a ponttól kezdve a sátánológia egyre zűrzavarosabbá és ellentmondásosabbá válik. Van ez a verzió. Él a legenda az angyalok ellenszenvéről az új állat-isten keverék lényvel szemben. Szó esik morális edzőpartnerségről, ámde arról is, hogy némely sátánok idegen kozmoszokból törnek be hozzánk lélekrabló hadjáratra. Ismételten hangsúlyozom azt az álláspontot, amely szerint az első és a második világháború nem volt benne az emberiség karmájában, milliók pusztulása nem volt karmikus halál.

Van tehát kozmoszunknak saját istenfia ördöge, szinte barátunk, erkölcsi edzőpartnerünk. Vannak idegen világokból betörő szellemi hatalmak, akik nálunk sátánok, saját közegükben ki tudja miféleképp, miféle szolgálatra használják a megszerzett lelkeket. S végül támad az ember alatti világból feltörő esszenciális Gonosz, a tizszarvúnak ábrázolt Tökéletes Állat.

Tulajdonképpen a Gonosz Erők valódi mozgatóiról, céljairól alig lehet tudni valamit. Nevek villódnak – Antikrisztus, a Bárány ellensége, a Sötétség Fejedelme – jósolják, hogy Ahrimán e század elején megtestesül, méghozzá angolszász nyelvterületen, s tőle származik majd az emberiség legnagyobb megkísértése, ő az Antikrisztus.

A titokzatos Sátánok. Hiszünk Krisztusnak, ezért naponta könyörgünk, hogy megszabadulhassunk a kísértésektől és a Gonosztól. De nem tudjuk, hogy milyen lenne a világ, ha a kísértések elhallgatnának és a Gonosz örökre eltávozna belőle. Miféle csend bontaná ki fölénk a szárnyait?

A SÁTÁN HÉTKÖZNAAPJAI

1. AZ ÖRDÖG A SZERELEMBEN

„És monda Isten: Teremtsünk embert a mi képünkre és hasonlatosságunkra: és uralkodjék a tenger halain, az ég madarain, a barbakokon, mind az egész földön, és a földön csúszó mászó mindenféle állatokon.

Teremté tehát Isten az embert az ő képerre, Isten képerre teremté őt: férfiúvá és asszonnyá teremté őket.

És megáldá Isten őket és monda nekik Isten: *Szaporodjatok és sokasodjatok, és töltsétek be a földet és hajtsátok birodalmatok alá: és uralkodjatok a tenger halain, az ég madarain, és a földön csúszó mászó mindenféle állatokon.*”

(Gen.1.26,27,28.)

Íme, a boldog kezdet. Az ember ura lett az egész teremtett világnak, minden élőlénynek, kivéve a másik embert. Az ember nem kapott hatalmat senkifia másik ember felett. Ember nem uralkodhat emberen.

S ezzel eljutottunk a Sátán legfőbb szerelmi kísértéséhez. Sajnos, az emberi szívekben nincs felírva a jelmondat: *Az ember nem tulajdon!* A Sátán ezt kihasználja. Márai Sándor *Az igazi* című regényében a házassági szenvedéseit meggyónó nőnek azt mondja a pap: „*Lányom, te nagy bünt akarsz elkövetni. Birtokolni akarsz egy emberi lelket.*” A férje lelkéről van szó. „*Nem tudtam, hogy ez bűn*” – válaszolja az asszony dideregve.

Szerelemben, bármilyen férfi-női, szülő-gyerek kapcsolatban, a barátságban, mester és tanítvány viszonylatában aligha lehet nagyobb bünt elkövetni annál, mint ha valaki hatalmat kovácsol maga számára az erotikus hatásból, a világ jobb megértéséből, titkok tudásából, szépségből, okosságból, szuggesztivitásból, illetve

a másik gyengeségéből, gátlásosságából, csökkentértékűségi érzéséből, alázatából, rajongásából, biztonságkereséséből.

Szülők, tanítók, próféták, beavatottak, kurvák, színészek, mindenféle művész, varázsló és mágikus macskajancsi: térdre! Melyiktek maradt tiszta ettől a büntől?

Hol van az a szerelmes, aki nem hirdette örök törvényként a másiknak, hogy „nélkülem nem lehet örömd”?

Fiatalkoromban egyszer őrült féltékenység gyötört. A Mester rám kiáltott: „*Bolond vagy? Az a szegény nő ötven év múlva halott! S te ezt a kis örömet irigyled tőle?*”

Világosodik lassacskán az elméd. A Sátán gyűlöli a szabadságot! Minden szabadságot gyűlöl, csak az alávetettséget, a függőséget, a rabszolgaságot kedveli. A szabad, az egyenrangú, a szimmetrikus kapcsolatokat is gyűlöli. Diadalmas uralkodókat szeret és földön vonagló letiportakat. A Sátán Ottó, aki térdre hull Melinda előtt, aki a szeme közé néz: „*Szembe szem és kézbe kéz. Így szokta minálunk a szerelmes. Aki itt letérdel, az vagy imádkozik, vagy ámit.*”

A Prédikátor Salamon írja: „*És találtam egy dolgot, mely keservesb a halálnál. Tudniillik az olyan asszonyt, akinek a szíve olyan, mint a tőr és a háló, a kezei pedig olyanok, mint a kötelek. Aki Isten előtt kedves, megszabadul attól, a hamis pedig megfogattatik attól.*”

Hát, ide jutottunk. Nézd meg, mennyire vagy szabad kapcsolataidban, nézd meg magad és partneredet, úr-e, szolga-e, imádkozik, ámit vagy szeret, vagy csak éppen veled van, ahogy Arthur Miller bókkolt Marylin Monroe-nak: „*Nem akart semmit, nem kérdezt semmit, egyszer csak mellettem volt, egyszerűen csak volt, mint egy macska, vagy egy fa.*” Nem kapott még nő ennél nagyobb dicséretet a Földön.

A szerelmi kapcsolatban tehát a birtoklás igényének felfokozása az egyik sátáni hatás. De nem kerülhetjük ki a személyesség és a személytelenség kérdését sem mint a kapcsolatot formáló erőt. A szexuális fejlődés valószínűleg azt az utat járja, hogy kezdetben az erotikus helyzetek – pl. egy nő levetkőzése, egy meztelen mell vagy fenék, egy kidolgozott férfitest, felmeredt fallosz megpillantása, szeretkező emberpárokról készült filmek stb. – váltják ki a vágyat, korbácsolják fel a libidót. Másodlagos jelentőségű vagy teljesen el is hanyagolható, hogy kinek a testéről van szó. Az érett sze-

mélyiség szerelme személynek szól. Elsősorban annak a teste erotizálja, akihez érzelmi kötés fűzi. Számára a személytelen szex még unalmas is lehet.

A sátáni hatás igyekszik eltolni a szexualitást a személytelenég irányába. A nemiséghez nem kell lélek, csak nemi szerv. A testiség kizárólagos uralmát hirdeti az ember felett. A szexusból kizárólagos testi örömszerzés válik: „csináljuk, mert jó!” – mindegy kivel, milyen körülmények között, akár a másik akarata ellenére is. Már régen nincsen szó semmilyen lelki harmóniáról, szeretetről, gyöngédségről, a szó bibliai értelmében vett „megismerésről”.

A szerelmi kapcsolatokban Sorath is megjelenik. A szerelemben, mint extatikus állapotban, később az érzelmileg hűvösebb együttélésben a maximális egocentrizmus összetalálkozhat a maximális érzelmi kiszolgáltatottsággal. És ekkor nemcsak a nagy „látványos” szenvedésekre – pl. a féltékenységre – kell gondolnunk, hanem arra is, amit „finoman cizellált családi pokolnak” nevezhetnénk.

A féltékenység forrása nyilvánvalóan a bizalmatlanság. Ezért az alaptalan féltékenység önmagában sértő és megalázó. Azonban mindkét fél számára megalázó, mert a bizalmatlanságból akkor fejlődnek ki a kínzó féltékenységi fantáziák – a másik elképzelése erotikus helyzetekben –, ha valakit csökkentértékűségi érzések is gyötörnek. Vagyis meg van győződve arról, hogy vesztes minden rivalizációs helyzetben, a rivális jobb, izgalmasabb, több örömet ad, mint ő. A féltékeny ember az előre feltételezett vereségét siratja.

Az együttélés során az egyik fél mindig kiszolgáltatottabbá lesz, mint a másik. Az, aki jobban szeret, az, akinek fontosabb a család összetartása, az, akinek rosszabb a szociális beágyazódása. Mindezzel akár durván, akár mosolyogva vissza lehet élni. A visszaélés a partner rákényszerítése számára elviselhetetlen kompromisszumokra.

Maga a szexuális kapcsolat is lehetőséget ad a partner megalázására. Különösen a férfiak között nem ritka az olyan ember, aki magában az aktusban valamiféle győzelmet lát a partnere felett. A szexuális aktus könnyen válhat a fölényérzet, a legyőzés, az erotikus tárgyként való használat eszközévé. Stefan Zweig érdekes tanulmányban hasonlította össze a Don Juan és a Casanova típusú nőhódítót. Don Juan nőgyűlölő, fél a nőktől, és mindenáron

főlénybe akar kerülni velük szemben. Számára a győzelem elégtétel, diadal, ha egy nő lefekszik vele. A szex a bosszúállás eszköze. Casanova a legkoszosabb cselédlányra is rá tud álmodni valami nagyszerűt. Mindegy, hogy meddig – órákig, napokig, évekig – él ez a fantázia, de ő beleszeret saját képzeletének tárgyába. A nő pedig megérzi, hogy ilyen szépnek soha senki sem fogja őt látni egész eljövendő életében. Don Juan rabló, Casanova ajándékozó. Don Juan sátáni, Casanova emberi.

Ambár Simon Tamás, a fiatalon önként a másvilágra távozott költő egyetlen jelentős műve egy verses dráma Don Juanról. Barátai tiltakoztak, amikor megtudták, hogy min dolgozik, mondván, hogy Don Juan története tisztára rágott csont, már nincs róla mit megírni. De ő jobban tudta.

Ferdinánd és Izabella országlása idején a madridi gettóban haldoklik egy öreg zsidó orvos. Beavatja fiát élete nagy titkába. Még az antiszemita hullám előtt ő az arisztokrácia orvosa volt. Egy titkos liezonjából született egy fia, a közismert heccmester, Don Juan. „Úgy hasonlítotok egymásra, mint egyik tojás a másikra.” Egy napon híre jár, hogy Don Juan vízbe fulladt. Féltestvére kiszökik a gettóból és utánajár, hogy igaz-e a hír vagy megint valami ostoba tréfáról van-e szó. A hír igaz. Vásárol egy arisztokrata öltözéket, és megjelenik a palotában. „Élek! Becsaptalak titeket.” S belőle lesz az a Don Juan, aki irodalmi művek hőse. Bosszút áll minden megaláztatásáért, diadalt arat a nőkön, felszarvazza a férjeket, tombol az élet csúcán. Ám, évek múltán egyszer csak kap egy fülest, hogy éjszaka pogrom lesz a madridi gettóban. És azon az éjszakán titokban viszsztatér vérei, a zsidók közé, és elesik a katonák kardcsapásai alatt.

2. AZ ÖRDÖG A POLITIKÁBAN

Machiavelli A fejedelem című művében elvégezte a munka dandárját. Bebizonyította, hogy a politika sui generis sátáni ügy: sátáni eszközök alkalmazása sátáni célok elérése érdekében. Ugyanis minden hatalom sátáni, ami nem Istentől eredeztetett. Az Istentől eredeztetett hatalomnak viszont nincs szüksége ármányra, gyilkolásra, hazugságok tömegére. Az ármánykodó politika maga tesz bizonyosságot sátáni eredetéről.

Talán új sátáni elemnek tekinthető a politikában a tisztességes látszatok félrelökése. Már nincs rájuk szükség. Ilyenkor látszik, hogy az álszentség, a mimikri tulajdonképpen pozitív érték: a gazember tisztelgése az erkölcsi világrend előtt, amikor azt a látszatot próbálja kelteni, hogy ő is oda tartozik. A korszerű politika nyíltan gengszterek küzdőtere. Egy évszázad alatt a világ kriminalizálódott. Tiszteletreméltó, polgári pártokhoz tartozó, szocialista, liberális, konzervatív vagy éppen kereszténydemokrata elveket valló államférfiakról derült ki, hogy gyilkosságokat szerveznek, maffiózók, sőt keresztapák és milliárdokkal korrumpálhatók. A kormány szintű bűnözés ma már tudományos kutatás tárgya.

S ha már a világ kriminalizálódását említettük, a gazdaságot minden szinten mélyen átszövi a korrupció és a maffiaszerű bűnszövetségek hálózata.

Ennek megfelelően épült be a szervezett bűnözés a bűnüldözésbe, a rendőrség és az igazságszolgáltatás struktúrájába, nem beszélve a kriminalitásban érdekelt politikai hatalom befolyásáról. A bírói függetlenség ma már óvodások mesekönyvébe való. Persze a keresztapák állandóan hivatkoznak rá. Eközben – azonos törvényi tényállás alapján diametrálisan ellentétes ítéletek születnek első- és másodfokon.

A polgárnak végül nem marad más választása, minthogy áldozattá váljék vagy maga is kriminalizálódjon.

Kriminalizálódott a kultúra, a könyvkiadás, a filmipar, a színház, ahol mindenütt a gazdasági és politikai hatalom befolyása és ízlése érvényesül. Jól példázzák ezt honi filmgyártásunk elképesztő áron előállított „hazafias” filmjei, a Nemzeti Színház kálváriája vagy Az ember tragédiájának hiperteknizált előadása, ahol a csillogó műszaki újdonságok tömegében összekötő szöveggé silányultak Madách sorai. A negyvenöt-szörös színészi gázsí, a műszakiak fejenként félmilliósi tiszteletdíjának aranyözönében megsemmisült a művészek és segítőinek becsülete. A szappanoperák, a horrorok, a thrillerek, krimik és akciófilmek előntik a médiát, ponyva- és lektúrtársaik a könyvkiadást.

Nem véletlen a lehanyagló klasszikus polgári kultúra utóvédjeinek – akik közé távolról sem tartoznak a jól kereső autókalkat-rész-kereskedők és más vállalkozó társaik – kétségbeesett és hiába-való tiltakozása a globalizáció ellen.

A politikai sátánosság új vonása tehát a nyíltság, az erkölcsi nihil cinikusnak tűnő vállalása, olyan mértékű manipuláció a hagyományos értékekkel, amit a megdöbbenet polgár pofátlanságnak érez.

A sátáninak a politikában mindig az önkényuralom biztosít nagy teret. A diktátorok legtöbbször demokratikusan kerülnek hatalomra, majd a hatalom legális és illegális lehetőségeit mozgósítva gondoskodnak arról, hogy a demokratikus jogok soha többé ne érvényesülhessenek a választások során.

A modern kor sátáni manővere általában abban áll, hogy éppen hagyják a társadalom demokratikus intézményeit, látszólag minden rendben van, azonban az ország sorsát eldöntő gazdasági és politikai intézkedések a demokratikus intézményeken kívül, azok felett születnek meg, számukra csak a jóváhagyás marad meg. Ezt nevezik kancelláriakormányzásnak, ami előfutára egy valódi diktatúrának.

3. AZ ÖRDÖG A SZERZÉS-BIRTOKLÁS ÖSZTÖNKÖRÉBEN

Az ösztönök dichotomikus felosztása hagyományosnak mondható. Önfenntartás és fajfenntartás. Vagy Freud zseniális felfedezése alapján Eros és Thanatos, Életösztön és Halálösztön. Eros minden, ami fejlődés, megismerés, változás, Thanatos, ami mozdulatlanság, lezárás, múltba fordulás. Ennek megfelelően a szerzés és a birtoklás egyértelműen Eros megnyilvánulása. Amikor az ösztönök differenciálódását tárgyalják – pl. szexus, agresszivitás, táplálkozás stb. –, már soha nem esik szó a szerzésről és a birtoklásról. Pedig két ősi ösztön megnyilvánulásáról van szó, amelyek már az állatvilágban, a magasabbrendű emlősök között is viselkedést meghatározó erővel jelentkeznek. A húsevők között maga a zsákmányszerzés és a -megőrzés, a lakóhely védelme a betolakodók ellen és a vadászterület körülhatárolása. A füevőknél a kicsinyek és az anyák védelme, a hierarchia megőrzése, a nőstények elosztása stb. inkább a Thanatos irányába, a konzervatív megállapodottság igényére mutat.

Mindenesetre a legtöbb halálos küzdelem a szerzés és a birtoklás körül alakul ki.

Akármilyen furcsa, úgy tűnik, hogy emberi viszonylatban éppen a szerzés-birtoklás ösztönvilága humanizálódott a legkevésbé. Egy-

részt megőrizte eredendő nyersségét és vadságát, a „nekem kell”, az „akarom” kategorikus imperativusát, másrészt minden társadalom és kultúra, különösen a kapitalizmus franciás formái nagyszerű alkalmakat, módszereket kínálnak a vágyak kielégítésére, a riválisok megsemmisítésére. A kommunizmus bukásának egyik alapvető oka valószínűleg az, hogy szembefordult a szerzés-birtoklás ösztönével, megpróbálta azt ideológiai eszközökkel a tömegekben elfojtani, miközben elit rétege nagyon is hódolt ezeknek az igényeknek.

A társadalmi szolidaritás és az emberi kapcsolatok szempontjából mind a kölcsönös jólét, mind a kölcsönös nyomor végeredményében pozitív hatású. A szerzés-birtoklás ösztönének közös kielégíthetősége vagy a kielégítés közös reménytelensége a másik embert örvendező vagy elkeseredett sorstárssá teszi. Ami cafatokra tépi a kölcsönös jóindulatot és egymás ellenségévé teszi az embe-
reket, az a hiánygazdálkodás. A „kevés van” azt jelenti, hogy a másik elviszi az orrom elől az utolsó tíz deka vajjat, az évek óta várt autó-kiutalást stb. A mi szempontunkból a hiány az ördög műve.

Az ember persze védekezik a traumák ellen. Például amikor a Szovjetunióból először kiutazó emberek meglátták a Nyugat árubőségét, hajlamosak voltak azt nyomorként értékelni: „az embereknek nincs pénzük vásárolni”. Számukra csak két variáció volt lehetséges: nincs áru, de van pénz, van áru, de nincs pénz. A kettő együttes előfordulását nem tudták elképzelni.

A sátán különösen nagyot kaszál, ha egy átalakuló társadalomban szétmállik minden szociális háló s a pénz jelenti egyedül a szociális biztonságot. Pénz kell az európai szintű orvosi ellátás megszerzéséhez, pénzen múlik, hogy a gyerek társadalmilag hasznosítható tudáshoz jut-e, vagy be kell érnie a semmire sem jó töltelék tudással. Ha szociális kisiklás áldozata, kizárólag pénzen múlik, hogy vajon újra talpra tud-e állni, mert nincs kéz, amelyik zuhanását megállítsa. Mindennek a következménye az emberek szélsőséges anyagiassága.

4. LEHET-E MEGIDÉZNI A SÁTÁNT?

A nagy angol költőről, Keatsről mesélték, hogy amikor kollégista volt, a folyosóügyeletes tanár éjszakai körútján valami pislá-

koló fényt látott. Odaérve felfedezte, hogy az ifjú Keats a földön kuporogva egy kis tálkában szeszt éget. A szesz kékes lángja kísértetiesen csapongott, és meg-megvilágította a fiatalember komor arcát.

– Keats, maga mit csinál itt?

– Szíves engedelmével, uram, az ördögöt idézem.

Keatsnek el kellett hagynia a kollégiumot. Nem tudjuk, vajon megjelent-e neki az ördög. Ám a lehetőség élénken foglalkoztatta minden korok emberének fantáziáját. Szövetséget kötni a Sötét Nagyúrral mérhetetlen hatalmat ígért az emberek felett.

Tudomásunk szerint – éppen azért, mert igen magas pozíciót foglal el az égi hierarchiában – ember által a Sátán nem megidézhető. A Sátán, ha akar, bárkinek megjelenhet. Bárkit kísértésbe vihet, bukás esetén bárkinek birtokolhatja a lelkét, vagyis elviheti magával. De parancsolgatni nem lehet neki, kivéve, ha valakivel kölcsönösen és időlegesen egymás szolgálatába állnak.

*„– Szolgálatodba én szegődöm itt még,
Csak ints, s az engem futtat és szalaszt.
De túlhan, hogyha egymást látjuk ismét,
Te tedd nekem meg ugyanazt.”*

Ezt mondja Mefisztó Faustnak.

Bárkinek bárhol eddig megjelent az ördög – Thomas Mann Leverkühnétől Bulgakov Berliozáig – mindig saját elhatározásából tette. Illetve...

Illetve, Jézus megkísértésekor valószínűleg a próféciaik szerint járt el. Ezt a kísértést – Jézus negyven napját a sivatagban – fantasztikus varázslatként írja le Graves *Jézus király* című művében.

A sivatagban Jézus egy nagy kört rajzolt a homokba, és azt átlókkal négy részre osztotta. Ő maga beült az egyik körcikkelybe, és tíz napon át mély meditációba merült. A tizedik nap reggelén a felkelő Naptól egy sárkány ugrott le a második körcikkelybe, és vad dühvel nekitámadt Jézusnak. De nem férhetett hozzá, mert a körcikk beszorította a helyére. Jézus szembenézett az őrjöngő sárkánnyal és felismerte, hogy az a Hatalomvágy Sárkánya. Tíz nap

elteltével a Sárkány megnyugodott és leheveredett. Jézus úrrá lett felette.

A huszadik napon egy oroszlán ugrott le a felkelő Nap korongjából, és a harmadik körcikkely által bezárva Jézusnak támadt. Jézus felismerte az őrzöngő állatban, hogy ő a Harag Oroszlánja, szembenézett vele, és tíz nap alatt megszéledítette.

A harmincadik napon egy kecskebak, a Kéjvágó Kecsebakja ugrott le a Napból a harmadik körcikkelybe. Jézus tekintetétől tíz nap alatt lecsillapodott.

Így telt el a negyven nap. Akkor Jézus kilépett a körből, a három állat engedelmesen követte. Ám egy idő után visszanézett és megdöbbenve látta, hogy egész idő alatt egy hófehér bika hevert a lábainál, az ő körcikkelyében, és Jézus nem vette észre. Szólította, de a Hófehér Bika nem engedelmeskedett, és elment másfelé. Jézust halálos rossz érzés, kínzó szorongás fogta el.

Évekkel később, amikor a kereszttét vitte a Golgotára, a báméskodók tömegéből megszúrta egy égő tekintet. Az ő nagy női ellenfele, a Boszorkány tekintete volt. S a Boszorkány ezt suttogetta:

– Nem vetted észre a Hófehér Bikát, a Siettetés Fehér Bikáját. Siettetted a megváltást. Ezért mész most meghalni a Golgotára.

A ördög tehát szuverén. Nem lehet megidézni, s talán elűzni sem, ha nem akarja. Ámbár régen nagy mesterség volt az ördögűzés. Az Apostolok Cselekedetei kedves humorral írja le, hogy egy rabbi fia is ezt a mesterséget gyakorolta, amikor Pál és Barnabás odaérkeztek és elszívták a kuncsaftokat.

A rabbi fia gondolt egyet, ki akarta próbálni az ő módszerüket. Így szólt az egyik pácienséhez:

– *Te sátán, távozz ebből az emberből, ama Jézus nevében, akit a Pál prédikál.*

– *A Jézust ismerem, Pálról is tudok, de te kicsoda vagy?* – felelte az ördög, és nekirohanva letépte a ruháját.

Ez az ördögűzés lényegét tekintve nem volt több a mai pszichoterápiánál. Ott is hányszor válaszolja a neurózis ördöge:

– *Freudot ismerem, Jungról is tudok, de te kicsoda vagy?* – És ottmarad.

Exorcista fokozat ma is létezik a papszentelés hierarchiájában, de a megfogytakozott számú megszállottakat ma már inkább a pszichiátriára utalják gyógyszeres és hipnoterápiára.

A SÁTÁN ÉS AZ ELFUSERÁLT TEREMTÉS

1. ÁRULÁS AZ ISTENI TEREMTŐ ERŐK KÖZÖTT. A LÉLEK KALANDJA. A HALÁL

Az eretnek legenda arról tudósít, hogy Isten hét teremtő erőt, Elohat küldött ki a világ létrehozására. (Ezért már a korai zsidóságban Isten egyik behelyettesítő neve az Eloha többes száma: Elohim.) Azonban a hét Eloha közül egy különvált, és önállóan teremteni kezdett. Anyagot alkotott. Az ő működése előtt a Kozmosz tiszta volt az anyagtól, kizárólag szellemi erők birodalma volt. Mindenki ismeri Kant mondatát, miszerint két dolog vált ki belőle áhítatot: a csillagos ég fölötté és az erkölcsi törvény benne. (Erre jegyzi meg az egyik ezoterikus mester, hogy a csillagok tulajdonképpen a születő anyag „támadáspontjai”. A világűrben mindig ott fénylik fel egy csillag, ahol anyag keletkezett. Kár ettől annyira áhítatossá válni.)

Ám a teremtésre önállóan vállalkozó Eloha ereje csak amorf, alakatlan anyagot bír teremteni. A világ lassan megtelt a nehéz, lomha, formátlan anyaggal.

Akkor Isten egy Fénylényt indított útnak a megtévedt Elohához, hogy térítené vissza az Atya birodalmába, bírja rá arra, hogy csatlakozzon elhagyott társaihoz, és a Fénylényvel együtt semmisítsék meg, lökjék vissza a nemlétebe az anyag szétterpeszkedő világát. Ennek az Első Fénylénynek a neve: Lélek.

A Lélek azonban hűtlenné vált isteni küldetéséhez. Felfedezte ugyanis, hogy ha egyesül az anyaggal, formát tud adni neki. Az anyag és a lélek együttesen formákat teremtettek, és a formák teremtésének mámorában lassan kialakult az ásvány, a növény, az állat és az ember mai világa. Az történt tehát, hogy a Lélek belezeretett az anyagba, az anyag rabságába került, és foglya maradt.

Elhagyott és elárult szellemi hazájára már csak elvétve és halványan emlékezett.

A különvált Eloha által teremtett anyag örök életűnek bizonyult. Ha egyszer a világban termett, soha többé nem távozott belőle. Ám a Lélek által teremtett formákkal nem ez volt a helyzet. A formák szépsége ugyan gyakran lenyűgöző volt, azonban életképességük rövidnek bizonyult, kozmikus időméretekben különösen rövidnek. A forma egyrészt meg akart maradni, meg akarta mutatni magát a meg nem született nemzedékeknek is, és büszkén hordozta az alak fegyelmét, másrészt állandóan hívta az anyag az amorf lét lustaságával, kényelmével, a semminek való önátadásával csábította. És az anyag minden esetben erősebbnek bizonyult a formánál.

A forma időben behatárolt fennállása különös értéket adott magának a létezésnek. A forma keletkezése lett a születés, az alkotás misztériuma, szétomlása pedig a halálé, a megsemmisülése. Őszintén meg kell tehát mondanunk, hogy a Halált a Lélek hozta be a világba, az ő teremtő szenvedélye, amely annyi csatát nyert az amorf létre törekvő anyag ellenében, de végül minden háborúját elveszítette e küzdelemben.

A Halál megjelenésével vonult be a világba a tragikum is. A tragédia mindig valamilyen létező pusztulása, az előkelő forma elenyészése és szétomlása a restség ördögi vigyorával várakozó anyag birodalmában. Így hát a formával rendelkező lény alávetett lett az időlegesség sorsának, és bármennyire, bármilyen eszközökkel küzd, mindig elhull az egyetlen valódi végzet, a Halál csapásai alatt.

2. INTERMEZZO: A MAGÁNYOS ELOHA TÖRTÉNETE

Nevezzük végre nevén a megnevezhetetlen Elohát, akiből a mi halálvilágunk Teremtője lett. A hagyomány szerint neve harminchat hangból áll, ám senki nem tudja, melyek ezek a hangok és milyen sorrendben követik egymást. Mindig is szívesen hívatta magát Elohimnak, mert a meg nem történtté tevés mágiájával akarta feledtetni ama régi elkülönülését a Hatoktól. Prófétájának, Mózisznak Sínai hegyi elhívása óta használta önmaga jelölésére a titokzatos négy betűt: J.H.V.H., amit ugyancsak tiltott kiejteni. Helyette

az Adonáj, az Úr megszólítást ajánlotta, vagy az Ovinú Málkénút, ami annyit jelentett, hogy a Világkorszak Királya. Teremtését ő maga csak korszakos jelentőségűnek tartotta, ám papjai szívesebben értelmezték a Világ Királyának.

Ezt a rangot éppen korlátozott hatalma miatt aggatták rá. Amikor figyelme az emberi lény felé fordult, elszörnyedt e nyüzsgő sokaság áttekinthetetlen tömegén. Akkor már elviselhetetlenül gyötörte a magány. Körülvette az Isten csendje. Társai, a többi Elohák is hallgattak, és ő nem mert közeledni feléjük. A hozzá csatlakozott Lélek tébolyultnak bizonyult a Halál, a folytonosan szétbomló formák elleni küzdelemben, megszállottan és szünni nem akaróan teremtett. Ezért – mint később Mózisz esetében – egyetlen embert választott társául és társalkodó szolgájaként. Ávrámnak hívták a fiatalembert, aki egy nomád állattenyésztő család sarja volt. Megígérte, hogy nagy néppé teszi, ha hűséges marad hozzá és férfi utódainak előbőrét neki áldozza a szövetség jeleként.

Csak hogy volt egy akadály: Táré, az atya. Táré bálványimádó volt, sátrában külön helyen sorakoztak a kisebb-nagyobb agyagistenek. Ávrám valamennyit röpítára törte, csak a legnagyobb szobrot hagyta sértetlenül. Hazatérve Táré üvöltött felháborodásában:

– *Te gazember, miért tetted ezt?*

– *Én hozzájuk sem nyúltam. De láttam, mi történt. Ez a legnagyobb törte össze a kicsiket.*

– *Őrült vagy? Ezek anyagszobrok. Meg sem tudnak moccanni.*

– *Akkor miért borulsz le előttük?*

Szó szót követett, és Táré is a Láthatatlan Isten szolgálatába állt. S vele együtt – szokás szerint – egész háza népe. Az egyszemélyes istenből családisten lett. Majd az idők során nemzetségisten, végül a tizenkét héber törzs Isten-királya. A zsidó törzseket ezért bírák vezették a láthatatlan Isten-király nevében.

A honfoglalás során egy ízben megint a filiszteusokkal háborúztak. Simon és Benjámin törzse küldte ellenük a harcosait, és csúfos vereséget szenvedtek. Akkor a bírák úgy határoztak, hogy minden törzs hadba száll, sőt a táborba hozzák a Frigyládát is, amelyben Isten-királyuk lelke nyugodott.

Ám mindhiába. A csatát megint elvesztették, és a borzalmak borzalmaként a Frigyláda is a filiszteusok kezébe került. Az Istenkirály az ellenség fogságába esett.

Akkor a filiszteus táborban fekélyes járvány tört ki, és egerek tízezrei lepték el őket. Félelmükben visszajuttatták a Frigyládát a zsidó táborba, ám a zsidók megrendülése akkora volt, hogy kiszakadt belőlük az a kiáltás, amelyik csak a Holocaust után hangzott fel újra:

– *Olyan akarunk lenni, mint a többi nép!*

A zsidók felmondták a kiválasztottságukat. Sámuel, a próféta bírát nyúzták:

– *Kenj fel nekünk hús-vér királyt!*

– *Őrültek vagytok! A ti királyotok Ádonáj, a Láthatatlan!*

– *Ő legyen a Világ Királya! Mi ember királyt akarunk.*

És Sámuel felkente királlyá Sault, az első szembejövőt, aki apja elveszett szamarait kereste. És egy királyságot talált helyettük.

Így lett a Magányos Elohából Ovínú Málkénú, a Világ Királya.

3. LELKEK AZ ANYAG RABSÁGÁBAN. A MEGVÁLTÁS. A SZELLEM

A Lélek kalandjánál hagytuk abba a nagy teremtéstörténet elbeszélését. A Lélek a formák teremtésének extázisában az anyag rabságába került, s ott jól érezte magát. A történelmi idők folyamán az egyéni emberi lelkek is követték a Fénylény Lélek útját, és egyre mélyebben süllyedtek az anyag világába.

Már a régi egyiptomiakat megtanította valamelyik Sátán a Megkötés Mágiájára. Nevezetesen, ha szembeszállva a vigasztalan valósággal korrigálni próbálják a Lélek által teremtett formák mulandóságát, vagyis bebalzsamozzák a holttestet, meg tudják akadályozni, hogy a nagy papok és fáraók lelke eltávozzék, akkor az a testhez kötve velük marad és részesülhetnek segítő erejének hatásából. A balzsamozás a forma megőrzése, a lélek testhez kötésének a mágiája. (Más kérdés, hogy ami a nép zseniális fiainak a kiváltsága volt, arra ácsingózni kezdett a közember is, akinek semmi kedve sem volt halála után Ozirisz ítélőszéke elé kerülni. A balzsamozás tehát idővel általános szokássá lett.)

Állítólag a görög-római kultúrkorszakban érkezett el az az idő, amikor a lelkek olyan mélyen süllyedtek az anyagba, hogy képtelenek voltak kiszabadulni öleléséből. Megállt a világ órája.

A lelkek dermedten feküdtek a holttest mellett. A reinkarnációs folyamat elakadt. Mintha elérkezett volna a teremtett világot fenyegető vég.

Akkor az elhagyott hat Eloha egyesítette az erejét. Ez az erő először a Napra vonult vissza, majd megtestesült a Földön. Híven követte a próféciákat, különösen Zakariásét. A hat Eloha egyesült lényének a neve Jézus Krisztus. És amikor Krisztus vére elvegyült a földdel, meggyengítette annak erejét, s a lelkek kiszabadultak rabságukból. Az emberiség története folytatódott. Ebben az értelemben ez volt a Megváltás.

Ekkor bocsátotta útjára Isten a Második Fénylényt, akinek Szellem volt a neve. Az volt a küldetése, hogy ébressze fel a Lelket bódult álmából, a formák teremtésének megszállottságából, és hívja vissza elhagyott transzcendens hazájába. Ezáltal vessen véget a formák világnak, az elfuserált teremtésnek, és jöjjön végre létre az Isten által óhajtott tökéletes világ a hét Eloha közös munkájának eredményeként.

Test – lélek – szellem – íme a hármasság, amit a konstanzi zsinat megtagadott, és a dichotómiát tette a katolikus embermodellé, mondván, hogy az ember testből és lélekből áll. Az Én és az intellektus beleolvadt az affekciók (ösztönök, érzelmek, indulatok és szenvedélyek) eladdig önállóan tekintett világába. Ezzel még távolabbra kerültek az ősi négyes felosztástól, ami az embert a fizikai, az életerők, a lélek és a szellem négyességében szemlélte.

Őszintén meg kell mondani, hogy a kétségtelenül eretneknek minősíthető, sok gnosztikus elemet hordozó legenda itt zavarossá válik. Tulajdonképpen ki van hatalmon, és ki sínylődik a poklok fenekén? Kit illet az imádás és kit a szorongó elutasítás? A Magányos Eloha nem sátánosodott-e el az évmilliók folyamán? Nem lépett-e fel ellene a Fényhozó Nagy Szeráf a harmónia, a szépség és a boldogság nevében, hogy megszüntesse a bajok, a gondok, a gyötrelmek, az öregség, a betegség és a halál világát? S nem került-e mindezért a pokol szurdokába? Nem ő a hat Eloha és a szellem szövetsége? Ki lát tisztán ebben a vibráló Káoszban?

Istenem, hova jutottunk! Kétkedünk a Teremtésben és a Teremtőben, aki előtt eddig csak leborultunk, és csak Ő előtt borultunk le, senki mást nem illetett meg ez az alázat. Szinte már két Istenben hiszünk, az Atyában és a szerepét bitorló Elohában. Már

nem is tudjuk, hogy hol keressük a Sátánt, hol a gonoszt, hol a jó princípiumot. Talán már a Sátántól származnak ezek a gondolatok? De hát hazudjuk-e jónak egyre apokaliptikusabbá váló világunkat csak azért, mert egyszer elhangzott az idők mélyén: „És látá Isten, hogy jó.” Tényleg jó? Vagy a nyomorúság völgye? Melyik Isten lesz hozzánk irgalmas?

AZ ISTENEK ALKONYA ÉS A FAUSTI EMBER

1. ODÜSSZEUSZ, HAMLET, FAUST. ÉS MOST?

Az indiai mitológia Káli Júganak, Sötét Kornak nevezi azt a több ezer éves időszakot, amikor a Halhatatlan Istenek eltávoztak Föld- és emberközlelől. Az Olimposz is üres, Síva sem táncol a Kailásza hegy tetején.

*„Ahol azelőtt az angyal állt a karddal
Talán most senki sincs.”*

– borzad el Radnóti.

S ugyanígy panaszkodik naplójában Csontváry:

„Egy Isten nélküli világban mit ér az ember élete?”

Ezt a mítoszt szinte minden nép legendája ismeri. Az istenek egy darabig felvezetik az embert szellemi és erkölcsi magasságokba, védik, segítik, megvilágítják az útját. Azután okos szülőként magára hagyják. Tud-e saját fényt gyűjtani a Káli Júga éjszakájában? Megtalálja-e a saját útját? Talpon marad-e, ha elengedték a kezét? Kollektíve és egyénileg meg tudja-e valósítani Buddha utolsó intelmét:

*„Ezért Ánanda, legyetek önmagatok fénye,
A menedéket találjátok meg önmagatokban,
Idegen segítség nélkül.”*

A Káli Júga korszaka előtt élt ember még látta a tárgyi világ szellemi lényegét. Ehhez megvolt a képessége, szellemi látása, odafigyelése. Kultúrájában evidencia volt a maja-tan. A dolgok anyagi

formáját mulandónak, „efemernek” látta, a szellemi lényeket örökkévalónak. Látta az Isteneket is, sorsmeghatározó kapcsolatban volt velük, részt vett az életükben.

A Káli Júga alatt ezeket a képességeit és lehetőségeit lassan elvesztette. Az Istenek eltűntek, és eltűnt a szellemi lények ragyogása az anyag mögül. A Sötét Kor embere már nem érzékelt semmiféle Isten-jelenlétet, semmiféle szellemi lényeket, az anyagot érzékelt örökkévalónak. Így keletkezett – teljes joggal – a materialista filozófia, s vált a fantaszták ideológiájává minden idealizmus.

Álmaink hőse, Odüsszeusz még távolról sem szuverén ember. Nem hasonlítható hozzánk. Ő még a Káli Júga előtti korszak kalandora. Ha nem érzi sértésnek a kedves Olvasó, akkor Odüsszeusz marionettfigura, aki az istenek kezén csüng. Ami vele történik, a földi leképződése mindannak, ami az istenek világában végbemelegy.

Évezredek múlva újra támad a világirodalomban egy alak, akit a Káli Júga korszak reprezentánsának tekinthetünk: Hamlet. Hamlet is felkiált az egekhez, de az egek hallgatnak.

*„Kizököknt az idő, ó kárhozat,
Hogy én születtem helyretolni azt.”*

De a magasságokból senki sem segít neki. Igaz, senki sem akadályozza. Hamlet olyan magányos feladatának végrehajtásában, amilyen magányos ember csak lehet. S a legvégén is:

„A többi néma csend...”

Évszázadokkal később – hiszen a társadalmi fejlődés gyorsul – megint támad valaki, aki kvázi az emberiség képviselőjében elkiált az egekhez. Faust. És íme, újra felel valaki. A nagy kérdés az, hogy kicsoda? A Sátán felel, jelöl annak, hogy egyrészt a Káli Júga a végéhez közeledik, és annak, hogy az emberiség kollektíve elkárhozhat, ha nem vigyáz magára.

A Káli Júga korszaka gyökeresen megváltoztatta a vallások helyzetét, ember és vallás viszonyát. A Sötét Kor előtt közhely szintű tapasztalat volt, hogy egy Isten, egy szellemi erő sokkal nagyobb energetikai feszültséget hordoz, mint amit egy ember elbírn.

Találkozásuk szellemi értelemben azzal a veszéllyel járt, mint amikor valaki megérint egy magasfeszültségű vezetékét. Minden ártó szándék nélkül lelkileg pusztító lehetett. Ebben az időben a vallások spirituális reduktorként működtek. Szertartásrendjük segítségével megteremtették az ember és a szellemi lény biztonságos érintkezésének a lehetőségét.

A Káli Júga idején az üres egek korszakában erre nem volt szükség. Ezért a vallások védő, kapcsolatteremtő funkciójukat elvesztették, ebből a szempontból elformalizálódtak. S amikor a szellemi erők újra visszatérőben vannak ember- és Földközébe és egyre gyakoribbak a szellemi találkozások, a misztikus élmények, a hagyományos vallások már nem védenek a tönkremenéstől. Erősen növekvő tendenciát mutatnak a spirituális eredetű lelki zavarok, betegségek, pánikállapotok, kissé habókossá vált emberek, akik nem tudják szellemi élményeiket elhelyezni mindennapi életükben. Ezért lenne szükség egy korszerű „szellemtudományra”.

A 19. század utolsó harmadától kezdve a fent vázolt probléma egyre inkább előtérbe kerül. Az ember és az emberfeletti viszonya egyre polarizáltabban jelentkezik. A pólus egyik oldalán a tagadás van. A túlhajtott racionalitás, amely minden transzcendenciát fantazmagóriának tart és elvet. A pólus másik végén egyfajta spirituális türelmetlenség toporzékol. Ezeknek az embereknek nincs kellő kitartásuk ahhoz, hogy végigjárják a szellemi megismeréshez, a szellemi látás kifejlődéséhez vezető utat sem morális, sem intellektuális szempontból. Megtagadják József Attila szép programját: „*az értelemig és tovább*”, hanem az értelem megkerülésével, morálisan némileg koszosan próbálnak kemikáliák segítségével szellemi tapasztalásokhoz jutni. Ezek a tapasztalások élményszinten erős hatásúak ugyan, de szinte semmi sem átültethető belőlük az élet mindennapjaiba. Leginkább sátáni incselkedésnek tűnnek. Ezért egyre gyakrabban kell anyagot használni, s egyre szürkül a józan élet, egyre érdektelenebbé válnak a hétköznapok.

2. AMIKOR A MAYA FÁTYLA ÁTSZAKAD...

Maya a káprázatok világa. Ősi időkben, amikor az emberiségnek még volt szellemi látása, látta a világ jelenségeinek szellemi lénye-

gét, és felismerte, hogy a fizikailag érzékelhető világ „maya”, vagyis csak káprázat, mulandó, efemer. Mi már csak ezt a káprázatvilágot tapasztaljuk, a dolgok szellemi lényegéről legfeljebb sejtéseink, könyvekből vett értesüléseink vannak. Minden, ami körülöttünk történik – reklámok, tudományos ismeretterjesztés, politika stb. – sátáni manipuláció részeként arról akar meggyőzni, hogy csak a Maya az egyetlen valóság, a „realitás”, amivel érdemes foglalkozni. Ám a Káli Júga vége felé egyre gyakrabban fordul elő – különösen azoknál az embereknél, akik szellemi gyakorlatokkal felkészítik magukat vagy már magukkal hozzák a szellemi látás képességét –, hogy a Maya fátyla átszakad.

A megismerővel ekkor valami borzalmas történik. Kicsúszik a talaj a lába alól. Minden esetlegessé lesz, minden bizonyosság eltűnik, kérdésessé válik a „fönt” és a „lent”, a dolgok – beleértve önmagát – léteznek is, meg nem is, a világ képlékennyé lesz, mint a forró talaj felett vibráló levegő, és körülbelül annyira megfogható.

Ez a pokol egyik fajtája.

A Maya fátylának átszakadása gyakori és egyre gyakoribb. Első jele, hogy az ember nem tud már hinni a világban. S aki nem tud hinni a világban, annak a segítségére siet a vallás és a filozófia. A világ és az ember helyett megpróbál hinni a világon kívülben, az emberfelettiben, a transzcendensben. A vallásosság annak való, aki nem tud hinni a világban.

Maya fátylának átszakadása azt jelenti, hogy az ember előtt az Üresség nyílik meg, a Semmi, ha úgy tetszik, a Nirvána. Szellemlileg kizuhan az Ūrbe. S ha van bátorsága beleoldódni ebbe az Ürességbe, akkor egyszer csak észreveszi, hogy a világ és ő maga megint összerakódik és kiformalódik a Semmiből. De ez a forma már nem káprázat, hanem a dolgok szellemi lényegét hordozza. Így szól a napkeleti bölcs:

„Először hegyeket, völgyeket, tavakat, folyókat, fákat, állatokat és embereket láttam. Azután a semmit. Ma újra hegyeket, völgyeket, tavakat, folyókat, fákat, embereket és állatokat látok.”

Ezt hívják megvilágosodásnak. Vagyis a megvilágosodás folyamán a tanítvány először a káprázatokat látja, azután semmit, majd a valódit. A Maya világ és a valódi világ (pl. egy maja fa és egy va-

lódi fa) első pillanatra azonosnak tűnhet, az alapvető különbség csak később derül ki. Művészeknél különösen könnyen áll be ez a változás. Mi a különbség például a Maya fátylában keletkezett és a Mayán túlról érkező zene között?

Körülbelül ugyanannyi, mint az értelmetlen és az értelmes beszéd között. Mindkettő egyformán hangokból, szavakból, mondatokból áll. De értelem csak a Mayán túlról érkezettben van. A káprázat mindig értelmetlen, bármennyire hasonlítson is valódi, értelmes alakmásához.

3. ÖT VÉGKÖVETKEZTETÉS

1. A világban van és működik gonosz impulzus, rossz szándék, ártani akarás. Ezt nevezzük Sátánnak.

2. A sátáni hatások napjainkban individualizálódnak. Nem sátáni szociális szervezetek az igazán veszélyesek, hanem az egyéni csábítás és rontás.

3. A Sátán elleni harc is individualizálódik és introvertálódik. A küzdelem színtere az ember belső világa. Az önmagában levő sötétséggel kell megbirkóznia, a rosszakarattal, az irigységgel, a pusztítás kívánásával, a kárörömmel, a pénz és a hatalom imádatával stb.

4. Elmúlt az aktualitása minden mimikrinek, tettetésnek, marannus-életnek. Az embernek meg kell mutatnia, hogy kicsoda valójában, hova tartozik, és vállalnia kell önmagát.

5. Ez az önmagával vívott belső küzdelem igen sok energiát emészt fel. Hozzájárul ehhez, hogy az egyéni sátánkövetek fő attrakciója, hogy elszívják mások energiáit, valódi energiavámpírok. Kerülni kell őket, különben szinte kozmikus méretű fáradtság lesz úrrá az emberen, alig vonszolja magát, és könnyen áldozatul esik betegségeknek.

A VILÁGOSSÁG ÉS A SÖTÉTSÉG HATÁRÁN

L. A NEW AGE

Az egész világon elterjedt Teozófiai Társaságnak Helena Petrovna Blavatsky, majd Annie Besant után Alice A. Bailey lett a vezetője. A 20. század elején Besant ismerte fel a fiatal indiai Krishnamurtiban a kor nagy inkarnációját, az új Világtanítót, és kezdetét vette Krishnamurti kultusza.

Bailey más ösvényen járt. Telepatikus úton állandó kapcsolatba került Dzsaval Khul rinpocse tibeti maharisivel, akinek tanítását 1975-ig titokban kellett tartani, ám e dátum után fontos volt, hogy minden eszközzel terjesszék el az egész világon. Bailey 1949-ben meghalt, a terjesztés munkáját a tanítványok kezdték el.

A New Age, az Új Világkorszak kezdetét egy döntő jelentőségű asztrológiai változáshoz kötötték. Az új ezredév kezdetén a tavaszi napéjegyenlőség átkerült a Vízöntő csillagképébe. Ezért tanítják, hogy mi a Vízöntő kor hajnalán élünk. A Hal – az őskereszténység óta – Krisztus jelképe volt. A földfejlődés és az emberiség fejlődésének Krisztus-korszaka tehát a végéhez közeledik. Ez azt jelenti, hogy a fejlődés túlhalad magán a kereszténységen is.

Az asztrológia az emberiség eddigi fejlődése során három világkorszakot különböztet meg. Az írásos történelem kezdetétől Kr. e. 2000-ig tartott a Bika korszaka. Többek között ekkor alakultak a nagy Bika-kultuszok, a krétai kultikus bika-tánc, a Csillagszülte Mínosz király és a Minotauros mítosza, Egyiptomban az Apis-kultusz, Indiában a szarvasmarhák tisztelete stb. Kr. e. 2000-től a golgotai történesekig tartott a Kos-korszak. Ezt követte napjainkig a Halak periódusa, vagyis a kereszténység, Jézus Krisztus időszaka. Keresztény vallási szempontból már az abszurdum és botrány, hogy Krisztus istenségét nem tekinti egyetemlegesnek

és örökké tartónak, hanem degradálja a világfejlődési korszakok egyikévé, amit éppen napjainkban vált fel a Vizöntő kora.

A New Age pacifista és antimilitarista programmal jelentkezett. Foglalkoztak természetvédelemmel, a modern pedagógia problémáival, menedzserek tréningprogramjaival, az egészség megőrzésével és a betegségek megelőzésével.

Mindemellett filozófiai törekvésük egyre nyíltabban arra irányult, hogy eltüntessék a tudomány és az okkultizmus közötti elmentéket, sőt különbségeket és szintézist teremtsenek a különböző vallások között. A New Age szükségképpen ellensége minden nacionalizmusnak, rasszizmusnak, sőt a nemzeti államoknak is.

Ám ugyanakkor feltehetően szoros kapcsolatban állnak más titkos társaságokkal, elsősorban a szabadkőművesekkel, a rózsakeresztesekkel, az illuminátusokkal, sőt volt valamilyen máig tisztázatlan viszonyuk a Thule és a Vril fasiszta orientációjú, keresztény- és zsidóellenes csoportosulásokkal is. Homályos, hirtelen megszakadt kapcsolatban voltak Hitlerrel. Kezdetben a fasiszta mozgalomban szövetségest láttak, aki közreműködik a hagyományos európai erkölcsi világrend felszámolásában.

Már Bailey felveti a gondolatot, hogy a világ ura tulajdonképpen Lucifer. Az ő korszaka következik, mint egy kollektív Antikrisztusé. A New Age kiadványait a Lucifer Publishing Company gondozza. Feltehetően kapcsolatban állnak a globalizáció vezető pénzügyi köreivel is.

A New Age mozgalom tehát nagy ellentmondásokat hordoz. Annyi bizonyos, hogy szembenállnak a hagyományos zsidó-keresztény erkölcsi világrenddel, és az emberiség számára új értékrend felállítására törekednek. Céljuk eléréséhez bármilyen eszközt felhasználnak.

2. SÁTÁNOS ÁLVALLÁSOK

Baudelaire szerint a sátán legravaszabb trükkje az, hogy elhiteti magáról, hogy nem létezik. Munkahipotézisként mi tekintsük létezőnek. Ennek ellenére a szép számmal gyarapodó sátán-egyházak nem felelnek meg a vallásról alkotott fogalmunknak. A vallást ugyanis öt tételesen összefoglalt elem jellemzi: a transzcendencia

tana – teológia, a világról szóló tanítás – ontológia, az emberről szóló tanítás – antropológia, az erkölcsi jóról és rosszról szóló tanítás – etika és szertartásrend.

A sátános vallásokban a teológiát a sátánológia helyettesíti, ontológiájuk nemigen van, antropológiájuk is hiányzik, etikájuk a zsidó-keresztény értékrend egyszerű megfordítása, hasonlóan a szertartásrendjükhöz, ami általában a fordított mise szadisztikus elemekkel bővítve.

Álláspontom szerint semmiképpen sem tekinthetjük vallásoknak azokat a szertartásrenddel bőven ellátott gyülekezeteket, amelyek vagy a szexuális érzékiség felfokozásának szélsőséges formáit gyakorolják, vagy pedig egyszerűen szabad utat nyitnak az emberben meglévő bűnöző hajlamoknak, perverzióknak, önpusztító törekvéseknek.

Ilyenek a Szandor LaVey által alapított Sátán Egyháza, Charles Manson gyilkos kommunája, a David Koresh féle Öngyilkosok Klubja, a Brazil SOTO társaság (Societas Ordo Templis Orientis), a Lucifer – G. Egyháza Nasha nagymester vezetése alatt, A Thelema Egyház, az AGAPÉ Páholy, az Efrem da Gatto Konfrazternitás, Bolognában a Sátán gyermekei és a Church of Satan Liberation Valentine nevezetű főpap vezetése alatt.

Állat- és emberáldozatok, gyerekek megkínzása, kollektív öngyilkosságok jelzik működésüket. A vérivás, a meztelen nő mint oltár, az élő állatból kivágott szív elfogyasztása, a béljósítás lényeges eleme a rítusoknak.

Vallásokat utánzó perverz kommunákról van tehát szó, semmi esetre sem vallásokról. Létszámukat a világon több száz-ezerre becsülik.

3. ELKÖSZÖNÉS A SÁTÁNTÓL ÉS AZ OLVASÓTÓL

Köszönöm, Nagyúr, hogy engedted befejezni ezt a könyvet. Köszönöm, hogy írhattam Rólad. A Te presztízsednek nem ártott, mert sokszor megfontoltam, hogy amit leírok, lényeges-e, igaz-e, és jóindulat vezet-e? Ezért is lett ilyen rövid ez az írás.

Bevallom, hogy munka közben sokat szorongtam, és átkoztam magam a téma miatt. De Te lovagias voltál.

Munkám közben megbarátkoztam Veled. De azért nem szeretnék Veled találkozni, vagy ha igen, tedd meg a kedvemért, hogy klasszikus középkori viseletben, szarvval, patával toppansz élém. Úgy érezném, hogy visszatért a gyermekkorom, és becsszóra magamhoz ölelnélek, mielőtt elfutok.

Az Olvasótól pedig elnézést kérek, ha néha ijesztgettem volna. A világ úgyis elég undok, nincs szükség még további huhogásra. De az Ördög tagadhatatlanul köztünk jár, kísértéseit senki sem kerülheti ki. Talán jobb, ha nyitva tartjuk a szemünket, mintha behunyt szemmel botorkálunk valami szakadék felé.

Persze az Olvasót az érdekli, hogy szívem legmélyén hiszek-e az Ördögben? Természetesen mint felvilágosult ember, nem hiszek. Nevetséges is lenne. De szívem legmélyén tudom, hogy létezik, de ezt csak Neki árulom el. Rendben van így?

Vagy kövessük a jámbor középkori szerzetesek útját, és imádkozzunk a lelkünkért?

*„Téged fennen szólítunk, hogy ilyenek teremtetted az embert.
De az embert is szólítjuk, mert önmagáért mégis ő felelős.
Tekintsd hát ezt is, az ördögi feleselést emberi szívünkben, Uram!
Hiszen a kísértések úgy etetik őt, mintha hallevest adnának eléje.
És »ne vigy minket kísértésbe« – könyörgünk estefelé,
De a bűn az ajtónk előtt áll,
És bejön a szobánkba,
És az asztalig jön előre...
Távoztasd hát el a forró serpenyőt, amelyen ég a húsunk,
Lévén az állat mibennünk oly igen esendő.”*

Út az istenektől Istenhez

*„Ama kései, tékozló remény;
az utolsó, már nem a földet lakja,
mint viharokra emelt nyárderű,
felköltözik a halálos magasba.”*

(Pilinszky János)

(Ezért *Zolnay Vitának* ajánlom ezt a könyvemet, hogy emlékezzem, amikor már nem marad más, csak az emlékezés.)

ELSŐ RÉSZ

ALAPKÉRDÉSEK

FREUD ÓVÁSA

„Minél jelentékenyebb egy új meggyőződésünk, annál erősebben érezzük a figyelmeztetést, hogy ne tegyük ki biztos megalapozás nélkül támadó kritikáknak; máskülönben olyan lenne ez, mintha agyaglábakra állítanánk egy ércszobrot. Még a legcsábítóbb valószínűség sem óv meg a tévedéstől; még ha úgy látszik is, hogy akár a kirakójáték kockái a probléma egyes részletei összeillenek, akkor is arra kell gondolnunk, hogy ami valószínű, az nem okvetlenül igaz is, és az igazság sem mindig valószínű.”

(in: Mózes, az ember és az egyistenhit)

KIINDULÓ TÉTELEK

1. A politeizmus nagyon közel áll a történetileg primitív korszakokhoz, a monoteizmus már a magasrendű absztrakció csúcsára lendül fel.

2. Az ókor egyik népe sem tett annyit azért, hogy a halált letagadja mint az egyiptomi.

3. Az egyetlen Istenben való hittel elkerülhetetlenül megszületett az a vallási türelmetlenség is, amelyet az ókor nem ismert.

Pontosítások

Ad 1. Természetesen nem minden monoteizmus (pl. egy szikla vagy fa tisztelete). Itt az ábrahámi (zsidó) monoteizmusról van

szó, aminek lényeges eleme a láthatatlanság (fizikaialak-nélküliség) és a mindenütt jelenvalóság (a tértől független létezés).

Ad 2. Egyiptom felismerte, hogy a lélek nem képes önállóan elhagyni a testet. A szétváláshoz a test tönkremenése szükséges, azaz mindig a test engedi el a lelket. Még az öngyilkosság is csak a test életképességének megszüntetése után adhat lelki felszabadulást.

A balzsamozás megakadályozza a testi forma romlását, vagyis a lelket továbbra is a testhez köti. Ezért kezdetben – mielőtt divattá vált volna – a nemzet nagy fiai lelkének eltávolozását akadályozták, hogy mint segítő erőket a nép körében tartsák őket. Nem zárható ki, hogy ennek a törekvésnek a késői szellemi következménye a modern idők materialista filozófiája.

Ad. 3. A vallási türelmetlenség mélyén a vallás és a hatalom összefonódása áll. Ezért nemcsak idegen vallásokkal szemben nyilvánul meg, hanem a saját valláson belül is teret kap eretneküldözés formájában.

VOLT-E ŐS-KINYILATKOZTATÁS?

Ősi társadalmak kutatóinak feltűnt, hogy az első emberi közösségek, a *hordák* belső élete – bármilyen nagy földrajzi távolságra és történelmi messzeségben éltek egymástól – tulajdonképpen azonos módon szerveződött. (Gyenge biológiai-fizikai „fegyverzete” soha nem tette lehetővé, hogy az őseMBER magányosan éljen. A fejlettebb közösségek – a falu, a nemzetség, a törzs – csak a földművelő társadalmakban alakultak ki. A történelem hajnalán a horda együtt élő – gyűjtögető és vadászó – emberek strukturálatlan csoportja volt.)

A kutatók meglepetésére kiderült, hogy a hordáknak nagyjából hasonló – természetesen soha nem rögzített, de mégis szigorúan betartott – szociális szabályaik voltak.

Öt ilyen szabály gyakorlatilag minden hordában érvényesült:

1. A horda belső életében *megtiltottak minden erőszakot*, beleértve a hangokban, szavakban, fenyegető gesztusokban megnyilvánuló agresszív viselkedést is. (Ez a tiltás azonban nem vonatkozott idegen hordákra.)

2. A hordában *szigorú egyenlőség uralkodott* az élet minden területén, pl. a táplálék, a fegyverzet, a szállásnak alkalmas helyek elosztásakor vagy a közös akciókban – vadászat, gyűjtögetés, a horda védelme az idegenekkel szemben – való részvétel szempontjából (beleértve a vezért is).

3. A horda minden tagjára kötelezően vonatkozott a *gyengék védelme*. Gyengének számítottak az öregek, a betegek, a kisgyerekes anyák és a gyerekek. Őket számos privilégium illette meg akár az akciókban való részvétel, akár a közös javakból való részesülés szempontjából.

4. A horda a *monogám férfi-nő kapcsolatot* kultiválta. A nőközösség, a többférjűség, a többnejűség, a hárem stb. későbbi korokban jelent meg.

5. A horda – bár nem a mai absztrakt értelemben – *egyvistenhívő* volt. Vagyis hitt valamiféle emberfeletti erőben, ami lehetett kő, fa, hegy, barlang vagy természeti erő (vihar, villám, mennydörgés stb.). Hitét kezdetben egy tárgyra, jelenségre vonatkoztatta. A valódi többistenhit ugyancsak később, a differenciáltabb szociális rétegződés hatására keletkezett.

Mindez megdöbbenő lehet. Ha ezek az előírások valóban megvalósultak a horda mindennapi életében, akkor, ideológiától mentesen ugyan, erkölcsileg és szociálisan magasabb szinten álltak, mint a mai modern civilizáció. Ezt nevezték volna egyes szerzők aranykornak?

A legtöbb valláskutató nem tartja lehetségesnek, hogy az ősi idők embere a saját intellektuális erejéből jutott volna el erre a szociális és spirituális magaslatra. Ezért tételezik fel, hogy a samaritanusok Garizim hegyi és a zsidók Sínai-hegyi kinyilatkoztatását időben jóval megelőzve először Ádám, majd Noé részesült az emberi élet minőségére vonatkozó isteni akaratnak valamilyen megismerésében. Ezt nevezik *ős-kinyilatkoztatásnak*. Sőt az 1600-as években elhangzik egy közös *ősvallás* feltételezése is.

Más – inkább racionális orientáltságú – tudósok a szociális kényszerre hivatkoznak: ennek az öt szabálynak a betartása nélkül a horda rövid idő alatt széthullott volna. Tehát az életképesség és a fennmaradni akarás által motivált, valamilyen spontán, vagyis nem tudatos, de a tapasztalat által igazolt *társadalmi szerződést* tételeznek fel.

Mégis – mindenke ellenére – a modern civilizáció és a technológiai fejlődés, a felszabaduló társadalmi mobilitás letaszította az értékek csúcsáról a hierarchiát, a centralizált hatalom szükségességébe vetett hitet, és *helyébe az egyéni szabadságot helyezte*. Ezért tolerálható egyre kevésbé a totális rendszer, a diktatúra, ezért növekszik a szabad demokráciára való igény. Ez okozza az igazi mély vallásosság meggyengülését, a közélet számos problémájának megoldására való képtelenséget, a társadalmi méretű agresszivitás és az anarchia növekedését, a kormányzás rendeletekkel való felduzzadását. Lassan beteljesedik rajtunk Lao Ce jóslata a kormányzás rákfenéjéről: *Minél több a rendelet, annál nagyobb a rendtelenség!*

A mi szempontunkból nem elhanyagolható kérdés, hogy ez a folyamat milyen eszmerendszer keretében megy végbe. *Aldous Huxley* elemzése szerint „felnőtt egy új nemzedék, amelynek tagjai nem tapasztalták meg saját bőrükön a háborút. És ezzel együtt fellépett a nagy gazdasági világválság. A kormányok a helyi jólét megőrzésére irányuló kétségbeesett erőfeszítéseik során fölemeltek a vámokat, kvótákat vezettek be, és szubvencionáltak az exportot, mindenütt *fokozódott a gazdasági nacionalizmus, a népek számára minden külföldi automatikusan ellenséggé alakult át*. Ugyanakkor az elkeseredés és az az érzés, hogy méltatlanul bántak el velük, hogy egy felháborító igazságtalanság áldozatai lettek, *milliókat hajszolt bele a nacionalizmus vallásába*, abban kerestek vigasztalást és pótdiadalt.”

Huxley felteszi a kérdést, hogy a háborúnak ezek az áldozatai miért választották a kereszténység helyett inkább a nacionalizmust? A természettudomány a népesség nagy részének elfogadhatatlanná tette a transzcendentális keresztény dogmákat. Ám az imádás vágya fennmaradt, de csak megfigyelhető tényekben tudott már hinni. A nemzetek és a diktátorok nagyon is pontosan megfigyelhetők, így az áhítatos imádat vágya most feljűk fordult. „*A tudományos haladás egyik legfurcsább és legváratlanabb eredménye a monoteizmusról a helyi bálványok imádására való áttérés...*” Egy szóval: az utóbbi évek történelmi körülményei összeesküdtek a nacionalizmus erősítésére, és *diszkreditáltak mindenféle internacionalizmust*, legyen az akár vallási, akár politikai, alapuljon akár keresztény teológián, akár egy racionális világnézetten.

A POLITEIZMUS KEZDETEI

Freud a *Totem és tabu*ban, valamint a *Mózes*ben azt állítja, hogy maga a totemizmus a vallás első jelentkezése az emberiség szel-lemtörténetében. A fejlődési folyamat fontosabb állomásai:

- a totemállat tisztelete;
- embertestű, de a totemállat fejét viselő isten tisztelete;
- ember alakú és -fejű istent kísérő totemállat;
- a vallásban szerepet játszó szent embert szimbolizáló állat;
- a szent ember kedvenc állata.

Három evangélista esetében például Márkot az oroszlán, Lu-kácsot a bika, Jánost pedig a sas jelképezte; egyedül Máté szimbó-luma volt az ember.

A sokféle totemállat sokféle isten és vallás első halvány, még alig észrevehető jelentkezésének is felfogható.

Ám Freud az *Egy illúzió jövője* c. munkájában a politeista val-lás konkrét létrejöttét egy *infantilis projekcióval* magyarázza. Kiindulópontja a természet közönye, részvétlensége az embert sújtó katasztrófákkal, az ember szenvedéseivel szemben. A törzsfő jaj-gatva múlik ki a kardfogú tigris állkapcsai között, a villám felégeti a termést, az áradás elmossa a falu kunyhóit – de a nap mégsem süt halványabban, egyetlen madár sem hull le gyászában, s az ég egyet sem dördül, és felhő sem takarja be siratva a veszteségeket. A természetet nem érdekli az egyén sorsa.

Karinthy, műtete előtt, felveti az agysebész Olivecronának, nem elképzelhető-e, hogy a daganatok azt jelzik, hogy a természet valamilyen új szervet akar kifejleszteni és keresi, hogy hol helyez-hetné el a szervezetben. Eközben egyedek életének hekatombáit áldozza fel. Olivecrona számára ez túl romantikus elképzelés, de mi nem vagyunk agysebészek, eljátszhatunk ezzel a gondolattal is.

Summa summarum, a természet által cserbenhagyott, kínló-dó emberben feldereng egy emlék: volt ő már ilyen kiszolgáltatott helyzetben, amikor nála nagyobb hatalmak intézték a sorsát, e ha-talmak működését nem is értette teljesen, ám mégis kommunikál-ni lehetett velük, kérni, könyörögni, ígérni, sírni, kedveskedni, fo-gadkozni, befolyásolni elhatározásaikat. Ez volt a *gyerekkor*.

Freud szerint a kétségbeesett ember a gyerekkor eszmevilá-gát vetíti rá az őt fenyegető természeti jelenségekre. Mindegyik

mögött egy individuális emberfeletti szellemet feltételez. Ezzel a személyes hatalommal, magasrendű Én-nel kontaktusba lehet kerülni, kommunikálni lehet vele, képes jó- és rosszindulatra, jutalmazásra és büntetésre, igazságszolgáltatásra, védő funkcióra az emberrel szemben, tehát ebben az értelemben szülőkiválens. S a transzcendenciához való viszonyunkat csak családi mintára vagyunk képesek elképzelni: nagy Atyák és nagy Anyák gyermekei vagyunk. Tehát a természeti világ megszemélyesítéséről, lélekkel való felruházásáról van szó. Az ember isteneket teremt a saját biztonsága érdekében. Az örök kérdés: Teremti vagy felismeri őket?

Vagyis korrekt-e a dolgozat címe: „Miért győzte le Isten az isteneket?” Valóban legyőzte? Nem váltásról van-e inkább szó: a gondolkodás fejlődésével a primitív – konkrét jelenséghez, tárgyhoz és helyhez kötött – monoteizmust felváltotta a magasabb absztrakciós szinten megfogalmazott politeizmus, azt pedig a formától, időtől, tértől teljesen elvonatkoztatott, megnevezhetetlen és ábrázolhatatlan Istent tisztelő monoteizmus.

Ez a monoteizmus egyéni felismerésen alapult (Ábrahám), majd családisten, nemzetségisten, törzsi istenség lett belőle, amíg a törzsszövetségben élő nép nem érzékelte saját gyengeségét, megsemmisülését a centralizált hatalmakkal szemben.

– Olyan akarunk lenni, mint a többi nép! Hús-vér királyt kenj fel nekünk! – követelték Sámuel prófétától.

– Örültek vagytok. Isten a ti királyotok! Így is szólítjátok: Ovínu malkénú, Urunk Királyunk.

– Nem! Isten legyen a világ ura, teremtője és királya. A népnek ember királyra van szüksége.

Vagyis ami a politikában centralizált hatalom – fejedelemség, királyság, császárság, diktatúra –, az szellemi síkon a monoteizmus. Az egyetlen mindenható és mindentudó Isten teljes hatalma a világ felett.

ERKÖLCSI HETERONÓMIÁT JELENT-E A VALLÁSOSSÁG?

A magas tudomány szerint az erkölcsi fejlődésnek két szintje van, egy alacsonyabb és egy magasabb: a *heteronóm* erkölcs és az *autonóm* erkölcs.

Az erkölcsi heteronómia az alábbiakat jelenti:

1. *Az erkölcsi parancs kívülről és felülről jön.* Vagyis egy mindig létező hatalomtól.

2. Erkölcsileg jó, ha valaki engedelmeskedik, úgy él, gondolkodik, hisz, cselekszik, ami megfelel a hatalom intencióinak.

Erkölcsileg rossz, vagyis bűn és büntetendő az engedetlenség.

3. A bűn magába foglal még két elemet:

– Bűn és büntetendő *firtatni a hatalom szakértelmét*, kompetenciáját.

– Bűn és büntetendő *firtatni a hatalom intézkedéseinek jogosságát*.

4. Az engedelmség–engedetlenség dimenzióján túl az *egyénnek nincs erkölcsi felelőssége önmagáért*.

Gyerekkorunkban valamennyien erkölcsi heteronómiában éltünk. Szülők, nagymamák, pedagógusok mondták meg, hogyan kell viselkedni, mi a jó és mi a rossz. El is énekeltük az óvodában:

*Ha a gyerek jó, szófogadó,
társaival körbe áll és mindenki így csinál...*

Igen, a jó gyerek szófogadó, a rossz szófogadatlan. Ám olyan zül-lésig gyerek nem jut el, hogy vitassa a szülő jogát arra, hogy pl. megtiltson valamit vagy kétségbe vonja a szülő akaratának értelmességét. Ez a kritikai hangvétel a kamaszkorban kezdődik. Viszont – az engedelmség–engedetlenségen túl – a gyerek nem is érez erkölcsi felelősséget önmagáért, hanem azonnal elhárítja. Ha elküldik, hogy hozza el a gyepre gurult labdát és a csósz rászól: – *Te gyerek, hogy mersz a fűre lépni?* – azonnal azt feleli: *Az óvó néni mondta!*

Ugyanígy élnek a primitív kultúrájú népek... Például egy mohikán indiánnak a törzsfő, a varázsló, a vének tanácsa és elsősorban a hagyomány írja elő, hogyan kell élnie, házasodnia, milyenre kell az arcát festeni békében és háborúban, nem szabad a fehér bivalyra vadászni, mert ő a törzs totemállata, bizonyos ünnepeken a kízóoszlopnál kell kivégezni az ellenséges hadifoglyokat stb. Ha mindezt betartja, konfliktusoktól mentesen élhet. Ha nem, szigorú büntetést kap, esetleg megölik. Ám ha rá kerül a sor, hogy végezzen a kízóoszlophoz kötözött áldozattal, egyetlen percig sem érzi magát gyilkosnak. Ő egy derék indián, aki engedelmeskedett a hagyománynak és a hatalomnak.

A klasszikus középkorban teljes körű volt az erkölcsi heteronómia. Szigorú előírások szabályozták, hogyan kell élnie a jó katolikusnak. Az előírások kiterjedtek a szexuális intimitásokig. Az inkvizíciónak voltak a redőnyökön át leselkedő besúgói, és születtek halállal végződő perek ezzel az indokolással: „*Coitus atergo per more et modi canium.*” (Hátulról való közösülés a kuttyák erkölcsé és szokása szerint.)

A középkor bomlásával, a reneszánsz, a humanizmus, a felvilágosodás térnyerésével az erkölcsi heteronómia is gyengült, s kezdte átadni a helyét az *erkölcsi autonómiának*.

Annak ellenére, hogy a teljes erkölcsi szabadság még sohasem valósult meg egyetlen társadalomban sem, mégis körvonalazható, hogy milyen cél felé törekszik.

József Attila szerint: „*Az én vezérem bensőmből vezérel.*” Vagyis az erkölcsileg jó nem a hatalomnak való engedelmesség, hanem az a viselkedés, ami szinkronban van az egyén belső, interiorizált (személyiségébe beépült) erkölcsi törvényeivel. Ez az erkölcsi pozitívum néha éppen a hatalom iránti engedetlenséget, a lázadást jelenti.

Az autonómia szintjén nem bűn, hanem kötelesség vizsgálni a hatalom intézkedéseinek ésszerűségét, és azt, hogy a hatalom nem lépi-e túl saját kompetenciáját. Ám e szabadságért a független ember az önmagáért való erkölcsi felelősséggel fizet. Már nemcsak cselekedeteinek reális következményei érdeklik, hanem ekkor kezdődnek a mély lelkiismereti problémák, büntudatok, ítékezés önmaga felett, esetleg egészen az öngyilkosságig.

Mármost senki sem gondolta, hogy az európai kultúrában előfordulhat olyan hatalmas regresszió, amely visszafordítja az abszolút heteronómiához. S talán ez a totális rendszerek legnagyobb bűne, amit a mai napig nem hevert ki az európai kultúra, különösen Kelet-Európában, ahol fél évszázadig éltek újra a heteronómiában. Az emberek külső és belső életét a politikai hatalom próbálta irányítani – fasiszta nagytanács, Központi Bizottság, misztifikált vezérek –, mit kell gondolni, mit szabad mondani, miben kell hinni. Az engedetlenségért, a vezérek bírálataért átnevelő táborokban kellett elpusztulni, de ha úgy alakult a végzet, hogy egy bíróság Nürnbergben megkérdezte: *Hogy mert ön 476 embert tarkón löni?*, csak össze kellett csapni a bokát: *Parancsra tettem!* S aki fel-

ismerte, hogy ez a „*parancsra tettem!*” ugyanaz az erkölcsi szint, mint „*az óvó néni mondta!*”, az rájött a regresszió mélységére, amibe könnyű belezuhanni, de nehéz kikapaszkodni belőle, s azt is megértette, hogy miért panaszkodik ma is a társadalomtudomány az erkölcsi válság miatt.

A címben megfogalmazott kérdésre a válasz: igen. Az egyistenhívő bigott vallásossága megkeményedett erkölcsi heteronómia. Isten a világ diktátora, az emborsorsok ura, becsaphatatlan, a szívekbe és a vesékbe lát, az ő kezéből ered minden jutalom és büntetés, nincs hova, nincs kihez elmenekülni előle. Szeretetet, imádatot követel, de ugyanakkor alázatot és félelmet is haragjától és megtorló hatalmától.

Ha valaki ezt a heteronómiát *önként, meggyőződésből vállalja*, akkor nincs baj. De ha erre nevelik, kényszerítik, zsarolják, akkor tönkremehet a lelke.

Mindebből számos újabb kérdés sarjad. Énidegen-e az embertől a heteronómia? A biológiai eredetű hierarchiaigény – amiről az előzőekben szólottunk – nem vezet-e a heteronómia kultuszához az élet minden területén: hitéletben, politikában, családban, munkahelyen? A valóságban a modern ember szívesen veszi-e magára az autonómia, az önmagáért való felelősség terhét? Valóban szabad akar-e lenni vagy megelégszik a szabadság látszatával, a szabadság illúziójával? Saját magát jórészt ismeretlen külső erők és tudattalan belső erők által determinált vagy indeterminált lénynek érzi-e? Nem mosódik-e össze tudatában az akarat és a cselekvés szabadságának problémája?

Talán szép lassan, óvatosan keressünk választ ezekre a kérdésekre, előre elfogadva, hogy megeshet: keresésünk hiábavaló, ég és föld hallgatni fog, s felelet nélkül hanyatlunk a sírba.

A TÖBBISTENHÍVÓ EMBER PSZICHOLÓGIAI HELYZETE

Emberekhez hasonló istenek és istenekhez hasonló emberek együttélése. A két világ – a szellemi és az anyagi – még egymásba ér. Az emberek az istenek marionettjei, jellemük, életeseeményeik, sorsuk letükrözése annak, ami az istenek világában történik. Ezt nevezik *anankénak*, vasségzetnek, amely – akár felismerik, akár nem – fel-

tétlenül beteljesedik. De az emberek kritikusai lehetnek az isteneknek, elhagyhatják őket, más istenekhez csatlakozhatnak. Isten és ember között lehet jó viszony, közöny, harag. Valamely isten elleni haragjában az ember bűnt követhet el. Ám *a bűn nem lesz lelkiismereti kérdés*, nem terheli érte önvád, lelkiismeret-furdalás, mert kizárólag a reális következmények érdeklik, csakis ezektől tart. Védekezésül pedig másik istenhez fordul. Így fordul Odüsszeusz Apollóhoz védelemért Poszeidón, a tengerek istenének haragja elől. Valahányszor hazaindul, vihart támaszt, és Odüsszeusz húsz évig nem térhet haza feleségéhez, Pénélopéhez. Kérdés, hogy ez mindkettőjüknek egyforma szomorúság-e vagy a kérők és a szigetek varázsos félistennői valamennyi vigaszt és szórakozást mégis biztosítanak. Ki lát a szívekbe?

Tehát a politeizmus széles lelkiismereti szabadságot ad, és választási lehetőséget, hogy a menekülő vagy megdühödött ember, akiben az árulás gondolata fel sem vetődött, bűntudat nélkül melyik szellemi erő szolgálatába álljon.

Ebben a szabadságban virágzik ki igazán az *életöröm*. Fokozza ezt a pogány világ ideálja: ha már a világra születél, *akkor élsz helyesen, ha kipróbálsz, átéled, megismered az élet minden lehetőségét*, a legszélsőségebbeket is. S mert ehhez a civil polgári élet korlátai mégis akadályt jelentenek, többek között ezeknek az áttörésére szolgáltak a *misztériumok*. Hozzánk időben és megérthetőségben a legközelebb talán a *dionüszoszi misztériumok* állnak.

Tudni kell, hogy a misztérium időben behatárolt volt, általában három-négy napig tartott, s a drámai áhítatot kicsúfoló, a feszültségtől felszabadító komédiával zárult. A misztériumban – serdülőkor felett – minden felnőtt aktívan részt vett, vagyis nem néző volt, hanem cselekvő szereplő. Csak sokkal, sokkal később torzult el a misztérium alkotókra és közönségre, pl. a színházban vagy a templomban, még később – az eleven valóságtól és személyességtől mindinkább eltávolodva – film és képernyő közvetítésével.

A misztérium ideje alatt minden, az emberekbe nevelt polgári konvenció érvénytelen volt. Ehhez le kellett küzdeni a tudat gátlásait. Erre a célra alkoholt vagy természetes drogokat használtak, bár sokan voltak, akiknél az örjögő hangulat is egymást indukáló tudatállapot-változásokat idézett elő.

(Persze azért szerettek minél többet inni. Ezért testhez simuló *ametiszt* amuletteket használtak, mert az volt a meggyőződésük, hogy a hideg féldrágakő minden mámor ellensége. Aki hordja, nehezebben rúg be, nehezebben lesz szerelmes stb.)

De hát mit jelentett számukra a tudatállapot megváltozása? Először is a szerénység, az önmérséklet és a realitásérzék félrerúgását a „nekem minden jár, nekem mindenhez jogom van” mámoros érzésének nevében. Vágyat az extázisra, a titokzatos megélésére, saját angyali és sátáni lehetőségeik felidézésére.

Jelentette a szexuális tilalmak, szabályok könnyed áthágását, legyen szó a közeli vérrokonokra vonatkozó incesztusról, a homoerotikus kapcsolatokról, a promiszkuitásról vagy az állatokkal való egyesülésről. Féktelen és korlátok nélküli orgiákat rendeztek.

Jelentette a szent és a profán határvonalának átlépését, éretlenül felidézett misztikus élményeket, találkozásokat vérivó istennel, sátánokkal, boszorkányokkal, alvilági szörnyekkel, de mosolygó szellemekkel, fényt sugárzó emberfeletti lényekkel, az álom és a halál angyalával és a szerelem meg a gazdagság istennőivel is.

S végül azt is jelentette, hogy elmehettek a szadizmus és a kegyetlenség legvégső határáig. Például a Krétáról származó Diapapnőknak a misztérium idején joguk volt egy áldozati férfit megölniük, de ehhez semmiféle eszközt nem használhattak, csak a saját kezüket. Azonban a misztérium kollektív ereje biztonságot is adott. Mindenre ható közös erő vitte el őket a misztériumba, de ugyanez az erő vissza is hozta őket a civil életbe. Senki sem lett szadista, perverz, kriminális vagy habókos.

Így működött a misztérium, amíg a zsidó–keresztény–iszlám egyistenhit bele nem avatkozott az ember viszonyába a transzcendenciához.

Mindenesetre feltételezhető, hogy a politeizmus lazább, szabadabb, örömtelibb életet adott az embernek a mainál, lelkiileg kevésbé terhelőt. Szellemi-erkölcsi büntudatok jóval kevesebb szenvedést okoztak, a megtisztulás útja könnyebb volt. S végül is annak az embernek a lelkiállapotát, aki felvilágosodva már tudja, hogy a szex nem bűn, össze sem lehet hasonlítani azzal, akinek soha eszébe sem jutott, hogy bűn is lehet.

A pogány időkben valahogy *közelebb volt az ég a földhöz*, mint manapság. Mindennapos kontaktust lehetett teremteni az iste-

nekkel, látni lehetett az anyagi világ szellemi lényegét. Az anyag megformáltsága hamar pusztulónak (efemernek) tűnt, tulajdonképpen *maja* volt, vagyis káprázat; a szellem világa pedig örök, a létező, a végső valóság. Ez a látás mára véglegesen elveszett vagy csak nagyon elmélyült szellemi és morális tréninggel ébreszthető fel. Ezért az istenek alkonya óta a kutató elme, ha szemügyre veszi a jelenségeket, az anyagot érzékeli örökké létező valóságnak, a szellemet káprázatnak. Így keletkezett a materialista filozófia. De mit ér mindez?

Középkori buddhista misztikusoktól idézem Mireisz László nyomán:

*„Mint a szarvascsorda, amelyik a tévedés hatalma alatt
Rohan a vízhez, ami pusztán csak délibáb,
Úgy a tévelygő szomját nem olthatja, csak megköti őt,
S ebben talál élvezetet, mondván: ez a végső valóság.”*

Most, hogy közeledünk a szabad politeizmust és a szigorú mono-teizmust elválasztó határvonalhoz, Füst Milán nyomán elmesélem Menász király történetét.

Menász király kacskalábú volt. Beleszeretett Ferenikébe, egy gyönyörű és aranyos hetérába. De ő gögösen átnézett Menász királyon. Azonban a hetérát egy napon baleset érte, amiből meggyógyult ugyan, de sánta maradt.

– Talán most már szerényebb lett – gondolta Menász király –, jobban illünk egymáshoz. – És megkérte a kezét.

Anyja, Arzinoé királynő kétségbeesett:

– Ennyire szerelmes vagy belé, szegény fiam? Meglásd, ha elvesszed, meg fog csalni, mert a vér, az vér. Ez egy hetéra.

– Ez nem szerelem, anyám – felelte Menász. – Mert a szerelem tüze rendszerint hamar ellobban. Mert a lángolás hamar elmúlik, mondja az én filozófiám, s ezek a mámorhoz szokott bolondok azt hiszik, hogy örökös lángolásból van joguk a házasságban is. S ha ez elmúlik, méltatlankodnak, és szétnéznek további gyönyörök után. Holott a házasság törvénye nem a mámor, hanem a jóság, a munka és a család, és azt nem fárasztja ki az egyformaság.

Csakhogy én legszívesebben veled vagyok mindig. Jól érzem veled magam, mintha otthonomba térnék.

És elvette feleségül, s kétévi boldog házasság után úgy érezte, hogy győzött a filozófiája. Aranypénzt veretett tehát a lesütött szemű Artemisz képével és ezzel a felirattal:

„En pászi szofroszúnén – vagyis: mindenben szerénységet!”

De két év után egyszer a felesége ágyát üresen találta, rajta egy kis tekerccsel:

„Az én igazi, régi szeretőm eljött értem, egy részeges hajógyáros, aki néha még meg is ver engem, de én most látom, hogy mégse tudok nélküle élni.”

Menász erre azt gondolta: „M megbuktam tehát. És megbukott a filozófiám is.”

Piros bogyókat tépett a kertjében, azokat megette, és meghalt. Arzinoé királynő pedig visszavonatta fia aranypénzét, és újakat veretett a nyílt tekintetű Artemisz képével és ezzel a felirattal:

„En pászi deinotéta – vagyis: mindenben szigort!”

AZ ISTENEK ALKONYA

Minden nép emlékezetében él egy aggasztó esemény: amikor az istenek elmentek Föld- és emberközlelől, s magára hagyták a kreatúrák világát. Ez az „istenek alkonya” mítosz, az indiai hitvilág szerint a „káli juga”, a sötét kor, az isteni szellemet nélkülözö világ. Az Olümposzon már nem lakik senki, az egykor szent helyek üresek és sivárak, a templomok, mecsetek, zsinagógák még zengnek az imáktól, még láthatók az egykori szertartások formái, csak éppen Krisztus, Mohamed és Mózes hiányzik a megszentelt épületekből, elmentek valahová, amerre az Úr kegyelme vonult.

Miért? S mit kezdhetünk ezzel az ürességgel mi, a szellem által megérintett emberek, akik a Zen szerint:

*Varázserőért gyakorlunk,
Rejtett tudásokért tanulunk,
Magas tudatszintekért kapaszkodunk,
Rendkívüli állapotokért küzdünk.
A legszebb, a legdrágább tükröt
Akarjuk tudni magunkénak!
Mindössze ennyit akarunk?*

S a miért? Igen, a miért?

Végül is egyszerűen le lehetne tagadni az egész káli jugát. Soha nem volt istenek alkonya, soha nem jött el egy Isten nélküli sötét kor, mert soha nem voltak istenek, Isten sem létezett. Mind-
ezt az emberiség okosabbik fele találta ki – amelyik rájött, hogy a vallás mesevilág, legendák és abszurd csodák gyűjteménye – a bamba többség megnyugtatóra vagy megijesztésére. Manapság úgylátó divat a letagadás. Nem volt vagy nem akkor és nem úgy volt honfoglalás, ahogy arról a krónikák és kódexek írói beszámolnak. Egyáltalán nem volt középkor vagy legalábbis meghamisítottak vagy háromszáz esztendő. Mózes soha nem élt, ha élt, egyiptomi herceg és hadvezér volt, Jézusnak ugyancsak semmi köze nem volt a zsidósághoz. Nem volt holokauszt, nem voltak megsemmisítő lágerrek, sem gázkamrák... A lélektanban ezt „a meg nem történtté tevés mágiájának” nevezik, buta kisgyerekek és gonosz felnőttek szoktak élni vele.

Felfogható az istenek alkonya özönvíz-ekvivalensnek, amikor az istenek hátat fordítanak a megromlott emberiségnek.

Elképzelhető, hogy valamilyen szülői attitűd megnyilvánulása, aki elengedi a gyereke kezét, most már járj egyedül, nem baj, ha néha elesel.

Nem zárható ki az a feltételezés sem, hogy máig az Édenkertben vagyunk. A kiűzetés, Isten haragja és elfordulása az embertől azt jelentette, hogy a látásunk változott meg, nem látjuk a Paradicsom szépségeit, ragyogását, nem érezzük békéjét, Isten sugárzását, pedig még mindig ott élünk.

Freud is észreveszi, hogy valami baj van velünk, de ő persze másutt keresi az okokat *Rossz közérzet a kultúrában* című írásában.

Mindezeket végiggondolva akaratlanul is eszébe jutnak az embernek Lucifer szavai:

*„Hol a tagadás lábát megveti,
Világodat meg fogja dönteni.”
(Madách Imre: Az ember tragédiája)*

Az istenek alkonya eredményezte a vallások formálissá válását. Elvetendő-e egy olyan felfogás, amely a vallásoknak eredetileg „reduktorfunkciót” tulajdonít? Arra gondolunk, hogy az ember talál-

kozása egy emberfeletti lényvel a szellemi erő óriási különbsége miatt olyan hatású lehet, mintha valaki megérint egy magasfelettségű vezetőket. Nem akarja az bántani, mégis megöli. A válás, a rítus biztonságos kapcsolat lehetőségét biztosította az ember és az emberfeletti között. De az istenek eltávozásával ez a fontos funkció értelmét veszítette. A vallások tartalmilag lassan kiüresedtek. Maradtak a formális szertartások.

*„A görögkeleti vallásban
Nyugalmat nem lelt, csak papot...”*

– írja József Attila.

Ezért azután, amikor a modern idők politikai, társadalmi és tudományos mítoszai összeomlottak, a várakozások ellenére nem következett be a hagyományos vallások reneszánsza, az iszlám kivételével. Ennek okai is eléggé rejtélyesek. Az emberek inkább a távoli Kelet, a vallások ősi gyökerei vagy a szélsőséges modernizálás felé fordultak. Széles teret kapott a valódi hit lehetőségének keresése mellett a hiszékenység, a babona, az okkult varázslás nemegyszer üzleti jelleggel.

Az emberek nem menekülnek a vallásosságtól, csak hinni szeretnének, különösen a fiatalok. De van-e miben hinniük?

Az üres egekbe hiába kiált fel Hamlet, senki sem felel. Faustnak már megint felel valaki, de éppen az a csapda, hogy kicsoda.

*„Ki vagy tehát?
Az Erő része, mely
Örökké rosszra tör
S mindig jót mivel”
(Goethe: Faust)*

Indiában a Siva-papok jó része szerint az első és a második világháború nem volt benne az emberiség karmájában. Akik a frontokon, a légerekben, a bombázások következtében elpusztultak, nem karmikus halált haltak. A gázkamrás halál senkinek sem volt a karmájában. Ezek a karmájuktól megfosztott lelkek sok negatív hatást sugároznak a Földre. Tehát végül is két sátáni, karmikus kislátról van szó.

Azonban a káli jüga vége felé közeledve a szellemi lények visszatérőben vannak. Egyre gyakoribbak az ezoterikus találkozások, megmagyarázhatatlan szellemi élmények, amelyek felkészületlenül érik az egyént, zavarttá tehetik, neurotikussá, sőt pszichotikussá is. A formális vallásosság nem segít a misztikus élmény feldolgozásában, az egyre inkább a pszichiátria kompetenciakörébe kerül. Nehogy eljussunk oda, hogy az európai kultúrát – amelynek bölcsőjénél látomásos és elhívott emberek, próféták álltak – elmebajból eredeztessük.

EGY FIATALEMBER ELDÖNTI AZ EMBERISÉG SORSÁT

Körbepásztázzuk a világot, hol találunk egy valóban autonóm közösséget, valóban autonóm embert vagy akár egy autonóm angyalt. Görnyedve és remegve kicsiségünk elviselhetetlen súlya alatt mégis a szemükbe nézünk a mennyei karoknak és rendeknek (felülről lefelé).

Szeráfok	a szeretet szellemei
Kerubok	a harmónia szellemei
Trónok	az akarat szellemei
Kyriotes	a bölcsesség szellemei
Dynamis	a tevékenység szellemei
Exusias	a forma szellemei
Archék	történelmi korszakok szellemei
Arkangyalok	népszellemek
Angyalok	őrzők, egy-egy emberhez kötöttek

Ők kilencen az égi hierarchiák, tiszték és főtiszték, s felettük az uralkodó Isten tábornoki kegyelme.

Hogy is írja Hermész Triszmegisztoosz a *Smaragd Táblácskán*?

*„Az, ami lent van
Ugyanaz, mint ami fent van.
Boldog, aki ezt megérti.”*

Miért nem boldogtalan? Miért boldog, megpillantva a létezés csapdáját? Mert az ezoterikusok szerint Jézus atyjának házában szigorú alá- és fölérendeltség uralkodik.

S mi, emberek, hogyan lettünk e poroszos rangsor közlegényeivé?

Ehhez először a metamorfózisok és a kölcsönhatások kérdését kell tisztázni. Azt hisszük, lényeges dolgokat tudunk erről, de a leglényegesebbet biztosan nem.

Egyszer sokáig és csillapíthatatlanul nagyon fájt a vállam. Gyógytorna, masszírozás, csodakrémek és kenőcsök. Semmi. Ám a sors, amit hajlamosak vagyunk véletlennek nevezni, összehozott egy kínai mozgástudóssal, aki hosszan nézegetett engem, tapogatta, forgatni próbálta a karomat, a nyakamat hajlítgatta, majd azt mondta:

– *Nem lehetséges-e, hogy nagyon sok ölelés benne maradt a váll- és karizmaiban? Többet kellene ölelnie. Először a párnáját, a kutyáját, aztán a rokonait, a barátait, a szerelmeit... Ettől elmúlhat a fájdalom. Próbálja meg. Egyelőre ne tegyünk mást.*

– *S ha ehhez nincs bennem elég szeretet?*

– *Nem azt mondtam, hogy gyűlölködve vagy közönyösen öleljen. Amit mondtam, azt jelenti, hogy merjen ölelni. Érzem, hogy feszítik a nem vállalt érzelmek, amelyeket nem mer kifejezni. Az ölelés majd fellobbantja magában a szeretetet. Így hat a lélekre. Mint ahogy az elfojtott érzelmek a testre hatnak, és fájdalmat okoznak.*

Így a kínai. S a meghökkent emberek, akiket váratlanul a karomba zártam. Először szorongva, aztán felszabadultan. Mert az emberek sem engedik át magukat könnyedén az ölelésnek. Csak egyetlen lány haragudott meg rám – később úgy magyarázta, hogy megijedt –, mert szerinte ilyen dolgokról, mint az ölelés, lehet beszélni, de váratlanul megtenni nem lehet.

Az őskor embere és a gyerek rendíthetetlenül hisz a gondolatok és a szavak világformáló, az anyagi létet megváltoztató erejében. Ezt nevezik *áldásnak* és *átoknak*.

Nos, valamikor régen – talán három és félezer évvel ezelőtt – a „folyón túlról” egy állattenyésztő nomád habiru család érkezett a babilóniai Ur városának kapujához. A családfő *Táré (Terah)* az eladó állatokkal és termékeikkel bement a városba, hogy azokat szokás szerint iparcikkre cserélje. Legidősebb fia, Ávrám otthon maradt. Egy idő után feltűnt neki, hogy halálos csendesség veszi körül. Az állatok nem neszezték, a szolgák és asszonyok is

– ki tudja, miért – elhallgattak, s a közeli város zaja is elcsendese-
dett. Ávrám is akaratlanul mozdulatlanra dermedt a kis tavacska
partján, ahol táboroztak. De a bensejéből mintha hangot hallott
volna.

Valaki megszólította egy csendes és nyugodt fiatal férfi
hangján:

– *Ávrám!*

De Ávrám döbbenet hallgatott.

– *Ávrám!*

Ávrám most se felelt. Szédülni kezdett, rosszullet környékezte.

– *Igyál a forrásomból, és jobban leszel.*

Ávrám azt érezte, hogy frissítő hűvös víz permetez végig az
arcán, és belecsepeg félig kinyílt szájába. Mélyet lélegzett. Szédü-
lése és émelygése elmúlt. Hideg, mégis simogató levegő áradt a
tüdejébe.

– *Igen, Uram. Nem tudom, ki vagy, és honnét szólítasz. Én
Ávrám ben Terah vagyok, megrémülve és értetlenül, mert ilyesmi még
sohasem történt velem. Nem látok senkit.*

– *Én vagyok, Ávrám, az első és a végső létező. Felelhettem
volna: Jehje áser jehje. Az vagyok, aki van. Kívül vagyok az általam
teremtett anyag világán. Ezért nem láthatsz, mert nincsen testi for-
mám. Csak belülről hallhatsz, mert nincsen földi hangom. Néven sem
nevezhetsz, mert nincsen nevem.*

Ávrámot valamilyen erő leborulásra készítette. Közben azon-
ban eszébe jutott, hogy nem bántja-e meg e szellem nyilvánvaló
szentségét azzal, hogy a fenekét mutatja az ég felé. Ámbár azt sem
lehet tudni, vajon az égben lakik-e. S lakhat-e valahol valaki, aki
testetlen és láthatatlan?

– *Már a születésem előtt kiválasztottalak. Már anyád méhében
megjelöltelek. Gyermeckorodban tápláltam elmédet és szívedet. Most
eljött az óra, hogy találkozzam veled.*

Ávrám ekkor már homlokát a kezére hajtva hasalt az iszapos
földön.

– *Kelj fel, habíruk fia! Szövetséget ajánlok neked. Ivadékaid
lesznek az én kiválasztott népem, mint ahogy te is az én kiválasztott
gyermekem vagy. Nagy néppé teszlek, megsokasítalak, mint a tenger
fővenyét és az ég csillagait.*

– *S mire választasz ki bennünket, láthatatlan és névtelen Isten?*

– *Szenvedésre, Ávrám. Mert a kiválasztottság mindig szenvedéssel jár. Szenvednetek kell azért, mert a szívekben pogány nemzetek tömegében egyedül ti őrzitek meg a tudást, hogy én vagyok az egyetlen Isten, a világ teremtője és a kozmosz ura. Szenvednetek kell, hogy bizonyosságot tegyetek rólam és példátokat követve a világ népei lábamhoz boruljanak az én törvényem szerint.*

– *S mi lesz a jutalmunk?*

– *Hát a szenvedés, Ávrám. A szenvedés, amit csak a legerősebbek képesek elviselni. Ti lesztek a legerősebbek, akiket folyton pusztítanak, de mégis elpusztíthatatlanok. Ezért jelöljétek meg fiaitokat előbőrük lemetszésével, hogy el ne tántorodjanak tőlem, nehogy megtagadjanak engem, s hogy halálukig emlékezzenek, hogy ők a Szövetség fiai. Áment mondasz-e minderre, Ávrám?*

– *És ha nem?*

– *Megteheted. De akkor örökre eltűnök az életedből.*

A mennyei hierarchiákról nem esett szó, s Ávrám a Láthatatlan és Névtelen Isten bűvöletében áment mondott.

Már a napszállta közeledett, amikor magához tért a tavacska partján. Kissé meg-megtántorodva hazasietett. Besurrant apja isteneinek függönnyel elkerített sátorrészébe, s a legnagyobb isten kivételével valamennyi kisebb agyagszobrot összetörte. Aztán várta Táré megérkezését.

Tulajdonképpen ekkor csak ketten voltak a világon, ő és az Istene.

– *Mit tettél, te baromállat?*

Táré üvöltésébe beleremegett a sátor.

– *Én semmit* – felelte Ávrám szinte közönyösen. – *De itt voltam, és a legnagyobb szájába tettem egy almát. A többi el akarta venni tőle. És láttam, hogy ez a nagy őrzöngeni kezd és miszlikbe aprítja a kisebbeket.*

– *Hogy beszélhetsz ilyen hülyeségeket? Ez agyagszobor, nem tud sem gondolkozni, sem beszélni, sem cselekedni.*

Az Isten jó szavakat adott Ávrámnak.

– *Akkor miért borulsz le előtte? Mivel érdemelte ki a tiszteletedet?*

Táré megnémult. Elkerekedett szemmel bámult a fiára, akinek arcán szokatlan kifejezést látott és a szemében valami furcsa fényt.

– *Mi történt veled, amíg távol voltam?*

Ávrám hűségesen beszámolt Istennel való találkozásáról.

Így történt, hogy Isten, akinek néhány órája még csak egyetlen híve volt a világon, estére egy család istene lett. Mert Tárét meggyőzte a fia látomása és elhívása, s amelyik hitet a ház ura valotta, minden családtag és rabszolga követte őt.

Isten további karrierjét – amikor törzsi, nemzetségi istenné vált, majd világistenné emelkedett – később részletesen megvizsgáljuk. Most azonban a legfontosabb szempontra kell felhívunk a figyelmet.

A romlandó testi megformáltság, a fizikai érzékelhetőség, a hang, az érintés és a tapintás, az áldozat füstjének beszippantása mind-mind az anyagi világ, a materiális létezés bizonyítékai. A láthatatlanság, a névtelenség, a csak belső hangként hallható megnyilvánulás a szellem tulajdonsága.

S ekkor és itt döntötte el Ávrám az emberiség jövőjét. *A szellem szolgálatát választotta*, a szellemet emelte az értékek csúcsára, s az anyag megnyilvánulásait alacsonyabb rendűnek ítélte. Ez eredményezte a bálványimádás kihalását, a politeizmus értékének alárendelődését, a legmagasabb szintű absztrakció, a monoteizmus keserves és máig ingatag győzelmét, az egyetlen Isten diadalát az istenek felett. Megérdemelte, hogy tiszteletből megnyújsák a nevét, s ezen túl *Ábrahám* ősatyának nevezzék, aki mind a mai napig ható, beláthatatlan történések forratakát indította el.

MI LETT VOLNA, HA...?

Történeszekben azonnal idegrohamot kiváltó, legtudománytalánabb kérdés a „mi lett volna, ha?”. Egyet kell-e ezzel értenünk?

A történelem arról szól, hogy mi és miért vált valósággá a társadalmi fejlődés, hanyatlás, alakulás során, a rejtett jövőben lapangó lehetőségek közül. Tehát semmiképpen sem szemléli úgy a társadalmi változásokat, mint a múlt által egyértelműen determinált egyetlen utat. A történelmi múlt összetett, sokféle és sokféleképpen értelmezhető hatást magában rejtő determinánsok összessége, amelyek közül egy végül is találkozik olyan aktuális környezeti feltételekkel, amelyek életre hívják.

No de miért kellene a valóra nem vált lehetőségeket mint a realizálódásra egykor szintén esélyeseket letagadni, kivonni a tudományos vagy tudománytalan fantáziavizsgálódások alól? A „mi

lett volna, ha?” éppen erre hív, részben felelhet arra a kérdésre, hogy miért úgy történt valami, ahogy történt, de főleg arra, hogy miért nem történt másképp. S természetesen nemcsak objektív tényekről eshet szó, hanem a minden emberi történést befolyásoló szubjektív hatásokról is.

Mi lett volna, ha Ávrámot nem szólítja meg az Úr, egyszerűen azért, mert Isten nem létezik?

Mi lett volna, ha Ávrám nem hisz a hangnak, hanem hallucinációnak, lelki betegség, kimerültség tünetének tartja?

Mi lett volna, ha a láthatatlan isten helyett apja megszokott bálványait választja?

Mi lett volna, ha Táré nem hisz a fiának?

Vagyis: *Mi lett volna belőlünk egyistenhit nélkül?*

Igen nehéz, az előbbieket szerint szinte megválaszolhatatlan kérdés. A felelet nehézsége főként abból fakad, hogy a nyugati emberek többsége az egyistenhitet magasabb rendűnek érzi és értékeli a politeizmusnál. Még Freudból is kitör a zsidó pátriárka, amikor – mint a kiinduló tételekben idéztük – a monoteizmust a magasrendű absztrakció csúcsának, tehát szelleminek fogja fel, míg a politeizmust a kulturálisan primitív korszakokhoz és az anyagelvűséghez közel állónak minősíti. Csakhogy nem téved-e ő és mindenki ezzel a diszinkcióval, amely szerint Ávrám a szellemet választotta?

Ugyanis a történelem azt bizonyítja, hogy a monoteizmus nem teremtett békésebb, kevésbé agresszív, humánusabb világot, mint a pogányság, sőt, éppen ő hozta létre a vallási türelmetlenséget, a vallásháborúkat, a keresztes hadjáratokat, a vallási ideológiával indokolt népiirtást vagy a kánaáni véres honfoglalást Isten nevében.

Sőt, elgondolkoztató, hogy amikor lehanyaglott a többistenhívő görög vallásosság, nem a monoteizmus felé fordultak, hanem megteremtették a görög filozófiát, ami a vallást magas absztrakciós fokon váltotta fel. Ugyanígy Kínában a taoizmus és a konfucianizmus nem tekinthető vallásnak, hanem életbölcseletnek. A vallások között pedig az istentagadó szelíd buddhizmus, amely mindig inkább vált áldozattá, semmint agresszorrá.

Persze nem felejthetjük el például Asóka király halála után a brahmanizmus által Indiában elindított irtó hadjáratot a buddhis-

ták ellen, Babilon győzelmét Izrael felett és a deportálásokat, a mongol-tatár birodalom hódításait, kegyetlenségét sem. De mindez végül is feljogosít arra, hogy a politikai hatásokat illetően ne lássunk döntő különbséget a monoteizmus és a politeizmus között. *A világ üdvözítésével mind a politeizmus, mind a monoteizmus adós maradt.* Tanításaik visszapattantak a népek hatalmi becsvágyáról. Freud szerint azért maradt szilárd az ösztön-én aszociális törekvéseivel együtt, mert az emberek többsége megriadt az ösztön-lemondás keserveitől, amely pedig egyedüli kultúrateremtő erő. Így váltunk egy technológiailag magasrendű, mégis barbár civilizációvá.

Az a felfogás, amelyik a szellem, tehát az egyistenhit magasabbrendűségét hirdeti az anyagi felett, a zsidó-keresztény vallássságban érte el a csúcst. Aki üdvösséget kap a szellemi tartalmaktól, az szereti, ha ellensúly is akad, ilyen az anyagi lét, a testiség mint az alantas dolgok képviselője. *Fritz Zorn* szerint az alantast leghamarabb a szexualitásban, a testi szerelemben lehet felfedezni. Ez határozza meg a kereszténység viszonyát a nemiséghez.

„Az a fölismerés, hogy a szexualitás van annyira lelki, mint testi tulajdonság, és hogy test és lélek (anyag és szellem) nem ellentétpárnak tekintendő, hanem egységnek, attól tartok, nem hatolt be a keresztény tanításba, hanem elszállt az együgyűen konok tan mellett. Akinek mindenáron felsőbbrendű dolgok kellene, az végül biztosan talál magának alsóbbrendűnek tekinthetőt is, meg hát isteníteni sem lehet semmit, ha nincs hozzá egyúttal valami pokolra vethető.”

Kár, hogy Zorn éppen a szexualitással példálózott, ami most nem illik ide. De elemzéséből mégis megérthető, hogy miképpen állunk a monoteizmus magasabbrendűségével. S az ember önmagát is annál magasabb rendűnek érzi, minél nagyobb hatalomhoz csatlakozik. Büszkesége, önértékelése tehát arra indítja, hogy ragaszkodjon a monoteizmus felsőbbrendűségéhez. Pedig ha elmarad Ávrám látomása, Táré bizalma fiában, történelmileg, politikailag valószínűleg semmi különös változás nem történt volna. „The man is man” – politeizmusban, monoteizmusban egyaránt. Ösztöndinamikáján, hatalomvágyán, gonoszságán a vallás nem

változtat. Viszont annál nagyobb kulturális, művészeti és bölcseleti jelentősége van az istenhit átalakulásának, nem is beszélve a súlyos pszichológiai következményekről.

AZ EGYISTENHÍVÓ EMBER PSZICHOLÓGIAI HELYZETE

A vallások világában a monoteizmus megfelel annak, amit a társadalomtudomány totális rendszernek nevez. Isten abszolút hatalma ráborul a világra. Isten elől nincs hova elmenekülni. Istent nem lehet becsapni, félrevezetni, mert a vesékbe és a szívekbe lát. Isten határozza meg az ember jó vagy rossz sorsát, életidejét és halálát. E tökéletes kiszolgáltatottság súlyának enyhítésére ugyan szabad akaratot ad neki, de ez furcsa szabadság, mert helytelen döntéseiért felelősségre vonja, bünteti. Nem szólunk most bővebben arról, hogy az akarat szabadsága nem egészül ki a cselekvés szabadságával, a megszilárdult akarat is sokszor a vágyfantáziák szintjén marad.

Az Isten imádat tárgya, de az emberi cselekvéseket legtöbbször mégis az istenfélelem irányítja. Meg kell felelni Isten akaratának, mert ha ezt nem teszi, bünt követ el. S mert szabad akaratából száll szembe Istennel, övé a teljes felelősség önmagáért.

S itt botlunk bele a valláserkölc legnehezebb kérdésébe, amit legmélyebben Isten és Káin szóváltása tükröz. Ábel halála után Isten haragja rázúdul Káinra.

– *Mit cselekedtél? Testvéred vére hozzám kiált az egekbe!*

– *Testvéremet tagadhatatlanul agyonvertem. De álljunk meg egy pillanatra. Ki teremtett engem olyanná, hogy nem tudok uralkodni féltelen indulataimon? Hogy dühömet azonnal cselekvésbe viszem át, és ütök. Én a te teremtményed vagyok? És most nem vállalod a felelősséget alkotásodért, hanem rám akarod löcsölni?*

S Isten meghátrál Káin érvelése előtt. Nem bünteti meg.

– *Fuss. Tűnj el a szemem elől.*

– *Várj még, Uram. Én most gyilkos vagyok. Bárki megölhet.*

S Isten belátja Káin igazát. Homlokára teszi a Káin-bélyeget, ami nem megszégyenítés, hanem védelem: Káin az Istené, senki nem bánthatja.

Ezután „fut” csak el Káin, és letelepedik a Nód földjén, Édentől keletre.

Az erkölcsi probléma lényege: kié a felelősség? A Teremtőé vagy a teremtetté? Istené vagy a kreatúráé?

A középkorban szerzetesrendek kínlódtak ennek a problémának a megoldásával.

„Te vocamus, quod sic plasmavisti hominem, et hominem itidem vocamus, quod seo ipse debet tamen. Téged szólítunk, hogy ilyennek teremtetted az embert, de az embert is szólítjuk, mert önmagáért mégis ő felelős.”

Hogy is van ez?

Egyáltalán, van-e Istennek felelőssége a teremtésért? Isten ugyanis kívül maradt az általa létrehozott erkölcsi világrenden. *„Isten a világ tere, de a világ nem Isten tere.”*

Vagy a Kabbala tanítása arról, hogy a teremtés előtt a világ tele volt Istennel, nem volt hová teremteni. Ekkor következik be Isten visszahúzódása önmagába. Helyet készít az anyagi világnak. Ezért ahol anyag van, ott Isten nincsen jelen.

– *Hogy engedhette ezt az Isten?* – kérdezték a lágert túlélők.

Megnyugtató válasz lenne:

– *Az Isten nem volt ott Auschwitzban. Annál inkább a Sátán. A holokausztot nem Isten csinálta, hanem az emberek, szabad akaratukból.*

Az egy Istenhez való viszony ambivalenciáját mutatja az Auschwitz-legenda, amelyet ebben a könyvben is bemutatok.

Néhány ultravallásos lengyel zsidó szeretett volna a táborban is vallásos életet élni. Megnyertek ehhez egy ortodox rabbit. Természetesen a legnagyobb titokban kellett működniük. Ám az első összejövetelükön kiderült, hogy nem tudnak imádkozni. Nem azért, mintha nem ismerték volna az imákat, hanem azért, mert annyi keserűség, vád, gyűlölet volt bennük, ami lehetetlenné tette az áhítatot.

– *Ha ez a helyzet – mondta a rabbi –, akkor Din Tórát (vallásos törvényt) kell tartani. A törvényt bírakkal, ügyésszel, védővel összegyűlt. Istent ültették a vádlottak padjára, és nem találtak számára mentséget. Ezért Istent halálra ítélték. A halálos ítélet kimondása után a rabbi felnézett az égre:*

– *Feljöttek a csillagok. Itt az ideje, hogy imádkozzunk.*

És most már valamennyien elmondták az esti imát.

A kereszténységben ilyen istengyűlölet létrejötte nem lehetséges. Az eredendő bűnben és Jézus megváltó áldozatában való hit ezt megakadályozza. Legfeljebb az Isten és az erkölcsi törvény iránti közömbösség nyit utat egy kultúra elvadulásához, embertelenné válásához.

Ebből a szempontból központi jelentőségű az *értelmesség* kérdése. F. Zorn erről így vélekedik:

„Az értelmesség fogalmának fő és vétkes pervertálója biztosan a keresztény vallás, amely azt tanítja, hogy egyetlen veréb le nem fordul az ereszről, hacsak nem annak a parancsára, aki megalkotta volt ezt a madarat.

A keresztény dogma tanítása így szól: ha fönn marad a veréb, akkor isteni akaratnak engedelmeskedve marad fönn, s ennek értelme van, ha pedig lefordul, akkor szintén isteni akaratra és értelmes okból fordul le – csak mi nem fogjuk föl az értelmét. Ha tehát a madár odafönn marad, akkor ennek olyan értelme van, amit föl tudunk fogni, de ha nem marad odafönn a madár, ennek olyan értelme van, amit nem tudunk fölfogni. Ergo mindennek van értelme.

Ebben az érvelésben olyan ellentmondás van, amelytől jobban undorodom, semhogy tétlenül elviselhetném. Ilyen pillanatokban úgyszólván ki kellene találni egy ilyen verébteremtő istent (ami engem illet, nem hiszek benne) csak azért, hogy lekenhessen neki egyet az ember.

Meggyőződésem, hogy létezik értelem. Ebből szükségképpen következik, hogy létezik értelmetlenség is. Nem lehet minden értelmes, némely dolognak értelmetlennek kell lennie. Valamely ember életéről sem lehet bármi áron azt állítani, hogy értelmes élet volt.”

A monoteizmus teljesen átformálta az ember viszonyát a bűnhöz. A bűn az európai kultúra egyik központi kategóriája lett, talán lelkileg a legnyomasztóbb. Bűn, eredendő bűn, bűntudat, önvád, lelkiismeret-furdalás, megbánás, vezeklés, feloldozás, penitencia, jóvátenni akarás – végső soron üdvözülés és elkárhozás. S a neurotikus bűntudat, amely mögött nem áll bűn. A bűntudat oldása a lelki gondozás legfontosabb feladata. Katolikusoknál a gyónás, zsidóknál az engesztelés ünnepe, protestánsoknál az ingyen ke-

gyelem, tudományban a pszichoanalízis, egzisztencialistáknál a választás szabadsága – mind megannyi próbálkozás a bűntudatok alóli felszabadításra.

Ha az előzőekben írtunk a többistenhívő pogány világ szabadon burjánzó életöröméről, arról az életideálról, amely talán a reneszánszban kacsint vissza ránk – vagyis megismerni és megélni az élet minden lehetőségét –, akkor nem győzzük hangsúlyozni, hogy a monoteizmus erkölcsi szigora mindezt véglegesen elvette az emberiségtől egyszerűen azért, hogy az élet legtöbb szélső lehetőségének megélését kriminalizálta, bűnnek nyilvánította. A bűntudatkeltés mesterei – két monoteista zsidó: Mózes és Jézus – tökéleteset alkottak. Kérdés, hogy a zsidók gyűlöletének legmélyebb okai tudattalanul nem itt lappanganak-e? Érdekes összefüggéseken lehet elgondolkozni. Ha az egyistenhívő vallás szexuális korlátozásokat vezet be – akkor a zsidók paráznak. Ha tiltja az ölést, akkor magát az Istent ölik meg. Ha irtózik a vértől, akkor a pészach-áldozatkor keresztény gyermek vérének keverik a pászkába. Ha a szellemet emeli az értékek csúcsára, akkor a zsidó kapzsi és anyagi. Ha a testi és lelki tisztaságot hirdeti, akkor büdös. Ha kizárólag az Istent szolgálja, akkor számára az üzlet a legfontosabb és világalomra tör. Ha az isteni kinyilatkoztatás tisztességet és becsületességet hirdet, akkor félrevezeti, becsapja a naiv keresztényt.

Vagyis a zsidók által a Tízparancsolatban meghirdetett erkölcsi világregdet – Thomas Mann szerint az emberi viselkedés alfáját és omegáját – éppen a zsidók sértik meg állandóan és a legsúlyosabban.

Végül is a monoteista világban felfokozódott az agresszivitás és a félelem.

József Attila, szegény, még bízott abban, hogy a jövő nem lesz annyira sivár, mint a jelen.

*„Bízom, mert mint elődeinket
Karóba nem húznak ma már”*

– írta öt perccel azelőtt, hogy a vagonok ontani kezdték a megsemmisítő táborok rámpájára a zsidókat, a cigányokat, a homoszexuálisokat, s valamennyi még élő politikai ellenfelet, sőt még a hadifoglyok egy részét is.

Az egyetlen élő Istent földi istenek kezdték helyettesíteni. Eluralkodott a fasiszta szemlélet, aminek az a lényege, hogy a más-képp gondolkodókat fizikailag meg kell semmisíteni. A fasizmus, ha ráül egy kapitalista országra, náciizmus lesz belőle, ha egy szocialistára, akkor sztálinizmus. A monoteista keresztény Európában az erőszakos halál integráns része lett a hétköznapiaknak. Minden jótét lélek dicséri az Urat.

MÁSODIK RÉSZ

A MÚLT FENEKETLEN KÚTJA

A FORMÁLÓDÓ ISTEN. EHNATON FÁRAÓ VALLÁSI FORRADALMA

Akiről szó lesz: IV. Amenhotep. Saját maga által megváltoztatott nevén *Ehnaton*. Ezután sok-sok bizonytalanság következik.

Ehnaton trónra kerülését Kr. e. 1375 tájára teszik. Tizenhét évig uralkodott, 1358-ban, fiatalon halt meg. Ehnaton a legszigorúbb monoteizmust akarta rákényszeríteni Egyiptomra. S itt hangoztatni kell adnunk meghökkenésünknek.

Lehetséges-e, hogy egy jelentős történelmi eseménynek nincs előzménye? Mert Ehnaton vallási forradalmát semmilyen konkrétan megragadható szellemi, politikai, társadalmi vagy gazdasági, katonai történés nem előzi meg. Igazi „Deus ex machina” történt volna? Isten az égből váratlanul megszólította volna a fáraót, megszállta volna a lelkét?

Elszánt vallástörténetesek próbálkoznak igencsak gyenge magyarázatoknak jelentőséget tulajdonítani.

Ehnaton a 18. dinasztiaiból származott, amelyik katonai sikerekkel felvirágoztatta Egyiptomot. Elsősorban III. Thutmozisz hódításaira gondolhatunk, aki Nubiát, Palesztinát, Szíriát és Mezopotámia jelentős részét Egyiptomhoz csatolta. A fáraó tehát nemzeti uralkodóból egy világbirodalom urává vált. Ez erősíthette volna azt a törekvést, hogy nemcsak Egyiptomon, hanem az egész világon uralkodó istent tételezzenek fel?

Vagy például On városában (Héliopolisz), a Naptemplomban működött egy papi iskola. Számos isten kultuszát tanították az Amun valláson belül, köztük Máátét is, aki Rének, a Napisten-

nek egyik lánya, a rend és az igazság istennője volt. Sőt, mindig megemléstettek egy ősrégen elfelejtett vallást, Aton napisten tisztelését. Ehnaton gyakran hangsúlyozta, hogy ő Máát szellemét képviseli. De az egyetlen egyetemes isten mégsem ő lett. Az Amun hatalmát veszélyeztető új vallást Aton imáadására alapozta. Elég előzménye-e a papi iskola tanrendje egy vallási forradalomnak? Nem olyan csacsiság ez, mintha valaki azt állítaná, hogy a Nagy Októberi Forradalmat a kisinyovi rabbiszeminárium tanárai inspirálták volna?

Valljuk be: mind a mai napig nem derült fény az Aton-kultusz előzményeire. Ebben valószínűleg szerepet játszott, hogy Ehnaton halála után az Amunhoz ragaszkodó nép öröme az uralkodó papi réteg azonnal eltörölte az új vallást, gyűlölettel és megvetéssel emlékezett meg Ehnatonról, s uralkodásának minden nyomát igyekezett megsemmisíteni.

Ehnaton Napkultusza azonban nem az égitest anyagi valóságának szólt. Számára a Nap egy isten szimbóluma volt, akinek áldásos ereje nyilvánult meg a Nap tűzében. Azonban a kialakuló monoteizmus szempontjából legfontosabb egyik himnuszának mondata:

Ó, te egyetlen Isten, aki mellett nincsen más Isten.

Ráadásul a fáraó elhagyta Théba városát, ahol nagyon erősek voltak Amun papjai és hívei. Újabb székhelyet építtetett magának, amelyet Aketaton-nak nevezett el. Helyén ma Tell-el-Amarna áll. A missziós tudatú fáraó betiltotta az Amunnak szóló istentiszteleteket, Amun templomait bezáratta, kegytárgyait elkobozta. A sztélék feliratai közül mindenhol kivésette, ha az isten szó többes számát, isteneket írtak.

A Napisten szimbóluma a sugárzó napkorong, amikor is minden sugár egy emberi kézben végződik. Egyéb képi ábrázolást nem tűrt meg. *Az igaz Istennek nincs testi alakja* – hangoztatta.

Végül tagadta a pokol, az alvilág létezését. Ozirisz birodalmáról, az oda vezető útról, a démonokról többé szó sem eshetett. A későbbi zsidóság sem akart tudni semmit sem a túlvilágról, a halál utáni életről. S ebben megegyezett az Aton-vallással, ahonét állítólag a körülmelés egyiptomi szokását is átvette.

Az Aton-vallás kiűzött magából minden mágikus, misztikus és varázslatos elemet. Az Amun-papok részéről voltak mágikus próbálkozások a fáraó meggyilkolására, például elkészítették a fáraó élethű viaszfiguráját (ami hasonló, az azonos), belegyúrták a fürdömestertől vásárolt körömnyesedékeket, szívtájékát vastag tűvel átszúrták. Korai halálának körülményeiről semmit sem tudunk. Lehetséges lenne, hogy...?

Mindenesetre a tudomány mai álláspontja szerint az elvont szellemi hangsúlyú egyistenhit történelmileg első jelentkezése az Aton-vallás. Fel kell tenni a kérdést, hogy mennyivel előzheti meg Ehnaton Ávrám látomását. Vagyis nem zárható ki, hogy az Aton-vallás akkor lett Egyiptom-szerte és nemzetközileg ismert, amikor a habiruk a monoteizmust még zárt családi ügyként élték meg, de ez nem zárja ki a később zsidóságnak nevezett nép esetleges többségét. Ábrahám vagy Ehnaton?

S itt okoz bajt az időszámolgatás bizonytalansága.

Ugyanis nem vitatható a zsidóság egyistenhitének összefüggése az egyiptomi vallási forradalommal. De ki a híd? József vagy Mózes? E kettő közül feltétlenül valamelyik.

Próbáljunk visszafelé következtetni. A mi szempontunkból a korszak egyik centrális jelentőségű történése a zsidók kivonulása Egyiptomból. Sokan ennek idejét az Ehnaton halála után keletkezett zűrzavaros interregnum idejére teszik, vagyis a fáraó elhunytá és Hóremheb hadvezér „rendcsinálása” közé. Ez a rövid időszak, alig egy évtized, a Kr. e. 1358 és a Kr. e. 1350 közötti éveket jelenti.

Most van igazi baj. Ugyanis a monoteizmus három főszereplője – Ehnaton, József és Mózes – irreálisan és elfogadhatatlanul közeli időbe került egymáshoz. Számomra, aki mindig jobban figyelt a művészek intuíciójára, mint a tudomány racionális érvelésére, különösen nehézé vált a helyzet. A korszakkal két szellemi óriás is foglalkozik: Sigmund Freud és Thomas Mann.

Freud úgy próbálja megoldani a nehézségeket, hogy Ehnaton és Mózes (aki talán magas rangú egyiptomi előkelőség volt) közvetlen intenzív kapcsolatát feltételezi. (A fáraó meghalt 1358-ban, ezt követően nyolc évig tartott a zűrzavar korszaka. Nem kevés idő ez a kivonulás történetéhez?) Mózes pedig az Aton-vallás formájában adta volna az egyistenhitet a zsidóknak.

Thomas Mann viszont arra építi fel Józsefről alkotott felfogását, hogy Jákob gyermeke Ábrahám óta egyistenhívő családból származott, s Egyiptomba kerülve álmértelmező tehetsége a trón magasságába emelte, ahol is a monoteista fáraó és a monoteista zsidó ivadék egymásra talált.

Vizsont könnyen belátható, hogy József és Mózes semmiképpen sem lehettek kortársak. Már a Biblia is azt írja, hogy új fáraó került hatalomra, *aki nem ismerte Józsefet*. Tehát jelentős időnek kellett eltelnie az ehnatoni korszak óta. Ám máig sem tisztázott, hogy ki volt a kivonulás fáraója. Valószínűleg a 67 évig uralkodó II. Ramszesz (1279–1213), de vannak, akik az őt követő Merneptah fáraóra szavaznak. Ma a kivonulás időpontját a legtöbb vallástörténész a Kr. e. 1223 körüli évekre teszi. Vagyis valóban az öreg II. Ramszesz vagy a fiatal Merneptah jöhet elsősorban szóba. A fáraók személyét talán karakterelemzéssel lehetne valószínűsíteni, de ehhez kevés, személyükről szóló intim adat áll a rendelkezésünkre.

Hic Rhodus, hic salta!

A FÁRAÓ ÉS A ZSIDÓ ALKIRÁLY SZELLEMI SZÖVETSÉGE

Mint ismeretes, Fáraó álmodott. Végtelen sorban, egymás után, megszakítás nélkül a vízből kiemelkedő hét kövér tehenet látott, amelyeket felfaltak az utánuk sorjázó csontsovány tehének. Majd ugyanez ismétlődött a következő álomban, dús és üres búzaka-lászokkal.

A fáraó álmofejtői és jósai mind csődöt mondtak. Akkor az egyik főúr – ezekkel az emlékezetes szavakkal: „a bűneimről emlékezem ezen a napon” – megemlítette, hogy amikor Cavi Ré börtönében ült, megismerkedett egy héber ifjúval, aki zseniális álmofejtőnek bizonyult. Fáraó azonnal futárt küldött érte. Ez volt József.

József értelmezte Fáraó álmait, nevezetesen, hogy hét bőtermő év jön, amit majd a nyomorúság és a szükség hét esztendeje követ. S előadta vízióját, hogyan lehet az isteni figyelmeztetés kihasználásával rendkívül nagy készleteket felhalmozni is a bekövetkező élelmiszerhiányt arra használni, hogy a lázadó tartományokat szilárdan a trónhoz kösse. Fáraó el volt ragadtatva. Ám be-

szélgetés közben arra is fény derült, hogy József és egész családja egyistenhívő. A rettenetes szellemi magányban élő fáraó társra talált. Így emelkedett József hirtelen a hatalom csúcsára, a fáraó első emberévé, Egyiptom alkirályává.

A valóban bekövetkezett nagy éhínség idején József testvérei is – várakozásának megfelelően – lejöttek Egyiptomba gabonát vásárolni. József felismerte őket, az egész familiát lehívta Egyiptomba, és letelepítette őket a határvidéken, Gósen földjén. Így kezdődött Izrael népének megismerkedése az akkori világ legfejlettebb kultúrájával, vallásfilozófiájával, az egyistenhit ehnatoni változatával, amit azután magával vitt a sivatagi vándorlásba és a kánaáni honfoglalásba. Ehnaton pedig magába szívta a zsidó ezotériát. Ebben az esetben tehát két egyistenhit egymást megtermékenyítő hatásáról van szó.

A NÉPVEZÉRRÉ VÁLTOZOTT EGYIPTOMI FŐÚR

Freud megoldása másként értékeli a történeteket. Szerinte megdönthetetlen tények bizonyítják Mózes egyiptomi eredetét. Valószínűleg magas rangú főúr és hadvezér volt, Ehnaton rendíthetetlen híve. Az Aton-vallás bukása után egzisztenciális helyzete végzetesen megrendült. Ezért arra szánta magát, hogy elhagyja Egyiptomot. Ám hatalmi ambíciói hatására felfigyelt az egyre inkább elégedetlenkedő, lassan rabszolgasorba hanyatló zsidó bevándorlóokra. Segítségükkel új állam alapítására szánta el magát, ahol tovább élhet Ehnaton vallása. A kivonulás megszervezése és megvalósítása az ő műve volt.

Freud elszántan állítja, hogy a zsidók eredetileg Mózesről kapták az egyistenhitet, a körülmetélés tradícióját az Aton-vallás formájában.

Maguk a zsidó vallástudósok is megoszlanak ebben a kérdésben. Egy részük szerint Mózes előtt nincs zsidóság, mert nincs zsidó vallás. Az Ábrahám-tól Mózes-ig terjedő idő héber előtörténet, tehát a nép létezik, hitében monoteista ugyan, de még nem zsidó. Zsidóság nincsen zsidó vallás nélkül, a Hóreb-hegyi (Sínai) kinyilatkoztatás, a Tízparancsolat nélkül, a Tóra (Mózes Öt Könyve) nélkül.

Mások elismerik az ősatyák (Ábrahám, Izsák, Jákob) és utódaik (a tizenkét törzs) zsidóságát, amely apajogon öröklődik. Valásuk az Eloha-vallás.

Freud szerint a Mózes által rájuk kényszerített Aton-vallás súlyos erkölcsi és életvezetési terheket, korlátozásokat rótt a zsidóságra. A sivatagi vándorlás során napirenden voltak a lázadások. Egy ilyen alkalommal *az egyiptomi Mózes, a vallásadományozó főpapot, hadvezért megölték*. Lingvisztikai szempontokra hivatkozva több szakember bizonygatja, hogy a mózesi törvények a maguk precíz szárazságában nem származhattak ettől a karizmatikus próféta Mózesről, akinek halála után az Aton-vallás háttérbe szorult.

Fel kell tehát tételezni, hogy volt egy másik Mózes is, valószínűleg ő is az egyiptomiakkal hagyta el hazáját és csatlakozott a zsidókhoz, illetve a főpap Mózeshez. Ennek előtte ő törvény- és jogismerő állami tisztviselő lehetett Egyiptomban. Ő írta a mózesi törvénykönyveket. A nép emlékező hagyományában *a két Mózes lassan egy személlyé olvadt össze*, s a Mózes-vallás (az Aton-féle monoteizmus) lassan ismét erősödni kezdett, elsősorban a kivonulást vezérlő, papi Mózeshez mindig hűséges leviták hatására. Ez megfelel az egyéni pszichoanalízisben tapasztalható érdekes jelenségnek, amit „az elfojtott visszatérésének” neveznek.

Nehéz ügy. Freud rávetíti a biblikus időkre az emberiség feltételezett őstraumáját, az ősapa meggyilkolását a hatalomra és nőre éhes fiak által, akik megették a testét, és a kizárólag általa birtokolt asszonyokat szétesztették maguk között. A gyilkosságot követő bűntudat elviselhetetlenül nehéz súlya provokálta ki azután a mindenkori apa bosszújától, illetve megelőző védekezésétől, a kasztrációtól való félelmet és az exogámiát, vagyis az incestus tilalmát, hogy a szexuális életből ki kell rekeszteni a közeli vérrokonokat. A történet további részében következik be az előbb említett „visszatérés.” A totemállat már leírt emberré fejlődése, majd misztifikálódása és spirituális ősapává változása.

Valóban felfogható-e Mózes Izrael ősapjának? S ha igen, feltétlenül meg kell-e ismétlődnie meggyilkolásának, az őstraumának? Visszatérésekor – nevezzük inkább visszaszivárgásnak – már némileg isteni sajátosságok jellemzik. Vagy mindez kissé Freud szemléleti monomániájának tekinthető? Mindenesetre a két Mózes-elmélet arra utal, hogy Freud nem rendelkezett vérbő humor-

érzékkel. Amikor divat volt azon vitatkozni, hogy Shakespeare drámáit valóban Shakespeare írta-e, az volt a válasz, hogy nem, hanem egy másik kortárs drámaíró, akit szintén Shakespeare-nek hívtak. A mi kérdésünk: *Valóban a zsidókkal vándorló, egyiptomi származású népvezér, Mózes írta-e a Tórárt, a mózesi törvényeket?* A válasz: *Nem, hanem egy másik, ugyancsak a zsidókkal vándorló, egyiptomi származású vezér, akit szintén Mózesnek hívtak.*

Freud szerint ez a második Mózes működött Kádes oázisánál, ahol a zsidóság az ősapák Eloha-hitét egyesítette a midjanita Jahve-vallással vagy esetleg teljesen áttért Jahve tiszteletére. Ekkor történt volna a Hóreb hegyi kinyilatkoztatás is. A második Mózes vette feleségül Jethro papkirály Cippora nevű lányát...

Most már teljes az időrendbeli zűrzavar, keverednek a két Mózes életeseményei. Jahve isten, aki nem szokott indokolni és magyarázkodni (pl. a Tízparancsolat esetében sem), egy valószínűleg jóval később betoldott részben magyarázkodik Mózesnek, hogy ő ugyanaz, mint az ősapák istene, csak nekik nem mondta meg az igazi nevét.

Zűrzavar van a körülmetélés ügyében is. A körülmetélést nem kaphatták a zsidók az első Mózesztől, aki annyira eltávolodott már ősei vallásától, hogy nem metéltette körül a fiait. Ezért amikor – isteni megbízatását követően – visszaindult Egyiptomba, szembejött vele az Úr, és meg akarta ölni őt, kiválasztott képviselőjét. A helyzetet Cippora mentette meg, aki ott, az úton körülmetélte Gersom fiacskáját, s a levágott előbőrt, Mózes ágyékához érintve az Úr elé vetette, mondván: *Ne bánts, vérfegyeselem ő nekem.*

Elfogadva ezt a bibliai variációt ki kell zárni, hogy Mózes egyiptomi lett volna, mert az egyiptomi férfiak mind körül voltak metélve, hiszen több utalás van arra nézve is, hogy a zsidók a körülmetélést az egyiptomiaktól vették át.

Freud bocsánatát kérve feltesszük a kérdést: nem lehetséges-e, hogy mégis csak egy Mózes volt? S ő volt az egyetlen, akivel Isten közvetlenül beszélt? Utána már csak arkangyalok és próféták közvetítésével szólott a zsidókhöz.

Persze a legújabb kutatások fényében kiderülhet, hogy nem okos dolog tőlem éppen Freuddal kötekedni. Ugyanis a régészek és a kor történetírói – elsősorban G. Phillips – most már hajlanak afelé, hogy mégiscsak két Mózes volt. Körülbelül száz év válasz-

totta el őket egymástól. Az első Mózes egy *Kamosze* nevű főtisztviselő, később pap volt. Gyerekkorának története – a fáraó lányának nevelt fia – igencsak hasonlít a bibliai Mózeséhez. Valamiért kegyvesztett lett, el kellett menekülnie Egyiptomból. Ő az, aki az ég csipkebokorból a kinyilatkoztatást kapta.

A második Mózes Thutmozisz herceg, III. Amenhotep idősebb fia, aki apja halála után mégsem került trónra, hanem öccse, Ehnaton. Thutmozisz herceg a kivonulás vezére, aki új állam alapítására indult a bevándorolt zsidó törzsek elégedetlenségét kihasználva. Itt azonban megint döcög a történet. A kivonulás fáraója semmiképpen nem lehetett Ehnaton, akinek nem volt baja az ugyancsak monoteista zsidókkal. Vagy Izrael fiai akkor még valóban bálványimádók voltak – felejtjük el Ábrahámot –, és a hercegtől, a II. Mózesstől kapták volna az egyistenhitet? No de ha a herceg is Aton imádója volt, miért kellett menekülnie Ehnaton birodalmából?

Erről Josephus Flavius azt mondja, hogy III. Amenhotep idősebb fiát, Thutmozisz herceget nevezte ki az egyiptomi hadsereg vezérévé az etiópok elleni hadjáratban. Thutmozisz győzedelmeskedett. Ám apja féltékeny lett nagy népszerűségére a katonák között, s ezért kellett emigrációba mennie. Eltűnése eredményezte évekkel később a fiatalabb testvér, Ehnaton trónra kerülését. A kivonulás fáraója ezek szerint III. Amenhotep lett volna?

Viszont D. Ullian szerint a Mózes név nem személynév volt, hanem magas rangot kifejező cím. Így többen is viselhették, pl. a két Mózes is.

Ha Freud – minden régészeti segítség nélkül és kevés történetírási feltételezés (elsősorban Meyer és Sellin) inspirációjára – logikai úton megsejtette, hogy két Mózes élt és zsidó létére ezt meg merte hirdetni a keresztény Európában vállalva a rabbik elszörnyedését is, akkor földig kell hajolnunk zsenialitása és bátorsága előtt.

Mégis eljutottunk oda, hogy legokosabb abbahagyni az egyistenhit keletkezése utáni kérdezősködést. Sajnos, szembe kell néznünk azzal, hogy a történetírás bizonytalansága és ellentmondásai a Mózes-kérdést egyre hasonlóbba teszik a közismert „itt a piros, hol a piros?” játékhoz, amiről viszont tudjuk, hogy nem tartozik az úriemberek szórakozásai közé.

De ha nem akarok cinikus lenni, akkor ennyit leszűrhetünk a Mózesről szóló kusza történetekből:

– Valaha élt egy lenyűgöző zseni, akit sorsa, küldetése a zsidókhoz kötött.

– Jóban volt az Istennel.

– Kivezette a zsidókat a szolgaságból a szabadságba.

– Isten az ő közreműködésével alkotta meg az erkölcsi világrendet.

Kevés? Nagyon sok és nagyon kevés. Mentségemül hadd hivatkozzam Márai híres regényére, aminek címe: *Béke Ithakában*. Ebben három különböző vallomás hangzik el Odüsszeuszról. De hasonlóan végződnek:

„Ilyen volt Odüsszeusz vagy majdnem ilyen, de én nem tudhatom pontosan, milyen volt, mert én csak a felesége voltam.”

„Ilyen volt Odüsszeusz vagy majdnem ilyen, de én nem tudhatom pontosan, milyen volt, mert én csak a fia voltam.”

„Ilyen volt Odüsszeusz vagy majdnem ilyen, de én nem tudhatom pontosan milyen volt, mert én csak a gyilkosa voltam.”

AZ EMBER SZELLEMI MÚMIÁKAT GYŰJT

A kifejezés Krishnamurtitól származik. Ő felelte a mester megrázó műveletlenségén megbotránkozott Eric Landau és Annie Besant kérdésére, hogy miért nem ismeri legalább a szent könyveket: *Mit érdekelnek engem a szellemi múmiák? Engem csak az eleven élet érdekel!*

Vagyis szellemi múmiának minősítette a védáktól kezdve a Baghavad Gitán át a Tórát, a próféták könyveit, az evangéliumokat, az apostolok leveleit, egyszóval mindent. S ennek megfelelően minősítette Besant missziós tudatát és tevékenységét, előadásait, cikkeit, könyveit.

– Tudod, mit teszel, Annie? Mankókat dugdosol szellemi nyomorékok hóna alá.

Mire Besant, alázatosan:

– Lehet, Uram. De lásd be, ilyen mankó-dugdosóra is szükség van.

– Csináld, ha úgy érzed, ez a küldetésed. Csak engem hagyj ki belőle, akit nem érdekelnek a nyomorékok.

Kegyetlen álláspontnak tűnik. De ha valaki végiggondolja, hogy mit hoztak létre az emberek az eltelt évezredek alatt, milyen világot teremtettek a szellemi múmiákra hivatkozva, gyanút fog, hogy nem éppen a szellemi nyomorékok által gyakorolt hatalom végtermékeivel találkozunk-e.

A politeizmusról a monoteizmusra való áttérés során morálisan magasabb szintre jutott-e az ember? Ebből a szempontból közbömbös, hogy ki mit tart jónak és rossznak, mivel az erkölcsi fogalmak maguk is változnak. Végső soron a mércét az ember biológiai fajként való fennmaradásának érdeke határozza meg. Vagyis a kérdés úgy is feltehető: a politeizmus vagy a monoteizmus idején ölte meg arányosan több embert, figyelembe véve a technikai eszközök fejlettségét? A tömeges gyilkolás gyakorlata mikor nyilvánult meg kifejezettebb módon: a görög–római vagy a középkori–újkor (legújabb kori) Európában? Ebből a nézőpontból tekintve, a politeizmushoz képest a monoteizmus nem tette jobbá az emberi társadalmat. A társadalmi lét minősége nem attól függ, hogy ki hány istent imád. Nem a nagy hangon hirdetett hit formálja a világot. Európában az utóbbi évszázadokban is megdöbbentően sokszor háborúztak, öltek, tömeggyilkosságok sorozatát hajtották végre. Az emberiség egyistenhívő része ebben a tekintetben nem áll magasabb szinten, mint az emberiség többi része. Sem morálisan, sem spirituálisan nem mutatható ki semmiféle fejlődés. Nincs erkölcsi alapja annak, hogy pejoratív jelzőkkel illesse a keleti kultúrák vagy a többistenhívő vallások hordozóit, lenézően pogánynak nevezze őket. *Az emberiség erkölcsi fejlődése érdekében nem vallásra van szükség, hanem filozófiára, életismeretre és empátiára.*

Monoteizmus

Politeizmus

Isten

Egy, személyes, végtelen
tökéletes

Sok, véges, személyes,
tökéletlen

Világ

Anyagi, teremtett, véges

Anyagi, nem teremtett, örök

Isten és a világ

Isten a világon kívül

Isten a világban

Monoteizmus

Politeizmus

Ember

Halandó test, halhatatlan lélek

Halandó test, halhatatlan lélek

Következmények

Ítélet, üdvösség, kárhozat

Időleges jutalmak, büntetések

Csoda

Csodák vannak

Csodák vannak

A rossz

Sátáni

Emberi

Történelem

Véges. Isteni cél

Végtelen. Céltalan

A „szellemi múmiák” közül eddig az ábrahámi, az Ehnaton-féle és a mózesi egyistenhitet említettük. Hozzájuk csatlakozik azonban a perzsa változat, *Zarathusztra* tanítása. Zarathusztra egyetlen istene Ahura Mazda (Ormuzd), az erkölcsileg jó képviselője, aki végtelen küzdelmet folytat a vele egyenrangú gonosz erővel, Ahri-mánnal.

Zarathusztra tanításából nagyon sokat vett át a zsidóság, de főként a kereszténység. Tőle származik a hit a mennyországban, a pokolban, egy eljövendő megváltóban, a halottak feltámadásában és az utolsó ítéletben.

A zsidó-keresztény felfogás szerint Isten szerepét a világ történéseiben sokféle elnevezése alapján is követni lehet.

A LÉTEZÉS szempontjából ő az ÖRÖKKÉVALÓ.

A VILÁG szempontjából ő a TEREMTŐ.

Az EMBERI LÉT szempontjából ő a GONDVISELŐ.

Az OK-OKOZATI összefüggések szempontjából ő a MIN-DENHATÓ.

A világ és az emberiség JÖVŐJÉNEK ALAKULÁSA szempontjából ő az ÚR.

Isten tevékenysége:

- Jutalmaz, vagyis ÁLD,
- Megbocsát, vagyis KEGYELMET GYAKOROL,
- Büntet, vagyis ELFORDÍTJA A TEKINTETÉT,
- Megnyugtat, vagyis MEGVILÁGOSÍT.

S az ember?

- IMÁD és IMÁDKOZIK,
- KÉR és KÖNYÖRÖG,
- TANÚSÁGOT TESZ Isten mellett.

Miért van szükség erre az Istenre? Miért van szükség erre az aszimmetrikus viszonyra? Mire kellene a „szellemi múmiák”?

Freud szerint az emberiség mind a mai napig nem tudott felnőtté, felnőtté válni. Szüksége van önmaga felett egy apai funkciót gyakorló erőre.

Mások szerint a szociális szabályozás hívta életre: az embernek kell az a tudat, hogy valaki, aki „mindent lát”, figyelni és megítélni tevékenységét.

Megint mások szerint a gondolkodás érdekében kell az Isten, egy példamutató kozmikus intelligencia, mert a megkülönböztetés, a szétválasztás képessége nélkül nem jöhet létre magas szintű absztrakció.

Mindezzel együtt a tudományos igazságnak feltétele, hogy elvileg bizonyítható és cáfolható legyen. *Isten létezése se nem bizonyítható, se nem cáfolható, ezért ennek a kérdésnek nincs helye a tudományban.*

Most azonban bele kell vágnom saját mondatomba. Nehogy félreértsenek. Nincs szó semmiféle istentagadásról. Csak a racionális megismerés végtelenségének tagadásáról van szó. Arról, hogy a világ összes jelensége nem fér bele a racionalitás keretei közé. Arról, hogy aki erőszakos racionalitással tör Isten felé, az elől Isten mindig egy lépést hátrál. Ezért nem érnek semmit a sokszor megcáfolt „istenbizonyítékok.” Minden vallás és ezoterikus iskola tudja, hogy Isten felé kizárólag a „misztikus élmény” vezet.

Ismeretelméletileg arról van szó, hogy egyrészt léteznek bizonyítható és cáfolható *tudományos igazságok*. A tudomány fejlődése következtében bármikor bekövetkező cáfolhatóság lehetősége miatt a *tudomány nem ismer abszolút igazságot*, csak relatívat.

Másrészt léteznek *kijelentett igazságok*, amelyek nem bizonyíthatók, nem is cáfolhatók, csak elfogadhatók vagy elutasíthatók. Igazságértékük azonban éppen akkora lehet, mint a tudományos igazságoké: „*Halljad, Izrael, az Örökkévaló, a te Istened, az Örökkévaló egyetlenegy!*” Vagy: „*Én vagyok az út, az igazság és az élet!*” Vagy: „*Jobb igazságtalanságot elszenvedni, mint elkövetni.*” Ezek mind kijelentett igazságok. Aki elfogadja őket, meg is halhat értük. Elutasítani lehet, de vitatkozni nem Jézus kijelentésével. Wittgenstein és számos követője éppen azért nem fogadják el tudománynak a pszichoanalízist, mert bizonyít ugyan, de megcáfolhatatlan. Nem képzelhető el olyan emberi viselkedés, reakció, amit a pszichoanalízis ne magyarázna meg.

ISTENNŐK

A vallás szempontjából elhanyagolható-e az istenség nemisége? Az Ószövetség első teremtéstörténetében Isten a saját képére teremtette az embert férfivá és nővé. Tehát Isten kétnemű, férfi és nő egyszerre. Tehát a nemek szétválása az emberi fejlődés későbbi korszakában történt meg. De az Istenhez csak egy férfi meg egy nő együtt hasonlíthat, ha tökéletes összeillésre találnak. Nem ezt keressük egy életen keresztül?

A második teremtéstörténetben Isten csak férfit teremt, és átlatokat szán neki társul. De az ember ezt nem fogadja el. Végső tanácsstalanságában fordul Isten a műtéti megoldáshoz: mélyaltatásban kiveszi a férfi egyik oldalbordáját, és nőt formál belőle. Így már jó. De a testi különbözőség lelki következményekkel is jár: nevezetesen nagy pszichológiai eltéréshez vezet, hogy valaki az élettelen agyagból keletkezett vagy élő emberi testből. Férfi lélek – női lélek, ezt a különbséget semmiféle emancipáció nem képes megszüntetni. Nincs most itt az ideje annak, hogy a maskulinitás és a feminitás problémáját vizsgálgassuk, helyette elmondok egy régi anekdotát. *Miért nem lehetett Jézus nő? Mert a világ üdvösségét odaadta volna egy férfinak.*

A politeizmusban világszerte összesen vagy tízezer különböző kisebb-nagyobb istenséget tartottak számon a különböző kultúrák. Ezért jól tesszük, ha mi a csak a nagy kultúrák főiste-

neire figyelünk. Természetesen először a görögökre. A görög főistenek tizenketten voltak:

Artemisz	vadászat
Aszklépiosz	gyógyítás
Dionüszosz	bor, vidámság
Pallasz Athéné	bölcsesség
Pán	pásztorkodás
Zeusz	az istenek királya
Tehénszemű Héra	házasság, család, gyerekszülés
Apolló	művészetek, zene
Arész	háború
Démétér	földművelés
Aphrodité	szerelem
Poszeidón	hajózás, tengerek

Íme, a tizenkét főisten közül a legfőbb – Zeusz – férfi volt, s összesen öt női főistent ismerünk: a szerelem, a földművelés, a család, a bölcsesség és a vadászat isteneit. Ezek közül négy az emberek megélhetését biztosítja, egy pedig az életismeretet.

A férfi főistenek funkciói: a hajózás, a háború, a művészetek, a részegség, a gyógyítás, a pásztorkodás és az uralkodás.

Én egyedül a művészeteken és a zenén csodálkoztam, ámbar a zene soha nem volt elzárva a nők elől, mégsem lehet találni valamirevaló női zeneszerzőket. Aztán Homérosz szavaiból megértettem. Amikor megkérdezték az isteneket, hogy miért engedik a háborúk borzalmait rázúdulni az emberiségre, azt felelték: *Hogy legyen ének a messi jövőben.*

Lehet-e azon csodálkozni, hogy a sok évezredes férfiuralom ilyen ronda világot teremtett? Nem lenne a világ sokkal jobb és szebb, ha a nők vennék át az irányítást? Nem ez lenne a megváltás?

Olvastam egy sci-fi novellát, ahol a nők átvették az uralmat a férfiatól. S az értékek csúcsára az esztétikumot helyezték: pl. nem az nyerte meg az olimpiai diszkoszvetést, aki a legmesszebbre tudta dobni, hanem az, aki a legszebb mozdulattal... Olyan nagy baj lenne ez?

A főistenek, a vallásalapítók mindig férfiak voltak. Jahve, Ábrahám, Mózes, az Atya, Jézus, a Fiú, a Szent Szellem, Buddha,

Mahávira, Allah, Mohamed, Luther, Lao Ce, Konfucius, Jézus tizenkét apostola, a próféták... S a férfiaknak évezredek során sem sikerült humanizálniuk az emberiséget.

Persze kegyetlen aprómunkára mindig is használtak kisebb női princípiumokat, fúriákat, párkákat, sziréneket stb., de a lényegen ez nem változtat.

S itt újra kezdődik a zűrzavar. Egyes vallástörténészek szerint a zsidóság kiválasztottságának missziója akkor rekedt meg, amikor *népvallásként* definiálta önmagát, vagyis zsidó az volt, aki zsidó anyától született, vagyis feladta missziós törekvéseit, azaz nem térített. Ezért megőrizte ugyan az egyistenhitet, de elterjeszteni nem tudta. Még súlyosabban esett a latba, hogy a zsidóság komor férfivallás volt, nem ismerte a női szentséget, Isten kiválasztottjai között nem szerepelt olyan nő, akit a vallásban szeretni, tisztelni lehetett volna, akire ráhullt volna egy sugár Isten imádatából. Úgy látszik, Isten gyermekei nem viselik el a félárvaságot, anyára is szükségük van.

Igen ám, de ezzel a misztikus anyával az iszlám is adós maradt, mégis képes expanzív módon terjeszkedni mind a mai napig. S rivalizálni tud a kereszténységgel, aki Szűz Máriában megteremtette az imádnivaló isteni nagy Anyát. De nemcsak a zsidóságból és az iszlámból, hanem a buddhizmusból is hiányzik a női princípium. A konfucianizmusból, a taoizmusból is. Hát hogy is van ez? Ki tudja?

A MÉM-ELMÉLET. ISTEN BIOLÓGIAI MEGKÖZELÍTÉSE

Lássuk be, sem történelmi, sem szellemtörténeti, sem pszichológiai eszközökkel nem tudtuk kibogozni a többistenhit, az egyistenhit váltása mögött megbúvó emberi motívumokat, nem látjuk tisztán Mózes alakját sem, csak feltételes módban beszélhetünk arról, hogy a zsidó vallás kialakulásakor hány vallás egyesült: kettő? Az Eloha- és a Jahve-vallás? Három? Eloha, Jahve és Mózes Atontól származó vallása? Vagy elfogadjuk Adonáj magyarázatát, hogy ő ugyanaz volt az ősatyák számára, mint aki Mózesnek megjelent, csak akkor nem árulta el az igazi nevét: J. H. V. H.? (Ha ugyan ez az igazi neve, s nem az a 36 hangból álló titkos és tilos

név, amit csak Mózes és Jézus ismert, s ennek birtokában isteni hatalom állt rendelkezésükre a tenger szétválásától a halottak feltámasztásáig.)

Ha tovább akarunk kérdezni, akkor már csak két szélsőséges lehetőségünk maradt. A szigorúan *természettudományos* és a *misztikus*.

A modern kori kutatók álláspontja szerint *a vallásos hit nem kultúrafüggő, hanem az emberi faj univerzális jelensége*. A kutatások során nem találtak egyetlen ősi kultúrát sem, ahol a transzcendenciában való hit valamilyen formában ne lett volna jelen. Ennek megfelelően a vallásosság az egyén pszichológiai attribútuma.

R. Dawkins 1946-ban állította fel az ún. MÉM-elméletet. A MÉM a *mimézis* (utánzás) és a *genetika* (öröklés) összevont fogalmának a rövidítése. Ebben pedig az a forradalmi újítás, hogy előtte a tudomány úgy tartotta, az emberi agy fejlődésében két hatás érvényesül: a tanulás és az öröklés. Ám Dawkins ezeket nem látta alternáló lehetőségeknek (vagy-vagy), hanem összekapcsolta a kettőt. Ez régi problémája volt a tudománynak: be lehet-e törni a genetikai láncba? Tanult elemek örökölhettek-e?

Dawkins szerint legalább százezer évvel ezelőtt vagy még régebben kialakultak *kulturális információkat tartalmazó kis csomagok*, amelyek az igen lassú filogenetikus fejlődés során annyiszor ismétlődtek, hogy örökölhetővé váltak. Ezeket nevezte *replikátoroknak*. A replikátor tulajdonképpen olyan gén, amely *képes ön-maga másolására*. Ám ez a másolás sokszor *pontatlan*, tehát lehetőséget ad *mutációk keletkezésére*, változásra, adott esetben fejlődésre vagy visszafejlődésre. Valószínűleg ennek a képességnek volt döntő szerepe abban, hogy viszonylag rövid idő alatt (ötvenezer év) az agy térfogata a kétszeresére nőtt.

Igen ám, de ez még nem magyarázza a gondolkodást. Szem előtt kell tartani, hogy míg az agy a testtömeg kb. 2%-a, működése során a szervezet energiakészletének kb. 20%-át használja el.

Ám a gének nem gondolkoznak. A gén csak terjeszkedni akar, nem tökéletesedni. Ennek érdekében másolja önmagát egyetlen ember agyában is, de a tanulás során más agyakba is átkerülhet, amit ugyancsak másológépnek használ. Ezért van az, hogy egyik agy utánozni kezdi a másikat, a replikátorok hatására az eszmék elterjedhetnek az emberek között. Dawkins ebben látja

az állati és az emberi agyműködés közötti különbséget. Az állat replikátora csak egy motívumú: önmaga másolását a fajfenntartás vezérli. Az embernél két motívum mutatható ki: a fajfenntartás és eszméinek a terjesztése. Így keletkezik a kultúra. Azonban a különböző, eltérő MÉM-ek harcba keveredhetnek egymással az agyban, aminek során MÉM-csoportok elavulhatnak, s az ember véleménye megváltozik. *A MÉM-ek harca hozza létre a gondolkodást.* Pl. egy férfi vegetáriánus. Ezt üdvözítő tanként hirdeti, húst évekig nem eszik. Ám beleszeret egy lányba, aki ezért kineveti, a húst a legfontosabb fehérjeképzőnek tartja. S az együttélés ismétlései során ezek a MÉM-ek – miután megtanulhatók – átkerülnek a férfi agyába, másolni kezdik magukat, s ha sikeresebbek, mint az agyban addig dolgozó vegetáriánus MÉM-ek, a férfi is visszatér a húsevésre. A siker a másolás gyorsaságától és tömegétől függ. Szándékosan választottam ilyen semleges példát, de ugyanez a folyamat játszódik le a politikaiálláspont-változások során vagy a vallásos missziók sikeres hittérítő tevékenységekor. A vallásosság, a transzcendenciában való hit MÉM-eit ezek szerint több százezer éve magunkban hordozhatjuk.

Higgyük, ne higgyük? Nem túlságosan és ijesztően mechanikus ez az elmélet? S még annyi válasszal marad adós. Mikor lódul meg, minek a hatására az önmásolás buzgalma? Miféle szelekció zajlik itt a MÉM-ek között? Miért nincs erre semmilyen hatása a szándéknak, az akaratnak?

Az én fejemben is verekednek a MÉM-ek. Régebben úgy gondolkoztam, hogy évmilliók óta hordozunk magunkban lapangó biogenetikus információkat. Ám ezekből a latens lehetőségekből csak akkor lesz tulajdonság, ha környezeti provokációt kapnak. A baktériumok például időtlen idők óta rendelkeznek az antibiotikumoknak való rezisztencia (ellenállás) lehetőségével, de ez csak akkor manifesztálódott tulajdonsággá, amikor antibiotikummal megtámadták őket. Ezért számárságnak tartottam a *környezet vagy öröklés* kérdésfeltevést. Mindig mind a kettő. Senkiben sem lehet olyan tulajdonságokat kifejleszteni, amire nincs biogenetikusan determinált lehetősége. S a biogenetikus lehetőség csak lehetőség marad környezeti hatás nélkül. Ha nem tanítják muzsikálni, Mozart legfeljebb egy szépen füttyörésző ügyvéd lehetett volna. S egy alkatilag kövér ember még egy világhírű edző keze

alatt sem vált volna olimpiai bajnökká magasugrásban. Így a régi MÉM-ek.

De most a MÉM-ek másolás útján történő önszaporításáról van szó. Fontos tudni, hogy a MÉM-eket nem érdeklik a társadalmi sikerek, az erőszak vagy a szelídség, semmiféle erkölcsi törvény, csak terjedni akarnak. Nekik a szelíd és etikus buddhizmus és az erőszakos, gonosz fasizmus egyaránt megfelel. Vagyis a MÉM-eknek semmiféle etikai értékképző vagy értékelő funkciójuk nincs. Helyzetük hasonló a pszichológiáéhoz; lehetséges, hogy a pszichológia alapos elemzés során le tud írni egy alkotási folyamatot, pl. egy vers keletkezését, de nincs eszköze ahhoz, hogy nyilatkozzék, jó-e a vers vagy rossz. Egy ütés és egy simogatás számára két elemezhető cselekvés, de társadalmi értékelésükhöz kölcsön kell kérnie egy értékekkel rendelkező társadalomtudomány, mondjuk a jog vagy a pedagógia értékorientációját.

Ebből a szempontból *a vallás azt jelenti, hogy az eszméket valló ember egy emberfeletti, de mégis emberi tulajdonságokkal is rendelkező lényt helyez maga fölé mint sorsa irányítóját.*

Ezért jelölnek meg a vallásosság biológiai alapjának egy genetikusan determinált *hierarchiára való igényt*, amely a magasan szervezett idegrendszerű állatoknál is jelentkezik. Ez vezet állati közösségeknél is a hierarchia kialakulásához. Léteznie kell tehát egy *biológiai igénynek, vágnak a rangsorra*, az alárendeltségre. A hierarchia, a vezér létezése garantálja az állatcsoport biztonságát, meghatározza a közös cselekvés irányját.

Embereknél még további motívumok is kimutathatók, amelyek ezt az igényt erősítik. Elsősorban az, hogy minden teremtetten kívül egyedül az ember kénytelen tudatosan szembenézni saját eljövendő pusztulásával. Továbbá az életét befolyásoló rengeteg meg nem értett dolog, folyamat, történés, aminek elszenvedője, de nem ismerője. Mindez táplálja a transzcendenciára való fogékonyságot, a reményt, hogy a létezés folytatódik a fizikai halál után is, valamint léteznek emberfeletti hatalmak, akik befolyásolják a sorsot, büntetnek és jutalmaznak. A transzcendens hierarchia mindenhatósága és mindentudása a garancia arra, hogy van megoldása minden kínzó problémának, van kegyelem és számkra csoda, van válasz a lét valamennyi megválaszolatlan kérdésére.

Mégis, mostanában másféle szelek kezdenek fújni. A technológiai civilizáció elképesztő ütemű és minőségű fejlődése – az egyre gyakoribbá váló lokális természeti katasztrófák ellenére – az ember hétköznapi életét egyre védettebbé, biztonságosabbá teszi. A technikai bonyolultságok és a társadalmi mozgások nem értése nem annyira nyomasztó, mint a mindennapos jelenségek esetében volt, sőt kompenzálja ezt a dolgok „emberbarát” használati lehetősége.

Ezért a MÉM-ek harcai során egyre gyakoribbá válik az alárendeltség igényének elutasítása, miközben az értékek csúcsára a „szabadság”, a szabadosság, az „azt csinállok, amit akarok” kerül. Ez a folyamat egyre jobban zavarja a társadalmi alkalmazkodást, az emberi kapcsolatok szempontjából nélkülözhetetlen kompromisszumkészséget, meggyengíti az önfegyelmet, és egyre tágabb teret nyit rég elavult szélsőséges politikai vélemények és magatartások visszatérésének. Erre bőven ad lehetőséget a rosszul értelmezett demokrácia, amelyet fel lehet használni arra, hogy a színvonalas közös élet kimunkálása helyett az aszociális erők az „én terrorom” létrehozásán munkálkodjanak. A paradoxon abban áll, hogy az „azt csinállok, amit akarok” elv kerülő úton az alárendelés megújulását jelenti.

AZ EMBERFELETTI FELTÉTELEZÉSÉHEZ VEZETŐ MISZTIKUS ÚT

Kezdjük egy kis szótárral.

Ezoterikus	nem nyilvánosságra hozott, titkos, beavatott
Misztikus	rejtett, titokzatos
Spirituális	természetfeletti, szellemi, lelki
Okkult	természetfeletti, emberfeletti, titokzatos
Transzcendens	anyagon túli, eszmék feletti

Míntha nagyjából szinonimákról lenne szó. Mindenesetre mindegyik fogalom a racionális ellentéte.

Ha már a címben elköteleztem magam, a misztikus szót használom.

A misztika Isten létezésével, leírásával, a világ keletkezésével (a teremtéssel), a világ és Isten kapcsolatával foglalkozik. Töprengés néhány misztikus alapelv felett:

A misztika vitathatatlan axiómaként kezeli az Isten létezését. Hábi Szádi filozófus így szólta fiához, Tahturhoz:

*„Akármint gondolsz majd rólam, fiam, a síromnál, ne felejtse el, hogy a látható horizontot véges végig bejártam.”**

Éppen így van a misztikával is. Az Isten túl van a látható horizonton, tehát csak egy makacsul elképzelt, feltételezett, ha úgy tetszik, nélkülözhetetlen axióma. Hát éppen ez az: a látható horizonton. És a nem láthatón? Ez a baj. A továbblépés érdekében az ember kénytelen kényszer gondolatokhoz folyamodni. Mert hogy *mi van túl a látható horizonton...?* Ki felel erre?

Windelband német filozófus híres könyve, *A mintha filozófiája* (Philosophie des Als Ob) szerint minden kultúra kénytelen tényként, axiómaként elfogadni bizonyos objektíve nem létező dolgokat, hogy azokra gondolatilag építkezessen. Ilyen pl. a *pont, a kiterjedés nélküli síkidom*. A kiterjedés nélküli síkidom abszurdum, a valóságban nem létezik. A döbbenetes az, hogy erre az abszurditásra felépülhet az euklideszi geometria, amivel házakat lehet építeni, statikai számításokat lehet végezni, a házak nem omlanak össze, tehát működik. Valószínűleg ilyen működő abszurditás a pszichológiában a Szondi-teszt és talán a vallás istenfogalma is. Aminek elvetése következtében egy társadalom két-három nemzedék élete alatt erkölcsileg lezüllik. Társadalmi szerződés ide vagy oda, transzcendens alapok nélkül minden etikai rendszer elrongyolódik, s a zszurnalisztika kedvvel csámcsoghat az erkölcsi válságról. Egyszerűbben: A formális vallásosság nem tekinthető valódi hitnek, tehát eszmeileg nem transzcendens alap.

A misztika, többek között a Kabbala szerint is Isten közelébe *értelemmel* és *érzelmekkel* lehet eljutni. Az értelmi megközelítésnek három fázisa van:

- felismerés
- megoldás

* Füst Milán: *Hábi Szádi küzdelmeinek könyve*

– interiorizáció (a felismert és megoldott probléma beépülése a személyiségbe, sajátjaként való megélése).

Az érzelmeknek hét szintje és fajtája ismeretes, amelyeket talán itt most nem szükséges ismertetni. Ez összesen tíz ösvény, amin el lehet indulni Isten felé. (Hasonló a Kabbala *tíz szefirájához* – a különböző szellemi erők szférájához.)

A misztika a vallásos tanítás rejtett része. (Ha nyilvánosságra kerül, nem misztika többé, nem ezoterikus, hanem exoterikus tanítás.)

Az emberi lélek két részből áll: az egyszerű (az állatéhoz hasonló) lélekből és az isteni szikrából. *(Az emberek fiainak vége hasonló az okatlan állatnak végéhez, és egyenlő végük van azoknak: amint meghal az egyik, úgy meghal a másik is, és ugyanazon egy lélek van mindenkiben.)**

A világ összes lénye közül csak az Isten és az ember rendelkezik szabad akarattal. (Még az angyalok se!) De mit ér vele az ember a szabad cselekvés lehetősége nélkül? Istent a szabad akarat mellett éppen a szabad cselekvés lehetősége teszi Mindenhatóvá!

A misztika ragaszkodik ahhoz az álláspontjához, hogy fejlődni, változni csak a földi életben lehet. Ezért kell újjászületni. Két élet között a köztes létben (bar dó) csak szemlélet és értékelés van, no meg *tükörélmény*, amikor a lélek felé közelít – barátságos és vérivó istenségek (európai embernél talán angyalok és ördögök) formájában – minden érzelem és indulat, amit élete során kivetített magából mások felé.

Az újraszületés, a karma, a köztes létben vállalt helyzetek, ismételt találkozások adnak lehetőséget az előző életben elrontott dolgok kijavítására. (Ebben segítséget jelenthet az utódok szellemi aktivitása.) Magától értetődően a további rontás vagy a helyzet megmerevedése sem kizárt.

Az emberi létezés célja, az ember missziója a világ szentté alakítása, hogy hasonlóvá váljon Istenhez. Ez a hívás kétszer hangzik el a Bibliában: egyszer Jézus mondja, egyszer a Sátán. A Sátán a sürgető, az idő előtti istenné válásra csábító. Jézus a szellemi fejlődési út végigjárására hív.

* *A Prédikátor Könyve*. 8.19.

Meditáció:

*Nem a gazdagság az, ami királlyá tesz,
Nem is a hatalom, hanem az a szellemi kincs,
Amelyet saját szellemi erőfeszítésemmel szereztem meg.**

A buddhizmus a tiszta tudatot tartja mindenek ősojának. A hamis tudat teszi tönkre a világot. Ámbár erről Füst Milán így nyilatkozik:

„Nincs sivárabb dolog, mint a sztoicizmus szenttelensége. És mégis mindenféle bölcsesletekben felmerül újra, voltaképpen Epikurosz is, a buddhizmus is, a kínai tao tan is telítve van vele... Az értelemnek ez a túlbecsülése a világ legnagyobb tévedései közé tartozik.”

Itt bujkál egy jelentős gnoszeológiai (ismeretelméleti) kérdés. Nevezetesen egy magasabb intelligencia elvileg megismerhet egy alacsonyabbat. Fordítva viszont kizárt. Mármost van-e a legminimálisabb reménye az emberi intelligenciának, hogy Isten kozmikus intelligenciája megismerésének a közelébe jusson? Abszolút semmi. Szükségszerűen a semmibe markol. Ezért minden vallás és ezoterikus iskola végül is elveti Isten racionális, logikai megértésének lehetőségét, a különböző „istenbizonyítékokat”, s egyedül reményteljes útnak a *misztikus élményt* tartja még akkor is, ha csak nagyon finom elemzésekkel lehet ezt elkülöníteni pl. a hallucinációtól, téves eszmétől, önszuggesztív képzelgéstől.

Ám ez még mindig nem a végleges felelet. *Mi van a misztikus élmény mögött?* Erre a távoli Kelet bölcsei így válaszolnak: *A misztikus élmény mögött nincs semmi se.* Úgy is mondhatjuk, hogy üresség van.

Meditáció:

*Ha minden forma felismert, mint tiszta üresség,
Ha a tudat realizált, mint tiszta üresség,
Ezáltal megvalósul az alany és tárgy lényeg nélkülsége.*

Ez az, amitől az európai ember a falra mászik vagy megöli magát kétségbeesésében. Mireisz magyarázata szerint: *„Az ember az érzékszervi világ okozta kábulatban, az önmagában valósnak hitt világ*

* A meditatív szövegek Mireisz László: *A semmi virágai* c. kötetéből valók. Válogatás a középkori buddhizmus mágikus-misztikus tanításaiból.

képzetétől eltompulva nincs magánál. Hagyja, hogy a világ álmokképei határozzák meg cselekvését, útját. Társadalmi szokások és betyár egyezmények, racionális konstrukcióják és csalóka érzetek foglyaként lemond szellemi szabadságáról, a szellemi kreativitás spontaneitáiban rejülő felszabadulásról.

Légy, aki vagy, és mágikus képességek ébrednek fel benned. Mindenekelőtt önmagadat fogadd el, mert akkor a legtermészetesebb módon éred el a megszabadulást.”

Am Lokmán bölcselő – Hábi Szádi filozófiai Ezeregyéjszakájában – hitet tesz Isten mellett, tagadva az üresség lehetőségét: *„Teljes negativitás, úgy látszik, nem létezik. A női test klitorisza bizonyítja, hogy még a nőiségben is van pozitív elem. Nem valószínű tehát az sem, hogy a világúr csak úr volna és semmi egyéb. Vagyis, hogy példa nélküli, magában álló, teljes negativitás volna.”*

A totalításokkal mindig baj van. Ahonnét kizárják az ellentmondásokat – akár tézis, antitézis, szintézis formájában –, ott valószínűleg egyoldalú deformítások, torzulások keletkeznek. A valóság nem ismeri ezt a fajta egyoldalú teljességet.

Viszont újra idéznem kell az ősi szöveget, amikor Babilonban így imádkoztak Marduk istenhez:

*„Először a partok tűnnek el,
Aztán minden sziget és zátony.
Aztán a víz,
Aztán a fény,
Aztán a sötétség.
Ott megtörténik felszabadulásunk.
Mert szent és örök az üresség
S az emberben fészkel,
S az ürességben fészkel az ember.”*
(Weöres Sándor ford.)

Az Isten megint elrejtőzött egy átlátszó és mégis átlátszatlan üvegfal mögé.

Próbáljuk megérteni egymást. A semmi és a valami nem alternálnak. Nincs vagy-vagy! Egyszerre léteznek, és egyszerre nem léteznek.

Meditáció:

*Aki nem örvend a megtisztult világnak és
Kizárólag az ürességet akarja elérni,
Az olyan, mint a holló, mely földet keresve felszáll
A hajó árbocáról,
Köröz, köröz, mindhiába, majd fáradtan visszahull.*

Hogy is mondja a régi misztikus bölcsesség a világról és az életről?

A kezdete nem kinyilatkoztatott, a közepe kinyilatkoztatott, a vége nem kinyilatkoztatott.

Marad számunkra még egy lehetőség. Sok százezer éve száll a hit, a gondolat, a könyörgés, a dicséret az üres egek felé. Hátha ebből a fantasztikus szellemi erőből mégis keletkezett valami. Mégis kiformalódott egy Isten. Szemtelenység, hogy éppen az istentagadó egzisztencialistáktól csenek el egy érvet, de hiszen ők tanítják, hogy mindennek, ami embertől származik, először *ideája* van, aztán *egzisztenciája*. S ha Isten az ember teremtménye, projekciója, akkor nem így van-e az ő esetében is? Először megszületett az Isten-eszme, az idea, a gondolat mint lelki igény, s a gondolat teremtő ereje fokozatosan megteremtette Isten egzisztenciáját. Istenek alkonya? *Hátha Istenek hajnalának korát éljük.* Adná Isten, hogy így legyen!

MORITURI TE SALUTANT

Ave Anonymus! Morituri te salutant. Üdvözlégy, Névtelen! A halálba indulók köszöntenek.

Meditáció:

*Vajon mire jó a meditáció?
Az ember halála akkor is fájdalommal terhes.
Hagyd el a jóga kidolgozott gyakorlatait,
És a természetfeletti képességek téves reményét.
Fogadd el az ürességet, mint végső öntermészeted.*

Továbbra is vallom: ahhoz, hogy valakinek vallása legyen, két feltétel szükséges. *Tudat és halandóság.* Az állatok halandók, de nin-

csen tudatuk, tehát nincs vallásuk sem. A mennyei lényeknek van tudatuk, de nem halandók, tehát nekik sincs vallásuk. A világon csak az ember tudatos és halandó, tehát vallása is csak neki van. A vallás azért izgalmas jelenség, mert emberspecifikus.

Más kérdés, hogy mely vallások terjedtek el leginkább? (Világvallások, nem a hívők létszáma, hanem az emberiség kulturális fejlődésére gyakorolt hatásuk alapján: a zsidóság, a kereszténység, az iszlám, a brahmanizmus, a buddhizmus, a konfucianizmus és a taoizmus.)

Ámbár Renan azt állítja, hogy ha a Mithras-kultusz nem zárja ki a nőket, ma ez lenne a legelterjedtebb vallás. (Buddha is csak az utolsó pillanatban mentette meg tanítását azzal, hogy befogadta a nőket – bikhunik –, bár ő éppen ellenkezőleg, azt gondolta, hogy ez által rövidítette meg a tan életét. Tévedett.)

Renan megjegyzését érdemes komolyan venni. A Mithras-kultusz gyökerei az ősi Indiáig nyúlnak vissza, ahol talán a felkelő nap isteneként tisztelték.

Azonban teljességében az óperzsa kultúrában bontakozott ki. Születésének legendája kettős: egyrészt szűztől születettnek tartották, másrészt volt olyan legenda is, hogy egy sziklából lépett ki, már teljes erejében.

Születésének napja: december 25.

A neki szentelt nap: vasárnap.

Mindig 12 szellemi lény kísérte.

Életében sok csodát művelt.

Három nappal a halála után feltámadt.

Perzsiában a bölcsesség, az igazság és a hit istene volt. Harcban állt a sátáni erőkkal. Rómába kerülve a Mithras-kultusz fényistenként imádták.

Az előzőleg a kereszténységbe betért Julianus bizánci császár miatta lett hitehagyott (Julianus aposztata), s Mithras követőjévé vált. Abban az időben egyre inkább Napistennek fogták fel, ezért lehetetlen nem asszociálni róla Ehnaton fáraó Aton-vallására.

A Mithras-kultusz sajátos része volt az újonnan betértek *vérkeresztje*: meztelen testüket egy leölt bika vérével borították.

Míndez érthetővé teszi, hogy egyes vallástörténészek a Mithras-kultuszt közvetlenül a kereszténységet megelőző monoteista próbálkozásnak tekintik. S úgy tűnik, ezt vállalták a korai kereszt-

tény teológusok is. Annyi bizonyos, hogy Ehnaton vallási forradalma, a Tyanai Apollonius gimnaszofisztikája, a Mithras-imádat jelzi a közel- és közép-keleti emberek egyre nagyobb igényét és nyitottságát az egyistenhit felé.

A mi szempontunkból az sem hanyagolható el, hogy a Bibliában két teremtéstörténet van. Az elsőben Isten az embert teremti meg először saját képére: férfivá és nővé. A másodikban utolsóként – természeti jelenségek, ásványok, növények és állatok után – teremti az embert, csak férfivá. S amikor a férfi nem fogadja el az odakínált állatokat társául, akkor kerül sor az oldalbordaműtetre.

Valláspszichológiai szempontból elhangzott egy Kathy Reiner nevű osztrák intuitív gondolkodó vélekedése, amely szerint ha csak az első teremtéstörténet marad érvényben, akkor az emberiség nagy része ma buddhista lenne. Bár első hallásra meghökkenítőnek tűnik, mégis fel lehet tenni a kérdést, van-e ebben valami respekálható megsejtése az igazságnak.

*„Buddha nem a mi világunkból való.
Buddha volt a kürtészó,
Amely Atlantisz végét felidézte.
De amikor az özönvíz után
Közel ment a Második Emberiséghez
Döbbenet látta, mennyire megbutultak.”*
(Ben Kopel)

Az említett álláspont mögött az a meggyőződés húzódik meg, hogy a buddhizmus, amelynek nincs szüksége kapaszkodónak használható antropomorf személyes istenség feltételezésére, sem bonyolult kellékekre és szertartásokra, filozófiai absztrakció szempontjából magasabb szinten áll, mint a monoteista vallások. S ennek következtében *erkölcsileg is magasabb szinten állnak a hívek*. Ezt bizonyítja a szelídség, az erőszak hiánya, a békére való törekvés, nyitottság a világ abszurd dolgainak elfogadására vagy önmagában csak az a tény, hogy soha nem folytattak vallásháborúkat, eretneküldözést.

Reiner felveti a húskérdést is. Az első teremtéstörténetben Isten vegetarianizmust ajánl. Aztán persze megkezdődtek a templomban a véres áldozatok, ami ellen Indiában Buddha, Júdeában

Melkisédek papkirály emelte fel hiába a szavát. A baj tulajdonképpen nem a hússal van. A vadászat esélyt ad a vadnak az életben maradásra, és ami fontosabb, semmiképpen sem alázza meg állati méltóságában. De a tenyésztésben, amikor a még élő állatot már élelmiszernek tekintik, abban bujkál valami gyalázatos. Nem véletlen, hogy Buddha csak úgy engedte meg a húsevést, ha az állatot nem a fogyasztó vendég kedvéért vágták le.

A halálba induló gladiátorok köszöntésével kezdtük ezt a fejezetet. S nem azok vagyunk-e születésünktől kezdve? Végül is mindenki – hosszabb vagy rövidebb küzdelem után – belehull a halálba.

Láttuk, hogy a hit és a vallás szempontjából mekkora jelentősége van a halálnak. Sőt, Simone de Beauvoir *Minden ember halandó* c. regényében meggyőzően bizonyítja, hogy az ember minden öröme a halálból származik. A halandó ember számára a halhatatlanság elviselhetetlen, gomolygó, ködös, végtelen idővé szürkíti a világot, s századokat átélve már emlékezni sem tud szerelmeire, gyerekeire, egykori halálos izgalmaira, becsvágára. A regény halhatatlan hőse számára talán az a nyolcvan év volt a legjobb, amit sikerült átaludnia egy elmeegógyintézetben.

Mi lett volna mára a zsidóságból, ha Isten nem fogadja el az állat halálát az emberé helyett? Ha a sivatag rémségeitől megriadva Egyiptomban maradnak?

Mi lett volna mára az iszlámból, ha megalkusznak Mekka és a Kába-kő elvesztésével, s megkockáztatva a vereséget, a pusztulást, nem harcolnak érte?

Mi lett volna mára a kereszténységből, ha Júdás – küldetését félreértve – nem árulja el Jézust, ha Jézus nem hal mártírhálát a kereszten, ha halála után három nappal nem támad fel? Ki szólította volna meg Pált a damaszkuszi úton? Milyen örömhírt hirdettek volna az evangéliumok?

S ha mindez csak legenda, vajon ki díszítette volna fel az emberiség múltját ilyen gyönyörű, drámaian érdekes történetekkel? Még egyszer figyeljünk Homéroszra:

Legyen ének a messzi jövőben. Dicsérvük hát az elmúlást, a halált, mint az egyetlen lehetőséget, amelyik értéket ad az életnek, örömmel, művészetekkel, tudománnyal veszi körül az embert, és persze kínokkal és szenvedésekkel is, mert nincs olyan inga, amelyik csak az egyik irányban leng ki.

Igen, Terentius, igen: „*Mindent megadnak a végtelen istenek kedvenceiknek egészen, a végtelen nagy örömeiket és a végtelen nagy kínt is egészen.*”

S ha valaki nem ember, hanem Isten? Együtt érezhet-e az emberrel, megértheti-e az embert? Létezik-e veszély annak, aki örökkévaló? Lehet-e öröme abban, hogy a fájdalom szűnik, ha nem lehet fájdalma? Származhat-e bánata abból, hogy életideje elmúlik annak, aki időtlen? Lehet-e meghatott az, aki nem ismerheti a szenvedést és fogalma se lehet a halálról?

Felelj, Szein Alaznám, te kitalált angyal! – kérdezi Hamuján bölcselő. – S elsírja-e magát a költeményen?

*„Én elmegyek, én elmegyek, örökre búcsúzom,
S nincs gyermeki báj, amely kicsalna síromból
S barna lánynak édes panasza,
Amely mosolyra készítené ajakam,
Mert néma lettem, mint a föld,
S néhány évszázad múlva felszánt a földművelő
S csontjaim porát a szél összekavarja.”*

(Füst Milán)

Drámaian érdekes történeteket említettünk az előbb? Akkor most már az *időről* kell beszélnünk. Ugyanis *az idő az egyetlen színpad, amin Isten az ember számára megjelenhet.* Mondjátok, mit csinált az Isten a világ teremtése előtti évmilliók alatt? És mit tesz azóta, amióta megpihent? Meséljétek el Krisztus történetét a születése előtt, és amióta az Isten jobbára ült. Nincs történetük, nincsen semmiféle történet, csak azóta és addig, amíg belépett és jelen volt a teremtett világ, az anyagi mikrokozmosz negyedik dimenziójában, az időben. Téren és időn kívül nincsenek történetek. Legfeljebb csak emlékezés van az időben és térben létező világ múltjára és jövőjére. Igen, miután az időn kívül van, a jövőjére is! Szellemi síkon úgy nevezik, hogy *Akasha Krónika*. Ha ember utánozza ügyetlenkedve, úgy nevezik, hogy *jóslás*.

Miféle varázslat ez? Kitörlöm az időt a tudatomból, és kitörlöm vele Istent is. Visszahívom az időt, s Isten is tüstént megjelenik.

Meditáció:

*Mint ahogy az álom, vagy a varázslás tárgya
Se rendelkezik valósággal,
Úgy a világ illúziója sem.
Amikor a tudat szabad az illúzióktól,
Akkor minden keletkezés és elmúlás megszűnik.
Mi tud akkor elégni, mi tud akkor elázni,
Mi tud akkor szétválni?*

Végül szóljunk a *tudatról*, mint a vallásosság fontos feltételéről. Tudaton az *önkonstatálás* és az *önreflexió* jelenségeit értjük. Tudata annak a lénynek van, aki észreveszi önmaga létezését a világban és reagálni tud saját viselkedésére. Az állat van, de nem tudja, hogy van, adott esetben fél, de nem tudja, hogy fél, és ezért a gyávaságot nem is veszi rossznéven önmagától.

A descartes-i „*cogito ergo sum*” már a tudat keletkezésének magyarázata. Ami pedig az önreflexiót illeti, ez az ember értelmi, érzelmi és erkölcsi ítélkezése önmaga felett. A tudat defektusai az elmegyógyászat körébe tartoznak, az önmaga feletti ítélkezés hiányosságai, elfogultságai pedig a „*moral insanity*” képét hozzák létre, pszichopátiás, szociopátiás, esetleg fanatikus jelleggel.

Így állunk hát, halál felé menetelők, akik szeretnénk hittel megkapaszkodni valami végtelenbe, örökkévalóságba, emberfelettibe, karizmába, küldetésbe, misszióba – amibe lehetséges. Ezek után talán világossá válik Lin Csi zen buddhista apát szomorú válasza a tanítványok kérdésére:

- *Miért fontos a tanítás?*
- *Mert nincsen más.*
- *Mi a tanítás lényege?*
- *Vigasztalás.*

A VALLÁSOSSÁG LÉLEKTANI ÉPÍTKEZÉSE A MÁGIÁTÓL AZ ISTENTAGADÁSIG

Az ősi ember egymással össze nem függő babonái, hiedelmei az ismétlések során lassanként strukturálódni kezdtek s mágikus világképpé formálódtak. A strukturálódás lényege Frazer, majd Freud

szerint projekciós mechanizmus volt. A természeti világ jelenségei mögé megszemélyesített erőket képzeltek, akikkel kapcsolatba lehet kerülni, működésüket befolyásolni lehet.

Tudnunk kell: a mágus nem pap, a mágia még nem vallás. Először is mágusnak (táltosnak, orvosságos embernek, sámánnak stb.) születni kell. Tehát vérségi alapon öröklődik a kiválasztottság lehetősége. Másodszor e lehetőség transzcendens élmények, beavatás – tehát képzés – hatására manifesztálódhat. S ekkor válik a mágus a varázslás szakemberévé. A mágus nem imádkozik, nem könyörög, hanem módszereket ismer, amelyekkel hatni tud a természeti erőket mozgató szellemekre: esőt tud előidézni, betegséget megszüntetni, valakire rontást bocsátani stb. Vagyis egyenrangú partnere a szellemi erőeknek.

Hatásmechanizmusukat tekintve kétféle mágiát különböztethetünk meg: a *hasonlósági* és az *átviteli* mágiát.

A hasonlósági mágia az ősi analogikus gondolkodáson alapul: ami hasonlít, az azonos. Ehnaton fáraót úgy akarták meggyilkolni az Amun-papok, hogy elkészítették élethű viaszszobrát, és szívtájékát túvel átszúrták.

Az átviteli mágiához kell valamilyen testrészt, pl. köröm, haj vagy sokáig a testen hordott holmi, amire rábocsátják a rontást vagy a gyógyító erőket.

Hatásuk szempontjából megkülönböztethetünk fehér és fekete mágiát, attól függően, hogy segítő vagy rontó szándék hozta-e létre.

Mindennek a jelentőségét Frazer, a világhírű etnológus így foglalja össze: *A vallás forrása a világnézetté szerveződő mágia.*

Freud a projekció lényegének a gyerekkori élményvilág kivetítését tartja. A természet vak erőinek kiszolgáltatott ember ettől remél biztonságot, védelmet, igazságot. Ezért *a vallás csak családmódban tud megfogalmazódni.* Egy nagy, mindenható Atya és szerető, gondoskodó Anya gyermekeiként tudjuk megélni magunkat és a transzcendenciához való viszonyunkat, amint erről korábban már bővebben írtunk.

Az ősi emberi közösségek – a horda, a nemzetség, a törzs, a család – sok emberből álltak. Talán ebből fakad a projiciált istenek sokasága, a *többistenhit* is. Egyrészt tehát nagyon nagy szellemi családról van szó sokféle karakterű, szándékú és indulatú istenek-

kel. Másrészt az istenek még erősen magukon viselik az emberi képzelet jellegzetességeit: szerelmeskednek, gyűlölködnek, féltékenyek, kirabolják, pusztítják is egymást, végtelenül hiúak és részrehajlóak. Birodalmi struktúrájuk is a földi királyságokat tükrözi vagy a földi birodalmak másolják az övékét. Vagyis nagyon közel élnek az emberek világához, folytonosan meg-megjelennek benne, beavatkoznak az eseményekbe. Ezekkel az istenekkel éppúgy jóban vagy rosszban lehetett lenni, mint a földszinten lakóknak az emeletiekkel.

Az imádás, az alázat, a bűntudat, a megbocsátás, az önvád és a lelki gyötrelmekkel való vezeklés, a kárhozat és üdvözülés még az eljövendő monoteizmus titokzatos világában rejtőzött.

Reiner különösen hangsúlyozza, hogy a politeizmus és a monoteizmus ugyanabból a lelki igényből fakad. Csak a gondolkodás, pontosabban a *tudat* absztrakt színvonalának különbözősége választja el őket. S ebből a szempontból derül fény a buddhizmus magasabbrendűségére, amelyik mer elszakadni az antropomorf istenkép konkrétságától. Ennek megfelelően „felnöttesebb” vallás, elutasít minden jutalmazást, büntetést, ítéletet mint infantilis fantáziatermékeket. Egyedül a cselekedeteket és következményeit ismeri el ok-okozati viszony feltételezésével, amikor is az ember halála után önmaga életének bírója és értékelője. S karmikus helyzetek vállalásával testesül újra a tökéletesedés útját járva.

Ehhez nem szükséges sem Isten, sem halhatatlan lélek feltételezése.

Annak ellenére, hogy a teremtő Isten első szava, a „Legyen” emlékeztet az ősrobbanásra, Buddha túllép rajta, és meghökkenően közel kerül a modern természettudományos világszemlélethez, vagy az Buddhához.

A gondolkodó megsemmisül a halálban, de a gondolat megmarad,

Az érző megsemmisül, de az érzés megmarad,

A cselekvő megsemmisül, de a cselekvés megmarad.

Mert ezek *elpusztíthatatlan energiák*. S meglehet, hogy egy idő után újra összeállnak egy lényt alkotva. Ez nem lélekvándorlás, hanem újratestesülés. Ugyanazt az egykori lényt, aki valamikor kilépett az életből?

Buddha kérdése: *Itt van ez a mécses. Egész éjjel dolgoztam a fényénél. Reggel eloltom. Másnap este újra meggyújtom. Az edény*

ugyanaz, az olaj ugyanaz, a kanóc ugyanaz, de ugyanaz-e a láng, ami fellobban a következő éjszakán?

A válaszokat kétezeröttszáz éve várjuk a szerkesztőségben.

„Egy Isten nélküli világban mit ér az ember élete?” – írta naplójában Csontváry.

Egyszer elhoztak hozzám egy szomorú kisfiút.

– *Mi lehet a baja?* – kérdezték a halálra hajszott szülők, akiknek lélegezni sem volt idejük.

– *Nincs, aki szeretettel nézze* – feleltem. – *Erre maguknak egyetlen percük sincs.*

Hát így van ez. Valaki kell mindenkinek, apa, anya, nagyszülők, testvér, barát, szerető, gyerek, férj, feleség – aki szeretettel nézi őt. Lehet egy Isten vagy egy angyal is. Különbön nem működünk jól. Hanem magányosak és szomorúak leszünk. A szomorúság pedig olyan mint az örvény: egyre jobban magába vonzza az embert.

A végzetes egyedüllétet – akár a legzsivajgóbb család, a leglármásabbban nyüzsgő társaság, a végtelen programvonulatok ellenére – legutolsó lehetőségként az Isten fel tudja oldani.

*„Mikor elhagytak,
Mikor a lelkem roskadozva vittem,
Csöndesen és váratlanul
Átölelt az Isten.”*

Ezt írta Ady. S ezért kezdhethjük mélyen megérteni Csontváryt.

Az Isten nélküli világ. A forgó gömbök végtelenje. A kiszáradt agyú tudósok matematikai képletei. Az elsorvadt lelkű, robottá vált emberek. Az Én, aki csak szerezni, birtokolni, habzsolni akar. Pénzt, hatalmat, szexet. Mint Hamvas írja, minél több kelléket az élethez. De igazán élni már nem tud, nem is akar. A kellékek beszerzésével – autó, telek, csúcstechnika – van elfoglalva haláláig. Az áhítat helye a Bevásárlóközpont.

Szinte érthetetlen, hogy Freud ösztöntanában *miért nem tette az első helyre a szerzés és birtoklás állati-emberi ösztönét*. S mindazt, ami ebből következik. „*Ha senki sincs, ki elringasson, ringasd el magad!*” Kábulatokban ringatjuk magunkat valahol az Éden eldugott bokrai között, de már nem neszelünk fel a hívásra: *Ádám, hol vagy?*

A sok-sok isten közül senki nem szólította Ádámot. Az egyetlen Isten kezdetben szólította, de Ádám nem reagált, mert félt. Éva is félt. Akkor már a bendőjükben volt az alma. Ma már meg se halljuk a hívást. Furfangos papok állítják, hogy néha még felhangzik.

Végül is arról van szó, hogy az ember örökké bizonyosságot keres. *Létbizonyosságot*. S ezt se a soktól, se az egytől nem kapja meg. S hiába lázadozik, hogy egyik vallásban sem talál nyugalmat, csak papot. Csak akkor fogja megérteni az egek hallgatását, ha becsületesen szembenéz a valósággal. A valóság pedig az, hogy az ókor istenei eltűntek az Egyetlen árnyékában. Ki tudja, hogy most merre járnak vagy csak figyelnek, hogy mi lesz az emberek világából.

Továbbá az a valóság – amit megpróbáltunk körüljárni –, hogy *Isten nem létezik az emberen kívüli világban mint objektív szellemi lény vagy kozmikus intelligencia. Isten kizárólag az ember lelkében van*. Végtelen türelemmel várja, hogy megszólítják-e, megtagadják-e, egyáltalán, észreveszik-e.

Az ember pedig belezüllik, ha nem kap ajándékba bizonyosságot önmagáról, „ingyen kegyelmet”, amiért nem kell sem jónak, sem bűnbánónak, sem hívőnek lennie. Így jut el az istentagadásig.

Ezt jól elintéztük. Most már minden üres, az egek, a szívek, a remélt dolgok bizonyosságában való hit. S ha mégis feltámadna bennünk egy „óceániai érzés” – amely Romain Rolland szerint minden vallás alapja –, akkor kezdhethük előlről az egészet, van hozzá elég természeti kataklizmánk, mágus is terem majd bőven, no meg hívők is, akik térdre hullnak a mágia és a varázslatok előtt.

BEOSONÁS EGY TILOS TERÜLETRE: A GNÓZIS ÉS A GNOSZTIKUSOK

(Gondolatok Júdás evangéliumához)

Miért? Mert a gnózis nagyon régi. Régibb, mint a kereszténység. Mert a gnózis ma is él, sőt az utóbbi időben erősödik, újra terjeszkedik. Mert a gnózis a vallások között az egyetlen igazán másképp gondolkodó, más mítoszokat tisztelő, más szentségek előtt lebo-

muló. Mert a gnózisnak mondanivalója van a mai ember számára. Mert döbbenetes, alig hihető módon, de most került elő egy eddig teljesen ismeretlen, de bizonyítottan hiteles gnosztikus irat az 1. vagy 2. századból: Júdás evangéliuma.

Az egyházatyák közül 180 körül Irenaeusz, a gnózis halálos ellensége említi először Júdás evangéliumát, a feljegyzéseiből azonban kiderül, hogy csak hallott róla, de nem olvasta.

A rendkívül rossz állapotban levő töredéket szenzációs bravúrral, nagy nehezen megmentették, fotózhatóvá tették, s a tetemes hiányok ellenére a huszonöt oldalnyi terjedelmű iratot tartalmazó rekonstruálni, olvasni lehetett.

Az evangélium Jézus és Iskarióti Júdás négy szemközti, intim beszélgetéseit tartalmazza. Jézus egyedül Júdást tanítja a világ titkaira. A tanítást helyenként megszakítja a beszélgetésektől távol maradt (kizárt?) többi apostolnak tett megjegyzésekkel, amelyek, Jézus klasszikus képétől eltérően sokszor ironikus jellegűek. Egyáltalán ebben az evangéliumban Jézus meglepően gyakran nevet, néha a földi világon, néha apostolainak gyermekded naivitásán.

Mi hát a gnózis lényege?

A külső szemlélő számára a gnózis szinte tökéletes vallásnak tűnik, amennyiben egyesíti magában a monoteizmust és a politeizmust. Persze ő maga nem vallásként definiálja magát, hanem mint végső tudást az emberfelettről, a világ keletkezéséről, a szellemi hierarchiákról, az egyedül létező transzcendenciáról.

A gnózis a szellemi világot két részre osztja. A legmagasabb szellemi szférára és az alacsonyabb rendűre, ami még mindig magasban az anyagi világ felett létezik.

A legmagasabb szellemi szféra csúcán kezdődik az Isten birodalma. *Ez az Isten nem a mi, hat nap alatt világteremtő Istenünk.* Sokkal hatalmasabb nála, ő az elpusztíthatatlan tökéletesség, valóban mindenható és mindentudó, az Egy, aki megközelíthetetlen messzeségben van a mi világunktól. Ő a valóban egyetlen, igazi Isten.

Saját magát teremtette, semmi nála alacsonyabb rendű dolog nincs benne. Ő az, akit Spinoza, „causa sui”-ként megsejtett, „önmagának oka”.

„Őt egyetlen angyali nemzedék sem látta, szív fel nem foghatta, és soha nem szólították meg semmilyen néven.

*Az Egy,
A határtalan, hisz nincs előtte senki, aki határt szabjon neki.
A felbonthatatlan, mert nem létezett előtte más, aki részeit
Felbontaná,
A megmérhetetlen, mert nem létezett előtte más, aki
Mégmérhette volna.
A láthatatlan, mert senki nem látta őt,
Az örök, aki mindig létezik,
Akiről nem beszélnek, mert senki se fogja fel őt,
Hogy beszéljen róla,
A névtelen, mivel nem létezett senki előtte,
Aki nevet adjon neki.
Az Egy, a mérhetetlen fény, a legtisztább szent,
A leírhatatlan, az elpusztíthatatlan tökéletesség,
Nem is teljesség, nem is nagyság, nem is istenség,
Hanem valami ezeknél sokkal kiválóbb.
Az Egy nem testi, nem test nélküli,
Az Egy nem nagy, nem kicsi,
Nem mennyiség,
Nem teremtmény,
Senki sem érthette meg őt.”*

(János apokrifonja)

Ennél tökéletesebb monoteizmus nem is létezhet. Talán már egy kicsit sok is. Lehet, hogy elég lenne ennyi: *Nincs!*

Vajon Júdás érti-e Jézust, amikor azt mondja az evangéliumában: *Én nem vagyok méltó rá, hogy kimondjam annak a nevét, aki küldött téged.* Hát mégis van neve?

Jézus tehát ama legfelsőbb szellemi szférából érkezett, és oda fog majd visszatérni. Semmi köze nincs az alacsonyabb rendű istenekhez, sem a földi világhoz. E szférákban idegen.

Jézus elmondja, hogy ez a Megnevezhetetlen Szellem úgy kezd el a működését, hogy szólít valakit, s ekkor megjelenik Auto-genész, aki ugyancsak önmagából keletkezett. Belőle négy angyal kelt életre – akiket világító testeknek vagy küldötteknek is neveznek –, név szerint Harmozél, Oroizél, Davithe és Éléléth, ők kísérik Autogenészt. Végül az istenség létrehoz tizenkét Aiont. Ezek mindegyike hat férfi és hat női Erőt teremt, vagyis összesen het-

venkettőt. Ez a hetvenkettő további Erőket kelt életre, egyenként ötöt, s így az Erők száma összesen háromszázhatvan. A tizenkét erő a tizenkét hónap szimbóluma, a háromszázhatvan Erő a napoké. Belőlük erednek az angyalok, az órák és percek erői végtelen számban. A Megnevezhetetlen így terjeszti ki magát. A kozmikus időtlenségből a földi méreteken megszámlálható idővé. Nem lehet csodálni, hogy Irenaeusz ezen az eretnekségen bedühödött.

Őszintén be kell vallani, hogy a mi európai agyunknak a távoli Kelet és más ősi bölcsességek precíz matematikai meghatározásai némileg komikusak. A Síva-papok tudják, hogy 14 milliárd emberi lélek van összesen a kozmoszban, hogy egy kalpa négymillió-százhúszezer évig tart.

Egy szerzetes azt kérdezte Taj Szujtól:

– *Írva vagyon: „Amikor a nagy kalpa tűz fellángol, mind az ezer világ elpusztul...” Szeretném tudni, csakugyan elpusztul vagy nem pusztul el?*

– *Elpusztul* – felelte Taj Szuj.

– *S akkor következik a másik?* – kérdezett tovább a szerzetes.

S Taj Szuj felelt:

– *S kövekezik a másik.*

Azért, mert számunkra ezek abszurd módon nagy számok, még lehetnek igazak. Hiszen volt zen-buddhista szerzetes, aki tíz kalpán át meditált, s mégsem lett Buddhává, éppen azért, mert tíz kalpán keresztül meditált. Tíz kalpa, az több, mint negyvenmillió év, s a történeti Buddha is csak két és félezer évvel ezelőtt jelent meg a földön. Aki ettől értetlenné válik és a vállát vonogatja, az jobban teszi, ha most abba hagyja a gnózis tanulmányozását. Ugyanis elárulta magát: nem matematikus, semmi része nincs a matematika filozófiájából és humorából, csak aritmetikus, vagyis számtantanár.

Most úgyis bonyolultságok következnek. *A Széth-kérdés.*

A hagyományos vallások Széth istent – Ádám és Éva harmadik fiát, akit Káin és Ábel tragédiája után nemzettek, hogy utat nyissanak az emberiség létezésének folytatása elé – gonosz istenségként, mint pusztító sivatagi erőt tartják számon. Kivéve a gnóvizist. A gnózis szerint az emberiség megmentője, létezésének továbblendítője, sőt *megváltója*. Széth utódait nevezik „nagy nemzedéknek”, akiken csak a testi halál lehet úrrá, de a lelkük – kiszabadulva a

test rabságából – tovább él és nagy szellemi magasságokba emelkedik.

Széth spirituális keletkezésének legendája arról szól, hogy az Önmagának Oka végső szellemi létező mellett mindig is jelen volt egy *Barbeló* nevű női princípium, és kisugárzása a Szent Szellem. Az Önmagának Oka nagy szeretettel koncentrált Barbelóra, addig nézte, amíg megfogant, s belőle lett a földön is megjelenő Széth szellemi lényege. Széth tehát azonos Krisztussal, aki, mint ilyen, az Isten fia.

A földi emberek egy része lázadozott a Széth nemzedéke ellen. Hogyan? Kétféle ember létezne? *Az egyiknek van halhatatlan lelke, a másiknak nincs?* Ez már tiszta fajelmélet. Pedig a gnózis ezt tanítja. A Széth-nemzedék tagjainak Gábiel arkangyal *örök, romolhatatlan lelket adott*, amely a testi halál után is tovább él. A másik típusú embernek Mikáél arkangyal adott *kölcsönlelket*, de ez a fizikai halál után a testtel együtt megsemmisül. Ez a fajta ember *a test halálával tökéletesen megszűnik létezni*. Tehát az egyik örök életre, a másik megsemmisülésre predestinált. Ezért jó lenne felismerni, hogy akik közel jönnek hozzánk, beleavatkoznak az életünkbe, vajon melyik csoporthoz tartoznak.

Most már nem kerülhetjük el *a földi világ teremtésének kérdését*. Ennek hátterében egy bukás áll, nevezetesen a Bibliában Évának nevezett ősanjáé, aki tulajdonképpen nem más, mint *Szophia*, a szerető bölcsesség szelleme, aki sajnos éppen a belőle áradó szeretet miatt esendő, és áldozatul esik a Sátán emberszeretetet mimelő csábításának.

Mindeközben az aionok birodalmában is történik valami kisiklás, amiről Júdás evangéliuma hallgat. Jézus így mondja el ennek a következményeit:

Íme, a felhőből megjelent valaki, akinek arca tűztől fénylett, és alakja vérrel szennyezett volt. A neve Jaldabaóth (talán a Káosz gyermeke). Őt kíséri Szaklasz, a Bolond (vagy örült). Ők ketten teremtik meg a földi világot és az embereket.

Vagyis a gnosztikusok szerint a földi világ megalkotója egy alacsonyrendű istenség, gonosz, sőt néha ostobának is nevezik. Hiszen jónak tartja a saját teremtését, a katasztrófákat, a földrengéseket, szélvizeket, árvizeket, éhínségeket, szárazságokat, járványokat, nyomorúságot, szenvedést.

Igaz, igaz, de azért ilyen messzire mégse kellene elmenni. Hiszen teremtett szépséget, erkölcsöt, művészetet, tudományt, szerelmet, szeretetet, jóságot, önfeláldozást is. A teremtés bonyolultabb, ellentmondásosabb annál, semhogy totálisan differenciátlanul megtagadható lenne.

Mindenesetre a gnosztikusok szerint menekülni kell ebből a világból. Ezért a gnózis semmit sem tud Jézus feltámadásáról. Jézus a legfelsőbb aionok világának küldötte, s a megváltás lényege az emberiség megszabadítása Jaldabaóth és Szaklasz teremtésétől. Vagyis Jézusnak esze ágában sincs testi feltámadással visszatérni az anyagi világba. És Júdás kapja azt a missziót, hogy mint az igazság egyedüli ismerője, segítse Jézust kiszabadulni a test börtönéből. Jézus szavaival: *Te azonban mindegyikükénél (az apostoloknál) nagyobb leszel. Te fogod ugyanis feláldozni az embert, aki magában hord engem.*

Az „árulás” tehát kifejezetten Jézus kérésére történik. Ha nincs árulás, nincs mártírhalál, ha nincs mártírhalál, nincs kereszténység. Az Utolsó Vacsorán nyilvánvaló, hogy Jézus biztatja Júdást: *amit meg kell tenned, tedd meg gyorsan.*

Jézus a pészachi ünnepek során látványos és botrányos tevékenységet fejtett ki a templomban. Mindenki ismerte. Köztudott volt, hogy tanítványaival a Getsemáné-kertben éjszakázik. Miért kellett odavezetni a letartóztatására küldött csapatot? Sőt, János evangéliuma beszámol egy kérdés-feleletről:

– *Kit kerestek?*

– *A názáreti Jësua rabbit.*

– *Én vagyok.*

De a csapat megretten. Jézus újra kérdez.

– *Kit kerestek?*

– *A názáreti Jësúát.*

– *Mondtam nektek: Én vagyok.*

S a csók? Nem a csóktól kellett felismerni Jézust. Talán ez a csók volt az utolsó fény Jézus földi életében. A szeretet csókja. Utána már csak sötétség következett.

Néhány kérdéssel még adósak maradtunk. Ha Jézust meg kellett szabadítani földi testétől, miért kellett ennek ilyen brutálisan megtörténnie?

Arra kell gondolnunk, hogy ez talán Jaldabaóth bosszúja volt azért, hogy megváltási szándékkal betört az ő teremtett világába.

A másik kérdés a halhatatlan lelkű és a megsemmisülésre predestinált emberre vonatkozik. Ez vasvégzet?

Idézem Jézus és Nikodémusz farizeus rabbi éjszakai beszélgetését.

„Jézus: Bizony, bizony mondom néked, ha valaki újonnan nem születik, nem láthatja az Isten országát.

Nikodémusz: Mi módon születhetik az ember, ha vén? Vajon be-mehet-e az ő anyjának méhébe másodszor, és születhetik-e?

Jézus: Bizony, bizony mondom néked: ha valaki nem születik víztől és Lélektől, nem mehet be az Isten országába.

A mi testtől született, test az, és ami Lélektől született, lélek az. Ne csodáld, hogy azt mondtam neked: Szükség néktek újonnan születetek.”

Tehát a kettős születésből fakadhat az örök élet. A szellemi újraszületés viheti át az embert Széth nagy, örökéletű nemzedékébe. Így tudták ezt Indiában is.

De mit jelent a kettős születés? Hogy az ember, aki testileg megszületett, még életében átmegy egy újabb lelki születésen. Jézus szavaival: *Lélekben és igazságban fogja imádni Istent!*

Júdás evangéliuma azzal végződik, hogy Júdás eladja Jézust a papoknak, ő maga pedig belép egy fénylő felhőbe, ahol Isten hangja fogadja.

UTOLSÓ, RÖVID FEJEZET

Barátaim, a transzcendenciát fürkésző vándorutunk végéhez értünk. Az eredmény:

Van Isten! De önmagunkban kell őt megkeresnünk és megtalálnunk.

Nincs Isten! De úgy kell élnünk, mintha lenne. Különben belezüllünk a semmibe.

Az Istennek tetsző élet azt jelenti, hogy jobb emberré kellene válnunk, mint amilyenek vagyunk.

MODERN EZOTERIKUS IRÁNYZATOK, ISKOLÁK

Hosszú habozás után, önmagammal vitatkozva határoztam el, hogy az eddigieket kiegészítem. Nem akartam, hogy a modern idők szellemi irányzatai egyáltalán ne említettessenek meg ebben az írásban. A világ tele van ilyesfajta próbálkozásokkal. Gondolják meg, egyedül a protestantizmusnak mára már több mint 400 változata, szektája, kis vallása, iskolája ismert. A vallások nagyon könnyen differenciálódnak, mintha osztódással szaporodnának. Nem szólok most a tudatosan mesterkelt, hamis, olcsó szociális szerepeket igénylő álprófétákról, akik olyan szívesen játsszák el Isten küldöttének szerepét.

Mégis óvatosságra int a történelem: Hiszen a mai kereszténység annak idején csak jelentéktelen szektának látszott, amelyet a Talmud is csak egy-két évszázad elteltével tartott érdemesnek a megemlézésre. Történetileg elhanyagolható, de pszichológiailag érdekes Anatole France egy novellája.

Bajaaban – az ókori Róma kedvelt üdülője – nyaral két idős patricius. Beszélgetnek. Azt kérdezi az egyik:

– Te Pilátus, amikor júdeai prokurátor voltál, a főpapság kérésére kivégeztetted egy fiatal zsidó rabbit...

– Ugyan már! Tudod jól, hogy soha nem szóltunk bele vallási kérdésekbe.

– De ez politikailag sem volt veszélytelen ember. Egy felkelés esetén mind a Dávid-ház, mind a Heródes-ház részéről trónkövetelő lehetett volna.

– Lehetséges. És most miért hozod szóba?

– Beszélük, hogy új vallást teremtet, és már itt, Rómában is vannak hívei. Úgy hívják, hogy Jézus...

– Jézus?

– Názáretből való Jézus.

– Jézus... Jézus?... Ne haragudj: Nem emlékszem.

I. SZELLEMTUDOMÁNYOS MOZGALMAK

Minderre való tekintettel szubjektíve teljes szabadságot adtam magamnak. A megszámlálhatatlanul sok kis vallás, szekta, hívő ígéhirdető, bizonytalan sorsú és jövőjű áhítatos csoport, rejtett üzleti vállalkozás, megváltást, egyedüli igaz utat ígérő szellemi közösség közül először is két – egymással rokon –, önmagát *szellemtudományos mozgalomnak* nevező gyülekezetet választottam ki, akiknél – de távolról sem egyedül náluk – felderengeni látom egy jövőemberiség-vallás lehetőségét. Először is *A teozófiáról* és főként a belőle kisarjadt *antropozófiáról* lesz szó.

Az alapítókra figyelve hangozzon el hat név:

Helena Petrovna BLAVATSKY (1821–1891), Charles Webster LEADBEATER (1847–1934), Henry Steel OLCOTT (1832–1907), Annie BESANT (1847–1933), Dzsiddu KRISHNAMURTHI (1895–?), Rudolf STEINER (1861–1925)

A mai kor embere számára, aki (a New Age elnevezésű periódusban) átlépőben van a Halak csillagképéből, vagyis a Krisztus-kozmoszból a Vizöntő kor hajnalába – vajon ennek ki lesz a szellemi impulzátora? – a fentiek közül *Dzsiddu Krisnamurthi* és *Rudolf Steiner* neve emelkedik ki.

Krishnamurthit 1909-ben LEADBEATER fedezte fel, aki a Teozófiai Társaság egyik alapítója, Blavatsky mellett társelnöke volt, és a *The Hidden Side of Things* (A dolgok rejtett oldala) című írásával lett világhírűvé.

Krishnamurthi akkor 14 éves volt, Dél-Indiában (Madanapalle) született. Mindketten egy „nagy inkarnációt” fedeztek fel a fiúban. Később e vonatkozásban Annie Besant is csatlakozott hozzájuk. Maitreja Buddha – a jóslásokhoz képest – korai megtestesülésének vagy Jézus Krisztus váratlan visszatérésének tartották.

(Maitreja Buddha a történeti Gautama Buddhát követő szeretet-Buddha megjelenése lett volt légyen a földön, Jézus paruzsiáját (második visszatérését) megelőzően. Na de ilyen rövid idő után? Évszázadokról, ezer évekről volt szó.)

Helena Petrovna Hahn, majd férje neve után BLAVATSKY és Henry Steel OLCOTT hozták létre a Teozófiai Társaságot 1875-ben, amelynek mára már minden jelentősebb országban van alszö-

vetsége. Központja Madrasban működik. A társaság lényegében az indiai bölcselet és a keresztény eszme szintézisére törekszik. Központi jelentőségű kategóriái a reinkarnáció, a karma és a golgotai misztérium, a Messiás megjelenése a földön. Ennek megfelelően Krishnamurthi vált a mozgalom központi alakjává.

Felfogásuk szerint az emberiség spirituális fejlődésének elősegítésére állandóan visszatérnek „nagy inkarnációk” pl. boddhisattvák, akiknek személyes fejlődésük érdekében már nem kellene megszületniük, túlhaladták az emberfokot. Ezeknek az inkarnációknak a nyilvántartására hozták létre a *Kelet Csillaga* rendet.

A döbbenetes szellemi élményekről, az Akasha Krónikába való bepillantásokról beszámoló Rudolf STEINER 1913-ig főtítikára volt a Teozófiai Társaságnak.

(Az indiai mítosz szerint az Akasha Krónika tartalmazza a világ összes múlt, jelen és eljövendő eseményeit.) Steiner éppen a Krishnamurthi-kultusz miatt szakított a Teozófiai Társasággal és a Kelet Csillaga renddel.

Meggyőződése volt, hogy nem lehet mechanikusan összeilleszteni a távol-keleti és a keresztény világismeretet, hanem a modern ember intellektuális és emocionális igényeinek megfelelő *szellemtudományra* van szükség. Ezt nevezte antropozófiának, gatyás fordításban embertudománynak.

Fontosabb részei:

A földfejlődés leírása

Az emberi test négyes tagozódása

A reinkarnáció

A karmatan

Buddha, mint a kereszténység előhírnöke

Jézus és a golgotai misztérium

A szociális élet hármastagozódása

Az antropozófiára épül:

A Waldorf-pedagógia

Az euritmikus mozgásterápia

Az antropozófus orvoslás és gyógyszergyártás (Weleda)

A növények biodinamikus termesztése

Vallásos rítust igénylők számára a keresztény közösség.

Az antropozófia ismeretelméleti alapja, hogy igennel válaszol arra a kérdésre, hogy *lehet-e az emberi gondolkodás egyszerre tudományos és szellemi, (spirituális és kognitív?)*

Szilágyi Péter antropozófus vezető megfogalmazásában: *„Az ember áll az időben és kérdez. Kérdezi saját magát és a világot, és vég-ső fokon tulajdonképpen akár saját magához fordul, akár a világhoz – tehát akár befelé, akár kifelé fordul –, Istent keresi.*

Akit természettudományos vagy vélt természettudományos gondolkodásmódjánál fogva, esetleg természettudományos beképzeltsége miatt netán visszariaszt az, hogy „Istent keresi” annak a számára nyugodtan lehet fogalmazni úgy is, hogy egy fizikain túli, de azzal összefüggő szellemi világot keres. Az okozatokon túl az okok világot keresi. Vagy: keresi a világ „nem fizikai tartalmát.”

Az antropozófus világmozgalomnak a központja a mai napig a svájci Dornachban működő GOETHEANUM. (Steiner hosszú évtizedeken át foglalkozott Goethe életművével. Meggyőződése szerint Goethe az újkor egyik legnagyobb misztikus beavatottja volt.)

Steiner szakítását a Teozófiai Társasággal igazolta, sőt arra szinte pecsétet tett Krishnamurthi 1927. augusztus 3-án elmondott, Ommon Camp-i beszéde. Ebben bejelentette, hogy megvilágosodásban volt része, amelynek során találkozott Maitreja Buddha lényével is, akinek őt tartották. Végeredményként kilép a Teozófiai Társaságból és feloszlatja a Kelet Csillaga rendet. Hangsúlyozta, hogy ő nem Krisztus-inkarnáció, nem Maitreja Buddha megtestesülése, nem ő a Messiás! Ezentúl független és szabad szellemi kutatóként él tovább.

Így is történt. Soha nem írt, de elképesztő szuggesztivitással beszélt, járta a világot, és előadásokat tartott. Volt olyan előadása az óceánon túl, amire több mint tízezer hallgató gyűlt össze. Szavait tanítványai jegyezték fel és adták ki könyv alakban.

Krishnamurthi és Steiner alapvető gondolatmenete, hogy az embernek meg kell szereznie a képességet saját tökéletlenségének a kibírására, és annak a tudásnak az elviselésére, hogy mivé válhat akkor, ha tökéletlenségeit legyőzi és megszerzi hiányzó tulajdonságait.

Rá fog jönni arra, hogy ő, mint ember nem a legtökéletesebb állat, hanem a legtökéletlenebb isten. A „legkisebb isten.” Rá fog jönni arra, hogy a teremtés nem lezárt folyamat, hanem jelenleg is

tart. Rá fog ébredni, hogy én-fejlődése során szabaddá vált, s ezáltal kreatúrából maga is teremtővé lett, önmaga teremtőjévé, és szavai, tettei, viselkedése révén a többi ember, a világ formálójává lépett elő. A beavatást igénylő embernek három nagy lépést kell morálisan megtenni előre, amíg egy kis lépéssel tovább juthat a beavatási úton. És nagyon nagy, végtelen türelemre van szüksége.

*Szállj merészen, mint a sasmadár
S kérdezd rendületlenül a világ titkait,
De ne csüggedj akkor sem,
Ha a feleletre várnod kell,
Egy bárány türelmével,
Megtettesüléseken át.*

II. A KRISNA-TUDAT

Hazánkban a másik említésre méltó szellemi irányzat a *Krisna Tudatúak* egyháza.

Magyarországon a távol-keleti vallásbölcseletek közül a Krisna Tudat tette meg a legnagyobb lépéseket afelé, hogy elismert vallássá váljon. Ma szerte az országban templomokkal, rendházakkal, farmmal, szegények konyhájával, könyvterjesztéssel stb. intenzíven foglalkozó telephelyeik vannak.

A sok ezer éves indiai kultúra egyik leágazása, amely inkább a nyugati civilizációk között hódít, mintsem Indiában. Indiában szent helyük Vrindavána, ahol Lord Krisna gyerekkorát töltötte, és Majapur Sri Caitanya Mahaprabhu szülőhelye. A 15. században Caitanya jött rá arra, hogy a mantrikus szövegmondás transzcendens hangvibrációt hoz létre, amely megtisztítja a lelket a destruktív erőktől.

Hare Krisna
Hare Krisna
Hare Rama
Hare Rama
Krisna Krisna
Rama Rama
Hare Hare.

Srila Prabhupada indiai jogász 1966-ban áthajózott az USA-ba, kifejezett missziós programmal. 1976-tól világszerte igen nagy gyorsasággal terjedt el a Krisna-tudat. A Krisna-tudatúak magyar vezetője Sivarama Swami Maharaja 1949-ben született. 1956-ban szülei Amerikába emigráltak. 1973-ban lett Prabhupada tanítványa. 1979-ben szannyjasi avatást kapott.

A Krisna-tudatúak kétféle avatást kaphatnak: Lelkészit és szerzetesit. A szerzetesek sáfrányszínű ruhában járnak, a házasok vagy a házasulandók fehérben. A férjezett nők piros *bindit* (pötytyöt) viselnek a homlokukon. Legszívesebben veszik, ha a lelki vezető hozzájárulásával a Krisnások egymás között házasodnak, de az egyházon kívülről is választhatnak élettársat. A házasság egy életre szól, válás nincs. Általában a rendházakban laknak és étkeznek. A házasok részére az egyház szerény lakást és megélhetést biztosít. Szexuális életre csak gyermeknemzés céljából kerülhet sor. A vallási megkötöttségek nagyjából az alábbiak:

Homlokukon a *tilaka* jelet viselik, amit naponta felfestenek fehér festékkel. A férfiak kopaszra borotválják a fejüket, mint a buddhista szerzetesek, de egy hajtincset hátul meghagynak. Ez az egyetlen személyes istenben való hitüknek a szimbóluma.

108 szemből álló faláncot (japát) viselnek, amit minden reggel végigimádkoznak, minden szemnél elmondják a mantrájukat. Ez kb. másfél óráig tart. Ezen kívül a maha mantrát recitálják, éneklük, és este táncolják.

Nem ehetnek húst, olyan ételeket és italokat, amelyeknek kábító hatást tulajdonítanak, nem játszhatnak szerencsejátékokat.

A hetvenes években erős támadások érték őket, (főleg Németh Géza tiszteletes részéről) sok hamis váddal, pl. droghasználat, agyomosás, a családtól való elszakadás stb., amelyek lassan elenyésztek. Ma hivatalosan bejegyzett egyházként működnek.

Tagjaik túlnyomórészt fiatalok, akik különböző okokból vállalják a szerzetesi élet szigorú fegyelmét. Sok közöttük az igaz szellemi utat kereső ember, a polgári élet hazug konvenciói elől menekülő, de nem ritka motívum a szülőktől való elszakadás demonstrálása, a polgárbosszantás (én más vagyok mint ti) sem. Én azt tapasztaltam, hogy ahol a család nem támadja a gyermek szellemi útválasztását, ott harmonikus kapcsolat alakulhat ki vagy őrződhet meg.

Minden lelkész és szerzetes saját munkát kap a könyvkiadásban, fordításban, terjesztésben, a szerzet konyháján, a takarításban, a mindennapi élet problémáinak megoldásában stb. Jó néven veszik, ha nem romlik meg a viszonyuk a családjukkal, egyetemi vagy másféle tanulmányokat folytatnak, művészkednek, ápolják a civilekkel való kapcsolatukat.

Új vallás? Végleges megoldást jelent? Ma még csak kevés tapasztalat van arról, hogy hosszú évek során miként és mivé változik a tanítványok élete. Mindenesetre felkínál egyfajta megoldást fiatal vagy magányos emberek szellemi éhségének csillapítására.

III. A HANGZÓ ÉS A NEM HANGZÓ

Megjegyzések az OM-meditációhoz

Minden gondolkodó pszichoanalitikus tudja, hogy a terápiában főként nem az gyógyít, ami az órán elhangzik, hanem mindazok a belső lelki folyamatok, amelyek két óra között végbemennek. Tehát amelyek a külvilág számára soha nem hangzanak el.

Meg lehet próbálni hangok segítségével megközelíteni a transzcendenciát. Az egyik ilyen tibeti gyakorlat során meg kell keresni azokat a sajátos, egyénre jellemző hangokat, amelyekre a csakrák erősebb rezgéssel reagálnak. A hangot sokáig kell próbálgatni, amíg valaki megtalálja. Egyenletesen, hullámozás nélkül kell elzengetni. Egyetlen levegővétellel, amíg a levegő el nem fogy. Azal együtt halkul, majd zümmögéssé válik, végül elhal a hang.

Ííííííííí – a fejtetői csakra hangja.

Ééééééééé – a garat (torok) két oldalán lévő csakra rezonál.

Aaaaaaaaa – a szívcsakra rezonál.

Óóóóóóóóóóó – az ágyék két oldalán elhelyezkedő csakrák reagálnak.

Úúúúúúúúúúúú – a kundalíni csakra reagál, a végbélnyílás előtt.

Erre az időre – amikor megtaláltuk a saját hangjainkat – összeolvastjuk őket egyetlen folyamatos dallammá.

ÍÍÍÉÉÉAAAÓÓÓUUU = ÍÉAÓÚ

Ez a mi dallamunk, amit ugyancsak egy lélegzetvétellel zengtünk az elhalkulásig. Azután néhány perc csendet tartunk. És megint: ÍÉAOU. Legalább háromszor vagy hétszer ismételjük. Ezt nevezik Világ-mantrának vagy a Természet Hangjának.

Ez tehát a felnőtt ember gyakorlatának kezdete, az artikulált dallam. (Csecsemők, állatok nem artikulált hangokat használnak: az üvöltést, sírást, a nevetést, a morgást, a nyüszítést, a visítást, a dörmögést stb.)

Az Om-meditáció tehát hangzóval kezdődik. Majd lassan elhalkul, zümmögéssé válik, azután már kívülről nem hallható, de belül sokáig tovább zeng.

Kiejtése AAAUUUMMM (AUM)

Jelentése:

Az A: Brahma, a Teremtő, az éber tudat hangja, az Emberé.

Az U: Visnú, a Fenntartó, az álomtudat hangja, az Állaté.

Az M: Síva, a pusztító-megújító, az álomtalan mély alvás hangja, a Növényé.

Amikor már fizikailag nem hallhatók, akkor a szellem végtelenében zengnek tovább. Vagyis a fizikai hang szellemivé alakult át. Végül az is elhallgat. Már nincs hangzó, se nem hangzó. Eljöhet a teljes belső csend órája. Akkor elindulhatsz az Én és az Énen túli felé.

IV. A HIT GYÜLEKEZETE

Németh Sándor katolikus pap 1979-ben kilép a katolikus egyház tagjai közül. Lelkipásztori megbízást kap Fort Lauderdaleben. 1989-ben alapítja meg a Hit Gyülekezete elnevezésű protestáns egyházat, amelynek ma már 60–80 000 híve van Magyarországon. Övék a Bornemissza Péter Általános Iskola és a Szent Pál Hittudományi Akadémia. Megépült és 1998 óta működik a 12 000 fő befogadására alkalmas Hit Park. Saját televíziós csatornát működtetnek, kedvelt műsoruk a Vidám Vasárnap. Az egész országban kiépült a telephelyek struktúrája presbiterek vezetésével. Gyakorlatilag ma Magyarország negyedik legnagyobb vallása.

Tulajdonképpen egy gyökeréig megújult kereszténységet képviselnek mind filozófiailag, mind erkölcsileg. Közösségük igen kellemes benyomást tesz, tiszta, intelligens arcok, jól öltözött, ud-

varias, vidám és lelkes fiatalok, akik igen sok lezüllőben levő társukat rántották vissza a drogtól, az alkoholtól, vagyis szociálisan sem lebecsülendő misszós munkát végeznek. Karitatív tevékenységük külföldre is kiterjed. A „Nem feledkezünk meg rólad Jeruzsálem” c. műsoruk elismerést kapott Izraelben.

Azt a benyomást keltik, hogy az idősek is lelki nyugalmat kaphatnak tőlük. Közösségalkotásuk finánciális térre is kiterjed, jövedelmük egy részét a Gyülekezetnek adják át. Ennek megfelelően egy időben sok támadás érte őket egyházi és más konzervatív vallásos szervezetek oldaláról. Nyugodtan nyerték meg egyik sajtópert a másik után.

Úgy tűnik, a Gyülekezet leszámolt a történelmi egyházak egykori tévedéseivel, bűneivel. Valószínűleg Jézus örömét lelné bennük. Nem kizárt, hogy belőlük lesz a kereszténység új „tisztá forrása”.

Ez a könyv megpróbált visszanyúlni az egykori vallásalapítók szelleméhez függetlenül attól, hogy már mennyire távolodott el tőlük az egykori szellemi útkeresés. A „keresés” talán a leggyakoribb szó, amit használok, a hit fellángolása újra meg újra és küzdelme a hitetlenség destruktív erőivel. Beletartozik ebbe a jó értelemben vett kételkedés időnkénti frivolsága, iróniája, hajlama a tagadásra. Arról a szkepszisről beszélek, amelyik nem abból akar megélni, hogy mindent tagad, hanem abból, hogy mindent lehetségesnek tart.

A mai ember vergődéséről van tehát szó a tudás és a hit között. Megbocsáthatatlan mulasztás lenne részemről, ha nem adnék teret a kétely megnyilvánulásainak is. Meggyőződésem, hogy kételkedés nélkül nincsen hit, csak fanatizmus, ami idővel mindig gonosszá válik. Talán nem keltem fel senki haragját, ha a kétely megnyilvánulásainak bemutatására filozófiai anekdotákat használok fel.

Egy izraeli legenda szerint Mózes szombatoként vissza-visszatér a földre, és a zsinagógában hallgatja a Tóra aktuális heti szakaszának a felolvasását. Azt szokta mondani:

– *Ze lo Tora!* Vagyis: *Ez nem a Tóra!*

De hozzát teszi: *Aval ze Tora.* Vagyis: *Azonban ez a Tóra.*

Ami annyit jelenthet: Én ilyet soha nem írtam. (Mózes öt könyvét nevezik Tóranak.) Azonban ma mégis ezt tartják a Tóranak, ezzé vált az évezredek folyamán. Így hát mégis ez a Tóra.

A vallástörténet másik nagy vigasztalója hitbéli kétségek esetén Luther. Egyszer, még szerzetes korában felkereste egy ifjú paptársa:

– *Doktor, nagy baj van.*

– *Micsoda?*

– *Sokszor én sem hiszem, amit tanítok.*

Akkor Luther összetette a kezét és az égre nézett:

– *Hála neked Uram! Azt hittem, csak én vagyok ezzel így.*

V. LIN CSI VÉGSŐ TANÍTÁSA

Lin Csi zen buddhista apát kolostorából maradt ránk az alábbi feljegyzés:

Azt kérdezték a tanítványok:

– *Mondd, Apát! Mi történik a Magasztos Tanításával, amikor a világon már mindenki Buddhává vált?*

– *Kinek a tanításával?*

– *A Magasztos Buddha tanításával.*

– *Nem tudok róla, hogy a Magasztos Buddhának lenne tanítása.*

– *Mester! Épp tőled hallottuk a tanítást. „Átlátni a valóság titkát, ismerni az okokat és a törvényt. Megszabadulni a vágyak indulatától, a létezés indulatától, a tudatlanság indulatától. Legyőzni a születést és a halált.” Ez Buddha tanítása, és tőled hallottuk!*

– *Nem ismerek ilyen tanítást.*

– *„A fényességes lélek tulajdonságairól tanítottál, a gondolat és az érzés szavakból varrt öltözetéről, a lepkeszárnyú igazságról és tudásról, a balgák égi útjáról, költészetről, túlsó partra vezető útról és végső csendességről odaát. Mi volt mindez, Lin Csi apát? Nem Buddha tanítása?*

– *Nem Buddha tanítása volt, szerzetesek. Nem ismerem Buddha tanítását.*

– *Miféle tanítás volt, Lin Csi apát?*

– *Nem volt semmiféle tanítás. Nem ismerek semmiféle tanítást.*

– *Hát akkor mivel töltöttük kolostorodban az éveket?*

– *Magatokkal voltatok elfoglalva. Ez volt a dolgotok. S tette a dolgát minden tanítvány.*

– És a Tanítás? Nem a Tanítás szellemében éltünk, apát?
– Nincs semmiféle tanítás. Nem is volt, nem is lesz! Magatok vagytok, nincs semmi más!

– Mit jelentsen ez, apát?

– Nem lehetünk mindig együtt, híveim. Az a cédrus sem áll örökké ott a kertben. Nem áll a kolostor sem, de még a Huo-To partján ez a hegy sem. És nincs semmiféle tanítás sem, mely még egyszer összefogna bennünket és az időt. Nincs semmi sem, csak ti vagytok, amíg vagytok egyáltalán. Legjobb tehát, ha ezután már mindent magatokkal intéztek el. *„Átlátni a valóság titkát, ismerni az okokat és a törvényt. Megszabadulni a vágyak indulatától, a létezés indulatától, a tudatlanság indulatától. Legyőzni a születést, legyőzni a halált.”* Ez most már a ti dolgotok. Menjetek szerzete-seim. Menjetek tovább.

Igen. Menjünk tovább. Mert ez a könyv itt véget ér. Az út, pedig végtelen.

BEMUTATKOZÁS

Ez a kötet a szerző több – jórészt könyv formában is megjelent – valláspszichológiai tanulmányát tartalmazza. Nem akar téríteni, sem tagadni. Kalandozik az ősi és az újabb vallások világában. Figyel, mérlegel, de főként átadja magát a transzcendens, sőt misztikus élménynek, amelyet a legtöbb vallás sugároz... és vár. Várja, hogy mit felel rá a lelke?

Gyerekkorában mélyen vallásos családban élte át első tizenegy évét. Azután a háború kiragadta az Isten és a család biztonságából. Soha többet nem talált vissza. Kóborolni kezdett, szellemi műhelyről szellemi műhelyre, vallásról vallásra, gyülekezetektől gyülekezetekhez. Legalább ebben a formában hűséges maradt a múltjához. Vagy kiapadt benne az önátadás képessége? Vándorlásai során kis híján bejárta a bolygót, ahová született, tréfásan úgy mondta, hogy egy angyal mutatja neki a világot, de komolyan gondolta. Eljutott Amerikába, Ausztráliába, Afrikába, majdnem valamennyi európai országba, nézelődött Oroszországban, Kubában, élt jóga ashramokban és egy buddhista kolostorban is Indiában, visiting professor volt Izraelben, a Bar Ilan egyetemen. Útközben lassan kikovácsolódott valamilyen személyes hite, magánvallása. Magyarországon tanított a Semmelweis Orvosegyetemen, az Eötvös Loránd Egyetem pszichológiai szakán, a Színművészeti Egyetemen, a Tan Kapuja buddhista főiskolán és a Bálint György újságíróiskolán. Jelenleg az Országos Rabbiképző Zsidó Egyetem tanára.

Eredetileg klinikai pszichológus volt, de egyre inkább a hatások kezdtek érdekelni, a művészi és a vallásos élmény. Ma már évek óta csak összehasonlító valláspszichológiát tanít.

Többször elvált és újra megházasodott. Van egy fia, Popper Gábor, könyvtáros és tanár, de emellett kitűnően masszíroz is. Felelsége Z. Laczkó Katalin könyvvizsgáló, fotós és intuitív varázsló,

családi nevén Rongymacska. Egy lánya van, Zolnay Víta, nyelvta-
nár, a filozófia és két afgán agár, meg egy jákó papagáj, név szerint
Garú szerelmese. A családhoz tartozik még Mofli, a 21 éves vén-
séges vén cica, (aki akkor még köztünk volt), Lurkó,..é a szálkás
szőrű tacs, Asa, a golden retriever és Bim meg Susulyka, foglal-
kozásukra nézve kanárik.

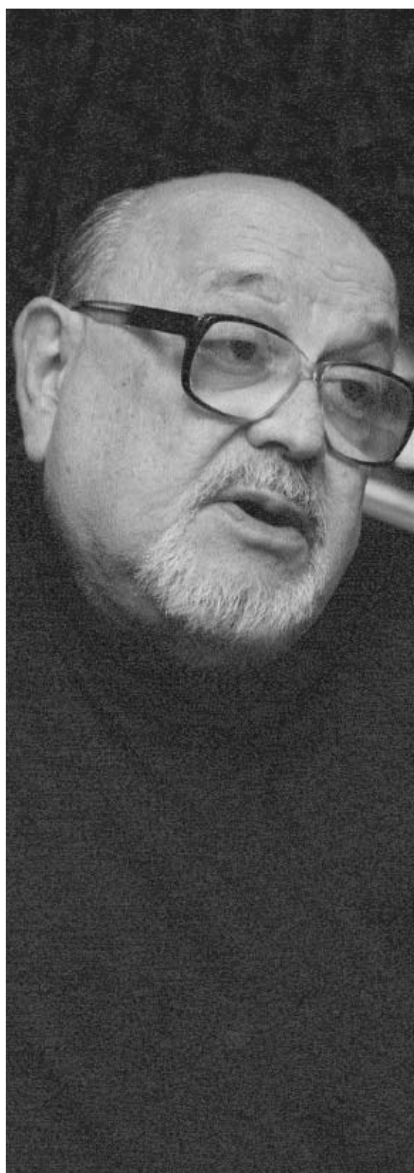
Budapest – Szarvaskő

2007 nyarán

Popper Péter

Tartalomjegyzék

VAN OTT VALAKI?	5
AZ ISTENNEL SAKKOZÁS KOCKÁZATA	107
AZ ÖNMAGÁBA TÉRŐ ÖSVÉNY	201
666. A SÁTÁN A XXI. SZÁZADBAN	305
ÚT AZ ISTENECTŐL ISTENHEZ	389
MODERN EZOTERIKUS IRÁNYZATOK, ISKOLÁK ...	460



Popper
Péter

Lelkek és
göröngyök

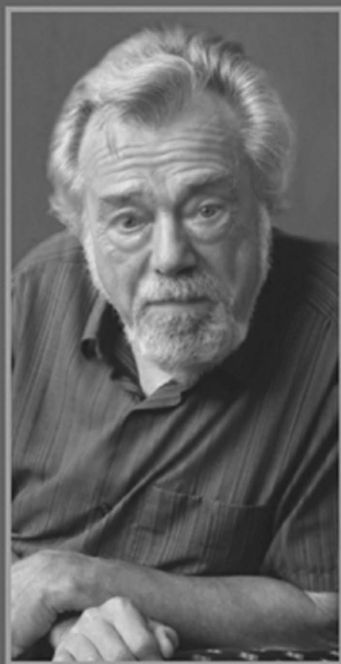
JÓL LÁTTUK
EGYMÁST?

Pszichológiai
írások

SAXUM

Ára: 3500 Ft

Ranschburg Jenő



Rögök az úton

EGYÉN
ÉS CSALÁD

PSZICHOLÓGIAI ÍRÁSOK

SAXUM

Ára: 3500 Ft



Vekerdy Tamás

Felnőttek és gyerekek

MIT AKARUNK
EGYMÁSTÓL?

Pszichológiai
írások

SAXUM

Ára: 3500 Ft

Popper Péter



PILÁTUS TESTAMENTUMA

SAXUM

Ára: 2500 Ft

szex

munka

család

kARRIER

lélek

Mesterkurzus

...az élet dolgai



Bagdy Emőke · Balogh Béla · Belső Nóra
Csernus Imre · Daubner Béla · Domján László
Dúl Antal · Feldmár András · Haraszi László
Kígyós Éva · Lux Elvira · Matolcsi-Papp Zoltán
Popper Péter · Ranschburg Jenő · Rihmer Zoltán
Tringer László · Várady Tibor · Vekerdy Tamás

Ára: 3500 Ft

szex

munka

család

kARRIER

lélek

Mesterkurzus

...a megismerés útjai



Bagdy Emőke · Baktay Miklós · Baktay Zelka
Csányi Vilmos · Csepeli György · Csernus Imre
F. Várkonyi Zsuzsa · Horváth Zoltán · Kalo Jenő
Kígyós Éva · Lux Elvira · Matolcsi-Papp Zoltán
Mireisz László · Mohás Livia · Pándy Mária
Popper Péter · Ranschburg Jenő · Sári László
Tari Annamária · Váradi Tibor · Wéber Péter

Ára: 3500 Ft